BIBLIOTEKA
PWSP
KRAKÓW
2383
t. II
Łukaszewicz

BIBLIOTEKA
Wydz.
KRAKOWIE

1995
III c

4935
III c

HISTORYA SZKÓŁ

W KORONIE I W WIELKIEM KSIĘSTWIE LITEWSKIEM

od

najdawniejszych czasów aż do roku 1794.

Biblioteka Publiczna Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Przez

JÓZEFA ŁUKASZEWICZA.

Ac mihi quidem antiquitatis monimenta revolventi nulla natio visa est neque humanitate polita, neque ejus expers, quae non singularem habuerit curam juventutis recte instituendae.

A. F. Modrzewski: De emendanda republica.

Qualibus pubem sibi format ipsa
Moribus tales habitura res est
Publica cives.

St. Konarski Ode II.

Biblioteka Publiczna Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

TOM TRZECI.

POZNAŃ.

NAKŁADEM KSIĘGARNI JANA KONSTANTEGO ŻUPAŃSKIEGO.

1851.

BIBLIOTEKA
Państwowej
Wyższej Szkoły Pedagogicznej
W KRAKOWIE

2383

UP - Kraków BG
1050136435

Poznań czcionkami W. Deckera i Spółki.

Spis rzeczy w Tomie III. zawartych.

Szkoły akademickie.

I. Akademia krakowska. Założenie i uposażenie. Ubóstwo akademii i jego przyczyny. Dobra i ich administracya. Kollegia: większe, mniejsze, prawne, lekarskie, nowe. Wydziały: teologiczny, prawny, lekarski, filozoficzny. Ich uposażenie, organizacya, statuty. Bursy: ubogich, jerozolimska, Długosza, czyli prawnicza, Noskowskiego, czyli Filozofów, Starnigiela, Sisiniego, Szmieszkowicza, Majętnych, węgierska, niemiecka, czeska, grochowa. Borkany. Kanclerz i podkanclerze akademii. Rektor akademii, jego jurysdykcya i konsyliarze. Bedelle. Album i uczniowie. Biblioteka. Ogród botaniczny Zbiory historyi naturalnéj. Gabinet instrumentów fizycznych. Obserwatoryum i narzędzia astronomiczne. Klinika i gabinet anatomiczny. Narzędzia matematyczne. Drukarnie. Historyograf akademii. Insignia i pieczęcie akademii. Przywileje osób składających zgromadzenie akademickie ..... Od strony 1—323.

II. Akademia zamojska Założenie i uposażenie. Wydziały. Dziekan. Rząd akademii. Bursy: *indigentium*, *Staringelliana*. Borkany Zbiory naukowe. Biblioteka. Drukarnia. Prawa akademii. Bedele. Kolonie akademii zamojskiej. Od strony 324. do 369.

III. Kolonia akademicka w Białéj na Podlesiu..... str. 369—370.
IV. Kolonia akademicka w Bochni..... » 371—372
V. Kolonia akademicka w Brodach ..... » 372.
VI. Kolonia akademicka w Chełmnie..... » 372—426.
VII. Kolonia akademicka w Chełmży..... » 426.
VIII Kolonia akademicka w Choczu ..... » 427.
IX. Kolonia akademicka w Gnieźnie..... » 428.
X. Kolonia akademicka w Jarosławiu..... » 429.
XI. Kolonia akademicka w Jedlińsku..... » 429.
XII. Kolonia akademicka w Kaliszu ..... » 430.

XIII. Kolonia akademicka w Kętach..... str. 430.
XIV. Kolonia akademicka w Kielcach..... » 431.
XV. Kolonia akademicka w Koniecpolu..... » 431.
XVI. Kollegium Władysławsko-Nowodworskiego w Krakowie..... » 432—459.
XVII. Kolonia akademicka w Krasnymstawie..... » 460.
XVIII. Kolonia akademicka w Kurzelowie..... » 460—461.
XIX. Kolonia akademicka w Lwowie..... » 461—467.
XX. Kolonia akademicka w Łęczycy..... » 468.
XXI. Kolonia akademicka w Łowiczu..... » 469.
XXII. Kolonia akademicka w Nowém mieście..... » 470.
XXIII. Kolonia akademicka w Nowym Sądeczu..... » 471.
XXIV. Kolonia akademicka w Olkuszu..... » 471.
XXV. Kolonia akademicka w Ołyce..... » 472—480.
XXVI. Kolonia akademicka w Opatowie..... » 481.
XXVII. Kolonia akademicka w Pinczowie..... » 481.
XXVIII. Kolonia akademicka w Piotrkowie..... » 482.
XXIX. Kolonia akademicka w Płocku..... » 483.
XXX. Kolonia akademicka w Poznaniu..... » 483—509.
XXXI. Kolonia akademicka w Przemyślu..... » 508.
XXXII. Kolonia akademicka w Pułtusku..... » 508—510.
XXXIII. Kolonia akademicka w Radomiu..... » 510.
XXXIV. Kolonia akademicka w Sieradzu..... » 511.
XXXV. Kolonia akademicka w Sierakowie..... » 512.
XXXVI. Kolonia akademicka w Skierniewicach..... » 512.
XXXVII. Kolonia akademicka w Tarnowie..... » 513.
XXXVIII. Kolonia akademicka w Tucholi..... » 513.
XXXIX. Kolonia akademicka w Warszawie..... » 514.
XL. Kolonia akademicka w Widawie..... » 514.
XLI. Kolonia akademicka w Wieliczce..... » 515.
XLII. Kolonia akademicka w Włocławku..... » 515.
XLIII. Kolonia akademicka w Wolborzu..... » 516.

Zakłady naukowe.

A. Szkoły akademickie.

I. Akademia krakowska.[1])

a. Założenie i uposażenie.

Już w pierwszym tomie powiedziałem, że Kazimierz w. uważanym jest za pierwszego założyciela akademii krakowskiéj. Śladów atoli wyraźnych akademii kazimierzowskiéj w dziejach naszych niema, prócz wzmianki o niéj w Długoszu i Miechowicie. Ostatni utrzymuje, że monarcha ten wystawił na przedmieściu Kazimierzu obok kościoła ś. Wawrzyńca r. 1361. wspaniałe gmachy i w nich professorów sprowadzonych z Paryża wraz z uczniami umieścił. Za panowania Jana Albrychta Żydzi jako sprawcy pożaru miasta Krakowa na Kazimierz przeniesieni, mieli gmachy te posieść i dotąd je posiadają.[2]) Stémwszystkiem

[1]) Wiadomość tę o akademii krakowskiéj osnułem na Putanowicza dziełku: *Stan wewnętrzny studii i t. d.* uzupełniając je uczonemi pracami Sołtykowicza, Bandtkiego, Muczkowskiego i Wis[illegible]wskiego; nadto *zbiorem praw akademii* Kołłątaja i podobnym zbiorem umieszczonym w Mitzlera: *Warschauer Bibliothek*; szczegółami, czerpanemi z kilku rękopismów z 17go wieku i z rozmaitych dziś rzadkich broszur i druków starożytnych. Szczegółowéj historyi akademii krakowskiéj pisać nie zamierzam, i rozsądny czytelnik wymagać jéj też nie będzie po mnie, niemającym pod ręką i nieznającym archiwum akademii.

[2]) Ad instantiam autem civium Graccoviensium, tanquam propter ipsos hujuscemodi plaga conflagrationis evenisset, Rex Albertus Ju-

akademia krakowska posiada przywilej Kazimierza wielkiego z r. 1364. [1]) którym monarcha ten akademią w Kra-

deos de Graecovia in Kazimiriam sub murum juxta ecclesiam sancti Laurentii, *ubi cellae pro collegio et lectoriis* per Kazimirum secundum regem Poloniae extructae fuerant, ubi in hanc diem morantur, transtulit. — Miechowita str. 349. Zresztą wątpliwości moje o akademii Kazimierza w. wyłuszczyłem w Tomie I. na stronie 35. Tu dodaję jeszcze nową. Długosz i Miechowita utrzymują, że Kazimierz wielki wystawił wspaniałe gmachy na mięszkania professorów, na lektoria i t. p. tymczasem sam przywilej erekcyjny opiewa, że monarcha wspomniony najął w Krakowie kamienice na ich mięszkania; jak tu jedno z drugiem pogodzić?

[1]) In nomine Domini Amen. Ea quae ex regalis magnificentiae beneplacito eximia nimirum devotione et fidei puritate, ad profectum subditorum et salutem humanae conditionis, piis et gratiosis affectibus ordinantur, adhibitionem fidei conquirant et gaudeant majori fulcimine firmitatis, quia nihil valet quod statuitur, nisi statuta ex ampliori diligentia observentur. Proinde nos Casimirus Dei Gratia rex Poloniae ac terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cujaviae, Pomeraniae, Russiaeque Dominus et haeres. Cupientes ferventi desiderio, veluti ex debito tenemur, ut res utiles omnisque prosperitas humanae conditionis dilatetur, meliora prospicientes, nec ea dubitantes Clericis et subditis regni nostri profutura, in Cracovia civitate nostra locum ubi studium vigeat generale in qualibet licita facultate nominandum, eligendum, constituendum et ordinandum duximus et in antea futuris perpetuis temporibus esse volumus in his scriptis. Sitque ibi scientiarum praevalentium Margaretha, ut viros producat concilii maturitate conspicuos, virtutum ornatibus redimitos ac diversarum facultatum eruditos. Fiatque ibi fons doctrinarum irriguus, de cujus plenitudine hauriant universi liberalibus cupientes imbui documentis.

Ad quam scilicet Cracoviam universi non solum regni nostri et regionum circumjacentium incolae, sed alii ex diversis mundi partibus libere et secure confluant civitatem, praeclaram hujusmodi scientiae Margaretham assequi affectantes.

Quibus omnibus et singulis, subscriptos articulos in praesenti cirographo contentos promittimus, et bona fide spondemus tenere irrefragabiliter ac observare, videlicet rectoribus universitatis, doctoribus, magistris, scholaribus, scriptoribus, stationariis et bedellis ac eorum familiaribus quibuscunque, qui se gratia studii in civitatem praedictam transtulerint et ibidem moram traxerint, eisdem

kowie ustanawia, bieg w niéj nauk rosporządza i rządy

esse volumus dominus gratiosus; ipsosque et eorum quemlibet in suis juribus, privilegiis, libertatibus, statutis et consuetudinibus omnibus aliis, quae in studiis generalibus videlicet bononiensi et padvano, tenentur et observantur, conservare et defensare ac tueri.

Et primo. Quod venientes ad studium, sive abinde redeuntes, in omnibus et singulis passibus, pontibus, castris et custodiis, per totum regnum nostrum constitutis, nullum solvere debeant passagium, pedagium seu teloneum sive conductum, sed in his omnibus cum rebus eorum scilicet equis, libris, vestimentis, lectisterniis, pecuniis et supellectibus domus, liberi transire debeant et securi.

Etiam si alicui scholarium sui parentes vel amici provisionem facere voluerint in esulentis et poculentis qualibuscunque, illa libere transire valeant, in civitatem praedictam Cracoviensem sine omni telonei requisitione, neque per carnifices quoquo modo vel quoslibet alios debeant impediri.

Item si aliquis scholarium sibi extra terram Cracoviensem de blado frumenti, farina, braseo, cerevisia martiali (czy znano już wówczas piwo marcowe?), vino vel lignis procuraverit provisionem; haec omnia et singula per aquam seu per terram libere debeant transire, absque solutione telonei et decima lignorum. Pistores vero panem pistantes scholaribus, et molendinatores blada ipsorum molentes non ulterius a scholaribus praesumant exigere, quam cives praedictae Civitatis eis consueverunt solvere.

Item (quod absit) si scholarium aliquis vel familiaris eorum infra limites regni nostri spoliatus per nostros subditos fuerit equis, pecuniis et rebus suis publice vel occulte, statim postquam scholaris nobis fuerit de hoc conquestus, damnum scholari tenebimur refundere et malefactorem quaerere et cum eo facere, prout dictaverit ordo juris.

Si per extraneos et non subditos nostros idem scholaris, vel suus nuntius infra limites regni nostri fuerit spoliatus, ad restitutionem damnorum modo, quo praemittitur, non erimus obligati, si apud vicinos principes ubi malefactores praedicti morabuntur, pro rehabendis rebus scholari volumus fideliter laborare.

Praeterea scholas debitas exnunc ordinavimus pro legendo jure canonico vel civili, medicinis vel artibus liberalibus hospitiaque competentia deputamus pro doctoribus, magistris, scholaribus, scriptoribus, stationariis et bedellis.

Quae hospitia statim taxari decrevimus per duos cives et duos scholares, eademque taxa nunquam augeatur in solutione ampliori.

jéj przepisuje. Ośm katedr prawa, dwie sztuki lekarskiéj,

Et si forte ipsa hospicia in processu temporis viluerint, Domini eorum annis singulis tenebuntur illa sumptibus propriis reformare.

Alias scholaris, vel alius praedictorum domum ipsam inhabitans facta denuntiatione prius domino principali de pensione domus, ipsam reformare possit, contradictione cujuslibet non obstante.

Quodsi forte domum ipsam sic, ut praemittitur, pro studio deputatam aliquis inhabitaverit et scholaris ipsam habere voluerit pro statuta pensione, statim inquilinus praecedens soluta pensione pro ratha temporis de domo exire tenebitur et scholari ipsam libere assignare.

Item volumus ut scholares proprium rectorem habeant, qui in civilibus causis ipsos judicare debeat, habeatque jurisdictionem ordinariam super omnes, qui in civitate cracoviensi causa studii moram traxerint, omnesque praedicto rectori jurare, obedire teneantur.

Nec ullus unquam in eisdem civilibus causis, doctorem, magistrum, scholarem, bedellum, stationarium alibi coram judice quocunque ecclesiastico vel saeculari audeat convenire, sub poena decem marcarum grossorum pragensium.

Quam sic trahens incurrat ipso facto et fisco scholarium applicetur.

A sententia autem rectoris praedicti nullus appellare soleat, vel supplicare aut restitutionem in integrum petere.

Et si appellatum fuerit, appellatio ipsius non recipiatur, nec appellans auditur per aliquem judicem ecclesiasticum vel saecularem, sed rectoris sententia in suis clausulis firmiter observetur.

Verumtamen si de nullitate vel injusticia forsitan argueretur eadem sententia, per consiliarios universitatis de ipsius viribus et justitia cognoscatur.

Insuper rector praedictus scholares suos in causis criminalibus levibus veluti pro verbali injuria, vel si scholaris causa studii in civitate cracoviensi moram trahens, aliquem capillando vel offendendo palma vel pugno ad effusionem sanguinis laeserit, habeat judicare.

Nec ob hoc scholares ipsi vel eorum servi aut famuli ad extranea judicia pertrahantur.

Quod si (quod absit) scholaris vel alius praedictorum, in furto, adulterio, sive stupro, homicidio, aut aliquo crimine capitali notorie fuerit deprehensus, illorum cognitio ad rectorem non pertineat, sed statim, si clericus fuerit, ad episcopale judicium remittatur, si vero laicus nostro judicio subjacebit.

jednę filozofii uposaża, naznaczając wiecznemi czasy, wraz

Si vero scholaris laicus, bedellus, stationarius aut ipsorum familiares de crimine homicidii, adulterii, membrorum mutilatione, aut lethali vulnere, vel quocunque nefario excessu fuerit accusatus; extunc non secundum consuetudines patriae, vel statuta, sed juxta leges per nos aut judicem deputatum accusatus debebit judicari.

Quinimo per bonorum hominum attestationes ad expurgationem illati criminis admittatur.

Item quod si pro quocunque crimine magno sive parvo, aut excessu quolibet scholaris ipse, vel quivis praedictorum fuerit inculpatus, nullus ipsum capere vel detinere praesumat, nisi cum rectoris familia et ipsius licentia, vel requisitione speciali, et hoc ne unius criminosi praetextu, res innocentum turpiter rapiantur.

Item si rector contra aliquem de sua jurisdictione juste procedens et secundum formam Statutorum suorum ipsum studio et ipsius commodo privaverit, ad requisitionem rectoris talis privatus, de civitate utraque cracoviensi vel casimirensi per advocatos et cives protinus expellatur.

Nullusque talem in suo hospitio audeat colligere, vel si quidquam vendere, donare vel accomodare esulentum vel poculentum praesumat.

Sed si scholaris vel alius de praemissis sententiae vel mandato rectoris non paruerit cum effectu, rectorique suo fuerit rebellis, ad requisitionem rectoris teneantur advocati civitatis utriusque suam familiam mittere ad dicti rebellis pertinaciam compescendam.

Item exnunc salariamus sedes infra scriptas, videlicet: sedem decretorum de quadraginta Marcis argenti annuatim, sedem decretalium de totidem, sedem Sexti Clementinarum de viginti marcis.

Item providemus legenti legum Codicem de quadraginta marcis argenti, legenti Infortiatum de totidem et legenti volumen de viginti Marcis; pro anno sequenti similiter juxta consuetudinem studii legalis, legentibus digestum vetus et novum cuilibet ipsorum de quadraginta marcis providemus. Duobus vero magistris legentibus physicam ordinamus salarium viginti Marcarum cuilibet annuatim, et magistro in artibus domus scholam Beatae Virginis et decem Marcas reditus apponemus eidem.

Ac rectori universitatis pro suis laboribus providebimus de salario decem Marcarum, prout in aliis studiis est consuetum.

Quae quidem salaria exnunc in nostra Zuppa salis in Wieliczka deputamus, ita quod noster Zupparius doctoribus et magistris le-

z pensyą rektora, 340 grzywien czystego śrebra rocznego dochodu. Tak założoną od Kazimierza akademią potwier-

---

gentibus in quatuor temporibus praedicta salaria in Cracovia praesentare teneatur.

Item ordinabimus praedictis scholaribus unum campsorem vel Judaeum in Civitate cracoviensi, qui habeat sufficientem pecuniam ad mutuandum in necessitatibus scholarium super bonis pignoribus, nec ultra pro servitio suo exigat, nisi unum grossum de marca qualibet infra mensem.

Item doctores et magistri ad sedes salariatas praedictas eligantur per scholares illius facultatis, in quam doctor vel magister fuerit assumendus.

Etsi forte scholares in eligendo discordes fuerint, is electus sit, qui a majori parte fuerit nominatus.

Qui nobis, si praesentes fuerimus, alias nostro commissario, quem super hoc statuemus, praesentetur.

Et electus per Nos, vel per eum, remaneat in lectura.

Item nullus unquam vel doctor aut magister in rectorem possit eligi.

Nec etiam scholaris existens rector ad privatum examen cujuslibet facultatis tempore sui rectoratus aliqualiter admittatur.

Statuimus etiam, ut quotiescunque aliquos scholares in qualibet facultate per doctores, seu magistros ad privatum examen more consueto poni contingit, super illos cancellarius noster cracoviensis, qui pro tempore fuerit tanquam supremus, approbandi hujusmodi examen omnimodam habeat potestatem.

Item pro habendo exercitio scholaribus studii, dominus Episcopus Cracoviensis officialem suum in ipsa civitate cracoviensi locare debeat, prout est locatus, ut de lectionibus scholares ad practicam transeant et sumant audaciam allegandi.

Ut autem omnia et singula superius expressa robur obtineant perpetuae firmitatis, praesens privilegium scribi jussimus nostri sigilli munimine roboratum. Actum Cracoviae in die Pentecosten, Anno Domini trecentesimo sexagesimo quarto, praesentibus Andrea Cracoviensi, Joanne sandomiriensi, Dobeslao vislicensi, Petro voynicensi castellanis, Floriano cancellario lanciciensi et aliis multis fide dignis. Datum per manus venerabilis viri Domini Joannis decani et cancellarii nostri cracoviensis, doctoris decretorum, scriptum autem per Jacobum de Ossova notarium curiae nostrae regalis. (Podług Niesieckiego był kasztelanem krak. Jan z Melsztyna, od r. 1361. do r. 1376. sandomirskim od r. 1354. do r. 1368. Wilczko, herbu Białynia.)

dził Urban V. papież.[1]) Jednakże mimo tego wszystkiego akademia Kazimierza wielkiego albo wcale do skutku nie

[1]) Urbanus Episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

In suprema dignitatis apostolicae specula, licet immeriti disponente Domino constituti, ad universas fidelium regiones eorumque profectus et commodo tanquam universalis Dominici gregis pastor commissae nobis speculationis aciem, quantum nobis ex alto promittitur, extendentes fidelibus ipsis ad quaerenda literarum studia, per quae divini Nominis suaeque fidei catholicae cultus protenditur, justitia colitur, tam publica quam privata res utiliter geritur, omnisque prosperitas humanae conditionis augetur, libenter favores gratiosos impendimus et opportunae commoditatis auxilia liberaliter impertimur. Cum itaque sicut nuper pro parte charissimi in Christo filii nostri Casimiri regis Poloniae Illustris, Nobis fuit expositum, civitas sua Cracoviensis, quae in regno Poloniae suo consistit et insignior est aliis civitatibus dicti regni, a studiis generalibus nimium distare noscatur et propterea Jurisperitorum et literarum personarum copia in eodem regno minime habeantur, multique ex clericis nobilibus regni dicti eundo ad studia generalia hujusmodi capti, alii vero in captivitate detenti, morti traditi fuerint.

Nos praemissa ac etiam eximiam fidei puritatem quam tam ipse Rex et progenitores sui Poloniae reges, quam ejusdem regni incolae, ad sanctam romanam Ecclesiam gessisse, prout ipsi rex et incolae gerere dignoscuntur, attente considerantes, ferventi desiderio ducimur, quod regnum ipsum scientiarum muneribus amplietur fiatque literarum fertilitate foecundum, ut viros producat consilii maturitate conspicuos, virtutum redimitos ornatibus ac diversarum facultatum dogmatibus eruditos, sitque ibi scientiarum fons irriguus de cujus plenitudine hauriant universi literarum cupientes imbui documentis. His igitur omnibus et praesertim idoneitate dictae civitatis (quae ad multiplicanda doctrinae semina et germina salutaria producenda magis congrua et accomoda inter alias civitates dicti regni fore dicitur) diligenti examinatione pensatis ad obviandum damnis et periculis verisimiliter proventuris ex distantia studiorum hujusmodi incolis dicti regni volentibus acquirere scientiae Margaretham et non solum ac ipsorum, sed etiam aliarum regionum circumjacentium incolarum commodum et profectum paternis affectibus anhelantes dicti regis in hac parte supplicationibus inclinati, de fratrum nostrorum consilio, authoritate apostolica statuimus et etiam ordinamus: ut in dicta civitate cracoviensi de caetero sit stu-

przyszła, albo też wkrótce po zgonie tego monarchy upadła.

Dzieło Kazimierza wielkiego wznowił Władysław Jagiełło, pobudzany do tego od żony swojéj królowéj Jadwigi, wnuczki Kazimierza wielkiego. Wyrobił on sobie w roku

---

dium generale, illudque perpetuis temporibus inibi vigeat, tam in juris canonici et civilis, quam alia qualibet licita (praeterquam in theologia) facultate et quod legentes et studentes ibidem omnibus privilegiis, libertatibus et immunitatibus concessis doctoribus legentibus et studentibus commorantibus in studio generali gaudeant et utantur.

Quodque illi qui processu temporis bravium fuerint in illa facultate in qua studuerint, assecuti, sibique docendi licentiam ut alios erudire valeant ac doctoratus seu magisterii honorem petierint elargiri per doctores seu doctorem ac magistros seu Magistrum illius facultatis, in qua examinatio fuerit facienda, Episcopo cracoviensi, pastore carente, vicario seu officiali dilectorum filiorum capituli ipsius ecclesiae praesententur.

Idem quoque Episcopus aut Vicarius seu officialis doctoribus et magistris in eodem facultate actu inibi regentibus convocatis, illos in his quae circa promovendos ad doctoratus seu magisterii honorem requiruntur, per se vel per alium, juxta modum et consuetudinem quae super talibus in generalibus studiis observantur, examinare studeat diligenter, eisque si ad hoc sufficientes et idonei reperti fuerint, hujusmodi licentiam tribuat et doctoratus seu Magisterii conferat honorem.

Illi vero qui in eodem studio dictae civitatis examinati et approbati fuerint ac docendi licentiam et honorem hujusmodi obtinuerint, ut est dictum, extunc absque examine et approbatione alia regendi et docendi tam in civitate praedicta, quam singulis aliis generalibus studiis in quibus voluerint legere vel docere, statutis et consuetudinibus quibuscunque contrariis apostolica vel quacunque firmitate alia vallatis nequaquam obstantibus, plenam et liberam habeant facultatem.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostrae ordinationis, constitutionis et voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Avenione Calendis Septembris Pontificatus nostri Anno secundo.

1397. u papieża Bonifacego IX.[1]) potwierdzenie akademii krakowskiéj, oraz zaprowadzenie w niéj wydziału teologicznego i pozwolenie udzielania w nim stopni i godności akademickich.

Po uzyskaniu potwierdzenia papieskiego, zajął się Władysław Jagiełło odnowieniem akademii kazimirzowskiéj, albo

[1]) Bonifacius episcopus, servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam Eximiae devotionis affectus, quem charissimus in Christo filius noster Vladislaus rex et charissima in Christo filia nostra Hedvigis regina Poloniae illustres, ad nos et romanam gerunt ecclesiam, promeretur, ut votis eorum, illis praesertim, per quae divini nominis et fidei catholicae cultus protenditur, justitia colitur, tam publica, quam privata res geritur utiliter, omnisque prosperitas humanae conditionis augetur, favorabiliter annuamus. Cum itaque sicut exhibita nobis nuper pro parte dictorum regis et reginae petitio continebat, in eorum civitate cracoviensi ex statuto et ordinatione sedis apostolicae ab olim fuerit atque sit in utroque jure et alia qualibet licita facultate, praeterquam in s. Theologia studium generale pro parte regis et reginae praedictorum Nobis fuit humiliter supplicatum, ut in civitate praedicta statuere et ordinare hujusmodi studium generale, etiam in ipsa theologia de benignitate apostolica dignaremur.

Nos igitur hujusmodi supplicationibus inclinati, authoritate apostolica tenore praesentium statuimus et etiam ordinamus, quod in ipsa civitate exnunc in antea perpetuis futuris temporibus sit, ac esse valeat etiam in eadem theologia hujusmodi studium generale, cui praesit is, qui eidem studio hactenus praefuit ab antiquo.

Et nihilominus de uberioris dono gratiae concedimus, quod studentes et regentes pro tempore in ipso studio in eadem theologia ac baccalaureatus, licentiae vel doctoratus gradum ibidem suscipientes, omnibus privilegiis, libertatibus, praerogativis et indulgentiis gaudeant et utantur, quibus quacunque authoritate concessis in eodem theologia studentes, regentes ac similes gradus Parisiis suscipientes gaudent, ac etiam quomodolibet potiuntur.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginem Nostrorum statuti, ordinationis et concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romae apud Sanctum Petrum 3tio Idus Januarii Pontificatus nostri anno octavo.

raczéj założeniem nowéj. W tym celu potwierdził (1400 r.) przywiléj Kazimierza w. akademii dany, oddał jéj kamienicę *Pancerz* zwaną na ulicy św. Anny, gdzie późniéj stało kollegium wielkie, i 100 grzywien rocznego dochodu na cle krakowskiem wydziałowi teologicznemu zapisał. W roku następnym 1401. stwierdził przeszłoroczny przywiléj swój i prawa w nim akademii nadane. [1]) Nadto wcielił teolo-

[1]) Vladislaus Dei gratia rex Poloniae, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cujaviae, Lithuaniae princeps supremus, Pomeraniae, Russiaeque dominus et haeres. Significamus universis, quibus expedit, praesentibus et futuris praesentium notitiam habituris. Quod cum Supernae dispensationis provisio, cui consilia non communicant aliena, Nos ineffabili dignatione de gentilitatis erroribus ad lucem, de tenebris ad sui nominis agnitionem eduxit, misericorditer et mirabiliter vocavit, ac tandem ad regalis dignitatis fastigium et gloriae solium, licet Nostris insufficientibus meritis, gloriosius exaltavit, ad hoc laboriosae meditationis indagine propositorum Nostrorum studia dirigimus, curamque Nostrae diligentiae praestantius extendimus, ut quos olim in erroris vetusta caligine constituti, socios tenebrarum habuimus, signanter indigenas terrae nostrae Lithuaniae, quos illo volente, qui caelestia simul et terrena dirigit, ad assumptionem et integritatem fidei catholicae feliciter attulimus, per assuefactionem et exercitium piorum operum sine quibus ipsa fides vacua fore noscitur et inanis, in lucis filios convertamus, horum tamen ope pariter et opera, quorum animos candor aeternae lucis doctrinae et sapientiae plenitudine decoravit, in fundamentis videlicet et profunditatibus scripturarum expertorum, quorum ex approbata prudentia consiliis altissimis thronus roboratur regius et actibus virtuosis Reipublicae stabilitas semper salubrius proficit incrementis. Sane dulcescebat in auribus nostris crebrius Nobis repetita et diutius inculcata memoria illorum devotissimorum principum, qui in suarum provinciis regionum studia gymnasiorum instaurabant et vocatione gratuita doctarum personarum defectus et errores patriarum suarum eliminare funditus et evellere satagebant, quorum exemplis clarissimis cor nostrum et animus refloruit, ac ad executionem votorum pia consideratione suscitatum caepit medullitus aspirare. Videmus equidem et certo certius experimur, qualiter Parisius per convocationem et congregationem peritorum et prudentum Franciam irradiat et venustat. Padua cum Bononia totam Italiam clarificat et exornat, Praga Bohemiam illuminat, extollit. Almaniam Uxonia clari-

gom trzy kanclerstwa królewskie, poznańskie, łęczyckie i sieradzkie, tudzież wszystkie prebendy w kollegiacie św.

---

ficat et fecundat. Profecto ad hoc summi dispositione praesidii plurimarum gentium et diffusarum regionum obtinuimus principatum et regni Poloniae praedicti recepimus diadema, ut ipsum regnum doctarum personarum studiis illustremus, quorum doctrinis ignorantiae caecitate sublata de medio, regnum ipsum in tempore Nostri regiminis felicis, caeteris regionibus possimus coequari, non dubitantes id ipsum regni nostri subditis salubriter profuturum. In civitate Nostra cracoviensi locum, in quo studium vigeat generale, in qualibet licita facultate de voluntate, scientia, consensu specialiter et indulto Sanctissimi in Christo patris et domini, Domini Bonifacii divina providentia Papae IX. Sacro sanctae romanae ac universalis ecclesiae Summi Pontificis, ipsum studium benigne per suarum bullarum largitionem et concessionem confirmantis: ut pote in theologia seu sacrae scripturae, juris canonici, physicae, legum et artium liberalium facultatibus nominandum, eligendum, constituendum, ponendum et ordinandum, ac erigendum dignum duximus et tenore praesentium facimus et instituimus temporibus perpetuis duraturum. Sitque ibi scientiarum praevalentium Margaretha, ut viros producat consilii maturitate conspicuos, virtutum ornatibus redimitos et variae facultatis doctrinis eruditos, fiatque illic fons doctrinarum irriguus, de cujus plenitudine hauriant universi literalibus cupientes imbui documentis. Ejusdem studii generalis, quod in praedicta civitate nostra Cracoviensi Deo propitio ad decus, honorem et gloriam Nostrae sacrae Coronae Poloniae sic, ut praefertur, fundavimus, ereximus et instituimus, incrementa felicia desiderantes ampliare frequentius et longinquarum incolas regionum ad ejus allicere cupientes accessum. Pro cujus quidem studii firmiori stabilimento ac dilatatione et uberius incrementum Neophitarumque praedictae Lithuaniae, caeterarumque gentium clariorem salutis illuminationem, uberemque et perfectam praesertim ad fidei catholicae propagationem nostrae humanitatis viribus assurgere et aspirare praecordialius cupientes, studium generale praedictum almae universitatis cracoviensis infrascriptorum stipendiis et incorporationibus beneficiorum ad Nostram utpote veri patroni collationem praesentationemque pertinentium, singularem ad id gerentes pietatis affectum prout ad hoc ex assumpto dignitatis officio noscimur obligari, de Nostra munificentia speciali praehonorando et benignius largiendo dignum duximus consolandum, ut de tanto suae philauciae celsitudinis, etiam in exteras nationes per floridam fructuum

Floryana, wyjąwszy probostwo i kustodią, a 100 grzywien przeznaczonych na teologów, przekazał *magistrom*

---

salutiferorum multiplicationem et magistrorum, doctorum ac praedicatorum creationem et coelestis prolis foecundam generationem sparsim dilatare et diffundere possit feliciter et valeat, quo se latioribus beneficiorum et refectionum curialitatibus et munificentiis de Nostrae liberalitatis intimis senserit consolatum.

Damus itaque, donamus, conferimus, adscribimus, adjungimus et incorporamus perpetuis temporibus affuturis ejusdem studii generalis cracoviensis sacrae theologiae professoribus, doctoribus et magistris ac universitati, cancellarias nostras regales, tres duntaxat terrarum nostrarum videlicet: Majoris Poloniae, Lanciciensis et Siradiensis, nec non jus Patronatus omnium et singulorum beneficiorum, dignitatum, personatuum officiorum, canonicatuum et praebendarum Ecclesiae sancti Floriani in suburbio nostrae civitatis cracoviensis praedictae, praepositura tum et custodia ejusdem Ecclesiae et duabus villis nostris regalibus, quas ad praesens honorabilis Dominus Sethegius, cantor Vislicensis et cancellarius Siradiensis provisionatus noster in hac parte de nostra speciali gratia possidet, duntaxat exceptis.

Ita tamen, quod in hujusmodi beneficiis assequendis ille sacrae theologiae professor, doctor sive Magister qui primus existat tempore, sit potior in jure et qui onus diei et aestus sentiendo pertulit, primus commodum sic percipiat et honorem, dummodo eidem promovendo caeterae Virtutes ad assequendum hujusmodi beneficium latius suffragentur.

Ipseque sacrae theologiae professor, doctor, sive magister, aliquod de ipsis assecutus beneficiis supradictis, tanquam memor accepti beneficii, ad agendum gratias debitas Nobis et successoribus nostris perpetuo teneantur.

Proviso, quod quamvis in prioribus Nostris literis haec clausula fuisset adjecta, quod cum crescentibus in posterum temporibus, memorati sacrae theologiae professores, doctores sive magistri in tantum de beneficiis supradictis cancellariatibus, dignitatibus, personatibus, officiis, canonicatibus et praebendis assecuti fuerint, quod valor redituum hujusmodi beneficiorum assecutorum et tunc per eosdem pacifice possessorum ad centum Marcas et amplius se extenderit, extunc centum Marcae, de quibus ejusdem sacrae theologiae professoribus, magistris et doctoribus, alias juxta fundationem primariam studii supradicti per Nos provisum extiterat, de quibus etiam centum Marcis in aliis literis Nostris desuper

artium. Tak uposażonéj od Władysława Jagiełły akademii pomnożył dochody Piotr Wysz, biskup krakowski, na-

datis clarius expressum est, atque tantum ad thesaurum nostrum reddere volumus integraliter et reverti. Eandem tamen clausulam et omnia in ipsa contenta attendentes, quod vergebat in Universitatis studii praedicti dispendium et exinanitionem ejus et eversionem omnimodam et totalem; habemus et haberi volumus pro infecta et infectis, ac ipsam et omnia in ipsa contenta revocamus, cassamus, annullamus et viribus penitus vacuamus, simpliciter et absque ulla limitatione praefatas centum Marcas in nostris primaevae fundationis literis contentas perpetuantes et perpetuis temporibus memoratis professoribus, doctoribus et magistris assignantes. Quas quidem centum Marcas, ut praemittitur, in dictis literis nostris primaevae fundationis contentas, simpliciter et prorsus omni conditione semota, praelibatis professoribus, doctoribus et magistris damus, donamus, inscribimus, ac perpetuo et irrevocabiliter assignamus, praedicta clausula penitus non obstante.

Volumus insuper et omnino decernimus, quod praefati sacrae theologiae professores, doctores et magistri, postquam aliquod de beneficiis praedictis fuerint, ut praefertur, assecuti, more solito legere et residentiam personalem facere in praedicta universitate teneantur, sub fide praestiti juramenti et privationis beneficiorum praedictorum, nisi infirmitate non ficta praepediti, aut gravi senio confecti dignoscantur.

Verum, quia artes sunt aliarum ministrae facultatum, volumus quod primo centum Marcae ex vacatione beneficiorum occurentes pro magistris artium juxta priorum formam et modum divisionem principalius deriventur. Tandem sacrae theologiae professores, doctores et magistri caeteri futurorum consolationes et vacationes beneficiorum stabiliter praestolentur.

Et ut omnia praemissa et singula perpetui roboris obtineant firmitatem, praesentes literas nostras in fidem et testimonium omnium praemissorum subscribi mandavimus, ac nostri majoris sigilli pendentis munimine jussimus roborari. Actum in Nova civitate alias Korczyn feria tertia infra octavam assumptionis Sanctae Mariae. Praesentibus Venerandis patribus Dominis Nicolao Sanctae gnesnensis Ecclesiae Archiepiscopo, Petro Cracoviensi episcopo vladislaviensique. Joanne de Tenczyn castellano, Joanne de Tarnow palatino cracoviensibus, Petro Kmita sandomiriensi, Joanne Ligenza lanciciensi palatinis, Chrisostomo de Ostrow sandomiriensi, Clemente wisliciensi, Michaele de Bogumiłowice lublinensi, Chriso-

dawszy jéj na wieczne czasy za przyzwoleniem kapituły swojéj dwie katedralne kanonie i inne niektóre beneficya, jakoto kaplice św. Maryi Magdaleny i św. Wojciecha w Krakowie, tudzież kościół farny w Luborzycy; instrument téj darowizny wystawił zacny biskup r. 1404.[1]) Władysław

stomo de Coreglow sandecensi, Nicolao de Michałow woynicensi, Imramo Zawichowstensi castellanis, Zbigneo Mareschalco curiae nostrae, Gnievosio cracoviensi et Spytcone Kolczek sandomiriensi succamerariis, multisque aliis baronibus Nostri consilii, Nostris fidelibus. Datum per manus Zadycze cancellarii aulae Nostrae. Ad relationem honorabilis Nicolai praepositi Sancti Floriani Vice cancellarii Regni Poloniae. Anno Millesimo quadringentesimo primo.

[1]) Nos Petrus Dei gratia episcopus cracoviensis, qui superna Divinae vocationis providentia, hujus sacrosanctae sedis ecclesiae nostrae cracoviensis gubernacula possidemus, ut quemadmodum ipse locus in regno Poloniae caeteris eminentior esse dignoscitur, cui divina miseratione praesidemus, sic crescentibus donis rationes etiam donorum crescere debeant. Pastorali officio communi bono maxime circa spiritualia utiliter providere cupientes, ut tenemur et ad ea mentis Nostrae oculos plus debemus dirigere, quibus divinus cultus clarius sublimatur, augentur spiritualia, sacra fides catholica dilatatur et crescit, ac divina Majestas plenius honoratur. Sane cum universitas generalis studii in sacra pagina, jure canonico, artibus liberalibus, ac in aliis literarum scientiis, quae in civitate ipsa cracoviensi necessaria admodum dignoscitur, uberiori fundamento egeat in temporalibus, cum spiritualia sine temporalibus diu subsistere non possunt et aliter doctores et magistros ac alios literarum scientiis viros eruditos atque gratos, quorum scientia ac conversatione vitae laudabili, caeteri illuminari deberent et studere, quomodo in domo Domini oportet conversari, decenter et commode moram trahere et continuare utiliter non posse evidenter videtur, quorum quidem doctorum ac Magistrorum scientiis, moribus atque vita nedum status fidelium decorari debeat, verum ipsa fides catholica in ipsis praesertim neophitis vicinarum partium perfectius roborari et nationes exterae infidelium vicinorum suorum caecitate erroris et infidelitatis erroribus damnabiliter obfuscatae, successive ad verum lumen atque dogma Christianae fidei facilius reduci valeant ac perduci efficatius ad salutem, juxta sententiam sapientiae Salamonis: ibi salus, ubi multa consilia scilicet sapientum. Hac itaque sollicita consideratione accupati perspicacius attendentes, ex hoc ipso multorum bonorum fructum provenire veri-

Jagiełło do dawnych nadań akademii krakowskiéj przydał w roku 1418. kościół farny św. Anny, a w roku 1425.

---

similiter et perfectum honorem almae matris Ecclesiae pariter et decorem Domus Dei ac fidei incrementum orthodoxae, quantisque pululare profectibus dignoscitur ex eo respublica, quempiam dubitare non oportet.

Ideoque volentes praefatis magistris et doctoribus universitatis studii praedicti cracoviensis gratam promotionem et utilem provisionem, quantum cum Deo possumus, impendere et in eo etiam Ecclesiae Nostrae cracoviensi praefatae salubriter consulere, ut ipsa ecclesia de eadem universitate ad minus duos doctores vel magistros in scientiis expeditos in canonicos et in capitulo utiles perpetuis temporibus habere valeat, in qua ultra dignitates officia et alia plura ministrorum ejusdem Ecclesiae beneficia, triginta duo canonicatus et totidem praebendae existunt; duas praebendas quas ad praesens Joannes Szafraniec et Sbigneus Sbignei obtinent, pro eidem magistris, doctoribus ac universitate praedicta, aut alias quos praefati Magistri ac doctores dictam universitatem regentes, cum hujusmodi praebendae simul vel successive, quomodolibet vacaverint, duxerint acceptandas, nec non alias duas praebendas in capellis s. Adalberti et s. Mariae Magdalenae, sive ipsasmet capellas jam datas in civitate cracoviensi existentes, ac etiam ecclesiam parochialem in Luborzyca dictae dioecesis Cracoviensis, de fratrum nostrorum ac capituli Nostrae ecclesiae praedictae Cracoviensis unanimi assensu et consensu incorporandas duximus, praesentibus incorporamus, unimus et annectimus.

Per eosque magistros, doctores et personas hujusmodi universitatis ipsius dum et quando vacaverint, quomodolibet nanciscendas, possidendas et perpetuis temporibus obtinendas, fructus et proventus obvenientes ex eisdem pro utilitate universitatis praedictae, juxta ordinationem eorundem Magistrorum et doctorum rationabilem convertendas.

Ita, quod offerentibus se vacationum temporibus praefati Magistri et doctores ne divinus cultus in ecclesiis, capellis et beneficiis ejusmodi negligatur, inter se personas idoneas eligere debeant, quae in ipsis beneficiis deservire debeant, institutione canonica ab episcopo loci, aut suo vicario primitus habita et obtenta; ac portione eisdem instituendis congrua assignata de eisdem proventibus, de qua laudabiliter vivere valeant et incumbentiae onera supportare.

In cujus rei testimonium praesentes fecimus literas fieri, et nostri sigilli ac capituli nostri appensione muniri. Datum et actum

dawniéj wyłączoną kustodyą św. Floryana.[1]) W roku

Cracoviae feria secunda post Dominicam Exurge quare etc. in domo nostra Anno Domini Millesimo quadringentesimo quarto. Praesentibus honorabilibus et discretis viris Ottone scholastico, Joanne custode, Nicolao de Lapanowo canonicis cracoviensibus, Joanne de Padwa et Bartholomaeo de Bochnia notariis publicis, testibus ad praemissa vocatis specialiter et rogatis.

[1]) In Nomine Domini Amen. Ad regiae dignitatis munificentiam pertinet pro republica bene agentibus et praecipue viris scientiis liberalibus et sacris canonibus et scripturis theologicis eruditis, qui per literarum studia legendo et rudes seu indoctos instruendo, et alios illustrando indefessis laboribus se exercent, virtutum praemia tribuere et ut ipsi retributionis emolumenta percipiendo congrua, ad exequenda quae ipsis incumbunt, alacriores reddantur, caeterique eorum exemplo etiam spe firma refecti, ad acquirendum bravium in eisdem scientiis ferventius elaborent.

Proinde ad perpetuam memoriam rei Nos Vladislaus dei gratia rex Poloniae, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cujaviae etc. Princeps supremus Lithuaniae, Pomeraniae, Russiaeque Dominus et haeres. Ad notitiam omnium et singulorum, quibus expedit universis tam praesentium quam futurorum, deducimus per praesentes, quod flagranti desiderio cupientes, generale studium in civitate nostra cracoviensi per Nos fundatum et certis privilegiis, libertatibus, juribus, exemptionibus communitum, magis radicare ac firmare, ut dilatato sui tentorii funiculo, uberiores producat fructus, milites quoque et professores fidei catholicae generet, qui obscura dilucident, enigmata reserent, errantes ad viam veritatis reducant ac possint in die tentaminis, dum et quando tam Reipublicae seu regno nostro, quam orthodoxae fidei ingruerit, resistere ascendentibus ex adverso, ad laudem divini nominis, Venerabilibus viris professoribus, doctoribus et magistris, Almae universitatis studii in civitate nostra cracoviensi, nec non venerabili et religioso Domino abbati de Clara Tumba, alias de Mogila pro tempore existenti devotis, nobis sincere dilectis, pure simpliciter et irrevocabiliter, nec non in perpetuum de nostra munificentia ac liberalitate regia speciali tradimus, concedimus et donamus per praesentes jus patronatus ecclesiae parochialis sanctae Annae in civitate nostra cracoviensi, quod jus ad praedecessores nostros, recolendae memoriae reges Poloniae, qui pro tempore fuerunt et nos deinde atque hactenus pertinuit, et qui quidem reges successive fuerunt et nos etiam fuimus hucusque in pacifica

1462. Tomasz, biskup krakowski tudzież konwent tyniecki

possessione, vel quam juris antedicti. In ipsos quoque professores, doctores et magistros ipsamque universitatem et abbatem antecedentes idem jus patronatus transfundimus et transferimus, renunciantes eidem juri patronatus Ecclesiae sanctae Annae praedictae totaliter et omnino, nec aliquid pro Nobis et nostris successoribus regibus Poloniae in eodem jure patronatus penitus reservantes.

Ut autem omnia et singula praemissa robur firmitatis perpetuo obtineant, praesentes nostras literas scribi jussimus, nostrique majoris sigilli munimine roborari in fidem et testimonium omnium praemissorum. Datum Cracoviae in crastino innocentum, ipso videlicet die beati Thomae pontificis et martyris. Anno Domini 1418. Praesentibus reverendo in Christo patre Domino Alberto Dei gratia episcopo cracoviensi, regis Poloniae cancellario, venerabilibusque ac nobilibus viris Petro Volframi Licentiato in decretis, scholastico gnesnensi, canonico cracoviensi, in regno Poloniae et provincia gnesnensi Camerae apostolicae collatore, magistro Nicolao Hincz, canonico cracoviensi, thesaurario nostro, Nicolao de Michałow Palatino sandomiriensi, capitaneo cracoviensi, Clemente Wantropka de Strzelce generali terrae cracoviensis procuratore, multisque aliis nostris tam saecularis quam spiritualis status fidelibus, fide dignis. Datum per manus praedicti domini Alberti Episcopi cracoviensis et venerabilis viri Domini Joannis Szafraniec decani et canonici cracoviensis ejusdem regni Vicecancellarii, nobis sincere dilectorum. Ad relationem Serenissimae principis Elisabeth dei gratia reginae Poloniae.

In Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Vladislaus dei gratia rex Poloniae, nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cujaviae, Lithuaniae princeps supremus, Pomeraniae Russiaeque dominus et Haeres. Significamus universis quibus expedit, praesentibus et futuris praesentium notitiam habituris, quod cum supernae dispensationis provisio, cui consilia non communicant aliena, nos ineffabili dignatione de gentilitatis erroribus ad lucem, de tenebris ad sui nominis agnitionem eduxit misericorditer, mirabiliter et vocavit, ac tandem ad regalis dignitatis fastigium et gloriae solium, licet nostris insufficientibus meritis, gloriosius exaltavit; ad hoc laboriose meditationis indagine propositorum nostrorum studia dirigimus, curamque nostrae diligentiae praestantius extendimus, ut quos olim in erroris vetusta caligine constituti socios tenebrarum habuimus, signanter indigenas terrae nostrae Lithuaniae, quos Illo volente, qui caelestia simul

nadali akademii kościół św. Mikołaja w Krakowie, a Pius II.

et terrena dirigit, ad assumptionem et integritatem fidei catholicae feliciter attulimus, per assuefactionem et exercitium piorum operum, sine quibus ipsa fides vacua fore noscitur et inanis, in lucis filios deo duce totaliter convertamus. Horum tamen ope pariter et opera, quorum animos candor aeternae lucis doctrinae et sapientiae plenitudine decoravit, in fundamentis videlicet et profunditatibus scripturarum expertorum, quorum ex approbata prudentia consiliis altissimis thalamus roboratur regius, et actibus virtuosis Reipublicae stabilitas semper salubribus proficit incrementis. Ideo pro nostri studii generalis almae universitatis cracoviensis firmiori stabilimento ac dilatatione et uberiori incremento, neophitarumque praedictae Lithuaniae, caeterarumque gentium clariori salutis illuminatione uberiori et profectu, praesertim ad fidei catholicae propagationem nostrae humanitatis viribus assurgere et aspirare praecordialius cupientes, studium praedictum infrascripti beneficii incorporatione ad nostram utpote veri patroni donationem, praesentationem atque pertinentem singularem ad id gerentes pietatis affectum, prout ad hoc ex assumptae dignitatis officio noscimur obligari, de nostra munificentia speciali prachonorando et benignius largiendo dignum duximus consolandum. Ut de tanta ubertate studii praedicti etiam in exteras nationes per floridam fructuum salutiferorum multiplicationem et magistrorum, doctorum et praedicatorum creationem et caelestis prolis fecundam generationem sparsim dilatare et diffundere valeat feliciter atque possit, quo se latioribus beneficiorum et refectionum curialitatibus et munificentiis de Nostrae liberalitatis intimis senserit consolatum.

Damus itaque, donamus, conferimus, adscribimus, adjungimus et incorporamus temporibus perpetuis affuturis ejusdem studii generalis sacrae theologiae professoribus, doctoribus et magistris custodiam Ecclesiae sancti Floriani in suburbio nostrae cracoviensis civitatis, exceptione de eadem custodia in nostro privilegio priori non obstante.

Ipse quoque sacrae Theologiae professor, doctor ac magister, qui post mortem honorabilis viri Nemyerze ibidem nunc custodis assecutus fuerit custodiam suprascriptam, pro nostra ac Sophiae consortis nostrae, nec non domini Alexandri alias Witoldi magni ducis Lithuaniae salute ad Dominum jugiter interpellet. Volumus insuper et omnino decernimus, quod praefatus Sacrae Theologiae professor, doctor vel magister, postquam ipsum beneficium adeptus fuit, legere ac residentiam personalem facere in praedicta uni-

papież nadanie to potwierdził 1462 roku. [1]) Król Albrecht

versitate more aliorum circa praedictam ecclesiam promotorum teneatur.

Et ut ipsa praemissa et singula perpetui roboris obtineant firmitatem, praesentes literas nostras in fidem et testimonium omnium praemissorum scribi mandavimus, ac nostri majoris sigilli munimine jussimus roborari. Actum et datum in ecclesia cathedrali nostri castri cracoviensis, ipso die dominico, quo *Invocavit* in Ecclesia Dei decantatur. Anno Domini Millesimo quadringentesimo vigesimo quinto. Praesentibus reverendis in Christo patribus, Dominis Alberto, archiepiscopo gnesnensi, Sbigneo episcopo cracoviensi, nec non honorabilibus et magnificis Vladislao Oporowski decretorum doctore, scholastico vladislaviensi, Magistro Andrea de Kokorzino s. theologiae baccalaureo formato custode sandomiriensi, Sandzivogio de Ostrorog, palatino posnaniensi et aliis quam pluribus testibus fide dignis. Ad relationem Venerabilis viri Stanislai Ciołek Vicecancellarii regni Poloniae.

[1]) Pius Episcopus servus servorum Dei. Dilecto filio, abbati monasterii Sanctae Crucis de Calvo Monte, Ordinis s. Benedicti cracoviensis Dioecesis salutem et apostolicam benedictionem. Apostolicae sedis providentia circumspecta, ad ea libenter intendit, per quae literarum studia amplioribus profectibus prosperant, ac ea qua pro hujusmodi profectibus complectendis provide gesta fuerint, ut illibata persistant, Apostolici mandati adjici muniminis firmitatem, ad eos quoque gratiam suae liberalitatis extendit, quas propria virtutum merita laudabiliter recommendant.

Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dilectorum filiorum rectoris ac universorum doctorum et magistrorum studii cracoviensis, nec non Andreae Grzymała, clerici posnaniensis dioecesis petitio continebat. Quod olim postquam bonae memoriae Thomas episcopus cracoviensis ex certis rationabilibus nunc expressis causis, tam ordinaria quam dilecti filii nostri Joannis episcopi portuensis, tum Sancti Angeli diaconi cardinalis et in partibus illis apostolicae sedis legati, in ea parte sibi, ut apparebat attributa, auctoritatibus, parochialem ecclesiam Sancti Nicolai extra muros cracovienses, cujus decem et septem universitatis studii hujusmodi per clarae memoriae Vladislaum regem Poloniae illustrem, ut asseritur, fundatae, cujus centum et triginta marcarum argenti fructus, reditus et proventus secundum communem aestimationem, valorem annuum, ut etiam asseritur, non excedunt, de consensu dilectorum filiorum abbatis et conventus Thinecensis, ordinis Sancti Benedicti Craco-

przyłączył do akademii kanonią i kilka prebend w kościele

viensis Dioecesis, ad quos praesentatio personae idoneae in rectorem ad ecclesiam praefatam cum pro tempore vacabat, de antiqua et approbata, hactenusque pacifice observata consuetudine pertinebat, qui etiam quantum in eis erat, Juspatronatus et praesentandi personam hujusmodi Universitati studii ejusdem concesserant et donaverant, in perpetuum univerat, annexuerat et incorporaverat.

Ita, quod cedente vel decedente ipsius Ecclesiae rectore pro tempore, liceret rectori, doctoribus et magistris praedictis, doctorem, aut magistrum universitatis studii hujusmodi per episcopum cracoviensem pro tempore existentem, instituendum praesentare eidem prout in literis ejusdem episcopi cracoviensis, inde confectis, ejus sigillo munitis, dicitur plenius contineri, felicis recordationis Calisto Papae tertio praedecessore nostro, cujus tempore dicta unio facta fuerat, antequam illa suum debitum sortiretur effectum ab hac luce subiret praedictus Andreas Canonicatum et praebendam Ecclesiae lanciciensis gnesnensis dioecesis et parochialem Sanctae Mariae Magdalenae posnaniensis, ac dilectus filius Raphael de Skawina praedictam sancti Nicolai ecclesias, quas tunc temporis obtinebant, desiderantes illas ex certis rationabilibus causis invicem permutare, Andreas canonicatum et praebendam in archiepiscopi gnesnensis, ac sanctae Mariae Magdalenae in Episcopi posnaniensis, venerabilium fratrum nostrorum; ac Raphael praedicti sancti Nicolai ecclesias praefatas in dilecti filii Pauli de Zathor canonici cracoviensis manibus, ex causa permutationis hujusmodi per eorum procuratores ad hoc ab eis specialiter constitutos, sponte resignarunt et resignationibus hujusmodi per ipsos archiepiscopum et episcopum auctoritate ordinaria et Paulum habentem a dilecto filio Joanne de Pniow, administratore Ecclesiae cracoviensis in spiritualibus et temporalibus per sedem apostolicam deputato spiritualem potestatem, illius vigore respective extra romanam curiam ex eodem causa admissa, archiepiscopus cannonicatum et praebendam, et episcopus praedicti ecclesiam sanctae Mariae Magdalenae praefatos, eidem Raphaeli auctoritate ordinaria praedictam contulerunt, et de illis etiam providerunt, nec non rector, doctores et magistri praefati ipsum Andream, qui in artibus et medicinae universitatis studii hujusmodi, ut etiam asseritur magister existit, ad ipsam ecclesiam Sancti Nicolai praedicto Paulo infra tempus legitimum praesentarunt et idem Paulus praedictum Andream in rectorem ejusdem Ecclesiae sancti Nicolai praetextu dictae potestatis instituit, ipseque Andreas praesentatione et institutione hujusmodi obtenta, praedictae Eccle-

katedralnym przemyślskim, a brat jego Alexander daro-

siae possessionem apprehendit. Cum autem secundum praemissa, unio, annexio et incorporatio hujusmodi, quae dicto praedecessore in humanis agente, suum non fuerant sortitae effectum, ut praefertur, ac praesentatio et institutio praedictae etiam ex eo, quod Nos in primordiis assumptionis Nostrae ad suum apostolatus apicem, omnes uniones, quae tunc non fuerunt sortitae effectum, revocavimus, viribus non subsistant et sicut accepimus dicta ecclesia sancti Nicolai adhuc, ut praefertur, vacare noscatur, pro parte rectoris, magistrorum, doctorum et Andreae eorundem fuit nobis humiliter supplicatum, ut dictam ecclesiam s. Nicolai, cum adhuc causae justae et rationabiles subsint unionis antedictae universitati studii hujusmodi ut praefertur, de novo in perpetuum unire, annectere et incorporare, ac alias eis in praemissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur.

Nos igitur qui de praemissis certam notitiam non habemus, volentes tam universitatis studii hujusmodi commodis et incrementis felicibus, quam dicto Andreae apud nos de literarum scientia, vitae et morum honestate, aliisque probitatis et virtutum meritis multipliciter commendato, horum intuitu specialem gratiam facere, ac ipsum a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti sententiis, si quibus a jure, vel ab homine latis, irretitus existit, ad hoc duntaxat ut praesentium consequatur effectum, authoritate apostolica absolventes et absolutum fore censentes, nec non omnia et singula beneficia ecclesiastica cum cura et sine cura, quae ipse Andreas in quibuscunque ecclesiis, sive locis etiam et quibusvis apostolicis dispensationibus obtinet et expectat, ac in quibus et ad quae jus sibi quomodolibet competit, quaecunque quodcunque et qualiacunque fuerint eorumque fructuum, redituum et proventuum veros valores annuos, ac hujusmodi dispensationum tenorem praesentibus pro expressis habentes, discretioni tuae per apostolica scripta mandamus, quatenus vocatis quorum interest super praemissis omnibus et singulis, authoritate nostra te diligenter informes, et si per informationem hujusmodi, ita esse repereris, ecclesiam sancti Nicolai praefatam modo et forma quibus antea unita, annexa, et incorporata fuerat, eidem universitati eadem auctoritate nostra de novo in perpetuum unias, incorpores et annectas. Et nihilominus ecclesiam Sancti Nicolai praedictam, sive ut praemittitur, sive, alias quovis modo, aut ex alterius cujuscunque persona, seu per liberam resignationem dicti Raphaelis, aut alicujus alterius de illa extra dictam curiam, etiam coram Notario publico, et testibus sponte

wiznę tę potwierdził. Zygmunt August w r. 1550. wcielił do dochodów akademii trzy plebanie, w Proszowicach,

factam, aut constitutionem piae memoriae Joannis Papae vicesimi secundi, etiam praedecessoris nostri, quae incipit ***Execrabilis***, vacet, etiamsi tanto tempore vacaverit, quod ejus collatio juxta Lateranensia Statuta concilii ad sedem praedictam legitime devoluta, ipsaque ecclesia sancti Nicolai dispositioni apostolicae specialiter resignata existat, et super ea inter aliquos lis, cujus statum eisdem praesentibus haberi volumus pro expressis, pendeat indecisa, dummodo tempore datae praesentium non sit in ea alicui specialiter jus quaesitum, cum omnibus juribus et pertinentiis suis eidem Andreae authoritate nostra praefata conferas et assignes, inducens per te, vel alium, seu alios eundem Andream vel procuratorem suum ejus nomine in corporalem possessionem Ecclesiae Sancti Nicolai, juriumque et pertinentiarum praedictorum, et defendens inductum, amoto exinde quomodolibet illicito detentore, ac faciens eidem Andreae de ipsius ecclesiae Sancti Nicolai fructibus, reditibus, proventibus, juribus et obventionibus universis integre responderi, contradictores authoritate nostra, appellatione postposita, compescendo.

Non obstantibus felicis recordationis Bonifacii Papae octavi, similiter praedecessoris nostri, ac aliis apostolicis constitutionibus, nec non monasterii et ordinis praedictorum juramento, confirmatione apostolica, vel quacunque firmitate alia roboratis, Statutis et consuetudinibus contrariis quibuscunque. Aut in aliqui super provisionibus sibi faciendis de hujusmodi, vel aliis beneficiis ecclesiasticis in illis partibus speciales, vel generales dictae sedis vel legatorum ejus literas impetraverint, etiamsi per eas ad inhibitionem, reservationem et decretum, vel alias quomodolibet sit processum, quas quidem literas et processus habitos per easdem, et quemcunque inde secuta, ad dictam ecclesiam Sancti Nicolai volumus non extendi; sed nullum per hoc eis, quo ad assecutionem beneficiorum aliorum praejudicium generari, seu si episcopo cracoviensi praefato, ac abbati pro tempore existenti, vel quibusvis aliis communiter, vel divisim a dicta sit sede indultum, quod ad receptionem, vel provisionem aliorum minime teneatur et ad id compelli, autque interdici, suspendi, vel excommunicari non possint. Quodque de hujusmodi vel aliis beneficiis ecclesiasticis ad eorum collationem, provisionem, praesentationem, seu quamvis aliam dispositionem, conjunctim, vel separatim spectantibus, nulli valeat provideri per literas apostolicas, non facient plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem et quibuslibet aliis privi-

Przemykowie i Korczynie,[1]) zleciwszy biskupowi krakowskiemu exdywizyą przychodów między plebanów a pro-

legiis, indulgentiis et literis apostolicis generalibus, vel specialibus quorumcunque tenorum existant, per quae praesentibus non expressa vel totaliter non inscripta effectus eorum impediri valeat quomodolibet vel differri, et de quibus quorumque totis tenoribus de verbo ad verbum habenda sit in nostris literis mentio specialis. Nos enim qui unionem, annexionem et incorporationem hujusmodi fecerimus, ut praefertur, rectori, doctoribus et magistris praefatis, qui nullius cujuscunque status, gradus, ordinis, vel conditionis fuerint, vigore quarumcunque literarum apostolicarum, seu dictae sedis legatorum, concessarum, aut in anno concedendarum, seu alia quavis auctoritate dictam ecclesiam sancti Nicolai acceptarum, seu de illa sibi provideri facere valeat, nisi doctor, vel magister universitatis studii hujusmodi, ac per illius rectorem, doctores et magistros ad ipsam ecclesiam sancti Nicolai praesentatus et in illa institutus fuerit, ut praefertur, auctoritate apostolica praedicta tenore praesentium indulgemus. Et insuper exnunc irritum decernimus et inane, si secus super his a quoque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Datum Petreoli Senensis Dioecesis, anno incarnationis Dominice Millesimo Quadringentesimo sexagesimo secundo, quartodecimo Kalendas Novembris. Pontificatus nostri anno quinto.

[1]) Sigismundus Augustus Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Samogitiae etc.

Significamus praesentibus literis quorum interest universis, cum non majore cura et sollicitudine prospicere reges oporteat, ut Regnum ab externis hostibus tutum sit, quam ut domi juventus recte instituatur, quae et militum et senatus, quod seminarium prudenter Majores Nostro Regno suo consuluerunt, qui in civitate ac Cracoviensi primaria Regni Nostri academiam instituerunt, in eamque Viros non doctrina magis quam virtute integritate conspicuos induxerint, a quibus juventus non literas modo disceret, sed et omnium aliarum virtutum studiis institueretur. Quae in initiis suis ita efflouerat, ut frequentia cum omnibus composita de suis certaret, varietateque fere doctrinarum nulli cederet. Quo factum est, ut permulti ex ea viri prodierint, qui Reipublicae gubernationi admoti magno usui et ornamento tam illi quam regibus fuerunt. Sed iniquitate temporum accidit, ut paulatim decreverit; Professores quibus olim summus honor habebatur contemni, frigereque omnia studia ac remitti caepta sint, ita ut homines nostri

fessorów. Stefan Batory nadał wydziałowi teologicznemu r. 1578. probóstwo św. Floryana. Darowiznę tę potwier-

magno sumptu quaerere ea apud exteros coeperint, quae domi parvo impendio assequi potuerint. Postquam autem in solio Regni hujus per Dei misericordiam consedimus, imitandos Nobis majores Nostri, quorum Virtutum etiam nunc vestigia in Regno hoc cernuntur, proposuerimus et inter caetera Academiam hanc cracoviensem, a situ et squalore vindicandam esse nobis putamus, cum praesertim ad eam rem non quidem curandam Reverendissimus in Christo pater D. Samuel Maciejowski Episcopus Cracoviensis et Regni Nostri Cancellarius hortari et monere non desistat. Et cum in initiis ipsis Regni Nostri nondum se nobis occasio obtulerit nostrae voluntatis exequendae, ut tamen habeat academia ipsa Nostrae in se gratiae testimonium studiique nostri in augenda illa et ornanda pignus, dedimus illi et incorporavimus damus et incorporamus Jus patronatus nostri in oppido Proszowice et villa Przymękow et Korczyn in praefectura Novae Civitatis temporibus perpetuis, adimendo nobis et successoribus nostris jus omne praesentandi ad ecclesias praedictas. Illudque totum in Cracoviensem academiam transferendum ita quod quotiescunque Ecclesiae praedictae per cessum vel decessum primo quoque tempore vacaverint non obstantibus quibuslibet donationibus nostri Patronatus et aliis quibuscunque concessionibus, si quae per Nos vel Praedecessores Nostros quocunque modo datae aut concessae sunt, quibus derogari volumus publicae utilitatis causa, quam privatis magnis rationibus proponendum duximus, proponimusque. Rector Universitatis Cracoviensis cum doctoribus omnium facultatum Universitati subjectis ac magistris, quos vocant salariatos, virum doctum ac probum sive ex doctoribus, sive ex Magistris Majoris et Minoris profitetur et ad ea et earum quodlibet praesentare ex pluralitate votorum possit, quod praesentationem eorum a Reverendissimo in Christo Patre Domino Episcopo cracoviensi pro tempore existente, seu ejus in spiritualibus Vicario suscepi, quemadmodum nostra semper suscipitur..... ejusmodi ut praesentator quotiescunque praesentabuntur ad eas ipsas Ecclesias institui ac investiri volumus. Ut autem ejus nostrae donationis fructus ad plures perveniant, volumus, ut Reverendus in Christo pater D. Episcopus Cracoviensis cum Rectore Consiliariisque Universitatis ac decanis facultatum consilio communi acto, authoritate ordinaria certa parte Proventuum Ecclesiarum praedictarum plebano et Ministris illarum, si provisi non sint, relicta, reliquae autem proventus dismembrationes Universitati uniat et incorporet,

dził Zygmunt III. r. 1590. Wszystkie nadania te, przywileje i prawa akademii stwierdzali papieże w różnych czasach, jak np. Urban V., Bonifacy IX. r. 1397., Jan 23ci 1410., Marcin V. 1418., Pijus II. r. 1462., a ostatecznie Paweł V. roku 1613., Urban VIII. r. 1634. i Benedykt XIV. 1741 roku. Do wszystkich tych uposażeń kościołami, plebaniami, probostwami, kustodyami przywiązane były rozmaite wsie, dziesięciny i t. p. Z wsi dostały się akademii tym sposobem następujące: Bieńczyce, Xiążnice, Czaple małe, Zabłocice, Trontnowice, połowa wsi Szy-

---

ex quibus quidem proventibus dismembratis Rector cum consiliariis et decanis senioribusque Patribus Universitatis stipendia professoribus, qui maxime idonei instituendae Juventuti fuerint augeat, non ita tamen ea alliget ut augeri, minui, mutarive pro diligentia vel negligentia Professorum non possint, ni ejusmodi ordinationem faciat, quae maxime illi ad augendam academiam excitandaque hujusmodi studia ad litteras bonas pertinere ex consilio superius videbitur, ad quam rem nostram etiam autoritatem regiam quorum (?) ad nos ea res pertinet, illi impertimur. Promittimus autem verbo nostro Regio et praesentibus nos successoresque Nostros Reges Poloniae obligamus, quod ab omnibus qui Academiae Cracoviensi occasione Ecclesiarum praedictarum exhibere negotium voluerint, tueri eam et vindicare volumus. In eos vero, qui impetrationibus Romanis aliisque contra sancitis juribus vexare, sive Academiam, sive privatas personas Professoresque earum Ecclesiarum ausi fuerint quando quidem Nostri juris patronatus semper fuerit poenis proscriptionis Bonorumque confiscationis statutis Regni contra contrasanos (cortesanos?) editis animadvertemus. Mandamusque Capitaneo Cracoviensi pro tempore existenti ut . . . ejusmodi ad poenas superius scriptas quoties opus fuerit procedat, Universitatemque et personas quascunque privatas, quibus propter ecclesias praedictas negotium facessetur, tueatur et defendat. In cujus rei fidem et firmius testimonium manu nostra subscripsimus et sigillum nostrum apponendi jussimus. Actum et datum Petricoviae in Conventione Regni generali Feria quarta infra Octavas Corporis Christi proxima Anno Domini 1550. Regni vero nostri vigesimo primo.

Sigismundus Augustus Rex.

Niemiawszy w ręku oryginału przywileju tego, musiałem go przepisać z kopii napełnionéj błędami, które nie wszędzie sprostować potrafiłem.

dzina, część Łobzowa, Boszczyn. Z beneficyów miała akademia dwie kanonie katedralne w Krakowie, jednę kanonią przemyślską, trzy kanclerstwa, dwa kościoły kollegiackie: ś. Floryana i ś. Anny, probóstwo luborzyckie, probostwo ś. Mikołaja i olkuskie, kaplice ś. Wojciecha i ś. Maryi Magdaleny, oraz różne altarye. Prócz tego posiadała akademia rozmaite fundusze i dochody zabespieczone na żupach solnych, cle krakowskiem, dobrach ziemskich, kamienicach w Krakowie, na synagogach, jatkach i kramach szewskich i piekarskich, lub na dochodach miasta Krakowa. Każda nadto katedra, zwłaszcza wydziału *artistarum*, każda bursa miała osobne w kaplicach, altaryach lub czyńszach dochody. Putanowicz w dziełku swojem *Stan wewnętrzny studii*, umieścił następujący wykaz majątku akademii po rok 1772. podawszy przez kogo, kiedy i na jaki cel każdy fundusz został zrobionym. Z niego okazuje się, że akademia wielką część majątku swego winna była professorom lub uczniom niegdyś swoim. Według tedy wspomnionego wykazu Putanowicza uposażyli akademią następujący professorowie w takim porządku chronologicznym.

Roku 1403. Jan na Rzeszowie zapisał 700 grzywien groszy pragskich, czyli na dzisiejszą monetę 36,000 zł. na kupno kamienicy dla professorów prawa.

Roku 1409. Jan Isneri T. D. professor kupił połowę wsi Trątnowic, tudzież kamienicę na bursę *pauperum* zwaną, dla kollegium wielkiego i na wsparcie uczącéj się młodzieży.

Roku 1422. Jan z Jastrzębia T. Dr. kanonik płocki lokował jakiś kapitał na professora nauk wyzwolonych na prebendzie ś. Wojciecha w Krakowie. Procent od tego kapitału po redukcyach wynosił $229\frac{4}{5}$ zł. rocznie.

Roku 1440. Mikołaj Isneri T. D. zapisał 200 grzywien (8566 zł.) dla bursy pauperum, lokując je na dochodach kollegiaty ś. Floriana.

Roku 1440. Jan Nowkon F. D. zapisał 13 grzywien czyńszu na professora krasomówstwa, ulokowawszy ten czyńsz na kamienicy zwanéj Zerwikaptur.

Roku 1445. Jakób z Zaborowa D. Dr. kupił część Sidziny od Piotra Szafrańca podkomorzego krakowskiego, przeznaczając dochód z niéj na professora grammatyki.

Roku 1446. Benedykt Hesse, T. D. Wawrzyniec z Raciborza zapisali 800 grzywien (34,266⅔ zł.) na kupno połowy Boszczyna dla kollegium większego.

Roku 1450. Marek in Rex M. D. pierwszy fundusz uczynił na professora astronomii, lecz w skutek pożaru ślad tego funduszu zaginął.

Roku 1462. Piotr z Strzempina T. prof. D. Dr. kanonik krakowski i gnieźnieński zapisał 2000 czerwonych złotych na żupach bocheńskich i wielickich na professorów prawa cywilnego i kanonicznego.

Roku 1466. Maciéj z Kobylina D. D. zapisał 450 czerwonych złotych, lokowanych na dobrach biskupich Jangrot, a przeniesionych na burgrabstwo żup bocheńskich, na professorów filozofii i nauk wyzwolonych.

Roku 1470—7. Jan z Dąbrowki T. D. i prof. trzy summy wynoszące razem 1500 czerwonych złotych, lokowane, 1. na części wojtostwa olkuskiego; 2. na Stradomiu, 3. na żupach wielickich i bocheńskich, dla kollegium mniejszego.

Roku 1489—91. Jan z Szadka T. D. i prof. zapisał 500 czerwonych złotych na jatkach szewskich w Krakowie, dla seniora bursy jurisperitorum.

Roku 1490. Maciéj z Kobylina zapisał 500 czerwonych zł. na szewskich jatkach do altaryi ś. Donata u ś. Anny, dla kollegium mniejszego.

Roku 1499. Paweł z Zalesia, Pr. kan. Dr. zapisał 10 grzywien dochodu na jatkach rzeźniczych w Tarnowie, dla bursy jurisperitorum.

Roku 1505. Maciéj z Miechowa zapisał 600 czerwonych złotych na składzie białoskórników w Krakowie, na professorów nauki lekarskiéj.

Roku 1508. Tenże sam zapisał 400 czerwonych złotych na sukiennicach krakowskich, na professora astrologii.

Roku 1512. Stanisław Biel T. prof. i Jan zwany Parisiensis zapisali 427 grzywien (9109⅓ złotego) na dobrach Olszyny, Olpiny, Święczany dla kollegium mniejszego.

Roku 1512. Professorowie kollegium mniejszego zapisali 270 grzywien na Młynie w Marcinkowie i jatkach wielickich, na professora grammatyki.

Roku 1517. Tomasz z Obiedzina zapisał 60 ówczesnych złotych polskich (dzisiejszych 800) na fabrykę biblioteki akademickiéj.

Roku 1530. Grzegorz z Szamotuł O. P. D. zapisał 600 ówczesnych złotych polskich (6400 dzisiejszych) na Palczowicach i Smolicach, na wsparcie uczącéj się młodzieży z Poznania i Szamotuł.

Roku 1533. Ten sam zapisał złotych ówczesnych 500 na Sosnowicach i Marcówce dla bursy Jeruzalem zwanéj.

Roku 1543. Jakób de Bełze O. P. D. zapisał grzywien 100 (1534 złotych) na Wysokiéj i Stanisławie, na stół kollegium jurydycznego.

Roku 1560. Benedykt z Koźmina T. Dr. i prof. zapisał 1500 złotych ówczesnych (14,100 dzisiejszych) u magistratu krakowskiego na bibliotekę akademicką.

Roku 1569—83. Piotr z Poznania M. D. i exekutorowie jego testamentu lokowali w różnych leciech 4300 ówczesnych złotych (38,900 dzisiejszych) na kamienicy i jatkach kazimirowskich, na kamienicy tamże i w Krakowie, na Wroninie XX. de Saxia, na Łapcycach tynieckich, na lekarstwa dla ubogich studentów.

Roku 1569. Stanisław z Rzeczycy O. P. D. zapisał 2000 dukatów i 1000 ówczesnych złotych, na dzisiejszą monetę razem 41,200 złotych, na Osieku, Bydlinie i Sławinie, na wsparcie uczącéj się młodzieży, bez różnicy stanu.

Roku 1585. Jan Muscenius Dunin T. D. i profes. zapisał 1100 złotych ówczesnych (9546 dzisiejszych) na Nasiechowicach i kamienicy Fuxów w Krakowie, na wsparcie młodzieży z Kurzelowa, uczącéj się w Krakowie.

Roku 1590. Wawrzyniec Pontificius M. D. i professor zapisał 2700 złotych ówczesnych, dzisiejszych 23,220

na Łucianowicach, na utrzymywanie uczniów z swojéj familii.

Roku 1599. Stanisław Krasiński O. P. Doktor zapisał 7000 ówczesnych złotych polskich, dzisiejszych 60,200 na Mieroszowicach, na 12 studentów z płockiego i ciechanowskiego.

Roku 1602. Jan Zameli M. D. zapisał 1000 czerwonych złotych na Kostrzeszynie i Mękarzowie, na professorów anatomii i botaniki.

Roku 1602. Marcin Nerwicki zapisał 100 zł. ówczesnych (830 dzisiejszych) na Kostrzeszynie i Mękarzowie, dla bursy pauperum czyli jagiellońskiéj.

Roku 1610. Batoński i Batkowski zapisali 2900 złotych ówczesnych polskich (18,766 dzisiejszych) na Świeborowicach, Dalechowicach, Słupcu i Szczebruszu, na wsparcie ubogich uczniów.

Roku 1611. Jan Wolbram Teol. doktor i prof. zapisał 1000 grzywien (8966 złotych dzisiejszych) na Sierakowie i na kamienicach w Krakowie, na ziomków uczących się.

Roku 1612. Bartłomiej z Kościana fil. doktor zapisał 300 grzywien na majątku miasta Kościana, na wsparcie ubogich studentów.

Roku 1613. Jerzy Schoen T. Dr. prof. zapisał 2000 ówczesnych złotych polskich na Nasiechowicach, Pielgrzymowicach, Szczebruszu i Słupcu, na wsparcie uczących się na akademii krakowskiéj Głogowian.

Roku 1620. Sebestyan Petrycy M. Dr. zapisał 6600 ówczesnych złotych polskich (dzisiejszych 29,700) na Wielmoży, Milonkach i Nasiechowicach, przeznaczając dochód od téj summy na historyografa akademii, na bursę filozofów i na ubogich studentów.

Roku 1620. Sebastyan Sieradzki zapisał 2200 złotych ówczesnych na Nasiechowicach, na wsparcie uczących się ziomków swoich.

Roku 1620. Jan Janidłowski T. Dr. i professor, zapisał 3000 złotych ówczesnych na Nasiechowicach, na wsparcie studentów rodem z Borzęcina.

Roku 1626. Wydział medyczny dał 1000 złotych ówczesnych na kupno Nasiechowic, obciążonych już funduszami akademii, na dwóch professorów medycyny.

Roku 1630. Gabryel Władysławski zapisał 50,000 ówczesnych złotych polskich (150,000 dzisiejszych) na Izbicy i Korabnikach na szkoły niższe, na różne katedry i na ubogich studentów.

Roku 1630. Marcin Melański zapisał 2000 złotych polskich na kamienicy w Krakowie, na wsparcie ubogich studentów.

Roku 1630. Wojciech Borowicz T. Dr. i professor zapisał 2000 złotych ówczesnych na Rząsce, na wsparcie ubogich studentów, krewnych swoich lub obcych.

Roku 1630. Tenże zapisał 2000 złotych ówczesnych na Sikorzyńskim, nazwanym Kłosów pod Wieliczką, dla bursy Jeruzalem.

Roku 1633. Adam Romer z Stężycy T. p. zapisał 1500 złotych ówczesnych na Świczkowie i Chryzowie, na wsparcie uczących się rodem z Stężycy.

Roku 1634. Mikołaj Dobrociewski O. P. D. i professor zapisał 400 złotych ówczesnych na kamienicy pod Kokoszą zwanéj w Krakowie, na bursę pauperum.

Roku 1634. Wojciech Sierpski T. Dr. professor zapisał 100 złotych polskich ówczesnych na jatkach szewskich w Krakowie, dla bursy *philosophorum*.

Roku 1634. Łukasz Doctorius T. D. kan. kat. krakowski, zapisał 1380 złotych ówczesnych (dzisiejszych 4140) rocznego dochodu na dochodach kapituły krakowskiéj, po 90 zł. rocznie na 6 studentów z Oświecimia, po tyleż na 6ściu z Rzeszowa rodem, a 300 złotych na czwartego professora prawa.

Roku 1635. Sebestyan Nuceryn T. D. proboszcz skalmirski zapisał 3500 ówczesnych złt. (dzisiejszych 10,500) na sukiennicach, na studentów ubogich rodem z Skalmierza.

Roku 1635. Maciej Obłomkowicz i Gaspar Sławnik zapisali 3000 ówczesnych złotych na Miechowiczkach, na ubogich studentów rodem z Kielc i Pińczowa.

Roku 1636. Jan Foxius O. P. D. i archidyakon krakowski zapisał 321 złotych ówczesnych rocznego dochodu u kapituły krakowskiéj i na Luszowicach, dla bursy *pauperum.*

Roku 1636. Jan Preklaides T. D. i professor zapisał 2000 ówczesnych złotych (dzisiejszych 6000) na Tęgoborzy w powiecie lelowskim, na ubogich studentów ze Strzyżowa.

Roku 1638. Jakób Uścicki T. D. i professor zapisał 3800 ówczesnych złotych (11,400 dzisiejszych) na Drogini, na wsparcie uczących się ziomków.

Roku 1639 Jan Brosciusz T. D. i professor kan. kat. krakowski zapisał 3000 ówczesnych złotych na Goleniowy, na professora matematyki, na ucznia matematyki i na bibliotekę.

Roku 1640. Walenty Trzeciakowicz zapisał 1200 złotych ówczesnych na Szczepankowie i Suchodole, na ubogich studentów rodem z Krosna.

Roku 1640. Wincenty Oczko M. D. i professor zapisał 1000 złotych ówczesnych na Zawadzie, dla bursy filozofów.

Roku 1640. Jakób Witeliusz T. Dr. i professor zapisał 400 złotych ówczesnych na ogrodzie swoim, na Nowéjwsi przy Krakowie, dla bursy *pauperum.*

Roku 1640. Sebastyan Stryjewicz T. D. i prof. zapisał 100 zł. na 10 zagonach wsi Łobzowa dla bursy pauperum.

Roku 1641. Mac. Sisiniusz zapisał 20,000 złotych ówczesnych, 53,555$\frac{5}{9}$ dzisiejszych, na Kostrzeszynie, Pełczyskach, Mokrzku dolnym, Kotlinach i t. d. oraz wyłożył inną summę na kupno domu na bursę kleryków na gołębiéj ulicy naprzeciwko bursy Jeruzalem, przeznaczając dom i fundusz na 12 kleryków, z tych 4 kapituła kujawska, a 8 proboszcz z magistratem piotrkowskim mieli dawniéj prawo prezentować.

Roku 1641. Marcin Wadowski T. D. i professor zapisał 3000 ówczesnych złotych na Pawłowicach na wsparcie ubogiéj młodzieży uczącéj się.

Roku 1641. Jan Baranowski O. P. Doktor i professor zapisał 1500 złotych na miasteczku Miechowie, na wsparcie ubogich studentów rodem z Miechowa.

Roku 1646. Jan z Łaska Zdziewojski T. D. i professor zapisał 500 złotych ówczesnych na Ostrowicach, na papier dla ubogich studentów.

Roku 1646. Wawrzyniec Szmieszkowicz M. D. i professor zapisał 74,000 ówczesnych złotych, (204,822 dzisiejszych) na Bogucicach, Sławcach, Czajowicach, Kurozwękach, Alexandrowicach i t. d. na opatrzenie bursy, którą na mięszkanie młodzi uczącéj się znacznym kosztem wymurował.

Roku 1646. Adam Opatovius T. D. i professor zapisał 4150 złotych ówczesnych na Nasiechowicach, na ogrodzie w Opatowie, na Szczebruszu i Słupcu, dla ubogich uczniów z Opatowa i Iwanisk.

Roku 1648. Łukasz Chaszkowski O. P. D. i professor zapisał 1000 złotych ówczesnych na Marcinkowicach, na wsparcie ubogich studentów.

Roku 1648. Chrz. Sapelski T. D. i prof. zapisał 2000 złotych ówczesnych na Gniazdowicach, na wsparcie ubogich studentów.

Roku 1648. Adam Stefanowicz zapisał 2000 złotych polskich na dobrach Staw, dla ubogich uczniów.

Roku 1648. Sebestyan Krupka O. P. Doktor, proboszcz wielicki zapisał 1900 złotych ówczesnych na Świeborowicach, Pielgrzymowicach, Nasiechowicach etc. na uczniów ubogich rodem z Wieliczki.

Roku 1648. Klemens Krupka O. P. D. proboszcz wielicki zapisał 1000 złotych ówczesnych na kamienicach w Krakowie i Kleparzu, na ubogich uczniów z Wieliczki.

Roku 1652. Magister Mathias kanonik i officyał kielecki zapisał 3500 tal. co czyni na dzisiejszą monetę, 29,166 zł. groszy 20 na Zborowie, Kikowie i Zukowie, na professora teologii moralnéj i spekulatywy.

Roku 1652. Zygmunt Grygierowicz T. D. i professor zapisał czerwonych złotych 333 i 2 złote polskie na Zawadzie w Iełowskiem, na wsparcie ubogich uczniów rodem z Radomska.

Roku 1660. Jan Rezner M. D. zapisał 1800 złotych na kamienicy w rynku miasta Przemyśla, na professora astrologii.

Roku 1661. Marcin Radymiński, filoz. doktor i profes. zapisał 2000 czerwonych złotych na Bestwinie i Komorowicach w księstwie zatorskiem, na bibliotekę i katedrę teologiczną.

Roku 1666. Adam Roszczewicz O. P. D. przekazał 700 złotych ówczesnych rocznego dochodu na Szczodrkowicach i Tęgoborzu, na młodych magistrów w naukach wyzwolonych.

Roku 1666. Jan Toński F. i M. D. zapisał złotych polskich 3000 na Ciborowicach i Piekarach, dla bursy filozofów.

Roku 1673. Maciej Wonczyski M. D. i prof. zapisał 333 czerwonych złotych i 2 złote polskie na kamienicy w Krakowie, na płacę dla professora nauki lekarskiej.

Roku 1684. Sebastyan Stryjewicz T. D. i prof. zapisał 3000 zł. na Iłkowicach na wsparcie ubogich uczniów rodem z Przemyśla.

Roku 1686. Wojciech Łancucki O. P. D. i prof. zapisał 6000 zł. na Przybysławicach i na Paszkowcach, na wsparcie ubogich studentów.

Roku 16 . Jan Krosner O. P. D. i prof. zapisał 800 złotych polskich na Glichowie i Czerminie, dla kollegium jurydycznego.

Roku 169 . Sebestyan Piskorski O. P. D. i prof. zapisał 3000 złotych na Nakle, dla kollegium jurydycznego.

Roku 1695. Chrz. Racki O. P. D. zapisał 5500 złotych na Szczucinie, dla bursy kleryków Sisiniusza.

Roku 1699. Jan Toński Filoz. i Med. D. i prof. zapisał 6000 złotych na Sierakowicach, na szkoły mniejsze Nowodworskie, czyli Władysławskie zwane.

Roku 1701. Franciszek Przeworski T. D. i prof. zapisał 3000 złotych na Zarogowie i Piotrkowicach, na ubogich uczniów krewnych swoich i ubogą szlachtę podlaską.

Roku 1701. Chrz. Sowiński T. D. i prof. 22,000 zł. polskich na Xiążnicach W. i M. i Granowie, dla kollegiów wielkiego i jurydycznego.

Roku 1702. Wojciech Stryjski T. D. i prof. zapisał 5000 złotych na Nasiechowicach, na ubogich uczniów krewnych swoich.

Roku 1722. Jan Eckart O. P. D. zapisał 1000 złotych na Łuczycach, na ucznia prawa słuchającego.

Roku 1728. Mat. Federowicz zapisał 1000 złotych na Potoku, na szkoły niższe władysławskie.

Roku 1734 — 52. Jan Lukini O. P. D. i prof. zapisał 11,000 zł. na Sobotowce, Połance i Łoni, na bursę *pauperum* i na wsparcie uczących się.

Roku 1735. Marcin Ośliński zapisał 1000 złotych polskich na Donosach, dla bursy Jeruzalem.

Roku 1748. Marcin Waleszyński T. D. i prof. zapisał 4000 złotych na Witowicach, dla bursy Jeruzalem.

Roku 1755. Kazimierz Lachowicz T. D. i prof. zapisał 4000 złotych na Drogini, na edukacyą kleryka dla kościoła Pileckiego.

Roku 1765. Kazimierz Stęplowski zapisał 30,000 złotych polskich na Drogini, na bursę kleryków Sisiniego, którą nakładem 36,000 zł. na nowo prawie wystawił.

Roku 1775. Czernicki T. D. dał 60,000 zł. na zapłacenie długu akademii, na kanonizacyą św. Jana Kantego u kamedułów na Bielanach pod Krakowem zaciągnionego.

Roku 1775. Jan Rygalski złożył na pokrycie blachą wież i kościoła ś. Anny 40,000 złotych częścią swoich, częścią też zebranych z legatów niektórych akademików.

Roku 1775 — 80. Antoni Żołędziowski T. D. i k. k. k. zapisał 20,000 złotych, na wsparcie kleryków uczących się i mięszkających w seminaryum akademickiem.

Sołtykowicz utrzymuje, że kapitały te, złożone w większéj części przez samych professorów akademii wynosiły

summę 1,225,521 złotych dzisiejszych. Ale prócz tego uposażali akademią i inni, jak np. Jan Długosz, Zbigniew Oleśnicki, Jan Zamojski, arcybiskup lwowski, zmarły 1614. (który akademii 5000 ówczesnych złotych darował, a nadto pewny dochód na 6 ubogich uczniów przeznaczył) Jędrzéj Noskowski, biskup płocki, Piotr Tylicki, biskup krakowski, Stanisław Łubieński, biskup płocki, Jan Korzbok z Witkowa kanonik krakowski zmarły 1573 roku, który akademii 1000 ówczesnych złotych wyliczył, Stanisław Witowski, kasztelan sandomirski, który około 1646 r. pewien fundusz na ubogich uczniów akademii oddał, Słowikowski, archiprezbiter kościoła P. Maryi, który w r. 1649. 7500 dukatów weneckich rzeczypospolitéj Weneckiéj oddał, przeznaczając procent od nich, na utrzymywanie trzech akademików krakowskich, to jest, jednego teologa, prawnika i lekarza, na uniwersytetach włoskich; Sułowski, opat tyniecki, który za zezwoleniem całego klasztoru puścił akademii na lat trzydzieści bezpłatnie wieś Kolanów z klucza łapczyńskiego; i wielu innych, o których będzie wzmianka przy wyszczególnieniu uposażeń kollegiów, fakultetów, burs i borkanów. Zebrawszy wszystkie te fundusze razem, wynosił majątek akademii przeszło 6 milionów złotych polskich,[1]) zaiste tak znaczne uposażenie, jakiem się rzadko który uniwersytet w Europie mógł poszczycić. Zkądże tedy pochodzi, że akademia zawsze na nędzę utyskiwała[2])

[1]) Jezuici w kłótniach swoich z akademią za panowania Augusta III. niezupełnie bez zasady utrzymywali, że intrata roczna akademii dochodziła miliona złotych; majątek całkowity akademii w ich rękach byłby niezawodnie dziesięć razy tyle dochodu rocznego przynosił, ile z niego niegospodarna akademia miała.

[2]) Już na końcu 16go i na początku 17go wieku akademia tak na ubóstwo swoje utyskiwała, że za Stefana Batorego na kilku sejmach walnych koronnych i W. X. Litewskiego przemyślano o sposobach zaradzenia jéj niedostatkowi. Jedni radzili nadać jéj wieś królewską Łętkowice w województwie krakowskiem, powiecie proszowskim leżącą, za Władysława Łokietka od dóbr probostwa miechowskiego oderwaną; drudzy wnosili, aby beneficyami niektórych

i istotnie była w ogólności ubogą? Już w 16 wieku musieli biskupi wspierać ją składkami (patrz synód Gamrata 1542.), zakonnicy zaś dawać jéj na pewien przeciąg czasu użytek z dóbr swoich. Przyczyn tego ubóstwa jest wiele, najgłówniejsze atoli następujące:

1. Tam gdzie kilka osób ma nazbyt, ogół musi ponosić niedostatek. Tak było w akademii krakowskiéj; dwa w niéj wydziały, teologiczny i prawny, a w nich pewne katedry przynosiły szczęśliwym posiadaczom po kilkanaście, a nawet kilkadziesiąt tysięcy złotych rocznego dochodu, gdy tymczasem dwa drugie wydziały, filozoficzny

---

znaczniejszych prelatur i kanonii kollegiaty sandomirskiéj, lub też innemi akademią zasilić; inni nakoniec chcieli, aby wiecznemi czasy nadano akademii jedno z uboższych opactw, np. hebdowskie lub szczyrzeckie wraz z wszystkiemi dochodami i dobrami. Cichocki Anatomia consilii etc. ar. 46. Na sejmie zaś walnym za Zygmunta III. r. 1607. w Warszawie złożonym, protestanci i niechętni Jezuitom domagali się, aby akademią częścią dochodów jezuickich opatrzono. Także biskupi krakowscy, (a między tymi Piotr Myszkowski, który z początku sprzyjając bardzo Jezuitom, późniéj z pewnych przyczyn umysł swój od nich odwrócił) zamierzali pomnożyć uposażenie akademii dobrami od stołu biskupiego. Myszkowski przeznaczał na ten cel wieś Biskupice z przyległościami; doznawszy atoli rozmaitych trudności w tym względzie, musiał zamiaru zaniechać. — Chociażby atoli wszystkie te zamiary powiększenia uposażeń akademii przyszły były do skutku, nieprzestałaby ona była skwierczeć na nędzę, bo zła administracya jéj majątku, zła organizacya całego instytutu zostawiałaby zawsze większą część jego członków, zwłaszcza młodszych, w niedostatku; w niedostatku atoli *względnym*, nie prawdziwym. Ostatniego bowiem nigdy w akademii nie było, a to z przyczyny, że się składała z samych księży — wyjąwszy nieliczny wydział medyczny — którzy w trzech upłynionych wiekach zbyt wiele mieli dochodów w Krakowie, aby być narażonymi na niedostatek. Każdy z nich miał codzień kilka złotych za msze, wigilie za umarłych, kazania na pogrzebach, na odpustach i t. p. Każdy z starszyzny akademickiéj miał dość znaczny przychód od nieskończonéj liczby promocyi. Do takich zaś zarobków nieprzeszkadzały bynajmniéj akademikom obowiązki szkólne, bo takowe po odtrąceniu rozmaitych świąt i feryi, ograniczały się na kilkudziesiąt godzinach rocznie.

i medyczny miały bardzo skromne uposażenie; a że wydział filozoficzny był najliczniejszym, ztąd utyskiwanie jego na biedę musiało być po całym kraju bardzo głośnem. Zlanie majątku wszystkich wydziałów w jednę massę, za pomocą stolicy świętéj, a potém rozłożenie dochodów odpowiadające zasługom, zdatności i potrzebom wszystkich professorów, zapobiegłoby było łatwo niedostatkowi ogółu.

2. Majątek nieruchomy tak całéj akademii, jakotéż wydziałów i burs był jak najgorzéj administrowany. Posiedziciele jego doczesni, dzierzawcy, lub t. p. przemyślając o własnéj korzyści, wyciągali z niego co i jak mogli, niewkładając żadnego funduszu na melioracyą; ztąd folwarki, probostwa i t. p. coraz mniéj dochodu przynosiły.

3. Klęski krajowe po dwóch wojnach szwedzkich zniszczyły także dobra akademii, a gdy w skutek tych klęsk miasta i miasteczka wyludnione zubożały, musiały upaść i summy akademii na jatkach szewskich, rzeźniczych i t. p. po tych miastach i miasteczkach lokowane.

4. Niewiadomość, czy téż lenistwo akademii, nabawiło ją w czasie kilkukrotnéj redukcyi monet i zniżania stopy menniczéj strat niezmiernych.

5. Już w 15tym wieku chciwość tak świeckich jak duchownych osób urywała majątek akademii rozmaitemi sposobami, tak dalece, że skrzywdzona akademia musiała się uciekać w téj mierze pod protekcyą Papieży. Na jéj zażalenie Jan XXIII. papież ustanowił w r. 1410. trzech konserwatorów, którzy własności akademii bronić mieli, [1])

[1]) Joannes Episcopus Servus Servorum Dei dilectis filiis gnesnensis et cracoviensis ac vratislaviensis Ecclesiarum decanis salutem et apostolicam benedictionem.

Inter alia, quae frequenter Nobis incumbant ex debito pastoralis officii peragenda, praecipue Nos cura sollicitat, ut viros litterarum studiis deditos et loca, in quibus illa vigent generalia, multis privilegiis et munitatibus decoremus, sicque ipsi studentes ab omni parte favore apostolico communiti, doctrinarum semina quietius apprehendant, factique successu temporis diligenter studendo, discreti, per cultum justitiae Deo serviant, cui serviunt omnia, nec non

6. Akademia w rozmaitych i ciągłych zatargach swoich już od najdawniejszych czasów, to z biskupami krakow-

---

universali Ecclesiae, cujus per viros scientificos et prudentes status ipso Deo miserante conservatur incolumis, multiplicia per scientiarum fructus irriguos afferant incrementa.

Sane dilectorum filiorum, universorum magistrorum, doctorum et scholarium universitatis studii cracoviensis conquestione percepimus, quod nonnulli Archiepiscopi, Episcopi, aliique Ecclesiarum praelati et clerici et ecclesiasticae personae tam religiosae quam etiam saeculares, nec non duces, marchiones, comites, barones, nobiles, milites et laici, communia civitatum, universitates oppidorum, castrorum et villarum et aliorum locorum, et aliae singulares personae civitatum et diaecesum et aliarum partium diversarum occuparunt et occupari fecerunt castra, villas et alia loca, terras, domos, possessiones, jura et jurisdictiones, nec non fructus, census, reditus et proventus, et nonnulla alia bona, mobilia et immobilia, spiritualia et temporalia, ad magistros, doctores et universitatem studii praedicti spectantia et ea detinent indebite occupata, seu ea detinentibus praestant auxilium, consilium vel favorem, nonnuli etiam civitatum, dioecesum et partium praedictarum, qui nomen Domini in vacuum recipere non formidant, eisdem magistris, doctoribus et universitati super praedictis villis, castris et locis aliis, terris, domibus, possessionibus, juribus et jurisdictionibus, fructibus, censibus, reditibus et proventibus, earundem et quibuscunque aliis bonis mobilibus et immobilibus, spiritualibus et temporalibus, et aliis rebus ad eosdem magistros, doctores et universitatem spectantibus, multiplices molestias et injurias inferunt ac jacturas. Quare dicti magistri, doctores et universitas nobis humiliter supplicarunt, ut, cum eidem reddatur valde difficile pro singulis querelis ad apostolicam sedem habere recursum, procedere ipsis super hoc paterna diligentia curaremus.

Nos igitur adversus occupatores, detentores, praesumptores, molestatores et injuriatores hujusmodi, illo volentes eisdem magistris, doctoribus et universitati remedio subvenire, per quod ipsorum compescatur temeritas et aliis aditus committendi similia, praecludatur, discretioni Vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus vos vel duo aut unus vestrum per vos vel alium seu alios, etiamsi sint extra loca, in quibus deputati estis conservatores et judices praefatis magistris, doctoribus et universitati, efficaces defensionis praesidio assistentes, non permittatis eosdem super his et

skimi, z magistratem, z Jezuitami, nareszcie sama z sobą, oraz w innych sprawach wysełała bez ustanku posłów swo-

---

quibuslibet aliis indebite molestari, vel eis gravamina vel damna seu injurias, irrogari.

Facturi dictis magistris, doctoribus et universitati, cum ab eis, vel procuratoribus suis, aut eorum aliquo fueritis requisiti, de praedictis et aliis personis quibuslibet, super restitutione hujusmodi castrorum, villarum, terrarum et aliorum locorum, jurisdictionum, jurium et bonorum, mobilium et immobilium, redituum quoque et proventuum, et aliorum quorumcunque bonorum, nec non de quibuslibet molestiis, injuriis, in illos videlicet, quae judicialem requirunt indaginem, summarie de plano, sine strepitu et figura judicii, in aliis vero, prout qualitas eorum exegerit, justitiae complementum.

Occupatores, detentores, praesumptores, molestatores et injuriatores hujusmodi, nec non contradictores quoslibet et rebelles, cujuscunque dignitatis, status, ordinis vel conditionis extiterint, quandocunque et quotiescunque expedierit, authoritate nostra, per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita compescendo, invocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brahii saecularis. Non obstantibus tam felicis recordationis Bonifaci Papae VIII. praedecessoris Nostri, in quibus cavetur, ne aliquis extra suam civitatem et dioecesim, nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam, a fine suae dioecesis ad judicium evocetur. Seu ne judices et conservatores, a sede deputati praedicta, extra civitatem et dioecesim in quibus deputati fuerunt, contra quoscunque procedere, sive alii vel aliis vices suas committere, seu ne aliquos ultra unam dietam, a fine dioecesis eorundem trahere praesumant, dummodo ultra duas dietas, aliquis authoritate praesentium non trahatur, seu quod de aliis, quam de manifestis injuriis, violentiis atque damnis, ac aliis quae judicialem requirunt indaginem, poenas in eos, si secus egerint: et in id procurantes adjectas, conservatores se nullatenus intromittant, quam alii quibuscunque constitutionibus, a praedecessoribus Nostris romanis pontificibus, tam de judicibus delegatis et conservatoribus, quam personis ultra certum numerum ad judicium non vocandis, aut aliis editis, quae Vestrae possent in hac parte jurisdictioni aut potestati, ejusque libero exercitio quomodolibet obviare. Seu si aliquibus communiter vel divisim, a praedicta sit sede indultum, quod excommunicari, suspendi vel interdici, seu extra vel ultra certa loca ad judicium, evocari non possint, per literas apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo

ich na sejmy, sejmiki, trybunały, do Warszawy, Rzymu, na koncylia i t. p. W Rzymie nieraz delegowany jéj po lat kilka bawił. Wszystko to pożerało krocie.

Wyżéj powiedziałem, że majątek całéj akademii, to jest wszystkich kollegiów, wydziałów, burs i borkanów przeszło 6 milionów złotych wynosił. Wspólny atoli wszystkim wydziałom majątek był bardzo szczupłym. Putanowicz w dziełku: *Stan wewnętrzny i zewnętrzny studii generalis universitatis cracoviensis* tak o nim mówi:

»Dobra do akademii należące i w jéj zostające possessyi, niedostały się bynajmniéj *dono gratuito*, lecz skupione są po większéj części za składane summy przez różnych dobrodziejów i kontrybutorów różnemi czasy w ich kupno wpływających. Na których dobrach ciż sami *contributores* ubespieczyli tak pensye dla niektórych professorów; jako borkany, czyli jałmużny dla niektórych ubogich stu-

ad verbum, de indulto hujusmodi et eorum personis, locis, ordinibus et nominibus propriis mentionem; et qualibet alia indulgentia dictae sedis generali vel speciali, cujuscunque tenoris existat, per quam, praesentibus non expressam vel totaliter non insertam, Vestrae jurisdictionis explicatio, in hac parte valeat, quomodolibet impediri, et de qua cujusque toto tenore de verbo ad verbum, in nostris literis habenda sit mentio specialis.

Caeterum volumus et authoritate apostolica decernimus, quod quilibet Vestrum prosequi valeat articulum, etiam per alium inhoatum, quamvis idem inhoans nullo fuerit impedimento canonico praepeditus.

Quodque a data praesentium sit vobis et unicuique vestrum, in praemissis omnibus et singulis, caeptis et non caeptis, praesentibus et futuris, perpetua potestas et jurisdictio attributa, ut eo vigore, eaque firmitate, in praemissis omnibus caeptis et non caeptis, praesentibus et futuris et pro praedictis procedere, acsi praedicta omnia et singula coram vobis caepta fuissent et jurisdictio Vestra et cujuslibet vestrum, in praedictis omnibus et singulis, per citationem vel modum alium legitime extitisset. Constitutione praedicta super conservatoribus et alia qualibet in contrarium edita, non obstante, praesentibus post quindecim annos minime valituris. Datum Bononiae 12. Calendas Augusti. Pontificatus nostri anno primo.

dentów, tudzież anniwersarze *in suffragium suarum animarum.* A nawet kollegia, kapituły i kościoły pewne, mają na nich także swoje czynsze pewne zapisane. Tych wszystkich dóbr dochody, wytrąciwszy expensa *in rem fundi*, podatkowania ordynaryjne i extraordynaryjne, *casus fortuitos*, prawne koszta, dzielone bywają *ducta proportione inter contributores pro ratione importatae summae.* Z tych dystrybut przy dobréj ekonomii i za dobrych czasów co się okroi, *cedit ad massam universitatis.*«

Akademia posiadając ruchomy i nieruchomy majątek, musiała mieć do zawiadowania nim osobnych urzędników. Tymi byli prokurator i generalny ekonom i syndyk. O obudwóch mówi Putanowicz: »Akademia zdawna jednego miała prokuratora, ile że dobra puszczane były w arędę. Teraz odebrawszy je pod własną ekonomią przy prokuratorze, generalny dóbr ekonom postanowiony. Obadwa ci corocznie przez *universitatis convocationem* lub potwierdzani, lub odmieniani podług potrzeby bywają. Prokuratora *universitatis*, który jeden *ex incorporatis professoribus* być powinien, urząd jest o wszystkich *universitatis* prawnych interessach zawiadywać, czynsze windykować i o nie *in quovis foro jure agere*, z odebranych zaspakajać, potrzebne w kollegiach reparacye obmyślać, *salaria* professorom i anniwersarze, czyto z dóbr, czy z czynszów wypłacać. Professorom na kolonie jadącym, lub wysłanym w interessach *universitatis* na sejmy etc. *viales* dostarczać, regestra, percepty i expensy porządnie trzymać, z tego wszystkiego przed wyznaczonymi *ab universitate* rewizorami rachunki corocznie czynić; jemu rektor *pridie electionis* statuta i berła odseła i przy nim jest dyspozycya tegoż aktu. Pensya roczna prokuratora złotych teraźniejszych 80.«

»Ekonom dobrami universitatis wszystkiemi *cum dependentia* od prokuratora zawiaduje i wykonywa to wszystko, co powinność jego wyciąga. Corocznie czyni rachunki *in fundo* przed prokuratorem i wybranymi dwiema *per universitatem*, rewizorami, którzy *in plena universitate* powinni informować *de statu bonorum.* Nie może nic w do-

brach *proprio motu* czynić *majoris importantiae* bez odniesienia się wprzód do prokuratora, a ten bez konsensu całéj akademii. Za prace i dozór wyznaczyła mu *universitas* 900 złotych z industryalnych prowentów.

Syndyk akademii tak obierany bywa *per universitatem*; może być lub *ex incorporatis* lub *ex extraneis professoribus*. Urząd i powinność jego zlecone sobie od rektora i prokuratora tyczące się *universitatem* interessa wykonywać, podróże do grodów etc. odprawiać, słowem *pendet a nutu* rektora. Pensya jego roczna złotych polskich 200.

b. **Kollegia.**

1. *Większe.* Kollegium to założył Władysław Jagiełło na ulicy ś. Anny r. 1400. w domu od mieszczanina zwanego Panzer nabyte. Kollegium większe nazywało się także inaczéj *collegium artistarum*. W samych zaraz początkach akademii okazało się za szczupłem i Władysław Jagiełło przywilejem w Nowym Korczynie 1417. danym, dał konsens akademii na skupienie niektórych domów (trzech) przyległych i placów z ulicy ś. Anny. Gmach ten miał w sobie wielkie górne lektoryum dla teologów, które teraz zowie się salą jagielońską, tudzież sześć dolnych dla filozofów. Te lektorya, w nader szczupłych izbach zawarte, w których od godziny 6téj zrana do 10téj, a popołudniu od 1wszéj do godziny 6téj na przemian lekcye wykładano, miały swoje nazwiska, jak świadczą jeszcze nad trzema z końca XV. wieku, kiedy ten gmach po pogorzeli odnowiono, ocalałe napisy: L. Socratis, L. Aristotelis, L. Maronis. Trzy inne, których napisy czas zniszczył, nazywały się: *Galeni, Ptolemaei, Platonis*. Nadto w tém kollegium znajdowała się jego biblioteka, na początku 16go stulecia wybudowana. W niem téż mięszkało dawniéj jednastu teologów, siedmiu a najwięcéj ośmiu professorów filozofii, z których czterech królewskimi dla tego nazywano, iż z fundacyi królewskiéj mieli utrzymanie. Ostatni różne części téj nauki, nadto matematykę, fizykę, wymowę, politykę, ekonomikę, historyą filozofii, starożytną i polską

w ostatnich czasach przed reformą wykładali. Powyżéj wyszczególnieni professorowie nazywali się *collegae majores*, dla różnicy od czternastu innych *collegae minores* zwanych.

W dolnéj izbie przy wnijściu do tego kollegium, mięszkał niegdyś ś. Jan Kanty, który najprzód w filozoficznym, a późniéj w teologicznym wydziale będąc professorem, w roku 1473. dnia 24. Grudnia żyć przestał.[1])

Do kollegium większego należały wybory członków do tegoż kollegium i do mniejszego, tudzież rozdawanie niektórych altaryi i katedr.

Lubo wszyscy członkowie tego kollegium razem jadali, jednakże ze względu na starszeństwo dzielono ich na trzy stoły. Przy pierwszym czterech, przy drugim sześciu zasiadało teologii professorów; przy trzecim, dla dziesięciu osób wyznaczonym, jadali czteréj professorowie królewscy i inni nieteologowie. Koléj przy każdym stole wskazywało starszeństwo co do lat służby, według którego w pewnym czasie te miejsca rozdawano, tak iż proboszcz domu niekiedy, jak np. 1654 r. przy trzecim stole ostatni siedział.[2]) O uposażeniu tego kollegium i innych attrybucyach jego mówi Putanowicz: »*Bona ad mensam collegii* należące są niektóre folwarki, jakoto Bronowice. Była to *dos custodis ecclesiae collegiatae s. Georgii* w zamku krakowskim, *collationis opatów* tynieckich, téj *jus patronatus* darował *in subsidium mensae* Jan Łowczowski, opat tyniecki r. p. 1560. na co zaszły były approbacye, tak *sacrae nunciaturae*, jako i *loci ordinarii*, wydzieliwszy *ex proventibus*

[1]) O tém mięszkaniu ś. Jana Kantego mówi Putanowicz: »kollegium to zamyka jednę rezydencyą dolną, w któréj przed czasy mięszkał ś. Jan Kanty na kaplicę obróconą. Jednakże na miejscu tego świętego żywi kollegium *pauperem perpetuum*, zwłaszcza z uboższych kapłanów, który równy stół ma z kollegiatami, a gdy wchodzi do refektarza, postrzeżony od któregokolwiek z przytomnych professorów, witany bywa w te słowa: *Pauper venit*, na co prezydujący *ad mensam* odpowiada: *Christus venit.*

[2]) Muczkowski: Mięszkania uczniów krakowskich.

kustoszowi, którym zawsze jest *collega major pro oneribus missarum* 100 złotych. Toż samo stwierdził powagą królewską Stefan Batory na walnym sejmie r. p. 1576. Ta wioska, wytrąciwszy expens *in rem fundi* podczas pokoju, biorąc rok średni, importować może złotych polskich 2000.

«Trątnowice. Jedna połowa téj wsi od Jana Kustosza krakowskiéj katedry i Piotra podkomorzego krakowskiego Szafrańców, na altarystę *s. Bartholomaei primi ministerii* wyznaczonej, darowana była *collegio majori*. A drugą połowę kupił był *M. Joannes Isnerus sacrae theologiae doctor et professor* i na niéj takąż drugą podobną altaryą w kościele katedralnym fundował. Ta cała wieś następnie *ordinatione Jacobi* Zadzik, *episcopi cracoviensis* obrócona jest na stół kollegiatów, altarzyście zaś, który razem jest i professorem płaci *collegium pro oneribus missarum et cathedrae* złotych 200. Ta wioska wytrąciwszy także expens *in rem fundi* i pensye *juxta obligationes fundatorum* podczas pokoju importować może 2800 złotych.

Boszczyn. Tej wsi jedną połowę darowała była *collegio, nobilis beata de Poraj*, marszałkowa koronna roku 1415. na co zaszedł także przywiléj Władysława Jagiełły króla. Drugą połowę *a Nobili Martino* Birowo kupili byli M. M. *Benedictus* Hesse, Laurencyusz *de* Raciborz, *Bartholomaeus* de Radom akademicy, kollegowie więksi r. 1446. za summę 800 grzywien *mediorum grossorum latorum*. Lecz téj cześci nie jest *in possessione collegium;* jednakowoż o to sprawa z sukcessorami U. Birowo dotąd w trybunale koronnym *pendet*. Ten folwark arendą chodzi w złotych 800, lecz dla kłotliwego sąsiedztwa w ustawiczne prawa, jako i teraz, *involutum collegium*, już lat kilka niemal nic nie bierze.«

»Ma toż kollegium *in subsidium mensae pro foco* niektóre drobne kapitały na żupach wielickich, dobrach, kamienicach, a nawet jatkach piotrkowskich lokowane, które gdyby dochodziły niezawodnie, uczyniłyby rocznego czynszu złotych 222.

Do tegoż kollegium należy drukarnia od M. Łukasza Piotrkowskiego, kollegi wielkiego kupiona roku 1681., któréj prowenta częścią *pro refectionibus*, częścią na anniwersarze dysponowane; reszta, wyjąwszy expensa na konserwacyą kamienicy, przelewanie druku i tym podobne potrzeby, między professorów *collegii dismembrantur.*«

»Resztująca kwota z proweniencyi *bonorum* podczas spokojnych czasów na piwo, światło, drwa na opał rezydencyi professorskich corocznie bywa dzielona.«

»Ma też kollegium niektóre anniwersarze, które podług ordynacyi fundatorów *cedunt in dismembrationem professoribus*, fundowane zaś są od samychże kollegów professorów, prócz anniwersarza Jana Zamojskiego, arcybiskupa lwowskiego, na któren tamtejsza kapituła płacić powinna złotych 85. groszy 18. Lecz to są obligacye duchowne i do kościoła, nie do katedry szkólnéj ściągające się.«

»To kollegium przywilejem Władysława Jagiełły, króla 1400 r. uwolnione jest, *ab omnibus solutionibus, dationibus, tributis, conviciniis, exactionibus, judiciis, juribus, libertatibus et gratiis signanter in libertate fugitivorum et aliis quibus dedicatae fruuntur ecclesiae.*«

»Ma swego proboszcza półrocznego z dwiema konsyliarzami, przy których jest *regimen politicum internum juxta statuta communitatis* i zawiadowanie o stole. Powinność jego jest, gdy potrzeba, składać *convocationes* doktorów i professorów, rezultata *ex convocationibus* w księgę wpisywać, czynsze windykować i onemi podług woli fundatorów szafować, familią domową do posług będącą rządzić, o reperacyach potrzebnych zawczasu prokuratora *universitatis* obwieszczać, anniwersarze w czasy wyznaczone składać, o straży i zamknięciu kollegium wiedzieć, aby się professorowie lub ich służący na mieście późno w noc niezabawiali, lub *extra collegium* nie nocowali, a w tém przestępnych podług praw karać. A jako jest stróżem praw, przy nim jest *prima instantia in deliquentes professores et servitores.* Przy końcu zaś *praeposituras* daje rachu-

nek *de perceptis et expensis*, a takowe regestra *communitas* approbuje.«

»Toż kollegium ma prawo: 1. wokowania na zawakowane miejsca professorów, tak *ad sui graemium*, jako i do mniejszego *artistarum collegium*. 2. Rozdaje w témże mniejszem kollegium professye, czyli katedry szkólne. 3. Ma *jus praesentandi* do wszystkich prelatur i kanonii kollegiaty ś. Anny. 4. Takoż na probostwo z pomiędzy siebie, a zaś *cumulative* na dziekanią kollegiaty Wszystkich Świętych i na dwie w téjże kollegiacie kanonie. 5. Na wszystkie prelatury i kanonie ś. Floryana, wyjąwszy praeposituram, któréj *collatio* należy *ad totam universitatem*. 6. Na kantoryą i kancellaryą sandecką. 7. Na scholasteryą kurzelowską. 8. Na plebanią w Zielonkach. 9. Na niektóre altarye w kościele katedralnym i w kollegiatach sandomirskiéj ss. *Innocentium* i ś. Anny. 10. Na dziekanią w Olkuszu i prebendę *ss. Apostolorum Petri et Pauli* na Garbarzach przy Krakowie.« Pruszcz w *Klejnotach miasta Krakowa* tak kollegium większe około roku 1650. opisuje: »Pierwsze kollegium nazwane wielkie, albo *universitas*, do którego wchodząc z ulice ś. Anny jest obraz Chrystusa Pana, przed którym się błogosławiony Jan Kanty modliwał, gdy bywało kollegium zawarte. W tém mięszka teologów i filozofów 20. W témże kollegium jest szkół albo lektorium 6 na dole, w których *in omni scientia et facultate* co godzina insi, a insi mistrzowie audytorom swym przez cały dzień (żydowskiego i greckiego języka *ex professo* nieopuszczając) lekcye czytają. Siodme *lectorium* na górze nazwane *theologorum*, wspaniałością swą dosyć ozdobne, w którym nie tylko *professores theologiae* w Piśmie ś. lekcye swoje, ale téż rozmaite akty publiczne *in utraque facultate, tam theologica quam philosophica*, także i promocye *earundum facultatum*, przy bytności *Serenissimorum regum, ducum, illustrium cardinalium, amplissim. Senatorum* z wielką pochwałą i ozdobą *totius Christianitatis* odprawują. W témże *lectorium theologorum*, jest obraz Umęczenia Chrystusa Pana wielkiéj pobożności,

także Jagiełła króla i małżonki jego Jadwigi ś. (?) cudnéj wspaniałości konterfet.«

2. *Mniejsze.* »Powołaniem professorów tego kollegium — mówi Muczkowski — było kształcenie młodzieży akademickiéj w naukach, które ją do różnych wydziałów usposobiały.[1]) To więc kollegium składające część wydziału filozoficznego, było pośredniem między szkołami parafialnemi a uniwersytetem; tak, iż według dzisiejszego rozkładu nauk uważane, zastępowało wyższe klassy gimnazyalne co do nauk filologicznych i innych.« Putanowicz w tylekroć przywiedzionym *Stanie studii* i t. d. tak kollegium to opisuje: »Prawdziwéj pierwiastkowéj epoki założenia tego kollegium ustanowić nie można, ile że dom na nie wyznaczony drewniany za czasem przez ogień w perzynę obrócony; *probabiliter* i *munimenta* jegoż musiał pożar pochłonąć. Atoli jak erekcye dawniejszych kollegiatur uczą, wkrótce po ufundowanéj akademii musiało nastać toż kollegium, ponieważ jeszcze 1404 roku. Piotr Wysz, biskup krakowski już był inkorporował prebendę ś. Wojciecha w rynku krakowskim *magistris universitatis*, a ta od Wojciecha Jastrzembca, biskupa krakowskiego w roku 1422. *collegio minori annexa* została. Rzecz pewna, iż *tres magistri artium regalibus professoribus inferiores* w początkach mieścili się *in collegio majori*; lecz że to była szczególna łaską nie zaś powinność, przeniesieni byli w inny dom w zatyłach kollegium wielkiego zostający, co opiewa *conclusio universitatis* Anno 1449. die 28. Octobris.«

»Po przypadkowem spaleniu tego pierwszego domu (podług Muczkowskiego 1462 roku) przeniosła *universitas* kollegiatów mniejszych do kamienicy murowanéj, *collegio majori* przyległéj i tylko małym dziedzińcem od niego dzielącéj się, zdawna zwanéj bursa *divitum*, dla różnicy od bursy *pauperum*, gdyż w téj ubożsi studenci, w tamtéj zaś możniejsi paniczowie rodziców groszem sustentowani mię-

[1]) Może właściwiej nazwał Sałszewicz to kollegium: »*per modum domus probationis.*«

szkali. Przepisała im prawa i statuta, któremi mają się rządzić *ad normam statutorum collegii majoris*, od którego oni dependują *in vocationibus et regimine.* A to się stało r. p. 1475. Wkrótce potém erekcyą i professorye kollegium tego approbował Sixtus V. *anno* [1]) 1478.

[1]) Sixtus Episcopus etc. Ad perpetuam rei memoriam. His quae laudabili et provida circumspectione pro venustate et decore Universitatum, studiorum ac Personarum inibi literarum studio insistentium facta et ordinata sunt, ut firma perpetuo et illibata persistant, cum a Nobis petitur, libenter Apostolici adijcimus muniminis firmitatem. Sane pro parte Dilectorum filiorum rectoris ac Salariatorum nuncupatorum Doctorum et Magistrorum Universitatis studii Cracoviensis Nobis nunc perexhibita petitio continebat, quod Rector, Doctores et Magistri praedicti de communi consensu et beneplacitu dilectorum filiorum Scholarium collegiatorum collegii Minoris in universitate studii hujusmodi noviter erecti nuncupatorum nemine eorum discrepante, nonnula statuta et ordinationes sub certis modis et forma honorem et commodum Universitatis et Collegiatorum hujusmodi concernentia, fecerunt et ordinarunt, prout in quibusdam litteris desuper confectis plenius continetur. Quare pro parte rectoris, doctorum, Magistrorum et collegiatorum praedictorum Nobis fuit humiliter supplicatum, ut statutis et ordinationibus hujusmodi pro eorum subsistentia firmiori robur Apostolicae confirmationis adijcere aliasque in praemissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur qui literas praedictas inspici et examinari, ac ommissis characteribus et signis de verbo ad verbum praesentibus annotari fecimus, hujusmodi supplicationibus inclinati, Statuta et Ordinationes praedicta ac prout illa concernunt omnia et singula in eisdem literis contenta, authoritate apostolica tenore praesentium approbamus confirmamusque supplentes omnes et singulos defectus, si qui forsan intervenerint in eisdem. Non obstantibus et ordinationibus Apostolicis nec non dictae Universitatis Juramento, Confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et Consuetudinibus caeterisque Contrariis quibuscunque. Tenor vero dictarum literarum est talis. Martinus Divina patientia Abbas Monasterii Clarae Tumbae, alias de Mogila, Ordinis Cisterciensis Dioecesis Cracoviensis, nec non judex et Conservator Bonorum et Privilegiorum Venerabilium Honorabilium et Ingeniosorum Dominorum Rectoris, Doctorum, Magistrorum, Baccalaureorum, caeterorumque scholarium et suppositorum Almae Universitatis studii generalis Cracoviensis, a sede apostolica specialiter delegatis ad Universorum

pontificatus sui anno 7mo, a po nim Leo X. PP. stwierdził też same fundusze, które że na samych altaryach zależą, na ośm altaryi kustoszowi ś. Floryana, a na cztery

---

notitiam deducimus per praesentes, quomodo coram nobis Venerabilis vir dominus Mathias de Kobylino Sacrae Theologiae professor Decanus Ecclesiae Collegiatae Sancti Floriani in Kleparz extra muros cracoviensis et collegiatus Domus Majoris collegii artistarum in Cracovia personaliter constitutus, exhibuit et produxit certas Privilegii Literas Reverendi Patris Domini Jacobi de Schadek, Decretorum Doctoris Canonici et Rectoris Almae Universitatis studii cracoviensis sigillo majori Rectoris praenominatae Universitatis ab extra de communi, ab intra verò de rubea ceris in pensula pergameni more consueto subimpendenti sigillatas, in omnibus et per omnia salvas et integras omni prorsus vitio et suspitionis nota carentes. In cujus sigilli medio Aquila sub imagine episcopalis alis extensis sculpta apparebat, in circumferentiis vero ejusdem sigilli hae legebantur litterae: Sigillum Universitatis studii Cracoviensis Generalis. Sanctus Stanislaus. Vladislaus Rex Poloniae. Quas quidem literas sic exhibitas et productas praenominatus Venerabilis Dominus Mathias Decanus et Professor sacrae Theologiae suo et Venerabilium et Honorabilium Dominorum Doctorum, Magistrorum et totius universitatis studii Cracoviensis praefatae Nominibus cavendo de rato petivit transumendas, transcribendas, transexemplandans decerni et authoritatem Nostram Judiciariam interponi. Quarum Privilegii Literarum tenor de verbo ad verbum, nihil addendo et minuendo, sequitur in hunc modum. In nomine Domini Amen. Cum actus humani nullatenus in aeternitate subsistant, nisi litteris et testimonio probatissimorum sigillorumque robore et munimento commendentur. Nos igitur M. Jacobus de Schadek Decretorum doctor, canonicus Ecclesiae cathedralis Cracoviensis ac Universitatis Almae Cracoviensis tunc rector, una cum tota Universitate ejusdem studii, significamus universis et singulis praesentium notitiam habituris, lecturis et audituris, quomodo de anno Domini Millesimo Quadringentesimo quadragesimo nono decimo, octava mensis Octobris, hora tertia in stuba Majoris Collegii Artistarum facta omnium Doctorum et Magistrorum Promotorum videlicet et Collegiatorum per schedulam consuetam convocatione sub poena non contradicendi per Praepositum ejusdem collegii artistarum M. Joannem de Dombrowka pro incremento ejusdem Universitatis Cracoviensis ex unanimi omnium et singulorum consensu et voluntate nullo contradicente et quolibet ipsorum respondente per placet, unoquoque ipso-

innych dziekanowi téjże kollegiaty nadał *jus investiendi* a. d. 1513. *pontificatus sui anno* 1mo.

rum sigillatim requisito conclusum est. Collegium minus pro Minoribus Collegiatis erigendum, cujus erectionis tenor sequitur in hunc modum. Quatenus Universitas praedicta in Collegiis diversis et Personis distinctis et ordinatis instar aliarum Universitatum reluceat, fundamus, erigimus, disponimus, ordinamus, statuimus et nominamus novum Collegium Nostro Collegio Majori vicinum, pro statu, repositione et inhabitatione Minorum Collegiatorum, quorum aliqui tres duntaxat et si ex favore et gratia Nostris Nostrorumque Praedecessorum Promotorum, videlicet et Collegiatorum regalium specialibus participium et communionem quod habitationem et tabulam in Collegio Artistarum Serenissimi Principis Domini et Domini Vladislai Dei gratia regis Poloniae usque modo obtinebant, quia tamen non de jure, ideo praemissa non poterant in perpetuum merito vendicare, cum dictum collegium Artistarum pro promotis et Collegiatis regalibus duntaxat dignoscitur esse institutum, quibus Collegiatis Minoribus Domus in Postica Majoris Collegii fuit lignea consignata ad habitandum, quae post breve tempus igne penitus fuit consumpta et incinerata. Qua ex re dicti Minores Collegiati passim hinc inde, in magnum dedecus Universitatis et laborum decrementum et in multam mali occasionem, passim hospitia quaerere cogebantur, propter quod etiam multae et variae dissensiones, controversiae et lites inter illos et Majus Collegium, immo verius totam universitatem, quae nunquam quieta poterat esse, oriebantur. Proinde Nos praenominatus Rector ad obviandum his malis et occurendum et aliis de quibus impost timor erat, Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Septuagesimo Quinto, die septima Mensis Octobris in Collegio Canonistarum facta, omnium Doctorum et Magistrorum ut assolet Salariatorum, ad quos spectat Universitatis Ordinatio Convocatione, sub poena non contradicendi ex unanimi omnium tunc Congregatorum voto et singulorum quolibet requisito sigillatim et respondente per placet, ad sopiendas omnes lites et dissensiones, odia et rancores, conclusimus dandam et assignandam praedictis Minoribus Collegiatis Domum muratam, ibidem in postica Majoris Collegii, quae Bursa divitum dicebatur ad inhabitandum, de qua Collegiatus D. Stobneri pro laboribus suis, quos in Astronomia faciebat censum tollebat, in qua quidem domo omnes minores Collegiati, qui tunc fuerant vel adhuc in futurum erunt stare tenebuntur, praeter Pauperum Collegii Seniorem, qui praesens ibi semper esse debet propter multa quae in collegiis solent evenire.

To kollegium gdy dla starożytności swojéj bliskim groziło upadkiem, zapobiegając temu JMX. Antoni Krząnow-

---

Quales Collegiati sunt aut tunc erant, Venerabilium et Honorabilium Dominorum Naukonis, Stobneri, Venerabilis M. Martini dicti Rex de Przemyslia doctoris Medicinae, Dominae Catharinae Maszykonissae, Sancti Adalberti Praebendarius. Nicolai de Brzeschnica Plebani olim ad Sanctam Annam, M. Jacobi de Zaborow et Altarista Altaris in Ecclesia omnium Sanctorum retro ostium siti et duo Collegiati M. Joannis de Dambrowka. Quorum quilibet ibi inhabitans magis se habilem ac idoneum faciendo ad hoc, ut ad Majus Collegium prius alio vocetur, hos labores qui sequuntur diligenter attemptabunt. Ita ut collegiatus Domini Nouconis legat Tulli Novam et Veterem Rhetoricas, Ganffredi Poeticam, Quintilianum de Oratoria institutione et alia, quae ad oratoriam pertinent exerceat, Stobneri vero Euclidem, Perspectivam, Arithmeticam, Musicam, Theoricas Planetarum, Alphonsi Tabulas algorismo praemisso minutiarum, aut resolutas, Ecclypses quoque cum minutionibus et Pharmacis practicabit, intimabit et conficiet. Almanach quoque singulis annis Universitati praesentabit. M. Martini autem dicti Rex Ptolomaeum in Quadripartito, Alcabitium, Centiloquium verborum Ptolomaei, Albumazar et alios libros spectantes ad Astrologiam. Judicium quoque correctum et a senioribus suis in eadem facultate revisum et approbatum Universitati singulis annis praesentabit. Maszykonissae autem opera Virgilii, Ovidii, Statii, Horatii, Terentii quoque et Plauti comoedias aut alia poetica. Nicolai vero de Brzeshnica Majus aut minus volumen Prisciani, modos significandi, aut alia grammaticalia. Et idem intelligere volumus de Collegiato Domini Zaborowski ita, ut alternatim inter se tales lectiones grammaticae distribuant. Alii vero praeter nominatos ad unam duntaxat quamcunque lectionem in artibus faciendam sint adstricti, nisi plures legere voluerint. Ita tamen quod singuli expressas et non expressas lectiones per se et non per alios expleant. Non obstantibus privilegiis quibuscunque in contrarium facientibus. Volumus autem, quod singuli ex eis tripartiti ad morum collegiatorum Majoris Collegii, Actus ordinarios Magistrorum diebus intrent sabbativis, per se et ibi pro honestate Universitatis et sua, audientium quoque doctrina arguant, et quod statutis et Conclusionibus Majoris Collegii subsint et juxta illa dirigantur et regantur. Ubi autem quilibet horum condignam suis laboribus mercedem videre et expetere debeat, facimus in hunc qui sequitur modum manifestum. Nowkouis censum habebit de domo ex opposito Sancti Andreae in

ski, *sacrae theologiae doctor et professor*, dzisiejszy proboszcz kollegiaty ś. Floryana, szczodrą ręką *de proprio*

---

platea castrensi sita. Stobneri vero, quia domus divitum de qua prius censum habeat, omnibus in Commune est consignata, ordinamus, decernimus, et consignamus de consensu executorum et voluntate, illi censum de una collegiatura Dambrowice, quae est decem Marcarum, habebitque ultra illas decem Marcas, quas alias de quatuor, quas domus Collegii Majoris Artistarum de censibus villae Boszczyn tenebitur eisdem Minoribus Collegiatis in subsidium ad Commune singulis annis offere, gaudebitque his duabus Marcis eo tempore, quo Almanach Dominis Collegii Majoris solet praesentare ad prandium sedentibus. Maszykonisse vero duodecem Marcas a Dominis Canonicis Sancti Floriani habebit, sed Nicolai de Brzeschnica decem Marcas de pratis et horto et piscinis circa Łobzow exquiret. Zaborowski autem censum habebit de villa Szydzina et omnia quae ibi provenerint emolumenta. Altarista autem ad omnes Sanctos, Praebendarius Sancti Adalberti et alius collegiatus Domini Dambrowcze, doctoris et senior collegii Pauperum juxta dispositionem suorum privilegiorum census in locis descriptis habebunt. Insuper quatenusque hi collegiati Minoris sic instituti possint in eodem domo honeste subsistere et onera ejus ferre ordinamus, statuimus et disponimus, ut Universitas ratione illius, quod his collegiatis prius institutis sex Marcas solvebat, et ejus gratia, quod domus Collegii juristarum sit in perpetuum a censibus libera, de cujus tamen censibus obligabatur universitas solvere censum collegiato Stobneri, si quando sex decem Marcas idem Collegiatus de Bursa olim divitum plene habere non potuisset, det et offerat realiter cum effectu eisdem Minoribus Collegiatis pro Festo Michaelis ad Commune pro Victualibusque et aliis necessariis communibus quatuor Marcas. Collegiati vero Majoris Collegii ratione ejus, quod dicti Minores Collegiati Actus ordinarios diebus Sabbativis intrabunt, de censibus villae Boszchnia qua ratione talium actuum Magistris per Universitatem est tradita et condonata, pro festo Purificationis duas Marcas similiter offerant realiter cum effectu, praeter illas duas, quae dare debebunt Collegiato in Mathematica. In cujus rei testimonium Sigillum Rectoratus praesentibus est subappensum. Datum Cracoviae Feria sexta infra Conductum Paschae Anno Domini Millesimo Quadringentesimo septuagesimo sexto. Nos vero Martinus abbas Judex et Privilegiorum ac Bonorum Universitatis praefatae Conservator, a sede apostolica specialiter deputatus praelibatus, praeinsertis privilegiis literis diligenter revisis, auscultatis et

peculio toż kollegium nie tak *restauravit*, jako raczéj *de novo erexit* r. 1765.

---

collationatis, inventisque cum praesenti nostro exemplo seu vero transsumpto in omnibus concordare, ac praelibati Venerabilis magistri Mathiae decani petitionibus, tanquam justis, jurique et rationi consonis annuentes, easdem privilegii praescripti literas transsumendas, transscribendas, decrevimus, transsumimus et transcribimus in Dei nomine, authoritatemque Nostram interponimus per praesentes. Volentes et decernentes, quatenus praesenti Nostro transsumpto plenaria fides in Judiciis et extra, ubi alias exhibitum fuerit, tanquam ipsae literae originalis apparerent adhibeatur. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium ac robur praemissorum, praesentes nostras transsumpti literas, sive praesens publicum instrumentum hujusmodi in se continentes, per Notarium Nostrum Publicum causarum et facti hujusmodi coram Nobis scribam infrascriptum, scribi et publicari fecimus, Nostrique sigilli appensione communire jussimus et mandavimus. Actum et datum Cracoviae in Domo Nostrae solitae residentiae. Anno Domini Millesimo Quadringentesimo septuagesimo octavo. Indictione undecima. Pontificatus Sanctissimi in Christo patris et Domini nostri Domini Sixti Divina providentia Papae quarti Anno ipsius septimo. Die vero Mercurii sexdecima Mensis Junii, hora vesperorum vel quasi. Praesentibus ibidem Venerabili et religioso ac discreto Domino Magistro Joanne de Rathibor Baccalaureo formato Sacrae Theologiae Fratre Monasterii nostri praedicti et Joanne de Tulcze studente praefatae universitatis studii Cracoviensis et aliis compluribus fide dignis testibus ad praemissa vocatis et rogatis. Et me Alberto Joannis de Kleparz Cracoviensis dioecesis publico Imperiali Authoritate Notario et coram memorato Reverendo patre Domino Martino, abbate, judice et conservatore jurium, bonorum et privilegiorum praefatae Universitatis studii Cracoviensis a Sede Apostolica specialiter delegato, Causarum et hujusmodi facti scriba, qui praedictis praeinsertarum literarum exhibitioni, transsumpti, petitioni et decreto, aliisque omnibus et singulis praemissis, dum sic ut praemittitur agerentur et fierent, una cum praenominatis testibusque praesens interfui, eaque omnia et singula praemissa sic fieri, vidi et audivi. Ideo hoc praesens publicum transsumpti Instrumentum hujusmodi, manu propria scriptum, exinde confeci, subscripsi et publicavi, in hancque formam publicam redegi, ac signo et nomine meis solitis et fieri consuetis, nec non sigilli appensione praelibati Domini Judicis et Conservatoris, de ejus jussu et voluntate specia-

»Składa się toż kollegium z czternastu professorów, wyjąwszy dwóch na samych altaryach *sub diversis invocationibus in majori et aliis ecclesiis Civitatis et dioecesis cracoviensis* (słowa są bulli Leona X.) fundowanych, lecz te fundusze prawie z gruntu upadły, wszystkie bowiem mają zapisy *in Marcis, in florenis hungaricalibus*, a te wszystkie redukowane na teraźniejszą monetę kurrencyą.«

1. »*Professio Jastrzembecciana*, fundowana jest roku 1422. na prebendzie kościoła ś. Wojciecha w rynku krakowskim. Dzisiejsza jéj importacya z różnych dziesięcin, ogrodów, kamienic czyni złotych teraźniejszych 229. groszy 24. Czyta professor *quamcunque lectionem in artibus.*

2. *Professio Szefleroviana*, fundowana jest r. 1433. od Jana Szeflera, kanonika ratysbońskiego na 20-grzywnach *grossorum bohemicorum* od summy kapitalnéj 200 grzywien, które Kazimierz i Małgorzata książęta oświecimscy assekurowali na mieście Zatorze i Spytkowicach, lecz ta fundacya z gruntu upadła: Professor *legens in artibus* został się przy czczym tytule kanonika kollegiaty WW. SS.

3. *Professio Newkoviana*, fundowana *circa A.* 1440. od Newkona kollegii mniejszego na altaryi ś. Alexego w katedrze krakowskiéj, która miała *pro dote* kamienicę na ulicy kanonicznéj, nazwaną Zerwikaptur. Ten ołtarz przyłączony potém od Tomickiego, biskupa krakowskiego do plebanii zielonackiéj, *professori oratori pro labore scholastico* wyznaczono 13 grzywien na kamienicy w Krako-

libus, consignavi et communivi, rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum praemissorum. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostrae approbationis, confirmationis et suppletionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romae apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominicae Millesimo Quadringentesimo septuagesimo Octavo. Tertio Idus Junii. Pontificatus Nostri Anno septimo. Locus Sigilli pensilis plumbei.

wie, za które grzywny dziś mu płacą złotych polskich 17. groszy 15.

4. *Professio Mazykowsciana*, fundowana roku 1440. od Katarzyny Mazykowskiéj na czyńszu rocznym 12 grzywien od summy kapitalnéj 200 grzywien, lecz ta fundadacya nie była uskuteczniona. Ta professorya *aucta* była od Jana z Dombrowki, pisma ś. Doktora *in summa capitali* 300 *aureorum hungaricalium*, od któréj *census originalis marcarum* 9. Teraz za 6 grzywien od 200 czerwońców płacą złotych 39. groszy 18., a 3 grzywny od 100 czerwońców na kamienicy w Olkuszu zapisane, z gruntu upadły. Ma także na kamienicy jednéj na Kazimierzu złotych 6. od summy kapitalnéj złotych 100. lecz kamienica spustoszała. Ta professorya jest na poetę.

5. *Professio Zaborowiana*, fundowana roku 1445. od M. Jakoba z Zaborowa, któren od Piotra Szafrańca podkomorzego krakowskiego kupił *sortem in Sidzinu*, teraz za kordonem cesarskim (1774 roku) leżącą i na niéj altaryą *ss. Jacobi majoris et Judae apostolorum* w katedrze krakowskiéj *erexit*. Krom dwóch mszy w tydzień, professor powinien był uczyć grammatyki, lecz gdy za czasem stanęły *Classes Vladislaviano-Nowodworscianae* obligacya ta odmieniona na inną lekcyą *ex philosophicis vel mathematicis disciplinis*. Za zwyczaj, ponieważ ten fundusz był najbogatszy, konferowany bywał jednemu *ex emeritis collegis*, którego zwano *senior professor*. Dzisiaj *ad supplices preces collegii minoris* dla niewystarczającego stołowego dochodu, obrócona jest *sors in Sidzina* dekretem *Celsissimi Principis loci ordinarii feliciter moderni* na stół kollegiatów, wydzieliwszy *determinatam pensionem professori pro oneribus missarum*.

6. *Professio astrologica*, fundowana *circa* anno 1450. a *M. Martino dicto Rex de Premyslia*. Atoli *de primitiva dote nullum vestigium*; znać, iż za spaleniem się drewnianego kollegium musiały i *munimenta* spłonąć. — Roku 1508. *M. Mathias de Miechow, Medicinae doctor* uposażając *de novo* tę professoryą lokował na sukienni-

cach miasta Krakowa *aureos hungaricales* [1]) 400 od której summy wyznaczone były 10 grzywien czynszu rocznego;

[1]) Potwierdził tę fundacyą Piotr Tomicki, biskup krakowski: »Petrus Dei gratia Episcopus cracoviensis et Regni Poloniae Vicecancellarius ac studii et Universitatis cracoviensis cancellarius, ad perpetuam rei memoriam. Cum nihil sit in hoc mundo adeo feliciter provisum vel institutum, ut nulla unquam egeat reformatione vel transmutatione et pro varietate et volubilitate temporum, necesse est aliquando antiquorum instituta immutare. Idque optime fieri sacro sancte declarant leges, quando viventium major inde crescit utilitas. Proinde postquam venerabiles et egregii viri doctores et magistri, majoris collegii collegiati coram nobis praesentes litteras ordinationis seu super collegiatura Astrologiae exhibuissent, magnaque cum instantia a nobis postulassent, ut praefatam ordinationem in dictis eorum litteris descriptam, authoritate nostra ordinaria approbaveremus et confirmaveremus, quatenus ordinatio ipsa deinceps perpetuae robur firmitatis obtineat et a nemine violari possit, quarum quidem litterarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis. Jacobus de Erdzieszow rector et Joannes Amicinus de Cracovia Artium et Decretorum, Dei gratia episcopus Laodiciens. Sufraganeusque, ac Stanislaus Byel de Nova Civitate, Sacrae Theologiae doctores, Canonici Ecclesiae Cathed. Cracovien. ceterique doctores et magistri omnium facultatum studii gener. Cracov. Universis et singulis praesentibus et futuris, quorum interest vel quomodolibet in futurum interesse poterit, tenore praesentium significamus: quomodo annis paucis interlapsis venerabilis et egregius vir Dominus Mathias de Myechow Artium et Medicinae doctor praefatae Cathedralis Cracov. Canonicus, pro virtute sua singulari et affectu, maximeque desiderio quem habebat erga studium et studiosos et philosophos Universitatis Nostrae Cracov. certo die et anno, videlicet vigesima mensis Maji anni dom. Millesimi Quingentesimi vigesimi secundi, veniens personaliter in medium nostrum, ubi tunc juxta ejusdem universitatis studii Cracoviensis consuetudinem omnium facultatum professores convocati et congregati fuerant, liberaliter et sincere centum florenos pro fabrica ceu complecione librariae communis domus Majoris Collegii artistarum et alios centum florenos et 30 numeri et monetae polonicalis, florenum quemlibet per 30 gros. computando, pro instrumentis horologii in eadem domo dedit et donavit, ibidemque eosdem ducentos et triginta florenos realiter et in effectu coram nobis reposuit et numerari jussit. Praeterea dominus doctor censum annum decem Marcarum, a se emptum

na co jest submissya magistratu krakowskiego; teraz od 400 czerwońców płaci miasto tylko złotych 8.

---

in Praetorio cracoviensi una cum proprietate ceu dominio directo summae capitalis, pro qua emtus est praefatus census, videlicet quadringentos florenos ungaricales boni et justi ponderis in eventum reemptionis dicti census Doctoribus et Magistris ejusdem domus majoris Artistarum dedit, donat et resignat. Volensque ipse Dominus doctor, ut melius salubriusque utilitati et honori Universit. Cracov. *quae ex arte et facultate Astrologica, dudum antea et ad hucusque tempora etiam apud exteras remotissimasque nationes nominatissima et honoratissima semper extitit*, eviterne consulatur et quanto melius fieri posset promoveatur, quodque magistri et studentes tanto ardentius et diligentius huic scientiae insudant, quanto majori gratia et privilegio ejus Professores provisos et honoratos conspexerint, proinde dictus Dominus Doctor Mathias de Miechow facultatem et potestatem ad Dominos Doctores et Magistros Majoris Collegii artistarum et quorum tunc potissimum interest, honorem, utilitatem et omne bonum Universit. Cracoviens. ampliare et custodire, aliquem ex magistris aut doctoribus in ea arte et scientia magis peritum et idoneum ad Collegiaturam praefatam Astrologiae sic adauctam, vocatione ipsius occurente, eligendi, praeficiendi, advocandi spectare et pertinere voluit; certis tamen tunc adjectis conditionibus, quibus ipse astrologus ad eandem collegiaturam Astrologiae assummi, seu vocari potuisset et debuisset, quae tamen conditiones cum successu temporis et post obitum ejusdem Domini Doctoris innutiles et intollerabiles apparuerunt, nec aliquis inveniri posse videbatur in tota Universitate Cracoviensi, qui dictam Collegiaturam sub istis conditionibus suscipere vellet, Venerabiles viri Dominus Joannes Chojeński utriusque juris doctor, Archidiaconus et Thomas Rożnowski canonici cracovienses prefati domini Doctoris ultimae ejus voluntatis executores, considerata voluntate et mente ipsius domini doctoris in testamento suo de hac ipsa collegiatura descripta, pro commodo, utilitate et honore studii Universitatis Cracoviensis in mutationem aliqualem ipsorum conditionum consenserunt et praesentem ordinem approbarunt, quae et perpetuo durare et magnum profectum Universitati Cracoviensi affere possit Ita videlicet: *quod postquam haec scientia non minus longam experientiam, quam scientiam magnam requirit et ob praefatae collegiaturae antiquam ordinationem, nedum in ea quispiam diu permanere, sed quod magis absurdum et ab omni ratione alienum est, plerumque ejus artis et scientiae*

Miała jeszcze taż professorya *in auctionem* dwie summy, jednę złotych 600 na kamienicy w Krakowie, *a R. Syl-*

---

penitus ignarum ad eandem collegiaturam assumere seu ex ordine vocare contigerit. Unde Universitas haec famata jacturam non modicam honoris sui subtinebat. Quando ab imperitis juditia fabulis anilibus et neniis quibusdam similia in orbem ferme universum prodibant. Contigebatque amicos et benevolentes Universitatis ac ejus artis peritos saepissime ingemiscere, quod scientiam hanc nobilissimam ob incautam de hac collegiatura ordinationem toti mundo ludibrio saepe sine fronte exponeretur. Quibus ignominiis cum aliter occurri non potuisset, quam dictae collegiaturae ex antiquo ordinationis translatione, visum est Universitati et praefatis dominis executoribus. Quotenus saepe dicta collegiatura Astrologiae sic adaucta sit deinceps vaga, ita quod ad eam non juxta ordinem et morem antiquum Magistri ascendant vel vocentur, sed quod vocatione ejus occurente Domini Doctores et Magistri Majoris Collegii Artistarum ad eam eligant Magistrum vel doctorem quemcunque, sive etiam extraneum, magis tamen idoneum et doctum in ea scientia et facultate. Ita quod post electionem ejusmodi ad istam collegiaturam ipse Magister vel Doctor sic electus docet in eodem Collegiatura ad minus per quindecem annos lectiones infrascriptas, diligenter legens et judicia prudenter pro honore Universitatis et ad utilitatem Christifidelium componens, sive in minori sive in majori collegio permanere. Ne tamen inde pregraventur unde levari debent, habebit hujusmodi Astrologus semper ascensum juxta locum suum et vocationem suam, cum eodem tamen collegiatura et ipsius oneribus ac diligentiis debitis; ita quod si ipsum contigerit habere ascensum ad Majus Collegium infra dictos quindecim annos, extunc debet vocari ad collegium majus cum sua astrologiae collegiatura et ibidem explere onera debita, poteritque in eadem collegiatura in Majori domo permanere et locum suum juxta ascensum habere usque ad canonicatum s. Floriani. Et ubi valde idoneus et expertus fuerit, ex quo universitatis honor augeretur, poterit per Dominos Doctores et Magistros ei ascensus et locus inter Canonicos s. Floriani reservari, donec voluerit in astrologicae artis facultate laborare, ut tandem vocatione occurente candidatus s. Floriani acciperet canonicatum; si locum autem illum haberet antequam sibi competebat jus ascendendi et vocandi; quando vero contigerit vacare dictam collegiaturam et nullus ex doctoribus et Magistris non esset aliquis satis peritus et idoneus, sed in minori collegio inveniretur magis idoneus, tunc

vestro Rogulski r. 1638. lokowaną, od której *census annuus* 30 flor. Drugą *a M. Joanne Rezner, Medicinae*

---

ille possit eligi et illae collegiaturae praefici, sed conditionibus et modis praescriptis. Postquam autem contigat quempiam juxta locum suum ex minori collegio ascendere, eo tunc tempore collegiatura majoris domus rediret pro aliquo in minori collegio. Quae quidem collegiatura tunc rediret ad domum majorem, quando ista Astrologiae cum electione alicujus rediret ad minus Collegium, quod tunc evenire poterit, quando vocatione ipsius Astrologiae quomodolibet occurente, in majori non inveniretur aliquis qui vel peritus esset in hac arte vel onus ejus suscipere vellet, deinde aut extraneus aut aliquis ex minori ad ea eligeretur; quod si in Majori Collegio esset et peritus et ex omni parte idoneus, tunc iste possit ad istam collegiaturam eligi. Ita tamen *quod ad minus per quindecim annos in arte ista se exerceat*, reservato sibi loco inter Canonicos etiam juxta ascensum seu vocationem suam. Ubi autem nullus (quod absit) satis idoneus reperiretur, qui conditiones suprascriptas acceptare vellet, extunc poterint Domini Doctores et Magistri, juxta conscientiam suam conditiones hic descriptas ad tempus moderare.

Tenebitur autem hujusmodi Astrologus sic electus ex ordinatione dicti Domini Doctoris Mathiae tribus annis continuis legere continuando libros Judiciorum astrorum, videlicet: *Quadripartitum Ptolomei Hispaliensem, octavam partem Hali habenragel vel Guidonem Bonati de revolutionibus annorum, Centiloquium, Albumazar, de Commutationibus majoribus, aut caeteros Astrologos judiciarios.* Voluitque etiam praefatus Dominus Mathias, quod ipse Astrologus quarto anno legeret almagestum Ptolomei, postulando, vel exponendo per Almagestum abbreviatum, vel per Epitomata Joannis de Monteregio, aut per commentum Gebre, et finito Almagesto in duabus commutationibus vel tribus, redeat ad libros judiciarios tribus annis legendos, et sic alternatim ut legeret, quoad usque dictam Collegiaturam tenebit. Preterea quod talis Astrologus singulis annis scriberet et cum diligentia confixeret majus judicium anni cum multis auctoritatibus, rationibus, allegationibus et experienciis. Simileque faciat judicium majorum Revolutionum, Eclipsium deque Cometorum, et tale daret ad stubam domus Majoris collegii artistarum. Et etiam non inconveniens esset ut simile daret ad Pretorium Cracoviense pro dominis Consulibus ut censum favorabilius solverent. Aliud etiam judicium abbreviatum, experienciis comprobatum, det in communem usum hominum.

doctore, któren złotych polskich 1800 zapisał r. 1660. na kamienicy w rynku miasta Przemyśla, od któréj czynszu

---

Actus ordinarios in ordine suo visitet et compleat argumenta deducendo mathematice per propositiones Quadruvii, Euclidis, Ptolomei et perspectivas. Cetera quoque hanc facultatem concernentia in laudem et honorem omnipotentis Dei et Universitatis celebritate et famae ampliacione majori cum diligentia exequatur. Ut autem ea praemissa dictus astrologus facilius in effectum deducere possit, idem Dominus Doctor de Myechow, quosdam libros in libraria majoris Collegii reponendos consignavit et tali Astrologo secundum necessitatem ipsium mutandos fore debere, videlicet: Almagestum Ptolomei in pargameno et asseribus rubea cute superductum cum quibusdam glossis et annotationibus in marginibus, item Almagestum abbreviatum et commentum Geber super Almagestum Ptolomei; item quindecim libros Euclidis cum commento et expositione Avaricii. Item Theodosium de sphera, item Mesachalach de causis orbis et motus ejus. Perspectivam Alaceni et cetera in eodem libro; planisperium, Theodosium de locis habitalibus. Demonstrationes Jordani; item Cosmographiam parvam in tela pictam et aliam Cosmographiam etiam parvam in pargameno pictam, porro tota Europa cum gradibus coeli secundum longitudinem et latitudinem. Item et tertiam Cosmographiam navigationis de Portugalia in Indiam in magna cute pargameni. Postulans praeterea idem Venerabilis Dominus Doctor Mathias de Myechow, ut pro his beneficiis pie per paternitatem suam Universitati nostrae concessis et largitis, Universitas nostra cracoviensis providere et ordinare singulis quatuor temporibus anni in perpetuum computandis, tunc quum peragi solet et obiri missa Universitas, in quatuor temporibus, ut legeretur una missa pro eo, videlicet in vita ipsius pro peccatis et post mortem ac decessum, pro sacerdote defuncto. Quae omnia praedicta Universitas Cracoviensis grate, immo quam gratissime suscepit, approbavit susceperuntque et approbarunt, ac omnia se facturos promisserunt, obligantes insuper se et suos successores ad hujusmodi executionem. Intentionemque pater. suae Reverend. in exequutionem ponendam se submissit et submiserunt et superintendere hujusmodi lecturae per praefatum Collegiatum peragendae et punicioni per Rectorem in defecto continuationis praemissorum. Datum Cracoviae feria secunda intra octavas Sacratissimi Corporis Christi A. D. Millesimo quingentesimo vigesimo quarto. Rectoratus nostri sub sigillo majori, praesentibus tunc ibidem venerabilibus et discretis dominis, Nicolao de Coprzywnyca Canonico

rocznego złotych 90. powinno było dochodzić, lecz te kapitały z gruntu *ab immemorabili* upadły, tak, iż dzisiejsza pensya professora zależy na 8 złotych.

Cracov. Stanislao Bargel de Casimiria decretorum doctoribus, Erasmo Weruzani de Cracovia Artium Magistro et sacrorum Canonum Baccalario, Joanne de Zamorfelth, arcium Baccalario, Andrea et Joanne de Cracovia Ministris Universitatis nostrae Cracoviensis et aliis pluribus testibus fide dignis ad haec specialiter requisitis et vocatis. Et ego Stanislaus de Mochnaczka filius Pauli de Mochnaczka Clericus dioecesis posnaniensis Authoritate Apostolica Notarius publicus et coram memoratis Reverendis patribus et Dominis Rectore, Doctoribus et aliis magistris scriba, qui praedicti census annui decem Marcarum per olim Venerabilem Dominum Mathiam de Myechow emptum in praetorio cracoviensi donationi per executores testamenti ipsius Domini Mathiae et incorporationi sub conditionibus suprascriptis, ac ejusdem census per dominos Rectorem et doctores ac totam Universitatem Cracoviensem, sub conditionibus et oneribus adjectis, susceptioni et approbationi et praesentium decreto aliisque omnibus et singulis praemissis, dum sicut praemittitur fierent et agerent, una cum praenominatis testibus praesens interfui, eaque sic fieri vidi et audivi. Ideo hoc praesens privilegium in vim publici instrumenti manu alterius Notarii legalis fideliter scriptum exinde confeci et in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis communivi et consignavi, una cum sigilli Rectoratus Cracoviensis Majoris appensione in fidem et testimonium omnium et singulorum praemissorum requisitus et rogatus. Post quarum quidem litterarum praeinsertarum oblacionem, praedicti Domini Doctores et Magistri petierunt: quatenus ultimae de domo ipsorum Collegiaturae super altare sancti Bartholomaei Apostoli in Ecclesia cathedrali nostra Cracoviensi per Dominum Joannem Szafranyec custodem et Canonicum Cracoviensem, et Petrum fratrem ipsius subdapiferem Cracoviensem, fundatae, translationem ad minus collegium faceremus, quodque illic in minori collegio his, qui dictam collegiaturam translatam obtinerit, tamdiu permaneat, donec Astrologiae collegiatura in majori permaneret. Quodque etiam onera ipsius collegiaturae ultimae ob exilitatem proventuum ipsius diminueremus. Quapropter cum justa petentibus non sit denegandus assensus, ipsamque petitionem Dominorum Doctorum et Magistrorum honestam et rationabilem conferemus, cum ordinatione ipsorum in praeinsertis litteris descriptam, approbamus, ratificamus, et confirmamus, eique perpetuae firmitatis robur apponimus, decer-

7. *Profession Brzeznicciana.* O téj professyi jest wzmianka *in bulla Sixti* IV. PP. lecz *de dote primitiva non*

nentes quatenus ad praefatam collegiaturam super altari Sancti Bartholomei fundatam, aliquis idoneus de Minori Collegio juxta consuetum morem assumatur: fitque in optione ipsa collegiatura ad instar aliarum collegiaturarum in Minori collegio. Qui cum ipsa collegiatura in minori collegio tam diu permanere tenebitur et erit astrictus donec illa Astrologiae Collegiatura per eventum conditionis superius in ipsis litteris ordinationis super ea descriptis, ad minus rediret collegium. Neque ipse ejusdem collegiaturae sic per nos translatae possessor, debebit vel poterit praetendere jus intrandi Majus collegium ante ipsius ad illud per Dominos doctores et Magistros vocatione, eo solo praetextu, quod illic sit ab initio fundata et instituta. Quod si aliquis contra decretum et ordinationem hujusmodi nostram praefatis Dominis Doctoribus et Magistris Majoris Domus Collegii ob id littem intentaverit, eo ipso dicta collegiatura sit privatus et ad quaevis dictae Universitatis beneficia obtinenda perpetuo inabilis censeatur. Sed quoniam proventus dicti altaris decrevisse non mediocriter intelleximus, dignum censuimus et ipsius onera minuere et proinde ipsius possessorem deinceps ad unius duntaxat lectionis in die onera volumus esse astrictum, et ab alterius lectionis interim ipsum absolvemus, donec proventus ejus ita accrescit, quod pro implendis duabus in die lectionibus sufficere videbuntur. Cupiens insuper ipsum altaristam et collegiatum praefatum magis relevare, permittimus quatenus pro institutione, juxta facultatem Magistri dicti collegii minoris, a praedecessore nostro concessam, ad nos recurrere non teneatur, sed ipsum confirmare et ad ipsum Altare instituere Custodi Sancti Floriani auctoritatem concedimus praesentium per tenorem. Quae omnia et singula superscripta in omnibus punctis, clausulis et conditionibus rata et grata atque inviolabilia haberi volentes confirmamus, approbamus, ratificamus eisque firmitatis perpetuae robur apponimus pariter et decretum. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium praemissorum, sigillum nostrum majus una cum Notarii subscriptione praesentibus est subappensum. Actum et datum Cracoviae die Mercurii quindecima Mensis Novembris. Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo quinto, praesentibus venerabilibus, egregiis et discretis viris Joanne Choyenski Archidiacono Cracoviensi, Jacobo de Obornyki Cancellario nostro Decretorum doctoribus, Stanislao Cunowski, Martino de Garwolyn, Stanislao Gorsky, Alberto Lubowitzky, Notariis nostris et aliis quam plurimis testibus fide dignis

constat. Następnie za konsensem Zygmunta króla w roku 1512. *Aprilis* 24. zaszłym, lokowali *collegiati minores super molendino, macellis, villae Marcinkowice et aliis singulis utilitatibus inde provenientibus Oppidi* Wieliczka 270 grzywien, od których *census originalis marcarum* 11. za które dotąd płacono złotych 17. groszy 18. Professor *primitive* powinien był uczyć grammatyki, *alternatim cum professore Zaboroviano.* Téj professyi possessor jest oraz seniorem bursy jagiellońskiéj.

8. *Professio Kobylianiana*, fundowana *per M. de Kobylino decretorum doctorem* r. 1466. na altaryi *ss. corporis Christi* w Olkuszu *super summa capitali aureorum hungaricalium* 450. *Originaliter* ta summa lokowana była na dobrach Jangrot do biskupstwa krakowskiego należących. Z tych r. 1466. przeniesiona na burgrabstwo żup bocheńskich *cum censu reemptionali* 14. *marcarum*, na co zaszła była approbacya Zygmunta króla roku 1512. Za grzywien 14. płacono złotych 22. groszy 12.

9. et 10. *Professiones Stobneriano-Dąbrowsciana*, te są fundowane *a M. Joanne a Dąbrowka sacrae paginae doctore* r. 1470. *super duobus ministeriis altaris transfigurationis Domini*, w kollegiacie ś. Floriana, któréj fundacyi zaszła *ordinatio et approbatio officii generalis Consistorii generalis cracoviensis* de anno 1473. Ten fundator lokował na te professorye i altarye trzy summy ka-

circa praemissa. Coram me Stanislao Balthasaris de Sandomiria, clerico cracoviensis dioecesis, publico apostolica authoritate Notario. Et coram memorato Reverendissimo in Christo patre et Domino domino Petro Episcopo Cracoviensi facti praesentis scriba. Quia praemissis omnibus et singulis dum sic ut praemittitur fierent et agerentur, una cum praenominatis testibus praesens interfui. Eaque omnia et singula praemissa sic fieri vidi et audivi, ideo praesentes litteras manu alterius scriptas subscripsi et in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis una cum appensione sigilli Praenominati Rever. Domini Episcopi Cracoviensis communivi et consignavi, in fidem et testimonium omnium praesentium rogatus et requisitus.

pitalne: 1) roku 1470. *aureos hungaricales* 600, *super parte advocatiae oppidi* Olkusz, od których czyńszu grzywien 17. 2) roku 1472. lokował za konsensem Kazimierza IV. króla na Stradomiu, krakowskiem przedmieściu *aureos hungaricales* 300, od których czyńszu rocznego grzywien 10. 3) za konsensem wzmiankowanego króla roku 1477. exekutorowie testamentu już zmarłego fundatora lokowali na żupach wielickich i bocheńskich *aureos hungaricales* 600, od których czyńszu grzywien 10. Z pierwszéj summy od wielu lat professorowie nic nie biorą; z drugiéj biorą obydwa złotych dziesięć. Z trzeciéj bierali z żup obydwa *junctim* fl. 27. groszy 10.

11. *Professio Stavoviana*, fundowana *a M. Nicolao de Staw theologiae doctore super althari s. Thomae canthuariensis* w katedrze krakowskiéj; téj altaryi dochody zależały *super quibusdam censibus provenientibus ex acuciebus*, *dictis vulgariter* ostrzystwo w żupach wielickich. Lecz to *altare ordinatione Bernardi* Maciejowski, *episcopi cracoviensis transfusum* na wikaryuszów kościoła katedralnego, *reservata pensione* professorowi 2 *aureorum hungaricalium*. Te dwa czerwońce już w 15. wieku w 12. zł. pol. płacone były aż do roku 1645. Odtąd nie płacą.

12. *Professio Rudoviana*, fundowana przez exekutorów testamentu Andrzeja Rudowskiego *super altari passionis Domini* w kościele farnym krakowskim N. M. Panny roku 1502. Ta altarya miała *pro dote* 500 *florenos hungaricales auri puri*, lokowane na kamienicy miasta Krakowa, od których czyńszu rocznego grzywien 14. Ta summa przeniesioną była *cum simili censu* na żupy wielickie, zkąd dotąd płacono za grzywien 14. złotych 22. groszy 12.

13. *Professio Kobylniana*, fundowana r. 1490. *a Mathia de Kobylino decretorum doctore, super altari s. Donati* w kościele kollegiaty ś. Anny. Ta altarya miała summy kapitalnéj 500 *florenos hungaricales* na cechu szewskim krakowskim, za konsensem Kazimierza IV. lokowanéj, od któréj czynszu rocznego zapisano 14. grzywien.

Roku Pańskiego 1512. nastąpiła *auctio per* M. M. Biel *de Nova civitate et Joannem Parisiensem Sacrae Theologiae professores*, którzy 427. grzywien za konsensem Zygmunta króla na dobrach Olszyny, Olpiny, Szerzyny i Swiączany *possessiones Nicolai Jordan de* Zakliczyn lokowali *cum censu annuo Marcarum* 16. któreto czynsze *ab antiquo* nie dochodzą.

14. *Professio canonicatus de Rhenis* ma *pro dote altare corporis Christi* w kollegiacie ś. Floryana, uposażone grzywnami 90 na młynach, jatkach rzeźniczych wsi Marcinkowice, *oppidi* Wieliczka za konsensem Zygmunta króla 1512 r. zapisanemi, od których czynszu grzywien 4. Za te grzywny dotąd płacono z Wieliczki *canonico professori* złotych 6. groszy 12.

Ma toż kollegium *mensam communem*, z którego podług statutów przepisu sami tylko *collegae actu* w kollegium rezydujący, z służącymi swymi *participant*. Prócz obiadu mają i wieczerzą, jeżeli co z oszczędności stołu się okroi, to między siebie, na światło, piwo, opał rezydencyi dzielą. Lecz takowa superata rzadko kiedy się trafia, tak dalece, iż częstokroć przychodzi *mensam suspendere* dla zatrzymanych czynszów, których kłótliwa windykacya znaczne z uszczerbkiem stołu koszta za sobą ciągnie.

»Wszystkie kapitały różnych fundacyi (których *ab anno* 1517. aż dotąd na 50 się rachuje, a wszystkie niemal od samychże akademików czynione były) wraz zbite wynoszą 106,166 złotych, od których *census originalis* wynosi 3843 złotych; lecz *census modernus* czynić tylko złotych 2481. powinienby, gdyby bez prawnych procesów był odbierany. W tych się mieszczą i anniwersarze kollegii.

Regimen internum collegii i opatrywanie stołu jest przy proboszczu i dwóch konsyliarzach, których też same obowiązki, które są i w innych kollegiach, o czém już dostateczna wyżéj dana informacya.«

»Toż kollegium ma *jus praesentandi*: 1. Na altaryą *praesentationis* B. V. M. w katedrze krakowskiéj. 2. Na

penitencyaryą fundacyi Radymińskiego w kościele archiprezbiteryalnym Panny Maryi. 3. Na kantoryą w kollegiacie wojnickiéj. 4. *Cumulative ad prebendam szydłowiensem et decanatum* ss. OO. s. 5. Na kanonią sandecką. 6. Na kustodyą bobowską.«

Tyle o tém kollegium mniejszém Putanowicz. Z dzieła uczonego Muczkowskiego: *Mięszkania uczniów krakowskich*, wypisuję tu jeszcze następujące o niem szczegóły. »Już wyżéj wspomnieliśmy — mówi Muczkowski — że z professorów kollegium mniejszego, jedni swoją erekcyą do nauczania pewnych przedmiotów byli obowiązani, drudzy jakąbądź gałąź nauk filozoficznych wykładali. O ostatnich nic się nieda z pewnością powiedzieć, zwłaszcza, że już od XVI. stulecia, kiedy uniwersytet w różnych stronach kraju miał swoje naukowe osady, jedne koloniami akademickiemi, a drugie akademiami nazywane, tych z professorów kollegium mniejszego, którzy nie mieli wyznaczonego sobie do wykładu przedmiotu, z zachowaniem im miejsca starszeństwa, jak gdyby przy uniwersytecie pracowali, do owych osad na dyrektorów lub professorów zwykle wysełano; jakoż w czasie wizyty w roku 1766. pięciu z nich było na prowincyi, a trzech w szkołach nowodworskich uczyło. Rozkład i wybór przedmiotów przez professorów kollegium mniejszego wykładać się mających czyniono na posiedzeniu tegoż kollegium, w którem natenczas proboszcz kollegium większego prezydował.«

»Z czternastu wyżéj wyszczególnionych professorów kollegium mniejszego, sześciu tylko miało w erekcyi swych katedr wskazane do wykładu przedmioty. Jakoż professor Nowkona, krasomówstwa; Mężykowéj wojew. ruskiéj, rymotworstwa; Mikołaja z Brzeziny i Zaborowskiego, grammatyki; Stobnera, astronomii; a Marcina Rex z Przemyśla, astrologii, nauczali.«

»Ale przystąpmy do bliższego oznaczenia ich powinności, jak je statuta dla tego kollegium, pierwszy w roku 1449. przez kollegium większe, drugi zaś w r. 1475. przez uniwersytet ułożony, przepisują.

1. Professor wymowy fundacyi Nowkona. Statutem z r. 1449. polecono mu, żeby młodzież ćwiczył w krasomówstwie, lub następujące dzieła wykładał: *Gamfredi Novam Poetriam, Laborinthum, Rhetoricas Tullii, Cronicam Vincentii.* W postanowieniu z roku 1475. przepisano: *Tullii novam et veterem Rhetoricas, Gamfredi Poetria, Quinctilianum de oratoria institutione, et alia, quae ad oratoriam spectant, exerceat.*

2. Professor rymotwórstwa fundacyi Mężykowéj według statutu z r. 1449. miał wykładać: *Boethium de consolatione, Alanum de planctu naturae, Valerium Maximum, libros Virgilii, Ovidii, Horatii, Terentii.* W roku zaś 1475. przepisano: *Opera Virgilii, Ovidii, Statii, Horatii, Terentii quoque et Plauti comoedias, aut alia poetica.*

3 i 4. Professorowie grammatyki fundacyi Mikołaja z Brzeźnicy i Zaborowskiego, naprzemian mieli czytać według przepisu w obydwóch statutach: *majus et minus volumen Prisciani, modos significandi, aut alia grammaticalia.* Nadto w statucie z r. 1449. przepisani byli: *Petrus Heliae, Hebwardus, Donatus et secunda pars Alexandri.* Professorowie tych katedr, po zaprowadzeniu klas, a późniéj po wybudowaniu szkół nowodworskich, różne części nauk filozoficznych w wydziale swoim wykładać byli obowiązani.

5. Professor astronomii fundacyi Stobnera. Statutem z r. 1449. przypisano mu: *quos actus faciat. Pro uno legat in mathematica, hoc ordine: Euclidem, Perspectivam, Arismetricam (sic), Musicam et theoricam planetarum. Demum Tabulas Alphoncii praemisso Algorismo minutiarum aut resolutas, eclipses quoque cum minutionibus et pharmaciis practicabit, intimabit et conficiet. Almanach quoque singulis annis universitati praesentabit.* Nadto w tymże statucie z r. 1449. polecono mu: *quod si aliquis magistrorum ex sorte librum, quem ipse deberet legere ex ordine, legendum acceperit; extunc ipse librum aliquem ex libris sibi deputatis vacantem legat,*

vel alium, quem decanus facultatis cum duobus senioribus de collegio magistris viderit expedire. Pro secundo actu practicet et publicet notorie eclipses, almanach et minutiones, pro honore universitatis. Cum autem tabulas Alphoncii legerit, ab alio actu penitus sit absolutus, quas semper infra hyemem tenetur legere et consequenter redire ad libros priores per ipsum legendos ex debito.

»Professor téj katedry z powodu, iż bursę bogatych, z któréj czynsz pobierał, na kollegium mniejsze przerobiono, miał sobie przekazaną jednę z professor fundacyi Dąbrówki; i dla tego téż później katedrę tę *Stobneriano Dąbrowsciana*[1]) nazywano. Nadto z czterech grzywien,

---

XIX. Erectio Collegiaturarum duarum A. D. 1453.

[1]) Reverendissimo in Christo patri et Domino Joanni Dei Gratia Episcopo Cracoviensi aut ejus in spiritualibus Vicario Cracoviensi Generali Domino graciosissimo Stanislaus de Zawada Sacre Teologie Professor Custos et Joannes de Oswyaczyn Baccalarius formatus Canonicus Ecclesiae Sancti Floriani in Clyeparz, nec non olim venerabilis Dominis Joannis Dambrówka decretorum Doctoris Prefateque facultatis Teologie Professor. Canonici Cracov. Executores ultimi Voluntatis et Testamenti orationes humilimas cum sui profunda recommendatione. Reverende Pater ac Domine graciosissime. Quatenus fidei et commisso nobis, voluntati et affectui olim dicti Domini Magistri Joannis Dombrówka, qui divinum cultum adaugere et salutem anime suae consequi aspirabat, et satagebat, satis faciamus, amoremque in eum absentem et mortuum, quo nos dum vixerit et bonum Universitati Studiis Cracoviensi et ejus membrorum promovendo dilexerit, grato animo quantum possumus nec non opera et diligentia nostris rependamus, de bonis Deo adjuvante per ipsius labores conquisitis signanter de censibus Certis scilicet: *Viginti et septem Marcarum in Ilkuss apud cives et in Stradomya extra muros Cracov. apud serenissimum Dominum nostrum regem comparatis*, quemadmodum in literis desuper habitis continetur, *Collegiaturas duas seu duo Anniversaria et ministeria errigimus et creamus*, facimus, ordinamus et constituimus autoritate et voluntate suis, consensuq. vestre Rev. — Ad id per presentes quem humiliter petimus — in hunc modum et ordinem. Inprimis itaque per Reverendum ordinamus et disponimus, ut

które kollegium większe mniejszemu na zasiłek z dochodów wsi Boszczyn corocznie dawało, po dwie otrzymywał, w cza-

---

a modo et temporibus perpetuis, sint et debeant esse augeanturque duo Collegiati Magistri in Minori Collegio artistarum alme Universitat. Studii Cracov. quos quidem sive Collegiaturas duas ipsi Universitati in Collegio prefato artistarum aggregamus et invisceramus temporibus perpetuis, per dictos duos Magistros, pro tempore juxta ascensum tenendas et possidendas, juxta modum et formam infra scriptos. Item ordinamus quod quilibet doctorum, Magistrorum, seu Collegiatorum pro tempore sint, de uno actu, videlicet ut legant aut disputent in artibus singulis commutationibus anni per se, nisi in casu necessitatis de licentia Domini Decani pro tempore, ad minus per tres menses cujuslibet commutationis. Magistrorumque ordinarie disputationum visitent, disputationes argumentaque sua in eisdem arguendo grammaticaliter deducant et faciant; onera, statuta et consuetudines prefati Collegii minorum per omnia ferendo et complendo. Nec non quilibet eorum Collegiatorum duas Missas unam pro peccatis et alteram defunctorum pro sacerdotis animaque prefati Domini Joannis Dombrówka, felicique statu communis boni Regni hujus incliti, augmentoque Universitatis Cracov. memorate et conservatione ejusdem singulis septimanis temporibus perpetuis in Ecclesia prefati S. Floriani et in Capella ibidem per dictum olim Dominum Joannem Dombrówka suis sumptibus et fundamentis, simul cum altari constructis et consecrari procuratis, legant et legere tenebuntur, sub pena excommunicationis. Pro honore et cohonestatione decoreque ipsius Ecclesie S. Floriani instar altaristarum Ecclesie Cracovien. major. superpiliciati incedant. Processionibus signanter in festis: Nativitatis, Epiphanie, Pasche, Pentecostes Domi. et Corporis Chris., Rogationum et divisionis Apostolorum, nec non Purificationi, in prefat. festis, nec non Ascensionis ac Beate Marie Virginis Annunciationis, Conceptionis, Visitationis, Nativitatis, Purificationis. S. Floriani patroni et dedicationis ejusdem Ecclesie intersint, sub pena unius grossi polonicalis per Decanum Collectorem puniendi. Et quoniam qui sentit onus sentiat et emolumentum, volumus et ordinamus ut quilibet Doctorum et Collegiatorum 12. Marcas annuatim intuitu premissorum laborum, prefataque Ecclesia seu capitulum S. Floriani ejusdem Ecclesie tres Marcas, pro vino et cera duas, et tertiam pro fabrica ejusdem Ecclesie S. Floriani de dictis 27. Marcis perpetuo habeant et percipere debent, de manibus executorum, censum eorum pro tempore habebuntque cum effectu et tollent ad finem ejus et effectum. Ut-

sie kiedy objadującym kollegom większym, ułożony przez siebie almanach składał.«

---

que ipsis duobus Collegiatis celebrantibus de vino, ornatibus et tunicaribus ipsa Ecclesia S. Floriani seu capitulum ornatus et libros eisdem communicant, ad modum aliorum beneficiatorum celebrantium ejusdem Ecclesie debeant providere temporibus perpetuis. Item ordinamus ut hujusmodi Censuum exactio et dictorum Collegiatorum solutio, donec vixerimus ad nos in solutione et qualibet dispositione pertineat, post nostrum vero excessum ad Decanum prefate Ecclesie, vel alterum alium aliquem idoneum per Capitulum prefate Ecclesie S. Floriani toties quotiens deputandum, alias in defectum horum, ad Communitatem Magistrorum prefati Collegii Artistarum — ac negligentiarum quarumlibet per dictos Collegiatos (quod absit) commitendarum correctio, reformatio et juxta statutis Universitatis punitio, nec non Censum hujusmodi in toto, vel in parte reemptionem, cum voluntate et scitu Domini pro tempore Rectoris Universitatis prefate, alibi empcio et comparacio summeque capital. hujusmodi Censum vicensu tociens quotiens, et reempcionibus quibuslibet suscepcio, depositio, quitancia et super clave duplici ejusdem summe capitalis restituende et solvende pertinebit et spectabit. Hoc salvo quod reemptiones hujusmodi censuum superveniente atque occurente idem Collegiati ad arbitrium semper Rectoris Magistrorum et Universitatis erunt a laboribus et oneribus interim in totum vel in parte absoluti et liberi donec alibi census comparabitur. Cum nemo suis stipendiis alicui teneatur ministrare, deficienteque causa deficit et effectus. Idem volumus quod si idem Collegiati aut alter eorum ultra unum mensem se absentaverit, ut juxta statuta Universitatis puniatur congrua animadversione. Item ordinamus, quod electio hujusmodi Collegiatorum spectet et pertinet ad prefatos Magistros Collegiatos et promotos Collegii artistarum et quod per hujusmodi electionem idem Collegiati statim sine quavis solempnitate, aut confirmatione, debentur hujusmodi Collegiaturam, sive eorum possessionem, assequi et pro vero Collegiato minore Collegii haberi et reputari toties quociens per ascensum, aut alias quovis modo legittimo, vacantias contingerit easdem provideri. Item quia census et contractus sub et reemptionis, jure divino et humano licitus est, volumus et subjungimus hoc contractus authoritati V. paternitatis ordinarie juxta constitutionem provincialem quam hic repetimus et inserimus, verbo, conditionibus in easdem provinciali constitutione expressis, modificandos et supplendos esse, volumusque ut subiciantur predictis, potestasque reemendi apud

« Powołanie tego professora z czasem zupełnie zmnienionem zostało. Jakoż w Wizycie kollegium mniejszego

---

venditores remaneat voluntaria et libera. Item ad effugiendam et summovendam omnem occasionem cujuslibet pravitatis illicite aut usurarie paternitatis vestre in primis ordinacioni et arbitrio totiens quotiens humiliter subicimus hos contractus in omnibus defectibus, si qui intervenissent, reformandos et ad formam reducendos, plenariam juri consuetudinis et romani consonas. Precamur igitur officium Vestre Reverend. paternitatem humilius oramus, quatenus hanc nostram executionem et ordinationem testamenti cum censibus et oneribus ratam et gratam habentes, omnia et singula prius scripta capitula suscipere, admittere, approbare Ecclesiastice immunitati libertati et defense, ac Collegio Universitatis Studii Cracoviensis unire, incorporare, inviscerare, omnes defectus, si qui intervenerint juxta propetita nostra supplendo et rectificando, temporisque perpetuis approbare in forma plenissima proutque ad p. v. R. officium quod imploramus pastorale spectat et pertinet dignemini, gloriose ejusdem decretum auctoritate ordinarium interponendo — premium ab altissimo recepturi. Datum Cracovie ultima Aprilis Anno Domini 1453. sigillis nostris in fidem et testimonium appensis. Denique tenor littere civitatis Ilkus de qua mentio sit sequitur.

In Nomine Domini Amen. Nos Consules civitatis Ilkuss Petrus Bylycza, Cristannus Kyrzling, Thomas Sperka, Martinus Behem una cum antiquis consulibus et tota communitate nostra et senioribus artificum, de artificio carnificum Petrus Neyharz, Stanislaus Nigri petri gener, de artificio sartorum Stanislaus *Zymna Gospoda*, Nicolaus Schidło, de artificio pistorum, Nicolaus gener hegar, Martinus Brebuck de artificio sutorum, Stanislaus Czelynstka, Albertus Naporka de artificio fabrorum, Jacobus et Bartholomeus de artificio sal, Nicolaus Czepek et Jacobus Zarichta, de artificio braxatorum Matyas Pywowar et Swentoslaus. Recognoscimus tenore praesentium omnis et singulis praesentem paginam inspecturis, Quod nos cupientes bona ac proventus civitatis nostre sub regimine nostro feliciter ordinare, partem advocatie civitati a temporibus retroactis ut extiterat obligata nobili Jarosio de Cracovia in certa summa florenorum, supra quam quidem partem advocatie redimendam, profitemur nos in solidum manu recepisse et cum effectu tenasse: sexingentos florenos a venerabili ac egregio viro Magistro Joanne Dambrówka Sacre Theologie ac decretorum doctore Canonico Cracoviensi tanquam a principali et subsequenter Rectore et Doctori-

z roku 1766. na stronie 35. czytamy: iż jego obowiązkiem było: *lectionem quamcunque in artibus tradere.* Do téj

---

bus ac Magistris Universitatis Studii Cracovien. et pro eisdem vendidisse censum annis singulis decem septem marcas numeri et monete polonicalis in quamlibet Marcam 48 gr. computando, quas sibi superstiti et consequenter Rectori, Doctoribus et Magistris Universitatis Studii Cracovien. praedictae promittimus bona fide sine aliqua negligencia, dolo, fraude solvere realiter et cum effectu et ipsas ipsi doctori Johanni aut aliis professoribus reponere in Cracovia in domo habitationis eorum, medietatem pro festo nativitatis Mariae, etiam sub censuris Ecclesiasticis, quibus nos praesentibus submittimus; quos quidem census decem septem marcas vendimus in ipsa advocacia cum omnibus ad eam spectantibus, videlicet balneo, molendino, Bauc. et omnibus proventibus ad civitatem Ilkussien. spectantibus et ad praetorium civitatis illius spectantibus, sub titulo tamen reemptionis tempore se offerente quum possumus. In cujus rei testimonium sigillum majus civitatis nostre est subappensum. Actum et datum in Ilkuss sabbato proximo ante reminiscere A. D. 1450. Tenor literae Regiae Majestatis sequitur in hunc modum de qua fuit mentio. Casimirus Dei Gratia Rex Poloniae nec non Cracovie, Sandomire, Syradie, Lancicie, Kuyavie, Magnus Dux Lithvanie, Culmen. *Ilburgen.* et Pomeranie, Russie Prussieque terrarum heres et dominus. Significamus tenore presentium quibus expedit universis, quod exigente nostra et regni nostri non mediocri necessitate censum decem Marcarum monete et numeri polonicalium 48 gr. in quamlibet Marcam computando, inde et super pistoribus eorumque Maccellis areis et domibus in Strodomia et sub castro nostro Cracoviensi consistentibus, ac universis obventionibus inter alios census pro fisco et thesauro nostro Regio singulis annis per ipsos pistores nobis dari solitos et consuetos, pro trecentis florenis ungaricalibus puri auri boni et justi ponderis, per nos pro hujusmodi nostra et reipublicae necessitate in parata pecunia et auro effectualiter tenutis et receptis. Venerabilibus et egregiis Magistris Mathie Sanspow et Stanislao de Zawada Professoribus Sacrae Theologiae executoribus testamenti et Ultime voluntatis venerabilis olim Magistri Joannis de Dambrówka decretorum doctor. Theologiae Professor. et Canonici Cracov. non improvide vel per errorem, sed de certa nostra sciencia et Consiliariorum nostrorum consilio spirituali deliberacione, approbacione et consensu ad id accedente, vendicionis et translacionis, reemptionis vulgariter *na wyderkaph* vendimus et resignamus per presentes, perpetue et in evum, per

zmiany, najwięcéj, jak się zdaje, było powodem lepsze z czasem wyposażenie katedry astrologii.«

---

ipsos Magistros Mathiam et Stanislaum tenendum et habendum ac possidendum et in usus beneplacitos convertendum. Quos quidem census decem Marcarum procuratores Castri nostri Cracov. generalis et modernus et alij qui successu temporis fuerint, etiam ad fideles manus dati vel damus, eorumque officiales et viceprocuratores pro tempore existentes ex nunc et deinceps perpetuis temporibus singulis annis videlicet: pro quibuslibet quatuor temporibus cujuslibet anni, per duas cum media marcas in moneta Regni nostri currenti et ceseptibili consuetaque, incipiendo solucionem a quatuor temporibus Pentecostis proxime venturi et continuando usque ad totalem et debitam ejusdem Census reemptionem prefatis Magistris Mathie et Stanislao et eorum successoribus, quibus ipsos census ad gloriam et honorem altissimi pro laudis divine augmento duxerint donandos et in alia pietatis opera convertendam vel divisim et in toto, vel in parte, donaverint applicandos vel adjungendos, ad requisitionem presentium dabunt et assignabunt realiter et effective persolvent, omni dilacione et difficultate ex eorum areis sive domibus provenientium, receptis recognicionibus per memoratos procuratores nostros a prefatis Magistris Mathia et Stanislao, sive illis personis per eos ad id ut premissum est constituendis, solucionem ipsis Magistris aut successoribus eorum facta designantibus, pro racione nobiscum procuratoribus fienda ponendis. Quibus instar volumus ac is munimine sigilli nostri Regalis essent roborate et communite. Quos quidem census decem Marcarum annuos ab omni oncre tributo generali vel spirituali, nostris et successorum nostrorum, ab omnique expedicione, guerra, bello, generali vel particulari, contributione quacumque per spirituales personas quomodolibet et ex quacunque auctoritate, causa, necessitate imponendis liberamus et presentibus absolvimus. Nihilominus ipsos census quamdiu per nos, vel successores nostros reempti non fuerint, Ecclesiastico volumus potiri et subjacere privilegio. Et si in solutione hujusmodi census 10 marcarum in toto vel in parte, memorati procuratores quicunque pro tempore essent, eorumque officiales et viceprocuratores fuerint remissi et negligentes, omnibus censuris usque ad sententiam interdicti inclusive per loci ordinarium aut ejus vicesgerentem in eos — duntaxat infra sex dierum spatium personaliter vel in facie Ecclesie permittenda, sine quavis commutatione ferendum, quibus ipsos procuratores eorumque officiales et viceprocuratores subjectos esse volumus et subicimus, ad solucionem

6. Professor Astrologii fundacyi Marcina Rex z Przemyśla. O jego powołaniu w statucie z r. 1475. czytamy:

---

et satisfactionem dictam compellantur et astringantur, quamvis exceptione juris, vel facti et contraria ordinatione statuto vel laudo non obstante, nonnisi solucione et satisfactione habita relaxandum: Et insuper procuratores nostros prefatos et eorum officiales pro tempore existentes a solucione decem Marcarum census anni, sic ut praedictum est, interim quo per nos reemptio non fuerit, nobis et successoribus nostris facienda dimittimus, absolvimus, ac quitatos et absolutos esse volumus per presens. Ita tamen, quod licebit nobis et nostris successoribus praefatum censum decem marcarum pro simili et integra summa *tricentorum* florenorum ungaricalium in auro et non alias, in manus dictorum dominorum Magistrorum *Mathiae Sanspow* et *Stanislai Zawada* et suorum successorum, quibus alias donacionem fecerint, hic Cracoviae reponenda et persolvenda dum et quando voluerimus redimere. Et quod ipsi Magistri *Mathias et Stanislaus*, aut dicti eorum successores, debebunt subjci periculis juxta normam et conditionem contractus reempcionis, alias ad arbitrium boni viri taxandum, secundum ejusdem census quantitatem, harum sigillum nostrum est appensum testimonio litterarum. Cracovie die dominica *Judica* A. D. 1452. presentibus ibidem Reverendo in Christo patre domino Joanne Episcopo Cracoviensi, Magnifico et generoso Jacobo de Dambno Cancellario Regni Poloniae et Capitaneo Cracov. Joanne de Rituany Regni nostri praedicti Marssalko, Paulo de Jassyensky Chełmen. et Bełzen. Jacobo de Konyeczpolye Przemyślien. et Andrea Gorsky in Walez Capitaneis, pluribusque fide dignis testibus ad premissa. Datum per manus praefati Magnifici Jacobi de Dambno Regni Poloniae Cancellarii et Capitanei Cracov. nobis sincere dilecti, ad relacionem sepenominati Magnifici Jacobi de Dambno Regni Poloniae Cancellarii et Capitanei Cracov. Nos itaque Magister Nicolaus Bylina Canonicus et Vicarius Cracoviensis generalis memoratus, volentes de premissis experiri et ne cuiquam prejudicium vel molestiam inferre vel facere propter celeritatem videremur, ante omnia per litera Cride patr. ad premissa omnia facienda et consummanda prout perpetitum est publice per Ecclesias et per editum omnes et singulas forsan sua quomodo libet putantes et ad dicentum raciones et allegaciones cur non debuissent fieri, ad dictorum magistrorum Stanislai de Zawada et Mathiae de Sanspow executorum testamenti ultime voluntatis, rerumque et bonorum olim dicti Magistri Domini Joanni Dambrówka Canonici Cracov. legiti-

»*Magistri Martini autem dicti Rex* (*legat*) *Ptolemaeum in Quadrupartito* (sic), *Alcabicium, Centiloquium verbo-*

---

morum instanciam fecimus et jussimus ad terminum infrascriptum vocari et citari, in quo quidem termino infrascripto nullo ex adverso comparente, aut aliquid ex premissis allegante, quamvis ultra horam dictam expectatum, prefatisque Magistris et executoribus Stanislao et Joanne instantibus atque petentibus, attendoque ex premissis honor Dei, cultus ejus, ac Universitatis Cracovien. utilitas et augmentum, animarumque salus exinde sit et provenit. Quamquam justa petentibus assensus non est denegandus attendentes, ordinacionem, testamentum et omnium dispositionum contractus, quam prefatos preinsertos in et per omnia, quorum quidem omnium et singulorum tenores, condiciones et capitula premissa proviserat hic et repetitis, idem volumus habere, ac si essent per omnia repetita et hic inserta auctoritate ordinaria rata, grataque habentes, admittimus, approbamus et confirmamus, ipsisque auctoritate ordinaria qua fungimur in hac parte, decretum adponimus et omnia et singula robur firmitatis habere, dictosque Census cum suis ordinacionibus et personis, litterisque Ecclesiastice libertatis incorporamus et invisceramus, omnesque defectus in dictis contractibus suplemus, facultatem reemendi liberum vendentibus reservamus, emptoris periculo juxta naturam hujusmodi contractus subjicimus, duodecimque Marcas cuilibet Collegiatio cum dictis oneribus et tres marcas Ecclesie S. Floriani ex causis prefatis de dictu censu XXV. marcarum ascribimus dicte Collegiate duobus, instar altaristarum Ecclesie Cracov. processionibus et superpilliciis et thurificationibus dicte Ecclesie prefatis intromittendis posse et facultatem damus et conferimus dictis dominis Executoribus exactionem et distribucionem quoad vixerint, post mortem vero prefatorum capitulo S. Floriani alias Magistris et promotis Collegii artistarum et Censum ordinacionem et de aliis emendis provisionem, prout premissum est annectimus et ascribimus, omnia preinserta in litteris dominorum dictorum executorum specificata, atque nos cum eisdem referimus hic pro insertis habentes de verbo ad verbum, prout sunt ordinata per eos, decernentes temporibus perpetuis duratura. Nihilominusque dictis executoribus eorum diligentia in premissis attenta, authoritate nostra hortantes comittimus ut hujusmodi testamentum realiter tantocius exequatur, quemadmodum in litteris specialibus super hoc sigillo nostro sigillatis continentur et habentur. In quorum omnium fidem et testimonium praemissorum presentes nostras litteras hujusmodi confirmacionem, admissio-

rum Ptolomaei, Albumasar et alios libros spectantes ad astrologiam. Judicium quoque correctum et a senioribus

---

nem et incorporationem, aliaque omnia premissa continentes, per notarium nostrum coram nobis causarum presenteque causae et facti scribam infrascriptum, scribi et subscribi, nostrique sigilli apposicione jussimus et fecimus communiri. Actum et datum cracoviae in domo habitationis nostre in Collegio prefati serenissimi Domini nostri Regio artistarum sita, Anno D. 1453. Indictione sexta, pontificatu Sanctissimi in Christo patris domini nostri sixti pape quarti anno ipsius secundo die vero 28. Maij hora vesperorum vel quasi, presentibus ibidem venerabilibus, honorabilibus et providis hominis Jacobo de Lysow decretorum doctore, Stanislao de Brzesiny Sacre Theologiae Professoribus, Canon S. Floriani, Andrea de Czanczuga in Ecclesiae Cracov. vicario perpetuo, Mathia Jacobi de Wawrzeczyce, Mathia Jacobi de Swadów Notariis publicis, Joanne de Makow et aliis quam pluribus Gnesnen., Cracov., Plocen., Posnanien. et Przemyslyen. diocesum testibus ad premissa.

Et me Mathia Nicolai de Drodzec et Clerico Posnanien. dioecesis et Imperiali autoritate notario, coramque venerando patre Magistro Nicolao Bylina de Lyessczіny sacre Theologie Professore vicarioque in spiritualibus Cracovien. generali, cause et facti presentis scriba, qui hujusmodi litterarum exhibitionem, expositionem, petitionem, cride, reproductioni in contumacia non comparencium, preinsertorum omnium admissioni, ratihabicioni, confirmacioni, Ecclesiastice libertati et immunitati incorporacioni, onerum et salarii assignacioni, disposicioni, contractuum et defectum ut premittitur supplecioni, omnibusque aliis et singulis dum sic agerentur et fierent, una cum prenominatis testibus presens interfui; eaque omnia et singula premissa, sic fieri vidi et audivi et in notam recepi, unde presentes litteras sive presens instrumentum hujusmodi dispositioni et testamentis ordinacioni, quorumque Collegiatorum ministrorum perpetuorum et aniversariorum olim dicti domini Joannis Dambrowka creacioni et erectioni in se continens, manu alterius fideliter de commisso meo scriptum fieri feci et in hanc formam publicam redegi, sigilloque ipsius Domini Magistri et Vicarii in spiritualibus de mandato suo speciali communivi, nec non manu et signo meis solitis confirmavi et subscripsi.

Testamentu Jana Dombrówki już w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego nie znalazłem, (mówi Wiszniewski) natomiast następujący dokument pokazuje: że exekutorowie Jan Zawada i Jan z Oświecimia ociągali się nieco przydługo z wy-

in eadem facultate revisum, et approbatum universitati singulis annis praesentabit.

---

konaniem jego ostatniéj woli, i że jeszcze w r. 1482. *sprawa tego testamentu załatwioną nie była.*

Magister Nicolaus Bilina de Leszczyny Sacre Theologie Professor Canonicus Vicariusque in Spiritualibus Cracov. generalis. Venerabilibus Dominis Magistris Stanislao de Zawada Sacre Theologie Professori Custodi et Johani de Osswyanczyny Baccalario formato, Sententiarioque ejusdem Theologie facultatis Canonico Ecclesie Collegiate Sancti Floriani extra muros Cracovien. olimque Venerabilis Domini Magistri Johanni de Dambrowka Sacre Theologie Professoris et Canonici Cracov. ultime voluntatis executoribus, fratribus in Christo dilectis, Salutem in Domino. Diligentiam caritatum Vestrarum circa executionem hujusmodi testamenti olim Domini Magistri Johannis de Dambrowka pridem coram plena Rectoris et Collegiatorum Collegii artistarum convocatione, cui et nos interfuimus, de omnibus bonis suis in sanitate facti et dispositi collaudantes et magnipendentes, in id ipsum vices nostras acumulando, Vobis autoritate commitimus ordinaria hortamurque et requirimus in domine: ut hujus modi testamentum ita fideliter sicut diligenter quando tenus exequamini et preficiatis, juxta etiam ipsius olim dicti domini Johanni de Dambrowka codicillos et inventaria, manu sua et de ore suo manu alterius conscripta, coram nobis et per nos recognita, cum ejusdemque voluntate qui vos elegit concordando. Damus etiam Vobis et attribuimus plenariam in his potestatem, videlicet agendi, defendendi contra quaslibet personas occasione quorumlibet bonorum et rerum, atque de eisdem quittandi et absolvendi in forma per presentes. Datum Cracovie Vicessima octava Maj Anno Domini Milessimo quadringentesimo septuagesimo tertio Sigillo nostro presentibus subappenso. Presentibus Venerabilibus honorabilibus Dominis Jacobo de Listow Decretorum Doctore, Stanislao de Brzezyny Sacre Theologie Professoribus Canonicis S. Floriani, Andrea de Canczuga in Ecclesia Cracoviensi Vicario perpetuo, Jacobo de Wawrzynczyce, Mathia Jacobi de Swandow et Johanne de Makow et aliis pluribus et me Mathia N. de Srodecz qui his interfui ideo hec manu mea subscripsi et consignavi.

Na grzbiecie poprzedzającego dyplomatu jest napisano:

Anno Domini MCCCCLXXXII. mensis Octobris Reverendus Pater Dominus *Jacobus de Schadek* Decretorum Doctor Canonicus et Vicarius in spiritualibus Cracovien. generalis, Venerabilem Virum Magistrum *Andream de Labyschin* decretorum doctorem in

»Maciéj z Miechowa, sam biegły astrolog, w r. 1522, nie zaś 1508, jakto Putanowicz mylnie podaje, pomnożył dochód téj katedry, względem któréj postanowiono: żeby kollegium większe, do którego wybór astrologa należał, nie według starszeństwa, lecz najzdatniejszego, bądź obcego (extraneum), bądź kollegę mniejszego lub większego, obierało; żeby obrany, urząd ten przynajmniéj przez lat 15cie sprawować był obowiązany; żeby lekcye czytał, prognostyki (judicia) układał, oraz w mniejszém lub większem kollegium mięszkał, z zachowaniem praw starszeństwa, tak: iż gdyby go do kollegium większego powołano, żeby z tą posadą przechodził i tam ją sprawował tak długo, aż pókiby nie doszedł do kanonii ś. Floryana. Wtedy zaś, jeźliby się bardzo zdatnym okazał, miejsce między kanonikami rzeczonego kościoła miało mu być zachowane, jak długoby w obowiązkach astrologa zostawał. A gdyby po złożeniu przezeń téj katedry kanonia zawakowała, natenczas powinien był mieć miejsce przed tym, który z porządku po nim już był nastąpił. Uniwersytet przyjął to postanowienie r. 1524. a Piotr Tomicki, biskup krakowski, w następnym je roku zatwierdził.«

»Nakoniec, oprócz obowiązku, iż co sobota, według rozkładu przez proboszcza kollegium większego, po trzech na dysputy uczęszczać i takowe odprawiać byli powinni, wszyscy koledzy mniejsi, zacząwszy od najstarszego, od

---

locum olim Magistri Johanni de Oszwanczin executoris testamenti quondam Magistri *Joannis de Dambrowka* coadjutorem et defensorem de Consensu Venerabilis Magistri Stanislai de Zawada Sacre Theologie Professoris principalis executoris dicti Testamenti prefati olim Magistri Johannis de Dambrowka sibi Magistro Stanislao Zawada dedit et deputavit, dans et concedens eidem omnem Facultatem, dum et quotiens necesse foret, pro dicto testamento agendi, alias ut in forma a tergo descripta defendendi, presentibus ibidem Stanislao Sapientia servitore Domini Rectori, in surrogationem hujusmodi anime nostre prelibati domini Rectoris amen. Stanislao baccalaureo de przemislia et Johanne servitore Domini Andree Labyschin. Nicolaus ejusdem de Gleywicz manu sua scripsit.

roku 1640. d. 7. Września, kolejno po miesiącu obowiązani byli co niedziela wykładać katechizm w kościele ś. Anny; a to na mocy postanowienia Jakoba Żadzika, biskupa krakowskiego, uczynionego ze względu: iż z pozostawionéj przez Jana Foxiusa, o. p. d. fundacyi, 400 złotych na wspólny stół dla kollegium mniejszego obrócono; z tym atoli warunkiem, że gdyby który z professorów w czasie swéj kolei téj nauki nie wykładał, na cały miesiąc od stołu usunięty być powinien.»

»W roku 1614. liczyło to kollegium tylko dwunastu professorów, którzy po pewnych latach pracy, w nagrodę zasług, według usposobienia swego do kollegium większego, lub prawnego za wezwaniem ich, po złożeniu dowodów swéj zdatności, przechodzili. Z nich téż obierano seniora bursy prawnéj, który przytém był professorem *regularum juris* w wydziale prawnym.«

Pruszcz w *Klejnotach miasta Krakowa*, tak kollegium mniejsze opisuje około roku 1650. »Wtóre kollegium Małe rzeczone, w tém artystów trzynaście mieszka, ci co w dziennéj a prawie niewytknionéj pracy żyją aż do saméj niemal śmierci, czytając studentom lekcye i dysputując w kollegium wielkiem. Mają téż swego dziekana jako i teologowie, których powinność ta jest, podawać kwestye do dysputacyi mistrzom, bakalarzom i studentom, na każdą sobotę i niedzielę, przy których *praesentes* powinni być, i kwestye o rzeczach trudnych i wątpliwych rozprowadzać, i dostatecznie solwować: pokazując dostatecznemi rorumu wywodami, w czem jest omyłka, a w czem prawda i jako ma być obroniona. Te tedy utarczki filozowskie bywają czynione dwakroć w tydzień, lubo to są i od samych professorów argumentami trudnemi zawichłane, i potężnemi racyami z obu stron umocnione, oni te decydują, i prawdę szczerą jako *judices* uznawają, na któréj *disputatores* oną się kontentując, przestawają: żyją *ex communi mensa.*

Wiszniewski Hist. Lit. pol. Tom IV. str. 315. i nast. przytacza jeszcze te szczegóły o kollegium mniejszém:

»Do kollegium mniejszego wybierało kollegium większe z magistrów najstarszych, a niekiedy nie zważając na starszeństwo; gdy miano wybierać starszych członków kollegium mniejszego, dziekan kollegium większego zawiadamiał magistrów, najbliższe do tego prawo mających, aby spisali swoje prace i zasługi od pierwszego uwieńczenia w uniwersytecie podjęte, dla porównania z księgami dziekańskiemi, w których prace magistrów bywały zapisywane. Poczem zawiadomieni szli do wszystkich kollegów większych, któtkiemi słowy łaskę ich i względy sobie zamawiając. Po skończonym w kollegium większem wyborze, przełożony i każdy z członków uwiadomiał wybranych i winszował im przez swoich służących, którym każdemu z osobna i razem wszystkim, tudzież szafarzowi kollegium większego wybrani, poczesne w pieniędzach ofiarować musieli. Nazajutrz znowu zebranym kollegom większym każdemu z osobna dziękowali za przychylne kreski i doktorom ś. teologii, prokuratorowi uniwersytetu i przełożonemu kollegium dawali po kwarcie wina, innym zaś po półkwarty. Potem w przeciągu 6 miesięcy, odprawiali dysputę, przybiwszy wprzódy na drzwiach kollegium *theses,* których bronić mieli. Poczem znowu siedzącym u stołu kollegom większym stawiał po kwarcie wina. Toż samo czynił i kollegom mniejszym, jeźli mu się podobało; siedząc u stołu zaraz przy przełożonym, zachowywał milczenie, gdy tymczasem przyszli kolledzy dla doświadczenia cierpliwości w dość wolnych słowach o nim gadali, a gdy bedelowie siedzącemu przy stole winszowali, odpowiadał za niego dziekan, a kandydat milczał ciągle, póki mu tenże ust nie rozwiązał. Trzeciego dnia dziekan, zwoławszy całe kollegium, czytał mu prozbę kandydata, który nakoniec uchwałą całego kollegium przyjęty, do wszystkich praw, przywilejów i uczestnictwa był przypuszczony; potem zamiast przysięgi, dawał przyrzęczenie: iż dobro kollegium zawsze na pilnem mieć baczeniu, prawa, ustawy i tajemnice zachowywać będzie, a dziekanowi we wszystkich rzeczach prawych i uczciwych posłusznym okaże się.

Czego następującym dopełniał obrządkiem. Dziekan mówił do niego:

»*Clarissime domine Magister N. N. in hanc sanctam societatem, quod tibi faustum felixque sit, vocate, quoniam hic ea servatur consuetudo, ut noviter in eam domum recepti, jurent ad manus praepositi pro tempore existentis, se omnia statuta et statuenda, omnesque consuetudines cum debita observantia servaturos, proinde et Dominationi Vestrae statuta legam, ut ea Dominatio et cognoscat et cognita servare et adimplere conetur.*«

»Poczém dziekan przeczytawszy mu statuta rzekł: »*Promittitne Dominatio Vestra se esse servaturum*, na co kandydat odpowiadał: *promitto.* Potém przełożony rzekł: *Dominatio vestra dicat: juro*; na co kandydat odpowiadał: *juro.* Poczém nowo wybrany *Collega minor* płacił pół grzywny na potrzeby *collegium*, co w późniejszych wiekach do ośmiu set złotych polskich wynosiło, które między *collegiatos minores* rozdzielano. Nie wszystkich jednakże kollegiatów mniejszych członkowie kollegium większego wybierali, bo dwóch *Dombrówki* sami mieli prawo wybierania. Osobnych ustaw względem obowiązków nauczycielskich *magistra*, przyjętego do *Collegium minus* napisanych nie było, lecz porozrzucane ustawy znajdują się *in libris decanalibus, in libris conclusionum domus majoris, in libris conclusionum universitatis, in libris statutorum et actis collegii minoris.*«

»Kollegiaci mieli wspólny stół; w czasie obiadu jeden z nich czytał, żeby rozmowy nie stawały się powodem do kłótni. Przełożonym kollegium był *Praepositus* z dwoma ku pomocy konsyliarzami, co trzy miesiące obierany przez wszystkich kollegiatów. Przełożony zasiadał pierwsze miejsce przy stole, zarządzał wszystkiem jako gospodarz domu, wybierał i wyzyskiwał dochody, sądził kollegiatów i sługi; w ważniejszych zdarzeniach do całego zgromadzenia odnosząc się; a od tego wyroku już pod karą *unius fertonis* do innego sądu odwoływać się zabroniono. Nadto

przełożony wybierał kary pieniężne i tygodniową składkę na stół, *bursam colligebat*. Nie mógł czynić wielkich wydatków bez wiedzy i przyzwolenia dwóch konsyliarzy. Każdy z kollegiatów kolejno poczynając od najmłodszego, musiał być przełożonym kollegium pod karą pięciu grzywien. Kollegiaci prócz uległości w rzeczach godziwych i urzędu jego tyczących się, przyrzekali mu: iż ustawy zachowywać będą i tajemnicy o rzeczach domowych nie wyjawią. Zabraniały im ustawy: *praepositum collegii verbis pungitivis publice turbare, aut mensae ciboria vituperare aut taxare;* przerywać mowę drugiemu w czasie obrad, chodzić po nocy po ulicach bez świecy i służącego, uczęszczać do szynkowni i miejsc nieuczciwych, lub domów wolniejszych obyczajów; tudzież na widowiska publiczne i rozmawiać z niewiastami na ulicy. Nie wolno było wchodzić do kollegium niewiastom podejrzanym, a uczciwym tylko z towarzyszką, w przeciwnym razie płacił kollegiatus za pierwszy raz *unam sexagenam grossorum* (2 zł. pol.) a za drugą razą bywał wykluczony z kollegium. Nie wolno było za *Collegium* nocować: co jeźli uczynił dla słusznéj przyczyny, płacił *unum grossum*, jeźli zaś nocował w miejscu nieuczciwem, płacił *unam sexagenam*. Kto po zamknięciu kollegium wracał z miasta, płacił grzywny; kto obcą osobę u siebie przenocował bez wiedzy przełożonego płacił *duos grossos*. Kto robił w kollegium chałasy, płacił *unum fertonem*. Prócz kollegiatów, mięszkali w kollegium *minus* bogatsi studenci i bakalarze, pod dozór któremu z nich oddani.«

»W ogólności professorowie starsi z kollegium większego, mający dobre opatrzenie w beneficyach duchownych, wyposażali młodszych, czyli kollegów mniejszych, lecz za to nimi szczególniéj przy uciążliwych sobie dysputach wyręczali się.«

3. *Kollegium prawne.* O kollegium tém mówi Putanowicz: W początkach erygowanéj akademii wszyscy professorowie pospołem w jedném kollegium ś. Anny mięszkali, o czém w przywileju jagiellońskim 1400 r. W lat

trzy jednak, gdy Jan z Rzeszowa, kanonik krakowski, kupiwszy kamienicę z domkami na grodzkiéj ulicy przy kościele ś. Maryi Magdaleny leżącą od Sandywogiusza *de Subino* wojewody kaliskiego, o czém naucza kontrakt kupna i przedaży *de dat. Cracoviae feria 2da in Crastino Dominicae invocavit* 1403., onęż znowu akademikom za summę 700 grzywien groszy pragskich *cum toto, pleno et integro jure suo* wiecznemi czasy przedał i urzędownie prawem dziedzicznem rezygnował; tam professorowie prawa przeniesieni byli, a odtąd po dziś dzień zowie się *collegium juridicum*, czyli *domus juristarum.* Wspomina o tém i *M. Jacobus Ustiensis s. Theologiae et juris utriusque doctor ad Urbanum VIII. ex universitate hac orator in suo libello* w te słowa: *Professores universitatis, illorumque collegia et infra: Collegium secundum remotius est pro octo jure consultis.* Któreto kollegium król Jagiełło co do wolności, prerogatyw, swobód i wszelkich innych przywilejów porównał z kollegium większem teologów i filozofów, przywilejem swoim de anno 1403. [1])

[1]) In Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Vladislaus Dei Gratia Rex Poloniae, nec non Terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cujaviae, Litthuaniae Princeps supremus, Pomeraniae, Russiaeque Dominus et Haeres etc. Significamus universis quibus expedit praesentibus et futuris praesentium notitiam habituris, quomodo pro parte Venerabilium Virorum Dominorum Magistrorum Doctorum, ac totius Universitatis studii cracoviensis Nostrae Majestati studiose supplicatum extitit per Venerabiles viros Dominos Nicolaum de Gorzkow Decretorum Doctorem Decanum Sancti Floriani, Canonicum et Officialem Cracoviensem et Budislaum Magistrum in artibus Canonicum Visliciensem nobis sincere dilectos, quatenus literas strenuorum virorum Michaelis Judicis et Dobeslai Subjudicis Terrae Nostrae Cracoviensis fidelium Dilectorum de Nostrae Celsitudinis opulenta plenitudine confirmare, approbare, ratificare et gratificare velimus, quarum quidem literarum unius, primae videlicet tenor sequitur continuo in haec verba: Nos Michael Judex et Dobeslaus Subjudex Terrae Cracoviensis Generales notificamus, quibus expedit universis praesentibus et futuris praesentium notitiam habituris Quod cum pro

Rządziło się i rządzi toż kollegium swojemi prawami i statutami, acz pierwiastkowe i dawniejsze ogień pożarł, o czém

tribunali in curia causarum Regalium Serenissimi Principis Domini Nostri Vladislai Regis Poloniae sedebamus, tunc accedens ad nostrum Nostrorumque Assessorum ac Militum et Baronum plurimorum praesentiam strenuus Miles Dominus Sandivogius Haeres Schibino (Szubin?) Palatinatus Calisiensis sanus mente pariter et corpore existens, non compulsus, non coactus, nec aliqua fraude vel errore circumventus, sed de bona ac spontanea sua voluntate jugiter praehabita, habitaque super hoc fratrum et amicorum consilio suorum speciali, Domum suam magnam muratam, commodam, in platea monasterii s. Andreae et castrensi circa et prope ecclesiam Sanctae Mariae Magdalenae in Cracovia sitam et jacentem, cum ipsius magnif. Dominis omnibus domibus seu domiciliis subtus, retro, ante, intra et supradictam domum magnam situatis, constructis et muratis, ac cum universis ipsarum domus et domunculorum juribus, dominio, utilitatibus, fructibus, reditibus, proventibus, censibus, areis tam desertis quam locatis, terra, murro, structuris, aedificiis et pertinentiis quibuslibet. Ita prout eandem domum magnam cum domunculis ipsius praedictis solus tenuit et velut dicta Domus magna cum eisdem domunculis in suis metis, muro et graniciebus ab antiquo est distincta, nihil pro se et successoribus suis Dominii vel utilitatis reservando Honorabili Viro Domino *Joanni de Rzeszow* Praeposito Sancti Michaelis et Canonico Cracoviensi Ecclesiarum ac ipsius posteris et Succedaneis legitimis pro septingentis Marcis grossorum Pragensium numeri Polonicalis consueti in totum vendidit et in perpetuum coram Nobis judicialiter resignavit, promittens ipsum Dominum Joannem, occasione praemissorum ab omni impedimento atque damno juxta Jus terrestre infra tres menses proximos ubilibet relevare. Per eundem Dominum Joannem praemissa omnia Jure hereditario et perpetualiter tenentem, habentem, uti fruentem, possidentem, donantem, vendentem et inusque (in ususque?) suos suorum Posterorum beneplacitos libere committentem. Nos igitur praedictas venditiones et resignationem praesentibus approbantes ipsas decernimusque sigilla Nostra appressa sint testimonio literarum. Actum et Datum Cracoviae in Curia supra scripta Feria secunda in Crastino Dominicae Invocavit. Anno Domini Millesimo quadringentesimo tertio. Praesentibus strenuis Dominis Joanne de Tarnow Cracoviensi, Joanne Ligęza Lanciciensi, Palatinis. Joanne de Tenczyn Cracoviensi, Christino Sandomiriensi, Christino Sandecensi et Imramo Zawicho-

manifest imieniem *universitatis* do grodu krakowskiego *feria tertia post festum sanctae Hedvigis Viduae electae*

---

stensi Castellanis, pluribusque aliis testibus fide dignis. Alterius vero scilicet secundae pari modo sequitur et est talis. Nos Michael Judex et Dobeslaus Subjudex Terrae Cracoviae Generales. Notum facimus quibus expedit Universis praesentibus et futuris praesentium notitiam habituris. Quod cum pro Tribunali sedebamus nostro in Judicio tum accedens ad Nostram Nostrorumque Assessorum praesentiam Honorabilis Vir Dominus Joannes Haeres de Rzeszow Praepositus s. Michaelis Canonicusque cracoviensis Ecclesiarum sanus mente pariter et corpore existens, non compulsus, nec coactus, sed de bona voluntate sua jugiter praehabita fretusque suorum consilio amicorum speciali omnimodam, domum suam magnam muratam in platea Monasterii S. Andreae et Castrensi circa et prope Ecclesiam S. Mariae Magdalenae sitam in Cracovia jacentem apud Strenuum militem Sandivogium de Schibyno Palatinum Calisiensem emptam et etiam comparatam, cum omnibus ipsius Magnae Domus aliis Domunculis seu domibusque subtus, retro, ante, intra, infra et supra eandem Domum magnam situatis, constitutis et muratis, nec non cum universis et singulis ipsarum Domus magnae et domuncularum ejusdemque juribus, dominio, utilitatibus, fructibus, reditibus, proventibus censibusque, areis tam desertatis, quam locatis, terra, muro, structuris, aedificiis et pertinentiis quibuslibet ac ita velut eandem Domum magnam cum domunculis ipsius praedictis solus emit et tenuit, et prout dicta Domus magna cum eisdem domunculis in suis metis et fundamentis, muro et graniciebus, ab antiquo est distincta, nihil pro se et successoribus suis ibidem Dominii vel utilitatis reservando Venerabilibus Viris Dominis Sacri Collegii Studii Cracovien. Doctoribus et Magistris, ac toti Universitati ejusque studii Cracoviensis et ad ipsum Sacrum Collegium Studii praedicti, pro Septingentis Marcis grossorum Pragensium Numeri Polonicalis consuetim, totum vendidit et in perpetuum coram Nobis Judicialiter resignavit, promittens ipsos dominos doctores et magistros ac totam Universitatem studii praedicti, occasione praemissorum omnium ab omni impedimento atque damnis ubilibet juxta Jus terrestre nostrum infra tres Annos et tres menses proxime a dicta praesen. continuos relevare, per eosdem Dominos Doctores et Magistros ac totam Universitatem Studii antedicti Jure haereditario et perpetualiter tenentem, habentem, utifruentem, possidentem et in usus ipsorum beneplacitis libere commitentem. In cujus rei testimonium, sigilla nostra praesentibus sunt appressa.

1719 r. naucza. Swieższemi i nowemi jednomyślnością doktorów i professorów tamże mięszkających, *mediante*

Actum et datum Cracoviae Feria Quarta Proxima post Dominicam Laetare. Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Tertio. Praesentibus Strenuis et Nobilibus Viris Dominis Joanne de Tanczyn Castellano et Capitaneo Cracoviensi, Mszczugro de Bostow, Nicolao de Zagorzany, Prandotka de Neprzesna, Petro de Xiąż et Wilckone de Zakrzow Haeredibus, pluribusque aliis testibus fide dignis. Nos autem hujusmodi praedictorum Magistrorum, Doctorum ac totius Universitatis dicti Cracoviensis Studii justis et rationabilibus supplicationibus gratam et favorabilem audientiam exhibentes, supra dictatosque literas ratas habentes et gratas, ipsas confirmamus, approbamus, ratificamusque, decernentes eas in omnibus et singulis ipsorum punctis, clausulis, conditionibusque et articulis robur obtinere perpetuae firmitatis, constituentes nihilominus supradictos Magistros, Doctores ac totam Universitatem Studii Cracoviensis praedicti memoratae Domus et Domuncularum praedictarum cum earum omnibus et singulis pertinentiis, obventionibus, spectantiis et appendiis Universis quibuscunque vocabulis, potiantur veros et legitimos haeredes et dominos ac perpetuos possessores. Eximimus insuper, absolvimus et perpetuo liberamus eandem Domum majorem simul et cum minoribus ab omni jurisdictione et proprietate omni Regni nostri Poloniae Palatinorum, Castellanorumve, Judicum, Subjudicum, Consulum, Scabinorum, caeterorumque officialium et Ministerialium earundem. Imo volumus et edicto perpetuo sancimus, ut non solum temporibus Nostri felicis Regiminis, sed extunc et in aevum omnibus et singulis libertatibus, Juribus, consuetudinibus, gratiis et indultis dicta domus cum aliis domunculis ad se pertinentibus gaudeat liberaliter et fruatur, quibus juribus, libertatibus et indultis Domus in platea Judaeorum firmata per nos, saepedictis Magistris, Doctoribus et Universitati Studii Cracoviensis data liberaliter et donata fruitur et potitur. In quorum omnium testimonium et evidentiam clariorem praesentes literas nostras scribi mandavimus, ipsasque Nostri Majoris Sigilli munimine jussimus roborari. Actum in Nova Civitate alias Korczyn in Crastino S. Petri ad vincula. Anno Domini Millesimo Quadringentesimo tertio. Praesentibus Venerandis in Christo Patribus Dominis Petro de Radolino, Doctore juris utriusque Cracoviae, Alberto Jastrzembiec Posnaniensi Episcopis, nec non Magnificis viris Dominis Annigeris (armigeris?) Joanne de Tarnow Cracoviae, Jacone Ligęza Lanciciensi Palatinis, Joanne de Tanczyn Cracoviensi, et Chri-

approbatione totius universitatis, na fundamencie przywileju Jagiellonowego uknowanemi rządzi się podziśdzień. Przeto *ad mentem* tychże statutów obiera sobie proboszcza co pół roku *per turnum*, a obrany *irremissibiliter officium* to *sub poena quinque marcarum, nisi cum aliquibus senio aut meritis gravatis dispensare vellet communitas*, przyjąć powinien, któremu dwóch innych professorów za konsyliarzów przydaje *communitas*. Powinność jego i władza taż sama jest, co i proboszcza w kollegium większem teologów i filozofów.«

»Do któregoto kollegium podług konkluzyi *universitatis* professor za nastąpioną jednomyślnością doktorów i professorów tamże mięszkających przez proboszcza, całéj tym końcem zgromadzonéj *universitati nomine facultatis juridicae* ma być prezentowany, a *universitas ad ejusmodi recommendationem* jego wokuje.«

»Po nastąpionéj wokacyi powinien examen i dysputę publiczną *ex utroque jure* przez dziekana *facultatis* approbowaną w czasie wyznaczonym odprawić. Po któréj odprawionéj przypuszczony bywa *ad gremium collegarum*, wykonawszy zwykły jurament *super observantia statutorum in manibus praepositi*. Kollegium to miało swoją bibliotekę dość znaczną, lecz podczas pożaru wyżéj wzmiankowanego spaliła się. Dzisiaj jednak (1774.), acz nie obficie opatrzona, znacznie jednak powiększona jest doskonałemi autorami *in utroque jure* i innemi księgami co do innych sciencyi przez samych swoich professorów. Z pomiędzy których jeden *per communitatem* obierany bywa *in bibliothecarium*, a ten nią zawiadować powinien.«

»W tém kollegium dla professorów była *quondam mensa communis*, lecz w następujących czasach, gdy *creverunt pretia rerum*, natenczas na stół należące *census et pro-*

---

stino de Kzeulow Sandomiriensi Castellanis ac aliis multis Nostris fidelibus fide dignis. Datum per manus Reverendi in Christo patris Domini Nicolai de Kurow Archiepiscopi Gnesnensi Nobis sincere dilecti. Locus sigilli Regni Majoris pensilis cerei.

ventus decreverunt, zdawało się *communitati* tę cząstkę zbywającą od nieuchronnych expens pomiędzy siebie rozdzielać, zostawiwszy tylko dla każdego z professorów wspólne używanie ognia kuchennego do gotowania i familii do posługi. Cały bowiem prowent wynosi złotych 1500 groszy $19\frac{1}{2}$.

Z których wytrąciwszy na rok *pro salariis familii* (sług) złotych . . . . . 240.
Na drwa do kuchni na rok złotych . . . . . 300.
Pro utensilibus culinae złotych . . . . . 50.
Pro litis expensis in vindicandis censibus złotych . 130.
Summa złotych 720.

Zostają się na stół dla pięciu professorów, ponieważ jeden *continuo* w Poznaniu na rektoryi mieszka, drugi *Regularum juris*, jako senior *bursae juris peritorum* nierachuje się, złotych 680. groszy $19\frac{1}{2}$. to jest *pro capite singulorum* tylko po złotych 136.

4. *Kollegium lekarskie.* Putanowicz w dziełku swojem: *Stan studii* etc. niewspomina o tém kollegium. Natomiast Muczkowski w dziele: *Mięszkania uczniów krakowskich* strona 28. i 29. te o niem przytacza szczegóły: «Dom ten (kollegium lekarskiego) stał w bliskości kollegium prawnego na ulicy grodzkiéj lub kanonnéj, jak się domyślać można ze wspomnienia w *Metricae studiosorum secunda pars* (EE. l. 3.) na odwrotnéj stronie ostatniéj karty, tudzież w kalendarzu wikaryuszów katedry krakowskiéj na stronie 77. uczynionego. Już w roku 1441. dnia 18. Sierpnia za rektorstwa Jakoba z Zórawic, d. p., uniwersytet był postanowił, żeby z większéj izby tego kollegium zrobiono czytelnią na przedmioty lekarskie. A gdy professorowie medycyny, wówczas z całego składu nauczycieli sami tylko żonaci, w tym domu mięszkać niechcieli, w r. 1450. dnia 30. Lipca, kiedy Bernardowi Hesse, krakowianinowi, m. d. katedrę medycyny oddawano, uchwalono, żeby swój przedmiot wykładał w kollegium wielkiem, tudzież ze względu na to, iż w kollegium lekarskiem niechciał się mieścić, na wynajęcie mięszkania wy-

znaczono mu cztery grzywny; oraz nakazano, żeby władza uniwersytecka, do któréjto należało, o kollegium lekarskiem w przyszłości pomyślała.»

»Tymczasem w r. 1455. dnia 26. Maja jak się z powyżéj przywiedzionych wspomnień dowiadujemy, kollegium to spłonęło wraz z prawnem, kiedy ogień niedaleko kościoła WW. SS. powstały, całą ulicę grodzką ku zamkowi, aż po ś. Marcin i do murów miasta, tudzież wszystkie kanonie, oprócz należącéj do Jana Długosza, nad Rudawą położonéj, także łaźnią królewską zwanéj, ogarnął i zupełnie zniszczył. Odtąd podobno, professorowie wydziału lekarskiego, nie mając, jak się wyraża Jan Tońki, o. p. i m. d., uprzywilejowanego mięszkania dla swego wydziału, mieli je po domach miejskich, albo przez najem, albo przez kupno, a przedmioty swoje w kollegium większem w lektoryum Galena, w pewnéj porze roku, wykładali.

5. *Kollegium nowe.* I o tém kollegium niewspomina Putanowicz. « Otworzono je — mówi Muczkowski w dziele *Mięszkania* etc. — w roku 1464. na ulicy franciszkańskiéj (brackiéj) w domu późniéj na bursę węgierską przeznaczonym. Jakoż dom ten pod te czasy, pod nazwiskiem nowego kollegium jest wspominany.»

« W tém kollegium pozwolił uniwersytet wykładać czwartą księgę *decretalium* lub inną; ale tak, żeby się te lekcye z kursami w wydziale prawnym niekrzyżowały; dawniéj zwyczajne lekcye lekarskie, i te, które bakałarze czytali; tudzież z filozoficznych te przedmioty, na których wykład w kollegium artystów, to jest większem, miejscaby nie było. Nadto dozwolono tam odprawiać nadzwyczajne mistrzów i bakałarzów dysputy, oraz inne uniwersyteckie wszystkich wydziałów obrzędy (actus) i promocye: oprócz teologicznych. Nakoniec zapewniono, że kollegia, dysputy i ćwiczenia w tym domu odprawione, tak będą przez uniwersytet uważane, jak gdyby je w dawnych kollegiach właściwych wydziałów odbyto.»

« Dom ten dawniéj Melsztyńskich zwany, teraz liczbą 258 oznaczony, uniwersytet nabył przed rokiem 1464. A kiedy w. r. 1467. Jan z Rzeszowa, kan. kat. krak. upominał się o oddanie sobie 500 ówczesnych złotych, które od niego na zaspokojenie tego kupna pożyczono, uniwersytet na zebraniu swojem w Czerwcu, polecił ówczesnemu rektorowi Janowi Dąbrówce, ażeby wraz z dziekanami, radą i prokuratorem, zajął się obmyśleniem funduszu: i w tym celu upoważniono go do zastawienia rękopismów lub innych kosztowności. »

»Jak długo utrzymywało się to kollegium, nie jest mi wiadomo; ale już pod rokiem 1476. znajduję wzmiankę, że tu była bursa węgierska. Od roku 1483. dom ten wynajmowano na bursy, jakto niżéj zobaczymy. Nadmienić tu wypada, iż wzmianka w postanowieniu uniwersytetu o wykładzie lekcyi filozoficznych, na którychby czytanie w kollegium większem miejsca nie było, domyślać się każe, iż po zgorzeniu kollegium mniejszego, część jego tutaj przeniesiono, a część w kollegium większem zostawiono. Być też może, że wielka liczba uczniów w szczupłych lektoryach kollegium większego pomieścić się nie mogła, zwłaszcza, że dopiero późniéj, to jest 1468 roku znaczna jego część prawie całkiem nowo wystawiona została.«

c. Wydziały.

1. *Wydział teologiczny.* Wydział teologiczny ustanowił w r. 1397. Bonifacyusz IX. papież, dozwalając w nim stopnie akademickie udzielać. « W pierwiastkach swych, iż że czterech professorów się składał, wnosić można ztąd, iż 100 grzywien Władysława Jagiellona na fundusz teologom na cle krakowskiem zapisane za następnem wcieleniem prebend w kollegiacie ś. Floryana dla teologów, obrócone są na czterech professorów *artium*, których królewskimi (regii) zwano. A zatém, ponieważ w kollegiacie ś. Floryana — mówi Putanowicz — jest prelatur 4., kanonii 6. tyluż w pierwszych akademii latach było professorów *sacrae facultatis.*

»Następnie r. p. 1422. *Albertus Jastrzembecius, episcopus cracoviensis* inkorporował wydziałowi teologicznemu kanonią krakowską, *fundi* Łętkowice, na co zaszło było *beneplacitum apostolicum et confirmatio Joannis XXIII. et Martini V.* pp. oddzieliwszy dziesięciny że Skotnik, Pychowiec i Korabnik na rzecz *universitatis*, dawniej do téjże prebendy, czyli kanonii należące; a zatém przybył jedenasty professor ś. Teologii.«

»Daléj Piotr Tomicki, biskup krakowski, około r. 1536. inkorporował *collegio majori universitatis* plebanią w Zielonkach pod Krakowem, która złączona jest *cum decanatu ecclesiae collegiate s. Annae;* takowy *collegiatus* może być lub teologiem, lub filozofem, równie jak professor *Trątnovianus*, o którym niżéj. Zaczem cała *facultas theologica* składa się z osób najwięcéj 13, najmniéj 11.«

»*Facultus theologica* ma swoje przywileje, prawa i statuta, któremi się na wzór zagranicznych akademii rządzi, owszem temiż samemi, któremi i sorbona paryska, podług bulli Bonifacego IX. zaszczyca się. Podług tych statutów obiera sobie dziekana rocznego *de numero doctorum*. Obowiązkiem jego jest, zapisywać wiernie prace professorów *sub nexu juramenti.* Wpisywać w metrykę imiona i nazwiska promowujących się *in sacra facultate, tam intraneorum; quam extraneorum.* Do niego należy approbować *sermones sacros intra quatuor tempora* przez professorów *theologiae in templo academico* miewane, approbować także *dissertationes sive questiones intra facultatem;* składać *examina in ordine ad baccalaureatum et doctoratum;* doktorów i bakałarzów *in sacra theologia creare*, onym *litteras testimoniales* z podpisem swoim i przycisnieniem pieczęci *facultatis* wydawać. Dystynktorium jego jest, toga axamitna fioletowa, galonem złotym obwiedziona z podobnem *dalmutium.* Ma także wydział ten. i podkanclerzego swego.«

»*Doctores facultatis* acz wypracowani i wieku podeszłego, obowiązani są jednak *semel in hebdomada legere* aż do zgonu.«

»Professorowie, wyjąwszy *interstitia*, to jest, *a dominica passionis ad festum Stanislai, item dies caniculares, item a festo translationis s. Stanislai ad festum OO. Sanctorum, item a vigilia s. Thomae apostoli ad festum Epiphaniae* wciąż codziennie uczą. Co miesiąc *ex turno disputationes sive publicas, sive privatas absolvere* są obowiązani.«

»*Pierwotne uposażenie wydziału. Canonicus cathedralis cracoviensis* przestaje na swym funduszu.«

»*Praepositus collegiatae s. Floriani theologus* zarówno na dochodach z téjże prelatury przestaje; wioska Skawce do probostwa należąca. Prócz tego płaci *ex praelatura sua* corocznie *universitati in vim strenae*, podług ordynacyi Piotra Myszkowskiego, biskupa krakowskiego złotych 400, które *inter professores incorporatos dismembrantur.* Z téj dismembracyi przypada na osobę złotych 8. *Item, vigore* téjże ordynacyi obowiązanym jest *scholam muratam ac residentiam vice praepositi toties, quoties opus fuerit restaurare. Seniorem scholae in Marcis* 12 *annuatim salariare, pro cera et vino procuratori capituli Marcas* 6 *solvere. Missam in septimana unam absolvere.*«

»*Plebanus zielonecensis*, gdy jest teologiem, kontentuje się intratą *beneficii*, lecz o kościele swym wiedzieć powinien.«

«Professor *Trąmovianus* bierze podług ordynacyi Jakóba Żadzika, biskupa krakowskiego z rąk administratora *bonorum collegii majoris* złotych 200. Krom katedry teologicznéj obligowanym jest do dwóch mszy w tydzień w katedrze krakowskiéj, ordynaryjnie płaci za msze, wosk i wino złotych 116. Zostaje mu się za lekturę złotych 84.»

«*Primicerius Ecclesiae collegiatae s. Floriani*, a oraz pleban olkuski, ponieważ niewszedł *in coequationem proventuum capituli*, gdyby był teologiem, przestaje na dochodach *beneficii*, lecz kościół murowany, wspaniały, mocno w murach nadwerężony, *omnia consumit.*»

« *Reliqui octo theologi*, to jest dziekan, kustosz i sześciu kanoników *sancti Floriani* czyniąc zadosyć tak *officio cathedrae*, jako *et musicis*, *obligationibusque ecclesiae*, mają między sobą *ad dismembrandum:*

1) z prowentów dóbr kapitulnych, *demptis expensis* złotych . . . . . 4888.

2) z dziesięcin do trzech kanclerstw, poznańskiego, sieradzkiego i łęczyckiego niegdyś należących, a od Władysława Jagiełły r. 1441. teologom inkorporowanych . . . . . 3375.

Summa czyni 8263.

« Ciż *octo theologi* z różnych anniwersarzów, z których kilka i proboszcz ś. Floryana *participat*, *pro suffragiis fundatorum* mają *ad dismembrandum* złotych 379., ale to są prowenta do kościoła, nie do szkoły należące. »

» Wioski do kapituły kollegiaty ś. Floryana należące są te: Xiążnice, *sors in* Igołomia, Czaple mniejsze, Krępa, Wistka, Łubienko. »

« *Powiększenie uposażenia.* R. P. 1652. *M. Mathias Canonicus et officialis Kielcensis et Nicolaus plebanus gorczynensis, fratres germani* lokowali na dobrach Zborów, Kików i Żuków 3600 talarów, rachując na ówczas w każdy złotych 3. od których *census originalis* 245. *talerorum imperialium.* Ta summa redukowana na 10,500 złotych, od której summy *census per medium* 367. gros. 15. naznaczony jest na dwóch professorów *cursus speculativi et moralis* »

« Roku 1661. *M. Martinus* Radyminski, *regius philosophiae professor* lokował był na dobrach Bestwina w księstwie zatorskiem 2000 *aureorum hungaricalium in specie justissimi ponderis et valoris cum censu originali* 140 *aureorum.* Ta summa redukowana jest tylko na 12,000 złotych teraźniejszych, od której *penditur census* i to jeszcze *per medium in florenis* 420. Z tego czynszu professor *cursus sacramentalis participat* złotych 350. Z reszty, złotych 17. na bibliotekę, prokuratorowi

akademii za odzyskanie (*vindicatione*) złotych 5. akademii złotych 48. są naznaczone. »

»Roku 1701. *M. Christophorus* Sowiński ś. teologii doktor i professor, lokował był na dobrach Xiążnice, wielkie i małe, summę kapitalną złotych 12,000. Ta summa przeniesiona jest na dobra Jakubowice z procentem rocznym po 6 od sta. Cały czynsz 720 złotych przeznaczonym jest na professorów kursu polemicznego, po połowie, złotych 360.«

Inne szczegóły o wydziale teologicznym przytacza Wiszniewski w szacownem i uczonem dziele swojem: *Historya Literatury polskiéj Tom IV.* strona 270. i następne. « Chcący uczyć się teologii — mówi — pierwéj przez pięć lat uczył się nauk wyzwolonych, to jest: grammatyki, logiki i filozofii i w fakultecie *artistarum* stopnie otrzymywał. Dla otrzymania stopni w fakultecie teologicznym, słuchał przez dwa lata *libros sententiarum*, chodził pilnie na prelekcye magistrów teologii i bywał na dysputach, a jeźli nie był magistrem *artium*, w ciągu tych dwóch lat dwa razy zdawał examen, *respondebat.* Chcąc zostać bakałarzem teologii, upraszał sobie jednego z magistrów teologii, który rozpatrzywszy się w jego świadectwach i przekonawszy: że dopełnił warunków prawa, szedł z nim na posiedzenie fakultetu i tam prosił, aby mu pozwolono wykładać teologią, to jest, pismo ś. i *liber sententiarum Petri Lombardi*, razem błagając: aby, czegoby mu jeszcze niedostarczało, przebaczyć mu raczyli. Fakultet wraz z promotorem stanowił, czyli przyjętym być może, poczém promotor oświadczył; że chce go fakultetowi przedstawić; na co gdy jednogłośnie zezwolono, promotor wprowadziwszy go mówił: Panie dziekanie i wielebni magistrowie! Stawiam przed wami Pana N., którego sumiennie dla jego nauki, pracowitości i dobrych obyczajów sądzę być zdolnym do wykładania teologii. Na co dziekan imieniem fakultetu zezwalał, pod warunkiem, iż złoży przysięgę, jako statuta fakultetu teologicznego zachowywać będzie; i taki odtąd nazywał się *baccalaureus cursor.* W wykonanéj przysię-

dze *baccalaureus cursor* obowięzywał się: że dobro fakultetu na pieczy mieć będzie, dziekanowi i fakultetowi w rzeczach godziwych posłusznym okaże się, że tego stopnia drugi raz w żadnéj innéj akademii brać nie będzie, że przez dwa lata będzie wykładał ośmdziesiąt rozdziałów z ksiąg mu wyznaczonych, nie rozwlekle, lecz któtko, *literam dividendo et exponendo*, że raz na rok będzie składał *examen, respendebit*, i że któremukolwiek z magistrów teologii do dysputy stanie. Że będzie miewał z kolei kazanie, któreby więcéj nad kwadrans nie trwało, oddając je na ośm dni pierwéj dziekanowi do przejrzenia; żadnego w Krakowie urzędu nie podejmie się, któryby mu do przyjętych teraz obowiązków przeszkadzał, że w przeciągu tygodnia nieomieszka donieść dziekanowi i fakultetowi, gdyby kto coś przeciwnego wierze katolickiéj utrzymywał. Wszystkie swoje obowiązki jako *Baccalaureus cursor*, w todze, *in cappa*, wypełniać będzie; że po przyjęciu za miesiąc lekcye rozpocznie, że się postara o wpisanie w księgę fakultetu czasu, kiedy został przyjęty, kiedy obowiązki rozpoczął i skończył; przed rozpoczęciem zapłaci trzy złote; przywileje, prawa i zwyczaje fakultetu strzedz, bronić i zachowywać będzie; że poczynając da bedelom jeden złoty. Nadto płacił doktorom trzy złote, a akademii sześć.«

»*Baccalaureus cursor*, chcący postąpić na bakalarza *sententionarius*, musiał chodzić pilnie na wszystkie magistrów prelekcye i dysputy, czynić zarzuty zdającym examen, *respondenti arguebat*, bywał na pierwszych lekcyach bakalarzów, *principia baccalaureorum tam cursus quam sententiarum visitabat*, pod karą 8 groszy, które dziekan wybierał; jeżliby zaś na lekcye magistrów nie chodził, lekcyi mu dawać nie wolno; a rospoczętą dziekan zawieszał i do dalszéj promocyi nie był dopuszczony. *Baccalaureus cursor* odbywszy *cursum*, przez rok odpoczywał i gotował się do wykładania *libros sententiarum Petri Lombardi*. Chcąc być *ad legendas sententias* przyjęty, musiał przez swego promotora prosić o pozwolenie fakul-

tetu. Poczem pod przysięgą obiecywał: iż w innych akademiach *libros sententiarum* wykładać nie będzie; iż w pierwszym roku pierwszy i drugi rozdział *libri sententiarum* skończy, że każdego dnia *post horam Magistrorum* jedno rozróżnienie objaśni, *unam distinctionem expediet*, że w drugim roku trzeci i czwarty rozdział księgi *sententiarum* ukończy, z materyi jakiegokolwiek rozróżnienia dysputę odprawi i text przez wnioski objaśni, że każdego roku dwa razy zda examen, *respondebit*; poczynając każdą księgę przeciwko twierdzeniom i wnioskom tego, coby z nim ubiegał się powstawać będzie; zacząwszy wykładać *sententias*, wniesie do skarbu akademii sześć złotych, doktorom da trzy, a bedelowi jeden; nakoniec, że postara się o zapisanie w księgę, kiedy był przyjęty, kiedy zaczynał, i ukończył wykładać *sententias*. *Baccalaureus sententiarius*, który zaczął wykładać trzecią księgę *sententiarum*, wolny był przez rok od wykładania teologii, ale powinien uczęszczać na lekcye magistrów i czytać dzieła doktorów świętych, aby się tym sposobem godnie do wzięcia *licencyatury* przygotował. Chcący otrzymać *licencyaturę*, sam już prosił zebrany fakultet, stanąwszy po środku; a gdy wszyscy zgodzili się, przed kanclerzem albo jego namiestnikiem oznajmili uroczyście, odwołując się do sumnienia: że jest godny *ad capiendam in theologia licentiam*, kanclerz w te odzywał się słowa: »*Authoritate omnipotentis Dei et Sedis apostolicae universitati hujus concessa, do tibi licentiam incipiendi in theologia et magisterium in ea capiendi, et deinde omnes actus ad magisterium in ea capiendi, et deinde omnes actus ad magisterium in Theologia pertinentes faciendi, postquam solemnitates feceris ad hoc requisitas. In nomine patris et filii etc.*

« *Licentiatus* zostając magistrem, odbywał obrządek następujący: najprzód *in aula* klęknąwszy przysięgał, że kościołowi rzymskiemu będzie posłuszny, że wiary katolickiéj ile zdoła, bronić będzie, że znać będzie uszanowanie dla magistrów i że o biorących stopnie sprawiedliwe

wyda świadectwo. Wtedy magister, co go wprowadzał nałożywszy biret mówił: »Zaczynajcie w imię ojca i syna i ducha ś. Amen.« Zaraz więc nowy magister miał mowę na pochwałę teologii, potém zadawał pytanie z argumentami, na które jeden ze starszych bakalarzów odpowiadał, z którym nowy magister rospierał się. Potém powstawał jeden ze starszych magistrów i zadawał pytanie z tłumaczeniem wyrazów i argumentami, na które odpowiadał jeden z młodszych magistrów wszystkiego dowodząc, *stando per totum*. Nakoniec nowy magister składał wszystkim podziękowanie, i to się nazywało *celebrare vesperias*. Nowy magister mógł uczyć i uczył teologii, ale jeszcze nie był *collegiatus*, i dopiero po śmierci którego z nich zostawszy kollegiatem, miał wstęp i udział do różnych beneficyów. Powołany z kollegium mniejszego do większego, płacił *titulo introitalium* (przynajmniéj w późniejszych czasach) około półtora tysiąca złotych polskich.«

»Professorowie teologii mięszkali w kollegium jagiellońskiem, nazywali się królewskimi i mieli pierwszeństwo nad professorami *artium*, którzy nosili nazwisko fundatorów.«

»Dziekan fakultetu teologicznego niemógł robić wielkich wydatków i nakładów bez przyzwolenia dwóch konsyliarzy: jednego z fakultetu teologicznego, drugiego z prawnego, którzy mieli osobne klucze do skarbu. Dziekan stary zdawał liczbę z przychodów i wydatków nowemu i dwom przybranym magistrom. Pozostałości składano w skarbcu uniwersytetu, do którego trzéj dziekani mieli trzy klucze. W roku 1480. naznaczono dziekanowi rocznie 20 czerwonych złotych węgierskich za półrocze letnie, a za zimowe 26 jeżeli będzie odbywał examina z kandydatami na magistrów; jeżeli zaś będzie miał tylko dwa examina na bakalarzów, na 30 złotych węgierskich ma pozostać, licząc na jeden złoty węgierski 32 grosze (to wynosiło około 240 zł. dzisiejszych.) Nadto przy rozdawaniu weszłych do skarbu uniwersyteckiego pieniędzy, 30 złotych płacić mu nakazano.«

»Statuta fakultetu teologicznego zostały w r. 1521. przez dziekana owczesnego Marcina z Ilkusza professora teologii i kanonika kollegiaty ś. Floryana, wraz z Michałem z Wrocławia professorem ś. Teologii, jaśniéj uporządkowane i spisane.«

2. *Wydział prawny.* »Wydział prawny — mówi Putanowicz — czyli nauka prawa duchownego i cywilnego pierwiastki swoje winna Kazimierzowi wielkiemu królowi polskiemu, który założywszy akademią w Krakowie, ufundował ją i tym końcem, aby w niéj uczono prawa duchownego i cywilnego, jako się pokazuje z przywileju tego króla r. 1364. w te słowa: *Praeterea scholas debitas exnunc ordinavimus, pro legendo jure canonico et civili* etc., który papieże bullami, a następnie królowie polscy przywilejami swemi wraz z akademią krakowską, potwierdzili.«

»Fakultet prawny ma swoje przywileje, prawa, i statuta, któremi się na wzór zagranicznych akademii rządził i rządzi. Prawa, przywileje i wolności w powszechności są też same, które i całemu uniwersytetowi w powszechności służą; właściwe zaś jego dawniejsze i pierwiastkowe z okazyi pożaru ogniowego wszczętego w kollegium XX. Jezuitów przy ś. Piotrze 1719. wraz z kollegium jurydyczném pogorzały, na miejsce których nowe i świeższe przez doktorów tegoż wydziału są napisane i ułożone, a przez akademią approbowane, na fundamencie przywileju jagiellonowego w te słowa: *Demum statuta per doctores et magistros universitatis praedictae cracoviensis condenda, quae hic non potuerunt contineri, volumus pro ipsorum studio confirmare.*

»Podług których to praw i statutów fakultet obiera sobie dziekana rocznego z samych doktorów, któryby *studio* i professorami rządził. Obowiązki jego takież same, jak dziekana wydziału teologicznego. Dystynktoryum jego jest toga złotogłowa *cum epomide*, czyli z płaszczykiem lamowym karmazynowym.«

»Ma także fakultet prawny swego podkanclerzego. Składa się z ośmiu professorów podług przywilejów Kazimie-

rzowskiego i Jagiellonowego, jakoto: *decretorum*, *decretalium*, *clementinarum*, *codicis*, *infortiati*, *voluminis*, *ac digestorum veteris et novi*, którym też i pensye w grzywnach czystego śrebra na żupach wielickich wyznaczył.«

Gdy zaś pomnażało się *studium*, a wiek polerowniejszy następował, przekształceni zostali pomienieni professorowie i ich nauki. I tak pierwszy był *lector ordinarius*, drugi *lector decretorum* mający prebendę ś. Magdaleny, trzeci lektor *in antiquis juribus*, kanonik katedralny krakowski, czwarty *lector in novis juribus* pleban luborzycki. Zwali się *lectores continui*, ponieważ codzień (chyba dla ważnych przyczyn do tego przez akademią uwolnieni) czytać z katedr powinni byli, jako o tém w statucie dawnym *universitatis fol.* 21. *tit. de quatuor lectoribus in jure.*«

»Lecz przez nowe statuty fakultetu i ci stósownie do potrzeb wieku teraźniejszego są reformowani, tak iż 1wszy professor, niegdyś *in antiquis juribus*, *pro tempore* kanonik krakowski czyta traktat jaki z prawa, czasowi i audytorowi bardziej służący. 2gi professor, niegdyś *novorum jurium*, nazwany *Luborzyccianus*, od beneficium w Luborzycy, czyta *processum juris utrique foro accomodatum*, lub proces kommissoryalny, lub graniczny, lub jakową inną *praxim ad praescriptum juris regni et M. D. Lithuaniae* daje. 3ci professor zowie się *doctorianus* od fundacyi Łukasza Doktoryusza, kanonika krakowskiego. Czyta *ad mentem* fundacyi *casus conscientiae ex decretalibus* lub *decretis*, prócz tego *examinibus ordinandorum* być przytomnym powinien. 4ty professor zowie się *magdalenisticus*, od prebendy ś. Maryi Magdaleny. Ten *ex prima electione* był professorem *sacrorum canonum*, czyli *in decretis Gratiani*, dzisiaj podług nowego postanowienia fakultetu jest professorem prawa natury i narodów. 5ty professor jest prawa kanonicznego. 6ty professor jest prawa cywilnego. 7my professor jest *regularum juris*, oraz razem senior bursy *jurisperitorum*. A gdy z tych professorów jeden na rządzcę akademii po-

znańskiéj odjeżdza, ten go na katedrze zwykł zastępować. Smy professor za ustaniem fundacyi królewskiéj a nieopatrzeniem przez dobrodziejów innéj, wraz z katedrą swoją ustał.

»Wszyscy przerzeczeni professorowie *statis horis* codziennie, wyjąwszy *tempus feriarum rusticarum*, *confessionis paschalis*, *silentii a festo translocationis s. Stanislai ad festum OO. SS. a festo s. Thomae ad festum Epiphaniarum et carnis privii* od siódméj z rana do dziesiątej, a od pierwszéj zpołudnia do czwartej godziny swoje czytają lekcye. Prócz professora *regularum juris*, który tylko *pervigilii et diebus subbativis*, a zaś *sub tempus silentii et a feria secunda post dominicam conductus usque ad electionem rectoris universitatis*, *tum a postridie festi s. Margarethae usque ad festum s. Mariae Magdalenae*, czyta codziennie od pierwszej godziny do wtóréj. A z takowych lekcyi każdy co miesiąc *dissertationes lunares*, *excepto verae legalitatis impedimento* odprawiać powinien.«

«*Stan zewnętrzny fakultetu prawnego i jego kollegium.* Ten zawisł na różnych pensyach i fundacyach. Zapatrzywszy się na pierwiastkową fundacyą kazimierzowską, ośmiu professorów prawa ufundowani byli na 280 grzywnach śrebra czystego, które z żup wielickich żupnik tamtéjszy kwartałami wypłacać powinien był. Tych jako z dawna z dawien skarb żupny wypłacać zaniechał, tak téż i całkowicie zginęły, imię tylko fundatorskie zostało. Nie zostali się tedy professorowie prawa; jedno przy niektórych beneficyach i fundacyach, które im pobożna szczodrobliwość biskupów krakowskich ponadawała i fundatorowie częścią świeccy, częścią duchowni poczynili. A z tych jedne zaginęły, inne dla niepodobnéj windykacyi poupadały.«

«Piotr Wysz, biskup krakowski, który pierwszą lekcyą z prawa kanonicznego w obecności króla Jagiełły i senatorów publicznie z katedry czytał, inkorporował akademii na professorów prawa kanonią krakowską *fundi* Karniow,

prebendę ś. Maryi Magdaleny w Krakowie przy kollegium jurydycznem będącą i beneficium w Luborzycy, o czém przywiléj inkorporacyi, pierwszy *de dat. Cracoviae ipso die* s. Viti 1401. drugi *de dat. Crac. feria 2da post Dominicam Exurge quare* 1404. obszernie nauczają. Na którejto beneficyów inkorporacyi podziśdzień utrzymuje się trzech professorów, pierwszy kanonik krakowski, drugi *magdalenisticus*, trzeci *Luborzyccianus.*»

«Tych beneficiów takową Albertus Jastrzębiec *Episcopus cracoviensis*, jako delegatus *apostolicus* uczynił dyspozycyą. Kanonikowi krakowskiemu naznaczył dwie dziesięciny w Karniowie i w Wroninie, inne *pro incremento studii universitati* oddał. Drugiemu professorowi przyłączył beneficium w Luborzycy *in vim salarii*, excypowawszy cztery dziesięciny, jakoto w Zastowie, Pietrzejewicach, Maciejowicach i Sulechowie i te akademii pod kondycyami tamże wyrażonemi oddał »

«Trzeciemu professorowi nadał prebendę ś. Maryi Magdaleny ze wszystkiemi dziesięcinami, gruntami i czyńszami. Dziesięciny są te: 1. W Wyciążach blisko Krakowa po gruntach chłopskich. 2. W Sidzinie także po gruntach chłopskich. 3. W Książnicach, blisko Mielca, po wszystkich gruntach. 4. W Ryszowie po gruntach z lasów książnickich wykopanych. 5. W Woli Radłowskiéj po dwóch kmieciach. Gruntów innych niema, prócz łąki w Skotnikach, rzeczonéj Martka, o którą prawo w sądach zadwornych JKMości jeszcze nieskończone. Czyńsze są jedne na dobrach, jakoto od 1000 złotych na dobrach Rokiciny, od drugiego 1000 złotych na dobrach Palczowice w księstwie zatorskiem zapisanego po 7 od sta. Inne na ogrodach; tak na Ogrodnikach przy Krakowie ma dwie grzywny zapisane, lecz w posessyi onych nie jest. Inne na kamienicy, jakoto od 400 złotych po sześć na kamienicy Włochowiczowskiéj w Krakowie, lecz dla dezolacyi kamienicy od wielu lat onegoż nieodbiera. Inne na jatkach rzeźników tarnowskich, zkąd cztery grzywny odbierać powinien, których jednak z dawna dawień nieod-

biera. Za te czynsze obowiązanym jest odprawiać msze w kościele ś. Maryi Magdaleny.»

«Gabryel Premankowius, inaczéj Władysławski, królów Władysława IV. i Jana Kazimierza, jakotéż królewiczów Jana Alberta i Karóla Alexandra nauczyciel, zapatrzywszy się na upadłe jedne, a inne szczupłe fundacye dla professorów prawa, uczynił w r. 1630. na czwartego professora fundacyą złotych 200, *per medium* złotych 100, którą prokurator akademii wypłacać powinien; ta od wielu lat na dobrach Izbicy zatrzymana.

«W ślady jego wstąpił Łukasz *Doctorius*, kanonik krakowski, który temuż professorowi podług ordynacyi swojéj przez Prześ. kapitułę katedralną krakowską approbowanéj, wyznaczył złotych 300 z Wiceprokuratoryi téjże kapituły, za odebraniem prowizyi mające być wypłacone.»

«Professorowi kanoniście i cywiliście Piotr ze Strzempina biskup krakowski powiększył fundacyą przez inkorporacyą altaryi w kościele katedralnym krakowskim pod tytułem Przemienienia Pańskiego, zapisawszy im czynsz widerkaufowy 50 grzywien od 2000 czerwonych złotych czystego złota, *veri et justi ponderis* na żupach wielickich i bocheńskich za konsensem Kazimierza króla feria 2da *post festum sancti Martini confessoris* 1462 r. Za któreto 50 grzywien *auri puri* nie płacono z skarbu żupnego, jedno prostych złotych 120. Od lat kilku poprzestał skarb wypłacać. Względem to któréj fundacyi, prócz dawania lekcyi obowiązani byli czytać codziennie po kolei jednę mszą, jako o tém erekcya przez Jana Lutka, biskupa krakowskiego *de Actum Cracoviae die Saturni 8va Mensis Junii* 1462.«

«Obydwom tym professorom przymnożył fundacyi Andrzéj Szafraniec z Pieskowéj Skały, ustąpiwszy *collegio jure consultorum jus patronatus altaris trium ministeriorum* w kaplicy, zwanéj szafrańcowska, w kościele katedralnym krakowskim, jako się pokazuje z potwierdzenia donacyi wspomnionego *juris patronatus* przez Jerzego Radziwiłła kardynała 1598. dnia 26. Października.»

« Mają przeto do téj kaplicy czynsz 36 grzywien czystego srebra od summy kapitalnéj 440 grzywien takowych na dobrach dziedzicznych Sułoszowa *de actum Cracoviae in terminis terrestribus feria 2do proxima ante festum s. Aegidii* zapisanéj, lecz ten czynsz dla ciężkiéj i przytrudnéj z możnymi pany windykacyi od wielu bardzo lat zatrzymanym jest. »

« Prócz tego czynszu mają karczmę z gruntami i łąką, nazwaną Rzonka pod Wieliczką, przez tegoż Szafrańca ustąpioną, z niéj corocznie niejednakowo płacono, czasem złotych 100, czasem więcéj, ostatnim kontraktem dawano 160 złotych. «

« Mieli jeszeze przytém i kamienicę murowaną w zamku krakowskim przez Jana Szafrańca kanonika krakowskiego wyreperowaną, a sobie ustąpioną. Tę arędowali naprzód Annie Ligęzinie, potem Stanisławowi Wolskiemu kasztelanowi sochaczewskiemu, jako się pokazuje *ex contractu locali et conducti* 1519. *die* 26. *Julii inito, authoritate loci ordinarii* 1530. *die Jovis* 1. *mensis Xbris ad vitae tempora approbato.* Po którego śmierci przeszła do sukcessorów jego, od tych do Nielepców, ci ją zaś sobie prawem dziedzicznem przywłaszczywszy, przedali. Professorowie zaś nie będąc w téj sytuacyi, mają ją za rzecz straconą. Każdy z nich z powodu téj fundacyi obowiązanym jest do odprawiania dwóch mszy w tydzień. »

» Tymsamym professorom przyczynił fundacyi Gabryel Premankovius Władysławski, każdemu po złotych 200 naznaczywszy pensyi, *per medium* po złotych 100 przez ręce prokuratora akademii mającéj być wydawanéj, lecz i ta od lat wielu na dobrach Izbica zatrzymana. «

»*Per seperatum vero caput*, pomnożył fundacyi professorowi prawa cywilnego Piotr Tomicki, biskup krakowski czynszem 25 grzywien od 1000 złotych na żupach wielickich i bocheńskich za konsensem Zygmunta króla *de dato Crac. die s. Thomae Apostoli* 1532. zapisanéj, z obowiązkiem, prócz dawania lekcyi, do odprawiania co tydzień trzech mszy w kościele katedralnym krakowskim,

jako o tém erekcya *de dato* 1533. *die Jovis* 13. *Aprilis* któregoto czyńszu jako z dawna nieodbierali, tak i odbierać na potém upadła nadzieja.«

»Temuż *cywiliście* Sebastyan Brzeziński, kanonik krakowski, zapisał czyńsz złotych 70. *per medium* złotych 35. od summy 1000 złotych na dobrach Rogow przed aktami grodzkiemi krakowskiemi w sam dzień ś. Pryszki 1603. zapisany, obowiązawszy go do odprawiania 30 mszy na rok w katedrze krakowskiéj.«

»Professorowi prawa kanonicznego nadał fundacyą Stanisław Milanowski, podkomorzy królewski z czyńszu złotych 20 od summy złotych 500 na żupach wielickich i bocheńskich, za konsensem Zygmunta króla *de actum Crac. feria 4ta post festum epiphaniarum proxima* 1510. zapisanéj, z kondycyą nie tylko czytać lekcyą, *in jure canonico*, ale też w tydzień dwie msze odprawiać w katedralnym kościele, który to czyńsz przywłaszczyli sobie byli mansyonarze przy kościele katedralnym, o czém sprawa w konsystorzu krakowskim rozpoczętą była.«

»Professora *regularum juris* uposażenie opisane jest niżéj pod bursą prawników. Professor zaś podług alternaty, jeżeli będzie proboszczem kollegiaty ś. Anny, lub kościoła ś. Mikołaja, dochodem z kościoła swego, acz nader niewystarczającym, kontentować się musi.«

« Takie są dochody professorów prawa, mało szkólnéj, więcéj kościelnéj powinności w odprawianiu mszy, tyczące się.«

« Prócz tych wzmiankowanych altaryi professorom inkorporowanych ma kollegium *juridicum* niektóre *beneficia* dwojakiego gatunku. *Juris passivi* są: jakoto beneficium na Koniuszy *ad praesentationem haeredum bonorum* Piotrkowice małe *et* Damianice. W kollegiacie WW. SS. w Krakowie *custodia*, *primiceriatus*, *cancellariatus*, *archidiaconatus* i trzy kanonie: *Suinarscianus (canonicatus) et duo Gorsciani.* W kollegiacie ś. Michała na zamku krakowskim *decanatus.* Lecz te pozór tylko w sobie mają i zachęcenie professora do pracy, a nie jakowe znaczne

intraty, gdyż ich fundacye jedne upadły, inne windykacyi wielkiéj i redukcyi monety potrzebują. Professorowie jednak onychże ciężary mszy, anniwersarze i płacenie na wosk i wino do zakrystyi podejmować muszą.»

«Drugie beneficia są *juris activi*: w kościele katedralnym krakowskim *clericatura* w kaplicy Szafrańców; w kollegiatach ś. Michała kanonia *fundationis Milzeccianae*; WW. SS. kanonie dwie, *fundationis Mrozinscianae et Dembiscianae;* ś. Anny, altarye niektóre; w wojnickiéj, dziekania; w kościele archiprezbiteralnym i ś. Maryi Magdaleny niektóre altarye, które jako do *studium* mniéj należące, a w opatrzenie swoje nader ubogie, tak niemi publiczność zatrudniać nieprzyzwoita.«

«Trzecie beneficia są *juris alternativi*, a te są: proboštwo w kollegiacie ś. Anny i parafialne ś. Mikołaja. O tych już się wyżéj namieniło, iż dosyć niewystarczający mieli dla siebie dochód. Tymbardziéj w tych czasach, gdy jednemu, to jest ś. Anny, *dos in majori parte* wioska Podstolice nazwana, w kordonie J. Cesarskiéj Mości została. Drugiemu, to jest ś. Mikołaja podczas attaku miasta Krakowa proboštwo spalone i zrujnowane zostało, a kościół z apparatów i z śrebra ogołocony.«

«Teraz przystępuję do dochodów kollegium jurydycznemu służących. Z tych jedne są na stół wspólny i pomiędzy professorów mający być dzielone, inne na anniwersarze za fundatorów wyznaczone.«

Przychody na stół wspólny. Z dóbr:	fl.	gr.
Górka i Sadowie, od XX. Dominikanów krakowskich pensya	200	»
Janowice, fundacyi Piotr. Orłowskiego, infułata tarnowskiego od summy 10,000 *per medium*	350	»
Gruszów, fundacyi Krysztofora Sowińskiego ś. t. d. i professora od summy 10,000 *per medium*	350	«
Nakło, fundacyi M. Sebestyana Piskorskiego, O. P. D. od summy 3000 złotych, *per medium* . . .	90	«
Latus	990	«

	fl.	gr.
Z przeniesienia	990	«
Glichow i Czermin, fundacyi M. Jana Krosnera O. P. D. i professora od summy 850 złotych *per medium*	24	»
Dobranowice, fundacyi Stanisława Krasińskiego, archidyakona krakowskiego, pensya	20	»
Przybysławice, fundacyi M. Wojciecha Łancuckiego od summy 1000 złotych *per medium*	30	«
Pielgrzymowice i Świeborowice fundacyi M. Sebestyana Krupki O. P. D. i professora od 600 złotych, *per medium*	24	»
Nasiechowice, od prokuratora akademii	12	«
Od P. Dębskiéj, od summy po pięć od sta . . .	300	«
Wielmoża i Milonki, fundacyi Wawrzyńca Starnigiela dziekana zamojskiego, od prokuratora akademii	16	»
Łuczyce od 600 grzywien r. 1545. zapisanych .	6	12
Wysoko i Stanisław fundacyi M. Jakoba Belzy O. P. D. od summy 100 grzywien r. 1545. zapisanéj od dawnych czasów nic nie płacą.		
Z kamienic: Summa	1372	12
Podelwie nazwanéj, fundacyi Piotra z Poznania d. m. i Zygmunta ze Stężycy o. p. d. od summy 600 zł. *per mediam sexagenam* zapisanéj, płacą tylko	30	«
Hendlowskiéj od summy 400 *per medium* . . .	12	«
Pod Laternią od summy 1000 zł. *per medium* .	30	«
Włochowiczowskiéj od summy 500 zł. dają . . .	5	«
Erbsa Grochowskiego od summy 500 zł. *per medium*	5	$22\frac{1}{2}$
Goftlerowskiéj od summy 500 zł. *per medium* .	15	«
Zawadzińskiéj od summy 300 zł. *per medium* .	10	15
Dembińskiéj od summy 400 zł. *per medium* . . .	14	«
Z domostwa Dorkiewiczowskiego od summy 100 zł.	6	«
Summa	128	$7\frac{1}{2}$
Z dóbr	1372	12
Summa na stół	1508	$19\frac{1}{2}$

»Było jeszcze kapitału złotych 600 na kamienicy rzeczonéj pod Murzyny, lecz ten za jednomyślnością *communitatis* obróconym został na reparacyą kamienicy swojéj własnéj na Stradomiu leżącéj, rzeczonéj przedtém Głębowiczowska, którą od Słonimskich i Xięskich nabyło kollegium za dekretem assessorskim JKM. lecz ta dla konsystencyi żołnierskiéj nic jeszcze nie importuje *collegio*, raczéj na reparacye wydatków wymaga.«

»Co się tycze kilku anniwersarzów od samychże akademików *in suffragium animarum suarum* fundowanych, te w jednę summę zbite powinnyby przynosić fl. 1412. lecz dla zatrzymanych od possessorów czynszów, długo trzeba czekać tych odrobin, a nawet wszystkie dobra, na których były zapisane summy kapitalne, teraz są za kordonem Jego Cesarskiéj Mości. Krom tego takowy dochód pod wyraźnym obowiązkiem modlenia się, niepowinien być pod dochód katedry podciąganym.« Tyle o wydziale prawniczym Putanowicz. Inne jeszcze szczegóły o nim przytacza Wiszniewski. »W połowie piętnastego wieku — mówi — było tylko czterech professorów prawa, z których jeden był zwyczajny i na takiego powołano w roku 1480. magistra Klemensa z Piotrkowa, lecz ten w roku 1488. przyzwany od arcybiskupa gnieźnieńskiego, dawał lekcye przez zastępcę. W roku 1497. lektorami *novorum jurium* byli: Walenty z Ilkusza kan. krak. i Jan Wysocki. Przy końcu 15go wieku probostwo luborzyckie przeznaczono dla professora *novorum jurium*. Na początku zaś 16go wieku Maciéj z Miechowa prawie na nowo kollegium jurydyczne odbudował.«

3. *Wydział lekarski.* »Przywilej założenia akademii krakowskiéj przez Kazimierza W. — mówi Putanowicz — wyraźnie opiewa, iż wydział lekarski razem z fundacyą akademii swoje wziął początki, mając wyznaczone rocznéj pensyi na dwóch professorów 40 grzywien srebra czystego na żupach wielickich ubezpieczone: »*duobus vero magistris legentibus physicam ordinamus salarium* 20 *marcarum cuilibet annuatim.*« Długoli te grzywny, jako

i inne dochodziły? zgadnąć nie można, albowiem *in antiquis versamur.*«

»Iż sześciu powinno być professorów medycyny, dochodzim z książeczki M. Jakoba z Uścia (Ustiensis) ś. teologii i o. p. doktora, posła od akademii do Urbana VIII. papieża. Nie tak szczupłość, jak raczéj zupełny brak dochodów przyczyną jest, iż wydział medyczny zdrobniał, zaledwie bowiem uprosić można trzech lub dwóch, jako dziś, professorów, którzyby dla reprezentowania wydziału chcieli się mieścić w akademii.«

»Wydział medyczny rządzi się prawami innym postronnym akademiom zwyczajnemi, ma swego dziekana rocznego, examina i promocye sposobem w obcych krajach używanym odbywa, lecz te nader rzadko się trafiają, gdyż w przeciągu lat 25 zaledwo czterech było *ad laureas* konkurentów. Zazwyczaj za granicą promowanych wydział do grona swego przybiera. Co się dzieje ztąd, iż bez funduszu nie mogą być ciągłe nauki, niemasz sali anatomicznéj, niemasz zielniczego ogrodu, niemasz biblioteki, słowem na tém wszystkiem zbywa, bez czego ten wydział obejść się nie może; co jednak w postronnych akademiach widzimy i zachwalamy. Opatrzyli byli wprawdzie ten wydział samiż akademicy, doktorowie medycyny, rożne czyniąc fundacye, jakoto:

1. Maciéj z Miechowa *Ar. et m. d.* zapisał był w roku 1505. urzędownie 20 grzywien od summy kapitalnéj 600 *aureorum hungaricalium* na mniejsze sukiennice, czyli skład białoskórniczy miasta Krakowa wniesionéj; ten czynsz wyderkaufowy upadł wcale.

2. M. Piotr Poznańczyk f. i m. d. katedralny krakowski i wileński kanonik, proboszcz kollegiaty ś. Floriana w r. 1577. i 78. na jatkach i kamienicach na Kazimierzu leżących, zapisał był pod różnemi datami czynszu wyderkaufowego talarów 42 rachując w każdy groszy 33 od summy kapitalnéj złotych 4000. Czynsz ten razem z kamienicami upadł.

3. Exekutorowie testamentu tegoż Piotra Poznańczyka w latach 1580. i 83. zakupili podobnież czynsz wyderkaufowy 69. rachując każdy złoty *per mediam sexagenam* od summy kapitalnéj 1700. takowychże złotych na różne kamienice w Krakowie wniesionéj. Atoli i to wszystko za czasem upadło.

4. Roku 1581. Ciż sami exekutorowie lokawali na dobrach Wronin i innych do XX. kanoników *de Saxia* konwentu krakowskiego należących złotych 200 *per mediam sexagenam;* od tych płacono tylko złotych teraźniejszych 4. lecz i te od roku 1652. niedochodzą.

5. Tegoż roku na dobrach Łapczyca, opactwa tynieckiego dziedzicznych zapisali fl. 40 *per mediam sexagenam* od summy kapitalnéj fl. 1000, lecz i te od roku 1739. zatrzymane.

6. Roku 1602. M. Joannes Zemelius m. d. dał na dobra Kostrzeszyn i Mękarzów *aureos hungaricales* 1000 na dwóch professorów, anatomii i botaniki, któreto *aurei* 1000, zamienione na złotych teraźniejszych 2000 przeniesione były na dobra Szczebrusz i Słupiec, z których *per medium* odbierało się czynszu flor. 70.

7. Roku 1673. M. Woinski także m. d. zapisał na kamienicy w Krakowie *aureos hungaricales* 333. *et* fl. 2. od których czynszu należały się *aurei* 23. Ta summa z kamienicy na dobra Zarogów i Piotrowice przeniesiona, redukowana jest dekretem trybunalskim na złotych teraźniejszych 2000, od któréj corocznie płacą czynszu 140 złotych.

8. Roku 1626. wniósł wydział medyczny na kupno dóbr Nasiechowice akademii własne flor. 1000, od których powinien prokurator płacić corocznie dwom medykom flor. 60. *per medium* złotych 30.

Tak dalece, że teraz medycy *participant* zarówno z anniwersarzów akademii z innymi professorami. Za to uczą *diebus quadragesimae et canicularibus*; obligowani są odwiedzać ubogich studentów w szpitalu ś. Rocha, wizytować apteki podług praw i zwyczajów wszystkich akademii.«

Do tego opisu wydziału lekarskiego przez Putanowicza dodaje Wiszniewski co następuje: »Za dziekaństwa Jana de Saccis z Pawii spisano ustawy dla wydziału lekarskiego następującéj treści:

»Roku Pańskiego tysiącznego czterechsetnego trzydziestego trzeciego dnia 19. miesiąca Stycznia Zbigniew z Bożéj łaski, biskup krakowski, kanclerz akademii krakowskiéj za rektorstwa przewielebnego męża magistra Tomasza ze Strzampina doktora, kazał zwołać na ogólne posiedzenie wszystkich doktorów i dziekanów do izby *collegium artistarum* Najjaśniejszego pana i pana Władysława króla polskiego i t. d., na którém dawne ustawy wydziału lekarskiego, przezacny nauk wyzwolonych i medycyny doktór magister *Jan de Saccis de Pavia*, naówczas dziekan tego wydziału, czytał w obec całego zgromadzenia głośno, a przytomni takowe jednomyślnie zatwierdzili; potém tegoż roku, dwudziestego trzeciego dnia miesiąca Lutego na zwołaném przez tegoż rektora posiedzeniu, doktorów i dziekanów wszystkich wydziałów takowe ustawy dopełnione jaśniéj wysłowione i na wieczne czasy potwierdzone zostały, z których pierwsza jest następująca:

»Ponieważ nauka lekarstwa, dla wielu przyczyn ze wszystkich kunsztów jest najniebezpieczniejszą, bo nie tylko do zguby ciała, lecz ach niestety! i duszy przyczynę dać może, gdy przez niewiadomość lekarza, chory wziąwszy lekarstwo jeszcze bardziéj zasłabnie, a nie rzadko bez spowiedzi umiera, chcąc więc takiemu niebezpieczeństwu należycie zapobiedz, z porady zbawiennéj przezacnych mężów: rektora, doktorów i dziekanów wszystkich wydziałów uniwersytetu krakowskiego uchwalamy i stanowimy na zawsze, aby żaden z lekarzy, gdzieindziéj doktorat otrzymawszy, w mieście Krakowie i jego dyecezyi leczyć nie ważył się, jeżli nie jest doktorem wydziału lekarskiego krakowskiego, to jest: nie okaże wiary godnego świadectwa, że otrzymał doktorat i odbył examen przed podkanclerzym i doktorami, do których to należy; a gdy będą przyjęci, powinni pod klątwą wziąć szczególne pozwole-

nie odbycia dysputy, dla otrzymujących taki stopień przepisanéj; dopiero mając takowe świadectwo i odbywszy dysputę, otrzymują ostatnie w wydziale medycznym miejsce, choćby doktorat najdawniéj otrzymali.«

»Stanowimy także i surowo przykazujemy wszystkim około chorych chodzącym, obciążając ich sumnienie, aby w razie potrzebnym najprzód napomnieli i skłonili chorego do myślenia o lekarstwie duszy, a dopiero rękę do niego przyłożą.«

»Daléj, ponieważ leczenie jest kluczem prawdy, z przyzwoleniem wszystkich doktorów i dziekanów na pełném zgromadzeniu stanowimy, aby w wykładzie medycyny tylko doświadczonych wykładano autorów, którzy są korzeniem nauki, źródłem prawdy.«

»Ponieważ zaś jest się nie słowem, ale uczynkiem, przeto wszyscy jednozgodnie postanowiliśmy, pod karą piekła i wykluczenia z naszego fakultetu, aby żaden doktór w żadnym przypadku nie przyprawiał trucizny i lekarstw na poronienie.«

»Nadto, ponieważ prawdy ze zgrają dochodzić niepodobna, ale tylko w kilka osób rozsądek i poznanie mających, żądają wszyscy bez żadnego wyjątku, aby nikt nie został doktorem, jeźli jeszcze stopnia nauk wyzwolonych nie otrzymał.«

»Nadto, ponieważ czynności i obyczaje z zepsucia i ułomności pochodzące, wędzidłem rozumu hamować należy, za zgodą jednomyślną wszystkich stanowimy, aby wszyscy uczniowie medycyny ochędożnie i uczciwie prowadzili się; ten co otrzymał stopień z nauk wyzwolonych, niech się samym tylko lekarskim obowiązkom oddaje, jeźli doktorat otrzymać pragnie; wreszcie uczeń medycyny powinien z łatwością tłumaczyć się i być zdrowym na wszystkich zmysłach.«

»Stanowimy także i potwierdzamy: iż nikt stopni w wydziale medycznym brać nie może, póki pierwéj przez pięć lat książek wartować i prelekcyi wedle zwyczaju uniwersytetu słuchać nie będzie i przez tych, do których to na-

leży, nie zostanie za zdolnego do brania stopni w lekarskim wydziale uznanym.«

»Nadto stanowimy, aby nikt do jakiegokolwiek stopnia, a mianowicie doktoratu w medycynie przypuszczonym nie był, jeźli nie ma pięknych przymiotów i na prywatnym examinie przed dziekanem i doktorami na posiedzenie zwołanymi, za dobrze wyuczonego uznanym sumiennie nie zostanie; nadto dziekan na zwołaném wszystkich doktorów posiedzeniu, ma pilnie badać życie i postępki chcącego otrzymać stopnie, któren gdyby (czego nie daj Boże) starszego z wydziału słowem nieobaczném, albo dla pobożnych uszu obraźliwém, albo czynem obraził, nie ma być przyjęty, póki pokornie o przebaczenie nie poprosi i takowego nie otrzyma. Co uczyniwszy dziekan, z którym z doktorów medycyny promotorem, przedstawi kandydata panu kanclerzowi uniwersytetu krakowskiego, oświadczając sumiennie, iż jest zdatnym i dostatecznie wyuczonym; potém tenże na prywatném posiedzeniu doktorów, nim do ich grona przyjętym zostanie po oświadczeniu i przedstawieniu swojém przez dziekana, przysięgnie, iż starszym doktorom medycyny należyte uszanowanie i cześć okazywać będzie, a mianowicie swemu promotorowi; przysięgnie nakoniec, iż dobra uniwersytetu przestrzegać będzie, że stopni drugi raz w innym uniwersytecie nie weźmie. Przed uznaniem atoli za doktora kilka razy dysputę odprawi, nadto zaprzysięże zachowanie statutów.«

»Nadto mając wzgląd na przypadek śmierci i na tajemnice, które chorzy, a zwłaszcza panowie powierzać zwykli, stanowimy, aby każdy otrzymujący doktorat, przysięgą zobowiązał się, iż będzie prawdomównym, wiernym, pilnym, hańbiących namiętności sobie powierzonych rostropnym pokrywaczem; że nie będzie obmawiał, kłócił się, że nie będzie gwałtownym i zarozumiałym.«

»Ponieważ zaś sługa godzien jest zapłaty i należy godnie wynagrodzić pracujących i promowujących, stanowimy na wieki i nieodzownie z przyzwoleniem wszystkich doktorów, ażeby biorący doktora stopień sprawił przy-

zwoitą odzież dla dwóch promotorów, każdemu z nich dwanaście łokci najlepszego sukna oddając, albo też da im do rąk po sześć grzywien na odzież.»

«Ponieważ zbawienniejszą jest rzeczą, aby jeden w dziełach chwałę lub też naganę odbierał, a ponieważ bogaci dla jakiéjsiś okazałości wielu medyków przywoływać zwykli; bezczelnéj niektórych zuchwałości zapobiegając, aby jeden z drugim nie wadził się, jednomyślnie stanowimy: aby wszyscy przywołani na jednego głównego zdanie przystawali, mianowicie na tego, który był pilniejszy, troskliwszy, którego chory najwięcéj lubił i na którym całą swoję nadzieję położył, tego więc przepisy zachować należy, czyli będą ochraniające, czy też leczące.»

«Nadto za jednomyślnem wszystkich fakultetów zezwoleniem stanowimy: iż każdy protomedyk ma obowiązek chętnego przyjmować zdanie ucznia, lub równego sobie medyka, przyznając im, coby dobrego powiedzieli, jakby sobie samemu i niech się nie wstydzi im co powierzyć. Podobnież i oni chcąc mieć z nim społeczeństwo, niech mu nieubliżają, ale zezwalają na wszystko, co z rozsądkiem zgadzać się zdaje. Gdyby zaś powątpiewali, niech wszyscy jednomyślnie budują. Nadto stanowimy i utwierdzamy: aby się nikt nieunosił miłością lub nienawiścią (które częstokroć nicują prawdę) do złamania jakowéj z ustaw, pod klątwą rozumiemy i ogłaszamy.» [1])

«Medycy mięszkali w *Collegium juristarum* wraz z prawnikami, do roku 1497.; potém mieli dom osobny. W roku 1451. przy reformacyi akademii postanowiono: aby Bernard Hesse z Krakowa dawał lekcyą medycyny, za którą dwadzieścia grzywien pobierał; nadto urządzono *lectorium*, w którem dawane były lekcye medycyny; drzwi do tego *lectorium* miały wychodzić na ulicę, dla zwyczajnego zaś

[1]) Te statuta zachowały się w rękopismie biblioteki uniwersytetu jagiellońskiego pod znakiem BB. XXII. 4. a są przedrukowane po łacinie w Roczniku lekarskim krakowskim na rok 1838. strona 61.

medycyny professora, urządzono kosztem uniwersytetu wygodne mięszkanie. Ten dom wraz z kollegium *Jurisconsultorum* zgorzał w roku 1455. »

« Za rektorstwa Jana ze Słupczy w r. 1471. przenieśli się na ulicę ś. Anny do *collegium* większego, lecz najwięcéj przebywali i mięszkali rozproszeni po mieście. W roku 1492. postanowiono: aby medycy kolejno obowiązek dziekana sprawowali, choćby w akademii nieuczyli; a to, aby lepiéj pilnowali cudzych medyków przeciw przepisom w mieście leczeniem bawiących się, i dla zachowania zwyczajnego po innych fakultetach porządku. W roku 1505. Maciéj z Miechowa rektor z dziekanami wybrali na dziekana medyków *Jana de Regulis*, gdy medycy tego zaniedbali. Nowy dziekan obiecał odtąd ustawy zachowywać. W ogólności i przez cały wiek piętnasty Polacy brali stopień doktorów lub bakalarzów medycyny we Włoszech, a mianowicie w Bononii; dopiero w roku 1526. Łukasz Noskowski pierwszy raz w Krakowie doktoryzował medyka. W roku 1525. zebrano dawne i nowe ustawy fakultetu medycznego, a w r. 1536. przejrzano dawne i spisano nowe, za rektorstwa Marcina z Ilkusza professora teologii i proboszcza ś. Mikołaja a dziekaństwa Łukasza Noskowskiego, miarkując uciążliwe wydatki i powikłanie dawniejszych ustaw i w lepszy je wprawując porządek. Tym statutem postanowiono: aby dziekanami lekarskiego fakultetu odtąd bywali wszyscy doktorowie kolejno, przez rok jeden, wedle zwyczaju teologów. Wybierano zaś ze wszystkich doktorów przytomnych na wyborach, i takich nawet którzy professorami niebyli. »

« Dwom zaś professorom nakazano wykładać księgi lekarskie, jakie się w Bononii i po innych najsławniejszych uniwersytetach wykładają, to jest: professor-uczący medycyny teorycznéj miał wykładać:

« *Prima fen* (rozdział) *primi Canonis principis Avicenne.*
Tegni Claudii Galeni libri tres;
Et Alphorismi Hypocratis, particule septem. »

»Professorowi zaś praktycznéj medycyny polecono wykładać:
Quarta fen primi Canonis Avicenne.
Prima fen quarti Canonis, que est de febribus.
Novus tractatus Rasis ad regem Almansorem.«

»Każdą z tych sześciu prelekcyi obejmujących dość porządny kurs medycyny, professor w przeciągu jednego roku, a najwięcéj półtora skończyć był obowiązanym. Musieli nadto odbywać dysputy z uczniami, których miano promowować na bakałarzów i doktorów i bywać na dysputach innych doktorów. Dysputy te odbywać obowiązali się wszyscy doktorowie do fakultetu wcieleni. Do otrzymania stopnia w medycynie potrzeba było być magistrem nauk wyzwolonych. Jednakże fakultet miał wolność przypuszczania i takich, którzy tego stopnia nie mieli, byle miał łatwą wymowę i zdrowe zmysły. Student medycyny przez dwa lata słuchał medycyny pod dwoma professorami i dwa razy zdawał examen; nadto chodził na prelekcye bakałarzów, które ci *diebus canicularibus ac quadragesimalibus* dawali. Po dwóch latach mógł zdawać examen na bakałarza i za to płacił przytomnym doktorom medycyny po cztery złote; nadto do skarbcu uniwersytetu wnosił jeden złoty, a bedelom dawał groszy dwanaście. Bakałarz przez dwa lata słuchał medycyny professorów zwyczajnych; w ciągu tych jeszcze sam dwie miał prelekcye podczas lata i w wielki post. Jeźli nie był magistrem *artium*, oprócz czterech dysput odbywał jeszcze piątą, odpowiadając na zarzuty doktorów i studentów. Bakałarz chcąc zostać licencyatem, prosił o to doktorów i dziekana na posiedzeniu: na co się zgadzano, przekonawszy się o jego dobrem prowadzeniu się i jeżeli złożył świadectwo professorów, iż pilnie na ich wykład chodził. Przyjętemu dawano dwa pytania: jedno z aforyzmów Hippokratesa, a drugie z innych ksiąg wykładanych; poczém bakałarz z swoim promotorem szedł do zastępcy kanclerza uniwersytetu, prosząc o pozwolenie zdawania examinu na doktora, a po examinie prywatnym prosił o pozwolenie otrzymania stopnia doktora i wtedy zostawał *li-*

cientiatus in medicinis. Poczém składał następującą przysięgę:

« *Ego N. juro, quod in omnibus licitis et honestis me conformabo almae matri Universitati nostrae, nihilque aliud sapiam, docebo et tenebo, quam quod sapit, docet et tenet universitas nostra. Item quod omnes dominos doctores universitatis nostrae et praesertim medicae facultatis honorabo, venerabor et reverebor verbis et factis semper et ubique locorum. Item statuta ejusdem facultatis medicae et signanter statutum de contentandis et praemiandis in aula dominis doctoribus et promotoribus meis servabo et cum effectu implebo, phisco et servitoribus universitatis satisfaciam juxta dicti statuti continentiam. Item quod insignia doctoralia in nulla alia universitate praeter istam recipiam. Sic me deus adjuvet et haec sancta Dei Evangelia.* »

Licentiatus chcący zostać doktorem, prosił rektora o wyznaczenie dnia a wziąwszy z sobą kilku magistrów i studentów, obchodził doktorów wszystkich fakultetów większego i mniejszego kollegium, innych zaś magistrów i bakałarzy medycyny przez sługi akademickie zapraszał. Promotor w przytomności całego uniwersytetu rozbierał jedno zagadnienie z medycyny, dysputując za i przeciw, a promowowany tę wątpliwość rozwięzywał i odpowiadał na czynione sobie zarzuty, przez bakałarza medycyny albo promotora. Nakoniec bedelowie rozdawali wszystkim doktorom i magistrom rękawiczki w imieniu promowanego, który odziany w doktorskie oznaki składał następującą przysięgę Hippokratesa:

« *Testor Deum patrem, filium et spiritum sanctum, me quantum in me erit, et quantum ingenium meum valebit, haec omnia observaturum, quae hoc jurejurando continentur. Hanc artem et praecepta ejus omnia libere et fideliter traditurum meis et praeceptoris mei, caeterisque discipulis, qui se legibus Medicinae astrinxerunt. Praeterea in curan-*

dis aegrotis pro viribus et ingenio meo rebus necessariis usurum. Nemini aegritudinem dilaturum, nihil per injuriam facturum: rogatum letale venenum nemini daturum, neque mulieri pregnanti ad interficiendum conceptum foetum potionem porrecturum, vitam meam atque artem puram ac integram servaturum, laborantes lapillo haud quaquam excisurum, sed expertis hujus artis hoc negotium permissurum. Quamcunque domum ingressus fuero duntaxat liberandis aegrotis operam daturum: omnem injuriam, omnem corruptelam, omne genus turpitudinis, res etiam venereas sponte mea evitaturum, sive muliebria corpora curavero, sive virilia; quae inter curandum videro vel audiero, vel etiam extra curam in vita hominum cognovero; quae reticenda esse intelligam, nemini aperturum, sed intemeratam taciturnitatem servaturum. Praesens igitur jusjurandum integre atque incorrupte servanti mihi, omnia tam in vita quam in arte mea prospera feliciaque succedant, et gloria in eternum parata sit: transgredienti vero atque perjuro contraria omnia eveniant. Amen.«

«Po złożeniu téj przysięgi składał poczesne *honesta munera* swemu promotorowi. Poczém nowy doktor szedł do kościoła z całym uniwersytetem; gdzie śpiewano *Te Deum laudamus*; nakoniec dla całego uniwersytetu wyprawiał biesiadę.»

«Lubo fakultet medyczny miał tylko dwóch professorów uczących, prócz bakałarzy liczby nieoznaczonéj, którzy także dawali prelekcye, liczny jednakże bywał, bo wszyscy medycy miasta Krakowa do fakultetu należeć musieli, nie tylko tutéjsi uczniowie i tu doktoryzowani, lecz nawet z obcych uniwersytetów i obcego narodu medycy na mocy uchwały fakultetu medycznego z r. 1433. chcąc bawić się leczeniem w mieście, składali fakultetowi świadectwa wiarogodne z odbytych nauk lekarskich, odbywali dysputę i przysięgę dla licencyatów przepisaną i wcieleni

byli do fakultetu; inaczéj leczyć nie mogli. Ten sam zakaz stósował się do studentów, bakałarzów i doktorów medycyny krakowskich, którzy do fakultetu nie należeli. Studenci i bakałarze mogli odwiedzać chorych tylko z lekarzem fakultetu, albo od niego posłani; jednemu tylko licencyatowi pozwolono leczyć w mieście, aby sobie zarobił pieniądze na opędzenie kosztów doktoryzacyi, *ut suppetias nummarias facilius pro doctorali stemmate consequendo conquirat*, ktoby zaś nieskończywszy nauk lekarskich w akademii krakowskiéj, lub do fakultetu medycznego nieprzyjęty, w mieście leczyć poważył się, na mocy uchwały całego uniwersytetu z roku 1511. za rektorstwa Adama z Bochni napisanéj, płacił pierwszy raz jednę grzywnę śrebrną, za drugim razem dwie, a za trzecim z grona medyków wykluczony zostawał.

4. *Wydział filozoficzny.* Putanowicz w przytoczonym już wielekroć *Stanie studii* opisuje wydział ten w sposób następujący: »Wydział filozoficzny przez Kazimierza w. na jednym professorze zaczęty: *Magistris in artibus damus scholam B. V. Mariae et* 10. *marcas redditus apponemus eidem*, przez Władysława Jagiełłę za wyznaczeniem stu grzywien na cle krakowskiéj pomnożony: *verum quia artes sunt aliarum ministrae facultatum, volumus quod primum centum Marcae ex vacatione beneficiorum occurentes pro magistris artium deriventur.* Dziś (1774.) co do liczby osób, z których się składa najokazalszym jest w akademii, przetoż i nazywa się *amplissima.*«

«Jest on seminaryum całego uniwersytetu, ponieważ z niego mężowie wyćwiczeni w wszelkim nauk rodzaju do zastąpienia po opuszczeniu lub śmierci zawakowanych katedr w wyżéj wymienionych fakultetach brani bywają.«

«Professorowie składający ten wydział dzielą się na dwie klassy, to jest na *collegiatos* i *extraneos.* Pierwsi dzielą się na kollegów większych, których więcéj być nie może jak ośmiu, i na kollegów mniejszych, których jest 14. Drudzy dzielą się znowu na *togatos* i *reverendatos magistros.* Zaś bakałarze *artium* są niby na drodze do fakul-

tetu. Tych liczba nieustanowiona, może ich być jak najwięcéj. »

« Ci wszyscy są pod jednym dziekanem, który za dystynktoryum używa togi szkarłatnéj galonowanéj z mucetem i pitagoryką podobnemiż. Miejsce ma po doktorach wyżej wymienionych fakultetów. Obierany bywa przez fakultet co pół roku, raz z wielkiego, drugi raz z mniejszego kollegium podług praw fakultetu, któremu przydani bywają dwaj konsyliarze do naradzania się w rzeczach większéj wagi. »

« Obowiązki dziekana są: 1. Rozporządzać akty dysput cosobotnich i coniedzielnych na całe półrocze; na aktach sobotnich magistrów sam powinien być przytomny, on pierwszy argumentuje ze czterech propozycyi filozoficznych wystawionych; wyłuszcza i ułatwia trudności; godzi strony przeciwne i konnotuje nieprzytomność professorów na dyspucie; toż samo czyni *prodecanus* na aktach niedzielnych dysput bakałarzy, zastępując miejsce dziekana. Dysputy sobotnie trwać powinny od godziny 7méj rannéj aż do południa; niedzielne od godziny wtoréj zaczynają się, a trwają aż do 7méj wieczórnéj. 2. Powinien dziekan zapisywać w księgę lekcye od professorów do uczenia na konwokacyach fakultetu wzięte, w których mają być lektoryach i o któréj godzinie wykładane. 3. Do dziekana należy notować nieprzytomnych na lekcyach i leniwych professorów i donosić ich rektorowi uniwersytetu. On zapisuje w księgi konkluzye wydziału, ingrossuje w metrykę nazwiska promowowanych i ich umieszczenie. On co półroku otwiera examiny kandydatów *ad primam lauream*, dysponuje z przydanymi sobie dwiema examinatorami cały examen. Examinowanym podług kondycyi, stanu *et valore ingenii* (zdatności) miejsca naznacza i bluszcze (*laureas*) zwyczajnie wydziela. Promocye zaś do stopnia magistrów *in artibus* co dwa roki bywają. 4. Ma także władzę wraz z konsyliarzami sądzić professorów *in scholasticis*. 5. Do niego należy rewizya i approbacya wszystkich dysput, tak publicznych, jakotéż miesięcznych pry-

watnych [1]) (*intra facultatem*). 6. Za tę pracę prócz akcydensu od promowanych (któren częstokroć przychodzi

[1]) W roku 1601. Marcin Gilewski, zwany Bularny zebrał z rękopismu Marcina Szlachcińskiego Teologii licencyata następujące szczegóły o dziekanach wydziału filozoficznego, które razem dają dokładny obraz całego tego wydziału:

1. Decanus ex Majori collegio hyberno tempore sabbatho ante festum s. Galli proximo, aestivo autem sabbatho ante festum s. Georgii proximo eligi debet, idque ratione promotionis vel temporis, si non in participatione saltim in facultate. Extraneus etiam Magister aestivo tempore certis cautellis observatis eligi potest.

2. Qui magister in Minori collegio decanus fuit, idemque jam ad facultatem olim susceptus, in collegium majus vocatus, potest eligi decanus hyberno tempore, nisi quid obstiterit.

3. Decanus per descensum eligi solet, habita ratione morum, diligentiae et laboris in academia.

4. Decanus non obligatus extraneorum Magistrorum disputationes observare aut inscribere, nisi quoties disputaverint, toties se disputasse decano denuntient.

5. Decanus Majoris collegii epomidatus tantum lectoria legentibus magistris obambulet et diligentem auditorum frequentiam observet, idque tantum sub initium, medium et finem commutationis faciendum illi est. Nam aliis quidem diebus satis est, si legatur nec ne a Magistris per pueros observet, et annotet finita commutatione negligentias omnium D. Rectori, quoties tota commutatione et quo die quis neglexerit, in chartam descriptas referat. Hoc idem illi faciendum est eo die, quo dismembratio ex peretiis futura est. Decanus autem idem suis ut dictum est insignibus vestitus obambulet lectoria notetque, nonmodo numerum sed aetatem etiam auditorum et conditionem, num pueros, num adultos, num studiosos, num baccalaureos, num proprios pueros aut discipulos, num extraneos vel alios habeat.

6. Decanus ut primum post doctores locum in convocationibus habeat, cujuscunque generis illae convocationes fuerint, et illos ad offerendum euntes immediate sequitur, in convocationibus magistrorum primus, ita ingenio, moribus, eruditione primus esse debet.

7. Decanus pridie dismembrationis, quae semel annis singulis fit, a rectore universitatis per sapientem moneatur, ut diligentias magistrorum legentium, numerum, aetatem, conditionem auditorum in principio, medio et fine commutationis paratas habeat, eique offerat, aut ipse eidem convocationi adsit marcam accepturus.

darować, a nawet z własnéj bieszeni ubóstwo kandydatów zastępować) niema dziekan tylko złotych teraźniejszych 16.,

---

Modus convocationis eligendi decanum, quod fit sabbatho ante festum s. Galli et s. Georgii.

Egregie Domine doctor Venerabilis, Adsit humanitas Tua hodierno die hora XIX. hyberno, vel XVII. aestivo tempore in hypocausto communi Majoris collegii dum signum campana datum fuerit ad eligendum novum decanum Artistarum pro instanti commutatione. Item ad eligendos DD. Consiliarios pro eadem commutatione.

Regula 1. Dabit decanus eodem die alias convocationis litteras ad audiendam petitionem Magistrorum, facultati Artisticae se incorporari volentium, si qui fuerint, idque consentientibus consiliariis.

2. Ingressus in hypocaustum decanus postulante necessitate et legibus convocationem ad eligendum novum D. Decanum a se datam ostendit, et quoniam magistros quosdam esse, qui se cooptari in numerum magistrorum facultatem regentium postularent, eorum causa convocationem esse datam significet, primoque eam loco legat, postea de loco utriusque inducat, tandem locum datum esse concludat.

Convocatio ad audiendam petitionem Magistrorum artistarum facultati se incorporari postulantium, quae fieri solet die electionis Decani.

Egregie D. Doctor et Magister Venerabilis. Adsit Humanitas Tua hodierno die in hypocausto communi Majoris collegii hora (ut supra) dum signum campana datum fuerit ad audiendam petitionem unius vel duorum magistrorum artistarum facultati se incorporari volentium sub poena non contradicendi. Detur omnibus doctoribus et magistris facultatem regentibus ex parte decani facultatis artisticae. Datoque jam convocationi loco (cui etiam facultatem petentes interesse debent) enumerent magistri petentes suas diligentias legendi et disputandi decano, interim commentaria seu metricas academiae inspiciente, si non toto biennio lectiones artis, aut omnes, aut saltim tres cum disputationibus habebit omnibus, debebit admitti.

Nota. Magister petens se incorporari ad facultatem philosophicam, debet triduo ante accedere decanum et consiliarios expetere, velint sibi esse adjumento ad eam rem obtinendam, decanum quidem ut convocationem eo nomine det, consiliarios ut consentire velint.

a gdy po elekcyi swojéj prezentuje się z konsyliarzami prokuratorowi akademii bierze od niego miedzianych gro-

---

Regula I. Admisso ad facultatem magistro, legat illi decanus statuta, quae manu stipulata promittat se diligenter servaturum, multoque diligentius, quam olim lecturus et veste laxis manicis usurus, in lectionibus publicis et disputationibus, convocationibusque. Quo facto magister electus, una cum aliis potestatem habebit eligendi decanum.

2. Admissa convocatione de eligendo decano fiat S. Spiritus flexis genibus invocatio, quo tempore antea vestis seu toga B. Joannis Kanty, nunc caputium ejusdem divi per sacristianum ex templo S. Annae adfertur imponendum decano recens investito, cum quo post solutam convocationem et admissionem osculum illius praesentibus magistris patribus domus Majoris, nec non procuratori universitatis per consiliarios electos praesentatur, qui postquam ad hypocaustum redierit, caputium per eundem sacristianum cum candelis ad ecclesiam refferri curabit, ipse vero in praesentia consiliariorum libros facultatis et aliam supellectilem decanalem ab antecedenti decano recipiet.

3. Electus decanus juret superioris commutationis decano, omnia statuta facultatis servaturum, et negligentias diligentiasque omnium dominorum magistrorum annotaturum.

4. Assumptis insignibus magistratus sui decanus, consiliarios sibi duos designari, ex medio coetus postulet, quorum consilio et auxilio in omni re facultatis bene ordinanda uti possit commodissime, et quinam sint eligendi sententias quaerat hoc modo: V. D. Magistri! Quando quidem me D. V. elegerunt et constituerunt, Deo ita disponente, Facultatis philosophicae decanum, proinde ne quid eidem in meo decanatu decedere videatur peto mihi a D. V. adjungi consiliarios, quorum consilio in omnibus facultatis ejusdem negotiis commodissime uti possem, quaero ex D. V. quinam sunt eligendi.

5. Consiliarii eligantur duo, primus ex domo majori, secundus ex minori, aut, si ita videbitur, extraneus, quibus electis superioris commutationis decanus una cum decano novo tapetes omnes et cistam cum libris facultatis reddat.

6. Decano novo academiae oeconomus grossos sex dabit, quos duos sibi accipiet decanus, binos consiliariis dabit; hi ambo illi universam supellectilem decani redditam significabunt.

7. Gratias agat Decanus D. Magistris, quod pro ornamento facultatis Artistarum libentissime convocationi interesse non sunt

szy 2., a konsyliarze z bedelami po 1. groszu. Zkąd ta pensya początek wzięła, niewiadomo.»

---

dedignati. Quam rem post singulas convocationes facere debebit decanus testificandae gratitudinis causa, et sui erga illum amoris.

Postero die electionis suae decanus pro accipiendis horis convocationem istis verbis faciet.

Egregie D. Doctor et Magister Venerabilis adsit humanitas Tua hodie hora 19 aestate et 17 hyeme in hypocausto Majoris collegii dum signum campana datum fuerit ad recipiendas pro instanti commutatione horas cum lectoriis ex loco et ordine eorum lectionum, quae sunt ex ordine proximis diebus acceptae.

Regula 1. Propter majorem convocationis authoritatem decanus adire solet M. D. Rectorem et D. Doctores statim a prandiis ejusdem diei, eumque in hunc modum ad eandem convocationem invitabit.

Magnifice Domine Rector! dedi hodie convocationem pro accipiendis horis et lectionibus hora 19 in hypocausto communi Domus majoris, cui quoniam omnes D. Magistros Philosophiae et humanitatis professores interesse oportebit, proinde peto velit M. V. presentia etiam sua eandem condecorare, et pro sua prudentia nos admonitionibus paternis instruere, rem ut se dignam ita nobis gratam et utilem M. V. factura. Simili oratione uti solet ad D. Doctores.

2. Decanus suis insignibus ornatus hypocaustum ingredietur, moreque et consuetudine antiqua ad faciendam convocationem se urgeri ostendet, eamque ita ut scripta est leget, et si habeat locum nec ne requiret (quod illi in omnibus convocationibus est necesse ac faciendum). Si tardius venerent D. Doctores admissa jam convocatione inducere tamen ad eos debet R. Pater. Data est convocatio pro accipiendis.... itaque quaero num habeat locum. Minor autem consiliarius in charta horas omnium et lectiones scribet, sed primo ad M. D. R. sic dicat: «M. D. Rector, si aliqua sunt, quorum Nos M. V. pro tempore et loco admonere velit, libenter audiemus.» Similiter et ad doctores, si affuerint, inducendo: «R. Pater! si aliquid est, quod in medium afferre velit pro instructione omnium nostrum, nos parati sumus, summa cum attentione et benevolentia audire.» Interim PP. solent admonere officii, diligentiae, moris et dignitatis suae Professores. Quod quidem primus M. D. Rector faciet, cui etiam primo, vel in genere omnibus simul decanus respondere debet in hunc sensum: «M. D. Rector R. P. admonitiones R. V. satis prudentes et vere paternas eo quo decet animo cum debita etiam gratiarum actione accipimus et quantum ex nobis erit,

« Jest czterech professorów filozofii w kollegium wielkiem, którzy się zowią królewskimi, z tych każdy za

---

Dei adjuti praesidio satisfacturi. » Tandem ad Magistros inducet.

3. Venire debebit in eam convocationem Decanus bene instructus, ut sciat, quae lectiones artisticae duabus superioribus commutationibus a reg. p. Professoribus lectae sunt, quaeque vacassent. Quanquam hoc interesat superioribus decanis die s. Georgii et s. Aegidii observare.

4. Regii professores ut primo lectiones aristotelicas arripiunt, ut per triennium universus artisticus cursus ab illis absolvi possit, ita etiam primi horas accipiant.

5. Cavebit decanus ne matutinae lectiones artisticae pro meridianis horis propter exercitationes legantur, nec hoc fieri aliqua cogat necessitas, neve pomeridianae in matutinas mutentur. Idem ne lectiones multae 13 aut 9, hic aestate, illic hieme legantur, dialecticae causa, qua in re quod consuetudo recepit, Decano interest observare.

6. Lectiones pro absentibus legendae cum lectoriis et horis ultimo loco legi debent.

7. Acceptis lectionibus Decanus palam dicet, esse hoc consuetudine majorum approbatum, ut singuli D. Magistri Decano promittant manu stipulata se diligentissime lecturos, proinde et singuli ad id faciendum assurgant, quo facto discedant omnes ex hypocausto.

8. Lectionum, lectoriorumque cum horis inter magistros ex mutuo consensu commutatis fieri non debet, nisi assentiente decano et permittente. Alias irritum fore.

Decanus ipso die electionis rectoris tres intimationes faciet hac forma. Primam absque sigillo his verbis: M. Martinus Gilevius Artisticae facultatis decanus ipso die innovationis studii quaestiones philosophicas hora 22 hyeme, aestate 20 in lectorio Aristotelis enarrare incipiet.

Alteram sigillo obsignatam: Proximo die Mercurii (vel alio in quem inciderit) innovatio studii futura prima dies est. Datum Decanatus sub sigillo.

Tertiam similiter obsignatam: Decanus artisticae facultatis mandat omnibus artium et Philosophiae baccalaureis, ut hodie hora 19, vel alia, modo sit pomeridiana in lectorium Galeni conveniant, ad audienda omnia, quaecunque ad ipsorum statum, honorem et incrementum studiorum pertinent, sub poena 8 grossorum. Datum decanatus sub sigillo.

25. grzywien jagiellońskich bierze ze cła miasta Krakowa pensyi rocznéj złotych 40.«

Regula 1. Has tres convocationes sapiens ipso die electionis M. D. Rectoris clara voce in superiori lectorio legat.

2. Si pestis impediverit, qua die eligitur rector, eodem tres supra scriptae intimationes fiant, fieri tamen debent necessarie pro die innovationis studii a M. D. Rectore designato.

3. In hac convocatione, quae baccalaureos fit, decanus antequam digerat Baccalaureos in classes disputandi et respondendi (quos primus scribere illos suis nominibus debebit) leges illis et 2dae laureae lectiones disputationesque recenseat, studiosis etiam narret, quae lectiones ad consequendam primam lauream, et quot disputationes, videlicet 10 in superiori lectorio, totidem in inferiori ordinariae. Similiter extra ordinem sub D. Magistris 10, sub baccalaureis totidem requiruntur. Utrosque autem luculentissima oratione incitabit ad pietatem, studia literarum, optimos mores et vivendi elegantiam.

»Egregii D. Baccalaurei consuetudine monente, jam pridem in hac alma universitate recepta, feci convocationem DD. VV. quorundam communicaturus, quae officium DD. concernere videntur. Sum quidem ego bene de D. V. persuasus, sperans quemque V. non inerte facturum ea ad quae facienda et complenda est obligatus. Ut tamen ad omnia DD. sint et promptiores et alacriores, aliqua in medium affere operae pretium putavi!

1. Ante omnia illud apud se perpendant diligentissime, obsecro, quod promiserint stipulata manu decano, post illam solemnem susceptionem examine peracto et postea publice in promotionibus suis hoc idem repietierunt. Promiserunt autem D. V. immo vero juraverunt, quotiescunque requisiti fueritis a decano ad respondendum, disputandum, legendasque lectiones statis diebus non gravatim, nec reluctanti tempore, sed ultro et prompte se facturos, fideliterque in alma universitate hac laboraturos. Hoc idem ut commutatione hac et postea, quoties tempus et res ipsa monebit faciantque moneo et hortor juramenti illius effectum et executionem nunc a Vobis exposcens. Ne ergo puer meus toties ea de re V. D. frustra adeat, nec D. V. ullis se defendant excusationibus, sed statim sine ulla cunctatione et quaestione suscipiant, et quod muneris Vestri debiti erit diligenter et alacriter obeant, sic enim futurum est, ut et ego et academia propter D. V. bene audiamus et D. V. apud D. R. atque ideo apud totam universitatem bonam sitis habituri existimationem, quod si aliquis ejusmodi reperietur

»Jest także dwóch professorów *cursus philosophici Aristotelici* przez Gabryela Przemankowiusza, nazwanego

---

(quod quidem nec spero, nec eventurum cupio) qui juramenti et officii immemor, labores subterfugere, nec decano parere voluerit, certe me ita necessum erit cum ejusmodi procedere, ut legum authoritas praescribit, ne tamen se alius ignorantia excuset, sciat poenam 8 gros. se is toties incursurus, quoties requisitus a decano officium sibi injunctum exequi neglexerit. Hac de re statutum communitatis est.

2. Ac cum magistratus a Deo quoque ordinatus sit, ideoque Deus graviter se in eos animadversurus minetur, qui magistratum non illo honore, quo debent afficiunt, D. V. cavebunt diligenter, ne in hac parte aliquid peccare videantur, illud apostoli prae oculis semper habendo: cui tributum, huic tributum, cui honor, huic honor. Quoties D. V. Decanum adire voluerint, in causa aliqua, toties in habitu decenti, loco personaeque servienti D. V. illum adeant, eumque eo non contendant, sed ubique modestiae et honoris recordentur, illique memores: ut nos majores, sic nos coluere minores. Sed si aliquis gravatum se senserit esse vel mandato, vel decreto Decani, sine contentione ulla ad superiorem magistratum appellare poterit. Si enim aliquis, quod absit, decanum verbo aliquo laeserit, privatim vel publice dehonoraverit, caveat, ne convocationi huic ex actis Rectoris extractae subjaceat.

3. Illud quoque D. V. non minori curae sit, ut mores Vestro ordini competentes prae vobis feratis, ita vestitu corporis, motu, incessu, sermone, quaedam gravitatis species et maturitatis appareat, sanctaeque pietatis cultus et maximus Philosophiae amor, majorumque Vestrorum reverentia debita in vobis elucescat.

Porro orationis hujus ad te quoque studiosa juventus, bona pars spectare videtur, quam ego admonitam velim, ut ante omnia virtuti dedita pietatem colat, devotionique vacet, D. O. M. pro felici studiorum suorum incremento jugiter oret, sine quo nihil potest esse solidum, nil constans, nil sanctum, nil verum aut honestum, sed omnia vana, incerta, suspecta et erroribus plena conspicientur, quid enim corpus sine anima, hoc ipsa anima sine gratia Dei nemo esse potest, qui non videat. Quo nomine eo major fides adhibenda est D. Phi. qui palam dictare solebat, se plus devotione et orationibus quam diligentia in Phis et theologicis studiis profecisse; neque hoc eo dico, quasi sola devotione contenti laborem atque diligentiam omnino jam postponere debeamus. Notum enim illud est quod vulgus dici solet: cum Diis admoveto

Władysławskim fundowanych, z tych każdy powinien brać na rok według oryginalnego zapisu na Izbicy z roku 1630.

manum, ora et labora. Illud pro fundamento poni solet, hoc pro structura habendum pietate persupposita (?) operi incumbendum et nec labori parcendum, is autem non gravabit vos. Profecto et temporis, quo nil pretiosius et brevitatem diligentius apud vos perpenderitis.

Si hac tenus ergo neque licentiores Vos praestitistis, studiorum et temporis nulla habita ratione, jam tandem evigilate, en innovatio studiorum adest, curabitis ergo et vos meliorem in statum transformari. Quisque pro virili contendat, ne hic et aetatem suam et pecuniam inaniter consumat. Eligite Vobis lectiones pro captu et profectu Vestro ad audiendum, ad discendum. Et ut sciatis quae lectiones pro gradu baccalaureatus, pro gradu magisterii sint, eas non gravatim Vobis recenseto. His ita peractis tempus jam et res ipsa monet, ut Domini baccalaurei in classes redigantur, sic enim officium suum commodius facere poterint.

Die tertia post innovationem studii decanus pro vacantis lectionibus vel ab aliis resignatis Phiae Magistros convocet his verbis: Egregie D. Doctor et Magister V. adsit humanitas Tua hodierno die in hypocaustum commune Majoris collegii dum signum campana datum fuerit hora 19 ad accipiendas lectiones vacantes, v. l. Metaphisicam, perspectivam, Musicam et alias, si quas vacare contigerit, tum ad permutandas horas cum lectoriis, si videbitur. Detur omnibus D. Doctoribus et Magistris artium et philosophiae professoribus ex parte decani facultatis artistarum.

Regula 1. Antequam decanus verba superioris convocationis legerit, consuetudine et legibus cautum esse doceat, ut fiat post innovationem studii tertia die, sibique non esse tutum recepto mori reluctari.

2. Absoluta re tota gratias agat D Magistris, quod nec gravatim, nec cum aliqua sua molestia convocationi interfuerint, suaque illis vicissim studia et officia commendet decanus.

Feria 2da rogationum decanus chartam obsignatam in foribus collegii affigendam curabit hisce verbis: «Hodie et sequentibus diebus, horis quibus peragantur processiones a lectionibus vacandum esse. Datum Decanatus sub sigillo.»

Modus tentandi lmae laureae candidatos.

Domini Magistri praesentaturi decano facultatis lmae laureae cupidos epomide ornati ac veste latioribus manicis induti ve-

złotych polskich 400, ale że procent do połowy zmniejszony, nie bierze tylko złotych 200. Za to powinien czy-

---

nire debent in ejus domicilium, moresque, ingenium, eruditionem, modestiam, tempus in academia consumptum, artium Phiae et linguarum cognitionem sui discipuli ita commendent, ut humanitatem et benevolentiam Decani experiatur, hoc modo: «Eximie D. Decane! Adolescens iste jam ab aliquod annis in celebri hac academia me praeceptore usus, bonis literis hac tenus incumbit, studiorum suorum fructum et praemium Virtutis se relaturum aliquando sperans. Nunc quoniam ad lauream primam animum applicuit, quem sine singulari D. V. beneficio quae est nostrae interim facultatis caput, consequi non potest, petit a me, ut D. ejus nomine adirem, eumque D. V. commendarem. In quam sententiam ego facile adductus propter ejusdem adolescentis modestiam, probitatem, diligentiam et non mediocrem in bonis artibus profectum, eum D. V. iis de causis diligenter commendo, utque eundem in numerum aliorum canditorum suscipere et humanitate sibi innata prosequi dignetur, majorem in modum oro.

Ratio 2da. Decanus commendanti discipulum suum Magistro gratissimam esse recommendationem ostendat, seque daturum operam polliceari humanitatem et benevolentiam suam pluribus modis et temporibus declarandam intelligat et laudet hoc modo: Venerabilis D. Magister! quemadmodum adventus D. V. admodum mihi est gratus, ita animum D. V. vehementer complector, quod D. V. facultatem philosophicam adolescentibus egregiis discipulis suis, augere et exornare contendit, quos ego sperans tales, quales mihi a D. V. commendantur suscipio, daboque operam, non modo in examine futuro, sed omni tempore praesto sibi adesse intelligat.

3. Horam tentaminis et quid in eo potissimum requiratur, videlicet literae inscriptionis suae in metricam universitatis candidato narret, statimque decanus vel procancellarius ejus nomen et cognomen cum praeceptoris sui nomine in charta memoriae causa scribat.

4. Decanus vero dimidiam horam eo die, quo tentamen fieri solet, videlicet omni feria 6ta ante quartuale quolibet et proxima exercitet, nisi festum collegii impediverit, eique exercitationi suae omnes simul a D. Magistris commendatos interesse jubeat, jam Reverendatos et ad tentamen paratos, in suo domicilio, si decanus fuerit in Majori collegio, sin minor tentamen peragetur in domicilio senioris Consiliarii.

tać dwa razy na dzień po godzinie i dysputować publicznie z którejkolwiek części filozofii. Ci professorowie obie-

5. Omnes tentandi sigillatim obligari debent stipulata manu, ut vere ad ea respondeant, de quibuscunque interrogati fuerint, utque dicant nemini, quod cum illis actum fuerit. Quo facto testimonium inscriptionis suae producant.

6. Inter tentandum scribant in tabella quaspiam omnes lectiones quae ad gradum pertinent, et de singulis singuli illarum lectoribus et exercitiis adjuncta interdum summa librorum aut capitum libri cum 4plici disputatione quae 4o esse debent numero fiat percunctatio.

7. Consiliarius minor confessionem non auditarum lectionum, exercitationum, disputationumque clam annotet in charta cujusque tentandi.

8. Neminem qui biennio careat ante convocationem ea de re danda esse tentandum.

9. Poterit Decanus cum consiliariis duos libros aut tractatus 6 tentato condonare, sic etiam disputationes aliquot, si habeat 8 vel in superiori, vel in inferiori lectorio, poterit dispensare de reliquis.

10. Decanus cum consiliariis plurima esse audita negligentissime tentato dicat, frigidissime responsa ad ea, quae objecta sint, jussoque illo exire, quid tentato numerandum sit consilium requirat, et revocato illo numerare illum jubeat.

11. Absoluto omnium tentamine Decanus omnes simul ingredi jubeat, pluribusque verbis suam et consiliariorum humanitatem et benevolentiam circa tentandum illis declaratam esse significet, horteturque etiam illos ad gratitudinem et gratiarum actiones pro singulari humanitatis officio, deinde reverendatos et epomidatos ante fores hypocausti majoris cum chartis lectionum suarum ipsa convocationis hora esse jubeat, utque in omnibus negotiis suorum praeceptorum consilio utantur admonebit.

Forma convocationis ad videndum tentatos.

Egregie etc. Ad videndum praesentari quosdam juvenes heri jam tentatos examen aperiendum ad consequendam primam lauream in bonis disciplinis, item ad dispensandum de certis quorundam defectibus. Detur etc. et sub poena non contradicendi.

Forma convocationis ad audiendum petentem.

Egregie etc. Ad audiendam petitionem unius pauperis V. Servitoris cujusdam D. Magistri examen pro gradu baccalaureatus consequendo subire volentis. Detur etc. sub poena non contradicendi.

rani bywają przez akademią kolejno z Wielkiego i Małego kollegium, kończą kurs we dwa lata i wyjąwszy wielkich

---

Regula 1. Decanus hypocaustum ingressus causas convocationis palam ferat, superioris et sequentis de servitore. Hancque de servitore prius legat et an locum habeat, sitque ejus audienda petitio ab omnibus perquirat.

2. Si dabitur potestas audiendi servitorem, evocari eum jubeat ab ultimo magistro et causam petitionis exponi.

3. Exaudita petitione perquirat aliorum de eo judicium, praeceptor autem praesens tunc interesse debet ac suum servitorem commendare, biennium illum servivisse diligenter doceat, modestum, studiosumque esse.

4. Petenti condonantur grossi 20. Phisic. et Fisco, quo revocato illi decanus renunciare debet, et ad gratiarum actionem, facti que istius memoriam illius animum incitet

5. Absoluto servitore vel paupere Decanus convocationem legat ad videndum praesentand. quosdam juvenes et an praesentandi sint, requirat. Consentientibus illis ipse decanus eos stans in foribus suo ordine appellat hoc modo: Petrus Rokicki, Stanislaus N. singulis respondentibus: *adsum*. Et confestim hypocaustum ingredientibus omnibus recensitis et introductis decanus in suo loco sedens in haec verba inquit: V. D. Magistri! Isti sunt juvenes heri a nobis tentati, quos D. V. praesentandos duxi, prout et praesento, qui quemadmodum D. V. de facie sunt noti, ut etiam nominibus suis innotescant, ordine suo recitabuntur (interim vero de negligentiis dispensari solet). Atque ita nomina illorum in charta sedens recitabit: primus in ordine A. secundus B. etc. Singulis respondentibus: *adsum*. Deinde chartas diligentiarum D. Magistris demonstrare jubeat, ac deinde exire et expectare ante fores hypocausti, cum advocati fuerint.

6. His actis gratias agat D. Magistris, qui convocationi interesse non sunt dedignati, nam sequenti convocationi nisi eos, qui sunt in facultate interesse non licet. Deinde legat Decanus sequentem convocationem, quae et de eligendis DD. examinatoribus, atque simul pulsatur, et de ea inducit.

Forma convocationis ad eligendos D. Examinatores.

Egregie D. Doctor et Magister Venerabilis! Adsit hodie hora.. humanitas Tua ad eligendos D. Examinatores istarum juvenum, qui hesterno die jam sunt tentati, Examen baccalaureatus subire volentium, sub poena caereae et non contradicendi. Detur omnibus etc.

wakacyi, spowiedzi wielkonocnéj i świąt Bożego narodzenia cały rok wciąż czytają.«

Observatio 1. Quaerat Decanus, num sit convocationi locus, et qui sunt eligendi?

2. Duo examinatores eligantur per descensum magistrorum, qui sunt in facultate, unus de majori, alter de minori collegio, aut etiam extraneus. Tres etiam esse possunt, si examinandi plures fuerint, decem vel octo numerus excesserit.

3. Absoluta convocatione decanus advocet candidatos (qui in conspectum Examinatorum electorum cum caputiis venient) eisque praecipiet: 1. Ut nusquam nisi reverendati, togati et epomidati consistant, habitumque honestum deferant. 2. Nusquam nisi pueris comitati abeant. 3. Ut ad examen die et hora determinata conveniant. 4. Ut sacrosanctam pietatem ament, auxiliumque coeleste votis ardentibus implorent. 5. Utque duos inter se eligant dispensatores, in quorum manu singuli pecuniam dari consuetam numerent. 6. Ut lectiones fiscumque solvant. 7. Ut in omni re suos praeceptores consulant. Quo facto jubeat eos Decanus a se ipso primum thema accipere et examinatorum captare benevolentiam.

Additamenta quaedam ad superiores observationes ante examen baccalaureatus servanda.

1. Post tentamen peractisque iis omnibus, quae ad tentamen requiruntur, omnes simul Decanus advocabit, eosque hac oratione alloquetur: DD Candidati! brevi hoc tempore fecimus periculum ingeniorum Vestrorum et scimus jam, quid quisque valeat, quantumque in literis profecerit scrutati sumus, et cognovimus etiam diligentias Vestras in lectionibus, gradum quem consequi cupitis concernentibus. Quae quidem adeo sunt exiles et modicae, ut si in stateram cum negligentiis ponerentur, longe illis essent inferiores futurae, propterquam cum severius vobiscum agere et majorem satisfactionem a vobis exigere debuimus. Quoniam ergo non mediocrem humanitatem et benignitatem DD. Tentantium experti estis, eam ipsam gratitudinem animi gratiarum conjuncta actione, vos compensare, in memoriaque habere fas et aequitas esse videtur. Interim in Dei nomine abire potestis, cras Deo volente hora 17. in majori collegio affuturi, et ante fores hypocausti communitatis cum chartis lectionum suarum, seu diligentiarum togati et epomidati, donec vocemini expectaturi, praeceptores vestros in omnibus consulentes.

2. Postridie tentaminis, aut ad summum tertio die solent dari duae, aliquando etiam tres convocationes seperatim ad viden-

»Jest także w tym wydziale *orator Tilicianus*, rzeczony od Tylickiego, biskupa krakowskiego, który na tę

---

dum praesentari et haec est principalis, ad audiendum petentem si se fortassis aliquis obtulerit, et ad eligendos examinatores si erit petens ita decanus D. Magistros, (is enim mos observari solet) alloquatur statim veniens: D. Magistri! necessitate et re ipsa postulante feci convocationem D. V. ad videndos adolescentes heri tentatos. Cujus tenor ejus modi: Egregie D. doctor et magister V. adsit humanitas tua etc. Et quoniam se obtulit unus petens, ejus quoque causa dedi convocationem, hac serie verborum:

Egregie Domine etc. Adsit humanitas Tua ad audiendum petitionem duorum servitorum (quorum alter est cujusdam D. Doctoris, alter cujusdam D. Magistri) examen pro gradu baccalaureatus assequendo subire volentium sub poena non contradicendi. Detur ex parte Decani.

Deinde legat ad finem inducatque ad singulos de utraque convocatione num locum habeant. Dato loco convocationis concludat utramque convocationem habere locum, hocque alias semper agendum est Decano, ut quoties duas, sive tres contigerit dari convocationes lecta principali dicat statim: Sed quoniam alia intercessit convocatio de hac in illa re, eam quoque lego. Facta convocatione petens audiri, vel expediri debet. Demum Decanus candidatos in hypocaustum introducit et praesentat, chartasque diligentiarum D. Magistris illos exhibere jubet, posteaque exire ante fores, dum advocati fuerint exspectare.

3. Chartis diligentiarum revisis solet Decanus cum Tentatoribus sigillatim de candidatorum in eorum absentia ingenio et profectu testimonium dare in hunc sensum: V. D. Magistri, ut interim aliquid de industria et profectu horum juvenum dicam, quorum heri non tantum interfui, sed praefui tentamini, sciant D. V. (quantum pro illud breve tempus cognoscere potui) eos qui ad futurum examen admittuntur mihi non indignos videri, non tamen omnes ejusdem dexteritatis esse. Aliqui enim metu impediti fortassis, ad interrogatum frigidius respondebant, quanquam et de his illorum aetas tenera, modestia, et in litteris, quam adhibent diligentia, nos boni sperare jubent. Aliqui ita industrii ad singula objecta, respondere apti sunt, ut nobis jam magnam de se spem omnino porrexerint, ceteri medii. Quare puto admittendos esse ad futurum examen, si ita DD. juxta D. Tentat. qui in locis suis sunt allaturi testimonium, videbitur.

katedrę dał 10,000 złotych. Lokowane są na dobrach Sieborowice i Pielgrzymowice, należące do akademii. Daje

In eandem sententiam tentatores, decani orationem et testimonium confirmaturi dicent. His absolutis ut superius dictam decanus convocationem aliquam leget pro examinatoribus eligendis.

Decanus candidato Fiscum et Physic. sibi candonari petenti ita respondet.

Domine mi candidate! V. D. Magistri, qui ingenuis juvenibus, de quibus spem aliquam bonam, concepti sunt, nunquam deesse volunt petitioni tuae locum relinquendum putaverunt, vel eo maxime nomine, quod a praeceptore Tuo et a quibusdam aliis D. Magistris ita commendatus es, ut Te beneficii hujus memorem semper et gratum fore, huicque almae universitati olim non inutile sibi persuadeant. Quare, ne spem nostram de Te conceptam defraudes, curandum tibi sedulo erit. Abi itaque in Dei nomine, de Fisco et phisicor. quando quidem Tibi . . . condonata sunt minime sollicitus. »

Modus examinandi primae laureae cupidos.

Regula 1. Decanus cum examinatoribus prima hora, dici primae examinis genibus flexis, una cum candidatis divinum auxilium invocabit, recitante illam antiphonam: Veni Sancte Spiritus. Iter Emitte. Spiritum cum oratione.

2. Tria candidatis mandare debet: 1. Ne acta examinis audeat cuipiam potefacere. 2. Ne alter alterius naso adunco responsa, orationes, omnia dicta aut facta irridere sit ausus. 3. Ut si quispiam repertus fuerit parum dignus in bonis artibus honore, reiciatur a promotione, non per extraneas recipi personas curet, sed duntaxat idem semet ipsum vel per praeceptorem suum. Item ne magistrorum argumentationes in minimis et parvis habeant, nec easdem flocci habeant; quae omnia stipulata manu se facturos promittant.

3. Decanus Thematis omnium candidatorum grammatices, antequam ipsi dicere incipiant, verba recitet, illosque animo hilari et audenti dicere jubeat et dicentum errores in omnibus grammaticae partibus annotet, ut objurgandi et exprobrandi solecismos et barbarismos occasionem habeat.

4. Finita oratione et themate a candidato, quaerat decanus cujus illa sit generis? quot partium? qui confirmationis loci? quaestionemque male decisam, si ita sit, dicat, vel etiam si elaborata sit, commendet.

codziennie *exercitationes super genera causarum*; tak w łacińskim, jako i ojczystym języku; miewa także co-

5. Decanus utriusque domus ad examen ornatus disputantium vestibus ingrediatur. Examinator majoris collegii absque epomide, minoris cum epomide.

6. Decanus in toto examine humanitatis et officii sui ita meminerit, ut neque sit nimium facilis, neque nimium severus, sed mediocritatem conservet, benigne objurget, negligentes et qui memoriter et jucunde non recitarunt accusset, laudet autem parcissime et verecunde.

7. Examinatores inhumanius et prolixius disputantes authoritate sua compescat et serius ad examen venientes admoneat, ne munus sibi delegatum aspernent, aut negligientias obeant.

8. Decanus interdum ab examinatoribus proposita argumenta dissolvat, ne quid dissolutum relinquat, exercendi candidatorum ingenii causa.

9. Decanus antequam finiat primum thema, potest facta convocatione ad examen admittere, quotquot oblati fuerint.

10. Quemadmodum primum ex grammaticis thema singuli candidati singulis horis absolvunt, ita reliquarum omnium lectionum capita omnes una hora expedire necesse est.

11. Quemadmodum singuli candidati primum ex grammaticis thema a Decano accipere perpetua lege soliti sunt, ita efficiendum esse, ut primus in ordine ex dialecticis a primo examinatore accipiat, secundus a secundo, tertius a Decano. Ex veteri arte a secundo examinatore primus candidatorum, a decano secundus, a primo examinatore tertius. Hic jam ordo usque ad finem examinis servandus.

12. Admoneat decanus, ne candidati aliunde petant interpretationem capitulorum omnium lectionum, quam ex illis scriptoribus, qui sunt ad explicandum propositi, utque brevitatem celeritatis matrem in explicando ament.

13. Caveat decanus, ne candidati eadem de re capita ex Caesario et dialectica Aristotelis, sed diversa et diversis de rebus interpretent. Decanusque id egregie providebit, quoniam ille unicus omnia themata librorum qui in gradu requiruntur, dividit, describitque et descripta examinatoribus tradit.

14. Si plures erunt candidati quam 13. balneum octo denis grossis redimant, si 13 tantum, aut etiam pauciores quaternis et vicenis. Quam pecuniam dispensatores in manus Decani ante bal-

rocznie panegiryk łaciński na pochwałę ś. Stanisława biskupa i męczennika w katedrze krakowskiéj; bierze za

---

neum reddere debent, inter omnes examinatores et decanum dividendam.

15. Fuit antiquus academiae mos, ne utriusque laureae cupidi themata examinis, prima cum orationibus ullis, quacunque de re voluerint, habendis, explicarent: sed iste mos jam plane antiquatus est.

16. Post absolutam Aristotelis dialecticam sub finem horae de conversionibus propositionum et sylogismorum decanus cum examinatoribus quaerat ex candidatis, et sententias quasdam graecas, seu verba illis interpretanda proponat. Peritos utriusque rei verecunde et parce laudet; imperitos ad linguarum et dialecticae caeterarumque artium amorem excitet; idemque fieri in examine magistrorum.

17. Absoluta re Dialectica, epistolas a singulis candidatis proposito argumento decanus scribi jubeat, et una prius hora quam solitum sit, prius veniendum illos esse hortetur, qua effluente redeat cum examinatoribus, et totam horam in examinandis epistolis conterat. Nunc mos est post finitum examen tradendae epistolae.

18. Spheram cum computo conjungendam extremo loco et nil a studiosis pro illa accipiendum. Quae duo ea die bene mane interpretabunt, quo praeeant illic necessaria paraturi.

19. Si candidatum quempiam utriusque examinis intra examen in morbum incidere contigerit, omnia themata explicationis suae neglecta ut primum convaluerit, prima illa hora omnium explicabit.

20. Decanus in disputationibus sabbathivis diebus cum examinatoribus, si eorum classis inciderit, liber est toto utriusque examinis tempore. A lectionibus autem si alii Professores legerint, et disputatione die dominico liber esse non potest, sed utrumque per alium absolvat.

21. Festum collegii tempore examinis violari non debet, nisi summa cogat necessitas. Item convocatio publica impedire propter examen.

22. Primae laureae candidati duabus tantum septimanis et uno ad summum die septimanae tertiae examinari debent, ita ut prior septimana in studio grammatices una cum singulis hora consumatur; posterior in reliquis lectionibus, ita ut omnes una hora absolvi queant.

23. Absoluto omnium candidatorum primae laureae examine, decanus cum Examinatoribus candidatisque et illorum servulis in

lekturę pensyi rocznéj złotych 500. Obierany bywa przez akademią. »

---

balneum eat et a singulis tam servis balnei, quam hospiti solvat, neque curet balneum conduci, nec pro his quicunque capillum tondi jusserint, aut ventosis utuntur, quidquam solvat, nec ab externis promotores ergo candidatorum et aliae personae hinc excludi debent.

24. Nec decanus cum examinatoribus, nec candidati ibunt in balneum epomidati.

25. Si nullum in balneo paraverint obsonium candidati, non graviter et iniquo animo ferat. Consuetudo tamen obtinuit, ut vinum malvaticum cum pane albo in aliquot patinis, quosdam delicatiores cibos coronis etiam tempore aestivo adhibitis parent, quae quidem D. Decano cum D. Examinatoribus balneo egredientibus et jam ad mensam accumbentibus primus candidatorum in ordine offere, utque grato animo suscipiant ea omnium nomine petere solet, cui decanus breviter respondet in hunc sensum:

Egregii D. Candidati! Nos quidem tantum refectionis hujus apparatum a D. V. non requirebamus, nec pro jure nostro aliquo requirere, aut exigere possumus, ista enim apponere, vel non vestri erat arbitrii, quia tamen D. V. tanti nos faciunt, ut etiam eo officii liberalitatisque genere, studia nostra testari nobis voluerint, gratias D. V. eo nomine agimus ac habemus, ac quemadmodum in toto examinis cursu nostram benevolentiam et humanitatem cum in allis negotiis, tum etiam iis, quae nobis offerebant, satis, ut puto, prolixie, D. V. declaravimus, ita et nunc quidquid id est quod offertur, non modo grato, sed gratissimo etiam et promptissimo animo nos suscipere, nec tam cibaria haec, quam Voluntates D. V. complecti, et exosculari D. V. certo sibi persuadere debent.

26. Simul omnes ex balneo exeant cum decano candidati, illisque decanus in foribus collegii horam susceptionis privatae illo die significat et praeceptores suos consuli, quid fiat, isthic jubeat; debent autem ad minimum 14 grossos decano et examinatoribus componere ejusdem supsceptionis causa.

27. Candidati utriusque ordinis privatim suscipiendi absque epomide ad dominum examinatorem veniant, a D. Magistris non epomidati recognitiones petant, et illis negligentes publice suscipi debent. Obtinuit contrarium usus.

28. Sapientes duo, si in balneis non fuerint, tres grossos a decano examinatoribusque accipiant, et grossos 4 loco prandii more majorum.

« Inne lektury, które professorowie na przemiany czytają, są następujące: *Controversiae inter peripateticos,*

Nota 1. Decanus cum examinatoribus et candidatis primus post omnes D. Magistros ad offertorium die publici mandati eat, suis insignibus ornatus, caeteri epomidati omnes

Nota 2. Epomidati tamen magistri ad omne mandatum (ut dicitur abibunt) exceptis 4. Anni temporibus, cum tabardati incedere debebunt. Item doctores ad aram accedent; reliqui omnes professores circa aram ad offerendum ire debebunt, decano statim post doctores ante baccalaureos Theologiae in omnibus publicis actibus locum habente.

Modus susceptionis privatae.

Regula 1. Candidati utriusque ordinis ex numero suo eligant duos, qui compositam ratione privatae susceptionis pecuniam examinatoribus cum decano offerant, eosque sibi benevolos et suis competitoribus ejusdemque ordinis hominibus efficiant. Quibus respondebit decanus, quod opportunum duxerit, prius tamen illos jubebit dare locum deliberandi, postea revocatis illis respondet in hunc sensum: « Domini Examinatores id quod oblatum est grato suscipiunt animo. » Deinde singulis ingredi ordine jubebit, solet autem ordo primi tituli cum ratione aetatis eruditionisque cujuslibet fieri, tum vero potissimum ratione senii ejus Magistri, qui commendavit discipulum, ita ut petens ultimo loco constituatur. Secundi tituli ordo ratione promotionis prioris fiet.

2. Decanus ex quolibet candidato imprimis quaerat, an se dignum isto, tam insigni titulo existimet. Non annuente illo, orationem illius omniaque responsa in examine vel parcissime laudabit, vel asperioribus verbis objurgabit, ut objurgatione incitatus animus ad summam laudem et virtutis fastigium ardentius properando perveniat. Idemque examinatoribus faciendum est.

3. Absolutis sigillatim omnibus, ingredi omnes simul jubeat, illosque elaborata oratione ad studia omnium artium totiusque philosophiae, trium linguarum adhortabit, ut seduli secum ipsum meditent, quod turpe sit baccalaureum artium et philosophiae, nihil tamen artium philosophiae cognovisse, ut summae honestati et laudi in dictis, factis, cogitationibus universis serviant, utque sanctissimam pietatem toto pectore amplectuntur. Idem examinatores faciant, quo facto digredi eos jubeat ad persolvendas Deo gratias, quod examen non infeliciter sit finitum, atque petendum, ut reliqua quae restant omnia cum toto vitae cursu divina protectione

philosophia ecclectica, pneumatologia, macrocosmologia, microcosmologia, ethica, politica, oeconomica, meteoro-

---

gubernentur. Item ut vestitum suum honore dignum cum optimis moribus semper deferant et resignationes (?) lectionum ita petant dari sibi, ut fiscarius de illis non querat, utque de suo promotore sint solliciti.

Modus susceptionis publicae.

Observatio 1. Candidati ad minimum taleros duos publicae convocationis causa dent oportet decano.

2. Publica susceptio fieri non debet per leges, nisi octava ad minimum die post susceptionem privatam.

Forma susceptionis publicae.

Egregie D. Doctor et M. Venerabilis. Adsit humanitas Tua die hodierna hora 19 in hypocausto communi majoris collegii, dum signum campana datum fuerit, ad videndum praesentari personas pro gradu baccalaureatus in artibus examinatos per R. Patrem Joannem Kurelovium S. T. Doctorem, Stanislaum Cyrus Crac. per V. D. Magistrum Valentinum Fontanum, Francisum Clepardiensem, per V. M. Martinum Szlachciński, Felicem Krasoński, Stanislaum Proseoviensem, Stanislaum Kureloviensem, per V. D. Petrum.... Gaspar. Bałkovium et Joachimum Łoziński; hic tantum dicuntur exprime nomina omnium magistrorum cum suis discipulis jam examinatis. Item ad determinandum et finaliter de iisdem concludendum, de eorum admissione. Detur omnibus D. doctoribus et magistris Philosophiae professoribus sub poena non contradicendi. Ex parte decani Facultatis Artistarum.

Nota 1. In recensendis Magistrorum nominibus ut DD. Pilsno visum est, praepositio potest semel tantum usurpari, similiter et dictio pluralis numeri VV. sine iteratione ulla hoc modo: Per R. Patrem D. Joannem Cureloviensem, Stanislaum Cyrum Crac. Per V. D. M. Clementem Wielicium, Sebestianum Vielicensem, M. Martinum Gilevium Crac. Felicem Krasoński, Stanislaum Proseov. et ad determinandum fideliterque de eorum admissione concludendum.

Regula 1. Decanus antequam superiorem convocationem legat, istos juvenes proxime superioribus diebus praesentatos, ad examenque consensu publico admissos praefabit, atque a se ipso DD. examinatoribusque, diligentissime examinatos nec indignos esse prima laurea, in primis disciplinis propter ingenii acumen inventos. Nunc autem, ut et a suis praeceptoribus praesententur convocatio-

logia, phisica magni Alberti, de sensu et sensibili, de animalibus et plantis. Commentationes dialecticae, ter-

nem esse datam, sic poterit praefari: V. Magistri! feci convocationem D. V. ad videndum praesentari juvenes quosdam pro gradu baccalaureatus jam in artibus examinatos proxime superioribus diebus ad examen consensu unanimi D. V. admissos, cujus convocationis iste est tenor.

2. His convocationem dictis legat, et an locus illi sit ex omnibus cognoscat. Quo obtento quaerat decanus, num aliquis D. Magistrorum sit D. Candidatos praesentaturus hoc modo: Si aliquis est ex D. V. qui velit D. Candidatos praesentare, nunc animi sui sententiam exponat. Interim prodeat in medium Hipocausti futurus promotor candidatorum epomidatus, non tamen tabardatus, ac istius modi oratione utatur.

Est mihi in animo eximie Domine Decane vosque magistri dignissimi istos juvenes, proxime superioribus diebus in artibus humanis, philosophia et mathematicis disciplinis perdiligenter examinatos excellentiis Vestris praesentare, si hoc permissu et authoritate Vestra mihi concessum esse intellexero, qua de re deliberent quaeso et me faciant certiorem.

3. Decanus petentem magistrum dare locum deliberandi jubeat, et singulos magistros, num illique petitioni annuunt, percontetur.

4. Si annuerint introvocari illum ab ultimo magistro Decanus jubeat, et de voluntate suffragiisque magistrorum significet hoc modo: V. D. Magister omnium unanimi consensu concessa est D. V. facultas praesentandi. Qui magister pro eo erga se studio gratias agat omnibus D. Magistris, egressusque ex hypocausto ornamenta disputantium induat, epomidatusque et tabardatus introductis in hypocaustum candidatis, ita loquatur:

Suffragiis et permissu Vestro Excellentissime Domine Decane, Vosque magistri doctissimi hos juvenes, quos coram cernitis debite examinatos et non indignos prima in artibus humanis laurea inventos, propter suavissimos mores, singularemque eruditionem Excell. D. praesento et quemadmodum de facie jam noti sunt, ita et de nomine etiam noti esse possint, eorumque omnium nomina et cognomina e charta recito, quolibet ad nomen dicturo: adsum. Primus est in ordine A. secundus B... his praesentatis statim petat, praesentibus iisdem dari sibi facultatem promovendi in haec verba: Peto etiam a vobis Excell. viris una cum D. Candidatis, ut ad extremam determinationem primi in artibus et philosophia ho-

mini distinctionum, rhetorica sacra, historia philosophiae, historia regni, historia vetus sive universalis, arithmetica vulgaris in integris et fractis.«

---

noris summa authoritate et consensu Vestro admittantur. Decanus jubeat promotorem una cum candidatis paulisper discedere, donec revocet.

5. Interim decanus cum examinatoribus fidele testimonium de illorum ingenii acumine, artium, linguarum, philosophiae cognitione et scientia perhibebit hoc modo: V. D. Magistri, quoniam res ipsa admonere videtur, ut ego interim una cum dominis examinatoribus de D. Candidatorum ingenio, in studiis literarum profectu testimonia proferam, proinde sciant D. V. illos esse quosdam qui nobis et ingenii acumen industriamque suam et studium morumque gravitatem satis egregie responsis et decisionibus suis probaverunt, praesertim vero primus, secundus, tertius etc. de penultimo quoque est magna spes, qui si in dicendo se exercitare voluerit, non postremus in hac facultate habebitur; ultimo quoque non deest ingenium; caeteri frigidiores quodammodo sunt visi, sed his aetas ipsa et timor, pudorque innatus patrocinatur, fit enim saepe, ut cogitata et premeditata timore et pudore prohibente effere in loco insolito et personis non valeamus, habent tamen et hi suas commendationes. Sed et dominos examinatores in loco suo testimonium ea de re prolaturos credo; proinde quaero: num sint admittendi?

6. His ita peractis promotorem cum candidatis prae foribus stantem revocari curabit, eumque his verbis alloquetur: V. D. Magister! data est D. T. potestas istos D. Candidatos promovendi, primamque lauream illis quandocunque voluerit decernendi, cum propter singularem industriam eruditionemque Tuam, tum propter eximiam spem, quam V. Magistri de D. Candidatis concipiunt certis tamen quibusdam conditionibus per D. Candidatos servandis. Hic depositis ornamentis Decanus promotorem sedere jubebit, candidatos autem, ut propius accedant monebit, quos in hunc sensum alloquetur:

Domini Candidati! Vos interim mihi haec quatuor bona fide promittatis oportet, idque manu stipulata; sub hac enim conditione admittemini ad ultimam determinationem, si ista 4. vos facturos bona fide pollicemini. Primo autem polliceri debetis, ut lectiones audire pro assequendo gradu caeptas ad finem usque audiatis, nisi quid grande impediat. Secundo, ut mores multo quam olim graviores prae vobis feratis, hi autem in vestitu, in corporis motu, in incessu et in sermone apparere debet. Tertio, ut omnia, quae solvenda sunt Fiscario solvatis, aliter enim...

« Uczenia tych traktatów dwie są konieczne potrzeby i dwa pożytki. Pierwszy z strony professorów, albowiem

---

Tu rękopism znacznie przerwany zaczyna się znowu od słów:

Observatio tertia. Promotor in Cathedram non ascendat, nisi fiscarius ab omnibus candidatis satisfactum sibi esse sit vestitus.

4. Candidati die promotionis ante promotionem in hypocaustum commune majoris collegii conveniant, quibusdam de rebus tractaturi, instruunt illic interim Sapientes, eisque significant, qui praeceptoribus suis et quantum offere velint, iisdem puta sapientibus attentos grossos dare solent, iidem candidati singuli grossos conferunt et contribuunt, ita numerus grossorum numero candidatorum respondeat, quam pecuniam inter se divident, Tertianus cum servitore Decani Si Decanus ex majori collegio fuerit, alias soli Tertiano haec pecunia cedit, ut qui mensam D. Examinatoribus in loco commodo singulis applicuerit diebus per totum examen.

5. Epomidati tantum venire debent candidati in majus collegium ad lectorium pridie promotionis suae eleganter ex omni parte tapetibus ornatum atque ordine ea consedere loca, qui axiomata defendentium est proprius.

6. Explicato axiomate a candidatis egrediendum illis erit monitu et jussu promotoris ante fores lectorii et assumenda disputantium ornamenta, postea statim redeundum et cathedrae sedes ordine occupandum, affirmante promotoro illo loco jam non dignos esse.

7. Promotor interim quaestionem disputantium more tractet, et in utramque partem disputat, deinde eam omnibus et singulis candidatis determinandam et dissolvendam committat.

8. Absoluta quaestione professionem fidei promotore admonente candidati recitabunt, jurabuntque se omnia religionis catholicae puncta, consuetudines, decreta tenere et tenturos in hoc in omnibus omnium generum promotionibus fieri solet, primus in ordine ea omnium ex libro recitabit, quae ad eam professionem in synodo tridentina constituta pertinent, reliquis satis dicere erit: Ego N. spondeo, voveo et juro. Sic me Deus adjuvet et sancta Dei Evangelia.

9. Tandem orationem suam Promotor quacunque de re voluerit, potissimum tamen de philosophia morali habeat.

10. Sub finem orationis admoneat tacite et laudet aperte candidatos, illisque virtute legum academiae a sanctissima sede apostolica et Poloniae regibus data, primum in bonis artibus et philosophiae honorem decernat, idque in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti Amen.

czytaniem ich wprawiają się i sposobią professorowie do uczenia kursu filozoficznego, a wyćwiczeni w partykular-

---

11. Sapiens clara voce si quam habet fabellam illam recitabit, atque iterum 3. candidatis proponet: 1mo ut biennio in academia laborent. 2do ut eum honorem in nulla academia resumant, nec eum sibi patiantur decerni. 3tio ut bonum universitatis promovere curent.

12. Sapiens clara voce narrabit, quae singuli candidati nummorum suis praeceptoribus obsequia deferent, eosque palam enumerabit.

13. Aget etiam candidatis sapiens pro pecunia sibi numerata et illorum nomine promotori gratias agat necesse est, et ad prosequenda reliqua hortabitur.

14. Promotor deo immortali, rectori, doctoribus, magistris et F. studiosis gratias agat honorifica oratione, suam gratitudinem polliceatque.

Exemplum literarum primae laureae.

In nomine Domini.

Nos Martinus Gilevius Artium Liberalium Magister et Philosophiae doctor, minoris Collegii collega et Philosophicae Facultatis Decanus, una cum N. academiae Cracoviensis Magister philosophus et Artium doctor, universis et singulis has literas lecturis salutem in Domino.

Cum constet nostri esse muneris omnibus bonarum artium studiosis nusquam deesse illorum commodis omni loco et tempore consultum velle, ut nemo sit, qui recte quaeri possit aliquando nostram operam et studium sibi defuisse: maxime vero illis, qui strenuam operam optimis literis navarunt et illustre aliquod specimen animi ingeniique sui, tum in disputationibus publicis, tum in examine praebuerunt, hocce ipsum in ingenuo juvene Martino Campiano Leopoliensi, abunde expressi essemus, non indignum judicavimus, quem omnibus et singulis eum his literis commendaremus. Is enim in academia cracoviensi a puero adhuc modestissime vixit, feliciter ingenuis artibus operam navavit, examinique severo (quod anno 1601. pro Quartuali Pentecostes fuit) subiicere se non est veritus, ubi argumenta sibi objecta non modo eleganter diluit, verum etiam quaestionem in diverso artium genere propositam, acute et cum quodam diligenti inquisitione excussit, quare in corona . . . . virorum una cum aliis candidatis artium liberalium et Philosophiae Baccalaureus est pronunciatus. Quod illi felix ac faustum, Reipublicae autem utilissimum Christianae esse cupi-

nych filozofii częściach, mają już gotowe *promptuarium*, z którego łatwo formują *integrum corpus* téj nauki.«

mus, atque propter egregias illius animi dotes, quas in eo comperimus, cupimus esse omnibus commendatissimum, petimusque, ut juvenem tam praeclarum, de bonis literis meritum et optimis moribus ornatum sua gratia et omni officiorum humanitatisque genere prosequi velint, concepimus enim bonam spem de hoc Martino N. fore, ut propter suavissimos mores, singularemque eruditionem omnibus gratiosus esset, daturusque ut omnem operam ut plurimis obsequis, ingenio, virtute, et morum elegantia, optime de omnibus mereri studeat. In cujus rei fidem ac testimonium his nostris literis sigillum facultatis nostrae appensum esse volumus. Datum Cracoviae in Collegio minori A. D. 1601.

Convocatio die s. Aegidii et Gregorii.

Egregie D. Doctor adsit humanitas Tua hodierno die in hypocausto communi Majoris Collegii dum signum Campanae datum fuerit ad recipiendas ex ordine lectiones futura commutatione legendas, sub poena non contradicendi. Detur D. Doctoribus omnibus artium et philosophiae professoribus ex parte decani Facultatis Artistarum.

Observatio 1. Decanus antequam convocationis literas leget hunc esse morem cum academia simul natum, ut annis singulibus D. Professores lectiones bis accipiant, ad easque legendas sexe tempestive praeparent, huncque hodiernum esse diem, ac propterea istis verbis datam convocationem, moxque eam legat, et an locum habeat, perquirat.

2. Dato convocationi loco Regii Professores absque sorte, quae sublata annis praeteritis est per Senium promotoris, accipiant artistarum lectiones, eas tamen, quae ante duas commutationes lectae fuerint, post regales plebanus zielonecensis et pro festo praedii Tronovicensis, tandem ratione promotionis reliqui Magistri accipient lectiones.

3. Minor consiliarius omnium magistrorum lectiones et nomina scribat, proxime decanum sedens. Decanus autem clara voce eosdem repetat.

In crastino Sancti Bartholomaei et sabbatho Dominicae *Invocabit*, Decanus intimabit: Hodie et sequentibus diebus ex nona hora in decimam, aut si hyberna commutatio est ex 13 in duodecimam lectiones transferantur. Datum decanatus sub sigillo.

»Powtóre, ponieważ według ustaw akademii każdy professor powinien być *actu laborans*, wszyscy zaś razem

---

In principio Caniculae, in Vigilia s. Margarethae et sabbatho Dominicae *Invocabit* talem intimationem faciet obsignatam: Decanus Facultatis Artistarum mandat omnibus baccalaureis facultatis praedictae, ut hodierno die in lectorio Galeni conveniant accipiendi causa lectionum cum horis et lectoriis pro complendo illorum biennio legendas. Item ad alia audienda, quaecunque ad illorum statum et dignitatem pertinebunt; sub poena 18 grossorum. Datum decanatus sub sigillo.

Observatio 1. Decanus ad eam convocationem suis insignis ornatus ingredi debet et pauca praefatus de honestate et utilitate baccalaureorum et studiosorum, statuta legat utrosque, ita ut superius scriptum est, ornatissima oratione ad studium pietatis colendae, virtutum, artium, linguarum, philosophiaeque amorem et lectionum disputationumque omnium admoneat: Egregii Dom. Baccalaurei! Sciunt D. V. advenisse jam dies Ethesiarum, vulgo quos dicunt caniculares, sive quadragesimales, tempus hoc, quo D. V. lectiones legendi authoresque interpretandi bonos potestatem ab inclyta academia in publicis hisce lectoriis concessae habeant, noluit enim mater indulgentissima, et etiam honoris dignitate et praerogativa D. V. defraudare, qua in parte, ne et ego D. V. immo et publicis commodis deesse videar, feci convocationem D. V. pro accipiendis ex ordine lectionibus una cum horis et lectoriis, in quibus explicandis D. V. eam adhibebunt diligentiam, ut et juventus ex laboribus Vestris utilitatem et academia honorem et vos ipsi laudem possitis reportare. Ad quam quidem rem multa certe sunt, quae vos incitare debent: Imum quidem juramentum jam pridem et ad manus decani et publice praestitum, diligenter significat, vos in academia per totum a promotione biennium laboraturos, deinde et leges, statuta universitatis, quae ego nunc lego etc. (servaturos?) Ad haec spes et expectatio de vobis ab academia concepta, praesentia insuper studiosorum, quorum vos utilitati inservire debetis, ad extremum honor, laus, expectatio, quam inde estis relaturi. Quod si aliquem forte laus non movet, aut saltem ignonimia, quae ignavos et negligentes sine dubio consequi solet, movere debebit. Laborabunt itaque D. V. sponte et ultro fideliter et summa cum alacritate pro incremento studiorum bonorum et laude universitatis nostrae, nunc et messis vestra, in qua si pro virili vestra incubueritis neque vos frustra lecturos, mihi certe persuadebo. Teque studiosa juventus admoneo etc. Sed jam tempus

niemogą się zaprzątać jedną katedrą, konieczność jest, aby uczyli niektórych tylko traktatów między siebie podzielo-

---

est lectiones aggredi, primusque dicat, quam lectionem hoc tempore, hoc sibi ad praelegendum publice relegere velit. etc.

Observatio 2. Quaerat ex singulis baccalaureis, quid lecturi sint, eorumque nomina cum lectionibus, lectoriis et horis in commilitium referatur. Etsi hoc lectorium propter lectiones D. Magistrorum, qui de hac sua voluntate legendi Decanum facient certiorem, non vaccet illis narret actus. Diebus Ethesiarum exercitare debebit, etiamsi alii Magistri non legant, aut per se, aut per alium, etsi urbe non fuerit. Quadragesimo autem tempore, si ab aliis lectum non fuerit, etiamsi legendum non est.

Forma convocationis ad audiendam petitionem Fiscariorum, Feria quarta pentecostes et die s. Elisabethae dari solita.

Egregie Domine etc. Adsit humanitas Tua hora 17. ad audiendam rationem de pecuniis per D. Decanum praecedentem et D. Fiscarios perceptis et ad tollendam partem fisci si et in quantum se ad id sentit habilem. Detur omnibus D. Doctoribus et Magistris duntaxat de Facultate sub poena carentiae et non contradicendi.

Observatio 1. Hic decanus ante lectam convocationem dicet se ab ipsa consuetudine impulsum, ut istos convocationis literas, eo die dare sit coactus, quod hic dies sit unus ex illis, quo haec ratio audiri soleat, an placeat fieri divisionem et audire rationem.

2. Sapiens in ea convocatione non prius pulsabit, quam ratio a decano et consiliariis exaudita, divisaque fuerit haec pecunia; quare decanus cum aliis, qui pertinent ad rationem audiendam antevertet tempus convocationis una ad minus hora, vulgo si 17. convocatio est data, illi conveniant ad hypocaustum commune Majoris collegii domus hora 16. rationesque audiant et dividant, ad pulsum autem campanae reliqui Domini participantes conveniant.

3. Quibus convenientibus decanus dicat rationem esse diligentissime factam nihilque praetermissum quod videbatur necessarium, quam et etiam ut qui se habilem sentit, sortem suam tollat.

4. Decanus ex metrica diligentiarum cujusque diligentias vel negligentias participantes hic recenseat, ut nocentes puniat et qui nihil deviarunt tollant quod suum est.

5. Qui tres disputationes una commutatione neglexerit, nihil prorsus ex ea divisione tollat, qui 2 aut 1. punire duobus grossis poena debebit.

nych. Co więcéj: czyż tak liczne materye można w dwuletnim filozofii zamknąć biegu, które *in operosis volumi-*

6. Sapientibus ex hac divisione bini aut trini grossi dari solent cum admonitione, ut sui officii et muneris sint deligentissimi.

7. Admittuntur eodem die ad participationem de Magistris qui summa diligentia biennio post admissionem suam ad facultatem laborarunt, lectionesque aristotelicas tantum legerunt et nullam disputationem in classe sua neglexerunt.

8. Dabit decanus convocationem novam ad suscipiendum illos ad participationem, qui se petierunt admitti, eorumque diligentias et metrica cognoscet, quod si parvae fuerint, dissimulari poterint; una enim dissimulatione neglecta, interdum etiam duae biennio non impediunt.

9. Si admissi fuerint ad participandum Magistri, quaternos accipiant mediantes et manu stipulata polliceantur et diligentissime laboraturos, et acta facultatis non rescisuros. Dantur ergo tum duae convocationes, altera principalis, altera de petentibus Magistris admitti ad participationem fisci.

Modus faciendae quaestionis ex conclusionibus facultatis artisticae.

Primum omnium decanus secum adferre debet statutorumque et conclusionum libros, metricas et lectionum et promotionum, deinde praecerunt huic convocationi decanus praecedens, qui faciet rationem de fiscorum perceptione, praesens cum consiliariis suis, at fiscarius faciet rationem. 1mo de negligentiis; 2do ex fisco; 3tio ex fisco decanus praecedens, qui ratione facta singulas summas notabunt, quae aliunde creverunt. Summa autem universalis collecta, ex illis detrahentur 12 grossi fiscariis, et pro illis si qui admittentur ad participationes bini grossi relinquantur, et pro sapientibus grossi 6. Deinde dividitur pecunia pro numero participantium; postea pulsetur pro convocatione. Primo interim autem diligenter examinetur, ne sit in aliquo erratum. Idem secundo et tertio. Postquam vero convenerint inducitur convocatio si placeat audire rationes hac praemissa praefatione: Quod muneris mei et D. Consiliariorum fuit D. V. Magistri facta est pro nostra diligenter et ordine 1mo numerus promotorum illius commutationis, si qui ex illis fuerint petentes aut pauperes, quantumque facultati vel negligentiae a promovendis provenerint, vel phisicorum a decano procedente; 2do summa pecuniae collecta recitatur; 3tio quo participantes numero et quantum cuique cesserit; 4to inducat num

nibus zaledwie się umieszczą? chyba *cursim tangendo ex omnibus aliquid, ex quolibet nihil.* Przetoż ustawami

placeat ratio; 5to animadvertantur negligentiae cujusque in metrica, quae si fuerint colligantur, ac postea dividatur inter eos, qui diligentius laboraverunt; 6to eligantur fiscarii ex participantibus, consuetudo tamen obtinuit, ut unus tantum modo pro commutatione una eligatur; 7mo tollitur a quoque sors sua juxta ordinem.

Ratio et modus examinandi baccalaureos ad gradum Magisterii aspirantes.

Observatio prima. Quatuor commutationes post primam lauream effluant est necesse, antequam secundam lauream quisque expetendum vindicet, exaudiendaeque lectiones omnes, quae ad eum honorem consequendum pertinent. Sin secus, biennium duobus aureis redimendum et lectiones facultati cum disputationibus neglectis ordinariis et extraordinariis.

2. Lectiones 4. disputationes extraordinariae, 1mo responsiones et actus totus ad eam rem requiri, quoties decanus jusserit, alias solvendum esset facultati Philosophicae.

3. Candidati secundae laureae non epomidati a suis praeceptoribus non epomidatis Procancellario praesentari (ante vel post festum trium regum) commendarique a majoribus eruditione, ingenio, artibus, linguis et philosophandi studio debebunt cum petitione, ut ad tentamen, mox ad examen benevole admittantur cum testificatione grati animi. Idque faciendum circa Kal. Januarii ut praesentatio publica. 2do Non. Januarii esset, potest autem praeceptor commendans in hunc sensum procancellarium alloqui: Clarissime V. R. D. Procancellarie, quoniam mihi certe cognitum est C. Tuae examen pro 2dae laurae candidatis ad eorum petitionem aperuisse, proinde ego discipulo meo (aut baccalaureo), ad tantum gradum deesse nolens obnixe peto, ut eum C. T. 1mo ad tentamen, deinde ad examen non gravatim suscipere, susceptumque pro innata sibi humanitate per totum illum actum tractare dignetur. Ille autem benevolentiae hujus gratum se et memorem perpetuis temporibus fore pollicetur. Est juvenis modestus et bene moratus industriaque praeditus non mediocri. Quantum attinet ad profectum, is talis est, qui juvenili huic aetati facile patrocinari possit. — Procancellarius respondebit quod opportune videtur.

Solet autem decanus tempus praesentationis per praeceptores antevertere. 1mo Adire D. Procancellarium; ejusque numerum candidatorum indicare, quos venturos ad petendum de apertitione exa-

fakultetu ostrzeżono, które lekcye przez osobnych profesorów mają być w kursie filozoficznym wykładane, albo całkiem opuszczone, albo też z lekka tylko dotknięte.«

---

minis significat. Interim de voluntate D. Procancellarii dicit: Candidati venientes petent a D. Procancellario aperiri examen. Quo obtento, a praeceptoribus suis praesentantur eidem. In praesentatione D. Candidati aliquid offerre solent singuli florenum vel talerum, ad minimum medium taleri.

4. Postquam omnes praesentati fuerint, Procancellarius dabit convocationem ad praesentandos secundae laureae candidatos, ad quam decanus venit, non more disputantium in tabardis et epomidibus sed duntaxat in toga, laxis cum manicis absque caputio et statim sedet post doctores. Candidati vero disputantium ornatu amicti debent, ad eandem praesentationem, chartas lectionum habendo et diligentiarum omnium cum testimonio promotionis sui ingenii. Baccalaurei sapientibus binos mediantes singuli dare a Dno D. introducto eodem modo ut candidati primae laureae solent, praesentationis munere concesso. Procancellarius statim surgens vadit ad fores, eos sigillatim introducit et praesentatur. Deinde iis egredi jussis inducit, num ad tentamen et postea ad examen sint admittendi. Obtento hoc eligit examinatores 3. decanum et duos alios quoscunque voluerit, neque enim decanus facultatis Philosophicae praemitti potest propter convocationem sequentem per eundem decanum faciendam ad ultimam determinationem magistrandorum, et ut eosdem magistros promotos ordine debito et non variato propter odium in metricam promovendorum scribit; alias si non assumetur in examinatorem, nihil tenetur facere, quod ad honestatem et utilitatem promotorum magistrandorum pertinent.

Nota. Eodem ordine a procancellario locari debent, quem tenent candidati inter baccalaureos juxta rationem promotionis et inscriptionis in Metricam, qua Decanus inspecta Procancel. de ordine debebit.

5. Omnibus peractis et abeuntibus Dominis Doctoribus et Magistris procancellarius cum suis examinatoribus candidatos advocat, eosque hortatur, ut officium ex parte vestitus, morum, pietatis, aliarumque rerum necessariarum oratione luculenta, simulque de tentaminis tempore certiores facit.

De tentatione Magistrandorum.

Tentamen Candidatorum, aut pridie aut postridie Epiphaniarum, in quo fit quaestio de omnibus lectionibus ad gradum dun-

» Wtóry z strony audytora: albowiem kto słucha kursu, może słuchać i innych lekcyi filozoficznych, ile w osobnych

---

taxat Magisterii pertinentibus eodem modo, quo in prima laurea fieri consuevit, tam decano, quam procancellario aliisque examinatoribus interrogantibus in tentamine, nomine negligentiarum vel mediam marcam, vel florenum et plus minus candidati reponere solent.

Nota. Quod de biennio totali procancellarius non potest dispensare, sed tantum de partiali, totum enim biennium apud fiscum solvitur.

De examine magistrandorum.

Observatio Ima. Tertia ad summum die post tentamen examen candidatorum incipiat dante Procancel. quae est ex Methaphisica captione benevolentiae a singulis examinatoribus et decano nomine, cuique offere solent 12 et 15, tenujores decem grossos candidati. Procancellario quoque ad minus 15 vel medium taleri pro quaestione Ima numerare solent; binae horae cum singulis candidatis in hac prima quaestione matutinis horis et totidem pomeridianis sunt absolvendae, praemissa tamen invocatione Spiritus s. ab ipsis primordiis et aeternis rebus, quae in primo honoris gradu fieri solent, tum quoque iste mos inolevit, ut ante ipsum examen candidati in templo aliquo omnes simul missam solenniter de spiritu s. decantatam audiant, ad quam et decanus invitatur, quo etiam praeeunte ad offertorium eant, porro primae quaestionis solet a candidatis oratio de aliqua re.... hac finita ad quaestionem acceditur.

2. Absoluta quaestione prima vel secunda ex dialectica, Procancellarius dabit, non semper tamen, istam legem Procancellarius observat, sed si 1. sive 2. quaestionem pro libitu suo et bene placito dant, aliquando ex methaphisica, aliquando ex philosophia, aliquando ex logicis, sed non ita ut bino tamen procancellarius cum decano vel duo oppugnant examinatores explicate thema nullum praemissa oratione, ut in prima quaestione fieri solet, candida; jamque unica tantum hora consuetudine monente cum singulis agendum erit, benevolentiaque a duobus tamen petenda erit, nempe ab iis a quibus oppugnabuntur vel procancellario, vel decano, vel a duobus examinatoribus, omnes quidem Procancellario a secunda quaestione numerare aliquid opportet sive duodenos, sive quindenos grossos, ut etiam prima, non omnibus tamen examinatoribus, ut id dictum est, sed iis tantum a quibus oppugnabuntur, si Procancellario cum decano solo captare benevolentiam eique 16 grossos

godzinach dawanych, a tak we dwa lata byle tylko był pilny, może zostać *philosophus consumatus*, to jest nabyć

---

et plus minus numerare. Procancellarius enim jam ante accepit et rogatus ut et in prima quaestione, ut benevolem se praestaret, quod si duo reliqui juxta ordinem repugnant, ab utrisque benevolentia est captanda et utriisque aliquid est dandum, quamvis hoc cum aliorum injuria esse videtur. Alii enim ab uno saltim, alii a duobus benevolentiam captare coguntur.

3. Procancellarius et decanus Majoris domus absque ornatu disputantur, veniat alius examinator epomidatus tantum.

4. A tempore initi examinis ad diem chartarum spatium fere duarum septimanarum effluere consuevit, interim vero integrum et liberum est Procancel. admittere ad examen candidatum, si aliquis se forte obtulerit.

5. Absolutis duabus quaestionibus D. Candidati coenae convivium chartarum suis examinatoribus et praeceptoribus, aut etiam (si volet) aliis magistris, vel omnes simul, vel in aliquot partes divisi facient sumptu mediocri. Procancellario, si venire reluctabitur ad coenam, farinam, vinum, et alia dabunt.

6 et 7. In medio coenae cum lampadibus accensis, vel potius, ut fieri jam consuevit, immediate ante coenam sapientes venient brevi oratione gratulaturi felicitatem, valetudinem et speratum honorem candidatis, singulisque illorum chartas a D. procancellario missas, quibus ad examen invitabuntur, postero die offerent; pro munere autem singuli candidati octonos grossos sapientibus offerant, et quae videbuntur, primus omnium data voce respondebit.

8. Postridie chartarum dialectica Aristotelis universa cum omnibus naturalibus Philosophiae libris, Euclidis arithmetica, musica, perspectiva, theoriisque planetarum explicari a candidatis incipiet, ita, ut omnes binis horis absolvantur tam mane quam vesperi, decano thema omnium librorum et capitum dividente et distribuente, proinde atque in primo gradu baccal. scriptum est examinatoribus. Eo autem ordine secundum examen instituetur: proponantur themata a decano candidatis tractanda, et dissolvenda ex Veteri arte Aristotelis priorum posteri, topicae, phisicae, lectiones phisicorum ad finem perductae, jam post tactum horologii proponi solent candidatis quaedam sententiae latinae, ut eas graece efferant, ut: *nosce te ipsum.* Postea etiam conversionum exempla, admonitio deinde eodem tempore instituitur per decanum, ut candidati se diligentius praeparent tanquam ad examen multo gravius jam futurum. Deinceps proponuntur themata ex libro Aristo-

znajomość wszystkich rzeczy. Ile, że na kursach zazwyczaj materye krótko, a zatém ciemno; w traktatach, ponie-

---

telis de coelo, Generatione, Meteoris, anima, de sensu et sensibili, meth. et hujus politicis elenchis pinguntur libri priorum, themataque ex utroque simul et semel dantur oeconomicorum. De ceteris aliquando etiam, prout visum fuerit decano, ex libro de sensu et sensibili, ex libro de anima. His peractis sequuntur mathematicae disciplinae eo ordine: 1mum dantur themata ex Euclide, cui adjungitur perspectiva, dantur etiam ex utraque propositiones eodem quo sequuntur ordine simul haec; 2do proponi ad tractandum candidatis solet secundo loco theoriae planetarum; 3tio ad extremum arte musica simul singuli candidati in monochordo aliquam melodiam effingent examinatoribus jubentibus.

9. Procancellarius, quemadmodum explicatione duarum quaestionum primarum interesse necessarie debet, ita explicationi dialectices et aliorum librorum.

10. Expleto examine post quatuor septimanas lavatum omnes, atque in primo dignitatis gradu fecerunt, abire debent, et obsonium suis examinatoribus apponere. Procancellario si una non adfuerit, ab iisdem candidatis tam vinum quam grossi aliquot, atque ab examinatoribus atque aliis dari solent.

Nota. Singuli candidati unam marcam pro balneis numerare et ad manus decani tradere solent.

11. Sapientibus itidem quod in prima laurea dari solent.

12. Eodem balnei die susceptio fit privata quocunque loco Procancellario visum fuerit, candidatis novenos aut denos grossos ejusdem susceptionis causa conferentibus, et binis tantum hanc compositam pecuniam Procancel., et examinatoribus cum petitione, ut benigne admittantur, benevolentiamque tandem, quam hucusque in aliis rebus sunt experti experiant, offerentibus. Procancellarius quae videbuntur, respondebit.

13. Singuli candidati primo, postea omnes simul eodem modo atque in primo gradu admittuntur, aliquando tamen ut Procancellario videbitur omnes simul privatim recipiuntur cum severissima Procanc. et admonitione Examinatorum. Hoc etiam die si convivium parare candidati nolent, adhortentur ut de convocatione ad tractandum de redimendo prandio apud dominum rectorem agant.

14. Admoneat etiam hoc loco procancellarius, quod illi toto examinis tempore cum examinatoribus faciendum erat, non solum ut valetudinem curent, sed etiam, ut in dicendi artificio, in artium liberalium, linguarum et totius philosophiae, mathematicorumque

waż więcéj czasu, szeroce i jasno traktowane, podług owego: *brevis esse laboro, obscurus fio.* »

---

cognitione, disciplinarum et intelligentiae praeclare cum sua totiusque academiae dignitate versari contendant, hisque sint moribus ornati, quibus opportet.

15. Candidati secundae laureae disputantium habitu a susceptione publica ante tentamen et examen fieri solita, usque ad licentiaturam uti debent.

16. In susceptione privata admonebit procancellarius, ut primus in ordine, medius et ultimus, ipso die licentiaturae quaestionem elegantissimo verborum ornatu explicatam habeant; primus in phisicis, medius ethicis, ultimus in mathematicis, easque sibi omnes demonstrari jubeat, et praemium suum a singulis dari sibi hortabit. Singuli autem candidati Procancellario conferre et dare pro licentiatura solent aureum nummum, nonnuli tamen binos taleros exigunt.

17. Sive convivium fuerit, sive non, candidati tamen bini vestitu ornati ad licentiaturam canonicos invitabunt, collegas autem die tertio quam haec fiant, primusque ex ordine omnium nomine rogabit ad mensam infra prandium et majores et minores; iidem facient, si aliqui fuerint generosi in urbe, eo autem ordine ista fiant, post privatam susceptionem fit postea ulla publica. Procancellarius enim authoritate Dei omnipotentis, Episcopi cracoviensis, cancellarii universitatis et sua, qua interim fungitur, candidatos solenniter suscepit privatim, sed privatim jam suscepti adeunt omnes in habitu disputantium D. Rectorem, quem rogant de convocatione pro redimendo prandio, si convivium parare nolint. In qua primus candidatus omnium nomine ab universitate redemptionem prandii petet, deinde adibunt secundo D. Rectorem, quemque rogabunt, ut det mandatum pro universitate congreganda ad licentiaturam, in qua Procancellarius singulis candidatis impositis veterum philosophorum nominibus diligentissime commendabit, pro cujusque industria, diligentia et moribus.

18. Si convivium fuerit non solum omnia sua vasa ad coquendum necessaria et aquam ferendam, quorum bona pars relinqui in collegio majori debebit, sed etiam suas mensas cum omni apparatu et ornatu patellis habeant necesse est, hypocaustum aeque ac lectorium ornent et singuli suis mensis ministrent gratiasque agent.

19. Decanus aromata omnia, id est, reliqua, sua potestate habeat, illiusque sint reliquiae omnium rerum.

« Mieszczą się także w fakultecie filozoficznym nauki matematyczne, które są na cztery klassy podzielone na-

---

20. Post licentiaturam, ut videbitur decano, candidati rogati, et nummis impulsus, solent autem decano duos vel plures taleros, juxta illorum numerum apponere, convocabit decanus D. Magistros et doctores ad admittendos illos ad promotionem; cuivis convocationis iste tenor erit et ea series:

Egregie D. Doctor et Magister V. Adsit D. V. hodierno die hora 19. in hypocausto communi Majoris collegii dum signum campanae datum fuerit ad audiendam petitionem Dominorum Licentiatorum ad ultimam determinationem admitti petentium. Detur omnibus D. Doctoribus et Magistris philosophiae Professoribus ex sorte Decani Facultatis artisticae. — Dato loco convocationi evocabit decanus per ultimum Magistrum candidatos, quorum primus praefabit aliquid de promotione consequenda. Debent autem venire tunc epomidati absque aliis, Decanus audita illorum petitione jubebit eos discedere et dare locum deliberandi; deliberabiturque ergo de illis sine testimonio examinatorum, quoniam Procancellarius in licentiatura dedit de illis judicium, nec etiam honestatis, ut Baccalaurei solent, admonere debent, sed tantum ut fiscum solvant, omnia alias si solverint singula Fiscariis non debebit testimonium e illorum solutione non admittendos ad ultimam determinationem, Promotori etiam cathedra interdicitur. Solent etiam hac eadem convocatione aliquorum excessus, si fuerint, palam redargui, revocatis ergo per ultimum Magistrum hoc Decanus denuntiabit quae res ipsa et locus postulare videbitur; tandem D. Doctoribus et Magistris gratias aget, quod ad convocationem convenire non essent dedignati.

Nota. Candidati Promotori suo singuli florenum vel talerum, vel mediam marcam si multi erunt debent, Promotorque ex eadem pecunia ad Majus Collegium et Minus aliquid per manus propositi offeret cum petione. etc.

Promotionis Magistrorum haec est ratio.

Primo, quivis ad summum sensim tantum promotor lauream secundam decernat, idque brevitatis causa, nam si octo aut novem fuerint, dividi debent in duas partes. Promotio nunc vero cum usus obtinuit hunc morem, ut novem etiam simul promoveantur. 2do Baccalaureo cuipiam Promotor quaestionem decidendam committat more disputantium, qua absoluta Baccalaureus discedet ex Cathedra, promovendi autem Magistri disputantium ornatu praecedente

stępującym porządkiem: W klassie pierwszéj: arytmetyka, *logistica decimalis;* geometrya teoryczna, trygonometrya,

---

sapiente in Cathedram sensim ingredient et quaestionem a promotore suo scriptam memoriter et jucunde recitabunt.

Nota. Secundo, magistrandi ante promotionem immediate eodem die mane debent convenire ad hypocaustum majus collegii majoris, tractaturi de rebus quibusdam et minus daturi juxta consuetudinem tam sapientibus quam Tertiano et puero Decani.

Nota. Tertio, absoluta quaestione promovendi egredient illis foribus, quibus ad hypocaustum collegii publicum itur, praecedente sapiente ingressi aliis foribus et sessuri ordine sub tabula Crucifixi. Promotor autem orationem interim expedite et summa cum elegantia recitabit.

Quarto, finita oratione promotor sermonem suum ad promovendos convertet, illisque honorem Magisterii decernet, capiti thiaram et digitto annulum imponit, librumque tradet Aristotelis aliquem, quem sibi delegerit.

In promotione singuli candidati debent ante se librum Aristotelis habere, in Licentiatura non item.

Quinto, postea nonnuli candidati singuli quam brevissime explicant capita et quaestionem ex capite eliciant, commissuri illam discutiendam cuipiam ex Numero Magistro sive olim, sive tunc in recenti promoto, explicatione autem finita, gratias illi pro beneficio agent, honorifice moxque seorsim deduci debebunt in numerum magistrorum.

Sexto, ultimo loco promotor primo omnipotenti Deo, deinde M. D. Rectori R. Patribus D. Magistris et studiosis qui promotioni adessę et perseverare non dedignati essent, gratias aget.

Exemplum Literarum pro gradu Magistri.

Universis et singulis praesentes literas lecturis et audituris Mar. Bilevius ingenuarum artium Magister et Philosophiae doctor, Decanus Facultatis artisticae una cum D. Doctoribus et Magistris suae professionis in academia Cracoviensi salutem. Noveritis oblatos fuisse Anno Domini 1588. post ferias Nativitatis Christi Clarissimo viro D. Stanislao Zavadico cognomine, Philosophiae et Medicinae doctori civi et consuli Cracoviensi ut Vicecancellarii Gymnasii nostri quosdam doctrina praecedentes et optimis moribus conspicuos artium liberalium Baccalaureos, qui fasces Magisterii in iisdem artibus assequi optaverunt, quorum honestae Voluntati ille morem gerens, juxta receptam antiquitus consuetudinem, examen illis constituit,

planimetrya sferyczna, algebra. W klassie drugiéj: mechanika, statyka, hydrostatyka, erometrya, hydraulika.

---

in quo dignos et gradu invenientibus publice in praesentia regis Sigismundi III. ac totius suae cunae (zapewne *aulae*) et magna clarissimorum corona facultatem, seu ut vocant licentiaturam eum ipsum gradum accipiendi contulit, quem paucis interjectis diebus illi maxima cum laude in pari magnorum hominum praesentia a promotoribus suis acceperant, ex eorum nomine etiam fuisse egregium juvenem D. Joannem Foxium Cracoviensem ex Casimiria testamur, eumque ut insigniter dictum et apud nos in optimis quibusvis artibus versatum commendamus, commendatumque esse cupimus. In cujus rei fidem majorem praesentes literas cum sigillo facultatis nostrae illi damus, Datum ex Collegio Majori etc.

Forma recognitionis super Magisterii gradum.

Nos Martinus Gilevius Artium liberalium Magister, senior contuberni pauperum atque facultatis philosophicae Decanus. Universis et singulis Nostra scripta visuris et lecturis salutem et omnium bonorum accessionem a Deo Optimo Maximo optamus, simulque manifestum esse volumus egregium virum Dominum Stanislaum Cyrum cracoviensem in decanatu Venerabilis viri D. M. Gilevii senioris contubernii pauperum rigido examine praemisso in magistrum artium concessu publico totius universitatis et multorum aliorum clarorum virorum, una cum aliis magistris Philosophiae doctoribus A. 1688. creatum promotumque esse insigniaque Magisterii cum doctis disputandi, aliosque actus doctoris Philosophiae non indignos exercendi facultatem juxta Universitatis nostrae privilegia, qua decet solennitate retulisse, quod quidem verum esse deducimus, cum ex eorum et hisce rebus interfuere fide tam virorum dignorum testimonio, tum maxime ex electa rerum metrica, quae omnium doctorum et Magistrorum nomina scripta continentur, in quorum numero praefati egregii juvenis Domini S. Cyrus Crac. nomen expresse scriptum comperimus, a quo requisiti testimonium insignis doctrinae ejus et Magr. et Philos. Doctorem publice creationis hisce literis publicis nostris eidem damus. Atque pro nostro officio et Christiana humanitate eundem omnibus esse volumus commendatum commendamusque per praesentes, utpote juvenem singulari virtute praeditum, deque optimis literis bene meritum, satisque egregie probatum cum publicis lectionibus tum disputationibus et morum suavitate. In quorum omnium fidem ac firmius testimonium sigillum decanatus praesentibus est appensum. M. G.

W klassie trzeciéj: optyka, perspektywa, katoptrika, dioptrika, astronomia sferyczna, teoryczna. W klassie czwartéj: jeografia, hydrografia, chronologia, gnomonika, architektura, wojskowa, cywilna.«

»Do tych czterech klas uczenia wyznaczani bywają czterej osobni professorowie i w przeciągu dwuletnim każdy klassę swoję zakończyć powinien. Zaś *tabulae supputandorum motuum coelestium*, *arithmetica proportionum* rzeczona, *Musica Joannis de Muris*, lub innego autora i geometrya praktyczna od innych osobnych professorów powinny być w biegu roku jednego skończone.«

»Professorowie matematyki za uposażenie mają następujące fundacye:

1. R. P. 1456. M. Mathias de Miechow wniósł na dobra Piotrkowice dukatów węgierskich 300, zakupiwszy

---

Lectionum pro gradu Mag. taxa.

	gr.	gr.
Topicorum	4.	11.
De coelo	4.	9.
De generatione	3.	9.
Meteora	3.	10.
Parva Naturalia	3.	5.
Metaphisica Aristotelis	6.	12.
Ethicorum Aristotelis	6.	10.

Politicorum.

Aeconomicorum	1.	2.
Euclidis	4	4.
Perspectiva	4.	4.
Theorica planetarum	4.	4.
Arithmetica Musicaque	4.	4.

Na tém się kończy rękopism z innego błędnie bardzo przepisany. Z niego pozna czytelnik, ileto biedny dzickan wydziału filozoficznego musiał umieć na pamięć formuł i formułek! Mówią zwykle: gdzie wiele ceremonii, tam mało szczerości: toż samo powiedzieć można o akademii krakowskiéj aż do czasów kommissyi edukacyjnéj: wiele było formuł, obrzędów, wystawności a bardzo mało nauki. Przez trzy przeszło wieki nieuczono w wydziale filozoficznym nic więcéj, tylko rozmaitych części dzieł Arystotelesa, zeszpeconych kommentarzami Arabistów.

czyńsz wyderkaufowy 12 grzywien; teraz po przewiedzionym processie płacą 19 złotych.

2. R. P. 1685. M. Joannes Broscius, doktor medycyny lokował na dobrach Goloniony summę złotych 3000, ta przeniesiona roku 1715. na dobra Wilczkowice, od któréj płacą teraz czyńszu 105 złotych. Téj summy takowy podział: Astronomowi zwyczajnemu złotych 35. uczącym się matematyki złotych 35. Na instrumenta, albo książki matematyczne złotych 35.

3. R. P. 1630. M. Gabryel Premancovius Władysławski, zapisał czyńszu na Izbicy na geometrę, geografa i inżyniera (fortificator) złotych 300. teraz w połowie złotych 150. Tenże wyznaczył na nauczyciela muzyki złotych 50, teraz przez połowę dają tylko złotych 25.

4. R. P. 1631. Adam Strzałkowski, ślachcic polski na kamienicy w Krakowie lokował złotych 725. od których należało się grzywien 40. Te teraz zamienione w złotych 49. groszy 18. idą na pensyą geometry praktycznego, który w czasie letniéj zamiany powinien w polu praktycznie audytorów geometrycznego rozmiaru uczyć. I to jest całe uposażenie professorów matematyki.«

Do fakultetu filozoficznego należało także kollegium mniejsze, o którem mówiłem wyżéj.

Wiadomość tę o wydziale filozoficznym, zebraną przez Putanowicza uzupełnia Wiszniewski Hist. Lit. pol. strona 289. i następne, jak następuje: « W roku 1404. dziekan ówczesny Andrzéj de Marienburga z magistrami Stanisławem ze Skarbimierza, doktorem prawa kanonicznego, Albertem de Włodyszowo, Erazmem z Nissy, Franciszkiem Kreyszwic z Brzegu, z polecenia całego fakultetu, po długich między sobą naradach, spisali ustawy dla fakultetu filozoficznego, które we dwa lat magister Erazm Eliae z Nissy naówczas dziekan z pięciu przybranymi magistrami pilnie przejrzawszy, w księgę pergaminową wpisał i na pełnem wszystkich magistrów zgromadzeniu przeczytał. Do tych w latach 1459. i 1492. porobiono niektóre dodatki. W roku 1480. za rektorstwa Jana z Oświecimia

wyznaczeni do tego: Stanisław z Brzeziny, Maciéj z Kobylina, professorowie teologi, Jan z Łowicza, dziekan fakultetu filozoficznego, Piotr z Zambrzecz, Bernard z Nissy i Michał z Wielunia zrobili w statucie fakultetu niektóre odmiany i dodatki; podobnież w latach 1485., 1487., 1496., 1501., 1502., 1503., 1506. Te statuta wewnętrzne w różnych czasach przez fakultet stanowione, nienaruszając dawnych zwyczajów akademickich, na wzór pragskiéj i paryskiéj akademii zaprowadzonych w Krakowie, obostrzały tylko dawne ustawy względem obowiązków dziekana, bakałarzów i magistrów, i najwięcéj mówią: o examinach bakałarzy i magistrów, o dysputach, powiększając lub zmniejszając ich liczbę i obowiązek bywania. Jedyny przykład jakiéjsiś zmiany w naukach znalazłem w ustawie z r. 1506. w któréj nakazano, dla pewnych przyczyn, zaniechać na jakiś czas: *Exercitium Donati secundae partis et parvorum logicalium*, *Modus Epistolandi* Franciszka Nigri, Erazma Rotterodamczyka *de conscribendis epistolis*, a natomiast czytać całą grammatykę Perotta, jego *Modum epistolandi* i *Artem metrorum*, nakoniec retorykę Cycerona zamiast Franciszka Nigra i Erazma Rotterdamczyka, czasem Cycerona *Epistolae Minores* a zamiast Piotra Hiszpana czterech traktatów, wszystkie pisma dyalektyczne Cezaryusza.»

«Dziekana dwa razy w rok obierali magistrowie uczący, *actu legentes*, w pierwszą sobotę po ś. Jerzym i w pierwszą sobotę po ś. Gallusie; tylko magister czteroletni i który już przez dwa lata obowiązki nauczycielskie pełnił, mógł być dziekanem. W początkach magistrowie wybierali go większością głosów; jeźli zaś zdania równo były podzielone, natenczas dawny dziekan zapytywał: czyli niechcą zdania swego odmienić? jeżeli wszyscy przy pierwszych wotach obstawali, dziekan mianował czterech magistrów, którzy wybierali nowego dziekana, a ten zaraz w ręce dawnego składał przyrzeczenie: iż statuta fakultetu wiernie zachowywać i wszelkie opuszczenia się magistrów uczących i niebywających na dysputach pilnie zapisywać

nieomieszka i o tém rektorowi doniesie; a magistrowie mu przyrzekali: iż niegodnego, nieprzygotowanego należycie do examinu studenta, na stopień bakałarza lub magistra dla zysku swego powoływać i prowadzić nie będą. Po wybraniu dziekana, magistrowie wybierali natychmiast dwóch konsyliarzów, którym dziekani oddawali dywany, skrzynkę i księgi fakultetu. Lecz w r. 1480. postanowiono: aby na dziekana wybierano starszych przed młodszymi, którzyby piastowania tego urzędu godnymi i zdolnymi się stali. Ci zaś z magistrów mogli być wybrani, którzy dopełniwszy w ciągu dwóch lat wszystkich obowiązków prawem przepisanych, przypuszczeni byli do fakultetu i przez drugie dwa lata ciągle i osobiście w uniwersytecie pracowali, na zwyczajne dysputy chodzili i inne magistrów obowiązki pełnili. W roku 1485. postanowił uniwersytet, aby dziekan na zimowe półrocze zawsze był wybierany z kollegium większego, na letnie zaś z kollegium mniejszego i magistrów zewnętrznych na przemian; co fakultet filozoficzny czyniło zależnym od teologicznego. Jeżeliby zaś magistrowie w brew powyższym przepisom dziekana obrali, taki dziekan traci urząd, a magistrowie prawo obierania; wtedy wybierał dziekana rektor z tą mniejszą liczbą, która do tego wyboru należeć niechciała, ze swymi konsyliarzami i dziekanami innych fakultetów. W roku 1449. postanowiono: iż nikt nie może być obrany dziekanem, jeźli niema dobréj i całéj togi, *tabardum verum et bonum*. Przy końcu piętnastego i w szesnastym wieku nowo obranemu dziekanowi wkładano togę błogosławionego Jana Kantego, którą potém ze świecami do skarbcu świętéj Anny odnoszono.»

«Dziekan fakultetu *artium*, odziany w togę szkarłatną z galonem, w mucecie i pitagoryce, na zgromadzeniach swego fakultetu przewodniczył, lecz na posiedzeniach uniwersytetu, na dysputach, przyjmowaniu nowych magistrów. zostawiał pierwszeństwo doktorom i licencyatom.«

«Członkom fakultetu mógł wydawać polecenia w drobnych rzeczach, *sub poena non contradicendi*, w większych

pod karą pół złotego, które nieodzownie zapłacić musiał; w ważnych zaś bardzo rzeczach *sicut bonum diligitis facultatis*; zapisywał magistrów niebywających na dysputach w księdze *liber diligentiarum;* każdego roku ogłaszał: jakich ksiąg mają słuchać kandydaci na bakałarzów i mistrzów i wiele razy mają stawać do dysputy. Oraz napominał: aby uczciwie się prowadzili, magistrów szanowali, trzech następnie dysput nieopuścili pod karą 8 groszy, co niedziela odprawili dysputę zwyczajną, *et in diebus canicularibus biennium compleant.* Aby nowi bakałarze w post dwa razy na tydzień dysputę odbywali i w przyzwoitem odzieniu dla sławy fakultetu chodzili. Jako magister miał obowiązek wykładania zagadnień fizyki Arystotelesa, *enarrare quaestiones phisicas Aristotelis*, za co każdy *promovendus in artibus placit;* z tych pieniędzy dawano dziekanowi 20 złotych węgierskich, a resztę dzielono między magistrów.»

«Student na miesiąc przed przyjęciem do uniwersytetu i nim się wpisał do album, wybierał sobie jednego z magistrów, pod którego opieką miał odbywać nauki i w prowadzeniu się rady zasięgać. Po zapisaniu się do album, składał w ręce rektora następującą przysięgę:

«*Ego N. juro Vobis Domino Rectori et vestris successoribus canonice intrantibus, obedientiam in omnibus licitis et honestis et quod bonum universitatis studii cracoviensis promovebo pro posse meo, ad quemcunque statum pervenero. Et quod hic Cracoviae praeceptoribus non utar, nisi iis, qui sunt de obedientia Rectoris, et quod propriam injuriam per me non vindicabo vindictu reali, ut pote vulneratione, mutilatione aut armorum strepitu, sed super hoc officium rectoris implorato. Item quod opinionem Hussi haeretici damnati, similiter et sequacium ejus, renovaturam antiquarum Haeresum non servabo. Sic me Deus adjuvet et haec Sancta Dei Evangelia.*»

«Wyprzysiężenie się nauki Hussa dodano do przysięgi jeszcze przed jego spaleniem, za rektoryi Eliasza z Win-

delicyi w r. 1409. Nauki rozpoczynano w lecie nazajutrz po ś. Marku, a w zimie po ś. Łukasza ewangeliście.«

»Uczniowie fakultetu filozoficznego płacili magistrom za wykład każdéj lekcyi i ćwiczenia wedle ustanowionéj taxy. Jeźli któren niebywając na lekcyach, przesiadywał po szynkowniach z błaznami, tracił przywileje akademickie. Nie wpisanym w album bywać na prelekcyach i dysputach niepozwolono.«

»Nie wolno było studentowi lub bakałarzowi mięszkać w mieście, na przedmieściu, lub też na Kazimierzu i Kleparzu, wyjąwszy u rodziców za pozwoleniem rektora. Nieposłusznego rektor opieką swoją nieosłaniał, za skrzywdzonym się nieujmował: do stopni nieprzypuszczał i pozbawiał wszelkich korzyści i przywilejów; między innemi nie dawano mu piwa, które uniwersytet studentom rozdawał. Student lub bakałarz po trzeciéj lekcyi jakiego magistra zapisywał się na jego liście, a jeźli mu w lecie przed ś. Janem Chrzcicielem, a w zimie przed Bożem narodzeniem wyjechać lub oddalić się zdarzyło, magistrów swoich w domu o tém zawiadomiał i względem płacy im należnéj porozumieć się miał obowiązek; jeźli zaś jednych magistrów rzuciwszy, do innych samowolnie przenosił się, wtenczas za cały czas i całą należytość płacił i jako sprawca kłótni i gniewów między bracią i ubliżający magistrom, tracił rok jeden, a magister, któryby go w tym roku do examinu prowadzić poważył się, za karę jednego szóstaka płacił do skarbu uniwersytetu.«

»Chcący otrzymać stopień w fakultecie filozoficznym, przynajmniéj dwie godziny w jednym dniu bywał na prelekcyach potrzebnych do otrzymania stopnia bakałarza lub magistra i na ćwiczeniach. Podając się do examinu, pisał na kartce kiedy takowe rozpoczął i skończył, załączał świadectwo przynajmniéj jednego z magistrów, iż należycie do examinu jest przygotowany i wymieniał swoje mięszkanie. Do wyznaczonych examinatorów zabroniono posyłać osobę świecką lub duchowną dla zjednania ich względów. Aby się nauczył zbijać i dowodzić, kazano mu przynajmniéj

przez pół roku przed examinem bywać na dysputach zwyczajnych magistrów; jeżliby na trzech jednéj po drugiéj nie był, ośm groszy płacił dziekanowi; bo nie tylko w naukach, mówi statut, mają być ćwiczeni, ale i w ich zastósowaniu; które ile się zdaje zawisło na wykładzie, zbijaniu i dowodzeniu. »

« Chcący otrzymać stopień bakałarza, musiał chodzić na wykład ksiąg następujących: *Secunda pars Alexandri, liber novae Poetriae aut exercitium Rhetoricae, Computus chyrometralis, tractatus Petri Hispani, Vetus ars, Libri priorum et posteriorum, liber elenchorum, liber phisicorum, liber de anima, liber spherae materialis.* Examina na bakałarzów odbywały się cztery razy do roku, w przytomności wicekanclerza i dziekana. Wszyscy magistrowie schodzili się dla widzenia osób, do takiego examinu przypuszczonych; poczém dla nich dwóch lub czterech examinatorów wybierano; lecz pierwéj jeszcze dziekan u siebie w domu każdego z kandydatów z osobna examinował. W roku 1485. postanowiono, aby examinatorów na stopień bakałarza wybierać jednego z kollegium większego, drugiego z mniejszego, trzeciego z magistrów nie kollegiatów i tak kolejno. Jeźli było 12 lub więcéj zdających examen na bakałarzów lub magistrów, wtenczas od każdego z pierwszych tylko 17 groszy, a od każdego z drugich po jednéj grzywnie opłaty wybierano. Jeźli zaś mniéj ich stawało, opłata powiększała się; jednakże więcéj nad 24 grosze od jednego wymagać zakazano. Magistrowie wyznaczeni na examinatorów, nie mogli się uchylić od tego pod karą jednéj sexageny. Nie mogli także dawać pierwszeństwa żadnemu odbywającemu examen na bakałarza lub magistra. Dziekan i podkanclerzy stanowili wraz z examinatorami, któren z kandydatów miał być pierwéj do examinu przypuszczony; od tego bowiem późniéj starszeństwo między nimi i prawo do beneficiów zawisło. Gdy zaś względem porządku, w którym do examinowania na bakałarzy przypuszczano, częste wszczynały się kłótnie, aby nadal niektórzy nie mówili: *ego sum Cephe, ego Apollo,*

postanowiono przypuszczać do examinów w takim porządku, w jakim byli w album wpisani, osoby jednakże znakomite dziekan mógł pierwéj do examinu postawić. Examinatorowie ubogiego, ale innych nauką i dobremi obyczajami odznaczającego się, na koniec usuwać niepowinni; w czasie examinu magistrowie examinujący posilali się winem, ale z umiarkowaniem, które im statut pod sumieniem zalecał. Poznawszy, iż zdający examen jeszcze nie jest dostatecznie wyuczony, a był osobą znamienitą, examen odkładali; jeżeli nie był bardzo znamienitą osobą, odrzucali go całkiem, niekiedy rzecz tę do rostrzygnięcia fakultetu odsyłając.»

«Kto uniwersytetowi uchybił, magistra oczernił albo pobił, prelekcyi i dysput nieodbył, w metrykę akademii nie był zapisany, przynajmniéj trzy razy na tydzień nie był przytomny na prelekcyach i ćwiczeniach i tyleż razy magistrom i bakałarzom nie stawał do dysputy, nareszcie bezecny, tchorz wielki, albo gracz, niemógł być przypuszczonym do examinu na bakałarza. W roku 1480. bakałarz promotorowi swojemu płacił dwa złote węgierskie a magister trzy; z tych magister w pierwszym razie jeden złoty, a w drugim jednę grzywnę wnosił do skarbu uniwersytetu: pieniądze takowe szły potém na równy podział między magistrów rzeczywiście pracujących. Ubogich można było całkowicie lub w części od tego uwolnić. W roku 1503. już ubogim przysięgę kazano składać, że dla ubóstwa promotorowi nic zapłacić nie mogą; jednakże przyrzekali, iż jak tylko przyjdą do lepszego bytu, do kassy jeden czerwony złoty wnieść niezapomną. Około 1506. postanowiono: aby zdający examen na bakałarza lub magistra za każdą lekcyą, któréj nie słuchał a od fakultetu mimo tego do examinu był przypuszczony, płacił jeden grosz albo więcéj wedle postanowienia fakultetu. Jako wszystkiego uczono przez dysputy, tak téż i examen był rodzajem dysputy, w któréj magistrowie byli opponentami; ztąd poszło, iż dziekan i examinatorowie przy takich dysputach i wrodzonéj żywości narodu, często sobie przy-

cinali i żwawe wiedli spory, dla tego po odbytym examinie gdy nowi bakałarze swoich examinatorów mieli prowadzić do łaźni, dziekan w te do nich odzywał się słowa: «Kochani panowie kandydaci! dotąd pracowaliśmy w pocie czoła nad dokonaniem tego, czego rzecz sama, czas i miejsce to wymagały; gdy zaś my zapytując, a wy odpowiadając znużeni jesteśmy, skończywszy pracę naszą, mamy iść do łaźni dla obmycia potu. A gdy tak ciało oczyścimy, obyśmy mogli zetrzeć i duszy naszéj brudy! bo niewiadomości wedle woli naszéj pozbyć się nie można, a nikomu też nie tajno, jak nam wiele jeszcze brakuje. Lecz poprawić obyczaje i zachowywać prawidła moralności, w mocy ludzkiéj jest; tak, iż kto zechce, w jednéj chwili przeciągu może stać się uczciwym i zacnym. Toć i nam do tego usilnie zmierzać należy, abyśmy i w tém nieprzyzostali się, to za niewątpliwą mając prawdę, iż niczego bez łaski Bożéj (którą człowiek grzesząc, zwykle utraca) dosięgnąć nie możemy; do zepsutéj duszy duch mądrości nie wstąpi. Wreszcie ponieważ na to tu miejsce już więcéj niewrócicie, chyba dali Bóg po wieniec magistra, życzyłbym sobie, abyście tu wszystko za sobą zostawili, nic za próg niewynosząc, coście tu od współtowarzyszów głupio za zarzuty powiedziane słyszeli, lub co niedbale było wymówione, lub przykre słowa, któreście tu od panów examinatorów, albo odemnie samego usłyszeć mogli, albo spory jakie na tym examinie i między nami zajść mogły. Niedziw albowiem, że między literatami nawet poczciwymi, niekiedy jakowe sprzeczki zdarzają się, ludźmi jesteśmy *homines sumus*, *humani a nobis nihil alieni putamus*. Bo wiedzcie, że my z sobą spierając się, nie jątrzymy się wzajemnie, lecz owszem wzajemną miłość ku sobie utwierdzamy. Nie jesteśmy z owych ludzi, którzy za lada małą obrazę długo się gniewają i pałają nienawiścią. Ja zaś cieszę się: iż mi takich ku pomocy examinatorów wybrano, którzy w nauce i poczciwości nikomu nieustępują, możecie i wy sobie powinszować, iż z waszéj w naukach biegłości sprawę zdawać wam przyszło przed osobami, których światło i cnota u wszy-

stkich jest w uwielbieniu; niech więc niektóre rzeczy pójdą w zapomnienie, a to tylko w pamięci zostanie, co wam zaszczyt przynosi.» Wróciwszy z łaźni kandydaci, częstowali swoich examinatorów, a dziekan ich napomniał, aby birety i togi (*caputia et epomida*) zrzucili z siebie, potém czas przyjęcia ich do grona bakałarzy naznaczał i nakoniec polecał, aby w przeciągu dni piętnastu słowem lub rzeczą skarb uniwersytetu zaspokoili. Było wreszcie zwyczajem, (ale podobno dopiero w szesnastym wieku), iż wieckanclerzowi kandydaci posełali wina i po kilka groszy owczesnych, a gdy niechcieli sprawiać biesiady examinatorom, zaspokojali to pieniędzmi, z rektorem porozumiawszy się. Otrzymujący stopień bakałarza płacił bedelom sześć groszy, a stopień magistra *unum fertonem.*«

«Żaden z magistrów niemógł zatrzymać sygnetu, mającego otrzymać stopień, chyba w przytomności wszystkich magistrów, oświadczając oraz przyczynę, dla któréj to czyni. Żaden nie może otrzymać stopnia, nie mając pożyczonego sobie przez dziekana sygnetu. Bakałarz obcy jeśli chciał otrzymać miejsce między krakowskimi, okazawszy świadectwa wiarogodne, trzy dysputy publiczne odprawiał. Bakałarze winni byli przez dwa lata, raz na zarzuty odpowiadać, przez trzy niedziel lub miesiąc w dni kanikularne lekcye wykładać, wpost dwa razy na tydzień odprawiali dysputę, wprzód o tém oznajmiwszy; nadto na dysputach zwyczajnych magistrów trzy razy bez przerwy bywali, a stawiąc się do examinu na magistrów, musieli na karteczce napisać, między innemi, w jakiem półroczu i jakim magistrom na zarzuty odpowiadali.»

»Bakałarz *artium* zwykle uczył pierwszych początków nauk wyzwolonych w szkole trywialnéj, to jest: grammatyki, dyalektyki i retoryki, a niekiedy i muzyki, to jest śpiewu choralnego. Bakałarze wreszcie uczyli po szkołach farnych i szkołach akademickich.»

»Bakałarz chcący otrzymać stopień magistra, musiał przez dwa lata chodzić na wykład ksiąg: *Topicorum de coelo, de generatione, Metheorum, Parvorum naturalium,*

Metaphysica, *Ethycorum*, *Politicorum*, *Oeconomicorum*, *Arithmetica et Musica Joannis de Muris*, *Tres libri Euclidis*, *Theorica planetarum et Perspectiva*; a oprócz dysput zwyczajnych, dziesięć dysput nadzwyczajnych odprawiał. Jednakże jeżliby tego niedopełniwszy, chciał składać examen na magistra, do skarbu fakultetowi dwa czerwone złote płacił. Magistrowie najprzód około trzech króli stawili bakałarzów przed podkanclerzem akademii, dając im zaszczytne świadectwo z obyczajów, nauki, znajomości języków i nauk wyzwolonych i filozofii, oraz prosząc, aby rychło do proby, *ad tentamen*, a potém do examinu przypuszczeni być mogli; przy tém przedstawieniu kandydaci płacili podkanclerzemu 1 złoty; poczém podkanclerzy, zwoławszy posiedzenie fakultetu, kandydatów po jednemu wyprowadzał i fakultetowi przedstawiał, a kazawszy im odejść, pytał, azali na próbę, a potém do examinu przypuszczeni być mają? na co otrzymawszy pozwolenie, wybierał trzech examinatorów, między którymi zawsze bywał dziekan. Pierwszy examen czyli tentamen odbywał się *postridie Epiphaniarum*. Tu wicekanclerz i dziekan zapytywał z nauk na stopień magistra przeznaczonych, a kandydaci pod pozorem opuszczeń, *nomine negligentiarum*, składali po pół grzywny lub więcéj.. Na trzeci dzień rozpoczynał się drugi examen: kandydaci wysłuchawszy mszy ś. o Duchu świętym, odpowiadali na zapytania wicekanclerza z metafizyki; dla zjednania sobie względów examinatorów i dziekanów płacili im 15. do 10 groszy każdy, podkanclerzemu zaś najmniéj 15 groszy za pierwsze pytanie płacić musieli. Poczém rano i po południu na to pytanie odpowiadali. Daléj podkanclerzy dawał drugie pytanie z dyalektyki, fizyki lub logiki, i wraz z dziekanem lub dwoma examinatorami robił zarzuty. Za drugie pytanie tyle mu płacili jak za pierwsze, a oppugnatorom około 16 groszy dawali. Po odpowiedzi na drugie pytanie, dawali obiad magistrom examinatorom swoim, a podkanclerzemu, jeżeli nie przyszedł, zwierzynę posełali na wieczerzą. W czasie obiadu, gdy już świece wniesiono, przy-

chodzili bedelowie wińszować kandydatom zdrowia i spodziewanego zaszczytu i każdemu z nich rozdawali kartkę, którą ich podkanclerzy wzywał na jutrzejszy examen i dla tego ten obiad nazywał się *convivium chartarum*. Tym bedelom ośm groszy dawali, a jeden z nich powstawszy, dziękował w imieniu wszystkich za okazywane im przez podkanclerzego względy. Nazajutrz więc po uczcie *chartarum* odbywał się rano i w wieczór examen z dyalektyki ze wszystkich ksiąg Arystotelesa i naturalnéj filozofii, z Euklidesa, z arytmetyki, muzyki, perspektywy i teoryi planet. Dziekan zadawał pytania *ex veteri arte*, *priorum et posteriorum*, *Topicorum*, *Physicorum*. Po skończonym examinie z fizyki (ale dopiero w 16. wieku) dawano jakie zdanie łacińskie do przełożenia na grecki język, np. *nosce te ipsum*. Poczém dziekan napominał, aby się przygotowali na bliższy i jeszcze ściślejszy examen. Na tym dawano pytanie z ksiąg Arystotelesa *de coelo*, *generatione*, *metheoris*, *de anima*, *de sensu et sensibili*, *metaphysicis*, *ethicis*, *politicis*, *elenchis*, *libris priorum*, *oeconomicis*. Potém następowały nauki matematyczne, najprzód z Euklidesa i perspektywy, potém z teoryi planet, arytmetyki i muzyki Jana de Muris, na końcu kandydaci wygrywali melodye dla przyjemności examinatorów. Wicekanclerz mógł nie być na dyalektyce i innych księgach Arystotelesa, ale na examinie z nauk matematycznych bez jego przytomności obejść się nie mogło. We cztery niedziele po examinie, śli wszyscy do łaźni, albo jednę grzywnę do rąk dziekanowi oddawali, prócz tego wyprawiali ucztę examinatorom; a podkanclerzemu jeźli na niéj nie był, posełali wina i po kilka groszy. Poczém podkanclerzy zwoławszy ich, kazał, aby pierwszy, środkowy i ostatni na liście w dzień otrzymania licencyatury najdobrańszemi i ozdobnemi słowy rozprawiali o fizyce, etyce i matematyce. Za licencyaturę, każdy znowu płacił jeden czerwony złoty, poczém śli wszyscy *in habitu disputantium* do rektora, godząc się, coby mieli zapłacić za obiad, jeźli obiadu wyprawić niechcieli. Daléj rektor zwoływał uniwersytet na posiedzenie, na któ-

rem podkanclerzy każdemu z kandydatów nadawał nazwisko jakiego starożytnego filozofa i wszystkich z obyczajów i nauki wychwalał. Kandydaci dając obiad, wszystkie naczynia swoje przynosili i salę przyozdobić musieli; po obiedzie wszelkie pachnidła i pozostałości z obiadu dziekan sobie zabierał. Takim sposobem bakałarz otrzymywał pozwolenie, *licentiaturam*, teraz mógł uczyć i dawać prelekcye w akademii; lecz aby został magistrem płacił jeszcze dziekanowi jeden lub dwa czerwone złote; czém zniewolony wysyłał do magistrów fakultetu następujący okólnik:

« Egregie Domine Doctor et Magister venerabilis! sitis hodie in hypocausto communi Majoris Collegii dum signum campanu datum fuerit ad audiendum petitionem dominorum Licentiatorum ad ultimam determinationem admitti postulantium. Detur omnibus Dominis Doctoribus et Magistris philosophiae ex parte Decani facultatis Artistarum. »

Gdy więc Magistrowie się ześli, wchodził jeden z licencyatów, prosząc o przyjęcie do grona magistrów. Dziekan porozumiawszy się z fakultetem, przywołanych napominał, żeby do skarbu uniwersyteckiego całą należytość wnieśli. Niekiedy też karcono ich za jakie wykroczenia. Promotorowi płacili znowu kilka złotych, z czego tenże do skarbnicy większego i mniejszego kollegium cokolwiek wnosił. Przy przyjmowaniu na magistra, promotor najprzód dawał któremu z bakałarzów jakie pytanie do rozbierania w sposób dysputy; poczém nowi magistrowie poprzedzeni od bedela wchodzili, zasiadali w katedrze i pytanie przez promotora zrobione z pamięci mówili. Poczém promotor miał do nich mowę i nadawał im dostojność magistra, wkładając każdemu na głowę biret, na palec pierścień i dając mu w rękę jaką księgę Arystotelesa. Poczém bedel (sapiens) wszystkich do ławy magistrów zaprowadził; ostatni z nich dziękował uroczyście *Magnifico rectori*, doktorom, magistrom i uczniom, iż na tym obrządku przytomni być raczyli. »

« W dzień s. Egidyusza i s. Jerzego, magistrowie wybierali losem księgi, które w półroczu wykładać mają i przyrzekali dziekanowi, iż wybraną wiernie, bez żadnego oszukaństwa, wykładać będą. Oddalający się magister oznajmiał o tém dziekanowi, który na posiedzeniu fakultetu takową księgę innym poruczał. Dziekan mógł uwolnić od dwóch części ksiąg i sześciu traktatów: jeżliby zaś kto z magistrów całéj księgi niedoczytał a był osobą znamienitą, natenczas po dyspensę ma się udać do całego fakultetu, który jednakże za niebywanie na dysputach nie mógł dać dyspensy, chybaby był całkowity niedostatek dysputujących. Przychodzący z innego uniwersytetu magister, musiał pokazać świadectwo, raz ze wszystkimi dysputę odprawić, *publice semel omnibus respondeat*, i zajmował ostatnie po wszystkich magistrach miejsce, chybaby dla zacności osoby magistrowie chcieli mu oznaczyć szczególne miejsce. W roku 1459. za dziekaństwa Jana z Ilkusza postanowiono: iż magister chcący po dwóch leciech być przyjętym do fakultetu i za rzeczywistego magistra, *actu regens*, uznanym, powinien był przez dwa lata bywać ciągle na dysputach zwyczajnych, co trzeciéj nawet nieopuszczając, co się nazywało *complere biennium*. Magister, który dla choroby swojéj obowiązków nie pełnił, lecz przynajmniéj przez miesiąc lekcye dawał, nie był pomijany przy rozdzieleniu pieniędzy do skarbu powszechnego weszłych. Nowo zaś przyjęty do fakultetu magister składał przysięgę: iż tajemnic magistrów w fakultecie rozbieranych nie wyjawi i statuta dawne lub nowo postanowione zachowa; toż przyrzeczenie składał magister przypuszczony do podziału dochodami, *ad participationem fisci admissus*. Do posiedzeń i rady fakultetu, wyboru dziekana ci tylko magistrowie należeli, którzy przez dwa lata uczyli i odbywali dysputy zwyczajne, przynajmniéj przez 3 miesiące w każdem półroczu, dziesięć dysput nadzwyczajnych odbyli i byli na dyspucie *de quodlibet*, jeźli taka zdarzyła się. Magister, który takie warunki spełnił, musiał prosić fakultet o przyjęcie do swego grona. Od powyższych wa-

runków wolni byli doktorzy, licencyaci i bakalarze skończeni. Magister nie mógł postąpić na kollegiata, lub otrzymać beneficyów, jeźli nie bywał z kolei na dysputach, wieczorem przez dwie godziny odprawiających się.«

«W Fakultecie filozoficznym najwięcéj czasu trawiono na uczeniu się metafizycznych ksiąg Arystotelesa i na dysputach.«

«Dysputy, to jest, robienie zarzutów i ich zbijanie, dowodzenie i wynajdywanie w rzeczy już dowiedzionéj nowych wszelkich możebnych zarzutów i okazywanie ich fałszywości syllogizmem rogatym, było jedyną znaną i używaną metodą nauczania i uczenia się w akademii krakowskiéj, którą nie tylko do filozofii, lecz i do innych nauk rościągnięto. Byłoto głównem zatrudnieniem i obowiązkiem uczniów, bakalarzy, magistrów i kollegiatów. W czasie ich odbywania ustawały we wszystkich fakultetach prelekcye, a niebywanie na nich ostremi okładano karami. W tém więc szermierstwie ćwiczyli się akademicy od rana do wieczora, czasem jeden przez kilka dni dysputował, jak np. Michał Parisiensis. Przewodniczenie, kierunek i obecność na dysputach, była głównym akademika obowiązkiem, największą zasługą. To było najświetniejsze pole popisu przed wynalezieniem druku (toż samo było i po wynalezienie druku) i na tém tylko polu można było zbierać wawrzyny i imię swoje w świecie uczonym rozsławić. Kollegiaci i magistrowie dwa razy na dzień wieczorem dysputę odprawiali; późniéj zwalniając nieco pozwolono, aby kollegiaci i Magistrowie zamiast dwa razy na dzień odprawiać dysputę, mogli tylko jednę dysputę wieczorem przez dwie godziny odprawiać: *ex libris ethycorum, metaphysicorum, de coelo et mundo cum libris de generatione et corruptione, Parva naturalia cum libris Metheorum;* jeżeli zaś przedmiot do dysputy wziąć zechce z *parva logicalia aut Physicorum*, tylko półtory godziny.«

«Na dysputach zwyczajnych przynajmniéj trzecia część kolejno kollegiatów przychodziła: tu dowodzili i odpowiadającym przyzwoite robili zarzuty, co czynili pod karą

dwóch groszy, *unum fertonem*, na stół kollegiatów obrócić się mających, której jeźliby dziekan nie spełnił, od rektora podobnąż bywał skarany. Od czego ten tylko kollegiatus był wolny, który wykładał *librum sententiarum*; po jego skończeniu szedł do rzędu innych kollegiatów, póki nieotrzymał stopnia *licentiati in Theologia*. Postanowiono nadto: aby po trzech naraz kollegów mniejszych, jakto jest zwyczaj u kollegów większych, przychodziło do *Collegium majus* na dysputy sobotnie i dla zacności uniwersytetu i nauki słuchających. W roku 1462. za dziekaństwa magistra Stanisława z Pleszowy, bakałarza medycyny postanowiono: iż odtąd nieprezydujący, ale dziekan ma prawo rozdawania sofizmatów tym, którzy z nim odbywają ćwiczenia o fizyce, *qui secum steterint in Exercitio physicorum*, albo którzy wkrótce mają otrzymać stopień, aby, jak się to często zdarzało, studenci dla niedostatku odpowiadających nie byli odsuwani od otrzymania stopni, tudzież aby w tém półroczu lepiéj się przećwiczyli, a magistrowie mieli sposobność poznania ich zdatności. Dziekan *in distribuendo responsionum* powinien zarówno ubogim jak bogatym sprawiedliwość wymierzyć i rozdawać rzecz do odpowiedzi porządkiem, w jakim są wpisani *in exercitio Physicorum*; gdyby inaczéj postąpił, zawieszony będzie od urzędu do roku i póki nieotrzymają stopni ci *qui cum illo steterint in exercitio Physicorum*. Gdy się zdarzało, iż studenci chcąc prędzéj skończyć dysputę zwyczajną na jeden sofizmat, wszyscy razem prezydującemu odpowiadali i powiedziawszy zarzut wątpliwy, zaraz odchodzili, przeto postanowiono: aby na każdy sofizmat jeden tylko odpowiadał, a najwięcéj dwóch i ci mają do końca zostawać, równie jak drudzy. Dysputacye *de quodlibet* były znane i w Krakowie, lecz ile zdaje się rzadko; bo do tego trzeba było bardzo wprawnego językcznego szermierza. W roku 1504. postanowiono: iż wszyscy bakałarze burs *debent respondere*, jeźli przez dziekana będą zawiadomieni; nadto, iż proboszcz ś. Mikołaja, jeźli jest tylko magistrem, ma odbyć dwie dysputy na rok.»

»Dziekan i magistrowie na posiedzeniach fakultetu, na dysputach zwyczajnych, na *quodlibet*, na przyjmowaniu magistra, na robieniu licencyata magistrem (co się odbywało w święto Arystotelesa), na mszy uniwersyteckiéj, musieli być w todze pod karą ośmiu groszy.«

»Bedelowie na ucztach uniwersyteckich usługiwali do stołu i dopiero naostatku zasiadali do uczty; zabroniono im posełać potraw swoim żonom i sługom, chyba co ze szczodrobliwości promowanego otrzymają, inaczéj przez cały rok od biesiad bywali wyłączeni. Od postanowień lub wyroku fakultetu żaden student, bakałarz lub magister odwołać się nie mógł.

Tak więc widzimy: iż głównem studentów, magistrów, bakałarzy i kollegiatów fakultetu filozoficznego zatrudnieniem, były dysputy [1]) w przedmiotach filozofii scholatycznéj z teologią złączonéj. Wszelako od roku 1480. mamy niewątpliwe ślady, iż się czynnie zajmowano literaturą rzymską, która tu była zakwitła obok filozofii scholastycznéj i astronomii z astrologią; bo gdy jedni magistrowie prowadzili dysputy i młodzież do tego zaprawiali, pisali kalendarze, horoskopy i wykładali *computus*, drudzy objaśniali Wirgiliusza, Cycerona, Owidiusza, Waleryusza Maxyma i księgę Boecyusza o pocieszeniach filozofii.«

W dziejach wydziału filozoficznego pamiętną jest sprawa Stanisława Slachetki, [2]) wniesiona na zgromadzenie fakultetu

---

[1]) »Domini Professores cursus philosophici obligabuntur singuli ad tres disputationes ex cursus sui lectionibus celebrandas.« »Conclusiones ad publice disputandum proponantur ex universa logica post festum anni immediate sequentis, Epiphaniae die non impedita, ut sunt festa s. Dorotheae, Pauli, Agnetis. Ex philosophia naturali in ejusdem anni Septembre post festum Sancti Matthaei. Ex libris de anima ex Methaphisica post festum Paschatis anni immediate sequentis die non impedita et commoda. Ordinatio haec per almam Universitatem est unanimi consensu approbata 19 7bris 1642. rectoratu admodum Reverendi et Magnifici Domini Jacobi Ustiensis s. Theologiae et J. U. D. etc. (Z współczesnego rękopismu.)

[2]) »Anno Domini 1656. die vero 9. Martii data fuit convocatio

dnia 9. Marca 1656 roku. Zarzucano mu: 1) że będąc dziekanem wydziału, po upływie urzędowania swego, no-

---

V. Facultatis. In qua quidem convocatione, citatus V. D. M. Ślachetka et acclamatus personaliter comparuit in judiciis V. Facultatis Philosophicae post binam contumaciam. Contra quem instigator V. Officii Propositionem clara voce et in scripto ejusmodi V. Facultati obtulit: Excellens Domine Decane, Doctissimi Domini Professores. Coram officio inclytae Vestrae Philosophicae facultatis propono in et contra V. D. M. Stanislaum Ślachetka praecedentis Commutationis decanum. Quia ipse oblitus juramenti praestiti, statutorum, observationum Philosophicae facultatis spreta et calcata observantia:

1. Regestrum supellectilis et librorum facultatis a se receptarum et manibus Dominorum consiliarorum subscriptum in depositione sui decanatus, noviter electo Domino Decano reddi solitum non reddidit. Ex vestibus Facultatis Tabardum deest; ex libris Commentaria Julii Pagii in Organum Aristotelis.

2. Labores Dominorum Professorum in Metricam sui Decanatus non inscripsit.

3. Item labores Dominorum Baccalaureorum in metricam eorundem non induxit.

4. Promotos in suo Decanatu in Metrica promotionum non notavit.

5. Conclusiones facultatis in suo decanatu factas non ingrossavit.

6. Decretum M. D. Rectoris in sua praesentia 21. Aprilis 1655. latum de stemmatibus in Metricam inductis ad executionem, uti debuit, non deduxit.

7. Charta una ex libro diligentiarum eo decanatu reperta est evasa.

8. Deprehensa est item violatio metricae laborum facta, nam in decanatu M. Alberti Strażyc expunctae sunt notae negligentiarum cujusdam Domini Professoris.

9. Munimenta facultatis et Dominorum Professorum, ut protestationem Facultatis contra Excel. Dominum Vicecancellarium et protestationem participantium contra Exc. D. Decanum Joannem Racki. Item extracta conclusionum Universitatis et Decretorum M. D. Rectoris de Trądnoviensi i Zielonecensi Professoribus non restituit.

10. Depositum, seu pecuniam quam habet in deposito participantium non reddidit.

wemu dziekanowi regestru sprzętów i ksiąg wydziału nie złożył; 2) że prac professorów do ksiąg dziekańskich nie

11. Rationes Fisci die s. Helisabeth, quas sub poena praestiti juramenti et ex statuto Universitatis pag. 16. facere debebat, non fecit et ad convocationem eo die pro se datam non venit. Item ad convocationem pro audiendis rationibus ad instantiam suam datam non venit et R. D. Decanum cum Dominis Consiliariis elusit. Item prima Decembris posito calculo Praeceptorum (zapewne perceptorum) ex negligentiis, fiscum tamen non reposuit.

Quae omnia cum sint, sint contra mores et consuetudines, contra regulas et observationes etc. Itaque peto eundem juxta statuta et praejudicata in facultate puniri.

Ad has propositiones per instigatorem contra se factas singula puncta V. D. M. Ślachetka conventus (?) verbo tenus coram judicio V. Facultatis respondit.

1. Regestrum D. Decano noviter electo non dedi, quia est penes D. Consiliarium Matthiam Gładysz, qui nunc abest. Tabardum ad usum concessi A. R. D. Stanislao Temberski. Logicam Pagi itidem ad usum Ex. D. Zientkiewicz.

2. Labores D. Professorum non inscripsi, habeo illos et possum inscribere.

3. Labores item D. Baccalaureorum non inscripsi, sed inscribam.

4. Promoti in meo Decanatu facile possunt inscribi.

5. Non inscripsi conclusionem quae est facta, quia etiam D. Kopciowicz suam non inscripsit.

6. Non sum executus decretum M. D. Rectoris, quia mihi de illo non extabat.

7. Ego chartam istam non vidi, ita est, ut accepi.

8. Violatio Metricae est facta, sed non in meo decanatu.

9. Pecuniam, seu depositum participantium reddam.

10. Munimenta Facultatis et DD. Professorum reddam.

11. Rationes Fisci die s. Helisabeth non feci, quia apud milites nostratos in prandio fui et ideo etiam in convocatione non fui. etc.»

Mimo takiego tłumaczenia wydał wydział filozoficzny na zebraniu d. 20. Marca 1656. wyrok przeciw Ślachetce brzmiący: «Omnibus privilegiis, praerogativis, functionibus et emolumentis, actibus et cathedris Philosophicae facultatis privandum, et philosophica facultate excludendum esse, prout praesenti sua sententia privavit et exclusit.»

Sprawa Ślachetki wlekła się jeszcze kilka lat i skończyła się na przywróceniu go do wszystkich praw, członkom akademii służących.

wciągnął; 3) toż samo prac bakalarzy; 4) że promowanych podczas swego dziekaństwa nie zapisał w księdze promocyi i t. p. Jak się gorsząca ta sprawa skończyła, wyczyta ciekawszy czytelnik w oryginale w przypisku wyżéj umieszczonym. Mniej głośną była kłótnia wydziału filozoficznego z medycznym w r. 1691. Wydział medyczny doktoryzował w tym roku jakiegoś Francuza, Piotra Rhené, lekarza nadwornego Stanisława Jabłonowskiego hetmana w. koronnego. Aże nasz Francuz niemiał jeszcze *laureum philosophicam*, przeto wydział filozoficzny uważał to za ubliżenie swoim prawom, że wydział lekarski poważył się dać mu dyplom na doktora w akademii krakowskiéj, i zaprotestował przeciw całemu aktowi. Wszakże Francuz przez przyjaciół, a bardziéj jeszcze za złożeniem trzech dukatów w złocie, udobruchał wydział filozoficzny tak dalece, że się niesprzeciwiał mianowaniu go *doktorem medycyny* akademii krakowskiéj. Rhené musiał mieć ukryty jakiś interes, dobijając się o stopień doktora medycyny w akademii krakowskiéj, bo niepodobna wierzyć, aby uczeń wydziału lekarskiego w jednym z uniwersytetów francuzkich, nędzny wydział lekarski, w nędznéj bardzo r. 1691. akademii krakowskiej tak dalece poważał, iżby go wzięła chętka odebrania z niego dyplomu na doktora medycyny. Domyślam się, że Francuz chciał przez to w oczach ówczesnéj publiczności polskiéj okazać swoję prawowierność; o praktykę bowiem w Krakowie nie mogło mu chodzić, bo w mieście tém nie mięszkał.

Statuta fakultetowi filozoficznemu w 15. i 16. wieku nadane.[1])

Sequuntur Statuta Facultatis Arcium.

Anno domini millesimo CCCC quarto, in decanatu Magistri Andree de Mariemburg, plena Magistrorum con-

[1]) Statuta te wyjęte z rękopismu z 17go wieku różnią się nieco tu i ówdzie od statutów, które Muczkowski w Tomie I. Roczników Towarzystwa naukowego krakowskiego od strony 285. umieścił.

vocacione facta, nullo contradicente conclusum fuit, ut quatuor magistri eidem Decano coëligerentur, qui facultatis considerarent defectus, et pro incremento eiusdem, aliquot statuta conciperent, et eadem facultati arcium promulgarent. Qui electi Magistri ad Decanum suprascriptum videlicet Mgr. Stanislaus de Scarbimiria, Decretorum Doctor, M. Albertus Mlodysszywo, M. Erasmus de Nissa, M. Franciscus Cwyswycz de Brega, non modico tempore diligenter et exquisite consilia tractantes, infrascriptos pro statutis articulos decreuerunt. etc.

Anno domini MCCCC sexto In vigilia sancti Georgij per Magistrum Erasmum Elie De Nyssa, protunc Decanum arcium facultatis, statuta eiusdem, per quinque Magistros supra scriptos mature digesta, et in sexterno papireo deliberatiue concepta, in hanc formam simplicem sunt redacta, et supranotate facultatis arcium libro pargamineo sunt conscripta.

Item in decanatu eiusdem decani sursumscripti plena magistrorum facta conuocacione sub hac forma: R. M. sitis hodie hora XIX in stuba Magistrorum Collegii Serenissimi principis Wladislai Regis polonie ad audiendum, per quinque Magistros a facultate deputatos, articulos conceptos et in statuta per facultatem arcium redigendos, sub obediencie pena. In qua quidem conuocacione idem Decanus ordinem proposuit eorundem.

Rubrica de primenitate Decani.

Attendens communitas Magistrorum pluralitate principantium entia nullo modo disponi, sit ergo vnus princeps, perpulchrum (?) placuit ob hoc eidem communitati: quod in vnaquaque arcium facultatis conuocacione generali publica ac priuata, Decanus eiusdem caput existat, et omnibus Magistris et doctoribus loci preeminencia antecedat. In actibus autem universitatis publicis et priuatis, nec non in actibus facultatis cujuscunque, actus facultatis Doctores locum Decano facultatis arcium optineant alciorem, Presertim in disputacione de quolibet, ac in incepcione nouellorum Magistrorum, et actibus similibus, propter aduentum

gratuitum, Doctores et licenciati honorentur. Qua de causa Decanus facultatis arcium, protunc existens, eis in loci excellencia condescendat.

De auctoritate Decani.

In eadem congregacione conclusum fuit, ut Decanus habeat posse membris omnibus sue facultatis mandare: Causis in minoribus, sub pena non cantradicendi; in maioribus, sub pena medii floreni irremissibiliter exigendi; in arduis seu grauioribus, sicut bonum diligitis facultatis; in grauissimis, sub pena obediencie, habeat demandare, et eiusdem facultatis magistros excedentes secundum statuta punire, si facultatis voluerint esse membra.

De Tempore Eleccionis Decani.

In decanatu prefati Decani, nullo contradicente conclusum fuit, ut Decanus arcium facultatis successiuis temporibus bis in anno eligatur, pro prima vice proximo sabbato ante festum sancti Georgij, pro altera vice sabbato proximo ante festum S. Galli. Illo tamen saluo, quod idem Decanus iteratis vicibus eligi poterit, si facultatis magistris videbitur expedire. Nullus tamen in decanum eligatur, nisi post quartum annum sui magisterii, dummodo sit in eadem actu regens, et biennium compleuerit. Insuper in eadem congregacione conclusum fuit, quod facultatem eligendi decanum arcium habeant solum actu regentes.

De modo eligendi Decanum.

In sepefati Decani Decanatu conclusum fuit, nullo contradicente, quod decanus, pro tunc existens, diebus supra notatis, omnes magistros facultatis conuocet sub hac forma: R. M. sitis hodie III hora in stuba Magistrorum etc. Ad deligendum Nouum Decanum, sub pena non contradicendi, et sicut diligitis bonum facultatis. Quibus congregatis, inducat Decanus, a senioribus incipiendo, usque in ultimum, et ex votorum pluralitate concludat. Si uero contigerit vota diuidi in quo equalia, extunc Decanus de novo inducat, si velint voces immutare; et si non mutauerint, extunc Decanus coellectis sibi a facultate quatuor Magistris, eligant nouum Decanum, quem facultas debet

assummere, ac si omnes magistri in eum transfudissent sua vota.

De Juramento Decani fiendo.

Omnibus magistris placuit in eadem congrecacione, quod statim eleccione facta, antiquus Decanus recipiat promissum a decano nouo, quod uelit seruare et manutenere statuta facultatis et statuenda, bona fide. Et idem Decanus sic electus, iuret in manibus decani antiqui, quod omnes negligencias legencium et disputancium sue facultatis diligenter perquirat, et easdem ad Rectorem deferat. Et quod ibidem electus Decanus, recipiat a singulis magistris fidei sponsionem, quodque primo tempore eleccionis noui decani, quilibet magistrorum promittat bona fide, non inducere velle aliquem ad examen intrandum non valentem, propter lucri cupiditatem, aut affeccionem.

De assistentibus Decano et eorum authoritate in dispensandis defectibus.

In decanatu prefati Decani conclusum fuit, quod, electo Decano, statim in eadem conuocacione eligantur duo magistri sibi assistentes, quorum consilio Decanus habeat dispensare super uno vel duobus libris parcialibus et sex tractatibus. Si autem aliqua persona honorabilis in aliquo libro totali esset neglecta ad facultatem arcium remittatur. Et quod omnino non dispenset pro non responsionibus ordinariis et extraordinariis, nisi foret defectus disputancium extraordinarie. Item placuit omnibus magistris, nullo contradicente, quod Decanus nullas faciat expensas et impensas notabiles, sine consensu quorum magistrorum, quorum unus a facultate theologica, et alter iuridica, eligantur, ita: quod quilibet horum ad unum fiscum, scilicet facultatis et universitatis, clauem habeat specialem.

De aptis ad regendum facultatem.

Conclusum fuit in decanatu supradicti Decani, ut deinceps nullus ad consilia facultatis admittatur, nisi prius biennium compleuerit. Biennium autem complere dicitur, qui duobus annis completis, decies extraordinarie disputauerit, et ordinarie legerit; nec non ordinarie disputauerit,

quociens eum ordo tetigerit; et dum in disputacione de quolibet, si eam fieri contingat, racionem dederit. Item conclusum fuit, quod de cetero fieret specialis tenor conuocacionis pro magistro volente petere se assummi ad consilium facultatis.

De complecione biennii magistrorum.

Item attento eo, quod nonnulli magistri biennio suo perfunctorie et negligenter, se et alios in artibus minime habituando aut edificando, legunt, Placuit omnibus magistris in Eadem Congregacione constitutis, quod quilibet magistrorum, singulis commutacionibus infra sui Biennij complecionem ad minimum per tres menses in artibus, aut in philosophia legat, aut disputet cum diligencia; secus autem faciens, sciet, sibi pro complecione biennij non debere computari, nisi super hoc a magistris actu regentibus obtineat sibi beneficium dispensacionis speciale.

De actu Regentibus.

Item placuit omnibus magistris, quod nullus eligatur in examinatorem, nec in decanum, nec aliquis posse eligere habeat Decanum, nisi actu regens. Dicitur autem regens, quicunque ordinarie disputauerit in suo ordine et ordinarium legerit; et in disputacione de quolibet responderit, et in maioribus laborauerit, Doctoribus, licenciatis et Baccalariis formatis duntaxat exceptis.

De iuramento magistri nouiter intrantis facultatem.

Dicet intrans ad Decani pronunciacionem: Ego P. promitto vobis Decano, et vestris successoribus, secreta magistrorum in facultate tractata non reuelare, et statuta instituenda, secundum formam statuti, tenta et tenenda, seruare pro bono facultatis. Idem faciat admissus ad participationem Fisci.

De eleccione ordinarii libro.

Conclusum fuit, nullo contradicente, in decanatu predicti magistri Andree de Marienburg, quod semper in die sancti Egidii magistri conueniant ad eligendum libros ordinarios per sortem, ad evitandam inuidiam et rancorem, qui ex magistrorum concurrencia consurgit. Et quicunque

talium aliquem receperit ordinarium, decano promittat, quod eum continuare velit fideliter, bona fide. Si autem aliquem magistrorum abire contigerit, extunc Decano facultatis arcium resiguet eundem, qui de nouo pro eodem libro convocationem faciat, ne in leccionibus facultas arcium negligatur.

De convocacione ad festum sancti Gregorii pro recipiendis ordinariis fienda.

Quoniam iuxta consuetudinem ab inicio fundacionis studii, in nostra Universitate studium bis in anno solet innouari, ideoque conclusum est, quod quemadmodum ad hyemem Magistri per cedulam prō leccionibus ordinariis capiendis, ipso die beati Egidii, tempore autumni per decanum conuocantur, similiter ad capiendum lecciones ordinarias per estatem legendas, ipso die beati Gregorij per cedulam tenoris in statuto priori et super confecto contenti per Decanum facultatis conuocentur.

De temporibus examinum.

Item placuit omnibus magistris, nullo contradicente, quod Decanus facultatis, quater in anno: scilicet quolibet sabbato proximo ante quatuor tempora, aperiendi examen pro baccalariis habeat potestatem, notificando sub hac forma: Notificat Decanus facultatis arcium omnibus, pro gradu Baccalariatus in artibus examinari volentibus, quatenus hodie tali hora ad stubam magistrorum collegii etc. ad intitulandum conveniant; alias qui neglexerint, pro hac vice nullatenus admittentur. Item placuit magistris, quod in eodem sabbato magistri omnes conueniant ad uidendum personas intitulatorum, quibus admissis, eligantur examinatores duo vel quatuor pro eisdem.

De non admittendis ad examen.

Conclusum fuit in eadem congregacione, quod nullus magistrorum aliquam personam in sua promocione impedire poterit, nisi ex hijs causis: si universitati derogauerit, aut magistrum diffamauerit, vel manum violentam in eum iniecerit, si pastum [1]) leccionum et exerciciorum uerbo

[1]) *Pastus* idem est, quod minerval seu didactrum.

vel opere non expediuerit, aut matricule universitatis inscriptus non fuerit, vel ad minimum ter in septimana lecciones et exercicia non visitauerit; si decies extraordinarie et totidem ordinarie magistris et similiter Baccalarijs publice non responderit, si infamis aut criminosus, notorius seu lusor fuerit; ex his causis vel majoribus nullatenus ad gradum aliquem admittatur.

De convocacione pro Festo Egidii pro accipiendis Ordinariis facienda.

Quoniam juxta consuetudinem ab initio fundationis studii in Nostra Universitate Studium bis in anno solet innovari, ideo conclusum est et statutum, quod pro lectionibus accipiendis ordinariis per hyemem habendis, Magistri per cedulam de Mandato ipsius Decani in festo s. Egidii, pro lectionibus vero aestivalibus in die s. Gregorii convocentur, idque et tuto ad evitandam invidiam et rancorem, quae ex Magistrorum concurrentia forsan consurgere possent, eligantur libri ordinarii per sortem, et quicunque talium ordinarium receperit, promittat Decano, quod eum continuare velit fideliter bona diligentia et fide, si autem eundem Magistrum abire contigerit, extunc Decano facultatis artium resignet. Qui decanus pro eodem libro Convocationem faciet, ne in lectionibus facultas artium negligatur.

De non supterfugiendo onus examinis et de locacione examinandorum.

Item examinatores pro examinandis deputati, non debent onus subterfugere, sub pena sexagene. Nec eciam pro locandis personis siue gradus Baccalarii siue Magisterii, maxime habito ad suam nacionem singulari respectu, debent conspirare; sed pie inter se possunt facere collacionem, de locacione pro eisdem; Dummodo tamen ibi aliqua fraus vel collusio siue conspiracio non committatur, ante locacionem generalem per dominum Decanum vel vicecancellarium factam; pro qua locacione fienda dominus Decanus vel vicecancellarius, protunc existens, de singulis similiter per singulos magistros examinatores habet indu-

cere, et secundum pluralitatem vocum concludere, sub pena prestiti iuramenti.

De refeccione examinatorum in examine.

Item examinatores refeccionibus tempore et in loco examinis uti possunt; Quod tamen cum moderamine faciant; In quo ipsorum consciencias oneramus, ne exponant nimis laute.

De reieccione examinandorum.

Item examinatores ad examinandum a facultate deputati, si in examine inuenerint aliquem notabiliter pro eodem gradu non valentem, et est persona notabilis a continuacione vel incepcione, iuxta arbitrium examinatorum, suspendatur. Si autem fuerit ita non notabilis, in toto reiciatur, et si est opus, pro consilio ad facultatem recurratur.

De locacione passiva examinatorum et non dicendis locis usque ad futurum examen baccalariatus.

Item in locacione examinatorum passive, pauper notabiliter alios excedens in sciencia, vita et moribus, alijs non postponatur; sed racione meritorum premio primevitatis coronetur. Sic communiter aliorum merita respiciantur. Qui ordo locacionis sic per examinatores rite et racionaliter factus, locatis non publicetur usque ad futurum examen; nisi cum duo simul determinare deberent, aut ordo disputacionis baccalariatus illud examen ita locatum tangeret. Quorum sic locatorum et examinatorum quilibet ante proximum examen futurum determinare tenebitur, sub pena perdicionis loci.

De locacione magistrandorum.

Item magistrandi per examinatores cum viccecancellario, immediate finito examine, iuxta modum predictum sunt racionabiliter collocandi; que locacio est seuere post ipsorum licenciaturam obseruanda; in qua licenciatura ipsi loca sessionis in examine et tentamine tenta obtinebunt. Consequenter vero aliquis locum suum scire volens, ad librum facultatis remittatur.

De balneo post examen habendo.

Item examinati et ad gradum in artibus admissi, de cetero neminem ad balneum ducant, nisi magistros exa-

minatores, qui se laboribus pro eisdem exposuerunt. Nec, balneo facto, aliquid pro collacionibus exponant, nisi quis propria liberalitate motus fecerit, communitate eorum, qui examinati sunt procul mota, quod eis prohibere tenebitur decanus aut vicecancellarius.

De soluendo ad fiscum communem.

Item quilibet examinatus in artibus et admissus, fiscum facultatis verbo vel facto expediat infra quindenam examine finito, sub pena prestiti iuramenti. Item nullus talium ad aliquem gradum per aliquem M. promovetur, nisi signeto Decani pro tempore existentis habito, quod signetum dominus Decanus, pro tempore existens, petenti, si racionale non fuerit impedimentum, tribuat; nulla facta pecuniarum penitus exaccione pro eodem, sub pena juramenti et unius sexagene.

De arestacione signeti circa Decanum.

Item, viam malignandi precludendo, Conclusum fuit, quod in antea nullus magistrorum alicuius promouendi signetum arestet, nisi in plena congregacione magistrorum, per se, vel per alium magistrum, procuratorem suum, super hoc plene informatum, et legitimam causam arestacionis dixerit coram facultate, parte audiente et se legitime defendente; hoc tamen excepto, si per servitorem vniuersitatis cedula non fuisset presentata, et dummodo eciam idem magister bona fide fraudem non pretendat.

De locacione Baccalariandorum in introitu examinis et audientia Exercitiorum Physicorum.

Dignum eciam uidetur, ut qui portauerint pondus diei et estus in vniuersitate, continue studendo, quod tales eciam prius accipiant remuneracionem. Ne igitur propter accepcionem personarum aliqui dicant: Ego sum Cepheus, ego sum Apollo, fieretque propter hoc inter magistros discordia et dissensio propter locacionem promouendorum ad gradum Baccalariatus; volentes igitur huic morbo prouidere, et ut caritas mutua et concordia magis seruaretur, tam inter magistros, quam eciam inter personas extraneas, statuimus: quod deinceps promouendi ad gradum Baccalariatus in ar-

tibus in introitu eorum ad examen loca secundum eorum intitulacionem ad librum vniuersitatis obtineant, sic tamen, quod qui prius fuerit intitulatus, et suum studium continuauerit, sit prior in ingressu ad examen, in locacione promouendorum. Si autem aliquis suum longo tempore discontinauerit studium, uolumus, quod talis locum sue intitulacionis in ingressu ad examen obtineat: sed stabit in arbitrio decani, pro tunc existentis, cum suis consiliariis. Si autem contigerit personas notabiles et insignes ad examen intrare, volumus quod in locacione earum Decanus habeat potestatem easdem locandi pre ceteris, cum consilio et consensu suorum consiliariorum. Item cum Decanus habeat testimonium perhibere sufficiens de promouendis, et ipsorum valore, statuimus: quod promouendi tam ad gradus baccalariatus, quam eciam magisterii, eodem medio anno ante promocionem ipsorum, exercicium apud Decanum, pro tunc existentem, habeant, et cum diligencia visitent, ut eo melius decanus cognoscat valorem ipsorum. Qui autem secus fecerit, illo medio anno ad examen non admittatur. Si autem Decanus presumpserit contra hoc statutum aliquid attemptare, extúnc per facultatem examinatores non eligantur, quousque locacionem emendaverit.

Hec sunt statuta, que Decanus debet legere, in plena congregacione magistrorum, cum Rector universitatem congregavit et statuta legit et sunt octo in ordine.

Conclusum fuit in decanatu eiusdem decani, nullo contradicente, quod Decanus pro tunc existens, bis in anno in generali conuocacione vniuersitatis, inmediate post exhortacionem Rectoris, proponat omnibus scolaribus libros, quos ad gradum debeant audire, et quociens debeant respondere, ne per ignorantiam se possent excusare; similiter proponat baccalariis libros ad magisterium pertinentes, et responsiones per eos faciendas, et exhortetur eosdem, ut se honeste regant, magistros honorent, ipsos in pastu expediant, et consimilia; alias a promocione reicientur. Item quod continuare tres disputaciones non negligant, sub pena octo grossorum; ordinarie diebus dominicis disputent,

in diebus canicularibus biennium compleant. Moderni baccalarii vero, in jeiunio, qualibet septimana, quilibet ipsorum bis disputet, in uestitu decenti incedat, ad honorem facultatis. Item hortetur magistros, ut sint diligentes in laboribus et in disputacione ordinaria, ut facultas arcium capiat incrementum.

Qui libri sunt audiendi.

Item placuit omnibus magistris, quod hy libri audiantur ante gradum baccalariatus: Secunda pars Alexandri, liber noue poetice, aut exercicium rhetorice, computus cyrometralis, Tractatus petri hispani, vetus ars, libri priorum, posteriorum, liber elencorum, liber phizicorum, libri de anima, et liber spere materialis. Subscripti autem: topicorum, de celo, de generacione, metherorum, (sic) parua naturalia, methaphysica, ethicorum, politicorum, yconomicorum, arismetrica (sic) communis, tres libri euclidis, musica, theorica planetarum, et perspectiua, ante magisterium audiantur.

Per quantum tempus debent legi libri predicti.

Secunda pars Alexandri legatur per sex septimanas, computus, per mensem; tractatus p. h. (petri Hispani) per tres menses; uetus ars, per quatuor menses; priorum, per quatuor menses sine mixcionibus; posteriorum, quatuordecem ebdomadas cum secundo tractatu primi libri; Elencorum, per tres menses; phisicorum, per tria quartalia anni; de anima, per quatuor menses; Thopicorum, per tres menses; de celo, per quatuor menses; metherorum, similiter; de generacione, per decem septimanas; methaphysica, per medium annum: Ethicorum, per tria quartalia anni; politicorum, per quinque menses; yconomicorum, per vnum mensem; arismetrica, similiter; musica per mensem, perspectiva, per tres menses; theorica, per sex septimanas; parua naturalia, per quatuordecim ebdomadas.

Quantum autem vnusquisque pro laboribus magistrorum tenebitur soluere.

Primo: ab exercicio paruorum loicalium quilibet te-

netur dare mediam marcam pecunie communis. Attamen, si magistro suo sub exercicio I. fertonem dederit, magister tenebitur stare contentus, ac si totum pastum exsoluisset. Item a veteri arte mediam sexagenam; si tamen sub exercicio medium istius dederit, erit a residuo addendo absolutus. Item a noua loica similiter, ut a veteri arte. Similiter a thopicorum et elencorum solvat tres fertones. Si vero alterum illorum et non ambos, alias per medium annum, disputaverit, cum aliquo addito; habebit mediam sexagenam. Item ab exercicio phisicorum quadraginta grossos. Qui, si tres partes sub exercicio soluerit, per magistrum pro alia residuitate non moueatur. Idem ad moralem philosophiam et methaphysicam volumus extendi, dummodo disputentur serotino tempore, que disputacio solita est fieri duabus horis. Similiter fiat de philosophia naturali maiori, videlicet: dum aliquis disputauerit aliquos vel aliquem ex illis quatuor libris: de celo, de generacione, metherorum, et de anima, per medium annum duabus horis, habebit XLta grossos; si vero una hora, tunc mediam sexagenam: et hoc fiat cum moderamine prius scripto. Item qui per medium annum disputauerit parua naturalia per duas horas, habebit similiter XLta grossos; si uero per unam, tunc mediam sexagenam. Item a zophistica, prout communiter disputatur, media sexagena. Similiter de exercicio zophismatum alberti. Item ab exercicio donati et secunde partis allexandri, a quolibet mense per quatuor grossos. Idem fieri debet de exercicio rethoricali (sic). Item a leccionibus quilibet pastum soluat iuxta numerum mensium, quibus liber secundum statutum finiri debeat, exceptis libris infrascriptis. A metaphysica octo grossos, a theoretica sex grossos, ab euclide sex, a musica duos grossos, a perspectiua duos grossos; sic tamen, quod in libris aliis ab istis nominatis, si sub lectionibus duos grossos soluerit, vbi tres grossos tenetur dare, liber totaliter sit et absolutus; a theorica planetarum quatuor grossos, similiter a perspectiva quatuor grossos.

De intitulacione Baccalariandorum et magistrandorum in cedula leccionum et exercitacionum.

Item Nullus Studencium in antea ad gradum in artibus promoueri volencium (admittatur?), nisi duas lecciones ad gradum pertinentes vno die audiat, preter concurrentes, diuersis tamen horis, sub pena non computacionis earundem. Item quilibet promoueri cupiens ad aliquem gradum in artibus, lecciones suas ad gradum pertinentes in cedula scribat cum tempore inceptionis et terminacionis earundem. Et quod premissum est de leccionibus, hoc eciam ad exercicia pro eisdem gradibus pertinencia, simili forma volumus extendi.

Item Nullus studencium examinis rigori se subiciat, de cuius valore magistris non constat; nisi testimonium sufficiencie ad minus vnius magistri habeat; qui si secus fecerit, ab introitu examinis se noverit penitus remoueri; hoc eciam adicientes, ut nullus promouendorum inualidus, aliquam personam, siue literatam, siue laicam, pro sua promocione ante examen, uel sub examine apud examinatores laborantem, per se uel per alium inducat; saluis consiliis magistrorum. Quem oppositum facientem ab admissione ad gradum optatum esse volumus alienum.

Item Quilibet promoueri in artibus cupiencium tempore introitus sui ad examen siue temptamen, statum sui hospicij, quo anno sue promocionis desiderate steterat, in cedula superius dicta signet et inscribat.

Quo tempore studens debet se ad regestra intitulare.

Primo ex causis quampluribus hic obmissis, conclusum est: Quod quilibet studencium et eciam Baccalariorum lecciones aut exercicia alicuius magistri seu aliquorum magistrorum visitare volens, in tercio actu ad Registrum seu Registra eiusdem Magistri vel eorundem Magistrorum, iuxta antiquam consuetudinem, se inscribat; et si eum in estate, ante festum Sancti Johannis baptiste, aut in hyeme ante festum natalis christi, ex causis racionabilibus repatriare, aut a studio abire, seu recedere continget; extunc tenebitur Magistrum seu Magistros, cum quo, uel quibus

in leccionibus uel exercicio, uel exerciciis stat, accedere, et sibi causas sui recessus exponere, et secum de pastu pulcre concordare. Et magistrorum talium quilibet tenebitur stare contentus de pastu, iuxta ratam temporis, si talis audiens do loco recedat; si uero hic in loco permaneret, et magistro seu magistris, cum quo, uel cum quibus stetit, dimisso uel dimissis, post intitulacionem alium seu alios visitaret, soluet totum pastum acsi continue a principo usque ad finem ambulasset.

Statutum de dubitantibus.

Quoniam plerique studencium responsiones publicas, in disputacionibus ordinariis magistrorum fieri solitas, ad quas, uigore statuti super hoc facti, ante gradum sue promocionis obligantur, supterfugere volentes, ad unum zophisma, multi simul dubitando, respondere, et, presidenti duntaxat respondentes, recedere consueverunt; ideoque conclusum fuit et statutum: quod in antea ad unum zophisma solum unus respondere debeat; dubitando poterit tamen secundus, ex licencia Decani pro tempore existentis, ex causis legitimis, quas Decanus facultatis cognoscat, ad idem zophisma respondendo dubitare; in nullo tamen casu liceat plures, quam duos, ad vnum zophisma esse dubitantes, sub pena non computandi responsiones. Qui quidem dubitantes, ad finem disputacionis, sicut et alii respondentes, si eis eundem actum pro responsione computari voluerint, debent permanere.

Quod studentes per medium annum ante suum examen ordinarias disputaciones visitent.

Quia promoti ad gradus nedum in scienciis verum et in usu scienciarum, qui in modis legendi, arguendi, et respondendi, consistere videtur, debent esse exercitati; quos quidem modos, precipue magistros arguentes et Baccalarios respondentes diligenter audiendo adiscere (sic) et acquirere contingit, ideoque conclusum est: quod quilibet studencium propter hoc maxime, ut modum arguendi et respondendi adiscat, per medium annum ad minus, ante ingressum suum pro gradu Baccalariatus ad examen, dispu-

tacionem ordinariam magistrorum assidue visitet sic, quod tres disputaciones ordinarias immediate sequentes, sub pena unius grossi, nullatenus negligat; quam penam tociens, quociens predicta facere neglexerit, incurret, per decanum a quolibet, qui eam incurrerit, tempore quo examen intrare voluerit, exigendam.

Ne aliquis duobus magistris promittat pro determinacione ipsorum.

Item ad hoc, ut materia et occasio rancorum, displicenciarum et licium inter magistros euitetur, et caritas mutua, fraterna, conseruetur et foueatur, statutum est: quod in antea, si quis magistrandorum aut Baccalariandorum, cum aliquo magistro concordans, seu alicui magistrorum promittens, quod sub eo incipere aut determinare deberet, et postea, sine illius licencia aut voluntate, hoc sub magistro alio facere attemptauerit; magister prior, cui hoc promiserat ante conuocacionem pro peticione favoris incipiendi aut presentacionem factam, seu ante horam et locum dicte conuocacionis, ad illum Magistrum, ad quem se talis sibi promittens determinauerit, dirigat, uel propria in persona vadat, et sibi dicti promoueri volentis declaret factum promissum; et si tunc unus alteri condescendet, vel pulcre composuerunt, talis poterit promoueri. Sin autem vnus alteri condescendere noluerit, et hoc negocium ad facultatem deuolutum fuerit, extunc talis, qui, vni Magistro promittens, alium sine suo consensu quesierit, et de hoc, per illum cui promisit, conuictus fuerit, tamquam rixe et odij inter fratres seminator et Magistrorum contemptor, ab huiusmodi promocione ad vnum annum suspendatur. Et si quis Magistrorum huiusmodi suspensum promouere presumpserit, ipso facto penam vnius sexagene incurrat, pro fisco vniuersitatis per rectorem exigendam.

De pena exigendorum pastum ultra debitum.

Cupiens vniuersitas magistrorum, Studencium querelis et murmuracionibus obuiare, ac eciam utilitati ipsorum prouidere, statuit irrefragabiliter obseruandum: quod de cetero nullus magistrorum sub pena unius floreni, per de-

canum pro tunc existentem, prout diligit bonum facultatis, exigendi cum effectu, pro leccione aut exercicio a studentibus aliquid exigat, ultra sancciones statutorum et taxam super hoc dudum confectorum; duntaxat hoc excepto, si studens, de sue liberalitatis beneplacito, magistro ultra communem taxam offerat, extunc magister poterit recipere sine consciencie sue lesione.

De non mutandis leccionibus in alias horas.

Item considerato, quod ex mutacionibus lecionum aut exerciciorum de hora in horam preter solitum, Magistri plerumque solent concurrere in horis, unde studentibus nausia audiendi, ymmo et impossibilitas solet euenire, placuit omnibus magistris: quod si quis magistrorum leccionem aut exercicium in certa hora inceptam, seu inceptum, in aliam horam commutaret, in qua cum alio magistro, ante huiusmodi mutacionem legente aut exercitante, concurreret sic, quod Studens utriusque Magistri leccioni aut exercicio, propter predictam concurrenciam, non posset interesse; quod tunc studens talis, magistro, sic mutanti horam, significet suam impotenciam audiendi. Si uero prefatis magister sic mutans, ut prefertur, laborem suum in priori hora continuare nollet, Extunc prefatus Studens a solucione pastus pro predicto labore, et a tempore mutacionis erit supportatus; dummodo consensum mutacioni non dedisset. Conclusa autem hec sunt de consilio arcium facultatis.

Quod non licet appellare a sentencia facultatis.

Quod in antea nulli magistrorum, Baccalariorum, aut Studencium, liceat appellare a diffinicione, decisione, aut quauis alia determinacione per facultatem factis, sub pena unius sexagene irremissibiliter persoluende. Et nichilominus conclusa, diffinita, decisa, et determinata per facultatem, in robore suo stare debent firmiter, et tenere, appellacione temeraria non obstante.

De incorporacione alienigenarum.

Conclusum fuit in decanatu sepefati decani, ut magistri cuiuscumque vniuersitatis aliene, nostre volentes incor-

porari vniuersitati, publice semel omnibus magistris respondeant, et locum ultimum obtineant, nisi specialiter, propter eminenciam persone magistri, graciose eidem magistro velint locum assignare. Baccalarii autem aliarum vniuersitatum prius ter ordinarie respondeant, antequam inter Baccalarios nostri Studii computentur; nullus tamen horum ad aliquem actum admittatur, nisi prius super suo gradu testimonium habeat fide dignum.

De incepcione disputacionis ordinarie.

Anno domini MCCCC sexto, in decanatu Mgri Anthonii Tempilvelt de Cracouia, facta plena conuocacione facultatis, conclusum fuit: quod incepcio disputacionis ordinarie, immediate fieret post primam missam apud sanctam Annam.[1])

De incepcione librorum ordinariorum.

Item in decanatu prefati Mgri Antonij Tempilvelt de Cracouia, in eadem conuocacione conclusum fuit: quod nullus magistrorum inciperet legere aliquem librum ordinarium, quem ante mutacionem finire non posset.

De festiuitatibus per facultatem celebrandis.

Item plena magistrorum conuocacione facta, et nullo contradicente, conclusum fuit, ut quatuor magistri eidem decano coeligerentur, qui festiuitates per facultatem celebrandas eligerent, et ordinarie presignarent. Qui electi magistri ad decanum supra scriptum videlicet: magister Andreas de marieburg, Mr. Erasmus elye de Nyssa, Mr. Franciscus Cryzewicz de Brega, Mr. Elyas de vawelnycza, diligenter tractantes, Infra scriptas festiuitates celebrari per facultatem decreuerunt, et eas, de quibus plus dubium fuerit, quemlibet decanum sub sigillo facultatis intimari (sic).

In vigilia Circumcisionis domini non disputetur de sero. In die vero non legatur, nec disputetur.

In vigilia et in die Epyphanie domini similiter.

---

[1]) W rękopismie, z którego statuty Wydziału filozof. przepisałem, niema tego paragrafu, jest on atoli w rękopismach użytych przez Muczkowskiego.

In die agnetis virginis non legatur nec disputetur.

In conversione sancti pauli similiter.

In vigilia purificacionis beate Marie, de sero et in die non legatur, nec disputetur.

In die dorothee virginis similiter.

In vigilia mathie apostoli de sero et in die similiter.

In die Casimiri Regis (serius additum).

In die thome de aquino similiter.

In die gregorii pape similiter.

In vigilia anunciacionis beate Marie, de sero et in die similiter.

In die ambrosij Episcopi et doctoris similiter.

In die georgii et alberti martyrum et infra octavas similiter.

In die Marci de mane similiter et de sero.

In vigilia philippi et Jacobi de sero et in die similiter.

In die invencionis sancte crucis similiter.

In die sancti floriani similiter.

In die sancti Stanislai Episcopi et martyris similiter et de sero.

In tribus diebus rogacionum infra octavam similiter.

In vigilia ascensionis de sero et in die similiter.

In vigilia pentecostes mane et sero, usque ad feriam quartam, similiter.

In vigilia corporis christi de sero et in die similiter, et in octaua infra circuitum similiter.

In die pasce per totam octauam, et ante pascha feria quarta, similiter.

In vigilia Johanis Baptiste de sero et in die similiter.

In die Ladislai Regis hungarie propter invencionem thesauri in Collegio majori anno Christi 1494. (serius additum).

In vigilia petri et pauli de sero et in die similiter.

In die margarethe virginis similiter.

In vigilia visitacionis beate Marie, de sero et in die similiter.

In die diuisionis apostolorum similiter.

In vigilia Marie Magdalene de sero et in die similiter.
In vigilia Jacobi de sero et in die similiter.
In die Anne matris Marie similiter.
In vigilia laurentii de sero et in die similiter.
In vigilia asumpcionis B. Marie de sero et in die similiter.
In die Bernhardi similiter.
In vigilia Bartholomei apostoli de sero et in die similiter.
In die Augustini Episcopi et doctoris similiter.
In die Egidii post prandium similiter.
In vigilia Natiuitatis sancte Marie de sero et in die similiter.
In die exaltacionis sancte crucis similiter.
In vigilia Mathei apostoli de sero et in die similiter.
In vigilia sancti Stanislai de sero et in die similiter.
In die Wenceslai similiter.
In die Michaelis similiter.
In die Jeronimi similiter.
In die Hedwigis.
In die Galli.
In vigilia Simonis et Jude apostolorum de sero et in die similiter.
In vigilia Omnium sanctorum de sero et in die similiter.
In die animarum ante prandium similiter.
In die Martini Episcopi similiter.
In die Elizabeth similiter.
In vigilia Katherine virginis de sero et in die similiter.
In die sancte Barbare virginis.
In vigilia Andree apostoli de sero et in die similiter.
In die Nicolai similiter.
In die concepcionis Beate virginis similiter et in vigilia de sero.
In vigilia Thome apostoli de sero et in die similiter.
In vigilia Natiuitatis Christi, mane et sero et infra octavas similiter. [1])

[1]) Rocznik Towar. Nauk. Krakows. Tom I.

De magistris qualiter se in habitu regere debeant.

In decanatu Magistri Nicolai Bawdissin, plena magistrorum facta conuocacione, conclusum fuit. Cuius conuocacionis tenor sequitur in hec uerba: Magister reuerende! Sitis hodie hora sedecima in Stuba Magistrorum, ad audiendum proponi concepta ex parte habituum per Magistros ad hoc deputatos, an talia concludi debeant; sub pena non contradicendi. Quodcumque Decanus arcium facultatis in conuocacionibus nomine facultatis arcium fecerit, illud sine habitu nullatenus exerceat, sub pena prestandi iuramenti circa ipsius Decani eleccionem primitiuam. Item nullus Magistrorum disputacionem Ordinariam, disputacionem Quodlibeti, alicuius Magistri noui recepcionem, Magistrandorum licenciaturam, que in festo Aristotelis celebratur, Item missam vniuersitatis, nisi in habitu, quouismodo visitare presumat; prout quilibet facultatis et suam diligit honestatem, Et sub pena octo grossorum. Quam quidem pecuniam Decanus, pro tempore existens, tenebitur exigere, Et in suam utilitatem, vel usus pauperum poterit conuertere; iuxta sue beneplacitum voluntatis. Item nullus Magistrorum, aliquem librum ad gradum Baccalariatus vel Magisterii pertinentem, In et extra Collegium in comodo suo, De die vel de nocte audeat legere; sub pena prenarrata. Item nullus audeat aliquem ad gradum Baccalariatus vel Magisterii sine habitu presentare vel promouere; Alias, si secus fecerit, ipso facto se nouerit penam predictam incurrisse. Et si decanus predictam penam exigere non curauerit, Rector ex debito officii sui ipsam a decano exigere debet.

De locacione magistrandorum in metrica.

Item magistrandi per examinatores cum vicecancellario, immediate finito examine, iuxta modum predictum, sunt racionabiliter collocandi; que locacio est stricte post ipsorum licenciaturam obseruanda, in qua licenciatura ipsi loca sessionis in examine et temptamine obtinebunt. Consequenter aliquis locum suum scire volens ad librum facultatis remittatur.

De seruitoribus vniuersitatis.

Item seruitores vniuersitatis, pro tempore existentes, peramplius in conuiuiis suppositorum [1]) vniuersitatis mensam propriam non habeant; sed ad mensam seruiant, et cum ultimis comedant. Nec aliqua suis uxoribus vel seruitoribus ad domum dirigant, vel circa mensam tribuant; nisi aliud, de liberalitate promoti processerit; Sub pena exclusionis a conuiuiis per vnum annum etc.

Item Baccalariandus, in sua promocione, seruitoribus vniuersitatis ad minimum sex grossos tribuat; et qui vocatur ad examen, temptamine finito, similiter eis ad minimum octo grossos assignet; et magistrandus in sua incepcione fertonem; nisi, liberalitatis virtute insignitus, plus dare voluerit ex propria voluntate.

De racione facienda per Decanum.

Quod in antea decanus antiquus, decano nouo duobusque Magistris eidem ad assistendum coellectis, infra mensem, post finem sui officii, lucidam, singulorum perceptorum et expensorum ex parte facultatis, faciat racionem; sub pena prestiti iuramenti. Et quid in tali racione excreverit, ad fiscum vniuersitatis pro utilitate eius, singulis computatoribus presentibus, reponatur. Qui quidem fiscus clauibus tribus diuersarum clausurarum, quarum quilibet trium decanorum electorum unam habeat, recludatur. Et hoc iam factum est statutum vniuersitatis commune omnibus facultatibus. Item placuit omnibus in eadem congregacione, ut dicti computatores, tempore racionis sex grossos de pecuniis facultatis exponant ob intentum sollicitudinis amplioris.

Item ut studentibus discolie prescindatur occasio, In eadem congregacione conclusum fuit et statutum: quod de cetero nullus studencium, una resumpcione, longi temporis leccionem pro gradu computandam, transcurrere audeat; sed congrua cum diligencia publice legentem audiat, ut addiscat. Si tamen ex racionabili causa, quam Deca-

[1]) Studiosorum.

nus cognoscat, primus liber parcialis, aut duo, per aliquem talium neglectus fuerit, sub leccione et non post, a Magistro eundem librum actu legente, et non ab alio, poterit huiusmodi resumpcio tollerari; alioquin, si quis secus facere presumpserit, huiusmodi librum pro non audito habeat; et nisi graciam dispensacionis quesitam inuenerit, per decanum, habito super hys, temporibus examinum, fideli scrutinio, tali, veluti surrepticio, promocionis aditu precludatur.

De innouacione Studii.

Conclusum fuit, ut in antea, singulis annis, innouacio studii fieri deberet in Crastino sancti Marci in estate, Et in yeme in Crastino sancti Luce ewangeliste, sine prorogacione; ne impedirentur socii in leccionibus et exerciciis etc.

SEQUUNTUR STATUTA DE LIBRO UNIVERSITATIS, TANGENCIA MAGISTROS LABORANTES IN ARTIBUS.

Item statuimus et ordinavimus, ut quicunque Collegiatorum predictorum aut promotorum, qui alias ad duos actus ex statutis antiquis vel priuilegiis singulis diebus astringuntur, disputare voluerit libros Ethicorum, Methaphisicam, de Celo et Mundo, cum libris de Generatione et corrupcione simul, parua naturalia cum libris metheorum, eiusmodi labor sibi pro duobus predictis actibus computetur, Ipseque pro actu regente habeatur; Ita tamen, si serotino tempore, duabus horis, ut assolet, disputaverit in predictis. Qui vero parua logicalia aut phisicorum disputauerint, ad minus tenebuntur per horam cum media disputare.

De disputacione ordinaria.

Item pro fulcimento disputacionis ordinarie, que precipuus facultatis Arcium actus reputatur, et pro cuius eciam decore, eo, quo fit die, ceterarum facultatum labores conquiescunt, Pronunciamus et ordinamus: ut de cetero huiusmodi disputacionem ad minus tercia pars Collegiatorum teneatur visitare, Ita, ut alternis vicibus dicti Collegiati et promoti, sollicitudine prepositi domus Artistarum diuisi, dicte intersint disputacioni, Ibique arguant et argumenta

contra Respondentes decenter deducant, pena duorum grossorum, mense communi applicandorum, Quicunque contrauerint, pro singulis negligenciis, per dictum prepositum domus irremissibiliter puniendi. In qua pena taliter exigenda, si prepositus domus remissus fuerit, ipsemet per Rectorem in eadem districtus prematur. Volumus tamen huiusmodi, statuto eum non astringi, qui in leccione libri sentenciarum fuerit occupatus; finito vero libro huiusmodi vadat in numerum aliorum Collegiatorum, quousque licenciaturam in Theologia meruerit obtinere. Insuper addicimus et pro decore facultatis Arcium ordinamus, quod huiusmodi disputatio et alii actus ordinarii frequententur et expleantur in habitibus Magistralibus videlicet Thabartis[1]), iuxta statuta facultatis; sub pena in eisdem in contrauenientes apposita, per modum statim supra positum exigenda.

Pena non disputantibus ordinarie.

Item ut actus huiusmodi disputationis ordinarie, accuracius, et sine neglectu vigeant et continuentur, Ordinamus: ut Magistri Arcium iuxta ipsorum ordinem et promocionem, dictum actum faciant, et ordinarie disputent. Ita ut si quis eorum in ordine suo disputare ordinarie neglexerit, si collegiatus fuerit, vnum fertonem, nomine pene per Rectorem exigende, soluat; si vero non Collegiatus fuerit, preter promotionem ad gradus in facultatibus, ad Collegiaturas, et ad beneficia non promoueatur.

Statutum, quod nullus magistrorum in decanum eligatur, nisi tabardum bonum et verum habeat.

Anno domini millesimo quandringentesimo quadragesimo nono, die nona mensis Nouembris, conclusum est per Rectorem, Doctores, Decanos et Magistros, quod nullus peramplius eligatur in decanum facultatis artium, nisi habeat tabardum verum et bonum pro honore facultatis. Attamen si aliquis eligeretur non habens tabardum, talis electus

[1]) Tabardus vel tabardum est tunica longa seu toga, chlamys, Anglis tabard, Hipanis tabardo, Italis tabarro. (Du Fresne.)

in manus antiqui decani iurare tenebitur, quod infra unum mensem comparare velit huiusmodi tabardum bonum pro honore facultatis. Quodsi iuramento contrauenerit, talis ad nullum actum ad decanum pertinentem admitatur, donec iuramento suo facto satisfecerit.

Bienii Baccalariorum labores.

Cum enim baccalarii in artibus biennium complere tenentur, iuxta iuramenta ipsorum, ne igitur Baccalarei in Artibus perfunctorie et euasiue biennium compleant, conclusum et statutum est: quod biennium complere in gradu Baccalarii, est ad minus infra biennium respondere, in diebus Canicularibus lectiones legere ad unum mensem, aut ad minus ad tres ebdomadas, ordinarie diebus dominicis disputare, et in ieiunio bina (sic) tantum vice in ebdomada, disputare, intimacione tamen prius facta. Et si quis huic statuto contrauenerit, biennium nouerit sibi non debere computari. Item ibidem conclusum est, secundum antiquum statutum, quod Baccalarei tres disputationes ordinarias Magistrorum, se inuicem sequentes, visitent, sub pena octo grossorum; tali tamen modo, quod circa proposicionem questionum sint in disputacione, et maneant usque ad secundum uel tercium arguentem. Alias, qui secus fecerit, pro disputatione non computabitur. Adjectum est insuper ex voto omnium magistrorum de facultate, in plena conuocacione: quod de cetero Baccalarius, in introitu temptaminis pro gradu magisterii, in scedula inter cetera responsiones suas ordinarias, vna cum commutacionibus et nominibus magistrorum, quibus respondit, debeat annotare.

Statutum Nouum de Actu ordinario visitando.

Decet unumquemque commoda reipublice, cuius ipse pars est, solertiori cura, quam propria, procurare; et potissimum illa, in quibus eiusdem reipublice incrementum refulget, decor pariter et venustas. Proinde facta conuocatione, ut assolet, in decanatu Magistri Johannis de Ilkus, licenciati in Medicinis, sub hoc tenore: Egregie domine doctor et Magister Reuerende! Sitis hodie hora XXj in stuba maiori magistrorum collegii Artistarum, ad tractandum

de et super quibusdam arduis honestatem facultatis arcium concernentibus, utpote de actu disputacionis ordinarie magistrorum, placuit dicte facultati Artium, pro honore predicti actus ordinarii prouidere, et cum effectu sancire et concludere, ut Magister ille Biennium complere censeatur, biennioque completo ad facultatem assumptus, actu regens existat, qui disputaciones ordinarias continuo visitauerit, tertiam minime negligendo. Secus facientem, nec inter biennium complentes, nec inter actu regentes, in antea placuit computari. Presentibus magistris Johanne de Dambrowka, vicecancellario, professore theologie ac decretorum doctore, Andrea de Koszlye, Stanislao de zawada, Stanislao de brzeszinj, Mathia de Slupcza, Mathia de Cobilino, Johanne de Oszwanczym, Clemente do Gorka, Andrea de Stargardia, Mathia de Busko, Dominico de Czyelmowo, Nicolao de Staw, Luca de Sandomiria; tercia decembris, Anno domini millessimo quadringentissimo quinquagesimo nono.

Decanus debet distribuere questiones disputantibus.

Quoniam odia licet restingere, fauores vero et concordiam inter Maystros congruit ampliare; ne igitur odia et indignaciones inter Maystros locum habeant, que propter Responsiones Studentum faciliter contingere possunt, placuit omnibus Maystris protunc in plena conuocacione existentibus: ut a modo decanus facultatis arcium plenam autoritatem habeat Sophismata distribuendi inter hos, qui secum steterint in exercicio Phisicorum, vel qui in proximo sunt promouendi, et quod amplius presidens non habeat posse distribuendi Sophismata nec dubitaciones; sed omnia procedant de manibus decani: ne sic per defectum responsionum, vt sepenumero contigit, a promocione Studentes impediantur, et eciam ut illa commutacione, ante introitum examinis, in studio magis exerceantur; et ipsorum ingenia coram Maystris publice respondendo pateant. Si autem aliquis huic statuto contrauenire ausus fuerit, partem aliquam, sine licencia decani, alicui tradendo; extunc illa responsio, illi sic se preter licenciam decani ad

respondendum ingerenti, minime computari debet; nec decanus ei arguat. Placuit tamen dicte facultati, vt decanus protunc existens, unicuique iusticiam, ita pauperi sicut diuiti, in distribuendo predictas responsiones ministrare sit astrictus, tali modo: ut secundum ordinem in Raystro locatorum, qui tunc in exercicio Phisicorum fuerint inscripti, omnibus dictas responsiones seriatim distribuat; ut sic unicuique iusticia per ipsum ministretur, et fauor Magistrorum inter se et ipsum decanum conseruetur. Si autem decanus secus fecerit, extunc conuictus de hoc, suspendatur per facultatem ad vnius anni decursum ab activa promocione omnium, eciam illorum, qui secum pro tunc steterint in exercicio phisicorum. Factum est hoc statutum in decanatu Magistri Stanislai de Pleschow, Baccalarii in Medicinis, Anno domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo currente, Sabbato ante Nativitatis Marie virginis gloriose et Sabbato proximo ante Crucis, plena Maystrorum facta convocacione, nullo contradicente confirmatum.

Insuper placuit magistris, ut hoc statutum precedens, teneatur sub moderamine tali: quod decanus, pro tempore existens, cum suis consiliariis habeat potestatem dispensandi cum duabus responsionibus. Si tamen Baccalaureandus, de cuius valore magistris constiterit, quod sex responsiones haberet, pro reliquis, quas non haberet, ad facultatem recurrat; et facultas, visa ydoneitate persone, eciam in amplioribus poterit dispensare.

STATUTA DE CONSENSU FACULTATIS ARTIUM PRO IPSIUS INCREMENTO, IMO TOTIUS UNIVERSITATIS, CONCEPTA, LECTA ET AUSCULTATA ATQUE PER EANDEM ANNO CRISTI DOMINI 1480. APPROBATA.

Statutum primum de electione Decani.

Quoniam ex ea consuetudine, que in electione decani facultatis artium prioribus temporibus est inducta, multa inter magistros et fratres increscere discordia, contentiones plurime, tacite simulationes, et multa alia suboriri incom-

moda, non paucis etiam magistris, diu meritis et laborantibus, iniuria pergravis inferri videbatur, dum multitudine conducta, quesitis vndecunque votis, quisque decanatum ambiret: ad hec omnia tollenda, caritatemque conseruandam inter magistros, nos Joannes de Auswycz (Oświęcim), Artium Magister, Sacre Theologie Professor Custosque Ecclesie S. Floriani, nec non Rector huius inclyti Cracoviensis Studii, cum nobis per facultatem artium viris doctoribus et Magistris deputatis, desuper plenariam autoritatem habentibus, statuimus, ordinamus, et disponimus: vt exhinc et in amplius, decanus facultatis artium, iuxta formam prius in statuto desuper editam, eligatur, ea observata moderatione: vt non per priuatos affectus, aut singulares personarum voluntates; sed recto et iusto ordine promotionis magistrorum, qui suscepti fuerint in facultatem, in suo quilibet loco et ordine, succedente tempore, senior ante iuniorem, in decanum electus assumatur; ab eo nunc incipiendo, qui ex magistris senioribus et actu laborantibus, nondum ad hoc assumptus erat officium: succesive ad alios deuoluatur, qui se ad officium istud idoneos et abiles reddiderint. Intelligimus autem illum abillem et idoneum, qui, postquam biennium iuxta formam in statutis descriptam compleuerit, in facultatem assumptus, duobus iterum annis continuis, per se in universitate laboraverit, actus ordinarios visitauerit, et cetera, que magistralis sunt ordinis, perfecerit; atque ea commutatione, que proxima est ante illam, in qua se, ex suo ordine et loco, in decanum iure et merito eligendum presumpserit, diligentius laborando, se officii dicti idoneum effecerit et capacem. Volumus autem, ne cuipiam preiudicare videamur, quemlibet magistrum in facultatem admitti, dum biennium compleuerit, et ad se suscepiendum, magistris, iuxta formam et consuetudinem solitam, suam exposuerit voluntatem.

De praeminentia Magistrorum adinvicem in officio decanatus.

Vt magistri laboribus maioribus obligati, vltra ceteros preeminentiam habeant, statuimus, et de novo ordinamus: in collegio maiori decanatum tribus vicibus, in minori vero

duabus tantum alternatis decurrere, cum dicti magistri hunc ipsum decanatum una duntaxat vice habuerint, eo pacto: ut postquam aliquis magistrorum minoris collegii oficium decanatus exegerit, illi succedat unus de maiori, cui iterum alius ex collegio minori, atque vice repetita eidem quispiam de maiori collegio, illi autem quispiam ex magistris extraneis, de facultate tamen existens, eidem quoque rursus aliquis ex collegiatis maioribus; tandemque decanatus ad collegium minus devolvatur, facta deinceps successione per vices ad maius collegium alternatas.

De salario decani et quantitate pretii ac poena ex lectione et actu Magistrorum neglecto.

Ne decanatum quispiam in questum priuatum et turpe lucrum ambiat, statuimus et novo ordinamus: quod decanus, pro tempore existens, de fisco communi facultatis artium stipendietur, et pro suorum laborum mercede viginti florenos habeat vngaricales per unam commutationem estivalem; per hiemis autem commutationem viginti sex accipiat florenos, tunc solum, cum examen Magistrandorum ipsum habere contingat; et si non, etiam si aliqua necessitate duo fiant baccalariorum examina, non plures, quam viginti florenos expectabit de fisco, floreno tamen vngaricali in taxam triginta duorum grossorum computato; ita scilicet, quod eundem in minori non recipiat pretio. Fiscum autem facultatis augeri volumus ex his, quas quisque promovendus in artibus, iuxta formam ab antiquo in statutis descriptam, pro exercitio phisicorum solvere plenarie tenetur pecuniis, pauperibus duntaxat exceptis, quibus relaxationem in toto, vel in parte fieri volumus; quotiens id sibi in facultate, sub propriorum magistrorum testimonio, fieri postulaverint. Eas autem pecunias, que pro exercitio phisicorum debentur, colliget decanus, et de his, post expletum promouendorum examen, fiscariis facultatis in suorum consiliariorum presentia, qui pro tempore fuerint deputati, plenariam exhibebit rationem; quoque residuum de dictis pecuniis colligetur, ut Magistri eo diligentiores in eorum fiant laboribus, id inter omnes Magistros de facul-

tate, actu duntaxat et fideliter laborantes, abiles tamen et idoneos, iuxta formam prescriptam, qualibet commutatione equa distributione partiri, ita etiam: quod qui ea commutatione, ad minus tribus mensibus, per se non laboraverit, nichil de eo, quod in commune distribuitur, percipiat; atque quotiens eum lectionem vel exercitium negligere, aut actum ordinarium, ad minus tertium, non intrare contingat; pro pena sciat sibi totiens, pro lectione neglecta grossum unum, pro actu vero tertio duos grossos, defalcari; quotiens id attentare presumserit.

De pena eligentium contra dispositionem expressam.

Quia non omnes equaliter legibus obediunt, statuimus: ut quotiens electores decanum non iuxta constitutionem predictam elegerint, et ille, qui sic eligitur, decanatus officio, et qui elegerint, potestate eligendi sint privati, devolvaturque potestas electionis ad eos, qui dicte illegitime non consenserant electioni, domino Rectore universitatis preside, cum suis Consiliarijs et decanis facultatum coassumtis. Quodsi omnes de facultate in aliquem non iuste, nec certo ordine, tunc inabilem, conspiraverint; residebit eligendi potestas, duntaxat apud dominum Rectorem cum suis Consiliariis et decanis facultatum.

De Salario dando promotoribus ab his, quos promouerint.

Ad obstringendam cupiditatis et auaritie viam, grauamenque promotionis et impensas moderandas, statuimus, et de nouo ordinamus: quod quicunque in baccalarium artium promotus fuerit, non plures, quam duos; qui uero in Magistrum, tres duntaxat ungaricales florenos suo promotori teneatur exhibere: nisi quis ex liberalitate, quam nulli prohibemus, plus illi voluerit offerre. De his autem pecunijs, Magister promotor a baccalario florenum unum, a Magistro vero, quem promouerit, marcam vnam, in fiscum communem facultatis offere, et dare cum effectu, hac nostra constitutione sit astrictus. In hoc tamen pauperes et defectuosos minime volumus onerari, quin si quis pauperem se probauerit, et beneficium relaxationis in facultate sibi fieri petierit, statuimus: ut, facta sibi relaxatione in

toto vel in parte, prout postulauerit, decanus pro tempore existens, eundem cum suis, si quos habuerit, promoueat; dum id magister suus facere sine pretio recusauerit: aut cuipiam Magistrorum committet, si proprios non habuerit, qui tunc aliquem unum, uel plures promouerit; et ille huius nostre constitutionis vigore ad eum promouendum sit astrictus. Nullus autem Magistrorum per quospiam modos aut dolos varios, contra constitutionem hanc ab ipsius promouendo quidquam extorquere presumat. Quod si fecerit, libertatem habeat ille promouendus, non obstante quacunque occasione, alienandi se ab eo, et sibi, quem placuerit, Magistrum promotorem eligendi; dum tamen id coram decano et consiliariis legitime probaverit. Volumus autem hanc ordinationem districte, ab omnibus et singulis doctoribus et Magistris, quicunque in artibus aliquem promouerint, obseruari. Quod si quis eidem, ausu temerario, contrauenerit, per dominum Rectorem, pro tempore existentem, eundem in una sexagena, facultati infiscanda, statuimus puniendum. Iste autem pecunie, sic ex promotis collecte, in actu laborantes, iuxta formam prius expressam, equa distributione partiantur.

De electione consiliariorum et examinatorum.

Statuimus, ut secundum tres ordines dispartitos, quibusdam de maiori Collegio, aliis de minori, ceteris autem extraneis existentibus, consiliarii decano, et examinatores pro gradu baccalariatus in artibus, addantur et eligantur; sic scilicet: ut decano ex uno ordine assumto, ex reliquis duobus, alter ex altero in consiliarios et item in examinatores, duo vel quatuor, iuxta consuetudinem diucius obseruatam, coeligantur, seruato ordine promotionis eorundem ad Magisterium. Si tamen tales sint, qui per se in eadem commutatione, ad formam prius expressam, laborauerint, ab his nunc incipiendo, qui seniores fuerint promotione, et de facultate actu laborantes; his duntaxat exceptis, qui nouissime predicta tenuerint officia. Hoc statutum debet teneri in propria forma juxta convocationem factam Magistrorum de facultate Anno Domini 1487. in die Maij 6ta.

De temporibus examinum.

Quoniam multi ad promotionem festinantes, cum lectiones primum inceptas audire ceperint, eas se complere non posse excusant, quia videlicet examina fere in ipsius innouationis studii exordio aperiuntur; ideo antiquam consuetudinem renouantes, statuimus: vt amplius examen pro gradu baccalariatus in artibus bis duntaxat in vno anno aperiatur: semel pro quatuor temporibus autumni, et semel pro quatuor temporibus quadragesime, nisi necessitas aliqua aliud suadeat; tunc enim decanus de consensu facultatis pluries examen in tempus hoc poterit apperire.

De tempore promotionis.

Constitutionem antiquam declarantes, statuimus: ut nullus ad quemcunque gradum in artibus promoueatur, nisi quatuor integris commutationibus lectiones talem gradum concernentes cum diligentia audiat. Quod si, aliqua urgente necessitate, diebus continuis ad eas audiendas intrare non possit, ad minus ter in qualibet septimana, lectionem, quam susceperit, audiat diligentius. Quod si quis hoc obseruare non curauerit, volumus ei lectionem illam, quam pluribus intercisam interuallis discontinuauerit, ad gradum non esse computatam, nullum penitus ad promotionem admitentes, qui infra duos annos festinauerit ad eandem.

De compositione pecuniarum pro examinatoribus.

Ne persone promuende sumtibus et expensis grauarentur, prouidere cupientes, declarando constitutionem desuper editam, statuimus: vt quotiens duodecim aut plures personas examinandas fieri contigerit, vltra sedecim grossos, a qualibet earum , nichil extorqueatur, in baccalariatu; in magisterio vero compositio marcam vnam non excedat. Paucioribus tamen personis existentibus, poterit numerus compositionis pecuniarum augeri in plus vel minus, iuxta personarum diminutionem: ita tamem, vt ultra viginti quatuor grossos, non sit excessus in baccalariandis, et in magistrandis ultra 48.

De tempore Studentium, quo se Magistris limitare teneantur.

Ne pueris et adolescentibus ad nostram accendentibus

vniuersitatem occasio euagationis prebeatur, statuimus et de nouo ordinamus: ut quilibet promotionem ex hac vniversitate assequi volens, infra unum mensem, postquam vniversitati se incorporauerit, et in matriculam fuerit inscriptus, aliquem sibi ex magistris deligat, cuius instructionem sequatur, et doctrinam atque omnia, que honestati, sue promotioni, et studio conducant, eius informacione sibi studeat vendicare. Quod si quis contra fecerit, sciat sibi lectiones omnes, quas ita sine directore exaudiuit, ad gradum non esse computatas.

Salarium decani.

Anno Christi Domini 1480 bissextili currente, in Sanctorum Apostolorum Simonis et Jude vigilia, Magistro Michaele de Wyelun, tunc decano facultatis artium, presidente, facta plena conuocatione Magistrorum facultatem regentium, conclusum fuit: quod deputatis certis diebus pro distributione pecuniarum, in fiscum importatarum, dies Elisabet beate, pro commutatione hiemali ad hanc distributionem, aut sabbatum ante proximum, si ipse in diem dominicam evenerit, subseruiat; et feria quarta proxima post Pentecosten, subserviat pro commutatione estiuali. Eodem anno, ipso die distributionis pecuniarum, sabbato scilicet proximo ante festum Sancte Elisabet, conclusum fuit per decanum predictum, de consensu maioris partis magistrorum, tunc presentium, desuper publica conuocatione edita: quod Magister, qui decanus artium pro tempore extiterit, pro suo salario habeat triginta florenos, non obstante priori statuto, quod disponit duntaxat de viginti. Jam amplius non tenetur nec est tentum (około 1650 r.)

De decano ordinatio facultatis.

Anno domini millesimo quandringentesimo octogesimo quinto die 22 aprilis, in decanatu Magistri Johannis de Pylcza, professoris in Sacra Theologia et Canonici in ecclesia Sti Floriani in Cleparz, conuocatione per eundem facta deputatorum per facultatem, ad declarandum et interpretandum quasdam dubietates ex nouis statutis emergentes, et presertim super ordine successionis magistrorum

in officio facultatis, prout ante eas Uniuersitas per venerandum patrem magistrum Mathiam de Cobilino, professorem Sacre Theologie, Decanum in ecclesia Sti Floriani, et protunc Rectorem uniuersitatis conuocata ipsi facultati super eisdem ambiguitatibus disponendum commiserat. Cuius quidem conuocationis deputatorum tenor fuit iste: Egregie domine Doctor et Magister Reuerende! Sitis hodie, immediate post prandium magistrorum, in stuba communi Collegii maioris artistarum, ad continuandum et finaliter concludendum super difficultatibus quibusdam statutorum facultatis artium, ordinis et successionis in officio, in ordine tripartito magistrorum de facultate et ceterum, prout diligitis fidem seruare in commissis. Detur venerandis patribus: Magistro Mathie de Cobilino, S. Theologie professori, decano in ecclesia S. Floriani et Rectori Vniuersitatis, Magistro Stanislao de Cracouia, Magistro Burchardo de Nissa, professoribus in Sacra Theologia et Canonicis S. Floriani, Magistro Petro de Zambrzecz, bacc. in S. Theol. et in eius absentia Magistro de Brudzew, Magistro Andree de Labyschyn, bacc. Sac. Theol. et Canonico S. Floriani et magistro Jacobo de Gostynin. Ex parte decani facultatis artium. Hi ergo sic, ut premittuntur, convocati pluries, ante discordantes, sub hac finaliter conuocatione disposuerunt et ordinauerunt: ut in decanatus assecutione seruetur ordo in statutis expressus, cum hac moderatione: ut completo ordine, magister extraneus non redeat ad eundem decanatum, nisi ordine finito inter minoris collegii magistros, saluo tamen ordine inter maioris collegii magistros; ut inter se ullam unquam interruptionem patiantur: sed semper pro commutatione hyemali, ex Collegio maiori, in decanum, iuxta formam statuti, (eligantur). Si vero contingat numerum extraneorum excedere numerum magistrorum minoris Collegii, non iuterrumpatur ordo collegiatorum minorum, sed vicissitudo inter eos et extraneos seruetur. Si autem contingat aliquem magistrorum vocari ad minus Collegium, qui in ordine extraneorum non fuisset decanus, seruetur in eo ordo statuti. Si vero fuisset

decanus inter extraneos, in minori non habeat illis prior decanatum, qui nunquam fuerunt, vel qui vicibus paucioribus fuerunt. Et idem intelligi volumus de vocatis ad maius Collegium de minori. De eligendis in consiliarios, is ordo seruetur: ut unus semper sit de maiori, alternatis vicibus ex altero reliquorum ordinum altero coelecto; eo tamen saluo: si inter extraneos ordo completus fuerit, non coeligatur ex eis aliquis in consiliarium, nisi etiam in minori ordine finito. Et de excessu idem seruetur, ut supra de decanatu expressum est. De examinatoribus, si tantum duo examinatores fuerint eligendi, fiat ut de consiliariis; si vero quatuor requirantur, decano de maiori existente, unus examinator fiat ex eodem collegio maiori, duo de minori, et quartus ex extraneis. Sed si ordo completus fuerit in extraneis, duo sint ex maiori, et duo de minori. Si vero decanus non fuerit ex domo maiori, tunc duo ex maiori, et alternatio inter reliquos duos ordines seruetur, iuxta moderamen de consiliariis et decanatu.

Auscultata sunt in plena facultatis conuocatione per decanum, et ibidem inductione facta, approbata, et in librum facultatis reponi decreta, anno et die quo supra.

In decanatu eiusdem, XV aprilis conuocata facultate, placuit omnibus de facultate, et ne magistri, diligentius in vniversitate laborantes, fraudentur premio laborum per decanatus surreptionem: ut si quem extraneorum, post expletionem etiam duorum annorum vel plurium in laboribus vniversitatis, post susceptam facultatem, contingeret intermittere labores in vniuersitate per quatuor annos vel plures, non erit ad decanatum ydoneus, nisi se iterum annis duobus habilitauerit; et si tribus vel duobus annis intermiserit, huius labores per unum annum se disponent ad minus. Etiam quilibet extraneorum, in decanum electus, prouideat sibi de loco mansionis, congruo statui, et honesto; ubi ad eum sine despectu aut aliqua displicentia magistri interim venire possint ad ea, que sunt huius officii exercenda; alias voluerunt talem alienum haberi a tali oficio decanatus.

(1501) Anno domini millesimo quingentesimo primo, die Saturni, secunda mensis octobris. In decanatu magistri Leonardi in Dopschycze, Juris Canonici Baccalarii, facta conuocatione omnium doctorum et magistrorum duntaxat de facultate, ad instanciam et postulacionem magistri Stanislai Byel de Nova ciuitate, S. Th. Baccalarii formati sub hoc tenore verborum: egregie domine doctor et Magister Reuerende! Sitis hodie, hora decima nona, in stuba communi maioris collegij dominorum artistarum, ad audiendum quandam peticionem magistri Stanislai de Nova Ciuitate, S. Th. Baccalarii formati, et super ea tractandum et concludendum; sub pena non contradicendi. Detur omnibus dominis doctoribus et magistris, duntaxat de facultate. Ex parte decani facultatis artium. Conclusum est fere, ex unanimi voto omnium doctorum et magistrorum in conuocacione ipsa tunc presencium, quod idem magister Stanislaus, iuxta peticionem suam tunc publice et coram tota facultate porrectam, debeat decanatum tunc, finitis sentenciis, habere in ordine suo, sibi tunc per facultatem, ex gracia et fauorabiliter reseruato pro commutatione hiemali; salua nihilominus eius ad prefatum decanatum abilitacione per unam commutacionem: iuxta formam statuti de abilitate ipsius eligendi in decanum disponentis; ita quod idem decanatus sibi debebit conferri et consignari omni cuiusuis contradictione semota. Et ibidem in eadem conuocacione deffinitum est, quod cuilibet sentenciario, qui, ante incepcionem sentenciarum, annis duobus decanatum non gessisset, aut sub lectione earundem, ius, ordinem, et locum ad gerendum decanatum habuerit, simili racione, post finitas sentencias, in suo ordine dari et consignari decanatus debebit. Auscultata per facultatem, die mercurii, sexta octobris, anno, quo supra, desuper conuocacione per decanum eundem premissa.

Conclusio de decanatu sentenciariorum.

Anno domini millesimo quingentesimo secundo, die Veneris, septima Octobris, in decanatu Magistri Martini de Tharnowyecz, facta conuocacione omnium Doctorum et

Magistrorum duntaxat de facultate, sub hoc tenore verborum: Egregie Domine Doctor et Magister Reuerende! Sitis hodie hora vigesima in stuba communi Collegii maioris artistarum, ad tractandum et consulendum de conclusione facta pro decanatu sentenciariorum in decanatu magistri Leonardi de Dopschycze, iuris canonici baccalarii, et ad corrigendum particulam, in predictam conclusionem insertam preter mentem facultatis, de qua prius fuit conuocacio et mencio in facultate; et super his omnibus concludendum; sub pena Decani in Statutis descripta, et sub pena non contradicendi. Detur omnibus dominis Doctoribus et Magistris duntaxat facultatem regentibus. Ex parte Decani facultatis arcium. Quibus quidem Magistris congregatis, matura desuper deliberacione habita, conclusum est ex unanimi voto omnium Magistrorum tunc in ipsa conuocacione existencium: quod hec conclusio, supra immediate posita, de Decanatu sentenciariorum, teneatur, illa particula, videlicet: annis duobus decanatum non gessisset, duntaxat excepta, que eciam est cinobrio tecta, ita, ut conclusio generalis de Decanatu sentenciariorum, sub hac, que sequitur ponatur, et teneatur forma: Et ibidem, in eadem convocacione, definitum est: quod cuilibet Sentenciario, qui immediate ante incepcionem sentenciarum, aut sub lectione earumdem jus, ordinem et locum ad gerendum Decanatum habuerit, simili racione post finitas sentencias in suo ordine dari et consignari Decanatus debebit; habita tamen abilitacione, que in priori Conclusione, immediate supra posita, de Decanatu Sentenciariorum expressa est.

Auscultata Die Saturni, quindecima Octobris, Anno, quo supra.

Conclusio de Magistris egrotantibus.

Quia in negociis infirmorum, facilius, quam aliorum, moderari se leges et omnia iura paciuntur; ideo, ne et in facultate artistica minus, quam in ceteris communitatibus, misericordie in infirmos esse videatur, placuit omnibus Magistris, predictam facultatem regentibus, tunc, pro eo-

dem negocio terminando, per Decanum congregatis, ut statutum de diuisione pecunie facultatis, solum inter illos magistros, qui per se tribus mensibus in eadem facultate legerint, taliter moderetur: quod, si quis magistrorum, cuius diligencia in prioribus leccionibus cognita fuerit, leccionem per se legendam inceperit, et ad minus unum mensem continue et per se legerit, tandem in infirmitatem inciderit, aut eciam, si a principio innouationis studii graui infirmitate preuentus fuerit, et postea conualescens, statim legere per se inceperit et usque ad finem Commutationis diligenter continuauerit, ita tamen, quod non breuiori quam integri mensis tempore, talis magister idoneus, diuisionis particeps reputabitur: eo tamen saluo, ut nullus facultatem aliquo pacto defraudet, aut ei illudat; sed quod tam grauis infirmitas sit, qua oppressus ad legendum, quemadmodum et ad alios actus, omnino invalidus sit; ad quod probandum tempore diuisionis, ad minus per duos magistros, actu facultatem regentes, astrictus sit; alias, si quoscunque actus alios exercere visus et probatus fuerit, tanquam negligens, sorte divisionis, secundum rigorem statuti, in toto priuabitur. Auscultata per facultatem, in decanatu Magistri Martini de Tarnowyecz, die Saturni Quindecima Octobris, Anno domini millesimo quingentesimo secundo.

Conclusio de pauperibus promovendis.

Anno dominini 1503 die Veneris 24 Martii, in decanatu Magistri Stanislai Byel de Noua Civitate, Sacre Theol. Baccalarii formati, Canonici Ecclesie S. Floriani in Cleparz, facta convocatione omnium magistrorum facultatem regentium, sub hac forma verborum: Egregie domine doctor et Magister reverende! Sitis hodie, in medio hore vicesime, in stuba communi Collegii Maioris artistarum, ad auscultandam conclusionem seu ordinacionem conceptam super admissione pauperum, de cetero fiendam; sub pena non contradicendi. Ex unanimi voto et consensu Magistrorum, tunc congregatorum, conclusum est: quod de cetero et peramplius pauperes, seu hi, qui in forma pauperum examini se submittere pretendunt, publice, iuxta formam prioris

statuti, petant sibi remitti solucionem fisci facultatis et exercii phisicorum, iuramentoque corporali deponant et declarent, se esse vere pauperes, qui scilicet protunc nec in re, nec in spe habeant, quo soluere prememorata possint; obligantes et sumittentes se nihilominus per tale iuramentum ad dandum vnum florenum in auro pro erario facultatis, quam cito id, arridente eis pinguiori fortuna, facere poterint: nisi sint servitores Magistrorum, a duobus annis in seruitiis probati. Nam si tales fuerint, ab vtroque sine iuramento erunt liberi et absoluti. In eadem quoque convocatione placuit: ut quisque Decanorum, pro tempore existens, sic se pauperes asseuerantes, tercio die ante introitum examinis ad se vocet, et rigorem iuramenti eis proponat: ne quoquomodo peierare contingat in grauamen conscienciarum suarum.

Quo tempore Praepositus S. Nicolai tenetur celebrare actus duos ordinarios, si Magister tantum fuerit.

Anno domini millesimo quingentesimo quarto, die XXVI Maij, ex speciali commissione, et certorum Dominorum Doctorum et Magistrorum electione per vniuersitatem facta, eisdemque magistris per certam conuocationis scedulam, in Rectoratu D. Magistris Jacobi de Gostinyn, Sacrae Theologiae professoris, Canonici Ecclesiae Collegiatae S. Floriani, canvocatis, deliberatione praemissa, ex unanimi eorum uoto, primum quo ad Ecclesiam S. Nicolai et eiusdem plebanum, qui pro tempore per vniuersitatem fuerit electus, conclusum est, quod a modo et peramplius Plebanus eiusdem Ecclesiae, si duntaxat artium Magister fuerit praefatae plebaniae rector, extunc ad actus infra nundinas Cracouienses pro festo videlicet S. Stanislai in Mayo vnum, et S. Viti alium celebrandos erit obligatus per se, nulla nisi infirmitatis causa ipsum excusante. Extractum ex Conclusionibus vniuersitatis.

Conclusio declarativa superioris conclusionis de sentenciariorum decanatu, in Magistri leonardi de Dopschycze decanatu facte.

Quoniam plerumque euenit, quod ea, que scriptis committuntur, solent habere diuersam interpretacionem apud

posteros, quibus rei series, que scribitur, non fuerit ad plenum expressa: ideo anno domini 1506, die Saturni XXViij mensis marcii, in decanatu Magistri Michaelis de Wratislauia, facta conuocacione per eundem decanum, ad instanciam et postulacionem Magistri leonardi de dopschycze omnium dominorum doctorum et magistrorum facultatem artisticam regencium, conclusum est, ex unanimi omnium voto et consensu, nullo contradicente: ut particula tenoris conuocacionis, illa scilicet, preter mentem facultatis in conclusione pro sentenciariis in decanatu Migistri Martini de Tarnowyecz facta, ne sui ambiguitate quoquomodo in fame preiudicium prenominati Magistri leonardi upud posteros, quibus incognitus esset processus negocii, agere videretur, certam acciperet et evidentem sui declarationem, iuxta rei veritatem, in hunc, qui sequitur modum. Quia scilicet in ea conuocacione, que ad postulacionem Magistri Stanislai byel de novaciuitate, tunc sacre theologie baccalarii formati, fuerit facta, in qua tractatum et conclusum est de decanatu sentenciariorum, nulla fuit mencio illius clausule, que rubro deleta est. Non tamen illa particula fuit inserta simpliciter preter mentem facultatis, immo in sequenti conuocatione facultatis facta super auscultacione predicte conclusionis, ad instanciam plurimorum doctorum, et ex certis respectibus annuerat facultas, non tamen bene deliberata, ut illa clausula adijceretur; postea tamen maturiori habita deliberatione infra tempus unius anni, ne scilicet in preiudicium Magistrorum continue in artibus laborancium decanatus per sententiarios passim distraheretur, placuit dicte facultati, ut sub modo, quem prius conceperat et concluserat, decanatus sentenciariis in suo ordine admitteretur, dum et quando eos infra sentencias ordo tetigerit, abilitacione tamen premissa, post finitas sentencias. Et illa particula videlicet: annis duobus decanatum non gesisset, cum non fuit de mente facultatis, in illa scilicet conuocatione, in qua tractatum et conclusum fuit de decanatu sentenciariorum, deleretur; quamuis fuit de mente et scitu facultatis in auscultacione, minus tamen de-

liberate annuentis votis multorum dominorum doctorum, ut premissum est. Auscultata per facultatem die Saturni XViij mensis aprilis, anno quo supra, desuper speciali conuocatione facultatis secundum consuetudinem premissa.

Conclusio de his, quibuscum facultas dispensat in aliqua lectione totali.

Cum nonnunquam accidere solet, quod facultas artistica racionabilibus permota causis, cum aliquibus baccalariandis vel eciam magistrandis, in aliqua lectione totali deficientibus dispensat; ne igitur tales deficientes maiori libertate et prerogatiua super eos, qui absque tali defectu examen subeunt, gauderent: placuit omnibus Magistris facultatem regentibus, ut tales, quibus facultas dispensat, lectiones neglectas soluant realiter, et cum effectu; pro quolibet videlicet tractatu libri non auditi dando vnum grossum, vel alias, prout facultas decreuerit, secundum quantitatem libri neglecti. Que quidem pecunia cedet facultati. Et quamuis hoc frequenter conclusum fuerat et in execucionem positum, non tamen inter conclusiones vel statuta inscriptum, et ob hoc circa talia nonnulle in facultate exoriebantur difficultates. Ea de re anno domini 1506 die Saturni quinta Septembris, in decanatu Magistri Petri de Cracouia conuocacione facultatis, pro quodam baccalariando defectum in vna lectione habente, facta, finaliter conclusum est, ex omnium tunc voto et assensu, nullo contradicente: quod illa dudum conclusa de talibus deficientibus, cum quibus facultas dispensat, et de solucione eorum, sic ut premissum est facultati fienda, deinceps perpetuo tenerentur, et inter conclusiones vel statuta facultatis annotarentur. Auscultata et approbata est hec conclusio, anno quo supra, die Saturni tercia octobris, per facultatem ad hoc specialiter convocatam.

STATUTA PRO REFORMATIONE FACULTATIS ARTISTICAE QUOAD LECTIONES, ACTUS, ET PROMOTIONES, IN EADEM PER RECTOREM ET DEPUTATOS PER UNIVERSITATEM EDITA.

Anno Domini 1536 facta conuocacione feria sexta ante

conductum Paschae, sub hoc tenore verborum: Egregie Domine Doctor et Magister Reverende: Sitis hodie hora decima octaua in stuba communi Migistrorum majoris Collegii Dominorum Artistarum, ad continuandum tractatum et deliberationem de prouisione super defectibus, qui contingunt in actibus ordinariis artisticis, et ipsis generaliter artibus, tam in lectoribus quam in auditoribus, iuxta Universitatis commissa, et super his coucludendum sub debito obedientiae, et prout diligitis bonum Uniuersitatis. Detur Doctoribus Theologis Collegii maioris: Doctori Joanni Sanok, Decano facultatis Artisticae, ac Magistris Martino de Pokrziwnicza, Stanislao Grodzisko, Joanni a Piotrkow, ac Stanislao de Cracouia, seniori Bursae pauperum. Ex parte Rectoris. In qua quidem conuocacione ex praecedentibus deliberationibus et tractatibus de his materiis, et in Uniuersitatis conuocatione, et altera, quae fuit ante hoc eorundem deputatorum feria quinta ante Dominicam Laetare, finaliter pro bono Uniuersitatis et signanter facultatis artisticae, quae multum his temporibus decreuit ex unanimi (consensu) omnium Doctornm et Magistrorum per Uniuersitatem deputatorum infra scriptae constitutiones factae sunt et conclusae per Rectorem, manutenendae et observandae per Decanum et Magistros facultatis artisticae, sub hoc qui sequitur tenore.

Quoad lectiones statuta.

Decanus facultatis artisticae, infra commutationem ter ad minus uel quater, deferat Rectori negligentes lectores, puniendos secundum antiqua statuta; sub poena contra Decanum per Rectorem arbitranda. Sic enim cum frequentius lectores negligentes punientur, quod Rector facere ex vi iuramenti tenetur, reddentur ipsi lectores in suis lectionibus diligentiores.

Item sub eadem poena scrutabitur Decanus et diligenter inquiret de illis Magistris et Baccalaureis ac Paedagogis, et sic de aliis, qui studium artium confundunt, et signanter, qui exercitia nihili ducunt, eisdem detrahunt, ac studentes ab audiendis eisdem exercitiis retrahunt.

Item ut studentes et Baccalaurei allicerentur ad audienda exercitia quorum illa praecipue: Donati, Veteris artis, Posteriorium et de Anima, ad cultiorem stylum et compendiosiorem modum, per magistros ad hoc deputandos, reducentur, et eadem exercicia et omnia alia successiue, sicut premissum est, innouentur. Et tales Magistri pro hoc officio deputandi, si fuerint de duobus actibus, ab uno interim liberi erunt. Et nihilominus Uniuersitas non relinquet eosdem pro eorum laboribus inconsolatos.

Item Studentes omnes in Bursis manentes, et in scholis illi, qui studiis in Collegio dant operam, habeant suos praeceptores, ad quos se limitent, prout hoc Uniuersitatis statutis antiquis est cautum. Qui quidem preceptores inducant ipsos suos limitantes ad audiendas lectiones in artibus, sic quod unam ad minus in Philosophia, et aliam in Logica habeant lectionem. Et ipsi lectores suis diligentiis allicere conentur eosdem studentes ad audiendas artes, sine quibus coecí sunt in aliis omnibus facultatibus, imo et in humanitatis studiis.

Item infra exercicia non permittantur aliae lectiones fieri in Bursis vel alias, prout hoc idem antiquis prohibetur statutis

De actibus ordinariis.

Decanus facultatis artisticae veniat tempestive ad actum, puta ad primam Questionem, et praesens intersit actui interim, quando Magistri salariati arguunt; sub poena quatuor grossorum pro facultate conuertenda. Et Consiliarii Decani notabunt in hoc negligentias Decani, vel etiam alii Magistri.

Item. Magistri omnes intrent ad actum, arguente adhuc Decano, alias non computabitur eis actus ille, quum, ut experientia docuit, nonnulli Magistri tarde, vel cum iam instat locus eis argumentandi, veniunt ad actum, et repetunt eadem argumenta prius etiam aliquoties proposita.

Item omnes Magistri salariati per se, et non per substitutos, actus celebrent; sub poena sex grossorum per Rectorem exigenda. Et tales Magistros, per se non dis-

putantes, Decanus tenetur deferre Rectori; sub poena prout de aliis negligentiis est constitutum.

Item Praesidens actui, de Cathedra non recedat, sed diligenter intendat ad arguentes Magistros et respondentes, quos ipsi Praesidentes tenentur sublevare in eorum responsionibus et in aliquibus defendere. Et fiat disputatio et concertatio honesta et charitatiua, citra omnem contentionem et commotionem. Sic enim auditores allicientur ad interessendum talibus concertationibus et disputationibus, et ex auditu earum profectum eruditionis simul et respondentes reportabunt.

Item Decani hortentur Baccalaureos, quibus partes pro actu et responsione assignant, ut materiam, de qua respondere debent, bene revideant, et se bene disponant ad actum. Probationem conclusionum suarum authoritatibus philosophicis non theologicis probent, et confirment, positionemque suam, non in cartis scriptam legant, sed memoriter, ut solitum erat, proponant. Ad quod faciendum, ut se disponere possent, Decanus facultatis partes eisdem respondentibus tempestiue, hoc est una octava ante responsionem assignet, sub pena quatuor grossorum.

Item Magistri suos limitantes hortentur, ut actus visitent; imo mandent eis, ut eant ad actus, argumenta Magistrorum scripto rapiant, et suis praeceptoribus illas rapturas ostendant, ipsi quoque Magistri dum ad actus vadunt, suos limitantes secum ad actum intrandum accipiant. Sic enim honestabuntur actus frequentia et arguentium tum audientium, cum profectu omnium; propter quos actus omnes facultates silent et lecciones ordinariae aliaeque infra eosdem actus non leguntur, ne scilicet auditores ab eisdem actibus distriharentur.

De promotionibus.

Dum non subest necessitas et promovendorum idoneitas habilitasque, non frequententur promotiones ipsae in artibus pro gradu Baccalaureatus; sed bis in anno videlicet pro quartuali Crucis et Cinerum duntaxat fiant.

Item non promoueantur nisi habiles et idonei, hoc est: quod habeant tempus studii determinatum, lectiones omnes pro gradu deputatas audiant, et actus tam ordinarios, quam extraordinarios, prout disponunt facultatis statuta, habeant.

Item Magistri promotores non praesentent Decano aut Vicecancellario ad promouendum, nisi quem cognouerint illis tribus modis habilem; prout iuramentis et statutis facultatis ac Uniuersitatis ad hoc astringuntur. Sed nec Decanus suscipiat, et ad examen admittat, nisi sic, ut praemissum est, idoneos. Et non fiat passim dispensatio super defectibus, nisi constiterit aliunde de idoneitate et dignitate personae promouendae, sub poenis certis, ut pote: quod praesentans indignum, punietur per facultatem iuxta quantitatem et qualitatem excessus; Decanus uero suscipiens minus idoneum punietur per Rectorem Uniuersitatis prout excessus illius exigerit.

Haec praescripta statuta, publicata sunt per Rectorem Uniuersitatis memoratum, in plena conuocatione omnium magistrorum, per Decanum facultatis Artisticae, pro accipiendis exercitiis, horis, et lectoriis facta, Dominica ante festum S. Georgii proxima, et ad manutenenda eadem statuta per Decanum et omnes Magistros facultatis Artisticae, per Dominum Rectorem decreta et demandata, ac per praenominatos Decanum et Magistros, ibidem, nullo contradicente, aut eisdem statutis repugnante, suscepta. Praesentibus ibidem, una cum memorato Domino Rectore, Reuerendis Patribus Magistris et Doctoribus, Stanislao Biel, Sacrae Theologiae Professore, Canonico Cracouiensi, Jacobo de Cleparz, Decano, et Gregorio de Stauiszin, Custode Ecclesiae Collegiatae S. Floriani, Sacrae Theologiae Professoribus, in illa conuocatione facultatis Artisticae plena existentibus et interessentibus. Anno a nato Christo, quo supra 1536. Ego Magister Martinus de Ilkusz S. Theologiae Professor, Praepositus Eccleciae S. Nicolai extra muros Cracouienses, et tunc Rector Studii Generalis Cracouiensis, ita esse, praesentibus manu mea scriptis, testificor, qui et praescripta statuta auctoritate ordinaria Re-

ctoratus confirmaui et manutenenda temporibus futuris, per Decanum pro tempore existentem, et magistros eiusdem facultatis Artisticae decreui, praesentibus quibus supra.

Particula decreti in rectoratu Gregorii Stauischin de nouis quibusdam leccionibus pro gradu baccalaureatus et solutione earum ac quarumdam ad gradum magisterii pertinentium, extracta ex statutis Rectoris.

Placuit deinde eisdem dominis ab vniuersitate designatis, ut Collegae maioris ac minoris Gimnasij legant maiores et ordinarias lectiones Aristotelis, in naturali scilicet moralique philosophia, atque in mathematica. Et ut labori eorum respondeat praemium, statuimus: ut ab Euclide, Aritmethica cum musica, perspectiua, Theoricis planetarum, soluant lectori quatuor grossos. Ceterum uisum est praefatis dominis, ut ad certos annos exercitium Donati secunde partis, et paruorum logicalium, nec non modus epistolandi Francisci Nigri, atque de conscribendis epistolis Erasmi Roterod. postponerentur, et ut pro ordinaria lectione et gradu Baccalaureatus legerentur in Grammatica Perotus complete, cum modo epistolandi et arte metrorum; denique Rhetorica Ciceronis, loco modi epistolandi Francisci Nigri et conscribendarum epistolarum Erasmi, et nonnunquam epistolae minores Ciceronis; pro quatuor autem Tractatibus Petri Hispani legantur omnes Cęsarij Dialectices tractatus, insuper, ut lector philosophiae Alberti magni habeat quinque grossos, et Cęsarij quatuor grossos.

De laboribus magistrorum regalium et eorum, qui ad duos actus obstricti sunt.

(e Conclusionibus Universitatis a. 1518 p. 183 seqq.)

Legibus ac institutis maiorum obseruatum intelligitur, ut qui magistri regalium professorum nomine censentur, ii libros Aristotelis, quos, ipsi probauerint, aut sors illis obtulerit, summo studio ac pari diligencia in communem omnium usum publice prelegerent, idemque exercicia more antiquo profiterentur, videlicet: fusius ac apercius ea per questiones ac disputationes recolentes, que in philosopho coaccius ac teccius tradita sunt, eaque docendi ac profitendi

racio iam inde ab inicio, tamquam a fonte deriuata, ad nostram usque etatem dimanuit durauitque, nulla cuiusquam aut vi, aut interpretacione, interpellante.

Ecce autem anno Christi nati millesimo quingentesimo quadragesimo octauo, preter spem expectacionem, inuenti sunt ex his regiis professoribus quidam, siue ocio blandiente, siue quod ita rectum putauerunt, qui dicerent: neque lecciones duas legi oportere, neque ad ipsas ullis legibus teneri; idque conati sunt ex privilegiis regiis ostendere, quorum animos rectores, alii verbis placare, alii legibus et institutis in officio retinere; omnes censuum retencione, nisi imperata facerent, coörcere aggressi sunt. Quod ubi illi uident, primum imperata detrectant, mox, ubi salarium sibi adimi uident, ad R. D. Samuelem Episcopum Cracouiensem Regi ac Uniuersitatis Cancellarium, rem deferunt. Res diu agitata est, et longa deliberatione in dies extracta, Rmo dno, pro sua prudencia, proque eo, quem in hanc academiam gerit animo, nihil eiusmodi propere decernente, quod et leges tolleret, et consuetudini (que vice legis est) preiudicaret.

Tandem, ne uel sue voluntati, vel Rdi domini Rectoris obseruancie, deesse videretur, in animum induxit, nulla lata sentencia, Reuerendos ac Egregios Dominos, Jacobum Uchaynski, Decanum Varsaviensem, ac Regie Maiestatis referendarium, Johannem Przeremski, prepositum Cracouien., viros cum ingenio ac iudicio, tum usu rerum prestantes, legum ac consuetudinis Academie non usquequaque ignaros, ad Dominum Rectorem et doctores mittere, qui, communicato cum eis consilio, viderent ac diligenter considerarent, quid leges Academie, quid consuetudines, denique quid presencia tempora, postularent; quo cognito decernerent, quid factu opus esset.

Fit, quod mandabatur. Adsunt dominus Rector, seniores patres, decani, ac consiliarii Universitatis, videlicet Reverendus dominus Nicolaus de Schadek, Rector Universitatis, Decanus Ecclesie S. Floriani, Jacobus de Cleparz, Canonicus Cracouiensis, Joannes de piotrkovia, Antonius

de Napachanie, Canonici S. Floriani, Theologie Doctores, Sigismundus de Stężycza, Canonicus Cracoviensis, Joannes de Schanok, prepositus Ecclesie S. Nicolai, Adam Matla de Cracovia, iuris doctores, Nicolaus de Vieliczka, medicine doctor, Petrus de Varsovia, decanus arcium, et Benedictus Cosminensis.

Hy omnes, lectis et expensis legibus, ac consuetudine cognita, rationeque temporum habita, in eam curam et cogitationem incubuerunt, ut neque legibus privilegiisque (que rata esse oportet) ulla vis inferretur, et tempori (quod tamen ubique vim habet, ut iura consiliaque hominum immutet) aliquid condonatum videretur: reputantes, non omnia omni tempori apta et congrua esse, aliaque ab aliis mutacione temporum et expeti, et repudiari solere; eaque, que ab hominibus excogitata et usurpata sunt, tantisper teneri debere, donec ea populus aut approbet, aut condemnet. Quare: quoniam exercicia in minori precio nunc, quam antea, haberi cepta sunt, non tam ipso rerum pondere, quam hominum voluntate, re diligenter expensa, in eam tandem sententiam omnes discesserunt:

Ut exercicia ad unum, plus minusue, annum auferantur, non perpetuo tollantur, restituenda posthac, si res tempusque postulabunt. Interim ut magistri, qui a regio censu regales dicuntur, ac deinde illi, qui ex veteri instituto ad duas lecciones legendas obligantur, singuli singulos libros Aristotelis summa cum diligencia legant; atque se ita comparent, ut in eis auditores videant, quod mirentur, quodque eos ad audiendum invitet, non alienet.

Ad hec, loco exerciciorum, aut questiones ex re nata et tempore quovis, ex authore modo probato, in medium afferant, dubia eliciant, contraria committant, opiniones conferant, recondita eruant, abdita illustrent, implicita dissolvant, omniaque ita agant, fingant, versent, ut et veritas appareat, et fructus studiosis constet. Aut ea, quae dicta in leccione fuerint, interrogando eliciant, ae quasi in animis auditorum sopita,

crebra repeticione suscitent, rationemque studiorum, tanquam pensum, ab eis exigant. Idque agent media hora eo modo, quo inferius descriptum videbitur, eamque accionem, non exercicia, ut antea, sed progymnasmata, vocabunt; proque eo labore tantum precii accipient, quantum ab exercicio antea capere soliti sunt. Ad haec, ex more maiorum, registra dent, in quibus sua nomina inscribant, qui ad promociones aspirant. Quibus quidem progymnasmatibus, qui non adfuerint, licet iam nomina sua inscripserint, nulla ratione ad honoris gradus admittantur. Et qui magistrorum ausus fuerit, testimonium, quod recognicionem vocant, dare non audienti, aut non perseueranti, is a facultate una sexagena mulctetur, sine ulla spe restitutionis, aut gracie obtinende. Sic enim fiet, ut et lector spe precii et authoris studio animum intendat, et auditores non desint, studio et amore promocionis adducti. Preterea decretum est, ut seniores bursarum, eos, quibus presunt, ad audienda eiusmodi progymnasmata, volentes adducant, nolentes cogant his statutis, que de audiendis exerciciis, in eorum statutis descripta sunt, pena proposita, nisi audierint.

Nam quod attinet ad tempus et modum legendi, ita decretum est: ut omnes magistri regales, atque ii, qui ad duos actus obstricti sunt, lecciones ex Aristotele extra sortem eleccionis, ordine vocacionis accipiant. Id enim et rectum esse videtur, propter eorum primam plantacionem, et ad presentem rem maxime aptum. Deinde quem librum quisque Artistotelis legendum acceperit, eiusdem non alterius progymnasmata exerceat in hunc modum:

Tres pluresve magistri, estate, undecima, legant Aristotelis textum; mox ubi duodecima audita fuerit, cum studiosis se exerceant in eodem lectorio ad mediam horam, eo modo, quo dictum est: nulla interim leccione a quopiam habita, quo tempore progymnasmata fiunt, ne auditores auocarentur. A prandio tres item, aut plures, magistri legant Aristotelem hora

decima nona; vigesima vero recolant cum studiosis, que prelegerint, eo modo, quo superius perfinitum est. Porro hyeme, accipient horam quindecimam ad legendum Aristotelem, sedecime vero medium ad exercenda pogymnasmata. A prandio horam vigesimam primam tribuent Aristoteli, vigesimam secundam progymnasmatibus.

Voluerunt autem predicti domini, ut exercicium Methaphysices et Ethicorum non aboleatur, sed more veteri (non a regalibus, neque ab his qui una leccione suo officio defunguntur) legeretur; decanus vero arcium diligenter observabit, clepsydra aut horologio ad eam rem habito, ne quid frigidius, aut segnius, contra quam oportet et decretum est, a professoribus fiat. Quod si fuerit, sine longa mora domino rectori referat, qui negligentes penis in officio retineat, curetque, ne aut serius in lectorium intrent, aut cicius, quam prescriptum est, exeant.

Hec rata ac firma domini esse voluerunt. Cui decreto qui contradicere atque obviam ire ausus fuerit, is ea pena teneatur, que est de lesa ac violata tum Rmi Episcopi Cracoviensis, qui huic rei atque decreto suum calculum apposuit, tum Rdi Domini Rectoris Vniuersitatis, authoritate: quam penam estimare voluerunt ad decem marcas pecuniarum.

Conclusio pro regalibus lectoribus facta anno domini millesimo quingentesimo quinquagesimo (24. Aprilis), in officio rectoratus Reverendi patris domini Jacobi a Cleparz, sacre theol. professoris et canonici eccl. cathedralis Cracoviensis.

Ne studia graviora per intermissionem quaestionum frigidius procedant, detrimentumque gymnasio adferant, Rdus pater dnus Rector ex consensu doctorum et magistrorum, quibus a tota universitate potestas inveniendae rationis promovendorum huiusmodi studiorum permissa erat, decrevit: ut sequenti commutatione, et, si successerit, deinceps, collegae regales, et qui ad duos actus obligantur, ut Canonici s. Floriani, in artibus laborantes, singuli singulas lectiones aristotelica profiteantur.

easdemque suis auditoribus repetant, hora a decano pro physicorum exercicio deputata, in aestate vigesima, in hyeme vigesima secunda.

In huiusmodi autem repetitionibus non vana, non futilia adferant, quibus et ipsis tempus inutiliter defluat, et iuvenum studia remorentur; sed diligenter observent, ut sententiam philosophi in lectionibus enarratam retractent, dubia circa textum occurentia adducant et resolvant, dissidentia componant. Sic enim et ipsis, et auditoribus mens philosophi certius innotescet, tenaciusque inhaerebit. Ne vero hujusmodi exercitationibus quotidianis nimium graventur, vel ad inepta commentaria relabantur, non singulis diebus omnes, sed bini tantum exercitabunt, ita: ut prima die innovationis studii, duo minores promotione ad huiusmodi repetitionem cum decano in sua lectoria descendant, integraque hora exercitent; secunda alii duo similiter, tertia item tertii, quarta ordo redeat ad primos, quinta ad secundos, sexta ad tertios, sic in orbem perpetuo redeundo, sine intermissione horae et exercitionis decani.

Lectiones autem non semper easdem legant, sed dum una comutatione certas legerint, sequenti alias profiteantur, sic tertia reliquas per eos ante non lectas; donec totus numerus librorum compleatur, et tum redeant ad primas. Sed nec eiusdem ordinis uno perpetuo easdem legant, ne ipsi tantum ab utilioribus commoda percipiant.

Diebus canicularibus, exemplo aliarum facultatum et gymnasiorum valetudini consulentes, quiescant; sed post eos lectiones prosequantur et exercitationes usque ad festum s. Michaelis, post assumptionis Marie incipiendo, aut post Bartholomaei. In hyeme autem, si prolixum intervallum fuerit, ad dominicam Laetare; si breve ad dominicam Palmarum, cum aliis producent labores: ut sic fiat compensatio laboris diebus canicularibus intermissi. Qui vero per caniculam legerint ad ferias exaltationis s. Crucis continuabunt.

Haec ita regales et ad duos actus obligati, ut supra dictum est, observent. Quod si quis alius voluerit huiusmodi

exercitationes circa libros Aristotelis facere, idem praemium ab eis quod alii percipiat. Quae omnia ut sic procedant, decanus arcium animadvertat, ipse vero quaestiones physicorum enarrans, praemittat aliquid contextus philosophi, unde quaestio nasci videtur; postea quaestionem diligenter explicet, ut profectum in auditoribus facere possit. Hora autem exercitiorum ne quid aliud legatur providebit.

Lectiones vero pro gradu Baccalaureatus sunt istae: Grammatica Peroti vel Linacri vel Alberti Szczebresinensis, Syntaxis Despauterii vel Eleganciae Lau. Valen. (Laurentii Vallensis), Dialectica Caesarii (vel Jacobi Gorsci, Poloni J. U. D. serius additum), Vetus ars, Priorum, Posteriorum, Elenchorum, Physicorum, de Anima, Rhetorica ad Herennium, Philosophia magni Alberti. His accedant exercitationes: Veteris artis, Priorum, Elenchorum, Posteriorum, De Anima, Physicorum. Responsiones vero quadraginta adsint: decem in superiori lectorio, sub magistris praesidentibus; decem in inferiori lectorio, sub Baccalaureis; decem extraordinariae sub Magistro; decem item extraordinariae sub Baccalaureo artium.

Pro gradu vero Magisterii: Topicorum, de coelo et mundo, de generatione, Metheororum, Parvorum naturalium, Ethicorum, Politicorum, Oeconomicorum, Metaphysica, Euclides, Perspectiva, Arithmetica cum Musica, Theorica Planetarum. Exercitationes: de coelo, de generatione, Metheororum, Parvorum naturalium, Methaphysice, Tusculanae quaestiones pro Ethicorum quaestionibus, Topicorum, Physicorum. Responsiones decem in superiori lectorio adsint, decem item extraordinariae sub Magistro.

Disputationes item publicae (i. e. ordinariae) ab omnibus accurate peragantur, singulis respondentibus ad minus duo argumenta proponendo, eaque, si illi non possent, frequenter solvendo; ne iuventus in eis tempus inutiliter collocare videatur.

Praesidens suos respondentes pro viribus cum modestia defendat, ut res melius explicetur et occasio argumentandi praebeatur; nec id opponentes aegre ferant, quin potius

solutiones approbent, aut cum modestia impugnent, si non satisfacere videbuntur.

Ne vero nomen exercitii odiosum adolescentes ab huiusmodi repetitionibus absterreat, intimantes pro lectionionibus, quae ad exercitationem tenentur, addant sic: Idem hora vigesima praemissam lectionem per modum epilogi repetet, dubia item circa textum occurentia resolvet.

Sublata sunt ad praesens pro magistrandis quatuor exercitia, videlicet: Veteris artis, Novae Logicae, Posteriorum, de Anima; que olim pro gradu magisterii repetebantur. Quare intererit multum facultati artisticae, ut pro istis exercitiis alias lectiones pro magistrandis introducat, ne damnificetur in solutione facultas artistica. Haec quatuor exercitia magistrandis anno domini 1554 ex speciali favore facultatis dimissa sunt, et in posterum facultas promisit sese deliberaturam, an debeant repeti per magistrandos, vel aliae lectiones pro illis substitui.

Conclusio de tempore legendarum ac finiendarum lectionum.

(e Conclusionibus Universitatis a. 1569 p. 261.)

Anno 1569, die vero IV Martii, conuocatio facta est omnium Doctorum et Magistrorum Academiae nostrae salariatorum, in hypocausto communi Collegii maioris artistarum, sub pena non contradicendi et quatenus diligitis bonum Universitatis: ad tollendam occasionem contendendi, disceptandi et controvertendi inter artium Magistros sive intraneos, sive extraneos professores, sive in facultate, sive extra facultatem (ut vocant) fuerint. Quae quidem occasio dabatur, exoriebatur, et pululabat ex conclusionibus diversum tempus legendarum ac finiendarum lectionum, statuentibus, antiqua scilicet anno Domini 1510, IV Martii, et nova sub rectoratu olim Rndi Domini Jacobi de Kleparz, Canonici Cracoviensis, anno Domini 1550, factis. Hae enim duae conclusiones de tempore finiendarum lectionum Magistris et professoribus in artibus legentibus, in aestate usque ad ferias Sanctae Crucis, hyeme uero ad dies Carnisprivii; nova autem in hyeme ad dominicam Laetare, si prolixum fuerit intervallum, sin breve ad do-

minicam Palmarum, in aestate vero usque ad festum Sancti Michaelis. In qua convocatione, standumne sit antiquae aut novae constitutioni, deliberatum est et tractatum. Post longam ergo ea de re deliberationem et tractationem, ex justis et legitimis rationibus, quae tum adferebantur, ac unanimi Doctorum ac Magistrorum omnium facultatum sententia (dempto Mgro Nicolao Bodzancino et Stanislao Pinczoviensi, Theologiae Baccalaureis, qui novae innixi, in antiquam consentire recusarunt) per Dominum Rectorem conclusum est et constitutum: sequendam potius antiquam constitutionem, quae aequior et commodior visa est, quam nova. Haec enim nova Baccalaureos artium ad legendas lectiones in quadragesima, pro biennii completione obligatos, in horis et lectoriis impedit, et dat occasionem contentionibus et litibus inter artium professores. Et ut iam in posterum magistri et professores artium, sive extranei, sive intranei, sive in facultate, sive extra facultatem artisticam fuerint, in hyeme nonnisi ad dies Carnisprivii, in aestate vero ad ferias Sanctae Crucis, legere et finire lectiones suas teneantur et sint astricti, cessante duntaxat praestituto legendarum et finiendarum lectionum tempore in nova Doctoris Jacobi de Cleparz constitutione, aliis autem omnibus, in ea contentis, in sua integritate et robore conservatis, quibus hac constitutione in nullo derogare, visum est, et rationabiliter conclusum et statutum. Quae conclusio auscultata est, et (duobus solummodo praefatis Magistris et Baccalaureis Theologiae exceptis) approbata per totam universitatem Doctorum et Magistrorum ad hoc per Rectorem convocatam Martii XVI, anno quo supra.

Conclusio de honestate vestitus magistrorum facultatem regentium.

Anno domini 1572, die 19. Aprilis, in conuocatione Magistrorum omnium facultatem regentium, in qua fuit tertio in decanum electus Magister Stanislaus Radossycius, ex consensu omnium magistrorum conclusum fuit; ut ne quis magistrorum ad facultatem philosophicam aspirantium, aut iam in eandem receptorum, indecenti habitu ad lectiones legendas aliosque publicos actus celebrandos utatur, hoc

est: ne tunicis stricte manicatis induatur, pileis nonnisi aut biris (biretis) doctoralibus, aut auriculatis, quae myczkas vocant, operiatur, sub poena non admittendi ad facultatem; eis vero, qui iam sunt admissi, poena carentiae et examinaturae, consiliaturae, et reliquorum commodorum ex facultate eadem prouenientium. Haec eadem conclusio, postridie in conuocatione ad capiendas horas et lectoria pro lectionibus legendis, facta, fuit ab eisdem Magistris facultatis philosophicae auscultata et approbata.

Anno domini 1575, die prima Septembris, magistro Paulo a Lodzia, interim artisticae facultatis Decano, convocatione DD. Magistrorum pro acceptandis lectionibus facta, et dum sorte lectiones accipiebantur, Venerabilem Magistrum Jacobum Charuinium dum sors tetigit, hic surgens a Venerabili Philosophica Facultate petiit, quo sibi libros tres Ciceronis de Oratore ad Quintum fratrem profiteri concederet. Quam petitionem dum secum diligenter DD. professores expenderent, studiosis artis dicendi consulere volentes, hunc librum de Oratore praedicto D. Magistro ex consensu omnium, praesertim facultatem regentium, profitendum concesserunt, ita: ut nihil illi obsit ad participationem fisci, et ad alia officia obeunda, quae potissimum spectant ad Venerabilem Facultatem Philosophicam.

CONCLUSIONES AD FACULTATEM PHILOSOPHICAM ET ALIOS PERTINENTES

per D. Jacobum Gorscium J. U. Doctorem, Archidiaconum Gnesnensem, Canonicum Plocensem Academiae Cracov. Procancellarium et interim eiusdem Rectorem, et per Deputatos ab Academia, propter studiosorum maiorem profectum confectae, postea ab omnibus DD. Doctoribus et Magistris comprobatae, annoque Domini MDLXXIX commutatione aestiua, decano V. Magistro Adamo Wresnano, in hunc librum inscriptae.

Ordinatio Bursarum.

Seniores bursarum studiosis bono exemplo in omnibus peaeluceant, et statuta omnia, quae semper in usu sunt fideliter exequantur; cum priuatis praeceptoribus studiosorum, consilia et operas communicent, et maxime animaduertant, ut honeste, pacifice, domi et foris, viuant, eosque ad lectiones publicae audiendas statutis compellant, et disputationes serotinas in bursis iuxta statuta faciant: studia vero tam publica, quam priuata negligentes et statutis rebelles Rectori tempestive deferent.

Ordinatio Scholarum.

Quoniam Magistri scholarum negligentiores sunt in suis, ad quae tenentur, officiis; ideo ex nunc, secundum antiquam consuetudinem, discipulos suos in pietate et morum probitate diligenter instituant, in disciplina retineant, et lectiones in scholis legant matutino et pomeridiano tempore, earumque exercitia diligenter faciant eiusmodi, quibus et iuventus cum profectu instituatur, et ipsi concilient sibi prouisionem in vacantia beneficiorum. Qui enim maiore cum diligentia et profectu scholae praefuerit, ipsius etiam prior et maior ratio habebitur, senio inerti posthabito.

Praeceptores priuati.

Honestati suae et Uniuersitatis consulendo, pueros prima elementa discentes, ad informandum nullatenus suscipiant; tempore disputationum ordinariarum, discipulos apud se non retineant, sed ad disputationem remittant: ut ibidem scripto argumenta disputantium excipiant, que praeceptoribus examinanda exhibeant. Ut autem ex ipsorum institutione appareat discipulorum profectus, frequentius ipsos ad declamandum soluta et ligata oratione excitent. Lectionibus autem priuatis ita eosdem occupent, ne publicas negligant.

Professores publici.

Ad grauiores lectiones obligati ita eas explicent, ut auctoris intentionem et dispositionem demonstrent, et ita diligenter profiteantur, ut omnes libros, lectionis susceptae perficiant.

Exercitationes vero secundum praescriptum conclusionis Universitatis anno Domini 1550 factae exspatient. Disputationes autem ordinarias ita tractent, ut methodum disputatoriam in proponendis probandis et dissoluendis argumentis, debite et memoriter exprimant; ne prolixis et ineptis orationibus, in deducendis probationibus, tempus inaniter conterant; ne argumenta ab aliis proposita repetant, et adhuc disputante Decano, omnes in sua classe veniant; argumentis autem binis singuli agant, iuxta conclusionem anno domini 1550 fol. 93 factam.

Humaniora studia.

Quoniam vero Uniuersitatis studiosi sunt genio et ingenio dispares, nec omnes philosophicarum, et quae pro gradu sunt, lectionum capaces; ideo Uniuersitati placuit diuersitatem studiorum et lectionum, pro ratione temporum praesentium, talem instituere: ut deinceps liberum sit, ad beneplacitum Uniuersitatis, omnibus professoribus incorporatis et extraneis profiteri oratores, poëtas, historicos, pro cuiusque industria, et in talibus profectum, cum istis condicionibus: si Regalis (professor) unus, vel duo ad summum, ad eiusmodi studia profitenda se habiles senserint, et loco exercitationum easdem profiteri voluerint, hoc nonnisi cum consensu et promissione Rectoris Uniuersitatis facere debebunt. Si vero aliquis alius, non Regalis existens, et alicui istarum facultatum deditus, eas professus fuerit cum Academiae dignitate et profectu studiosorum, quod Decanus facultatis philosophicae diligenter obseruabit; eidem tanquam essentiales ad regendam facultatem computentur. Cum autem peruenire debebit ad participationem facultatis, immediate una commutatione Aristotelicam lectionem leget, ne quid statuto Philosophicae Facultatis derogetur et deinceps, nisi cum illo per facultatem dispensatum fuerit.

Lectiones humaniores.

Ne autem aliquod dubium aut altercationes de lectionibus in genere propositis exoriantur, easdem nominare placuit:

Ex Grammaticis.

Grammatica M. Alberti Szczebressinensis (vel *Th. Linacri vel Lucae Piotrovii:* serius additum).
Grammatica Graeca Clenardi vel Meceleri.
Grammatica Hebraea Campensis, vel Clenardi.

Ex Oratoribus Latinis.

Omnes libros Rhetoricos Ciceronis, Aristotelis et Quintiliani.
Orationes selectiores Ciceronis.
Epistolas ad familiares et ad Atticum Cic.
Tusculanas Quaestiones.
Officia Ciceronis.

Ex Oratoribus Graecis.

Demosthenem et Isocratem et XIII. Oratores Graecos.

Ex Poëtis Latinis.

Omnia Opera Virgilii.
Omnia Opera Horatii.
Ovidii Fastos, Methamorphosim, Tristium, de Ponto.
Terentii Comoedias omnes et Plauti selectiores.
Persii Satyras (*et Juvenalis et Horatii Sermones:* serius additum).

Ex Graecis.

Homerum (*Theognidem et Phocylidem:* serius additum).
Hesiodum. Euripidem.
Pindarum. Aristophanem.

Ex Historicis Latinis.

Liuium. Sallustium.
Commentaria Caesaris.
Solinum. Tacitum.

Ex Graecis.

Xenophontem.
Thucydidem et Herodotum. (*Herodianum:* serius additum).

Ex Mathematicis.

Sphaeram Joannis Sacrobosci.
Cosmographiam Ptolemaei vel Appiani.
Arithmeticam Gemmae Frisii.

Ex Physicis.

Jacobi Carpentarii Philosophiam.
(*Alberti Magni Compendium Physicae:* serius additum).

STATUTUM QUOD BACCALARII ET STUDENTES PERAMPLIUS IN BURSIS STARE TENENTUR.

Cum secundum apostolum ab omni specie mali abstinere communiter in solidum precipitur, hiis tamen precipue, qui deo militare satagunt, et se claros studio ad erudicionem plurimorum esse vollunt, et non solum a malo et eius occasione abstinere, verum et bono adherere toto corde, indicitur. Quia tamen secularium conuersacionum et presertim feminarum implicatus vix quispiam, aut nullo modo, deo atque literis insistere toto posse valet, cum ob eam causam, Augustino docente, feminarum cum clericis nullo pacto coniuncta pemittitur conuersatio; nam si non facile a periculo excipitur, qui scorpionibus et serpentibus incumberet, quantominus virus dampnosum, a disciplina et moribus alienans, euadere valebit cetui feminco conuictus. Hac etenim ratione, graui verbo de formis mulierum disputare Hieronimus prohibuit, inquiens: femine nomen tuum nesciant, ne animus aliorsum ad maligna distrahatur: sciens, quod in maliuolam animam non introibit spiritus sapiencie, nec habitabit in corde subdito peccatis.

Cupientes igitur huic morbo salubriter obuiare, prouidereque, ne studentes a studio ipsorum distrahantur, pecuniam patrimoniorum piorum et parentum perniciose consumentes, turpitudinem colant pro virtute, studio virtutis pretermisso, statuimus irrefragabiliter obseruare volentes: quod a modo et in amplius nullus Baccalariorum aut studencium, participio nostro gaudere volencium, in ciuitate Cracouiensi, aut vicis et suburbiis ipsius, nec non in Cazimiria et Florencia (Kleparz) domo aut hospicio conducta, moram habere presumat; sed quilibet eorum in bursis; aut in scolis, sub disciplina stare teneatur, et sit astrictus. Quincunque autem huic statuto nostro ausu temerario, quod absit, contrauenire presumserit, defensione et proteccione Rectoris se nouerit cariturum. Dominus quoque Rector, se nullatenus pro talibus interponat, ac interponere debebit. Talem quoque, si eum pro suis iniuriis agere contingat, sibi Rector iustitiam, tanquam inobedienti et friuolo, denegabit ministrare; aliis quoque de ipso conquerentibus complementum iusticie rigidum exhibebit: a gradibus eciam, si ad aliquos talis transgressor aspirabit, volumus eum penitus esse alienum; nec, nisi correxerit, admitti debere. Emolimentis insuper, que vniuersitatem ex priuilegii contingunt, ut puta, cerevisia propinari studentibus solita, et aliis, carebit. Volumus tamen hoc nostrum statutum moderari, ne cuipiam graues esse videamur: quod hi, qui parentes in ciuitate habuerint, tales in domibus cum consensu Rectoris, si sibi videbitur expediens, morari poterint. Hoc eciam de seruitoribus dominorum, et aliis pauperibus intelligere volumus, prout Rectori videbitur expedire, de quo Rectoris conscienciam oneramus. Filii quoque Magnatorum (sic) et Nobilium personarum, si qui in civitate morari voluerint, nullatenus ea facere presumant; nisi ad hoc voluntas Rectoris specialis concurrat, qui dispensare poterit cum eisdem, ita tamen: quod magistrum aut adminus baccalarium secum teneant, pro sua in scienciis et moribus direccione. Si vero id facere noluerint, aut alter eorum noluerit, extunc Rector sibi licenciam nullo pacto admit-

tat. Statuimus item: quod studentes ad studium venientes, infra octo dies, aut de licencia Rectoris duarum septimanarum, sibi de introitu bursarum, aut locorum honestorum, ut puta scolarum, prouidere teneantur: alioquin si secus fecerint, extunc domini Consules Cracovienses eos, de hospiciis et de suburbiis secundum tenorem priuilegii et ordinationem Serenissimi Domini Regis Polonie et dominorum Consulum Cracoviensium, qui ad hoc se obligarunt, expellere, tanquam acefalos (sic) et sine remige fluctuantes, tenebuntur.

Conclusio ut vestis Beati Cantii cum Epomide et tabardis in thesauro s. Annae servetur.

Conclusio in decanatu M. Jacobi Ustiensis **1617** die **22** Aprilis facta per R. D. Joannem Jovium Leopolensem s. Theolog. Baccalaureum Canonicum s. Floriani, Anno **1618**. Artisticae facultatis Decanum inscripta cum *placuit*, V. Facultati Philosophicae in electione novi D. Decani anno ut supra et die pro immutatione aestiva per D. Decanum convocatae ex unanimi consensu R. D. et V. D. et Magistrorum conclusum est, ut vestis B. Cantii cum epomide et tabardo lata, observata, recondita ab eo tempore non jam penes Dominos Decanos, sed in thesauro s. Annae propter majorem reverentiam reliquis sanct. debitam servetur, et die electionis D. Decani stata, per antiquum Dominum Decanum et consiliarios ab Ecclesiae Sacristiano repetitur, ac tandem convocatione et sollennitatibus in electione Domini Decani fieri solitis peractis, per D. Decanum et DD. Consiliarios electos in eo eidem ecclessiae s. Annae thesauro deponatur. Clavis vero altera penes D. Decanum noviter electum, altera penes D. Consiliarios et seniorem Domus Majoris erit. Quae conclusio auscultata est per V. Facultatem philosophicam, approbata et inscribi jussa.

Conclusio in absentes a convocatione.

Anno Domini **1629**. Conclusio. Decano data convocatione ad videndum praesentari personas pro gradu Bacc. jam in artibus axaminatos, conclusum est unanimi consensu V. V. D. D. Magistrorum facultatem artisticam regentium

DD. Professorum: absentes hora a data convocatione in una sexagesena ipsorum puniendos singulos ex futura dismembratione fisci. Reliquos autem non participantes de fisco facultatis, tanquam oblitos honoris et praerogativae facultatis philosophicae, beneficiis a data facultate dari et conferri solitis ad primam illorum petitionem puniendos.

d. **Bursy.**

»Bursy czyli *contubernia* — mówi Putanowicz — są domy lub kamienice od fundatorów skupione i wystawione, gdzieby się ślachetna młódź, także innéj kondycyi studenci przybywający na nauki do akademii krakowskiéj mieścili i mieszkali. W tych bursach za dochodzeniem funduszów, na wyznaczone osoby stół wspólny bywał. Lecz gdy te fundacye jedne całkiem upadły, od drugich zaledwie czynsz przez połowę połowy dochodzi, na podniesienie innych potrzeba łożyć znaczne parwne koszta, a nawet i po nastąpionych wyrokach od dziedziców i possessorów dóbr, na których są lokowane, sprawiedliwie należących się jałmużn na ubogich uczących się studentów wyżebrać nie można, często bardzo do tego przychodzi, że takowy stół bywa zawieszony, ile, że bursy na nieustanną reperacyą znacznego corocznie potrzebują kosztu. O czém na miejscu swojem pod bursami w szczególności. Wszystkie jednak ogólnie mają zawsze opał i usługę wspólną, z dochodów bursy opatrzoną. Takowe zaś bursy są następujące:

1) *Bursa ubogich, czyli królewsko-jagielońska.*

»M. Jan Jsneri, pierwszy w pierwiastkach akademii krakowskiéj z pomiędzy professorów pisma ś. professor w r. 1409. za konsensem króla Władysława Jagiełły kupił kamienicę na ulicy wiślnéj narożnią u Statschreibera, mieszczanina na mieszkanie studentów bądź uboższych, bądź majętniejszych. O czém tranzakcya urzędowna *sabbatho ipso die s. Appoloniae V. et M. A. D.* 1409 zaszła, naucza.«

»Roku następującego 1410 dnia 22 Marca testamentem

swoim tak tę kamienicę rozporządził.[1]) Chciał, aby w niéj ubodzy magistrowie, bakalarze, studenci z którychkolwiek prowincyi królestwa, szczególniéj jednak z W. X. Litewskiego i Rusi na nauki do akademii krakowskiéj przybywający, zdatni *ad studium theologiae et artium*, *ad dilucidandam catholicam fidem* mięszkali. Ztąd wzięła swoje nazwisko bursy ubogich; w przedniéj części powinni się byli mieścić majętniejsi, w tylnéj zaś ubożsi studenci.«

[1]) Testamentum Joannis Ysneri continens fundationem pro bursa pauperum. In Nomine Domini Amen. Sub anno nativitatis ejusdem Millesimo quadringentesimo decimo. Indictione tertia. Pontificatus Sanctissimi in Christo patris et Domini nostri Domini Alexandri Divina Providentia Papae quinti anno ipsius primo 22 Mensis Martii, hora nona vel quasi in viridiario parvo curiae domus acialis habitationis honorabilum et discretorum virorum Dominorum Altaristarum Presbyterorum retro macella carnificum sitae in Civitate Cracoviensi in mei Notarii publici testiumque infrascriptorum ad hoc vocatorum specialiter et rogatorum presentia personaliter constitutus venerabilis et circumspectus vir Magister Joannes Isneri Cantor Ecclesiae Sandomiriensis Cracov. Dioecesis s. Theologiae Professor non compulsus, non deceptus, nec per aliquem errorem seductus, sanus mente corporeque existens et sciens, quoniam nihil certius est morte et nil incertius hora mortis, ac volens de his quae acquisivit et congregavit in terris multiplicatum fructum recolligere in coelis, de rebus suis in modum sequentem nuncupatum fecit et condidit testamentum, et ejusdem sui testamenti constituti, fecit, nominavitque ac elegit suos veros et legitimos executores Venerabiles Dominos Joannem Szafraniec custodem et Canonicum Cracov. nec non Vicarium in Spiritualibus, per Reverendum in Christo patrem et dominum Petrum Episcopum Cracoviensem, specialiter deputatum, Magistrum Nicolaum Piser s. Theologiae Professorem, Archidiaconum Ecclesiae Collegiatae s. Mariae gloriosae in Sandomiriensi civitate praedicta, Magistrum Franciscum s. Theologiae Baccalaureum Decanum Ecclesiae Collegiatae s. Floriani extra muros civitatis Cracoviensis absentes tanquam praesentes omnes in solidum, ita quod non sit melior conditio occupantis, sed quod unus eorum inceperit, alter ipsorum prosequi valeat agere, litigare, defendere, mediare et finire coram quibuscunque judicibus spiritualibus et secularibus, cum quibuscunque personis spiritualibus et secularibus. Et primo testatus est bona in Trontnowice, quae pro pecuniis suis emit sibi praefatus Dominus Joannes Szafraniec Vica-

»Od królowéj zaś Anny z Jagiellonów, która fundacyą téj bursy powiększyła (jako o tem niżéj) nazwana jest bursą jagiellońską. A gdy z czasem przybywających na nauki do akademii krakowskiéj szczupłość miejsca nie obejmowała, rozprzestrzenił tę bursę Jan Długosz, kanonik krakowski, przez zakupienie bliskiéj kamienicy, a wymurowanie onejże. Toż samo w lat kilkadziesiąt uczyniła była samaż akademia, gdy dla większéj obszerności téj bursy kupiła

rius in spiritualibus Episcopatus Cracoviensis, legat et disponit pro uno altari erigendo in Ecclesia cathedrali cracoviensi, ad quod Venerabiles Magistri de collegio Principis Domini Vladislai Dei gracia regis Poloniae sito in eadem civitate Cracoviensi duos valentes Magistros graduatos in s. Theologia, vel ad minus valentes Magistros in artibus praesentabunt Domino Joanni Szafraniec, et ipso decedente, seniori de armis suis: qui domini et de illis armis gubernabunt dicta bona, nullum emolumentum inde expectantes nisi meredem futurae patriae. Magister autem tum sic praesentatus episcopo loci ordinario per seniorem ut praemittitur de armis Domini Joannis Szafraniec praedicti, tenebitur ad unam missam in hebdomada. Item tenebitur legere in artibus vel in theologia, dum per infirmitatem aut senium non fuerit gravatus. Item tenebitur ad domum pauperum sitam in platea Vislensi Cracoviae dare omni anno sex Marcas pro necessariis ipsis comparandis. Si autem studium cracoviense cadat, tunc praedicta bona cum suis fructibus universis testatus est pro uno Magistro graduato in Theologia aut sententiario, qui sit lector in Ecclesia Cathedrali Cracoviensi et ejus praesentatio spectare debet ad seniorem de armis praemissis, qui etiam sit adstrictus ad duas Missas in septimana. Item specialiter praedictis Dominis Magistri Nicolao Piser et Francisco committit domum quem emit pro Universitate studii cracov. ad usum pauperum, Magistrorum, Baccalaureorum, Studentium et ad quam ante omnia si fuerint recipi Lithuani et Rutheni habiles ad studium Theologicale et artium ad dilucidandam catholicam fidem, sic quod posterior domus deserviat habitationi pauperum, et anterior domus deserviat divitibus, qui censum debent his pauperibus, de quibus dictum est supra dare. Item de censu domus anterioris debent omni anno octo Marcae dari duobus aptis Lithuanis ad studium Theologiae et Artium qui studuerint et in domo praedicta habitationem habeant tanquam pauperes studentes. Interim autem cum haberi non possunt, tunc istae octo Marcae dari duobus pauperibus Sacerdotibus et studentibus in Theologia; quorum quilibet legat quatuor vicibus

była kamienicę stykającą się z bursą u Jakóba Grumscha. O czém transakcya między akademią a Magistratem krakowskim sub actum Cracoviae Feria 6ta post festa Paschae A. D. 1461.«

»Bursa ta ma swego prowizora i seniora. Obudwu

---

in septimana Requiem et Vigilias cum tribus lectionibus. Si autem studium Cracoviae defluet, extunc legavit et testatus est domum praedictam pro Ecclesia s. Mariae Virginis Sandomir. quae ipsam vendet et pro pecuniis duas lampades comparet, unam ante corpus Christi, aliam autem ante majus altare B. Mariae Virginis gloriosae. Pecuniam, quae superfluet committant in res magis necessarias pro cultu divino, pro ecclesia praedicta; item libros suos in Theologia et in artibus legatus est ad collegium Cracoviense praefati Domini Regis Vladislai et ad domum pauperum, scilicet quae de manu sua scripsit. Si autem desierunt esse, tunc libros praedictos habeant canonici regulares Ecclesiae corpori Christi sitae in Civitate Casimirensi extra muros ejus Civitatis Cracoviensis, nisi aliter videretur in Conscientia Magistri Nicolai Piser et M. Francisci praedictorum executorum fore statuendum. Item specialiter et singulariter omnes et singulares res suas praeternominatas in vestibus quibuscunque nominibus censeantur sive invenirentur cum effectu commissit praefato Magistro Francisco ad disponendum pro salute animae suae secundum quod de hoc satis sibi suam intentionem declaravit. Et quia nulli nisi soli Deo de dispositione hujusmodi rerum teneantur facere rationem. Super quibus omnibus et singulis praemissis praefatus Magister Joannes Ysneri testator a me notario publico infrascripto petit sibi fieri publicum instrumentum. Acta sunt Anno, die, mense, indictione, Pontificatu, hora quibus supra. Praesentibus venerabilibus, honorabilibus, et discretis viris Magistro Nicolao Wigandi Decretorum doctore de Cracovia, Joanne Michaelis de Biecz clerico Dioecesis Cracoviensis testibus fide dignis ad praemissa vocatis. Et ego Joannes Joannis de Breg clericus vratislaviensis dioecesis publicus imperiali authoritate notarius praedicti testamenti conditione, legalisatione, aliisque omnibus et singulis dum sic ut praemittitur agerent et fierent, una cum praenominatis testibus praesens interfui, ea quae sic fieri vidi et audivi, manu mea hodie subscripsi et in hanc publicam formam redegi, signo et nomine meis solitis consignavi, rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum praemissorum. Ex originalis quod erat in contubernio pauperum extractum et transcriptum seculo XVIII.

akademia obiera. Senior powinien być z liczby kollegów kollegium mniejszego *Artistarum professionis Brzezniciana*e. Prowizora obowiązkiem: mieć staranie około bursy, seniorowi w podnoszeniu przychodów i w innych potocznościach być pomocą, a w zachodzących trudnościach wspierać go radą swoją. Do seniora należy: rząd bursy utrzymywać, tamże rezydować, przychody podnosić, podniesione na potrzeby bursy za wiadomością prowizora wydawać, z odebranych i przed rektorem i dziekanami wydziałów rachunki czynić, w dni wyznaczone z mięszkającymi studentami konwokacye składać, onych wizytować, z nimi examen z postępu w naukach odprawiać, wszystkich w bojaźni boskiéj, skromności i pobożnych obyczajach trzymać, sługami zawiadować. Tym końcem rządzi się prawami i statutami, przez uniwersytet przepisanemi, ktore senior przestrzegać a mięszkający zachować powinni, pod przysięgą, przy wstępie do bursy na zachowywanie statutów zwykle składanéj.«

»Ma wewnątrz swoję kaplicę pod tytułem ś. Krzyża kosztem M. Macieja z Miechowa nauk wyzwolonych i medycyny doktora, kanonika krakow. wystawioną. Jest dosyć w sprzęty i ozdoby kościelne zaopatrzoną. W niéj, wyjąwszy świąt wielkanocnych, aby się w każde dni uroczyste i feryalne msze wiecznemi czasy odprawowały, postanowił osobnym przywilejem Jan Konarski, biskup krakowski dnia 14 Marca r. 1515. Jest w niéj i biblioteka, acz nie wielka, do użytku studentów, księgami od samego fundatora i od następnych prowizorów i seniorów opatrzona.«

»Bursę tę ubogich, potem jagiellońską nazwaną, uposażyli:

1) Sam fundator M. Jan Jsneri na różne potrzeby legował grzywien 6 za które z dóbr Trątnowice kollegium większe wypłaca obecnie (1773) złotych 4 groszy 24.

Tenże z przedniéj części zakupionéj kamienicy na mięszkania studentów bogatszych, wyznaczył czynsz 8 grzywien na dwóch ubogich studentów słuchających teologii

i nauk wyzwolonych, rodem z W. X. Lit. w téj bursie mięszkających, które w braku takowych studentów powinny być wypłacane dwom ubogim kapłanom, uczącym się teologii i nauk wyzwolonych z obowiązkiem: czytania cztery razy na tydzień *requiem* i wigilii z trzema lekcyami. Te od dawności dla zaszłéj téj bursy odmiany ustały.«

2) Roku 1440 powiększył tę fundacyą M. Mikołaj Isner, doktor Teologii ś. czyńszem 12 grzywien od summy 200 grzywien, za które prokurator kapituły kollegiaty ś. Floryana z dochodów kościoła płaci teraz złotych 9 groszy 18.

3) Roku 1445 Katarzyna Michałowska, kasztelanowa krakowska przyczyniła fundacyi czyńszem 20 grzywien, od summy 400 grzywien, na sołtystwach w Radzieszowie i Woli, za konsensem Opata i całego konwentu tynieckiego M. Jakóba z Zaborowa zapisanéj. W początkach przez opatów tynieckich wypłacane bywały te 20 grzywien. Następnie gdy exdywizya dóbr klasztornych nastąpiła, płacą tylko złotych 16. I to jeszcze od lat kilkudziesiąt ten czyńsz zatrzymany.

Taż sama Michałowska zapisała była na dobrach Boturzyn grzywien 200 z czyńszem 12 grzywien. Lecz jako tych dóbr, tak i fundacyi żadnego śladu.

4) Roku 1554 Jan Korzbok Witkowski, dziekan gnieźnieński, zapisał złotych 1000 z czyńszem złotych 52 na stół wspólny uczniów, która to suma tkwi na kamienicy Szoberowskiéj w Krakowie; od lat kilkudziesiąt czyńsz zatrzymany.

5) Roku 1602 Anna z Jagiellonów, królowa polska, testamentem swoim dla ubogich studentów legowała czerwonych złotych 3000, każdy po groszy 58 starożytnéj monety rachując, uczyni złotych 5800. Do któréj przydała była akademia takowéj dawnéj monety złotych 100, z resztujących czynszów bursy zebrane, tak, że wynosiła summa 6000 złotych starożytnéj monety. Ta była lokowana na dobrach Kostrzeszyn i Mękarzów; z tych przeniesiona cięży do dziś na dobrach Szczebrzurz i Słupiec,

której w r. 1618 dnia 22 Grudnia takowe przez akademią nastąpiło było rozrządzenie:

Napotém już nie bursą ubogich, ale bursą jagielońską nazywać się powinno. Od każdego tysiąca prokurator akademii na ręce prowizora po złotych 84 groszy 21 pokąd dobra były w posiadaniu akademii, w ogóle złotych 514 groszy 6 składał.

Z tych co tydzień na stół studentów powinien był dawać powizor po złotych 9 . . ogółem 459 zł.
na pensyą prowizorowi 20 »
seniorowi 10 »
rewizorom za rachunki 4 »
na msze, wino i wosk 20 zł. gr. 6.

Potém wypłacał prokurator po złotych 420. A że następnie wzmiankowane dobra od dziedziców były wykupione, a leżące na nich summy na czynsze wyderkaufowe po 7 od sta obrócone; teraz płacą tylko monetą dzisiejszą i to jeszcze przez połowę po 21 złotych; lecz i ten czynsz od lat kilkunastu zatrzymany.

6) Roku 1615. Piotr Tylicki, biskup krakowski, na użytek domu, zwanego bursą, tudzież na wygodę i pomnożenie żywności studentów w niéj mięszkających, oddał summę złotych 2000. Tę akademia na dobrach swoich Pielgrzymowice i Sieborowice zapisała. Od niéj płacił przedtém prokurator akademii po złotych 100, teraz płaci połowę, to jest 50 złotych.

7) Roku 1618. Marcin Szlachciński i Mikołaj Czerwiński zapisali złotych 400 z czyńszem złotych 20. Te są teraz na kamienicy Grockich zapisane; z tego czyńszu bursie dostaje się złotych 5, lecz i te od dawnego czasu niewypłacone.

8) Roku 1620. Szymon Masłowicz, pleban przybyszowski, oddał był dla bursy złotych 128. Te akademia na dobrach swoich Nasiechowice zapisała. Od których prokurator akademii z tych dóbr płaci po 6 złotych.

9) Roku 1621. uczynił był fundacyą do téj bursy niejaki Gołuchowicz, zapisawszy czynsz złotych 14 od złotych

200 na na kamienicy Foltanowskiéj na Stradomiu leżącéj, którego gdy niewypłacano, bursa prawem odebrała na siebie kamienicę, z któréj dawano na rok czyńszu po złotych 100. Teraz z spustoszonéj nic nie bierze.

10) Roku 1634. M. Mikołaj Dobrocieski O. P. D. i professor i Adam Neapolitanus (z Nowego miasta), kollegiaty kieleckiéj podkustosz, powiększyli byli fundacyą na ubogich studentów czyńszem przez połowę złotych 12 od summy kapitalnéj złotych 400 na kamienicy pod Kokoszą nazwanéj w Krakowie, zapisanym. Lecz ten czyńsz od lat kilkadziesiąt zatrzymany.

11) Roku 1636. Jan Foxius archidyakon krakowski nakazał rozrządzeniem swojém do téj bursy coroczne pensye; o czém akta Przes. kapituły krakowskiéj nauczają tegoż roku dnia 29. Lutego. Jednę złotych 200, tę niejednakowo wiceprokuratorya wypłacała. Drugą złotych 31. Trzecią z dóbr Luszowice złotych 90, te od kilkunastu lat zatrzymane.

12) Roku 1640. M. Jakób Witeliusz, ś. teologii doktor i professor zł. 400 z czyńszem złotych 30, przez połowę 15 zł. na ogrodzie swoim na Nowéjwsi przy Krakowie; a zaś Sebestyan Stryjewicz ś. teologii doktor i professor złotych 100 na 10 zagonach w Łobzowie z czyńszem złotych 5 zapisali. Te czyńsze od lat wielu niepłacone.

13) Roku 1642. Jakób Żadzik, biskup krakowski, testamentem swoim summę 1666 talarów z czyńszem 116 talarów *in specie* legował. Summa ta cięży na dobrach Suków i Wola sukowska, która dekretem trybunalskim roku 1721. redukowana jest na złotych 5000. Czyńsz od niéj za lat kilkadziesiąt zatrzymany.

14) Roku 1644. Na kamienicy na Kazimierzu miała bursa na stół zapisane złotych 200 z czyńszem złotych 14. Ten po szwedzkiem spustoszeniu kraju nie jest opłacanym,

15) Roku 1646. Grzegorz Zdziewojski złotych 200 z czyńszem złotych 14, przez połowę złotych 7 na kamienicy Jaroszewskiéj zapisał.

16) Roku 1648. Gaspar Bobola, kanonik krakowski dał na różne fundacye summę złotych 17,000, o czém ordynacya w aktach prześ. kapituły krakowskiéj umieszczona, opiewa. Podług któréj do bursy ubogich na żywność studentów przeznaczył złotych 130. Te wiceprokuratorya wypłacała w połowie po 65 złotych. Lecz i ta pensya od lat kilkunastu zatrzymana.

17) Roku 1663. Kobierski, *parochus zaklusensis* legował testamentem *pro refectionibus ad prandium apponendis* złotych 300 z czyńszem złotych 21, na kamienicy Musiałowiczowskiéj w Krakowie. Czyńsz ten od dawności niedochodzi.

18) Roku 1681. Hyacynt Dąbski, kasztelan biecki nadał téj bursie 1300 złotych, na mieście Limanowa i dobrach Mardowka z czyńszem złotych 91 zapisanych. O zatrzymany czyńsz od dawności sprawa zaczęta w trybunale koronnym, dotąd jest nierozstrzygniętą.

19) Roku 1681. Balcer Cudnikowski, dziekan kollegiaty lubelskiéj zapisał summę złotych 15,000 z czyńszem rocznim po pięć od sta na dobrach Bren, Cików, Smarzów i innych. Od lat lat kilkunastu czyńsz zatrzymany.

21) Roku 1689. Stanisław Postękalski nadał był téj bursie złotych 550 z czyńszem złotych 27 groszy 15, które Andrzéj Żydowski na dobrach Przybenice zapisał. Od lat kilkudziesiąt czyńszu nie płacą.

21) Roku 1701. Sebestyan Maniecki testamentem dysponował summę złotych 2000 z czyńszem po 7 od sta, na powiększenie stołu ubogich studentów. Ta zapisana jest na dobrach Sieraków; od lat kilkunastu czyńsz niedochodzi.

22) Roku 1734. M. Jan Lubini O. P. D. i professor kanonik krakowski, lokował summę złotych 8000 na dobrach Sobolow i Polanka, od któréj trzecią część czyńszu pochodzącego bursie jagielońskiéj wyznaczył. Czyńsz od kilkunastu lat zatrzymany.

Te wszystkie wzwyż wzmiankowane fundacye, poczynione były przez pobożnych fundatorów, częścią na stół wspólny studentów, częścią *pro conservatione sartorum*

tectorum, częścią na pensyą prowizorowi, seniorowi i sługom, częścią na odprawianie w kaplicy w bursie będącéj i gdzieindziéj mszy wyznaczonych i na jałmużnę ubogim studentom. Dzisiaj stołu wspólnego dla uczniów niema z przyczyny niedochodzenia jednych od dawności, drugich i kilkudziesiąt lat czyńszów i dla nieredukowanéj dotąd monety dawnéj na teraźniejszą. Lecz mięszkający professorowie i studenci z grosza własnego żyją, mają jednak ognisko wspólne do gotowania i sług do usłużenia z dochodów bursy.

Ma jeszcze ta bursa jagielońska swoje borkany, któremi senior zawiadować i z nich rachować się przed rektorem i dziekanami powinien, lecz te w swojem miejscu i porządku opisane będą.«

Bursa ta od kilkudziesiąt lat opustoszała, w r. 1838. została sprzedaną, a na jéj miejscu stoi teraz wielka dwupiętrowa kamienica.

2) *Bursa jerozolimska.*

»Zbigniew Oleśnicki, kardynał i biskup krakowski, uczynił był ślub odwiedzenia grobu pańskiego w Jeruzalem; a że owych czasów były wielkie zaburzenia w kraju, przetoż na instancą króla, za dyspensyą papieską, pierwszy swój ślub w inne pobożne zamieniając uczynki, wystawił narożny wspaniały dom z litéj cegły na gołębiéj ulicy, naprzeciw mniejszego kollegium stojący, który podziśdzień bursą Jeruzalem zowią; na budowę tegoż wyłożył grzywien 2000, jako testament jego w roku 1454. uczyniony, opiewa.

Bursa ta złożoną była z 50 rezydencyi, prócz stancyi dla seniora, izby na bibliotekę, do któréj wszystkie księgi swoje darował był fundator, i kuchni dla wszystkich mięszkańców wspólnéj. Chciał, aby w niéj mieściło się 100 studentów, ślachty i plebejuszów, wszelkiego stanu i narodu.

Roku 1454. na utrzymanie tejże bursy pomieniony kardynał fundator legował był 4000 czerwonych złotych czystego złota i dobréj wagi, którą to summę Kazimierz IV.

król polski wziął był na dopłacenie ziemi oświecimskiéj księciu Januszowi i onęż na całem mieście Bochnia z czyńszem rocznym widerkauffowym 100 grzywien assekurował, *de Actum Cracoviae A. D.* 1456. *sabbatho proximo ante conductum Paschae.* Za te sto grzywien pierwiastkowych mieszczanie bocheńscy płacili tylko złotych teraźniejszych 140 i to do roku tylko 1769. Jeszcze około r. 1640. jako wzmiankuje ordynacya Zadzika, te sto grzywien chodziły w złotych naówczas 400.

Roku 1640. we dwa następnie wieki Jakób Żadzik, biskup krakowski widząc bursę tę, w któréj on dawniéj traktując w akademii nauki zamięszkał, dla dawności czasu ostatnią ruiną grożącą, własnym kosztem z gruntu ją wyreperował, mięszkania dla wygody studentów rozprzestrzenił, 50 rezydencyi dawnych na 30 reformował i kaplicę chędogą wystawił. Na uposażenie zaś téj bursy legował Żadzik:

1) Summę 2000 talarów cesarskich z czyńszem rocznim 140 talarów, tudzież drugą summę. . . . Te obydwie summy zapisane są na dobrach Secygniów z przyległościami w Grodzie krakowskim *de actum A. D.* 1637. *feria tertia ipso die s. Aegidii.* Obydwóch tych sum nastąpiła redukcya tylko na złotych teraźniejszych 18,000 z czyńszem po 7 od sta, złotych 1260, lecz i te dziś płacą tylko w połowie w złotych 630.

2) Tenże fundator legował jeszcze inną summę 4000 talarów cesarskich *in specie*, z czyńszem rocznim 280 talarów, która zapisana była pierwiastkowo na dobrach Goleniowy. Ztamtąd już redukowana na złotych 12,000 z czyńszem rocznim 840 złotych, przeniesioną była na dobra Rozsiejów r. 1694. lecz dziś płacą tylko przez połowę złotych 420.

3) Jednakże przy przeniesieniu summy zostało się na Goleniowach złotych 3000, które razem z czyńszem rocznim złotych 150 na tychże dobrach są zapisane *in Castro Crac. Anno D.* 1694 *feria sexta post festum conversionis sancti Pauli.*

4) Tenże fundator legował także téj saméj bursie 1500 talarów cesarskich *in specie*, z czyńszem rocznim 105 takichże talarów. Summa ta lokowana była na dobrach Kołaczkowice roku 1642. Nakoniec redukowana na złotych 4500, przeniesiona jest na dobra Bobrowniki z czyńszem rocznim złotych 225 po pięć od sta, roku 1741.

Chciał tedy Żadzik, ażeby z opatrzonych przez niego dochodów, łącznie z funduszem Oleśnickiego kardynała 50 alumnów, (a z tych powinno być 20 ślachty z którychkolwiek województw, 24 także ślachty, lecz z pierwszeństwem dla pokrewnych fundatora i należących do herbu Korab, 6 innych z stanu miejskiego), którzyby razem z seniorem i kapelanem stół wspólny i mięszkanie mieli pod warunkami i obowiązkami szeroce w ordynacyi Żadzika opisanemi.

Aże wzmiankowana fundacya dzisiaj (1773.) niezmiernie uszczuplona przez redukcyą sum kapitalnych, jako czerwonych złotych węgierskich 2000 a talarów 7500 *in specie* obróconych na złotych 37,500, od których czyńszu rocznego, zrzuciwszy złoto i talary *in specie*, przez połowę tylko płacą, całego czyńszu dochodziéby miało złotych 1425 a i te bywają przez lat kilkanaście zatrzymywane; zaczém i ordynacya Żadzika, acz świątobliwa i publiczności pożyteczna, w całości uskuteczniona być nie może.

Zapatrując się na drobniejące codziennie dochody pierwszych fundatorów, do podsycenia pierwiastkowego uposażenia niektórzy dobrodzieje następnie szczodrobliwą ręką się przyłożyli. I tak:

Roku 1533. Grzegorz z Szamotuł *decretorum doctor* lokował na Sosnowicach i Marcówce summę złotych 500 z czyńszem rocznim 13 grzywien. Lecz połowa téj summy, to jest złotych 250. z czyńszem rocznim $6\frac{1}{2}$ grzywny przeniesioną jest na dobra Buk r. 1754.

Roku 1599. Stanisław Krasiński O. P. D. archidyakon katedry krakowskiéj legował był summę 7000 pierwiastkowo na Miroszowie zapisaną, a potém na dobra Gawłów r. 1730. przeniesioną, i tę fundacyą oddał pod protekcyą

Prześwietnéj Kapituły krakowskiéj. Uczynił zaś tę fundacyą na 12 studentów z powiatów płockiego i ciechanowieckiego. Z téj fundacyi gdyby czynsz całkowicie dochodził, naznaczono płacić do bursy złotych 273 groszy 18, lecz teraz przez połowę płacą złotych 136 groszy 24.

Roku 1617. Z fundacyi Jana Zamojskiego, arcybiskupa lwowskiego, którą Prześwietna Kapituła lwowska zawiaduje, wyznaczona pensya coroczna na rzecz bursy złotych 1505 a na sześciu studentów złotych 208. lecz od dawna nic nie dochodzi.

Roku 1632. Wojciech Borowski s. teologii doktór i professor lokował na kamienicy Piotrowiczowskiéj złotych 2000 z czynszem złotych 140. Ta summa ostatecznie zapisana r. 1714. na dobrach Rząska z podobnymże czynszem, lecz tylko płacą przez połowę złotych 70.

Roku 1647. Krysztof Nosarzewski, kanonik krakowski, zapisał złotych 600 na kamienicy w Krakowie z czynszem rocznim złotych 32. Lecz ta summa wyrokiem konsystorza krakowskiego dla wielkiego spustoszenia kamienicy, zmniejszona na złotych 300 z czynszem rocznim złotych 9.

Roku 1735. Marcin Ośliński s. teologii doktór i professor zapisał na dobrach Donosy summę kapitalną złotych 1000 z czynszem złotych 70. Ta summa roku 1741. przeniesiona na dobra Nizowa, od któréj czynsz przez połowę złotych 35.

Roku 1748. Marcin Waleszyński s. teologii doktór i professor dał złotych 4000, które są zapisane na dobrach Wiatowice i Krakuszowice z czynszem rocznim złotych 200.

To jest cały fundusz bursy Jeruzalem, która rządzi się statutami od fundatora Oleśnickiego kardynała i Żadzika, biskupów krakowskich przepisanemi, ma swego seniora i prowizora, których akademia obiera. Ci nietylko rząd wewnętrzny i karność szkólną utrzymują, ale też z podniesionych i odebranych czynszów corocznie przed rektorem akademii i dziekanami wydziałów na wzór innych burs rachunek z dochodów i wydatków oddawać powinni.«

Bursę jerozolimską tak Pruszcz w *Klejnotach miasta Krakowa* opisuje: »Bursa ta ma swoje sposobne Oratorium, jest na ścianie malowany obraz Panny Najświetszéj; o nim ta pewna wiadomość jest, że do studenta niektóregó nabożnego mawiał. O czém świadectwo zawieszone tamże jest na ścianie w témże oratoryum (około 1650. r.) Dziś mieszkający tu studenci na każdy dzień litanie odprawiają. Między inszemi jest tu znaczna i wiekopomna elemozyna Bartłomieja Nowodworskiego, rycerza i kawalera maltańskiego dla Tucholczyków.« O téj elemozynie dla bursy Jeruzalem przez Nowodworskiego nadanéj, niewspomina nic Putanowicz.

3) *Bursa Długosza, czyli prawników.*

»Jan Długosz, kanonik katedralny krakowski, synów króla Kazimierza Jagielończyka nauczyciel, nominat arcybiskup lwowski, od swego fundatorskiego imienia bursę Długosza, a zaś od celu swego bursę prawników zwaną założył r. 1470. kupiwszy tym końcem kamienicę na grodzkiéj ulicy od Jana Belki z Niedźwiedzia, za summę 600 czerwonych złotych, na mięszkanie ubogich studentów, uczących się prawa duchownego. O czém przywiléj Kazimierza IV. *de data Cracoviae Sabbatho in die s. Galli confessoris A D.* 1473. i napis nad portonem bursy w te słowa: *Joannes Longini Canonici cathedralis Cracoviensis ad honorem Dei et profectum studii cracoviensis, pauperumque canonistarum mem. fel. Anno Domini* 1471.

Tę kamienicę wspomniony król Kazimierz IV. wolnościami i przywilejami nadawszy, nietykalności i wolności kościelnéj poddał.

Bursa ta ma dwóch swoich prowizorów, obydwóch kanoników krakowskich; jednego gdy fundacya Garwaskiego nastąpiła, Prześwietna kapituła krakowska, drugiego akademia od pierwiastkowéj erekcyi, obiera; obieranym zaś zawsze bywa zwyczajnie kanonik krakowski, z kollegium prawnego. Obowiązkiem ich jest przyjmować do bursy alumnów prezentowanych od Prześwietnéj kapituły, przy

oddawaniu rachunków z dochodów i wydatków z fundacyi być przytomnymi, i to wszystko, co ku dobru bursy ściąga się, jednomyślnością, za zezwoleniem jednak Prześwietnéj kapituły, uskuteczniać.

Prócz tego ma jeszcze swego seniora. Ten na rekomendacyą kanonika prowizora przez akademią z grona kollegów mniejszych zwykle obieranym bywa, obrany powinien się Prześwietnéj kapitule prezentować. Do niego należy statuta i prawa bursy, któremi się rządzić powinna, przez akademią opisane, a wielokrotnemi jéj konkluzyami stwierdzone w obrębach swoich utrzymywać, lekcyą *regularum juris* według ordynacyi wydziału prawnego czytać, dysputy z niéj w kollegium prawnem odprawiać; alumnów do bursy przypuszczać, w metrykę wpisywać, niewprzód jednak póki do metryki akademii wpisani nie będą; od nich zwykłą przysięgę na zachowanie posłuszeństwa statutom i uczciwości domu przyjmować, z nimi examen z postępu w naukach co tydzień, jakoteż ćwiczenia z prawa czynić, wykraczających, ile, że przy nim jest pierwsza instancya z konsyliarzami, karać, służącymi od skinienia jego zawisłymi rządzić i we wszystkiem innem według myśli statutów sprawować się.[1])

[1]) W roku 1485. nadano téj bursie następujący statut.

»Anno Domini MCCCCLXXXV die vero Lunae Tertia Mensis Octobris. In rectoratu Egregii Viri Mathiae de Costen decretorum doctoris, et ad sanctam Annam in Cracovien. Ecclesiae Parochialis Rectoris Statuta infrascripta domus Bursae Canonistarum in Platea Sancti Andreae sitae Convocatione generali ad omnes Doctores et Decanos ac Collegiatos omnium facultatum sub poena non contradicendi per ipsum Dominum Doctorem et pro tunc Rectorem, die praefata hora vigesima in Collegio Dominorum Artistarum facta et assignata sunt, auscultata et approbata. Qui quidem Convocatorum Doctores et Magistri isti ex nomine interfuerunt videlicet: Stanislaus Brzeszyna, Mathias Kobylino, Bernardus Nissa, Joannes Piltza Magistri et Sacrae Theologiae Professores; Joannes de Szkawina, Joannes de Wysoka dictae Bursae Senior, Petrus de Kozlow, Andreas de Gorra decretorum Doctores et artium liberalium Magistri; Joannes de Regul. Medicinae Doctor, Stanislaus de Górka Artista-

Uposażenie pierwiastkowe téj bursy było takie:

1) Czynsz widerkauffowy 10 grzywien na jatkach tarnowskich za konsensen króla Jana Albrychta, przez Pawła

---

rum Decanus, Petrus de Zambrzedz, Martinus de Cracovia, Andreas de Łabiszyn Magistri et Collegiati domus Artistarum. Qui omnes ipsa Statuta approbarunt et ex super abundanti Doctores absentes protunc ad revidendum praedicta statuta deputarunt videlicet: Arnolphum de Mierzyniecz Canonicum Cracoviensem, Stanislaum Kobyliński, Clementem de Piotrkow ordinarium Juris Canonici decretorum Doctores. Quibus Statutis per praefatos Viros sic deputatos revisis et correctis beneque intellectis ipsi Domini deputati mandarunt ea firmiter et inviolabiliter observare et manu tenere sub debito obedientiae ipsius domus Rectoris ac suorum Successorum.

Statuta concernentia intrantes domum D. Longini dictam Bursam Dominorum Canonistarum.

Nullus acceptetur in domum neque admittatur ad ponendum Bursam nisi prius in Matrica Universitatis fuerit intitulatus et aliquantulum in artibus sit fundatus.

Aliud.

Item nullus suscipiatur in domum nisi prius pro introitalibus det aureos duos Contubernii Seniori, ad hoc venia Senioris domus obtenta et introitalibus solutis, secus faciens locum in domo non habebit.

Aliud.

Item statuimus quod quilibet volens stare in Contubernio omnia subsequentia statuta sub conscientia promittat servare.

Aliud.

Item statuimus quod nemo admittatur in domum, nisi promittat obedire seniori Bursae praesertim in rebus licitis et honestis. Si quis rebellis apparuerit de domo excludatur, tanquam contumax et suae propriae actor voluntatis.

Aliud.

Nullus etiam suscipiatur nisi promittat Seniori secreta domus tenere apud se et nulli revelare, sub poena Fertonis. Si secundo excesserit, puniatur in octo decem grossis, si tertio excludatur. Juramentum sic recipiendum est. Ego N. juro Domino Provisori et ejus Seniori ac successoribus obedientiam et promitto Statuta servare Bursam Canonistarum concernentia, bonumque Communitatis promovere, secreta Bursae non revelare Personis extraneis. Sic me Deus adiuvet et Sancta dei Evangelia.

z Zalesia, *decretorum* doktora zapisany. O czém przywiléj *de data Cracov. feria sexta festi sancti Francisci confessoris A. D.* 1499.

De tempore et modo solutionis Bursae.

Quilibet in dicta domo morari desiderans singulis Septimanis Bursam ponere sit astrictus. Secundum Consuetudinem, exceptis infirmis, qui tamen seniorem debent accedere et ei causas aegritudinum declarare sub poena dupli. Bursa autem per unum quemque solvi debet Feria Sexta ante occasum solis inclusive. Si quis in diem Sabathi distulerit, puniatur in duobus quadrantibus, et si in dominicam, tribus quadrantibus et sic consequenter per additionem unius quadrantis.

De rationibus et additionibus.

Statuimus ut quilibet Feria sexta prandiis peractis, vel sicut seniori videbitur expediri, dispensator seu Praepositus praecedentis Septimanae ad dandum rationem in presentia senioris et ad minus unius Consiliarii sit astrictus, additiones vero si quae dandae vel non dandae per Seniorem et unum Consiliarium decernentur, quilibet vero easdem solvere tenebitur sub poena unius grossi.

De recedentibus in communi.

Quia multi se recessuros fingunt dispensatori, quod se Bursam non ponere iudicant, nulla adhuc licentia obtenta sui recessus a Seniore, ideo huic errori occurrere volentes: Statuimus, ut si quem recedere contingit Seniorem pro licentia petenda accedat, eidem causam sui recessus assignando et obtenda licentia die tertia recedat, si vero longius manserit, bursam ponere sit astrictus et omnes negligentias . . . . arguendo rem exponat, post cuius recessum senior dispensatorem advocet et eundem obsolutum a positione Bursae iudicet; quod si seniorem non avisavit, Bursam ponat sub poena dupli.

De Tempore commedendi.

Statuimus quod prandium diebus festivis hiemali et aestivali commutationibus post summam missam in Ecclesia Cathedrali Cracoviensi celebrari debet. Caena vero diebus Dominicis post Ordinariam Baccalaureorum Disputationem, licet aliis diebus festivis post Vesperas fieri poterit. Diebus autem feriatis prandium fiat post Exercitia Matutina, et post Lectionem Decretorum, et hoc si aliquis vel aliqui de Domo Scholas privatas visitaverint. Diebus autem Sabbativis prandium post ordinariam Magistrorum Disputationem fieri debet.

2) Wcielonym był do téj bursy na powiększenie stołu dla uczących się prawa, tamże mięszkających, ołtarz ś. Jana

---

De ordine sedendi ad Tabulam.

Quilibet illum locum teneat ad mensam puta: Magistri secundum ordinem suae promotionis, post hos baccalaurei Sacrorum Canonum secundum ordinem suae promotionis, demum baccalaurei artium si qui fuerunt, secundum eundem ordinem. Studentes vero secundum ingressum domus ad mensas resideant, nisi tunc Seniori videretur pro honestate alicujus personae melius expedire. Ita tamen quod sacerdotes praeferantur caeteris, juxta arbitrium Senioris collocentur immediate post Seniorem, qui semper primum locum obtinet sive sit sacerdos, sive non.

De benedicite et gracia.

Ut homines Intellectuales a bestiis irrationalibus differant, et beneficia a Domino percipere recognoscant, statuimus: ut Senior surgendo honeste *benedicite et gratias* clara voce dicat, vel saltim sacerdos aliquis cum consensu senioris, et tunc quilibet surgat honeste mitram aut capucium deponendo, ita tamen quod Sacerdos vel Senior unum versum vel medium, secundum consuetudinem incipiendo dicat, studentes vero alium versum vel medietatem voce sincera respondeant, hoc fiat ante prandium et ante caenam et post simili.

De recedentibus a mensa.

Statuimus quod Praepositus antiquus observet, ut nullus ante gratias recedere praesumat, nisi notabili superveniente causa, sub poena duorum quadrantum irremissibiliter.

De lectione ad mensam.

Item Statuimus quod Praepositus aut Servitor suus ad mensam legere sit astrictus, sub poena medii grossi toties quoties neglexerit, idem conscribat non venientes ad actum.

De silentia ad mensam.

Quia iustum est de eo ut cogitemus a quo beneficia recepimus et loquamur. Ideo statuimus ut omnes et singuli ad mensam silentium teneant, et lecturam audiant, sine quibusvis clamoribus, detractionibus, vocis et murmurationibus, sub poena unius grossi. Sic tamen ut si alicui, vel aliquibus silentium per seniorem imponeretur et statum non servaverit secundum arbitrium Consiliariorum poterit excludi.

De portantibus ad mensam.

Item quia plures negligentiae committuntur circa portaturam

jałmużnika w katedrze krakowskiéj z czyńszem 10 grzywien z żup wielickich pochodzącym, na prozby M. Mikołaja

cibariorum ad tabulas. Ideo statuimus ut lector praecedentis Septimanae portet scultellam ad . . . .

De portionibus.

Statuimus quod Dispensator aut Praepositus omnes et singulas portiones iuxta morem consuetum ad mensam ponet, sub poena medii grossi et extra Tabullam nulli servare sit astrictus, nisi aliquis vel aliqui in negotiis Communitatis disponendis per seniorem mittetur vel mitterentur, extunc iuxta iussum senioris portiones et pulmentaria servare sit astrictus.

De iniuriis in Tabullam.

Nullus alterius talare recipere aut occupare vel ad cameram deportare audeat, sub poena quadrantis.

Aliud.

Item nullus circa Tabullam rixose contra alium tempore prandii aut coenae insurgere audeat, sub poena sex grossorum. Sed si quae sibi iniuriae inferri videantur: pacifice tolleret quousque coena vel prandium finiatur, post vero seniorem accedat et offensam pulchre et honeste exponat, senior vero paratus sit partibus iustitiam exhibere.

Aliud.

Item nullus alterius portionem circa Tabullam recipere praesumat, duoque simul et semel praetermisso ordine pro portione scutellam intingere non audeant. Si qui vero oppositum facere inventi fuerint, tanquam leves et moribus carentes, de ordine studentum commensalium eiusdem mensae excludantur et circa finalem Tabulam ad eandem mensam collocentur et in duobus quadrantibus nihilominus puniantur, ne praetermissis moribus scienciam acquirere valeantur.

De suspendendis a Tabula.

Quilibet punitus vel poenalis judicialiter declaratus, si suam poenam ad terminum sibi praefixum solvere neglexerit, vel pronunciatus in iudicio irrecuse ponere sit obligatus, sub poena Suspensionis tabulae id est carrentia suae portionis. Si quis vero inhibitioni Senioris vel eius vices gerentis contravenire praesumpserit, puniatur in quatuor grossis, quod si secundo facere repertus fuerit, puniatur in duplo et sic consequenter.

Aliud.

Quilibet Praepositus vel dispensator pro sustentatione expensarum ipsi seniori grossum dabit.

z Koprzywnicy *Decretorum* doktora zapisany. O czém przywiléj *de dat. Cracoviae feria sexta festi s. Francisci Confessoris A. D.* 1499.

Aliud.

Item si quis seniorem verbo scandaloso et contumelioso, vel quovismodo inhonesto offenderit vel contra eum qualitercunque fuerit et de hoc vinctus extiterit, de domo excludatur.

Aliud.

Statuimus quod quicunque ad mandatum senioris vel vices eius gerentis praecipue pendente iudice et ad Tabulam non siluerit, quando ab eodem sibi silencium impositum fuerit, extunc mox in sex grossis puniatur, qui dum secundo vel tertio monitus non tacuerit, quarto cum silentio de domo excludatur.

Aliud.

Si quis verbis pungitivis aut infamatoriis, aut derisoriis alterum laeserit, et de hoc sufficienter convinctus fuerit, parti laesae verbis deprecationes faciat, emendam condignam iuxta arbitrium senioris et suorum consiliariorum et pro poena Communitati solvet 34 grossos.

Aliud.

Si quis item alteri comminatus fuerit, aut arma contra aliquem portaverit et de hoc convictus fuerit, pro poena solvet sex grossos, si enim monitus cessare noluerit, in duplo puniatur; si etiam tercio, de domo eiiciatur. Si quis manus iniecerit violentas vel gladium evaginando percutere alium voluerit, de domo irremissibiliter excludatur. Si vero offensa enormis fuerit, ad dominum Rectorem Universitatis remittatur.

Aliud.

Si quis item alterum maxillaverit et si illud factum fuerit circa Tabulam, reus simili de domo excludatur. Si autem in aliquo loco occulto hoc factum fuerit, reus pro poena Communitati dabit fertonem et parti laesae satisfaciat verbis deprecatoriis, praesentibus illis, coram quibus facta est confusio, hoc tamen sit iuxta arbitrium senioris et consiliariorum; sed si quis alterum laeserit, sic quod vulnus notabile aut effusio sanguinis apparuerit et parti laesae satisfaciat iuxta arbitrium senioris et consiliariorum, pro poena solvat mediam marcam.

Statuta concernentia bonum utile omnium.

(Cały ten paragraf jest zatartym w rękopiśmie, który mam przed sobą, tyle przecież z niego wyczytać można, że traktuje o sprzę-

3) Czyńsz grzywien czterech od 100 grzywien na miasteczku Brzesko z przynależytościami do konwentu hebdo-

tach domowych i naznacza kary na uszkadzających takowe, za pierwszą razą cztery grosze, za drugą 8, a za trzecią 11. Toż samo rozumie się o bazgrających po ścianach.)

Aliud.

Item statuimus, quod nullus urinam fundere seu emittere de die, sive de nocte ad lapidem lanatorum in stuba praesumat. Si quis oppositum faciet puniatur in fertone, et si secundo fecerit, de domo excludatur, tanquam boni communis destructor. Idem volumus intelligi de qualicunque immundicia.

Aliud.

Item nullus audeat in sua camera lumen, aut candelam ad parietem affigere, per quod facillime posset sequi exustio, vel ad minimum denigratio, sub poena sex grossorum, et si de hoc cessare noluerit, solvat duplum post admonitionem.

Aliud.

Item nullus ex studentibus inmorari desiderans in camera sua, vel aliena ignem de carbonibus aut lignis facere audeat, sub poena exclusionis, exceptis illis, qui caminos in suis cameris habuerint, quibus habere licet pro loco et tempore opportunis, cum moderamine tamen fiat ignis.

De Aqua.

Nullus de camera sua vel aliena aquam, urinam vel quenquam alium liquorem de fenestra fundere praesumat per quam alicui, vel aliquibus praetereuntibus damnum, aut nauseam generare videtur, sub poena fertonis. Etiam nullus scopes, mundicias publice de fenestra proicere audeat. Quod si quis fecerit, puniatur in 4 grossis. Si secundo, in duplo, et sic consequenter. Si vero quis ex ministris fecerit, per seniorem affligatur.

De fornace.

Et honestas circa tabulam sed maxime in fornace servetur, scilicet, ut si antiquior magister ad fornacem venire curaverit, extunc junior magister sibi cedere sit astrictus, et junior baccalaureus antiquiori, et junior Studens seniori, ita tamen, quod quilibet honeretur secundum dignitatem. (Reszta tego i następnego paragrafu zupełnie zatarta.)

Aliud.

Item nullus audeat in domo lapidem jacere, per quem facilime

wskiego należącem, za konsensem króla Zygmunta przez opata, przeora i cały konwent hebdowski r. 1519. zapisanego.

possit sequi ruptura liquestrarum, sub poena duorum grossorum. Et si peramplius fecerit, puniatur in duplo, et sic consequenter.

Statuta concernentia bonum honestum.

Statuimus, dum et quum est mandatum Domini rectoris omnibus domum praefatum inhabitantibus, simul post campanae pulsum cum seniore eorum . . . sint astricti, ipsum seniorem honeste ad locum mandatum associantes, ita tamen quod senior praecedat, et quilibet secundum statum suum illum sequatur, sub poena unius fertonis irremisibiliter recipiendi.

Aliud.

Item nullus inducere in domum praesumat personas extraneas, quae insolentias et disturbia in studio generare possint, aut scandalum et impedimentum studentibus, sub poena octo grossorum. Quem si inductor solvere neglexerit, dum et quum per seniorem domus monitus fuerit in crastino solvat duplum, sequenti die triplum et sic sequenter.

Aliud.

Item nullus mulieres inhonestas in domum introducat, sub poena exclusionis.

Aliud.

Item statuimus et in quantum possumus ordinamus, ut nullus in domo loca suspecta, videlicet domus lenorum, vel domus in quibus suspectae mulieres morantur, visitare praesumat. Et si quis repertus et per aliquem convictus, vel solum coram aliquo se jactando confessus fuerit, extunc irremisibiliter de domo excludatur, nulla eidem impertita misericordia.

De tabernis.

Nullus visitare tabernas vel celaria in quibus vinum vel cerevisia . . . praesumat. Quod si quis repertus fuerit, solvat pro primo sex grossos. Si autem secundo hoc ipsum fecerit, excludatur.

De ludorum abstinentia.

Item statuimus, quod nulli ludi in domo exerceantur. (Reszta paragrafu tak jest zatarta, że z urywkowo zachowanych wyrazów tylko tyle domyślić się można, iż grający w kostki za trzeciem napomnieniem oddalani byli z bursy.)

4) Czynsz złotych 56 od summy kapitalnéj 1400 złotych dawnéj monety na kamienicy krokierowskiéj w Krako-

---

De armis.

Nemo audeat arma ad laedendum apta, sicut gladios, cultellos, vel quibus aliquo modo laedi posset in camera sua vel aliena sine licentia (?) . . . apud seniorem, quodsi ea servare praesumat. . . (Reszta paragrafu zatarta. Domyślać się atoli można z wyrazów tu i owdzie jeszcze czytelnych, że ukrywający w izbie swojéj broń, karany był po trzykroć pieniędźmi, a za czwartą razą oddalanym z bursy.)

De non faciendis singularitatibus.

Si quis singularitates, scismata seu divisiones, conventicula, conspirationes . . . . . que impedientia vel impedient. fecerit et pro eis a seniore admonitus non destiterit, pro primo solvat sex grossos, et si amplius fecerit, puniatur in fertone. Si tertio, de domo excludatur.

De libris domus.

Statuimus, quod libri bursales quicunque sunt, in futurum erunt, sub clave senioris in testitudine serventur. Ipsis tamen inhabitantibus in jure canonico studentibus volentibus de commutatione in contumationem praestentur, seu communicentur et tempore vacantiarum post commutationem generalem Seniori domus . . . . . Volumus tamen, ut quilibet librum aliquem recipiens se manu propria ad regestrum senioris inscribat recognitionem faciendo, quis liber dicat (?). Et si qui inventi fuerint libros non servare cum honestate tanquam . . . ab eis recipiantur et aliis plus studiosis et diligentibus conferantur.

De clausione domus.

Nullus audeat domum tempore destinato serare aut claudere prohibere. Ita quod commutatione aestimali domus immediate post primam claudatur, hiemali vero commutatione post tertiam, licet in fine commutationis vernalis nocte decrescente et die crescente, et e contra secundum exigentiam temporis potest esse promcior vel tardior clausio. Quod si quis huic statuto . . . . . praesumpserit, per se domum claudendo vel claudere prohibendo prima vice a seniore domus moneatur. Si secundo id fecerit, in fertone puniatur. Si tertio, in duplo; si quarto, excludatur.

Trzy następne paragrafy, zatarte nie do wyczytania, tyczą się zachowania milczenia w bursie i jakichś sądów. Poczém następuje:

wie 1570. r. *feria 4ta in vigilia Corporis Christi Domini* zapisanéj, który tak podzielony jest: od 1000 złotych na

De tempore et modo electionis consiliariorum.

Statuimus, ut ea die, qua in universitate electio domini rectoris celebratur, consiliarii domus passim ex nationibus eligantur, protunc in domo existentibus, qui cum seniore causas in domo emergentes discutiendi habebunt potestatem, sic ut si quis a sententia injuste ad rectorem appellaverit, in uno fertone puniatur, quam poenam tollet senior pro suo interesse.

De honestate judicum et primo consiliariorum ad seniorem et ad se invicem.

Statuimus, ut consiliarii qui qualiter, ut praedictum est, electi fuerint se honeste habeant ad seniorem, unquam alterius votum non interrupendo, nec impediendo. Sed unusquisque de voto per seniorem requisitus votum suum libere pronuntiet, prout sibi pro ordine ac honestate domus videbitur. Si quis oppositum fecerit, alicujus votum infringendo, vel unus contra alium opprobriose insurgendo, eidem vel eisdem silentium imponatur per seniorem. Si vero non curaverit, puniatur in sex grossis.

De honestate omnium in judicio.

Statuimus, ut honestas ab omnibus et silentium in judicio teneatur, nullus vero audeat seniorem et consiliarios in judicio sedentes verbis subsanatoriis, aut etiam clamoribus infestare. Quod si quis oppositum attemptare praesumpserit, primo pro poena solvat quatuor grossos. Si secundo hoc ipsum fecerit, puniatur in fertone; si tercio, de domo excludatur.

Ut servitores non percutiantur.

Nullus praesumat in aliquem servitorem alterius studentis manus violentas injicere; quod si aliquis hoc nephas fecerit, solvat communitati octo grossos. Sed si aliquis hoc ipsum servitori senioris facere praesumpserat, puniatur in fertone, quia qui servitori aliquid facit, domimo facit, et si a talibus non desisterit in duplo puniatur, et sic consequenter.

Speciale de servitoribus communitatis.

Cały paragraf tak jest w rękopiśmie zatartym, że go niepodobno było wyczytać.

De honestate servitorum.

Statuimus, ut unicuique, nec non studentibus in domo morantibus omnimodam humilitatem, honestatem et reverentiam exhibeat

stół wspólny studentów, mieszkających w bursie prawników, a zaś od 400 złotych na użytek stołu wspólnego kollegium mniejszego obrócony.

---

unicuique secundum statum suum, ita videlicet ut si quem ad fornacem ex studentibus vel ad tabulam venire contingat, statim cum honestate et sine omni mora cedere sit astrictus et inter studentes se immiscere non praesumat, sed in parte, ut servitorem decet, sedeat. Quod si quis oppositum fecerit et seniori putatus(?) fuerit, talem tanquam inhonestum et immorceratum (?) senior virgis corripiat. Idem volumus intelligi, ut tempore prandii aut coenae in stuba stare, aut ambulare non praesumat, sed unusquisque servitorum pacifice in loco suo sine murmure sedeat, nec strepitum aliquem faciat, ne lectioni ad mensam impediat. Item tempore actus in domo fieri consueti inter studentes juristarum sedere in scamno ullus audeat, sed unusquisque in inferiori circumstancia fornacis honeste, ordinate, pacifice ac quiete sedeat, et si qui excesserit expellatur. Et si non desisterit, virgis per seniorem corripiatur.

De honestate actus.

Semper actus in domo fieri consueti feria quarta et feria sexta quivis honeste et pacifice in locis suis sedeant, murmurare aut susurrare risus aut cachinnos facere non audeant, sive aliquem arguentem vel respondentem irridere, vel subsanare. Et si quis de hoc per seniorem admonitus non desisterit, puniatur in quadrante; sesundo in mediete, tertio in grosso. Sic tamen si pertinax vel rebellis apparuerit, poterit majori poena juxta arbitrium senioris. Sed unusquisque diligenter argumenta arguencium percupiat et ad formam eorundem intendat, cui omnes intersint, sub poena gros. usque ad finem.

De multiplicatione servitorum.

Senior omnimodam potestatem habeat et auctoritatem multiplicationis servitorum perhibere, taliter quod quaelibet camera in uno tamen servitore debet esse contenta. Omnis quidem servitor omnibus in eadem camera morantibus servire sit astrictus. Ipsi vero domini de suis portionibus ipsi servitori elargui tenebuntur; alias si secus fecerint, servitori licebit se a serviciis eorum excusari.

De praesentatione servitorum.

Cały ten paragraf tak jest zatartym, że go przeczytać żadną miarą nie można, podobnież i następny.

De introitu coquinae.

Statuimus, quod nullus ex servitoribus sine causa legitima

5) Czynsz złotych 20 *per mediam sexagenam* od summy kapitalnéj 400 złotych podobnie *per mediam sexage-*

coquinam intrare praesumat sub poena correctionis. Si quis vero servitor correctionem pati nollet, in instanti per seniorem domus de domo ejiciatur. Item volumus, ut praepositus aut dispensator percipiat coquo vel cocae, ut . . . exuens servitor intromittans sub poena carentias portionis ipsius coci vel cocae, et si in hoc ipso praepositus et dispensator inadvertentes fuerint, in medio grosso puniantur tociens quociens hoc visum fuerit et probatum per seniorem domus.

Statutum honestatis.

Nullus rixosus neque rebellis, discolus aut vagabundus, aut deferens vestem indecentem, sicut pallia aperta, pilleos laicales, calceos rostratos, vel rubeos statum clericalem dehonestantes, ac omnia et singula per que scandalum posset suboriri. Quod si quis susceptus postmodum huic statuto temere contravenire praesumpserit, primo per seniorem domus moneatur. Si vero post monitionem factam non desisterit, de domo excludatur, tanquam honestati domus contrarius.

De solutione et exactione cameralium.

Statuimus, quod quilibet domum ipsam inhabitans, post solulutionem introitalium, sit astrictus ad solvendum unum fertonem pro quolibet commutatione . . . . cameralium. Et ipse senior praedictas pecunias ab ipsis inhabitatoribus in fine cujuslibet commutationis exigat, ipsique procuratori universitatis protunc existenti realiter et cum effectu tradat, ex quibus pecuniis ipsa domus reformetur et provideatur, secundum arbitrium et mandatum domini rectoris.

Statutum ad faciendum querelas.

Statuimus, habereque volumus ut semel, aut bis in septimana ipse senior cum consiliariis, vel saltem uno vocato ad se consiliario post clausionem domus in cameris querelas faciat, et si quem, vel aliquos non invenerit in domo dormientes, pro primo tales . . . . sint astricti ad poenam quatuar grossorum. Si secundo solvat octo grossos. Si tertio solvat fertonem. Si quarto non fuerit inventus, omni semota indulgentia de domo excludatur. Nisi si quis habuerit licentiam a seniore hoc de illis intelligi volumus. Et qui quidem licentiam habebit salvus a poena erit. Que per seniorem exigatur et ad usum suum pro suo placito convertatur. (Reszta paragrafu tak zatarta, że go odczytać nie można.)

Inter cetera volumus, quod omnes et singulae poenae in ipsis statutis contentae et positae per ipsum seniorem cum consiliariis

nam dawnéj monety, na kamienicy Ożegowskiéj A. D. 1577. *feria quinta ante feria Pentecostes* zapisanéj.

exigantur et ad carbanam domus per . . . refector. omnium inhabitantium reponantur, et juxta arbitrium senioris et consiliariorum praedictae pecuniae qutant?) et ad praedictam carbanam clavem unam senior habeat, et aliam consiliarii domus saepe fatae. Amen.

W roku 1492. postanowiła akademia względem téj bursy, co następuje:

De audiendis lectionibus in jure canonico.

Anno Domino millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo, die Jovis prima mensis Martii in plena convocatione Doctorum et Magistrorum duntaxat salariatorum, per Venerandum patrem Magistrum Mathiam de Kobylino Sacrae theologiae professorem, lectoremque ordinarium ejusdem ac rectorem universitatis protunc existentem facta. Uno omnium ore conclusum est et statutum, quod omnes et singuli studentes in bursa canonistarum alias Longini nuncupata commorantes, ne et tempus et pecuniam inutiliter consummant, utque ipsis in scientia et moribus proficiendi via oportuna non desit, lectiones pro decretorum doctoribus in facultate canonica legi consuetas qualibet die legibili audire diligenter debeant et sint astricti, prout hoc in privilegio fundationis praefatae bursae canonistarum clare expressum est. Istaque fuit motiva ratio, et finalis ipsius fundatoris. Quod si quis justo impedimento cessante, de quo senior praefatae bursae cognoscere debet, minime facere curaverit, extunc prout exnunc monitione praemissa poenam exclusionis de domo studiosorum, tanquam arbor infructifera sese noverit incursurum ipso facto. Acta sunt haec tempore quo supra. In collegio majori artistarum. Datum rectoratus sub figillo.

Sequitur de electione provisoris Bursae Longini.

Anno domino Millessimo quadrigentessimo nonagessimo quarto die Jovis decima Aprilis. In rectoratu Venerabilis viri Joannis Sacrani de Oszwyaczym etc.

Prima conclusio.

Item in eadem convocatione conclusum est nullo renitente, ut senior bursae Longini semper legat lectiones ad quas obligatus est. In absentia sui, dummodo ex causa legitima eum abesse, vel legere non posse contingat, per alterum paris conditionis aliquem. Ita, quod si doctor fuerit, non legat nisi per doctorem, alias ei pro lectione non computabitur et puniendus veniet secundum dispositionem statutorum universitatis. Si vero in defectu doctorum juxta

Prócz grzywien czterech na miasteczku Brzesko zapisanych, o których redukcyą zaczęto prawo w konsysto-

privilegiis dispositionem Baccalarium fore contigerit, ... per alterum baccalarium in defectu doctoris implere poterit modo praedicto. Quae quidem conclusio in Crastino Egidii, speciali ad hoc facta convocatione, in collegio Juristarum sub debita obedientia jurare et poena non Contradicendi concorditer est approbata.

Secunda conclusio.

Anno Domini 1499. die Saturni XIII. Mensis Decembris in rectoratu Venerabilis Viri ac egregii Magistri Valentini de Ilkusz sacrorum Canonum doctoris Canonici et cancellarii universitatis studii Cracoviensis facta convocatione doctorum salariatorum omnium, dumtaxat sub hac forma. Venerabilis dominus doctor et magister reverende, sitis hodie hora vigesima prima in stuba communi collegii dominorum canonistarum ad audiendum quaedam ardua, per rectorem proponi super litibus motis Universitati per honorabilem dominum Nicolaum, executorem testamenti Reverendi olim patris Domini Jacobi de Schadek, et deinde quaerelam illius super injuriis ut praetendit sibi per universitatem factis, et specialiter contra dominum doctorem Petrum de Ilkusz seniorem bursae Longini Canonistarum, ac super his tractandis, consulendis et finaliter concludendis, sub poena obedientiae et praestiti juramenti detur omnibus doctoribus, magistris duntaxat saliariatis ex parte Rectoris. Qua quidem convocatione lecta et inducta querela et responsis hinc inde auditis unanimiter per omnes doctores et magistros conclusum est, ut doctor Petrus, praefatae bursae senior et sui successores, protunc in eadem bursa existentes, exnunc et per amplius continuere lectiones in collegio, similiter actus qualibet septimana, bis in bursa praedicta et tertiam ad altare ejusdem bursae incorporatum in ecclesia cathedrali Cracoviensi, lectionem tenebit habebitque continuam, aut ipse inservire, missasque leget, prout haec omnia latius in privilegio erectionis ejusdem bursae et praedicti altaris continetur, sub poena excommunicationis. Alias si temerarie ipse senior dictus ac sui successores praedictis contravenerint, poena privationis et destitutionis Bursae et altaris praedictorum subjacebunt.

Tertia conclusio.

Anno Christi 1501. XIX. Novembris in rectoratu Venerabilis et egregii viri Mathiae de Miechow, artium et medicinae doctoris. In bursa canonistarum Venerabilis ac egregius Petrus de Ilkusch magister artium et doctor juris canonici, senior praefatae bursae canonistarum in Cracovia adjudicatus est laboribus, lectionibus in Collegio et actibus in

rzu krakowskim roku 1750. dotąd nieskończone, inne wszystkie wyżéj wspomnione czyńsze całkowicie upadły i za-

ipsa bursa disputandis, secundum privilegium erectionis collegiaturae pro seniore, et conclusionem per universitatem factam, in actis et conclusionibus universitatis descriptam, sub rectoratu eximii ac Venerabilis Domini Valentini de Ilkusch, sub poenis ibidem contentis et expressis privationis et destitutionis collegiaturae, senioratus bursae canonistarum et altaris supra hoc dotati per Nicolaum de Coprzywnicza, plebanum in Xianschintet. Item adjudicatum est, ut carbana tenetur per seniorem Bursae, consiliariis tenentibus et servantibus claves carbanae. Quodque senior in carbanam ponat poenas a studentibus transgredientibus et ceteris inhabitatoribus extractas in praesentia consiliariorum post sufficientem pecuniae computationem, et quod amplius private non imponetur quidquam in praefatam carbanam. Item mores inhabitantium corrigantur per seniorem Bursae, non admitendo eisdem qualescunque insolentias et adinventiones contra bonos mores, ut non ingrediantur tabernas et studiosos ne impedirent, strepitum et clamorem ne facerent, de nocte ut non exirent, post tertiam noctis statim juxta consuetudinem aliarum bursarum domum claudendo, in Jeme, in aestate citius. Si quis tamen inhabitantium veniret post clausionem, intromitatur per seniorem usque ad unum quartale horae, et non ultra. Claves a domo et ejus hostio nemo habeat praeter seniorem. Mulieres non introducantur, nec ingredi permittantur ibidem, quoniam per hunc modum boni mores depravantur et honestas domus polluitur ac in ignonimiam detruditur. Amplius etiam senior non teneat in suis habitationibus aliquos inhabitantes censum et solutionem pro seipso extrahendo et usurpando. Quod in cameris moretur quilibet inhabitator ad hoc deputatus, in una duo, ad minimumque unus perseverans, ubi, si necessitas urgeret, senior cedere debet de habitatione ex opposito junioris, stuba senioris locata propter bonum universitatis augendum quemadmodum cedere debet, quia camera illa duntaxat in favorem personae venerabilis eximiique domini Joannis de Wladislawy tunc senioris praefatae Bursae canonistarum concessa fuit tempore Rectoratus Venerabilis ac egregii domini Joannis de Stanischevitzt facta convocatione 1493. Nam sufficiunt pro seniore testudo, stuba major super testudinem et camera dicta tenebrosa et celarium minus testudinatum. Item duo consiliarii pro tempore electi recipiant et realiter tollant camerales ab inhabitantibus, sub testimonio integre procuratori universitatis reddendo et totaliter tradendo. Item senior Bursae tempestive puta in aestate ligna pro Bursa comparet et quanto expedicius et levius poterit emat, tempora frigida et cariora non expectando. Item rogatus et monitus est dominus doctor Petrus de

ginęły, częścią dla niedostarczających funduszów w odzyskaniu onychże, częścią dla znacznéj odmiany monety

Ilkusch, senior Bursae, per Laurentium Joannem de Ostrzeschow Notarium publicum, ut lectiones et actus continuaret secundum formam privilegii et conclusionis universitatis praedictae. In hac re confecta ut praemissum est sub poena expressa privationis altaris, collegiaturae et senioratus. Insuper commissum est duobus consiliariis tenere claves carbanae et tollere appellationes. Actaque sunt haec in stuba majori Bursae Canonistarum, praesentibus ibidem Venerabilibus et egregiis doctoribus et magistris, domino Joanne de Skawina, Andrea de Czorra, Joanne de Kosten, Joanne Amicino, doctoribus in decretis, Thoma de Obidzino procuratore universitatis, Leonardo Vitreatoris, collegiato majore artistarum, Domino Nicolao de Pokrzywnicza Magistro, Jacobo de Kosten et ceteris in praesentia Notarii publici superius descripti.-

Statutum in rectoratu Magnifici viri Domini Adami de Bothyn,
artium et medicinae doctoris, Rectoris almae universitatis studii cracoviensis ac phisici regiae Majestatis Sigismundi dei gratia, regis Poloniae.

Nova quidam et contra leges consuetas inobedientia quorumdam juris pontificii doctorum bursam canonistarum inhabitantium exorta erat, qui jurisdictioni senioris coeperunt esse rebelles, nec statuta omnibus et singulis in illa domo morantibus communia stutinere voluerunt se avellendo, nescimus qua ratione permoti: quod ad nostras pervenit aures, Nobis et senioribus, doctoribusque cum decanis omnium facultatum in collegio dominorum canonistarum in corona consilii sedentibus (supputa mentendo) sive rationi intendendo, a procuratore studii nostri factis, senioribus Mathiae de Schydłow sacrae theologiae professore et canonico cracoviensi, Joanne de Costan jurispontifici doctore per dominum doctorem Gorra substituto, Joanne de Lesnicza sacrae theologiae decano, Joanne de Skavina sacri juris doctore, decano facultatis ejusdem, Nicolao de Coprzywnica, decretorum doctore et ordinario tunc universitatis procuratore: Martino de Zarnowecz, decano facultatis artium, Anno a natali Christiana 1511. undecima Aprilis. Quo animadverso nos huic malo occurentes tunc praedictis doctoribus, senioribus et decanis visum est, et mature conclusum uno omnium consensu, bene primum negotium metiendo, decrevimus igitur et statuimus et de facto decernimus firmum habere volentes, ut peramplius quisque et cujuscunque status fuerit dictam bursam incollens, sive sit doctor cujusque facultatis, sive magister vel baccalaureus studens, praelatus sive sacerdos qualiscunque sortis; sint omnes statutis dictae bursae et senioris obedientiae et

w królestwie, częścią dla niepodobieństwa dźwigania onych z perzyny, w której wszystkie pomniki i dowody ich się

domus clausurae subditi. Et si quempiam ex istis post horam solitam clausurae, juxta statuta venire ad domum acciderit, extunc senior eum intromittere jubeat et poenam solitam totiens quotiens evenerit, ab eo quatuordecim grossorum exigat. Nemo insuper privatam audeat habere clavem, nisi senior ejusdem Bursae; doctores tum volumus ab actibus, qui in bursa soleri sint fieri, esse duntaxat absolutos. Datum ex aedibus nostris XXVI. Aprilis, anno ut supra.»

Statutum noviter confectum, in rectoratu Venerabilis Domini Stanislai Byel. etc.

Anno Christi 1522. octava Mensis Martii in rectoratu Venerabilis et egregii viri Domini Stanislai Byel de Novacivitate sacrae Theologiae professoris et canonici Ecclesiae cathedralis Cracoviensis, in collegio canonistarum facta canvocatione dominorum doctorum, seniorum, patrum decanorum et consiliariorum per dominos videlicet Bernhardi de Cracovia, decani Sancti Floriani in Florentia, Nicolai Mikosch custodis ejusdem ecclessiae, Martini de Ilkusch Canonistarum sacrae theologiae ejusdem facultatis, Nicolai de Coprzywnicza, Jacobi Erczyschow, canonicorum cracoviensium, Joannis de Nyeszkowa, praepositi sandecensis, Martini Bełza, Erasmi de Cracovia et Gregorii de Shamothuly lectoris ordinarii, de quorum praemissorum ex unanimi consensu et nomine totius universitatis conclusum est, ut doctor Stanislaus Bargiel senior Bursae juristarum et sui successores protunc in eadem bursa existentes ex nunc et peramplius actum unum in septimana feriis sextis, aut si festum in feriam sextam veniret, feriis quartis semel in septimana celebret, secundum ordinem camerarum studentium omnium, morantium in eadem bursa, nulla excusatione habita, cujuscunque status fuerint, sive sint doctores alibi promoti suo ordine respondeant, sub poena duorum grossorum ad carbanam irremisibiliter reponendorum, exceptis hic promotis atque incorporatis et baccalariis facultatis canonicae, quos volumus habere absolutos juxta contenta privilegiorum nostrorum.

Insuper intendendo statutis domus praefatae Bursae Longini constitutum est, ne ipse senior suscipiat in domum, nisi prius portata recognitione de subtitulatione facta a Domino rectore, ad quod eundem seniorem astringimus. Actum et datum ut supra.

Anno Domini 1536. die Jovis 16 Martii in rectoratu Venerabilis ac egregii Domini Magistri Martini de Ilkusch Sacrae Theologiae professoris praepositi Ecclesiae Sancti Nicolai, facta convoca-

tyczące, ogniem sąsiedzkim w roku 1719. pożarte, zagrzebione zostały.

---

tione in Bursa Canonistarum pro quibusdam defectibus ejusdem Bursae tam in aedificiis quam inhabitantibus revidendis, emendandisque ac reformandis Venerabilium ac egregiorum Dominorum Doctorum ac Magistrorum, videlicet Jacobi de Kleparz; Gregorii de Stawiszyn cuctodis Ecclesiae sancti Floriani, sacrae Theologiae professorum; Nicolai de Koprzywnicza, canonici cracoviensis, Martini Belsze de Cracovia; Joannis de Sanok, procuratoris universitatis, Mathiae Łączki, archidiaconi pomesaniensis, et Philippi de Cracovia doctorum in decretis. De quorum unanimi voto de consensu per Dominum Rectorem memoratum, conclusum est, quod statutum praecedens (r. 1532.) de censu per mediam marcam pro commutatione, seu pro medio anno de quinque cameris pocioribus solvendo, intelligi videlicet et teneri, quando duo eas inhabitant, ut sonat in fine, statutum illud quod fuit, per eundem dominum rectorem ante annos fere tredecem editum: Si vero unus duntaxat fuerit in illis cameris inhabitans, extunc unam integram Marcam pro medio anno aequaliter illarum habitationum solvat, nisi per doctorem universitatis nostrae personaliter in eodem universitate residentem, vel aliqua earum inhabitetur, tunc enim per mediam duntaxat marcam, etiam si unus solus doctor in aliqua illarum manserit, censum pro medio anno solvet. Dignum enim fore censuerunt, ut doctores in universitate continue residentes et illam representantes, oneraque in mandatis Rectoris et convocationibus, aliisque officiis ferentes, majore gauderent praerogativa ultra caeteros conditione inferiores, quibus etiam, praecipue emeritis universitas ipsa de gratia concedebat liberas quandam in domibus universitatis et bursis mansiones. Si vero tales doctores ab universitate absentes fuerint, et duntaxat habitationes seu habitationem in Bursa tenuerint, extunc pro solito more uti alii marcam pro quolibet medio anno census solvere tenebuntur, vel aliquis eorum solvere tenebitur. De distribuendis habitationibus caeterum ibique per memoratum dominum rectorem conclusum est statutum: ut in distribuendis habitationibus ipse senior Bursae habeat rationem et respectum ad studiosos meritos diucius in Bursa manentes ac lectiones doctorum diligenter audientes, tales enim voluerunt praefati domini, uti aequum et justum est, potioribus provideri habitationibus, quam illos qui, duntaxat uti inquilini manent in Bursa, lectiones doctorum autem non visitantes, vel raro visitantes, tales enim secundum statuta Bursae servare, vel manere non debent, nisi defectu studentium . . . . . tales in bursa

Ołtarz ś. Jana *ante portam latinam*, uposażenie dawne seniora. Wspomniony król Kazimierz IV. wziąwszy od

tollerare permitteret, qui nihilominus subesse debent statutis et consuetudinibus Bursae.«

Praeterea census ex cameralibus integer, juxta statuta universitatis et bursae istius dudum de hoc edita, realiter et cum effectu in fine cujuslibet commutationis sine dilitatione procuratori universitatis per seniorem de inhabitantibus exactus tradatur et detur, qui principaliter expendi debet ad reformationem necessariam Bursae illius, prout multis nunc eget et in tecto et in muris et in pavimentis, et sic de aliis, quae merito reformari debent et tempestive (ne periculum immineat) per universitatem ipsam et procuratorem ejus provideri et refici.

Conclusum est insuper ibidem et statutum, ut senior Bursae necessaria minora in Bursa provideat, puta per servitores Bursae mandet canalia a pulveribus et aliis immundiciis purgari, ne per defluxum aquae et exuberantiam, aquae defluant ex canalibus ad pavimenta et habitationes. Ita consimiliter et in curia domus provideat, ne aquae decurrant, seu defluant ad cellaria et destruant muros.

Caeterum conclusum et statutum est, ut coquina communis non approprietur sibi per seniorem, sed volentibus in ea excoquere esculenta aliqua, pateat, liberaque sit uti fuit semper, ita tamen, quod talis excoquere volens pro sua necessitate habeat propria ligna et non de communitatis lignis id faciat.«

Statut z r. 1523 między innemi opiewa: »Rector mandavit, ut duo et duo in una camera manerent. Ubi duo habitant uno servitore sint contenti prout etiam in Bursa Jerusalem.«

Sub rectoratu Reverend. Sacrae Theologiae doctoris Martini Glicii Pilznensis Ecclesiarum Cathedralium Cracoviensis, Wratislaviensis Canonici, in consessu et assensu Excellentium Jurisprudentiae doctorum, Sigismundi a Stezicza Canonici Cracoviensis, Jacobi Grumfeltii Luboszycensis Plebani, Jacobi Gorsci Ecclesiarum Sanctae Mariae Magdalenae Crac. Praebendarii, Metropolitaneae Gnesnensis Archidiaconi et cathedral. Plocen Canonici, Jacobi Mollitoris ordinarii lectoris, Petri Scothnicii et Stanislai Radossicii Licentiati Novorum jurium Professorum, acta et conclusa quae sequentur: Anno Domini 1579. die VII. Decembris in Vigilia conceptionis gloriosissimae Virginis Mariae.

Magnificus Dominus Rector universitatis ex relatione frequenti plerorumque fide dignorum consideratis et cognitis multis defectibus Bursae vulgo Juristarum dictae, mandavit Praeposito Collegii D. Jurisperitorum, ut convocationem faceret D. Doctorum et colle-

Mikołaja z Koprzywnicy exekutoras tetamentu ś. p. Jakóba z Szadka doktora *decretorum*, kanonika i wikaryusza ge-

---

garum etc. Jurisprudentiae, tanquam ejusdum Bursae una cum D. Rectore privilegiatorum Provisorum ad audienda ea quae per Rectorem Universitatis proponerentur.

In qua quidem convocatione personaliter comparentes Senior et studiosi tunc Bursam D. Jurisperitorum inhabitantes gravi in quaerela ad D. Rectorem et doctores tam dictis quam scripto proposuerunt sua incommoda, quibus illam Bursam inhabitantes assidue premuntur.

Primum. Quia illis pecunia pro mensa communi fundata non extraditur, et quae extraditur non in tempore competenti, ut pro commoditate fori minori precio necessaria sibi coemere possint. — Decretum est ex unanimi D. Rectoris universitatis et D. Doctorum jurisprudenciae consensu, tanquam provisorum praedictae Bursae, ut Domini fiscarii et custodes thesauri atque dispensatores pecuniae publicae semper tempestive pecuniam pro necessitatibus Bursae ejusdem extradant. Maxime vero tunc quando ad ipsos senior Bursae cum aliquo consiliario vel antiquiore studioso venerint et causam legitimam necessitatis exposuerint. Non prius tamen pecunia denuo danda, quam rationem fecerint ex pecunia primum ab ipsis perceptą: ubi si apparuerit seniorem rationabiliter et pro evidenti necessitate Bursae mensae communis aliquid de propria pecunia exposuisse ultra pecuniam ipsi per D. Fiscarios datam, ut alacrior ad similia facienda reddatur, statim illi erit solvendum. Et regestrum rationis uniuscujusque particularis apud eosdem fiscarios reliquat, reservandum pro ratione generali, coram omnibus provisoribus Bursae Jurisperitorum, per Praepositum canvocandis per eundem seniorem singulis annis die sancta Helizabet facienda. Quod si in ratione aliqua particulari dubium aliquod emerserit, non remoretur pecuniae numerationem ipsi seniori et necessitati mensae communis. Dubium vero quam primum ad patres referatur resolvendum et debito modo erratum commissum corrigendum.

Secundum. Proposuerunt se maxime gravari (praesertim cum sint numero pauci) magnis expensis mensae in dandis portionibus pro seniore, coco, Tertiano, sine aliquo subsidio externo ad tales expensas: petieruntque se hac in parte juvari. — Decretum itaque est, ut ex communi pecunia ad mensam Bursae istius pertinenti singulis hebdomadis additionum decem grossi per Fiscarios dentur: nec senior more aliorum Conturberniorum teneatur ad Bursam ponen-

neralnego krakowskiego *in spiritualibus* czerwonych złotych 500 złota dobrego i sprawiedliwéj wagi, te wider-

---

dam, aut partem redituum suorum aliquam contribuere ad mensae communis sustentationem sit astrictus. Quod quidem decretum ad beneplacitum rectoris et doctorum durabit.

Tertium. Proposuerunt quia omnia pro usu mensae communis empta, statim exhauriuntur et mox deficiunt, petierunt itaque hac in parte sibi prospici et salubre consilium dari. — Decretum est, ut una camera ad eam rem accomodetur, pro penu convertatur et clausuris duabus obseretur, a clausuraque una senior unam clavem, ab alia vero aliam consiliarius, vel hebdomadarius habeat; nec unus absque altero eandem carbanam aperire vel ingredi audeat, sub poena per provisores in transgressores arbitranda.

Quartum. Proposuerunt se non habere unde salarium familiae, Coccae et Tertiano solvant, sine quorum ministerio vivere commodenec mensam communem habere possunt, et jam quatuor quartalia se coccae retinuisse exposuerunt. — Decretum est, ut salarium familiae ex communi pecunia pro mensa consignata per D. Fiscarios solvatur ad instar aliarum Bursarum.

Quintum. Proposuerunt se gravari intollerabili statuto de negligentibus lectionem aut duas. — Decretum est, moderandum esse statutum in poena, ut contra negligentes ex casu aliquo sit poena unius grossi ad usus mensae et coquinae communis convertendi; contra vero negligentes lectiones, disputationes ex temeritate, vel saepenumero, sel semper, remaneat poena exclusionis de Bursa.

Sextum. Proposuerunt quia habitationes meliores absentes a Bursa retinent, presentes autem et commoditatem meliorem ad studia tractanda desiderantes deteriores possident — Decretum est, ut quicunque sine facultate absentiae nedum a seniore Bursae, sed etiam a Domino Rectore Universitatis obtento, duobus mensibus continue abfuerit, habitatione concessa praesenti, res ipsius omnes et singulae diligenter et fideliter in praesentia Bedellorum Universitatis vel alterius ipsorum et duorum testium conscribantur et in inventaria referantur, atque ad habitationem deteriorem transferantur cum bona provisione a damnis. Interim vero quam primum fieri poterit, ille qui in ejus habitationem commigraverit eidem significet sibi concessam esse habitationem ipsius; res vero ex eadem habitatione translatas in habitationem hanc vel illam: ideo curet quam primum venire et rebus suis prospicere, ne si damnum in rebus suis acceperit frustra aliquem lacessere velit, ita praemonitus. Quod decretum in susceptione uniuscujusque in Bursa eidem legatur.

kaufowym sposobem jemuż na jatkach szewców krakowskich z wypłaceniem corocznie 16 grzywien zapisał, da-

Septimum. Proposuerunt de stillicidiis non tantum rebus ipsorum, sed aedificiis Bursae plurimum incommodantibus, et dominus rector ex certis causis ipsum monentibus banc propositionem distulit ad convocationem universitatis.

Octavum. Proposuerunt quia libri communitatis ejusdem Bursae qui sint et ubi sint nescitur, quibus studiosi libenter uterentur sesundum mentem eorum, qui ipsos legarunt vel donaverunt. Decretum est, ut senior cum duobus consiliariis eosdem libros conscribat et locum ubi sint ostendat. Domini autem doctores Jurisprudentiae facultatem regentes et provisores Bursae suae facultatis postquam habuerint eorundem inventarium de ipsis disponent pro commoditate studiosorum ejusdem facultatis et incolarum Bursae suae. Similiter debere fieri de tota supellectili ad communitatem spectante.

Nonum. Proposuerunt quia studiosi et baccalaurei Jurisprudentiae retinent pleraque altaria, ratione quorum pro gloria et honestate ejusdem facultatis residere tenentur circa Universitatem et facultatem Jurisperitorum, non tamen resident, postulant eos compelli ad residentiam personalem, ut augeatur numerus eorum, qui ad mensam communem pertinent et symbolo majori facto commodius vivatur cum seniore et familia domus. — Decretum est et postulatum a Domino Rectore Universitatis, ut tales omnes ad instantiam instigatoris officii citet et cum ipsis sesundum statuta, privilegia, conclusiones et consuetudines universitatis ab immemorabili tempore usitatis procedat.

Decimum. Proposuerunt quia cum magno incommodo rerum et studiosorum suorum coguntur expectare D. Doctores et Professores facultatis suae ad explicandas lectiones, qui, ut apparet, occupantur interim rebus et negotiis vilioribus et alio tempore sine quovis periculo et incommodo facilius expediendis atque sine scandalo transigendis, libro enim posito in cathedra per servitores, vix ipsimet sequuntur in quadra horae auditoribus tunc vel algentibus vel frigentibus, aut intentionem remittentibus animumque despondentibus.

Decretum est, ut singuli D. Doctores et Professores Jurisprudentiae sesundum statuta universitatis ingrediantur ad lectiones legendas temporibus et horis competentibus, neque deinceps praetendendum esse illam excusationem hactenus in favorem segniciei usurpatam: non habeo cui legam: ideo expecto auditores. Quod in aliis fieri solet facultatibus ibidem in hoc fiat: legant vel servitori, vel

wszy mu przytém zupełną moc na takowym czyńszu w którymkolwiek kościele fundowania altaryi, lub też wspomniony czyńsz dla miejsc świętych applikowania, przez cechmistrzów lub magistrów cechu szewskiego kwartalnie po 4 grzywny opłacany. Pokazuje się to z przywileju tegoż króla *de data: in Niepołomice feria quinta post festum Epiphaniae Anno* 1489.

Roku 1491. ten sam Mikołaj z Koprzywnicy exekutor testamentu Jakóba z Szadka, uczynił rekurs do akademii, gdzie na konwokacyi publicznéj dnia 24. Sierpnia za rektorstwa M. Jana z Pilcy ś. teologii professora, otworzył myśl swoję fundowania na przerzeczonym czyńszu 16 grzywien nową kollegiaturę, czyli katedrę dla seniora bursy kanonistów, zostawiwszy sobie aż do śmierci, albo też jak długo mu się też podobać będzie 12 grzywien, a pozostałe 4 grzywny ustąpił natychmiast wspomnionéj kollegiaturze. Jakoż na wniosek jego nastąpiła uchwała akademii, z opisaniem powinności, które senior bursy miał wypełniać.

Roku jak wyżéj dnia 17. Grudnia fundował ołtarz pod tytułem ś. Jana *ante portam latinam* w katedrze krakowskiéj, przeznaczając tę nową kollegiaturę dla seniora bursy kanonistów, na tychże 16 grzywnach z obowiązkiem odprawiania co tydzień mszy jednéj za umarłych, odbywania dysput i czytania lekcyi. *Jus patronatus* wspomnionego ołtarza i kollegiatury oddał rektorowi i całéj akademii.

Pomienioną summę 500 czerwonych złotych złożył cech szewski z jatek swoich w złocie; za którąto summę, złotych 700 *per mediam sexagenam* król Jegomość akademii wyliczył, powiększywszy czyńsz do 17 grzywien. Tę summę Paweł Czerny z Witowic, starosta brzeski na dobrach swoich mieście Żabno z przyległościami przed aktami grodzkiemi krakowskiemi dnia 16. Kwietnia 1512. r.

---

parietibus Deo praesente et diligentiam uniuscujusque et evasivam professionem considerante et auditores successu temporis subministrante; alioquin lectio serius incepta et per decanum annotata pro lectione non habebitur, et tanquam non legerit punietur.»

zapisał. Od którejto summy tylko złotych 28 miedzianą monetą dziedzice i possessorowie dóbr pomienionych wypłacali. Lecz następnie seniorowie bursy wytoczyli sprawę onymże w konsystorzu krakowskim z przyczyny redukcyi monety, gdzie dotąd sprawa ta nierozstrzygniona wisi. Aczkolwiek senior bursy nic nie partycypuje z téj fundacyi, wzmiankowane jednak w erekcyi wspomnionego ołtarza ciężary podejmuje. Miał jeszcze senior czynsz 6 złotych od miasta Zatora, jako o tém akta konsystorza krakowskiego r. 1526. dnia 7. Maja nauczają; lecz ten wraz z summą kapitalną od dawna zaginął.

Podobnież upadł i zginął czynsz 10 grzywien od summy kapitalnéj 400 złotych, na dobrach Sieciechowice i Tomaszewice seniorowi bursy zapisanéj, o którego wypłacenie nastąpił był dekret nuncyatury apostolskiéj dnia 20. Sierpnia 1637. r. dziś do windykowania nie podobny.

Wieku dzisiejszego wspomniony senior tak za pracę w czytaniu lekcyi, jakoteż za roczną pensyą za starania swoje i rząd, tudzież na żywność całego roku z fundacyi niżéj opisanych wypłacane sobie miewa z Wiceprokuratoryi złotych 384.

Fundacya Garwaskiego. Stanisław Garwaski, herbu Grzymała, kanonik krakowski, dziekan płocki, wstępując w ślady Długosza, w ten sam czas kiedy bursa prawników w dochodach swoich upadała, kupił w roku 1635. dwie wsi, jednę zwaną Sieradzice w województwie krakowskiém, powiecie proszowskim; drugą, dzisiaj (1773.) zakordonowaną, nazwaną Wrzoszowice w temże województwie, w powiecie rzeczyckim leżące, na synów ślacheckich uczących się prawa w akademii krakowskiéj. Tę fundacyą jego approbowała Rzeczpospolita konstytucyą r. 1662. tit. *Approbatio fundationis Garvascianae.*

Poddał ją pod protekcyą i zawiadowanie Prześwietnéj kapituły katedralnéj krakowskiéj, o czém akta kapitulne z r. 1635. dnia 13. Października. Téj fundacyi takowa jest ordynacya. Powinnno być na niéj 24 alumnów urodzenia ślacheckiego z województwa płockiego, osobliwie

z ziem, powiatów i familii fundatora, wreszcie podług woli Prześ. kapituły krakowskiéj, w wieku lat sposobnych do uczenia się, to jest jako brzmią słowa ordynacyi: *nec nimium pueri, nec nimium adulti, sed in aetate quae ad tractanda studia habilior est.* Ci wpisawszy się w metrykę akademii, mięszkać powinni w bursie prawników, z tém ostrzeżeniem: aby żaden z nich w usługach bądź kogożkolwiek nie mieścił się, których gdy kapituła płocka wybierze i Prześ. kapitule krakowskiéj przedstawi, prowizorowie przyjmować mają. Senior zaś ma ich w metrykę bursy wpisywać, odebrawszy od nich poprzednio przysięgę, że zachowywać będą przepisy statutu, i wyznanie wiary; a z dochodów dóbr wspomnionych żywność tygodniowa dla nich obmyślona być powinna. Przeto dawniéj, zanim ceny rzeczy podrosły, dla każdego z nich na stół wspólny wydawała wiceprokuratorya po złotym 1 groszy 10; teraz zaś według rozporządzenia Prześ. kapituły na każdego złotych dwa, obracane na stół wspólny, wypłacane bywają. Mieć tedy powinni stół wspólny z obiadu i wieczerzy złożony, do stołu chleb i piwo. Drwa na kuchnią dostarcza wiceprokuratorya. Prócz tego chciał fundator, aby prowizorowie obydwa mieli nad nimi dozór, jako o tém już wyżéj. Senior bursy z szafarzami, aby przed prokuratorem Prześ. kapituły rachunki z wydatków zdawał, z zastrzeżeniem wolności każdemu z prałatów i kanoników takowe rachunki rewidowania, któryto senior, jako rządzący alumnami mieć z nimi stół wspólny powinien. Lecz dzisiaj partycypuje tylko z téj fundacyi na wikt co tydzień po złotych 3. Na pensyą zaś za prace swoje pobiera z dóbr Sieradzice złotych 55 groszy 14, z dóbr Wrzoszowice złotych 165 groszy 18. Do niego bowiem należy wiedzieć, czego się który uczy, a przeto konferencye z nimi w wyznaczone godziny uczynić, bez wiadomości swojéj na miasto nie wypuszczać, a wypuszczonym czas powracania naznaczać, i niemniéj w przystojnych, jako i w pobożnych, jakie *sodales marianos* zdobią, obyczajnościach ćwiczyć.

Obowiązki alumnów podług pobożnych fundatora myśli są: codziennie z rana *ad hypocaustum commune* schodzić i tam officium małe do N. Panny, a w wieczór litanie lauretańskie odprawiać, mszy codzień słuchać, co miesiąc w święta N. Panny, albo też inne uroczyste spowiadać się, N. Sakrament przyjmować. W Niedzielę i w święto każde chodzić do katedry krakowskiéj, a tam w kaplicy Maciejowskiéj mszy ś. słuchać i bywać na kazaniach. Za duszę zaś fundatora w piątek pierwszy miesiąca każdego *officium defunctorum* odprawiać.[1])

[1]) Ordinatio horarum pro studiosis Garwascianis.

Horae matutinae.

Hora quarta signo campanae dato omnes surgent. Hora media quinta convenient ad Hypocaustum Communitatis, ubi recitabunt simul officium beatae Mariae Virginis, matutinum et laudes, scilicet recitationi praeibit praepositus pro tunc mensae. A quinta usque ad tempus lectionum, quisque lectiones auditas repetet. Hora septima et sequentibus usque ad decimam lectiones audiet quisque pro captu. Diebus ferialis, quibus non legitur, conferentias facient ex lectionibus. Hora decima audient sacrum in templo Sanctae Mariae Magdalenae, his vero diebus qui sunt honori Sanctissimae Virginis Mariae propagando, destinati, confitebuntur omnes et in eodem templo in quo solent audire sacrum Missae officium, communicabunt. Singulis mensibus feria sexta, prima mensis, a sacro semel recitabunt Officium defunctorum pro anima piae memoriae Reverendi Domini Stanislai Garwaski, canonici cracoviensis, fundatoris. A missae officio tantillum recollecti accedent ad prandium. A prandio unam horam recreationi dabunt. Si tempus supererit quisque lectiones suas repetet.

Horae pomeridianae.

Hora prima, secunda, tertia, quarta visitabunt lectiones. Hora quinta finitis lectionibus hyeme statim ubi 24 sonuerit, convenient ad ecclesiam Sanctae Mariae Magdalenae, ibi litanias loretanas cantabunt et praepositus collectam recitabit de Beata Maria virgine, cum aliis accomodatis tempori. A litaniis ante coenam, vel ante litanias aestate conferentias in communi lectionum facient. Hora sexta coenabunt. A coena habebunt recreationem una hora. Si quid supererit temporis, privatim lectiones quisque repetet. Hora octava component sese cubitum.

Aczkolwiek jednak myśl fundatora była, aby tylko ci na fundusz do bursy przyjmowani byli, którzyby się pra-

Officiales.

Offliciales sint: praepositus mensae, consiliarii duo, lector qui et excitator, ac dispensator, qui singulis mensibus eligentur, praeter lectorem, qui singulis hebdomadis.

Ordo victus.

Die Dominico carnes elixae, pisa, carnes assae pro prandio. Pro coena carnes assae et pultes. Singulis una quarta caerevisiae pro prandio et pro coena altera detur. Panes non plures, nec pauciores, quam uno per totum diem unusquisque accipiet. Similier vivent feria secunda, tertia et quinta. Feria quarta et sabbatho, jus, pisces, olus aliquod et pultes. Pro coena casei frustum et pultes. Feria sexta ut feria quarta, sed quia coena non datur, piscium dabuntur duo frusta alterum cum pipere, alterum sine pipere. Similiter diebus jejuniorum, si incidant in feriam secundam, tertiam, quintam.

Ordo circa mensam.

Ubi ad pulsum campanae convenerint, praepositus dicet: Benedicite; alii respondebunt. Post benedictionem lector legat usque ad complementum prandii et coenae. Candelae pro lectore et pro coenantibus dabuntur ex fisco. Locum circa mensam primum occupabit sacerdos, alterum praepositus, tertium ii qui sunt in sacris ordinibus, quartum baccalaurei, reliqui juxta statuta Bursae.

Silentium juxta eadem statuta observetur.

Ne alter alterius orbem, locum, portionem involet, sed quisque juxta ordinem suum accipiat. Ne festinatione et tumultu inter comedendum sese turbent. Prandium et coena durabunt uno ad minus quadrante. Dispensator videat, quomodo ex culina fercula extradentur et exhibebuntur in mensa. Nemo id quod apponitur publice culpet, murmurve faciat de appositis, sed post prandium dispensatorem, praepositum vel consiliarium admoneat. Quemadmodum praeparatio mensae, ita recollectio ad dispensatorem et lectorem pertinebit, ut scilicet mundiciem mapparum et orbium procuret; cochlearia autem sua quisque habeat. Cuique sua portio cerevisiae detur ante prandium, panis autem singulis opponatur in orbibus. Nemini detur portio extra mensam communem, nisi ex causa, scilicet morbo ect. sed leguminum et olerum, nulli dabitur portio extra mensam communem. Finito prandio et coena gratiarum actionem inhoabit praepositus et perficiet cum caeteris. In oratione gratiarum actionis dicet: Retribuere Domine Animae

wa uczyli, atoli mogą być i tacy przyjmowani, którzyby się filozofii i pomniejszych nauk, jakoto retoryki i poetyki uczyli, czyniąc się tym sposobem do uczestnictwa wspomnionéj fundacyi zdolnymi. Dla czego chciał fundator, aby więcéj takowych alumnów było, którzyby się do stanu duchownego zabierali, a między nimi był wiecznie język łaciński w używaniu. Dłużéj zaś téj fundacyi niepozwolił używać fundator tylko zwyczajnie lat trzy; w nadzwyczajnych atoli przypadkach, jakoto dla nieposłuszeństwa, krnąbrności, niepoprawy i innych występków prędzéj czasem dobrodziejstwa funduszu postradać mogą.

Fundacya Tylickiego. Piotr Tylicki, biskup krakowski, uczynił także fundacyą na alumnów uczących się prawa, (o czém akta kapitulne z dnia 8. Lutego 1635. roku) legowawszy summę złotych 5000, którą Prześ. Kapituła

---

famuli tui Stanislai fundatoris nostri et omnibus nobis benefacientibus vitam aeternam. Amen.

Cura victus ad dispensatorem, consiliarium et praepositum spectabit. Dispensatoris erit pecuniam recipere, emere necessaria juxta praescriptum superius, rationes expositorum scribere et singulis diebus reddere seniori et consiliariis.

Cura mundiciei domus.

Mundicies ad consiliarium spectabit; qui ea omnia, quae statutis Bursae ordinata sunt circa mundiciem providebit. Quapropter ea statuta circa electionem praepositi et consiliariorum singulis mensibus legentur, ut quisque id sciat, quod ad suum officium pertinebit. Porro D. Senior Contubernii in omnibus iis observandis et ad effectum deducendis, quae ad meliorem statum Bursae, pro gloria Dei Ter. Opt. Max. et suae Matris intemeratae honore maxime faciant, salva auctoritate superiorum et praelatorum Venerabili Capituli Cracoviensis, juxta aliorum seniorum universitatis morem, praecipuam et majorem habebit auctoritatem.

Communia.

Puerum alias vulgo dictum servitorem, ne quis peculiarem habeat, sed communis servitor sit. Ne quis domo quaerelas et alia efferet, antequam senioris et provisoris judicio decidantur. Convocationes, conventicula, contra praesidentes Bursae specie suasionis, ne quis habeat, sub poena exclusionis.

na dobrach Xiążnice lokowała; od niej procent zł. 350 powinien był iść na czterech studentów, uczących się w akademii krakowskiéj prawa duchownego i świeckiego. A że teraz płaci się tylko procent przez połowę, złotych 175 przeto też dwóch się tylko alumnów na tym funduszu mieścić może. Ordynacya ich takowa:

1) Każdy z nich powinien partycypować na tydzień po złotemu jednemu od wiceprokuratora Prześ. Kapituły, lub prowizora bursy, kanonika w kollegium jurydycznem mięszkającego. A że w bursie prawników mięszkać powinni, przeto corocznie na drzewo i *sartis tectis* złotych 30, reszta 10 w połowie seniorowi za dozór nad nimi obracane być mają.

2) Powinności ich są te: aby w Krakowie w bursie prawników mięszkali, według praw i statutów sprawiając się, na co na wstępie zwykłą przysięgę na zachowywanie statutów i że nigdy przeciw wierze ś. katolickiéj powstawać nie będą, wykonać powinni. Aby lekcyi prawa kanonicznego, albo cywilnego codziennie dwóch albo trzech słuchali; aby się wprawiali w postępowaniu sądowem, w stylu kancellaryjnym, w pisaniu instrumentów i innych rzeczach na wzór kuryi rzymskiéj i według zwyczaju konsystorza krakowskiego; jako o tém akta Kapituły z dnia 8. Lutego 1661. r. nauczają. Zawsze myślą i wolą niegdyś Piotra Tylickiego było, aby pensya, czyli borkany dawane były tylko takim młodzieńcom, czyli uczniom, którzyby byli zdolni do nauczenia się prawa kanonicznego i stylu kancellaryi krakowskiéj. Co miesiąc obowiązani byli odmawiać za duszę fundatora *officium defunctorum*, a codzień jeden *Ojczenasz i Zdrowaś*, albo psalm: *de profundis*.

3) Prowizor z kollegium jurydycznego ma ich przyjmować i w naukach doglądać, niedbałych prokuratorowi Prześ. Kapituły donosić. Dłużéj zaś z tego funduszu nad lat trzy korzystać nie mają. Po wyjściu lat trzech, innych alumnów prowizor Prześ. Kapituły powinien prezentować.

Fundacya Borastego. Grzegorz Borasti, kanonik, uczynił fundacyą na sześciu alumnów z królestwa szwedzkie-

go, w razie braku tych z Prus lub Korony, chcących się uczyć w akademii krakowskiéj. O czém akta Prześ. Kapituły z dnia 27. Lutego 1663. r. na których fundacyą oddał złotych 6000. Te są zapisane na dobrach Mnichów.

Każdy z tych uczni powinien dostawać po złotemu jednemu i groszy 10. Prześ. Kapitule dostają się *pro evictione* złotych 80. Seniorowi za dozór złotych 20. Wiceprokuratorowi złotych 8. Ale gdy wieku dzisiejszego procent tylko w połowie dochodzi, przeto i alumnów tylko trzech być powinno i wzmiankowane pensye tylko przez połowę oddawane.

Powiększył tę Borastowską fundacyą Zacharyasz Szulc, kanonik warmiński czyńszem wyderkaufowym od summy kapitalnéj 3000, na dobrach Węchodłów przed aktami grodzkiemi krakowskiemi *feria* 6*ta post dominicam Misericordiae* r. 1695. zapisanéj, a to na alumnów Warmińczyków w téjże bursie mięszkających, uczących się w akademii krakowskiéj, osobliwie jednak słuchających prawa.

Na tych wszystkich funduszach zwykła zawsze Prześ. Kapituła utrzymywać alumnów, chyba przypadku lub gradobicia znacznego w dobrach, lub nieurodzaju, lub żołnierza i innych, jakoteż w przypadku niewypłacenia prowizyi, bądź, umniejszeni, bądź całkiem do czasu zawieszeni bywają. Z którychto funduszów odebranych i wydanych rachunki corocznie około święta przeniesienia św. Stanisława przed deputowanymi od Prześ. Kapituły kalkulatorami czynione i approbowane bywają.

Prócz tych alumnów funduszowych mieszczą się jeszcze inni z różnych prowincyi, stanu ślacheckiego, jakoto z Rusi, Prus, Litwy dla uczenia się prawnictwa przybywający za wiadomością rektora akademii. Ci wszyscy prawom i statutom bursy podlegać powinni; pospolicie zowią się *gracialistae*, czyli *symbolistae*, iż razem pospołem z własnego grosza mogą mieć stół wspólny z alumnami funduszowymi.

Do tych fundacyi należy i *barcana Ekartoviana*, o któréj w artykule o borkanach.

Wystawiwszy z fundamentów bursę prawników Jan Długosz, żadnéj osobliwie na reperacyą gmachu nie uczynił fundacyi; to tylko w ordynacyi swojéj postanowił, aby każdy alumn wchodzący do bursy dawał seniorowi *mediam sexagenam*, któréj połowa powinna być obrócona na msze za dusze fundatora, a druga połowa na reperacyą bursy. Ta *sexagena* następnie redukowana jest do dwóch czerwonych złotych (o czém w statutach bursy), które powinny były dostać się seniorowi jako gratyfikacya, ile zważając szczupłą jego za pracę i na żywność całorocznią pensyą, któreto *concernens*, *jako jest accidens quod potest adesse*, *vel abesse*, tak też senior czasem w całości, czasem przez połowę i to jeszcze w kilka lat partycypuje, czasem go się też z względu osoby wchodzącéj do bursy zrzeka. Aby dusza jednak fundatora miała swoje *suffragium* są obowiązani co kwartał na rozkaz akademii podług uchwały téjże, wszyscy alumni z seniorem na odgłos dzwonka zejść się (w kaplicy?) i tam za fundatorów swoich modlić się.

Ponieważ zaś fundacya Garwaskiego jest najokazalsza w osoby mięszkające w téj bursie, przeto jako Prześ. Kapituła jeszcze w pierwiastkach téj fundacyi podupadłą i zrujnowaną bursę prawników wyreperowała, tak i w następnych latach od podobnéj reperacyi nie unikała, jako nauczają akta kapitulne z lat 1655. 1637. 1702. 1738. i 1756. Lecz tym końcem alumnat Garwaskiego lub pomniejszony, lub do czasu zamknięty bywa, w stosunku jak reperacya tego wymaga.«

4) *Bursa Noskowskiego, czyli Filozofów.*

»Ta bursa stojąca naprzeciwko bursy Jeruzalem, jako dochodzić można z niektórych starożytnych wzmianek w metryce alumnów zakonotowanych, razem z akademią stanęła. A że w początkach mieli w niéj mięszkanie swoje professorowie filozofii z Pragi sprowadzeni, nazwaną była bursą filozofów. Lecz gdy ci według dawnéj tradycyi przenieśli się do wielkiego kollegium, tęż bursę współziomkom

swoim na mięszkanie odstąpili, i ztąd zwana była zdawien bursą niemiecką. Pierwiastkowo żadnego nie miała funduszu; mięszkający w niéj alumni żyli z wspólnéj składki, którą zowiemy *symbola*. Rządziła się jednak statutami przez akademią przepisanemi.

Dopiero r. p. 1558. Andrzéj Noskowski, biskup płocki, bursę tę bliskim upadkiem grożącą wyreperował, skupieniem przyległéj kamienicy rozprzestrzenił, nowemi dochodami opatrzył, alumnom własną swą przepisał ordynacyą, którą jednak i dawne prawa stwierdza.

Fundacya Noskowskiego jest takowa. 1) Roku P. 1558. za konsensem Zygmunta Augusta króla, lokował na żupach wielkich summę złotych polskich 10,000, od któréj czyńszu oryginalnego płacono złotych 400, lecz ten czyńsz od lat kilku zatrzymany. 2) Tenże Fundator lokował r. 1559. na dobrach Osieczany złotych polskich 2000, od których czyńszu oryginalnego złotych 80; teraźniejszy dziedzic daje tylko 60 złotych. Z tego czyńszu oryginalnego chciał fundator, ażeby 20 alumnów z dyecezyi płockiéj, licząc w to seniora i służących, żywieni byli, pozwalając jednak i innym 20 alumnom obcym wolne mięszkanie. Chciał zaś mieć takowych alumnów, którzyby do pozyskania stopni akademickich w wydziale filozoficznym sposobili się i następnie do uczenia szkół w Płocku i w Pułtusku byli dostawiani. Przetoż naznaczył na potrzeby i użytek codzienny kuchni na tydzień złotych 7 co na rok uczyni złotych 364. Resztującą summę obrócił na pensye prowizora, seniora i służących, tudzież na drwa do kuchni i leguminy.

Jednakże ta ordynacya przez Ichmość Deputatów od Prześ. Kapituły płockiéj r. 1667. tak była umiarkowana, ażeby tyle alumnów na stole trzymano, ile z dochodów, stósownie do cen rzeczy mogą być wyżywieni. Ciż deputaci naznaczyli prowizorowi rocznéj pensyi złotych 80, a seniorowi złotych 50, do tego na wikt tygodniowo złotych 2 groszy 15.

Roku Pańskiego 1604. Joachim Ciepielowski, radzca krakowski, lokował na kamienicy w Krakowie złotych polskich 200, od któréj czyńszu złotych 10, lecz ten dla spustoszałéj kamienicy od kilkunastu lat zatrzymany.

Roku Pańskiego 1620. M. Sebestyan Petrycy, doktor medycyny lokował na rzecz bursy summę kapitalną złotych 300 na Nasiechowicach, od któréj czyńsz pierwiastkowy wynosił złotych 18, teraz mniéj niż połowę złotych 7 groszy 15. (Myli się Putanowicz: te 7 złotych groszy 15 w r. 1773. nie wyrównywały złotym 18 w r. 1620. ani w 9téj części.)

Roku 1622. Felix Krasnowski, proboszcz radomski, także na rzecz bursy legował był złotych 200, która summa lokowana była na domostwie na Kleparzu stojącem. z czyńszem pierwiastkowym złotych 12 lecz ten czyńsz od wieku, i daléj nawet, upadł. Podobny był i drugi czyńsz od takowejże summy zapisany na kamienicy Świątkowska z roku 1626. lecz i ten zaginął.

Roku 1634. Summa M. Wojciecha Sierpskiego, kanonika przemyślskiego złotych 100 na jatkach szewskich krakowskich zapisana, od niéj czyńszu oryginalnego złotych 6, teraz płacą złotych pięć.

Roku 1640. Mikołaj Zuchowski, wikary kościoła ś. Anny zapisał na domostwie i ogrodzie Wojciecha Smółki na Nowejwsi pod Krakowem złotych 20, od któréj summy czyńszu złotych 14 teraz płacą przez połowę złotych 7.

Roku 1640. M. Wincenty Oczko Doktór medycyny legował na rzecz bursy złotych 1000, która to summa urzędownie lokowaną jest na dobrach Zawada z czyńczem oryginalnym złotych 70. Dotąd przez połowę płacono złotych 35.

Roku 1642. Z fundacyi Wawrzyńca Starszewskiego, kantora katedralnego krakowskiego, pod protekcyą Prześwietnéj Kapituły krakowskiéj zostającéj na każdego ze czterech alumnów stanu ślacheckiego powinno przypadać rocznie złotych 80, a zaś na każdego ze trzech plebejuszów

radłowskich (radłoviensibus, zapewne z Radłowa) rocznie złotych 52. Na seniora złotych 80, w ogóle złotych 696, lecz ta summa przez połowę, to jest w 398 złotych oddawana od wielu lat jest zatrzymana. Zapisana była na dobrach Maciejowice i Chochotów.

Około roku Stanisław Łubieński, biskup płocki, legował na stół bursy summę kapitalną złotych 10,000, która lokowana na dobrach Pieszkowa Skała z czyńszem oryginalnym złotych 700, teraz przez połowę złotych 350.

Roku 1659. Stanisław Baryczka, radzca warszawski, na użytek i powiększenie dochodów bursy legował złotych 1000, które zapisane były na kamienicy w Krakowie z czyńszem oryginalnym złotych 50, lecz ten od roku 1667. nie był płaconym.

Roku 1666. Z legatów Jana Grabowskiego proboszcza sandeckiego i M. Jana Tońskiego summa kapitalna złotych 3000 lokowana na dobrach Piekary i Ciborowice z czyńszem oryginalnym złotych 350; teraz według układu przyjacielskiego płacą złotych 250. Z téj summy podług ordynacyi akademii, idzie na prowizora złotych 20 a na seniora na pomnożenie stołu złotych 21. Resztująca kwota już na alumnów w bursie mięszkających, już na potrzeby bursy obraca się.

Roku 1749. Regina Śreniawska, ś. p. Tomasza Sreniawskiego, sekretarza J. K. M. wdowa pozostała, legowała summę kapitalną złotych 12,000, zapisaną na dobrach Ślemień w księstwie zatorskiem leżących, z czyńszem wyderkaufowym podług ostatnich tranzakcyi złotych 600, któremi akademia tak rozrządziła:

1) Prowizorowi za windykowanie czyńszów złotych 40. 2) Czterema ubogim studentom w bursie mięszkającym z Nowego Sądecza, każdemu po 1 złotym na tydzień, 200 złotych. 3) Bursie na drzewo i reperacye 130 złotych. 4) Kollegium większemu na anniwersarz złotych 100. 5) Dla kolonii w Nowym Sądeczu na reperacyą

odbiera prokurator akademii złotych 30. 6) Dyrektorowi szkoły w Nowym Sądeczu złotych 20. 7) Nauczycielowi prywatnemu alumnów fundatora złotych 58. PP. kalkulatorom od rachunków złotych 20, bedellom złotych dwa.

Przetoż z téj fundacyi od summy kapitalnéj złotych 8560. dostaje się bursie wraz z alumnami złotych 428.

I to jest całe uposażenie bursy filozofów.

Obowiązki alumnów opisane są w statutach bursy, które aby do joty zachowane były, mają w tem dozór prowizor i senior bursy. Prowizora według ordynacyi Noskowskiego ze czterech podanych przez akademią kandydatów powinna obierać Prześ. Kapituła płocka. Seniora, gdy posada jego zawakuje, obiera akademia. Ten prowizorowi, a prowizor akademii corocznie się z dochodów i wydatków rachuje.«

5. *Bursa Starnigiela.*

»Wawrzyniec Starnigiel, dziekan i infułat zamojskiéj kollegiaty, testamentem r. p. 1638. uczynionym i dekretem konsystorza chełmskiego approbowanym, chciał, oprócz innych pobożnych legatów mieć za dziedziców substancyi swojéj ubogich studentów w akademii krakowskiéj uczących się, i wykonanie ostatniéj woli swojéj oddał pod dyspozycyą rektorowi i całéj akademii. Jakoż akademia uskuteczniając pobożne myśli fundatora, kupiwszy kamienicę, na gołębiéj ulicy, przy klasztorze PP. Norbertanek stojącą, wystawiła nową bursę od nazwiska fundatora nazwaną starnigielską, którą niedawno r. 1724. przez przykupienie drugiéj ubocznéj kamienicy rozprzestrzeniono. W téj bursie powinno się było mieścić 20 alumnów, którym 1) na stół całoroczny wyznaczono złotych polskich 1440. 2) Powtóre, na drwa i naczynia kuchenne złotych 700. 3) Prowizorowi pensyi złotych 150. 4) Seniorowi złotych 100, temuż na stół złotych 104. 5) Rewizorom za słuchanie rachunków złotych 50. 6) Na fabrykę złotych 50. 7) Na podnoszenie czyńszów złotych 100. Z resztującéj summy

złotych 1290 cokolwiek z pensyi służących i reperacyi nadzwyczajnych zbędzie, przypada dla akademii za opiekę. W ogólności cały fundusz wynosić powinien rocznego czyńszu po 6 od sta, złotych polskich 3540; a to od summy kapitalnéj, oryginalnéj fundatorskiéj złotych polskich 59,000 na dobrach Proszowki, Odrzykoń, Deszno, Gruszów cząstkowo lokowanéj i urzędowemi tranzakcyami zapisanéj. Teraz że przez połowę tylko płacą, bursa niema dochodu tylko złotych polskich 1770. Zaczem idzie, iż rozrządzenie pierwiastkowe fundacyi nie może być w swojéj mocy zachowane.

Rządzi się ta bursa właściwemi statutami na wzór innych burs przepisanemi, ma swego prowizora i seniora, których akademia obiera i przed nią czynione bywają corocznie rachunki z dochodów i wydatków.«

O bursie Stornigiela mówi Pruszcz w *Klejnotach miasta Krakowa:* »W roku Pańskim 1643. przybyła bursa Starnigelliana szczodrobliwą prowizyą *pia memoriae Perill. olim et Adm. Reverendi Laurentii Starnigellii, primo quidem in inclyta Akademia Zamoscen. Philos. Doct. et Profes. deinde Eccles. Coll. s. Thomae Decani Infulati* opatrzona, któréj bursy czynsze i dochody, na dobrach i majętnościach dziedzicznych Jaśnie Wielmożnego niegdy Jakóba Sobieskiego, kasztelana krakowskiego i jego potomków zapisane są, a drugie na Lesieczanach, majętności JMci Pana Marcina Boneckiego, także na Hrossynie, Jéj M. Paniéj Sernéj w Chełmińskiéj Ziemi, grodowemi zapisy obwarowane: a po te lata dla buntów kozackich i tatarskich, za powodem i zdradą Chmielnickiego te majętności, iż spustoszały, czynsze też zatrzymane są. *Viget in eo contubernio usus latinae linguae perpetuus; pietatis vero matutina ac vespertina officia, ac Litaniarum decantatio religiose admodum observantur. Ac praeter auditas in privatis vel publicis scholis lectiones stili exercitia tum qualibet feria sexta declamationes, propositis ab Excell. D. Seniore physicis atque questionibus politicis, secundum cujusque alumni ordinem, exhibentur.*«

6) *Bursa Sisiniego.*

»Roku 1641. exekutorowie testamentu M. Macieja Sisiniego ś. Teologii doktora, kanonika katedralnego włocławskiego kupiwszy kamienicę narożnią naprzeciwko (e regiore) bursy Jeruzalem na Gołębiéj ulicy stojącą, założyli w niéj bursę na 12 alumnów, którzyby ubiór duchowny nosili i przez ćwiczenie się w naukach przy akademii do stanu duchownego sposobili się. Z tych alumnów czterech Prześwietna Kapituła kujawska, a ośmiu proboszcz z magistratem piotrkowskim powinni byli prezentować prowizorowi, atoli takowa prezentacya od roku 1718. nie jest w używaniu.

Lecz ponieważ ta bursa wewnątrz z drzewa i gliny sklecona bliskim groziła upadkiem, M. Kazimierz Stemplowski ś. teologii doktor i professor w tych ostatnich latach onęż z gruntu restaurował i z litego muru rezydencye wygodne wystawił, łożywszy na fabrykę z własnego grosza przeszło 36,000 złotych.

Uposażenie pierwiastkowe téj bursy było takie. Summy fundatorskie dwie, jedna złotych 10,000 na dobrach Kostrzeszyn i Pełczyska z czyńszem oryginalnym złotych 700 zapisana; teraz przez połowę płacą złotych 350. Druga summa także złotych 10,000 ciąży na dobrach Mokszko dolne, Kotliny, Brzus i Chwaściec z czyńszem oryginalnym złotych 600, lecz i ten płacą przez połowę złotych 300.

Powiększyli uposażenie:

1) Roku 1695. M. Krysztof Racki O. P. D. zapisał złotych 5500 na dobrach Szczuczynie z czyńszem rocznim po 7 od sta. Dotąd płacono przez połowę 192 złote, groszy 15.

2) Roku 1718. JMX. Łuczkiewicz lokował na rzecz bursy na dobrach Rogów złotych 6000 na utrzymanie sześciu studentów z czyńssem wyderkauffowym po 5 od sta; teraz ze szkodą niezmierną ubogiéj młodzi płacą przez połowę 150.

3) Roku 1755. M. Kazimierz Lachowicz doktor filozofii lokował na dobrach Droginia summę kapitalną złotych 4000 z czyńszem rocznim wyderkaufowym po 5 od sta, i to ręcznym skryptem złotych 200, Z tego czyńszu należy się utrzymywać i edukować kleryka do usług kościoła piłeckiego.

Roku 1757. Andrzéj Załuski, biskup krakowski, przykupił drugą kamienicę téj bursie przyległą i onę prawie z fundamentów wymurowawszy, złączył z bursą Sisiniusza i w niejże seminaryum dyecezyalne biskupie założywszy pod rządy akademii oddał. O seminaryum tem będzie niżéj.«

7) *Bursa Śmieszkowicza.*

»Roku Pańskiego 1646. M. Wawrzyniec Śmieszkowicz, doktór medycyny na mięszkanie młodzi w akademii uczącéj się, dość wspaniałą i wygodną wystawił bursę, którą chciał mieć zwaną *contubernium Gelanianum* (od wyrazu greckiego γελανής, śmiejący się). Według testamentu tegoż fundatora dwie części Brzeźniczyjków i współziomków, trzecia część ślachty i dwóch Krakowczyków mieścić się w téj bursie powinno. A jako ta bursa oddaną jest pod protekcyą i opiekę kollegium większego, tak od niego na wzór innych burs ma sobie przepisane prawa i statuta, podług których podziś dzień się rządzi, i obowiązki, które wypełnia.

Krom oryginalnego od fundatora samego uposażenia w summie kapitalnéj 74,000 złotych polskich, żadnych innych świeższych nie miała i niema fundacyi. Ta summa 74,000 złotych polskich częściowo na różne dobra ziemskie wniesiona, tak była obrócona:

1) Summa 20,000 złotych cięży na dobrach Bogucice z przyległościami, na Dobranowicach i Soborowicach. Czyńsz oryginalny 1400 złotych, teraz przez połowę złotych 700.

2) Summa złotych 20,000 lokowana była na dobrach Sławce z podobnym czyńszem 1400 złotych, lecz przez połowę płacono tylko 700 złotych. Teraz ta summa przez

dziedziców przeniesiona na dobra Chwałowice i Żablików, bez wiadomości opiekunów i prowizora, o co, jako i o zatrzymane czynsze sprawa się toczy w grodzie lubelskim.

3) Summa złotych 1200 zapisana na dobrach Czajowice z czynszem rocznim złotych 840, lecz że te dobra poszły *in potioritatem*, z wydzielonéj bursie cząstki płacą tylko złotych 200.

4) Summa złotych 14,000 cięży na dobrach Kurozwęki z czynszem oryginalnym 980 złotych, teraz przez połowę złotych 490.

5) Summa złotych 8000 cięży na dobrach Alexandrowice, Kleszczowa i Podhełmie, od niéj czynsz oryginalny 480 złotych, teraz przez połowę złotych 240.

Dochodami téjże bursy zawiaduje prowizor i oraz rząd i karność młodzi mięszkającéj przez seniora utrzymuje. Rachuje się corocznie kollegium większemu z dochodów i wydatków, tak na utrzymanie alumnów, jako na sług, drzewo, reperacye i t. p. Prowizor powinien być z teologów, on jako i senior obierani bywają na konwokacyi kollegium większego.«

Pruszcz w dziele wyżéj wspomnionem mówi o bursie Śmieszkowicza: »*Contubernium Gelanianum, alias Śmieszkovianum dictum*, od doktora medycyny, akademii krakowskiéj natenczas rektora, człowieka *in latinis graecisque* literis biegłego, P. Wawrzyńca Szmieszkowica z Brzezin, na ziomków swoich i na ślacheckie dziatki *in vicinia* Brzezin mięszkające w roku 1646. fundowane, i dorocznym dochodem *sufficientissime* opatrzone. Do którego wszystko swoje dosyć dostatnie *ex operosis Medicinae laboribus* zebrane obrócił *peculium;* chcąc, aby *cultus divinus* przez alumnów jego był na potém promowany. Wystawione jest przeciwko małemu kollegium, kosztem niemałym, prowizorem jego powinien bywać z wielkiego kollegium theologiéj professor, który Brzezinszczyków za radnych panów miasta pomienionego zaleceniem, a ślacheckie dziatki za X. Proboszcza brzezinskiego attestacyą przyjmować i wszystkie potrzeby do stołu należące opatrować

ma, do tegoż prowizyi należą anniwersarze dwa, jeden w Krakowie w kościele ś. Anny, drugi w Brzezinach; senior pomienionéj bursy i bakalarz szkoły brzezińskiéj farny, którym według ordynacyi testamentu tego fundatora mają być oddawane na każdy rok za prace ich *condigna salaria.*«*)

*) Znalazłszy wyciąg mały z statutów téj bursy, uczyniony w 17. wieku, umieszczam go tu dosłownie.

Ex statutis Contubernii Smieszkoviani depromtum.

Statutum 23.

De concernentibus vitam studentium erga se invicem. Nullus contra alium cujusque idiomatis verba confusiva, aut detractoria, famam alterius denigrantia fulminare rixose audeat, ut nationes confudendo, aut cognomina imponendo, vel quovis alio modo detrahendo, sub poena quatuor grossorum, et si a tali detractione cessare noluerit, et per seniorem monitus fuerit, extunc puniatur in octo grossis, et si in tertio, puniatur fertone, et si quarto, et de hoc sufficienter convictus fuerit, de contubernio excludatur. Hoc idem de impedientibus caeteros in studiis intelligitur.

Quod si alium percusserit, aut arma contra aliquem portaverit, prima vice reponat communitati fertonem pro poena. Si monitus non cessaverit, puniatur in duplo,si tertio de domo excludatur. Si vero quispiam manus violentas injecerit in alium ipsum offendendo, et offensa enormis fuerit, parti laesae satisfacere tenetur et de domo excludatur irrevocabiliter.

Quodsi quis alterum maxillaverit, vel depilaverit et illud factum fuerit circa fabulam (zapewne: tabulam), secus simpliciter de domo excludatur. Si autem in alio loco occulto, vel publico hoc factum fuerit, reus pro poena reponat fertonem et parti laesae satisfaciat verbis deprecatoriis, praesentibus personis, coram quibus confusio (?) fuerit sibi illata. Si quis alterum laeserit sic, ut vel vulnus aliquod notabile, vel effusio sanguinis apparuerit, parti laesae satisfaciat juxta arbitrium senioris et suorum consiliariorum et pro poena solvat mediam marcam irremissibiliter vertendam pro utensilibus domus.

Statutum 24.

De concernentibus bonum utile Communitatis.

Nullus ex studiosis mensam, scamnum, ostium et quaevis alia supellectilia domus quibuscunque nominibus generalibus aut specialibus censeantur incidere, aut alio modo laedere audeat, quod si quis oppositum facere convictus fuerit, pro primo solvat quatuor

Te siedm burs z uposażeniem utrzymały się aż do ostatecznego rozbioru kraju. Ale prócz nich były jeszcze w rozmaitych epokach przy akademii krakowskiéj następujące bursy bez uposażenia:

8) *Bursa Majętnych.*

»Kiedy i przez kogoby — mówi Muczkowski — ta bursa była założona, dotąd wyśledzić nie mogłem. W aktach rektorskich z r. 1468. znajduję wzmiankę, iż Mag. Joannes Pylcza był jéj seniorem. I późniéj tu i owdzie o niéj wspominają. W roku 1470. za rektorstwa Piotra z Gaszowycz m. d. uniwersytet pozwolił kollegom większym mięszkać w bursie majętnych. Bursa ta, w któréj r. 1473. Mag. Marcin z Krakowa był prowizorem i seniorem w r. 1475. albo się gdzieindziéj przeniosła, albo już nieistniała, jak wnosić można z postanowienia kollegium większego, którem ten dom na mięszkanie dla kollegów mniejszych przeznaczono.«

---

grossos, secundo duplum, tertio triplum et sic consequenter. Idem vero intelligitur de picturis parietum, aut ostiorum, immo ut expressius dicatur, non solum de picturis, ast etiam de maculationibus saedis eorundem. Nullus audeat in sua camera candelam ad parietem affigere, per quod facillime potest exustio, vel ad minus denigratio esse ipsius, sub poena sex grossorum; et si ab hoc cessare noluerit et per seniorem admonitus fuerit, solvat duplum, tertio triplum, et sic consequenter.

Nullus studiosorum de camera sua vel aliena urinam, aquam vel quemcunque liquorem in plateam fundere praesumat, per quam fusionem alicui, vel aliquibus praetereuntibus nauseam generare videretur, sub poena fertonis. Nullus etiam scopas aut quisquilas ex fenestra in plateam ejicere audeat, quod si quis haec facere compertus fuerit, puniatur. Nullus cum candella sine laterna ad secretum tempore nocturno audeat progredi, aut ad fores, vel parietes ibidem candellam applicare, sub poena octo grossorum, quod si quis per seniorem monitus non destiterit facere, puniatur in duplo, si tertio, puniatur in triplo, et sic consequenter. Idem intelligitur de foedantibus sedes secreti.

Nullus audeat lapidem in contubernio jacere, per quem faciliter sequi possit ruptura Lithostrati, sub poena duorum grossorum,

9) *Bursa węgierska.*

„W rękopiśmie *Liber sententiarum Petri Lombardi* w bibliotece uniwersyteckiéj zachowanym, na pierwszéj jego karcie pergaminowéj czytamy, iż w roku 1476. dnia 27. Sierpnia M. Wojciech z Brudzewa, naówczas senior w domu panów Myelstyńskich na ulicy brackiéj, inaczéj w bursie węgierskiéj, do kollegium mniejszego został powołanym; zkąd się pokazuje, iż tu już przed rokiem 1474. znajdowała się bursa węgierska. W r. 1478. jak świadczą akta rektorskie, był jéj seniorem Antoni, brat M. Jana z Kraszyna (de Craschina). Ale niedługo musiała się ona tu utrzymywać, kiedy w uchwałach uniwersytetu z r. 1483. czytamy, iż Jan z Głogowa, także Głogier nazywany, dom, w którym dawniéj było kollegium nowe, najął od uniwersytetu na lat trzy, po 9, 12 i 14 grzywien rocznie, dla Niemców uczniów swoich. W roku zaś 1486. tenże ponowił najem na rok jeden za 18 grzywien, dla Węgrów,

---

qui autem secundo facere attentaverit, puniatur in duplo, et sic consequenter.

NB. Hoc statutum infra scriptum ex statutis contubernii Geloniani et aliorum desumptum, pro lege perpetua acceptatum ad observandum in hoc contubernio.

Quamvis ex juris dispositione in causis, quae criminalem actionem sapiunt et opinionem hominum gravant, ad convincendum reum probationes debent esse luce clariores, quia tamen his diebus malis dolus et malitia hominum excreverunt et ab hoc plerique damna plurima caeteris per furtum irrogant et tanto quidem cum majori audacia facta committunt, quanto minus se convici credunt; ne igitur in toto crimina maneant impunita et audacia malorum compescatur, statuitur, ut de cetero hic casus tali modo dijudicetur. Quod si duobus, tribus, aut pluribus consociis in una camera manentibus alicui vel aliquibus ex eis vestes, aut aliae res furtim substrahantur, deficientibus probationibus claris, aut praesumptionibus violentis, nihilominus tamen suspicionibus contra concamerales accedentibus, damnum in camera commissum debet aequaliter partiri inter omnes concamerales, illo etiam cui damnum factum est, sub eadem conditione computata. Itaque juxta aestimationem et valorem rei perditae quilibet det partem suam damnum passo, defalcando ipsius partem.

lub innych uczniów do uniwersytetu uczęszczających. A kiedy w układzie o najem czytamy, że tu już Węgrzy mięszkają, z pewnością zatém wnosić można, iż czas zawiązku bursy węgierskiéj w tym domu przed tym rokiem kłaść należy; lubo ztąd nie wypada, żeby jéj już dawniéj przy jagielońskiéj szkole wcale nie było; kiedy pod rokiem 1470. w aktach rektorskich wzmiankę o niéj znajduję. Tak więc o 22 lat wcześniéj, a może i dawniéj, utrzymywał się w Krakowie ten zakład, którego początek bezimienny uczony węgierski, wydając w Budzie w roku 1821. odpis z rękopismu biblioteki uniwersytetu naszego, książki *Regestrum bursae Cracoviensis Hungarorum* hr. Szecheny przez ś. p. Bantkiego udzielony, z najdawniejszéj w nim daty do roku 1492. odnosi i powstanie téj bursy bliższym stosunkom Krakowa z Węgrami przez wstąpienie na tron węgierski Władysława II. króla czeskiego, a brata naszego króla Zygmunta I. przypisuje. Wszakże już w r. 1491. dnia 1. Października dom ten wynajęto Michałowi z Waradyna na lat dwa *pro natione Ungarorum duntaxat.* Ale w następnym roku na jego prośbę uwolnił go uniwersytet od układu; a dom ten wynajęto na lat trzy Janowi Sommerfeltowi, prof. z kollegium mniejszego, z wolnością przyjmowania na mięszkanie studentów z jakiegobądź kraju. We trzy lata późniéj już Węgrzy dom ten najęli i odtąd ciągle w nim do roku 1538. mięszkali. W roku 1535. dnia 10. Października postanowiono: żeby z tego domu usunąć Węgrów, którzy go sobie przywłaszczają, twierdząc, jakoby mieli jakieś prawo posiadania go, chociaż nic do niego nie mają. Uniwersytet bowiem dom ten na ulicy brackiéj stojący za własne pieniądze nabył od sukcessorów Melsztyńskich i t. d. Niesłusznie więc w rzeczoném *Regestrum bursae* na stronie 58 i 59 użala się autor, jakoby uniwersytet wydarł Węgrom bursę, która przez ich przodków miała być nabyta.« Tyle o bursie téj Muczkowski. Wiszniewski podaje o niéj następujące szczegóły: »Po śmierci Macieja Korwina króla węgierskiego w roku 1490. upadła wśród zaburzeń akademia,

niegdy przez cesarza Zygmunta w Budzie założona; odtąd młodzież węgierska pragnąca wyższych nauk udawała się do Rzymu, Bononii i Padwy, albo do bliższéj a kwitnącéj wówczas akademii w Krakowie, gdzie w r. 1491. założył dla nich magister Michał de Varadino bursę w domu Melsztyńskich za 540 czerwonych złotych przez akademią niegdyś kupionym. Wreszcie bliskość i sława akademii, wielkie jéj przywileje, bezpłatna nauka, przychylność przez Zygmunta I. krewnego króla Jana Zapolya, dla Węgrów okazywana, ściągnęły wielu Węgrów świeckiego i duchownego stanu na nauki do Krakowa.«

»Szerząca się w Niemczech i Szwajcaryi reformacya, któréj nasiona jednocześnie Luter, Zwingliusz i Kalwin żarliwie rozsiewali, była powodem jéj upadku, młodzi albowiem Węgrzy pod pozorem udawania się do akademii krak., wymykali się do Niemiec, a nawet z saméj bursy węgierskiéj wielu udawało się do Niemiec i kilkakrotnie wracało z nowościami, któremi się tam napoili i o takowych pisane w języku węgierskim księgi w Krakowie wydawali. Odtąd więc zamiast do Krakowa śli do Wittembergu lub Tubingi, a bursa węgierska coraz mniéj miała mieszkańców. Węgierscy biskupi widząc, iż księża, którzy w Krakowie stopień bakałarzów i magistrów otrzymali, śli potém do Niemiec, usiłowali szkoły w kraju podźwignąć. Za staraniem więc strygońskiego arcybiskupa *Olahi* szkoły i seminaryum kleryków oddano Jezuitom i prócz Rzymu i Wiednia za granicę na nauki udawać się księżom zakazawszy, wszelkiego wsparcia ich pozbawiono i postanowiono nieprzyjmować do urzędów duchownych, tylko wychowanych i wyuczonych w dyecezyi. Wędrówki młodzieży węgierskiéj do Niemiec i przedsięwzięte dla zapobieżenia temu przez strygońskiego arcybiskupa środki i wojna domowa w Węgrzech, były przyczyną wyludnienia i upadku bursy węgierskiéj w Krakowie.«

»W roku 1535. uniwersytet postanowił Węgrów z walącego się domu wydalić, ile że go już sobie przywłaszczać zaczęli. Wszelako dopiero w r. 1557. przeniesiono

ich do bursy niemieckiéj, czyli (jak się wówczas nazywała) nowéj; bo bursa węgierska źle utrzymywana nie mięszkalną się stała; obiecując im zwrócić bursę, gdy ich liczba powiększy się. Urażeni o to Węgrzy, pisali przez posła swego, (który po śmierci Jana Zapolya przybył do Krakowa), z żalami do biskupa swego naówczas królestwem rządzącego, który wstawił się za nimi do biskupa krakowskiego; lecz gdy Węgrzy nie mogli pokazać jakim prawem bursę posiadają, odłożono tę sprawę do przyjazdu Zygmunta. Tymczasem wysłany przez nich do Węgier bursista z prośbą o wsparcie nie wrócił, a w następnym roku już tak mało było Węgrów, iż z rozkazu rektora, do bursistów węgierskich trzech Polaków przyjęto. Z końcem tego roku upadła bursa, gdy już Węgrzy na nauki do Krakowa nieprzybywali, kilku więc Węgrów z seniorem sprzęty stare bursy węgierskiéj przedali za sześć złotych, inne do swego użycia obrócili i rozproszyli się po mieście, ofiarowanego sobie przez akademią w bursie filozofów mięszkania nie przyjąwszy dla nienawiści ku Mazurom i Górskiemu. W bursie węgierskiéj nie było Słowian ani Saxonów, ale same Madjary, którzy nawet o podniesienie zaniedbanego swego języka starali się, jak dowodzą księgi w madjarskim języku przez nich w Krakowie w połowie szesnastego wieku wydane.«

»Prócz dziesięciu brył soli na prośbę posłów węgierskich téj bursie przez Zygmunta I. w roku 1510. darowanych, nie masz w *regestrum* żadnego śladu funduszów, z których się bursiści utrzymywali. Zdaje się, że tu przebywali kosztem rodziców, biskupów lub panów węgierskich, a ubożsi mieli utrzymanie z opłaty przez majętniejszych przy wschodzie do bursy składanéj. Węgrzy mięszkający w bursie węgierskiéj wybierali z pomiędzy siebie seniora i konsyliarzów, którymi zawsze bywali Madjary. Mieli swoję kaplicę w kościele OO. Franciszkanów i własne statuta. Cała zaś ich biblioteka składała się z następujących książek: *Liber priorum Aristotelis, Grammatica Petri Helie, Liber Bibliorum i Liber de Anima.*«

10) *Bursa niemiecka.*

»Bursa niemiecka w r. 1483. przez Jana z Głogowa otworzona, była początkowo w domu, który później przez uniwersytet dla Węgrów był przeznaczonym, gdzie ją też po Głogowczyku Jan Sommerfeldt w roku 1488. utrzymywał; jak się dowiaduję z postanowień uniwersytetu, tudzież akt rektorskich, w których jako *de bursa Almanorum* senior jest wspomniany. Ale już w tym roku bursa ta snadź z seniorem przeniosła się na ulicę ś. Anny, gdyż w uchwałach uniwersytetu czytamy: iż rektor Maciéj z Kobylina zwołuje d. 21. Maja uniwersytet w celu naradzenia się względem bursy niemieckiéj na ulicy ś. Anny, tudzież węgierskiéj i bursy ubogich. W Październiku t. r. Sommerfeldt znowu dom Melsztyńskich na ulicy brackiéj od uniwersytetu na lat trzy najmuje. Jan z Głogowa wystawił w tyle kollegium większego dom drewniany na bursę dla Niemców. Ta zgorzała w r. 1523. W roku 1655. przez Szwedów została spaloną, a pusty plac w r. 1668. za rektorstwa Makowskiego objęto obmurowaniem kollegium większego. W roku 1553. prokurator uniwersytetu Mikołaj z Szadka, téj bursy prowizor, zapobiegając zupełnemu tego domu upadkowi, wynajął go Janowi Maryi, Włochowi z Padwy, kamieniarzowi królewskiemu, z warunkiem, iż gdyby przez obrabianie kamieni lekcyom przeszkadzał, po roku z mięszkania będzie musiał ustąpić. W roku 1557. uniwersytet bursę tę dawniéj niemiecką a późniéj nową nazwaną, nadał Węgrom po usunięciu ich z domu na ulicy brackiéj, który z przyczyny kilkadziesięcioletniego w nim mieszkania za swój własny uważać chcieli. A gdy Węgrzy z czasem Kraków opuścili, wynajmowano ją rozmaitym osobom z warunkiem: żeby w niéj uczciwych i tylko katolików mieszczono! (Muczkowski: *Mięszkania* str. 40.) Wiszniewski dodaje jeszcze o téj bursie:

»Bursa nowa, którą późniéj Jan z Głogowy dał własnym kosztem zmurować, stała podobno na ulicy franciszkańskiéj. W roku 1444. uniwersytet postanowił: aby tu

wykładano czwartą księgę prawa kanonicznego, aby bakałarz jeden dawał lekcye medycyny; nadto magistrowie nauk wyzwolonych, którzy nie mieli godzin i miejsca w *Collegium majus*, mieli tu dawać lekcye *in artibus* i odprawiać dysputy. Pozwolono nadto odbywać tutaj promocye na magistrów i doktorów wszystkich fakultetów.«

11) *Bursa czeska.*

Muczkowski mówi o téj bursie: »Putanowicz w tylekroć wspomnianem dziele: *Stan Uniwersytetu* mówiąc o bursie filozofów, w któréj początkowo mieszkali sprowadzeni z Pragi professorowie filozofii, dodaje: że gdy się, według podania, z czasem przenieśli do kollegium wielkiego, bursę na mieszkanie swym ziomkom oddali, w któréj ci tylko ze spólnéj składki, czyli opłaty utrzymywali się. Co daléj pisze, iż bursa ta przez Czechów swoim współziomkom oddana i ztąd zdawien *bursa Theutonicorum* była nazwana, wniosek ten jest mylny: bo lubo Czechy przez Niemców za kraj niemiecki oddawna były i są uważane, nie wypada ztąd jednak, żeby ich kiedykolwiek Polacy, lub też krajowcy samych siebie, za Niemców uważali. Nazwisko bursy niemieckiéj powstało ztąd, iż tu późniéj mieszkali w domu przez Głogowczyka wystawionym. Kołłątaj w dziele: *Stan Oświecenia w Polsce* Tom I. pag. 242. niewiem zkąd wyjętą podaje wiadomość, iż w Krakowie były dwie bursy czeskie, jedna dla ubogich, druga dla bogatych. Ja dotąd jeszcze żadnéj wzmianki ani o jednéj w archiwum uniwersyteckiem nieznalazłem.«

12) *Bursa grochowa.*

O bursie téj wspomina Wiszniewski. »Była bursa grochowa (bursa pisarum) na ulicy kanonnéj, czyli zamkowéj przez Novagiusa z Tenczyna dziekana krakowskiego zmurowana, którą była kapituła i biskup krakowski Oleśnicki darował dla kanonistów. Tę w r. 1469. za rektorstwa Jana z Latoszyna oddała akademia kapitule za plac w tyle

Collegium artistarum leżący, gdzie dawniéj była synagoga i szpital żydowski, za 600 grzywien. I to była bursa nowa, którą dał własnym kosztem zbudować Jan z Głogowy.« — Czy ta bursa grochowa nie jest jedną i tą samą z bursą nową, czyli niemiecką, niewiadomo mi.

Bursy te nazywano niekiedy kollegiami, może dla tego że w nich odbywały się także lekcye.

e. **Borkany.**

»Stanisław Borch — mówi Putanowicz — dziekan katedralny krakowski, osobliwszy dla ubogich studentów dobrodziéj, legował był pewny kapitał z czyńszem widerkauffowym corocznym, z któregoby akademia podług proporcyi dochodu wspomagała co tygodniową jałmużną, ubogą młódź w szkołach swych uczącą się. Za jego przykładem poszło wielu akademików i różnych osób, zwłaszcza duchownych, którzy zebranym z oszczędności groszem dla ubogich studentów podobneż poczynili fundusze, częścią na dobrach, częścią na kamienicach zapisane. Te w początkach swych podług dawnej monety kurrencyi były dosyć znaczne. Za czasem gdy moneta drobniała, summy także kapitalne z nieskończoném ukrzywdzeniem ubogiéj młodzi uczącej się zaledwie nie zniszczały.«

»Szafunek tych jałmużn złożonym jest w ręku prowizorów, których akademia i kollegia obierają, z oddawaniem rachunków i wydatków, akademii i kollegiom.«

Summy te borkanami, od nazwiska swego założyciela, zwane, wynosiły w ogóle w złotych 147,674, w dukatach węgierskich 2333, w dawnych grzywnach 300. Procent oryginalny wynosił 10,269½ zł. 103 dukaty, 41 grzywień; w roku zaś 1773. tylko 4764½ złotych. Pierwszym który taki fundusz w r. 1530. zapisał, był sławny Grzegorz z Szamotuł. Większa część funduszów przeznaczoną była na wspieranie plebejuszów zwykle z miejsc, z których legatorowie pochodzili; tak np. Grzegorz z Szamotuł przeznaczył swój fundusz na ubogich Szamotulczyków i Poznańczyków, nauk w akademii słuchających, Sebastyan Petrycy rodem z Pilzna dla Pilznańczyków i t. p.

f. **Kanclerz i podkanclerze akademii.**

»Kazimierza w. myśl była, aby kanclerz królewski krakowski, był oraz i akademii kanclerzem. Atoli ustanowienie to Kazimierza odmienił w bulli swojéj Urban V. papież, co się daje widzieć z brewe do króla pisanego. Na fundamencie więc ustawy ś. stolicy apostolskiéj książę biskup krak., nietylko jest *natus cancellarius*, ale oraz i konserwator akademii, podług przywileju Władysława Jagiełły.«

»Że zaś biskupi z senatorską godnością złączony urząd nie pozwala, ażeby kanclerz sam w osobie swéj na examinach ubiegających się o stopnie akademickie dość długich i pracowitych zasiadał, zwykł na miejsce swe kreować lub jednego całéj akademii, lub każdemu z osobna wydziałowi podkanclerzego, co do szczególnego kanclerza upodobania zależy. Na który urząd zwykła akademia upatrzone z pomiędzy siebie osoby podawać kanclerzowi do wybrania.«

»Powinność podkanclerzego jest prezydować na examinach kandydatów *ad laureas doctoratus* w właściwych wydziałach, a po skończonym examinie *licentiam conferre*, od czego zowią się *licentiati*. Pensyi do urzędu swego żadnéj stałéj nie mają, prócz prowentu akcydentalnego od promocyi, ale ten niekażdego roku bywa i nie bardzo bogaty.«

g. **Rektor akademii, jego jurysdykcya i konsyliarze.**

»Rektor akademii, który kieruje styrem tak biegu nauk, jako i wewnętrznéj policyi, rościąga swą władzę na wszystkie wszystkich wydziałów osoby i na młódź uczącą się tak w Krakowie, jako po innych koloniach od akademii zawisłych. Jego władzy poddani są także *scriptores* albo drukarze, *stationarii* albo księgarze i bedele z ich sługami, jako opiewają przywileje Kazimierza w. Władysława Jagiełły, Zygmunta I. i niektórych papieżów bulle potwierdzające. Ostatecznie roku 1746. August III. poddał malarzy jurysdykcyi rektora.«

»W moc rzeczonych przywilejów i statutów od akademii następnie podług prawa od królów sobie danego,

uformowanych, rektor jest sędzią właściwym swoich podległych w sprawach cywilnych i kryminalnych; od wyroku jego nie wolno appelować, ani suplik podawać, ani też żądać restytucyi *in integrum*. Wszelka appellacya jest nieważną.«

»Wzmiankowane osoby jurysdykcyi rektorskiéj oddane, nie wolno pociągać przed jakikolwiek sąd bądź duchowny, bądź świecki, pod karą 10 grzywien groszy pragskich na rzecz skarbu akademii. Z takowych osób gdyby kto (od czego Boże uchowaj) na jakim głównym występku był zdybany, kleryk do biskupa ma być odesłany, a świecki samego króla sądom podpada. »I takiż jednakowoż nie według praw krajowych, lecz według praw przez nas *aut judicem deputatum debebit judicari. Quinimo per bonorum hominum attestationem ad expurgationem illati criminis admittatur.*« Są to słowa przywileju. Łapać lub zatrzymywać winowajcę, nikt się ważyć niepowinien bez sług rektora i bez jego rekwizycyi i pozwolenia.«

»*Proscripti* od rektora nie powinni być ani w Krakowie, ani w Kazimierzu, ani gdzieindziéj od mieszczan, nietylko przechowani, ale nawet żadnych wiktuałów i likworów dostawiać lub przedać im żaden ważyć się niema.«

»Owszem do poskromienia nieposłusznych jurysdykcyi rektora, magistrat obowiązanym jest przysłać swoich pachołków.«

»Ma nadto rektor jurysdykcyą w potwierdzeniu testamentów i rozporządzeniu pozostałością po zmarłych bez testamentu akademikach, podług bulli Leona X. papieża.«

»Jednakowoż gdyby strona która widziała się oczywiście ukrzywdzoną, rozpoznanie wyroku jego konsyliarzom akademii, przywilejem Kazimierza, Władysława Jagiełły i innych królów nakazane.«

»Rektor na sądach swych w decydowaniu spraw używa processu summarycznego, odciąwszy wybiegi prawne, ażeby professorowie i uczniowie czasu do nauk potrzebnego nie trawili na kłótliwem z sobą prawowaniu się.«

»Urząd rektorski składa się z pisarza, którego rektor sobie podług upodobania obiera: powinnością jego notować czynności i wpisywać je w księgi. Za tę funkcyą pobierał od Żydów złotych sześć. Przybiera sobie także rektor do sądów niektórych assessorów z doktorów, mniéj lub więcéj, według ważności sprawy. Akta rektorskie dopiero od 1460 r. zaczęte zachowują się w akademii.«

»Konsyliarzami są: wszyscy exrektorowie, czteréj dziekani, doktorzy trzech wyższych wydziałów, prokurator, *orator tylicianus*, sendyk; do których podług zdania swego wolno rektorowi przybrać i niektóre inne osoby, tak jednak, aby ich więcéj niebyło jak 20, według statutu akademii.«

»Tych urząd jest sprawy z appellacyi od wyroku rektora odniesione, roztrząsać i gdy od rektora wezwani zostaną w zachodzących większéj wagi interessach akademii (gdy na prędce całéj akademii zwołać nie można) zaradzać i trudności ułatwiać, atoli zawsze *salva relatione in plena convocatione ordinibus academicis facienda; item salva approbatione vel reprobatione universitatis.* Innéj żadnéj jurysdykcyi konsyliarze nie mają.«

»Od wyroku konsyliarzów pozwolona jest appellacya do całéj akademii, lecz tam wytoczona (co się tylko praktykuje w rzeczach wielkiéj wagi) sprawa na nowo nie bywa reproponowana. Szczególnie po przeczytanych dekretach obudwóch instancyi, przystępuje się do głosowania: czy konsyliarze dobrze rzecz rozsądzili, czy appellacya jest słuszna, lub przeciwnie. Większość głosów rzecz rozstrzyga. Notaryuszem tak sądowym, jako i akademii jest dziekan wydziału filozoficznego.«

»Od wyroku całego uniwersytetu może jeszcze być rekurs, zwłaszcza gdy się sprawa toczy między professorami beneficiatami, do biskupa krakowskiego, jako kanclerza. Cokolwiek zaś kanclerz z rektorem i z dziekanami wydziałów, albo z większą częścią, osądzi, na tém bez wszelkiéj kontradykcyi przestać należy, pod karą exkomunikacyi i exkluzyi z akademii, według przywileju króla Alberta.«

»To jest cała jurysdykcya rektora prawami opisana co się tyczy sporów.«

»Krom sądowéj władzy rektora, obowiązkiem jego jest: 1) wglądać w życie i obyczaje professorów, mieć oko na ich pilność lub oziębłość w uczeniu, trzymać w karności młódź uczącą się. 2) Do niego należy składać konwokacye akademii, tak zwyczajne, jako i nadzwyczajne do naradzenia się około dobra powszechnego akademii, jako i w innych tysiącznych wynikających materyach, już domowych, już postronnych. Materye na tych konwokacyach decydowane bywają nawet *in conferendis lecturis et beneficiis*, wokacyach do kollegium i t. d. głosowaniem jawnem większością głosów. Te konnotuje sekretarz akademii, dziekan wydziału filozoficznego, jako i wszystkie konkluzye na raptularzu, które potém porządkiem wpisywane w księgi ku temu służące bywają: te zawsze przy rektorze znajdować się powinny. 3) On mandatem swym zgromadza wszystkie akademii stany na akty publiczne promocyi, na odprawianie anniwersarzów za królów fundatorów, dobrodziejów żywych i zmarłych w dni przepisane. 4) On opatruje professorów na różne akademie, kolonie i szkoły od akademii dependujące, posela ich i odwołuje według zamiaru czasu i okoliczności. 5) On wyznacza wizyty do wszystkich burs i szkół do powzięcia informacyi, czyli w obrębach swych zachowane są prawa, młódź mięszkająca w tychże bursach, szkołach, kamienicach najemnych, w jakiéj żyje karności i jaki jéj w naukach postęp.[1]) 6) Do niego należy dawać pozwolenie

[1]) Marcin Szyszkowski, biskup krakowski w urządzeniu swojem dyecezyi pod tyt. ***Reformationes generales*** etc. str. 45. zastrzega wyraźnie, aby rektor sam te wizyty po bursach odbywał: »Contubernia, seu bursae Academiae cracoviensi immediatae subjectae, earumque seniores seu praefecti a rectore academiae cum duobus adjunctis quos sibi assumpserit, visitentur, saltem bis per singulos annos, ibidemque de vita et honestate seniorum ac studiosorum disciplina, an ea juxta praescriptum domus ac constitutiones contubernii, servetur, inquirant: accepta et expensas ex proventi-

drukowania wydawanych od professorów szkólnych lukubracyi. 7) On wyznacza rewizorów do wszystkich księgarń i aptek, aby w tamtych nie były przedawane obcemi błędami księgi zarażone, a w tych lekarstwa lub niedoskonałe, lub raczéj szkodzące ludzkiemu życiu, jak pomocne. 8) Do rektora należy wyznaczać prywatnych professorów, tak do dworów ślacheckich, jako i w domy miejskie. Słowem, jako serce jest w ciele ludzkiem *primum vivens*, tak rektor w akademii jest *primum movens*.«

»Rektor akademii obieranym bywa *via compromissi*, to jest: 1) cała akademia z pomiędzy siebie obiera większością głosów 9 elektorów z doktorów wszystkich fakultetów, professorów, bakalarzy, w któren poczet wchodzi dwóch paniczów z młodzi akademickiéj. 2) Ci 9 elektorowie dawszy rękę prezydującemu w akcie elekcyi, że będą popierać dobro wspólne akademii, wychodzą z *auli* akademickiéj do sali wspólnéj (stubam communem) kollegium większego i tam obierają, nie już z pomiędzy siebie, lecz z pozostałych doktorów i professorów, którzy się w *novemwiracie* nie mieścili, innych siedmiu elektorów i professorów, którzy w głos przeczytani i od prezydenta słowem *placet* potwierdzeni bywają. 3) Ci wychodzą tym sposobem jak i pierwsi i obierają innych pięciu elektorów takowych, którzy się w liczbie dziewięciu ani siedmiu nie znajdowali. 4) W tych pięciu elektorów mocy złożona jest wolność lub obrania nowego rektora, lub potwierdzenia dawnego. Reelekcya jednak nie może trwać tylko do trzech zamian, to jest do półtora roku. Co wszystko dzieje się większością głosów.«

»Tak obrany lub potwierdzony rektor bywa proklamowanym od pierwszego z pięciu elektorów, i od prezydenta (jeżeli niema jakiéj prawnéj przeszkody) przez *placet*

---

bus ad communem mensam pertinentibus, ad calculos revocent; injurias et oppressiones, si quas studiosi a senioribus patiuntur, ibidem audiant, cognoscant et decidant: appellatione tamen ad episcopum tanquam studii ordinarium et cancellarium, concessa.«

i *vivat* wykrzykniony.[1]) W dni ośm przy inauguracyi swojéj pierwszego z *kwinkwewiratu* elektora przysięga

[1]) Przykład takiego wyboru rektora, wyjaśniający rzecz jeszcze lepiéj, przytaczam tu z współczesnego rękopismu: »Anno Domini 1655. die 16. Octobris. Convocata fuit alma Universitas per mandatum Clarissimi et Excellentissimi Domini Gabrielis Ochocki tanquam Vicerectoris longe Vigilantissimi et ex consensu proximae praesentis Convocationis, ad eligendum novum M. D. Rectorem post sacrum de Sancto spiritu celebratum in lectorium DD. Theologorum. Cui praesidebat juxta consuetudinem Excellentissimus et Reverendus Dominus M. Martinus Słonkowicz philosophiae et Medicinae doctor. In qua quidem ex omnibus quatuor facultatibus electi sunt primi novem Domini Electores. Ex theologica facultate cum unus tantum esset, is idem fuit electus A. R. D. Nicolaus Sulikowski s. theologiae doctor. Ex juridica electus fuerat Perillustris et Admodum Reverendus D. Adamus Roszczewicz J. U. D. et professor, Canonicus Cracoviensis. Ex medicina clarissimus D. Gabriel Ochocki, Philosophiae et Medicinae doctor et professor. Ex philosophica Excellentissimus Dominus Lucas Piotrowski regius in academia philosophiae professor. Pro baccalaureo s. Theologiae ex baccalaureis Juris et Philosophiae V. D. Nicolaus Supczyński Art. et Philos. baccalaureus Josephus Szczucki. Ex generosis dominis studiosis Generosus Dominus N. Sewerynowicz et Generosus Dominus Mathiawski.

Secunda electio septem viratus talis fuit:

»Ego M. Gabriel Ochocki Philosophiae et Medicinae doctor ac Professor, consul cracoviensis, meo et meorum D. Conelectorum nomine elegi et electos pronuncio septem viros, qui habebunt potestatem eligendi quinque viros. Qui quinque viri habebunt potestatem eligendi M. D. Rectorem pro instanti commutatione hyberna. 1) Ex theologica facultate substitutum Excel. et R. Dominum Simonem Makowski collegam Minorem, Canonicum SS. Omnium, Cursus philosophiae Professorem vladislavianum. 2) Ex facultate juridica A. R. D. Samuelem Furmankowicz Can. SS. Omnium, Professorem Novorum Jurium. 3) Ex Medica facultate Clarissimum et Excellent. D. Petrum Mucharski Philosophiae et Medicinae doctorem, Anatomiae professorem. 4) Ex philosophica facultatate Excel. Dom. Christophorum Stellanowicz, Collegam minorem. Ex DD. Collegis Minoribus Excell. Dominum Stanislaum Slacheta, collegam minorem et eloquentiae professorem. Ex DD. Professoribus extraneis Exc. D. Jacobum Baltazarowicz Philosophiae Doctorem Contubernii Gelonianii seniorem et 7) Excellent. Dominum Florianum

poprzedniemu rektorowi: 1) iż będzie według sprawiedliwości sądził. 2) że pieniędzmi będzie wiernie szafował. 3) że seryo będzie w niedbalstwa professorów wglądał.«

»Przeszkody zaś prawne są takie: jeżeli nie jest *actu laborans* (to jest, jeźli lekcyi nie miewa), chyba że będzie poprzednio od tego uwolnionym; jeżeli zwyczajnie nie mięszka w Krakowie, na Kazimierzu lub na przedmieściach; jeżeli jest obłożonym cenzurami, albo kondemnatami.«

»Wreszcie co się tyczy wieku, lat zapracowanych w akademii, lub też do jakiego wydziału należy, to się zostawia wolności elektorów. Zwyczajnie jednak obieranym bywa doktor lub professor wyższych wydziałów. Dochód rektora półroczni zależał był na 10 grzywnach od Kazimierza w. wyznaczonych na żupach solnych, które że

---

Barszczewicz in collegio Vladislaviano Grammatices Novodworscianum professorem.«

Tertia electio quinque virorum talis fuit:

«Ego M. Petrus Mucharski Philosophiae et Medicinae doctor professor meo et meorum Conelectorum Nomine elegi et electos pronuncio quinque viros, qui habebunt potestatem eligendi M. D. Rectorem pro instanti commutatione hyberna. 1) Clariss. et Excell. D. Martinum Radymiński Artisticae facultatis Decanum. 2) In loco Theologicae facultatis Exc. D. Joannem Czernek collegam Minorem. 3) Ex juridica facultate Claris. et Admod. Rev. Dom. Albertum Łanewski J. U. baccalaureum et professorem, cancellarium SS. Omnium. 4) In loco Medicae facultatis Excel. Domin. Stanislaum Jodłowski, seniorem Contubernii philosophorum. 5) In loco Philosophicae facultatis Excel. Dom. Andream Alexandrowicz, professorem in Collegio Vladislaviano Rhetorices.«

Quarta electio sic habet.

»In Nomine Domini Amen. Ego M. Martinus Radymiński Philosophicae Facultatis Decanus Majorum Proffessorum Collegii Trądnovicensis Professor, Sedis Apostolicae Protonotarius, meo et meorum DD. Conelectorum Nomine elegi unanimiter in M. D. Rectorem pro instanti Commutatione hyberna Perilustrem et Admod. Reverendum Dominum Adamum Roszczewicz. J. U. D. Romanarum Ecclesiarum Cathedralis Cracoviensis Canonicum et Collegiatae SS. Omnium archidiaconum.«

upadły, prokurator akademii zkądinąd zastępując złotych polskich 16 rektorowi wypłaca.«[1])

»Dystynktoryum rektora jest toga purpurowa aksamitna z takimże mucetem, galonem złotym obwiedziona, ktoréj w uroczystszych aktach akademickich poprzedzony od bedelli z dwiema berłami, a najuroczystszych z trzema, używa. W inne prywatniejsze akty, osobliwie żałobne, zażywa czarnéj togi z mucetem fioletowym.

h. **Bedelle.**

W zakładzie naukowym, w którym wszystko głównie na ceremoniale i ostentacyi opierało się, słudzy jego, czyli bedelle, grali wielką rolę. Putanowicz mówi o nich: »Bedelli są to przysiężni słudzy akademii, uczciwych jednak obyczajów i nieco literaci. Przysięgają rektorowi, iż mu będą posłuszni, iż na jego rozkaz zawsze się stawić powinni, iż sekretów akademii, któreby im były powierzone, nikomu

[1]) Miał on atoli i inne dochody. Między innemi Żydzi dostarczali mu, professorom, kollegiom i bursom na Bożenarodzenie i Wielkanoc pewną ilość cukru, pieprzu, imbieru, szafranu, gwoździków, cynamonu, rodzenków, ryżu, migdałów. Roku 1724. zamieniono tę daninę na summę pieniężną, do lat 28. Po takowych upływie za wdaniem się J. K. Branickiego, wojewody krakowskiego nastąpiła r. 1772. ugoda między akademią i synagogą, mocą któréj przedłużono na lat 26 okup pieniężny w ilości 500 złt. rocznie. Zawarowała sobie nadto akademia, aby synagoga należny kobierzec nowo obranemu rektorowi oddawała; dwom bedelom, którzy ją od wszelkich napaści, tumultów, aggrawacyi i impetycyi, osobliwie w święto ś. Wawrzyńca bronić powinni, każdemu wedle dawnego zwyczaju po złotemu na tydzień wypłacała, ryb na Wigilią Bożego Narodzenia i na W. Czwartek dostarczała; ażeby rektorowi po złotych 12, pisarzowi sądów rektorskich po złotych 6 kwartalnie, księdzu zaś seniorowi szkoły Bożego ciała po złotych 2 tygodniowo płaciła. Nawzajem zastrzegła sobie synagoga: ażeby studenci do miasta żydowskiego i ich łazien niechodzili, po sklepach nie napastowali, od żydów miejscowych, przejeżdżających lub wyjeżdżających opłaty i kozubalców nie wymagali; lecz tylko od obcych Żydów, jadących wozem po groszy 12, konno po groszy 6, od pieszo zaś idących po groszy 4 na szkołę wybierali. (Baliński: Starożytna Polska.)

z obcych nie wyjawią. Jeden z nich zazwyczaj bywa *fiscalis* sądów rektorskich; on przypozywa winowajców do sądu. Drugi ma oko na lektorów, czyli codziennie czytają lub nie, i rektorowi jako i dziekanom wydziałów co Sobota donosi. Obydwa gdy niosą berła przed rektorem, zażywają tog sukiennych lub kamlotowych jakiegożkolwiek koloru, byle nie czarnego. Oni roznoszą *in rothulo clauso* między professorów punkta na konwokacye, intymują rektorskie mandaty i t. p. Pensya jednego z nich wynosi na rok 16 złotych, i od mięszkania złotych 20, które im prokurator kwartałami wypłaca. Mają także niestały dochód od promocyi, lecz ten zawisł od chojności promowanych, tudzież dochód od żydów i akatolików.«

i. **Metryka czyli Album akademii i uczniowie.**

»Metryka akademii — pisze Putanowicz — w którą imiona i nazwiska promowanych i studentów, typografów i księgarzy wpisywane bywają, razem z fundowaną akademią wzięła początek. W tę metrykę, czyniąc honor akademii Władysław Jagiełło król, pierwszy się był wpisał (Władysław Jagiełło, jak wiadomo, pisać nie umiał) z wielą książętami i pany. Atoli tak szacowny starożytności klejnot, za wszczętym z browaru pobliskiego XX. Jezuitów r. 1719., w sam dzień św. Anny pożarem, z całém kollegium prawników, z którego naówczas był rektor akademii M. Wojciech Jodłowski O. P. D. i professor, z nienagrodzoną szkodą w perzynę poszedł.«

»Od téj nieszczęśliwéj epoki zaczęta metryka po dziś dzień się kontynuje. W tę metrykę zapisani podług przywilejów Kazimierza W. i Władysława Jagiełły, prócz exempcyi od jakiegokolwiek bądź sądu duchownego i świeckiego, mają sobie te nadane wolności. Słowa przywileju są: *Venientes ad studium* etc. (patrz na stronie 3.) Obowiązani zaś są: 1) do uszanowania i posłuszeństwa rektorowi. 2) Iż nie powinni innych zażywać preceptorów, którzyby do juryzdykcyi rektora nie należeli. 3) Nie powinni krzywdy *proprio motu* dochodzić, ale w tém prosić o assystencyą. 4) Powinni się wystrzegać wszelkich

błędów i kacerstw. 5) Iż dobro akademii w jakimkolwiek stanie będą, podług możności zechcą utrzymywać, do czego wszystkiego przysięgą się obowięzują.«

Wszyscy uczniowie, wyjąwszy tych, którzy u rodziców lub bliskich krewnych w Krakowie stali, albo też, których rodzice byli dosyć zamożni, aby do nich *professora prywatnego*, to jest tak zwanego później dyrektora, trzymać, obowiązani byli mięszkać w bursach lub w szkołach miejskich pod dozorem seniorów. Uczęszczając do kollegiów na lekcye, musieli nadto słuchać lekcyi po bursach lub szkołach przez seniorów wykładanych, składać co Sobotę examen z całotygodniowego postępu, wprawiać się w dysputy i odbywać rozmaite praktyki duchowne. Od czasów reformy akademii przez kommissyą edukacyjną, dozwolono każdemu uczniowi najmować sobie gospodę gdzie i jak mu się podobało. Akademia krakowska żarliwa w każdéj epoce o wiarę, albo raczéj o dobro hierarchii, rozciągała tę żarliwość aż do ubiorów swoich uczniów i już w 15. wieku zalecała, aby się po duchownemu nosili. Ta sama żarliwość akademii o wiarę kazała jéj tworzyć pomiędzy uczniami odrywające od nauk sodalicye[1]) i przyczyniała się niezmiernie do rozwolnienia karności pomiędzy uczniami, którzy już w 15. wieku z żydami, a w 16. z temiż i protestantami ustawiczne walki staczali, burząc ich domy modlitw, niedozwalając chować trupów, wyciskając na nich datki, kalecząc, zabijając żydów i innowierców, bez najmniejszego względu na wiek, płeć i ukształcenie.[2]) Swawola ta uczniów doszła do naj-

[1]) Czytaj: ***Bractwa jezuickie i akademickie w Krakowie*** Józefa Muczkowskiego.

[2]) Przytoczę tu kilka takich bezpraw uczniów akademii z Węgierskiego:

Slavonia reformata.

»Anno 1574. erat Cracoviae domus perampla lateritia, vulgo Brog appellata, concionibus Evangelicorum habendis dedicata: hanc die 12. Octobris sub interregnum, studiosorum et plebis miscellaneae faex, per integrum triduum summo impetu oppugnatam, et

wyższego stopnia podczas zatargów akademii z Jezuitami krakowskimi, gdy ostatni szkoły swoje w tém mieście otwo-

---

tandem expugnatam, vastarunt, bona Nibilium ibi deposita et thesauros ecclesiasticos diripuerunt. Inquisitione tandem facta per Petrum Zborovium Palatinum Cracoviensem, quinque sceleris complices ex plebe decollantur, caeteris principalibus impune dimissis. Hac impunita studiosorum licentia in causa fuit, ut sequenti anno 1575. mense Junii iidem petulantes juvenes conspirarent et conjurarent in aedis illius subversionem; et, nisi per sex hebdomadas, continuis praesidiis fuisset munita, ipsorum furori cessisset. Eadem domus postea bis exuritur: primum anno 1587. die 8. Maji, tempore interregni etc. Węgierski pag. 232.

»Anno 1575. Cracoviae, die 16. Junii, studiosi hortum, qui locus erat sepeliendis demortuis muro cinctus, invaserunt, sepimentum ejus diruerunt; sepulchrum Illustris Palatini Cracoviensis Myszkovii violarunt. Pari audacia anno 1577. die 21. Junii, idem indomitum pecus, impetum in eundem hortum fecit. Quod impium factum tertia vice Anno 1607. repetiit. Tunc vero cadavera promiscue, cujuscunque status et sexus, sine omni pudoris et honestatis respectu, sepulchretis exempta, concutiebantur, denudebantur, per vicos, plateas et campos disjiciebantur, epitaphia et lapides sepulchrales abrepta, in usum privatum adhibebantur. Xenodochium quoque in horto illo situm Anno 1607. die 10. Aprilis direptum, pauperesque misere tractati fuere.« Węgierski pag. 234.

»Cracoviae, 1. Junii 1578. corpus cujusdam matronae defunctae ad sepulturam vectum studiosi eruptione ex templo Omnium SS. facta, loculo ejiciunt, denudant, horrende vulnerant, adeo ut sanguis ceu ex vivo proflueret: denique passim per plateas restibus tractum, in Vistulam abjiciunt, nemine impediente, nedum in scelestos animadvertente.« Węgierski pag. 241.

»Anno 1593. Mos inde a multis retro annis invaluerat, maxima cum honestatis et pacis injuria, ut studiosi Cracovienses, singulis annua revolutione diebus Ascensionis Dominicae, mense Majo (interdum etiam pro festo Corporis Christi, quo armatae processiones instituuntur) hostiliter domus Evangelicorum invadant, et spolient, ad extirpandam eam, quam sudem in oculis habent, Evangelii haeresin. Primum hujus solitae insolentiae periculum fecerant hoc anno in domo Janusi Kalaj, natione Ungari, civis primorii Cracoviensis. Hunc 7. Maji adoriuntur; non domum tantum vastant et depraedantur, sed ipsum etiam vulnerant, et una cum conjuge pellunt. Similia hujus furioris exempla dabunt anni se-

rzyli. Akademia zapobiegała wprawdzie od najdawniejszych czasów téj swawoli swoich uczniów, wydając ustawy

---

quentes 1610. 1611. 1615. 1631. 1633. 1643. 1648.« Węgierski pag. 236.

»Anno 1597. Cracoviae d. 21. Februarii Sophia Morowna, virgo desponsata Alexandro Dixoni, eique perindie nuptura, moritur et Cracoviae sepelitur. Sequenti die studiosi, adjuti a vespillonibus, nocturno tempore corpus effossum omnibus spoliant et denudatum cadaver, pedibus coelum versus, capite ad terram obverso, omnibus spectandum ad murum erigunt ac sistunt.« Węgierski pag. 241.

»Anno 1610. et 1611. Cracoviae studiosi domum Kiliani Smidi, civis et mercatoris adoriuntur die 12. Maji, et merces ejus maximo damno afficiunt, Rectore Academiae nullum hac de causa facessente ipsis negotium. Sequenti etiam Anno, maximum fortunarum et vitae discrimen incurrit Simeonis Zagrzebscii civis et aurifabri Cracoviensis defuncti superstes vidua. Cujus domum cum invadunt petulantes studiosi, semel atque iterum, a militibus Magistratus civici et arcensis repelluntur: cumque pertinaciter spoliis et vastationi inhaererent, plurimi eorum globis transfiguntur ad mortem usque. Vidua illa certe furori indomito succubuisset, nisi sibi matura fuga, per vicinorum tecta elabendo, consoluisset. Duravit hic furibundus studiosorum tumultus tribus integris diebus.« Węgierski pag. 236.

»Cracoviae studiosi anno 1613. die 4. Aprilis, excursione facta in Stanislai Ivanii Karninscii pagum Alexandrovicias, sesqui milliari circiter Cracovia distantem, aedem ibi parochialem vastarunt, in cineres redegerunt, aliquot homines vulnerarunt, et Bartholomaeum Bithnerum Ministrum, humi provolutum auribus et barba protractum, vestibus spoliatum, sudibus praeustis exceptum et misere concussum, sauciatum, semivivum et jam interfectum rati, reliquerunt.« Węgierski pag. 231.

»Eodem anno 1613. die 19. Maji, Laurentius Habicht, interdiu, sine ulla causa, praeterquam quod Evangelicus esset, a Magistro quodam Acad. Cracoviensis fuste in platea cuidam rustico erepto, adeo horrende concussus fuit, ut vix domum suam ingressus vivere desierit.« Węgierski pag. 240.

»Anno 1620. Cracoviae d. 16. Maji cum corpus Hunterovae cujusdam Matronae, in funere 24. militibus robustissimis stipatum ipso meridie educeretur, ab armata studiosorum colluvie invaditur, et furori eorum 50 florenorum solutione eripitur.« Węgierski pag. 241.

nakazujące im mieszkać po bursach pod ścisłym dozorem, zabraniające nosić broni i t. p. Ale cóż potém, kiedy pa-

»Anno 1624. Cracoviae post festum Ascensionis Dominicae, colluvies studiosorum Lucianovicium, pagum sesqui miliari ab urbe distantem, sacris Evangelicarum destinatum, summo furore invadunt, sacellum Lucianoviciis imminens, in quo sepulchrum erat Generosorum Zelensciorum, pagi illius haeredum, diripiunt et igni exurunt.« Węgierski pag. 232.

»Anno 1629. Cracoviae d. 6. Julii Franciscus Rabi mortuus, ab uxore sua, ob metum studiosorum, in dolium absconditur. Cujus studiosi certiores facti, domum ingrediuntur, non prius desistentes, donec eis superstes vidua 100 florenos numeraret.« Węgierski pag. 241.

»Anno 1631. Die quadam summo mane, periculum ob praesentiam Zamojscii Capitanei Cracoviensis, nemine extimescente, studiosi plures domos depraedantur, nempe Dominici Brikiei et Davidis Strachonis Aurifabrorum, Laurentii Barsonis et Thomae Ferbusi Mercatorum. Auxilium miseris sed sero ferunt Milites praesidiarii, qui aliquot studiosos captivos duxerunt. Inquisitionem justitiae, principalibus autoribus inventis, urgebant Capitaneus Cracoviensis et illustris Princeps Zbaraviensis. Sed obviam eunte clero romano, Proceres a rigore remiserunt, resque impune dimissa.« Węgierski pag. 237.

»Anno 1633. Cracoviae Studiosi Isaacum Majerhofum, civem domo pedes protractum et passim per plateas truculenter quassatum, fustibus horrende exceptum, in lutum projeeerunt, et miserabile furoris spectaculum ex eo fecerunt, subinde solicitantes revocationem a fide Evangelica. Ipso palinodiam detrectante, ducunt eum in forum, ibique in puteo mersum sarcastice baptizant et scurriliter verba sacri fontis tractant. Ita viribus debilitatum per plateam castrensem, cum exagitationibus trahunt, et ad s. Petri aedem ponunt, a Jesuitis ipsis conversionem flagitantes. Sed cum eum recipere Jesuitae detractarent, s. Michaelis aedem deductus, Monachis discalceatis redditus, qui misericordia et stupore tacti, hominem misere excrutiatum intromittunt et domum ejus deduci curant.« Węgierski pag. 237.

»Ibidem die 6. Septembris 1633. a. Danielis le Duple, natione Galli, Cracoviensis civis et mercatoris gemmarii uxor pientissima moritur. Cum ad sepulchrum tacite domo eveheretur, proditione cujusdam scelestae faeminae a studiosis cracoviensibus in porta Tworzaniensi, intercipitur, curru ejectum cadaver et denudatum in lutum projicitur, tandem loculo impositum, per plateas volutatur,

trząc przez szpary, owszem podburzając ukradkiem uczniów przeciw szkołom jezuickim w Krakowie,[1]) przeciw inno-

concutitur, omnibus spectantibus, ipso quoque Rectore Academiae ista cernente. Post tragicam circumductionem, illud idem corpus Vistulae injicitur, lapide, ne emergeret, collo alligato: sed a piscatoribus perendie exemptum et consanguineis traditum, Wielganociam devehitur, ibique honorifice sepelitur.« Węgierski pag. 242.

[1]) To podburzanie uczniów przeciw Jezuitom nie było narodowi tajném, jak to dowodzi następujący wyciąg z biografii Tomasza Zamojskiego, kanclerza w. koronnego, starosty krakowskiego i t. d., dotąd drukiem nieogłoszonéj. »Pod tęż Pańską (Tomasza Zamojskiego) chorobę, dano Panu znać z Krakowa o wielkiéj insolencyi młodzi przy akademii krakowskiéj bawiącej się (1630.) że *aemulationes* mając ze studentami jezuickimi i z dawna częste z nimi akademiccy studenci zwadki stroiąc i wtenczas coś byli wyrządzili nieforemnego *in barbam* samych Ojców Jezuitów. Czego Pan nasz nie chwaląc, a jako starosta tamecznego miejsca, któremu obmyśliwanie wszelakiego bezpieczeństwa ludziom każdéj kondycyi w Krakowie mięszkającym należało, przestrzegając, aby za jego urzędu swawola wszelaka pohamowaną była, wprzód urzędnikom swoim grodzkim przez listy swe przykazał surowo, aby na wszelakie insolencye i zuchwalstwa pilne mieli oko, kazawszy na to przybrać piechoty, aby ich zawsze na zamku było sto służałéj i rotmistrza onym przydawszy, a potém do akademików krakowskich w téjże materyi napisał temi słowy:

Excellentissime Domine Rector, Domine Amice observandissime!

Po dwakroć już Ojcowie Jezuici krakowscy i urzędnicy moi grodzcy oznajmują mi, że nietylko po mieście krakowskiém w ulicach, i w tém, o które z WMciami prawo wiedli, kollegium, ale już i w kościele *et paene ad ipsas aras* wielkie koncepty (sic) i ludzie *scandala* odnoszą; *levissimum hoc et puerile jura tuendi genus*, nietylko *universitatem* taką *toto orbe celeberrimam non decet*, ale i jednemu człowiekowi, w którymby *amica salus* była, podobać się żadną miarą nie może. Bronić każdemu praw swoich godzi się, póki mu prawa staje, ale samemże prawem gwałtem i suknie swojéj na kim ją ujrzysz, zdzierać się w Polsce nie godzi. Nie widzę też tu żadnéj nadzieje, aby kto *decreta pontificia*, *regias fundationes* pennałami i kałamarzami wykołatać kiedy miał. Są i były i podobno inaksze *servandorum jurium* sposoby, jest siła takich, którzybyście jedno nam ukazali swoje *jura*, które tak

wiercom, mazała lewą ręką to, co pisała prawą. Jak

długo *sinu fovetis*, pomogliby *maturo non puerili consilio* WMciom *si qua in parte laeditur indemnitatem* akademii tamtéj *tueri*. Dostało mi się *obiter* ostatniego Ojca św. dekretu, który, lubobym życzył, aby był inaczéj w prawach i zwyczajach téj korony informowany, ale jakożkolwiek się stało, *potestas* jego nie tak *in metropoli regni expurgari et expugnari* ma *in ipsa sui arce*, to jest, papież w kościele po tak surowych inhibicyach. Samiście WMP. do Ojca św. się udali, od niego sądzeni jesteście, *ejusdem decreta* nie przyjmujecie, a to tak *publice*, że to przed samemi ołtarzami i oczyma boskiemi oświadczacie. Macie dosyć ratunku i z samego województwa Krakowskiego, które i *prudenter* i z poszanowaniem przystojnem Majestatu Pańskiego *causam* WMciów *susceperunt*. Takiemi WM. *mediis* kontentujcie się, bo takim sposobem, jakim się poczęło *profiteri publicam rebellionem* przeciwko stolicy apostolskiéj *in principe regni urbe*, a po prostu jawna *haeresis est*, *non ferret* tego Pan Bóg i te *sacra pignora*, które bronią zrzenice tamtéj korony, pewnie pomogą za sobą u Pana Boga, a każdy, który w to wejrzy, po co do kościoła chodzi, a nie jest sikofantą, musi na takie rzeczy *ingemiscere*. Wejrzyjcie jedno WM. *in periculum* młodzi tej, *quorum animos* konniwencyą *jugulatis*, a podobno co drugim w Krakowie rozumu przybyć miało, i zdrowia i członków ubędzie. Ale i to uważcie *quo oculo* i król JMci i ci, którzy to miejsce mają poruczone, na to patrzać mogą, że taki niepokój w gniaździe królewskiém, którego *etiam absentis cubicule terribile* być ma. Ja WM. oświadczam się, że mi honor jego *hac ejus maturitate post gestas res* tak miły jest, iż nie będę mógł cierpieć tego, aby za urzędu mego patrzał na to świat, aby jego *dignitas* i ta *canities imperii* więcéj niż *quadragenarii* zaczęta szczwana być miała, i *cubile* to jego, które po tyle niewczasach słusznie *etium absens ad oras* na starość pokój ma mieć, ledwie nie od myszy i szczurków inkwietowane było. Ani WM. tego nie rozumiejcie o mnie *quantum qualis sum*, a wiem, że jako nie jestem nad ludzie, tak też ani taki *misellus*, aby mię to *bellum grammaticum* tak ustraszyć miało, by też kto i do tego przymięszać się chciał, abym nie bardziéj na przysięgę moję *justitiae et pacis tuendae* na tamtem miejscu pamiętać nie miał. *Experiantur* WM. *meam aequanimitatem*, a kiedy się tak daleko zabrnęło, do takich się środków udajcie, które się i z prawem i z dostojeństwem Pańskiém zgadzają, doznacie tego, że *Tros Tirusque nullo mihi discrimine agetur*. Jednę WM. macie exkuzacyą, że nie możecie utrzymać młodzi. A na cóż *sceptra potestatis regiae*

we wszystkiém, tak i w karności uczniów kommissya edukacyjna zaprowadziła lepszy i stały porządek.[1])

k. Zbiory.

1) *Biblioteka.*

Ciekawi poznać dzieje biblioteki, albo raczéj bibliotek akademii krakowskiéj, bo każdy wydział, każda bursa

---

i te *Magistratuum vocabula?* Chciejcie jedno WM. do rządu dobrego z urzędem mym grodzkim *conspirare*, nie brońcie WM. ordynacyi wielkiego i świętego króla Stefana, jako teraz tego samo województwo krakowskie żąda, która jeźli się WM. nie podoba, rozumiem, że się WM. rząd nie podoba. Bo król nieboszczyk Stefan, ani Jezuitą był, ani *hostis literarum* i miał tyle w głowie oleju i rzeczpospolitą tak administrować umiał, jak żaden *umbratilis*, który się sam sobie mądrym widzi, nie umie, bo łatwoby mądrym być u siebie samego, jako on u Terencyusza nieboszczyk acz w inszéj materyi, który póki w gospodzie siedział, *videbatur* sobie *pulchre sobrius*, a skoro wyszedł między ludzie, *nec pes*, *nec mens faciebat officium*. Nie na rękę się stało, że i podstarości mój gwoli dworowi i pisarz gwoli sprawom mym prawnym ztamtąd razem odjechali. Kazałem wrócić się zaraz Panu pisarzowi i znieść się o tém z Wciami Proszę, żądam i jako *brachium* króla JM. i rzeczypospolitéj upominam, abyście WM. tych rzeczy nierozpuszczali, ale je zawczasu ujęli i surowo zniósłszy się z urzędem moim pokarali, bo takiemi sposoby *etiam ex optima causa* uczynilibyście WM. *iniquissimam*, i lubo ja, jako *disciplinae* WMciów *alienus bono animo cupio*, jako urzędnik koronny, jako wszystkie rzeczypospolitéj *partes*, tak i tę, na któréj wiem co należy gotowém i powinienem *modis licitis* wspierać i *securitati* jéj *consulere*, ale na takie postępki, z których nic *utilitatis* siła *dedecoris*, *scandáli* rodzi się, nie mogę, ani mi się godzi *connivere*. Uznam ztąd, *quanti* Wciów nietylko *amicitiam meam* o którego tu reputacyą idzie, ale i *dignitatem* Pańską *faciatis*, jakimi się za tą moją przyjacielską rekwizycyą w téj sprawie stawicie. Zalecam zatém chęci swe łasce i przyjaźni WMciów. — W Krzeszowie d. 30. Octobris Anno 1630.«

[1]) Chcący się dowiedzieć więcej o swawoli uczniów akademii krakowskiéj, tudzież o środkach jéj zapobiegających przez akademią i monarchów polskich przedsiębranych, niech czyta szacowne dzieło Muczkowskiego: *Mięszkania uczniów krakowskich.*

miała swoje biblioteki,[1]) mniéj więcéj liczne, niech czyta *Historyą biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego, przez J. S. Bandtkiego.* Mnie szczupłość miejsca w książce, nie temu wyłącznie przedmiotowi poświęconéj, nakazuje przestać na umieszczeniu krótkiéj wiadomości Putanowicza o bibliotece głównéj, to jest kollegium większego. »Jest — mówi Putanowicz — w kollegium wielkiém akademii krak. biblioteka okazała, któréj figura węglasta. Téj pierwsze fundamenta M. Tomasz z Obidzina ś. teologii doktor i professor roku 1517. dnia 14. Marca w nadzieję przyszłéj opatrzności boskiéj, dawszy złotych 60, założył. Za jego przykładem poszli inni professorowie i składanym groszem budowa ta była skończoną.«

»Roku 1560. M. Benedykt z Koźmina, podkanclerzy akademii, kupił u magistratu krakowskiego za konsensem Zygmunta Augusta, króla, czynsz wyderkaufowy złotych 60, za summę kapitalną złotych 1500, z których złotych 40 na potrzeby biblioteki, a złotych 20 altarzyście w Koźminie są wyznaczone. Lecz czynszu tego od lat kilkudziesiąt akademia nie odbiera, acz się o to z magistratem krakowskim nieraz prawnie kłóciła.«

»Roku 1661. Marcin Radymiński, królewski w akademii professor, lokował na dobrach Bestwina i Kumorowice zwanych, w księstwie Zatorskiém leżących, summę kapitalną dukatów węgierskich 2000, które następnie redukowane były na 12000 złotych polsk. Od tych z czynszu wyderkaufowego rocznego wydzielił był złotych 15 (?) na bibliotekę, lecz za nastąpieniem sądowéj decyzyi, przez połowę tylko 17 złotych na rok odbiera się.«

»Roku 1671. Hieronim z Olszewa Olszewski zapisał na dobrach Rudniki, w ziemi wieluńskiéj leżących, ro-

[1]) I tak np. miał swoję bibliotekę wydział filozoficzny, czyli kollegium mniejsze, wydział prawny i t. d. Osobną bibliotekę miała bursa prawników, czy i Długoszowska już w r. 1485. W statucie bowiem dla téj bursy w tym roku wydanym, jest zastrzeżoném pod napisem: *de libris domus*, aby książki bursy były pod kluczem seniora i t. d.

cznego wyderkaufu złotych 500, od summy kapitalnéj złotych 1000 przez JMCi Księdza Andrzeja z Olszewa Olszewskiego, biskupa chełmińskiego, podkanclerzego koronnego, a potém arcybiskupa gnieźnieńskiego na skupowanie ksiąg i na inne potrzeby téjże bibliotece legowanéj.[1]) Summa ta dotąd leży na tychże dobrach, lecz od niéj tylko 250 złotych dziś akademia odbiera.«

»Czynsz ten akademia tak była rozporządziła. Naznaczyła naprzód dwóch bibliotekarzy, którzyby począwszy od wiosny aż do jesieni trzymali otwartą bibliotekę godzin 3 porannych. Tym naznaczono pensyi rocznéj złotych 280. Niech się tu zastanowi publiczność nad pensyą dwóch bibliotekarzy, czy można ich za te pieniądze kupić? ile, że ciż sami powinni oraz codziennie czytać z katedry.«

»Złotych 190 wyznaczono na skupowanie ksiąg. Pokornie znowu upraszamy publiczność na uwagę: za tę kwotę czy można skupować autorów w obcych krajach drukowanych, a takich, którzyby wartali mieścić się w publicznéj bibliotece szkoły głównéj?«

»Reszta złotych 30 rozrządzoną była na pensye wyznaczonym rewizorom do słuchania rachunków. Teraz płacą przez połowę, zatém i bibliotekarzom zmniejszona pensya i ksiąg ubywać powinno, a rewizorowie na niczém przestają.[2]) Gdy przez połowę ten lichy i jeszcze za prawnym kosztem corocznie fundusz się odbiera lub nie od-

---

[1]) Po uposażeniu tém przez Olszewskiego, biblioteka kollegium większego została otworzoną dla publiczności, a przynajmniéj dla uczniów akademii dnia 13. Maja 1671. jak się to pokazuje z wiersza Bieżanowskiego: *Aurifodina Sapientiae in Bibliotheca Almae Universitatis Cracoviensis etc.*

[2]) I w tém pokazała akademia nierozum. Dla utrzymania kilku tysięcy dzieł w porządku i znajdowania się trzy godziny dziennie w bibliotece, wyznacza dwóch bibliotekarzy, a dla odbierania rachunków z 190 złotych, ustanawia rewizorów, naznaczając im 30 złotych nagrody za pracę kilkominutową. Czy można było dokładniéj fundusze marnotrawić?

biera, biblioteka musi być koniecznie zamkniętą. Innych żadnych dochodów biblioteka nie ma. Liczyć można w niéj na kilka tysięcy ksiąg z wszystkich wydziałów i w różnych materyach. Ale to są autorowie wszyscy niemal starzy, którzy nadali bibliotece M. M. Benedykt z Koźmina, Ośliński, Makowski i tysiączni inni professorowie akademicy, co i teraz czynią z własnego grosza. Z obcych osób byli WW. Jan Ponętkowski, opat grodzicki (grodicensis) i Miroszewski, pan świecki, którzy księgozbiorami swemi bibliotekę pomnożyli. Na świeższych autorach, zwłaszcza wieku teraźniejszego wcale brakuje, a ci są właściwym żywiołem świata uczonego.«

»Taż biblioteka nowego ksiąg zregestrowania (1773. r.) i ułożenia z gruntu potrzebuje; w czém jednak dziś żyjący akademicy nie mają być winowani; jestto grzech złego gustu dawniejszych czasów. Potrzebuje nawet co do materyalnego porządku nowego przekształcenia. Do czego obojga, to jest tak spisywania regestru ksiąg, jako i do zewnętrznego ozdobienia, acz akademia według przemożenia swego aktualnie się dokłada, wszakże szczupłość jéj w wykonaniu podobnego dzieła, które za sobą tysiące pociąga, nie wydoła.«

Po czasach kommissyi edukacyjnéj wszystkie biblioteki i biblioteczki wydziałów i burs połączono w jednę, to jest przeniesiono do biblioteki głównéj, czyli kollegium większego.[1]) Nadto kommissya edukacyjna oddała do téj biblioteki znaczne księgozbiory po zniesionym zakonie Jezuitów, jako to wielką część książek kollegium poznańskiego, całe zbiory kollegium św. Piotra, tudzież domów *probationis* i nowicyatu u św. Barbary i św. Szczepana

[1]) Jeszcze w roku 1791. były trzy biblioteki przy akademii. »Die Universität hat drei Bibliotheken — mówi Lafontaine — von welchen die kleinste 10000 Bände enthält. Die erste befindet sich im grossen Collegio, die zweite in dem kleinen und die dritte im Seminario von St. Peter. Die Bibliothek des grossen Collegii ist die einzige in der That, welche auch die Aufmerksamkeit ausländischer Gelehrten verdient.«

w Krakowie. Zaleciła sporządzić katalogi rękopismów i książek drukowanych. Pierwszy uskutecznił sławny Jan Śniadecki, natenczas professor matematyki wyższéj w akademii krakowskiéj; drugi uczony i wielce w literaturze naszéj zasłużony Jacek Przybylski, professor języków starożytnych i bibliotekarz; ten objął urząd bibliotekarza z pensyą dostateczną r. 1784. Odtąd biblioteka wynosząca 25000 do 33000 numerów nietylko była użyteczną dla samego instytutu, ale nawet przystępną dla całéj publiczności. Otwierano ją bowiem przez cały rok szkólny podczas wiosny i w lecie co Wtorek, Czwartek i Sobotę z rana od godziny 9—12., po południu od 2—5.; w jesieni zaś i zimie z rana o tych samych godzinach, po południu zaś tylko od godziny 2—4. Do czytania pism peryodycznych był przeznaczonym osobny pokój.

2) *Ogród botaniczny.*

Kołłątaj powiada, że Kazimierz Stęplowski, doktor teologii, umierając, zostawił 5000 złotych polskich, przeznaczając je na założenie ogrodu botanicznego, które dochowane aż do czasów reformy akademii, użyte zostały według woli dawcy. Samo się jednakże przez się rozumie, że 5000 złotych nie wystarczały na założenie ogrodu botanicznego; jakoż kommissya edukacyjna w latach 1780., 81. i 82. zmuszoną była dodać do téj sumki kilkanaście tysięcy złotych. Ogród ten założonym został na *Wesołéj*. Gdy w r. 1787. Stanisław August Kraków zwiedził, już ogród ten był zupełnie urządzonym. „We Środę, to jest dnia 20. Czerwca wyjechał N. Pan z Książęciem Jegomością Prymasem na Wesołą dla przypatrzenia się nowo założonemu botanicznemu ogrodowi, a obejrzawszy sprowadzone zioła i krzewy, odjechał do kościoła OO. Dominikanów,« mówi autor dziełka: *Dyaryusz przyjazdu etc.* Ogród założonym został według systematu Lineusza, pod okiem professora botaniki Franciszka Szeidtta. Ile numerów roślin zawierał, niewiadomo mi.

3) *Zbiory historyi naturalnéj.*

Gabinet historyi naturalnéj w akademii krakowskiéj, jest także dziełem kommissyi edukacyjnéj, która nań różnemi czasy, począwszy od r. 1780. kilkanaście tysięcy złotych wyłożyła. Zawierał w sobie zbiór mineralogiczny i zoologiczny; uporządkował go Jaszkiewicz doktor medycyny i professor historyi naturalnéj. Jak był licznym, niewiadomo mi. W zbiorze mineralogicznym była piękna kollekcya marmurów i kamieni krajowych.

4) *Gabinet instrumentów fizycznych.*

Do czasów kommissyi edukacyjnéj nie było podobno żadnego zbioru (albo téż bardzo nieznaczny) narzędzi i machin fizycznych przy akademii krakowskiéj. W r. 1780. przeznaczyła kommissya edukacyjna na założenie gabinetu fizycznego 4000 złotych polskich, przydając do tego w następnych latach po kilka tysięcy złotych, tak, iż za wszystkie te summy sprawiono dosyć porządny zbiór narzędzi fizycznych pod sterem professora fizyki X. Trzcińskiego.

5) *Obserwatoryum i narzędzia astronomiczne.*

Akademia krakowska trudniąc się w dawniejszych wiekach niezmiernie astrologią, musiała posiadać jakieś narzędzia astronomiczne do uważania gwiazd, komet i t. p. Są téż o nich wzmianki w rozmaitych astronomicznych, albo raczéj astrologicznych broszurach, wydawanych w 16. i 17. wieku przez professorów akademii.[1]) Uważalni (ob-

[1]) Tak np. w pisemku: »*Krótki respons na Praktykę wydaną na świat o sądnym dniu przez Anonima, Anno Domini* 1652. *Do którego przydane Opisanie Komety widzianego w r.* 1652. 19. *Decembris z effektami, których się po nim spodziewać mamy. Przez M. Sebastyana Stryewicza, w Akademiey Krakowskiéj Astronomiey Ordinariusza. W Krakowie, w drukarni Wdowy y Dziedziców Franciszka Cezarego, J. K. M. Typogr. Roku P.* 1653.« — czytam: »Tom krotko, ile mi od Professycy moiey ordynaryiney czasu zbywało, dla dobra pospolitego napisał. Doskonalszey obserwacyey mądry Czytelniku wyciągać nie będziesz, gdy uważysz, *że instrumenta w bibliotece aka-*

serwatoryum) atoli aż do czasów kommissyi edukacyjnéj nie było; narzędzia też astronomiczne były bardzo złe i niedostateczne. Na kilka lat przed ustanowieniem kommissyi edukacyjnéj, pod rządem Kazimierza Stęplowskiego, teologii doktora, za jego namową i przykładem złożyli się starzy akademicy na summę pieniężną i wysłali Jakóba Niegowieckiego, astronoma do Wiednia na zakupienie niektórych instrumentów astronomicznych i fizycznych. Kommissya edukacyjna przeznaczywszy na ten cel znaczną summę, kazała wystawić pod dozorem professora Felixa Radwańskiego w ogrodzie botanicznym obserwatoryum i opatrzyła je w potrzebne narzędzia. Przy tém obserwatoryum pracowali nieco późniéj Jan Śniadecki i Józef Łęski, znakomici matematycy.

6) *Klinika i gabinet anatomiczny.*

Wydział lekarski aż do czasów kommissyi edukacyjnéj całkiém zaniedbany, nie posiadał ani kliniki, ani zbiorów anatomicznych, ni też narzędzi chirurgicznych i apparatów chemicznych. Wszystko to utworzyła wiekopomna magistratura.

Na klinikę przeznaczyła kommissya edukacyjna klasztor karmelitański, urządziwszy go na szpital o 60 łóżkach, powierzywszy pielęgnowanie chorych Siostrom miłosierdzia, które z klasztorku walącego się na ulicy św. Jana tutaj przeniesiono. Młodzi ludzie sposobiący się w akademii na chirurgów i lekarzy, nabywali w tym szpitalu praktyki pod dozorem professora anatomii i pathologii. — W r. 1780. kommissya dała na klinikę 2400 złt. Wystawiła znacznym nakładem laboratoryum chemiczne i gabinet anatomiczny, który zakładał uczony lekarz Rafał Czerwiakowski. Kommissya przeznaczyła na ten cel w roku

---

demickiey zamknione, podczas absencyey tych, ktorzy nią zawiadują, dla Powietrza nie mogły mi być kommunikowane. Com *per Astrolabium, radium, quadrantem* upatrzył, tego cię *participem* czynię.«

1780. 4000 złotych, przydając w następnych latach po kilka tysięcy złotych.

7) *Narzędzia matematyczne.*

Kilka niezbędnych narzędzi matematycznych w praktycznéj jeometryi posiadała akademia także z daru kommissyi edukacyjnéj, a Stanisław August nadał jéj wieś Łobzow, aby służyła do rozmiarów i innych ćwiczeń uczniów akademii w praktycznéj geometryi.

8) *Drukarnie.*

Akademia posiadała aż trzy drukarnie, które się z czasem zlały w jednę. Pierwszą nabyła około 1673. po sławnych w drukarstwie polskiém typografach Piotrkowczykach. Roku 1731. Marcin Waleszyński, św. teologii doktor i kanonik katedralny krakowski kupił od Franciszka Cezarego II. dom i drukarnią za 11000 złotych polskich, a oczyściwszy dom z wyderkaufów, darował go r. 1734. akademii krakowskiéj, do któréj do roku 1754. należał. Trzecią drukarnią darował akademii Jędrzéj Stanisław Kostka Załuski, biskup krak. Drukarnie te nie wytłaczając nic lepszego jak panegiryki, kazania luźne, Donaty i t. p., nie przynosiły żadnego użytku akademii i krajowi i były bardzo zaniedbane. Dopiero kommissya edukacyjna zaprowadziła w nich jakiś ład, zacząwszy od tego, iż stare nieforemne czcionki kazała przelać, a prasy nowe i inne *utensilia* drukarskie nabyć. Urządziwszy tak drukarnią, wytłaczała kommissya edukacyjna w niéj w tysiącach exemplarzy książki rozmaite na szkoły krajowe przepisane.[1])

[1]) O drukarniach akademii mówi la Fontaine w r. 1791.: »Die Universität hat zwei eigene Druckereyen, welche unaufhörlich beschefftigt sind. Beide waren aber, ohngeachtet ihrer vortreflichen Hülfsmittel äusserst vernachlässigt, weil die Personen, welche die Aufsicht darüber hatten, nicht die zur Direction einer Buchdruckerei erforderlichen Kenntnisse besassen. Nun hat die Commission ihr Augenmerk auch auf diesen wichtigen Gegenstand gerichtet, und keine Art verabsäumt um der Druckerey den Grad der Vollkom-

I. Historyograf akademii.

O historyografach akademii krakowskiéj, tudzież o ich pracach znajdzie czytelnik dokładną wiadomość w szacownem dziele Muczkowskiego: *Rękopisma Marcina Radymińskiego.* Do którego odsyłając ciekawych poznania téj instytucyi w akademii krakowskiéj, kładę tu krótką wiadomość o niéj z Putanowicza: »Dziejopis rzeczy domowych — mówi Putanowicz — ufundowanym jest w akademii dopiero r. 1620. przez M. Sebastyana Petrycego, filozofii i medycyny doktora, na którego pensyą roczną od summy kapitalnéj złotych 2000 naznaczył czyńszu widerkaufowego złotych 120, lecz teraz przez połowę bierze złotych 60. Widząc tak szczupły dochód M. Gabryel Władysławski, powiększył tę fundacyą do złotych 200, lecz i ta przez połowę redukowana, czyni złotych 100.«

»Do pisania historyi przynajmniéj *in re litteraria*, jakowe są w cudzych krajach Merkuryusze i tym podobne, potrzeba trzymać gazety, korrespondencye z obcemi akademiami, na co mogąż 160 złotych wystarczyć?«

»Czynili jednak ile mogli akademicy; jest drukowana *Historia Petricii*, syna fundatora, inne w rękopiśmie się zachowują.«

»Obieranie tego dziejopisa zostawił fundator przy kapitule kollegiaty św. Anny.«

W ciągu dwóch blisko wieków było 14 historyografów, ale prócz Innocentego Petrycego, Radymińskiego, Temberskiego i Bieżanowskiego żaden z nich historyi nie pisał.

---

menheit zu geben, dessen sie fähig ist. Man fieng mit dem Umgissen der Schriften an, und schritt sodann zur Festsetzung einer pünktlichen Ordnung, welche allerdings hoffen lässt, dass in kurzem augenscheinlicher Nutzen den Absichten der Commission entsprechen werde.« — Materyalnych korzyści z drukarni téj zapewne akademia i teraz nie miała, ale szkoły zyskały niezmiernie wiele, bo za książkę szkólną w niéj wydrukowaną, za jaką dziś kilkaby złotych zapłacić przyszło, płaciła młodzież po kilkanaście groszy polsk.

m. **Insignia i pieczęcie akademii.**

Jak każda osobna korporacya, akademia krakowska miała od samego początku (1400. r.) swoje *insignia;* temi były trzy berła, noszone przed rektorem przez bedellów podczas rozmaitych uroczystości akademickich, złoty pierścień rektorski z umieszczonemi na nim berłami i pieczęcie, z których dwie były całéj akademii, i zwały się większą i mniejszą; większa była uniwersytecką, mniejsza rektorską; inne pieczęcie były wydziałów i kollegiów. Pieczęć uniwersytecka, czyli większa przedstawiała św. Stanisława w infule, prawą rękę na stojącéj przed sobą tarczy z orłem polskim opierającego, a w lewéj pastorał trzymającego. W około pieczęci umieszczone były następujące napisy; w pierwszém od środka kole: *Sanctus Stanislavs. Wladislavs r. Polie.* W drugiém: *Sigillum universitatis studii Cracoviensis generalis.*

Pieczęć rektorska między innemi różniła się od większéj, czyli uniwersytetu tém, iż przedstawiała dwa berła w kształcie krzyża św. Jędrzeja ułożone, na wierzchołkach swych korony mające.

W czasie wojny szwedzkiéj za panowania Jana Kazimierza obiedwie pieczęcie przez nieprzyjaciół (1656.) zabrane zostały. W miejsce ich postanowiła akademia sprawić nowe z pewną odmianą. W skutek tego postanowienia kształt rektorskiéj pieczęci zmieniony w ten sposób: iż na okrągłéj tarczy, prócz ułożonych na krzyż dwóch berel w korony zakończonych, w wyższym pomiędzy niemi przedziale koronę umieszczono, napis zaś *Sigillum Universitatis Cracoviensis* na obwód przeniesiono.

Po zaprowadzeniu reformy uniwersytetu (1. Paźd. 1780.) i pieczęć jego tak dalece zmienioną została, iż odtąd na ukoronowanéj tarczy zaczęto używać orła polskiego, w którego środku mieściła się mała tarcz, dwa na krzyż złożone berła w polu niebieskiem na sobie mająca. W pierwszym około orła obwodzie znajdował się napis: *Schola princeps Regni Poloniae,* w drugim zaś było dwadzie-

ścia herbów ziem i województw, których szkoły pod zarządem uniwersytetu zostawały.[1])

n. **Przywileje osób składających zgromadzenie akademickie.**

Zygmunt I. jeden z największych monarchów naszych, pod którego błogiem panowaniem Polska pod każdym względem zakwitła, pragnąc oświatę, jako źródło wszelkiej pomyślności narodów, w kraju swoim jak najbardziéj rozszerzyć, dla zachęty ku pracy nadał w r. 1535. wszystkim professorom akademii następujące swobody. Wszystkim doktorom, magistrom i professorom, chociażby niepochodzenia ślacheckiego byli, otworzył drogę do wszelkich godności w świeckim i duchownym, rycerskim i senatorskim stanie. Dozwolił im nabywać i posiadać wszelkie dobra ziemskie i używać tych samych swobód, honorów i przywilejów, co rodowita ślachta.[2]) Swobody te

[1]) Patrz Muczkowskiego: *Rękopisma Marcina Radymińskiego.*

[2]) Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviaeque etc. Dominus et haeres. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis. Quia grata habentes Universitatis Scholae nostrae Cracoviensis merita, quibus regnum nostrum in dies magis ac magis illustratur cum honestis literarum studiis ab ejusdem Gymnasii nostri doctoribus juventus erudita, tam ad pacis, quam ad belli maturescit consilium, indeque prodeunt cultus divini et Reipublicae hujus acerrimi defensores et propugnatores et populus nostro regimini a Majestate Divina subjectus ad laudem Dei omnipotentis, Ecclesiae incrementum, Patriae charissimae decus et gloriam, sublata de medio ignorantiae caecitate, in omni doctrina et scientia eruditus cernitur, ut tanta haec scholae hujus erga Nos regnumque Nostrum merita non remaneant irremunerata, Serenissimi Vladislai Jagiellonis Avi et Antecessoris Nostri regis gloriosissimi vestigiis inhaerentes, omnes doctores studii praefati sacram theologiam, jus canonicum, medicinam, leges, aliasque honestas scientias et artes liberales profitentes novis favoribus et gratiis augere volumus, quo eos ad ulterius de nobis regnoque Nostro benemerendi studium tali benevolentiae nostrae testificatione accendamus, proprio itaque motu Nostro praefata merita attendentes, quae unicuique secundum justitiam pari gratia retribuere debemus, de praelatorum baronumque nostrorum consilio et

i ślachectwo rościągnął na potomków tych professorów, którzy lat 20 uczyli, równając ich we wszystkiem ze ślachtą rodowitą.

---

assensu praesenti hoc nostro diplomate statuimus perpetuis deinceps temporibus et in aevum ab omnibus cujuscumque status et conditionis hominibus inviolabiliter observandum. Quod doctores praefati et professores actu legentes, etiamsi non ex nobilibus Regni Poloniae Indigenis Parentibus progeniti fuerint, ad quasvis in Regno, Dominisque Nostris Dignitates, tanquam emeriti valeant accedere, nulliusque omnino dignitatis, muneris vel officii, spiritualis, quam saecularis, senatoriae et equestris existant inhabiles. Satius enim est gestis propriis florere, quam Majorum opinione uti, nec major nobilitas est ea, quae propriis virtutibus comparatur. Bona quaevis terrestria valeant acquirere et possidere, ac omnibus libertatibus, honoribus et privilegiis, quibus nobiles regni nostri indigenae gaudent, ipsi quoque gaudeant et fruantur. Quod etiam ad eos omnes extendimus, qui scholae praefatae rectoris generalis ordinatione ad ecclesias, vel in aliis locis quibusvis in Regno scientias praelegunt, aut easdem quovis alio modo exercent et tractant. Et quoniam romani imperii legibus statutum est, doctores per viginti annos publicae lectioni in universitatibus operam dantes, jus nobilitatis non solum in personam suam acquirere, verum etiam ad successores suos legitimos in perpetuum transfundere; laudabilem hanc legem Nos quoque Scholae cracoviensi in Regno, Dominiisque Nostris in perpetuum concedimus et ex regia munificenfia Nostra largimus. Statuimusque ut omnes doctores et professores, qui in Nostro hoc regio Gymnasio per viginti annos continuo lectioni publicae operam dederint, ad prolem quoque suam ex legitimo matrimonio conceptam, omne jus praerogativae et dignitatis Nobilitaris transfundant. Sitque dicta proles cum suis legitimis descendentibus utriusque sexus, capax in aevum in regno dominiisque Nostris omnium dignitatum, libertatum et praerogativarum tam spiritualium, quam temporalium, statum equestrem concernentium, valeantque accedere ad quosvis regni Nostri honores, munia et officia, bona quaevis terrestria possint acquirere et acquisita sine quavis angaria quocumque vocabulo censeatur possidere, sive in eadem schola in loco patrum suorum permanserint, sive alio semet transstulerint, more aliorum regni Nostri nobilium viventes. Expeditionem tamen bellicam una cum aliis nobilibus regni Nostri, si professores actu legentes non fuerint, ex possessionibus suis obire tenebuntur more aliorum nobilium servientes juxta Regni Nostri statuta. Quae quidem omnia et

II. Akademia zamojska.

a. Założenie i uposażenie. [1])

Akademią zamojską założył roku 1593. Jan Zamojski,

singula de plenitudine Regalis Nostrae potestatis praefatae scholae Nostrae cracoviensi ejusque doctoribus et professoribus damus, donamus et concedimus perpetuo et in aevum. Quod omni meliori modo esse volumus, ac defectus omnes, si qui in eadem donatione, statutoque Nostro fuerint, authoritate Nostra Regia supplemus. Non obstantibus quibuscunque in contrarium praefatorum, quibus hisce Nostris, ac si eisdem inserta essent, pro hac parte derogamus. Per hanc autem donationem Nostram et Statutum non intendimus derogare quidquam antiquis praedecessorum Notrorum regum Poloniae et Nostris eidem Universitati concessis quomodocunque privilegiis, imo eadem praesentibus, ac si hisce inserta essent, approbamus, ratificamus et innovamus. Nulli ergo omnium hominum, cujuscunque status, gradus et dignitatis fuerit, liceat unquam praesenti Nostrae Donationis statutique decreto et privilegio in aliquo contravenire, vel de eodem in contrarium judicare, quodsi attentatum id fuerit, totum innane et irritum esse declaramus. Pro Serenissimis autem Successoribus Nostris Poloniae Regibus promittimus: quod ipsi hoc privilegium Nostrum in omnibus et singulis punctis manutenebunt, nec unquam eidem publice et privatim contravenire permittent, quinimmo serio in ejusmodi Contraventores animadvertent et contraventiones hujusmodi, prout injustas et iniquas cassabunt et annihilabunt. In quorum omnium et singulorum fidem robur ac testimonium praesentibus manu nostra subscripsimus, ac easdem sigillo Nostro communiri mandavimus. Datum Cracoviae feria quarta in crastino Fe. s. Laurentii Martiris, Anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo quinto. Regni Nostri anno vigesimo nono. Sigismundus rex manu propria. — Relatio Reverendissimi in Christo patris Domini Petri Episcopi cracoviensis et Regni Poloniae Vice-Cancellarii. Locus + Sigilli pensilis.

[1]) Gdy z woli Tomasza Zamojskiego ordynata Wojciech Lascaris, biskup zenopolitański, infułat ołycki, akademią zamojską reformował, professorowie téj szkoły dali mu następującą historyczną wiadomość o jéj założeniu i uposażeniu.

»Status academiae Zamoscensis in visitatione apostolica anno Domini 1746. a doctoribus et professoribus ejusdem universitatis luci publicae expositus.

In civitate dicta Zamoście Regni Poloniae dioecesis chełmensis,

hetman wielki koronny. Na prośbę jego Klemens VII. pa-

Illustrissimus ac Excellentissimus Dominus Joannes magnus haeres in Zamoscie Zamojski, supremus Regni Cancellarius, Exercituum Regni Dux, Cracoviensis, Derpatinensis, Knyszynensis etc. etc. protunc capitaneus Ecclesiam Collegiatam Resurrectioni Domini Nostri Jesu Christi ac Divo Thomae Apostolo dicatam fundavit et una simul academiam anno 1600. die 5. Mensis Julii erexit ac dotavit, eademque Ecclesiam pluribus dignitatibus, nempe decanatu, scholasteria, custodia ac 4 canonicatibus totidemque vicariis insignivit, quorum omnium sicut et parochialium in suis bonis haereditariis existentium jus patronatus sibi donec vixerit, libere reservavit, post obitum vero suis successoribus reliquit, adjecta lege: quod ad sacerdotias, nempe ad dignitates et beneficia collegiatae Ecclesiae eligi et praesentari debeant ex academicis docti et boni viri, ad parochiales autem etiam Vicari, adhibito judicio Decani et Capituli ejusdem ecclesiae, et in casum negligentiae patronorum in praesentando, disposuit quod collatio ad episcopos devolvatur, ita tamen, ut nonnisi cum judicio praedicti Capituli beneficium probato et delecto viro conferatur.

In academia autem Zamosciensi decem professores esse voluit: 1mum Juris civilis. 2. juris polonici 3 philosophiae moralis. 4. phisices. 5. Logices et methaphisices. 6. mathematicae. 7. eloquentiae, aequali 230 flor. annuo in singulos stipendio. 8. Rhetoricae et dialecticae 150 florenos. 9. Poeseos et Syntaxis. 10. Analogiae et orthographiae, 130 flor. salario assignato. Quibus viliam Bukovinam donavit, ut ex ejus proventibus salaria pendantur, qui si sufficere ad integram solutionem non poterint, id ex arca sua depromere et exsolvere, donec alia bona comparaverit, et pro usu academiae adjunxerit, appromisit.

Quod si illi prius aliquid humani contigerit, Tutores filii sui ex reditibus bonorum ejus, quam primum ut comparent et academiae inscribi curent, obligavit. Vigore cujus dispositionis Illustrissimus ac Excellentissimus Dominus Martinus in Zamoście Zamojski Supremus olim regni Thesaurarius Anno 1687. feria secunda post Dominicam Rogationum in judiciis ordinariis generalibus Tribunalis Regni Mille florenos quotannis ad sufficientiam et integram solutionem inscripsit. Quarum fundationum accesserunt confirmationes et approbationes Summorum Pontificum Innocentis X. Clementi VIII. Pauli V. et moderni feliciter regnantis Benedicti XIV. Serenissimorum Regum Sigismundi III., Vladislai, Michaelis, Joannis III., Augusti II.-

pież potwierdził tę szkołę, równając ją z innemi akademia-

Connotatio autem specifica summarum capitalium et censualium Venerabili Capitulo et Academiae Zamoscensi unitim et indivise servientium est sequens:

1) Academia Zamoscensis habet villam Bukowina dictam, ab Illustrissimo olim magno Joanne Zamojski fundatore suo donatam Anno 1593. die 19. Novembris manu ejusdem subscriptam et anno 1600 ordinatam et inscriptam.

2) Academia Zamoscensis pro villa simili Bukowinae emenda ex prima sui fundatione et erectione habet obligationem impositam successoribus et vigore ejusdem fundationis academiae Zamoscensis confirmatam et donec similis villa emetur, pro auctione salariorum inscriptam summam coram Actis Judiciorum Ordinariorum generalium Tribunalis Regni feria secunda post dominicam rogationum proxima anno Domini 1687. ab Illustrissimo Martino Zamojski Supremo thesaurario, primo ordinationis Zamoscensis post obitum et finitam rectam lineam Illustrissimi Joannis Zamojski fundatoris, possessore.

3) Illustrissimus Dominus Thomas in Zamoscie inscripsit in castro Grabovecensi Sabbatho post festum s. Matthaei Apostoli et evangelistae Anno 1623. super bonis Cerekiew cum praedio Rzepia, Czasłowice, Bosza, in palatinatu et districtu cracoviensi summam florenorum 13,600 censusque annuos 1088 flor. prima ratha pro novo anno 544, secunda pro festo s. Joannis flor. 544. Idem summam praefatam principalem et censum ab ea distinguit, explicat ex circumscribit coram judicio Tribunalis Regni Lublinensis feria quarta in Crastino festi sancti Laurentii Martyris Anno Domini 1672. Admodum Reverendi Patri Scholastico et quatuor canonicis Chmielecensibus principalem summam 3344 census ab eis fl. 267 18 gr. RRDD. Vicariis a se fundatis vel fundandis duobus Flor. 2000 a quibus census flor. 160. Mansionariis pro capella s. Nicolai binam summam efficientem 4000. Census ab eis 310 flor. Iisdem ad capellam SS. Trinitatis fl. 3000, census ab eis 240 fl. M. Rectori pro borcana summam binam efficientem 1600 flor. census ab eis flor. 128. — Summa generalis principalis flor. 13,944. Census 1115 — 18.

Supra priorem inscriptionem deducit auctio summae principalis flor. 344. Census 27 — 18.

Idem Illustrissimus Dominus Thomas in Zamoscie has summas transportat in bona Lipsko, de quo actus extat in castro Crasnostaviensi sabbatho post festum s. Annae Anno Domini 1635. ubi etiam summam inscriptionis exprimit. Censum vero 80 coram actis

mi, krajowemi i zagranicznemi, dozwalając w niéj tworzyć

tribunalis per se positum auget, qui auctus cum priori in castro Grabovecensi facit summam 1168, et supputatione facta auctionem non jam 80 flor. ut coram actis tribunalis, sed tantum flor. 52 gr. 12 indigitat, qui flor 52 gros. 12 supra specificationem tribunalem et nominationem omnimo sic tenendam et per collegia observandam manebunt in dispositione collegiorum.

4) Illustrissimus Dominus Joannes in Zamoscie Comes in Tarnow et Jarosław inscripsit summam principalem in iisdem bonis Lipsko fl. 11,300. Census ab ea annuus flor. 791 duabus rathis, prima pro festo nativitatis s. Joannis, secunda pro festo ss. Trium regum. Sed propter faciliorem et uniformem sic ut supra ponendae. Ita autem haec summa debet poni. Inscriptio in Castro Chełmensi feria secunda post Dominicam Judica 1649.

Principalis pro juris Canonici profess.	8000	censualis	560.
Pro Capellano Graboviciano	»	2600	»	140.
Pro orthographiae professore	»	1300	»	91.

Itaque harum inscriptionum omnium cum auctione debet una ratha pendi flor. 979 — 15 altera item fl. 979 — 15.

Summa totalis principalis flor. 25,244 censualis 1959.

5) Habet summam 38,000, cui si adiicerentur 12,000 pro villa simili Bukovinae, erit summa 50,000, in bonis Szara Wola et Wieprzowe Jezioro coram actis Tribunalis Regni feria quinta post festum S. Andreae Apostoli proxima 1676 inscripta; cujus summae dispositio talis:

Pro monte pietatis flor.	12,000	censualis	400.
Pro vicecustode flor.	4,000	»	200.
Gasparis Solscii pro Medicinae doctore et professore	17,000	»	1190.
Simonidis Simonidae profes. thes.	5,000	»	350.

6) Habet summam 18,000 Simonis Birkowski Medicinae Doctoris in bonis Studzianki, quae bona praesentem M. Rectorem Magno labore per traditionem judiciariam ac decretis Castri et Tribunalis lublinensis ex divisa vindicata. A qua summa census ita disponitur:

	flor.
In auctionem salariorum professoribus	140.
Professori historiarum novae fundationis	300.
Sacellano Academiae	212.
Pro anniversario Bircoviano	48.
Pro sustamento studiosorum indigentum	640.

doktorów filozofii, obojga prawa i medycyny, tudzież no-

Summa itaque summarum tam in bonis Lipsko fl. 24,300 quam super omnibus bonis seorsive 73,000 assecuratarum principalis 97,300 in Thesauro Illustrissimi haeredis manentium. Est inscriptio coram actis castrensibus Crasnostaviensibus feria sexta ipso die praesentationis Beatae Virginis Mariae mense Novembri.

7) Praeter summas praenominatas et enumeratas duae nempe Pniuwek et Kawenczyn fundatae sunt et a Celsissima Catharina ab Ostrog Zamojska, Illustrissimi Thomae Zamojski conjuge juxta ultimam ejus voluntatem et testamentum ac deinde per Illustrissimum Joannem Zamojski capitaneum kałus'ensem in castro Crasnostaviensi feria quinta post dominicam Oculi quadragesimalem proxima A. D. 1665. approbatae et inscriptae, pro quibus quotannis debet esse proventus annuus flor. 2000.

8) In bonis Satyjow flor. 50,000 principalis talis naturae: Pro sonaristis flor. 2500, pro capellano S. Trinitatis flor. 3000.

Ex testamento Illustrissimi Joannis Zamojski Ecclesiae floren. 5500. Pro bursa studiosorum 16,000, census ab illa quotannis 1120. Professorum summa 2000, census ab illa fl. 140. Pro medico 13,000, census 910. Pro professore theologiae 8000, census 560.

9) Summa Staringeliana ab academia cracoviensi cessa 10,000 fl. super bonis Zabce 4000 super synagogam Zamoscensem 6000. Pro bursa studiosorum ex bonis Zabce vix per medium cum summo incommodo recipitur, idque non quotannis.

10) In lapidea Michałowsciana civitatis Zamosciens. flor. 1000, ab hac nil percipitur.

11) Floren. 2000 in synagoga Turobinensi pro anniversario Osęciano 1000. Academicum 1000.

12) Summa flor. 300 super bonis Kuikorum Suburbonorum Zamosciensium pro rubricela.

13) Summa fl. 2000 ab Illmo Łaszcz Episcopatus Kijoviensis Coadjutore, census ab ea pro rubricela.

14) Summa super lapidea Łeyskoviana, ad praesens Lessyngoviana flor. 1000 pro anniversario Wosyniano, nil fructificat, cum non sit qui in illa sorte maneat.

15) Summa fl 2000 Szumlowiana in Synagoga Zamosciensi.

16) Summa flor. 1000 in Synagoga Szczebreszynensi, a qua census quotannis flor. 70.

17) A ferrifabris quotannis flor. 20 pro anniversario defunctorum professorum vertuntur.

18) Summa flor. 800 in Synagoga Zamosciensi pro reponendo censu quotannis in Scriniolo Coloniae Ołycensis flor. 72.

taryuszów, stanowiąc każdoczesnego biskupa chełmskie-

19) Summa ejusdem Reverendissimi Tuszowski scholastici quondam olycensis flor. 500 in Synagoga Zamosciensi. Census quotannis ab ea flor. 44 gr. 24 expeditur pro anniversario pro anima ejusdem.

Sunt et aliae inscriptiones super domibus, lapideis, pomariis civitatis Zamosciae et suburbiorum, sed lapideae in civitate ob defectum Populi Christiani aliae non inhabitantur, aliae ad ultimam pervenerunt ruinam; pomaria tempore interregni praesentis ob defensionem fortalitii excisa et eradicata. Aliae inscriptiones adeo vetustae, ut ad illarum cognitionem loci et personarum scientiam ullatenus deveniri non possit, hic non specificantur, cum nil fructificent. Summae tamen in illis non adeo sunt notabiles et vindicabuntur. Et licet propter indivisas et simultaneas inscriptiones tum judicata Castrorum et tribunalis Regni capitulares et academicae simul ponuntur summae, ex illis tamen eruitur summa academica principalis in aerario Illustrissimorum haeredum flor. 58,900 censualis quotannis fl. 5859 specifica talis.

Principalis.	flor.	*Censualis.*	flor.
Pro simili villa Bukovinae	12,000	. . . . .	1000.
Pro Borcanis	1,600	. . . . .	128.
Pro juris canonici professore (Skwarsciana fun.)	8,000	. . . . .	560.
Pro capellano	2,000	. . . . .	140.
Pro orthographiae professore	1,300	. . . . .	91.
Montis pietatis	12,000	. . . . .	—
Census pro pauperibus studiosis . .	—	. . . . .	400.
Pro Medicinae doctore	17,000	. . . . .	1190.
Pro theologiae professore (Szymonowicza)	5,000	. . . . .	350.
Pro theologiae moralis professore cum 12 clericis studiosis	—	. . . . .	2000.
Summa principalis	58,900	censualis	5859.

Debiti non persolvuntur.

In Bonis Satyjów.

Pro borcanis studiosor.	principalis	16,000	censualis	1120.
Summae professorum	»	2,000	»	140.
Pro medicinae professore	»	13,000	»	140.
Pro theologiae professore	»	8,000	»	560.
Summa	principalis	30,000	censualis	1730.

go, w którego dyecezyi Zamość leży, kanclerzem aka-

Hi census nunquam in toto, vix a iquando per medium persolvuntur et pro iis vindicandis sumptus magnus impenditur

In bonis Studzianki 18,000 summa principalis pro capellanis.

Pro professore historiarum et caeteris (videatur supra) summa nil fructificabat usque ad tempus possessionis bonorum.

Census ab hac summa modo primum a praesenti rectore vindicatus, bonaque respectu illius exdivisa possidet hoc anno Illustris clarissimus Pruski.

In synagoga Zamosciensi cum supra specificatis summis; quotannis academia Zamosciensis a summis originalibus eidem Synagogae inscriptis percipit florenos 543, excepta rubricella et pharmac. in festis solemnioribus Nativitatis et Paschae piperis et crocis aliquod pond

In synagoga turobinensi censum annuum habet flor. 140. Pro alendis studiosis.

In Synagoga Szczebrzeszynensi censum habet fl. 70.

In suburbio Zamoscensi habet quartam partem lanei agri, ex summa superius specificata emptam, a qua percipit florenos 10 et duas vecturas ligni, ab illo qui conseminat.«

Taki był stan majątku akademii w r. 1746. Pierwszém i głównem uposażeniem téj szkoły, była wieś Bukowina, którą akademia dopiero roku 1612. pod zarząd swój odebrała. Stan téj wsi w roku wspomnionym był następujący:

»Anno Domini 1612. rectoratu Simonis Piechovii philosophiae et medicinae doctoris, Alberto Novicampino decano, inscripta est et tradita academiae Bukowina, cujus proventus a Christophoro Dulski thesaurario Illustr. fundatoris ducis olim et cancellarii regni conscripti sunt eum in modum:

»Wieś Bukowina. W téj wsi jest kmieci osiadłych zamożnych 44. Każdy z nich siedzi na półłanku. Za dzierzawcy Pana Topornickiego są tak sporządzeni ci wszyscy 44 kmieci: każdy z nich daje za czynsz i za robociznę do roku po flor. 16.

	flor.	gr.
Uczyni to od wszystkich	104	—
Kapłonów każdy po 3, razem 132, każdy po 3 gr.	13	6
Jajec każdy z nich 20, razem kop 14, które jajca z kapłonami w jeden szacunek wchodziły. Oboje to odbiera się teraz z osobna.		
Owsa każdy z półłanka po 3 korce miary tarnogrodzkiéj daje, korzec po groszy 8	35	6
Latus . .	152	12

demii.[1]) Otworzoną została 1595. roku, ale akt funda-

	flor.	gr.
Transport . .	152	12
Drzewa do Zamościa każdy z nich powinien położyć po 4, razem 146, każde rachując po 6 groszy uczyni za nie	35	6
Teraz ratione tego drzewnego płacił każdy po grzywień 43, czyni	68	24
Po sól winni jechać i stawić ją tam gdzie każą, po beczek 3, którą naonczas w Drohobyczy kupując beczkę po groszy 26, a tu w domu przedając beczkę po groszy 48, czyniło na niéj zysku	96	24
Zagrodników było 6, każdy czyńszu dawał po groszy 6, a za robotę pieszą po flor. 2, uczyniło to wszystko czyńszu z robocizną	13	6
Z karczmy nowo postawionéj przez Pana Toporníckiego Żyd dawał	35	—
Teraz z niéj Hajdzik daje	400	—
Z młyna nowo postawionego i z stawku nad nim . .	50	—
Teraz wcale tego niemasz. Summa wszystkiego . .	982	18

Ale ta wieś była dana akademii w całym tysiącu złotych od Pana Hetmana.

[1]) Clemens Papa VIII. Ad perpetuam rei memoriam ect. Nos singulari Ipsius Joannis Institutoris pietate ac magnitudine animi et praecipua in Nos et Apostolicam sedem observantia adducti Universitati praefatae, sicut praefertur erectae, ut omnibus et singulis privilegiis, gratiis, indultis, exemptionibus, libertatibus, praerogativis, honoribus, praeeminentiis, favoribus et facultatibus etiam circa doctores in artibus philosophiae, scientiaque civili et utroque jure ac Medicina et Notarios creandos aliosque Studiorum gradus conferendos et aliis, quibus aliae similium Studiorum generalium universitates ubivis locorum et gentium institutae, de jure, usu et consuetudine, aut alias quomodolibet, tam ex Apostolica, quam imperiali, seu regali auctoritatibus utuntur, fruuntur, potiuntur et gaudent, atque uti, frui, potiri et gaudere possunt et poterunt, pariformiter et aequeprincipaliter, uti, frui, potiri et gaudere possit, valeat et debeat, concedimus et indulgemus. ect. — Bullę Klemensa VIII. potwierdzali następni Papieże Paweł V. r. 1617. Innocenty X. w r. 1648. Innocenty XI. w r. 1688. i Benedykt XIV. — Konstytucye r. 1671. 85. i 99. i 1736. byt jéj zabezpieczały. Jan Kazimierz dyplomatem 1664. r. uznał ją za dziedzictwo Rzeczypospolitéj, a król Michał przywilejem danym 1669. r. kazał ją

cyi wydał Jan Zamojski dopiero roku 1601. Według téj fundacyi ustanowił Zamojski przy swojéj szkole 10 professorów, to jest: 1) professora prawa cywilnego 2) Professora prawa polskiego. 3) Professora filozofii moralnéj. 4) Professora fizyki. 5) Professora logiki i metafizyki. 6) Professora matematyki. 7) Professora wymowy. 8) Professora retoryki i dialektyki. 9) Professora poezyi i syntaxu, i 10) Professora analogii i ortografii. Dla pierwszych siedmiu przeznaczył pensyi rocznéj po 230 złotych dla każdego z osobna; dla trzech ostatnich po 150 złotych dla każdego z osobna. Na pensye te oddał Zamojski akademii na wieczne czasy wieś Bukowinę w ziemi przemyślskiéj położoną, 1000 złotych owczesnych rocznego dochodu przynoszącą. Że zaś tak szczupły fundusz niemógł wystarczyć na wszystkie wydatki, kazał założyciel ze skarbu swego dopłacać część brakującą, dopókiby dodaniem drugiéj jeszcze wsi akademii niewzbogacił. [1])

uważać za jedyny uniwersytet publiczny na całéj Rusi, o 12 mil na około szkół wyższych zakładać niepozwolił; professorów zaś i exprofessorów podług formy i przywileju nadanego przez Zygmunta Augusta Magistratowi wileńskiemu ślachectwem nadał.

[1]) »Academiam quoque — mówi Jan Zamojski w swoim testamencie — constitui atque cum sententia ejusdem R. D. Episcopi chełmensis fundavi. Villam Bukowina in terra premisliensi, districtu prevorscensi consistentem perpetuo jure assignavi et dedi. Ex cujus proventu professores in fundatione academiae designati sua salaria accipient, qui proventus si ad integram solutionem non poterint sufficere, ipse quidem superstes id ex arca mea depromam et exsolvam, donec alia bona comparabo et pro usu academiae adjungam, praereptus autem fatis, volo statuoque, ut filius meus vel tutores filii mei ea ex reditibus bonorum meorum comparent, Academiaeque inscribi curent, conditionibus in fundatione expressis. Cum vero bona praedicta Bukovina aliis bonis meis vicina sunt et contigua finibus eorum, contenti erunt praefati rector et professores academiae, quo si minus praepeditus morte ipse constituero tutores filii mei a me relicti et ascripti terminabunt. Hanc igitur fundationem academiae meae sancte et integre atque perpetuo filius meus, successoresque ejus universi conservandam tuendamque omni ope studioque curent, plane volo et statuo.«

I to było pierwszem uposażeniem akademii. W roku 1600. dnia 5. Lipca założył i uposażył Zamojski kollegiatę w Zamościu, przeznaczając w niéj dziekanią, scholasteryą, kustodyą i cztery kanonie wraz z wszystkiemi dochodami dla *uczonych i dobrych mężów* z pośród professorów akademii. To było drugiem i daleko znaczniejszem uposażeniem instytutu. Inne uposażenia szły następującym porządkiem chronologicznym. Tomasz Zamojski, kanclerz w. koronny, syn fundatora akademii, zapisał scholastykowi, czterem kanonikom chmieleckim, którymi byli akademicy zamojscy, tudzież wikarym 13,944 owczesnych (1623.) złotych. Syn jego, Jan Zamojski, starosta kałuszyński, nadał r. 1649. na professora prawa kanonicznego, i na professora ortografii 11,300 owczesnych złotych. Katarzyna z Xiążąt Ostrogskich Zamojska, żona Tomasza, zapisała 2000 rocznego dochodu na utrzymywanie przy akademii seminaryum duchownego. Szymon Szymonowicz legował 5000 owczesnych złotych na professora teologii. Szymon Birkowski doktor medycyny i professor akademii oddał jéj na professora historyi świeckiéj i świętéj 18,000 złotych; a Solski na professora medycyny i medyka akademii, tudzież na uczniów ubogich, którzyby się do téj nauki przykładać chcieli, 17,000 złotych. Prócz tych znaczniejszych sum, miała akademia zamojska zapisane sobie przez rozmaite osoby wiele jeszcze sumek, wynoszących czasem kilka tysięcy, czasem też kilka tylko złotych. Summy i sumki te umieszczone były na dobrach ziemskich, domach w mieście Zamościu, na gruntach i ogrodach tamże, na synagogach w Zamościu, Turobinie i Szczebrzeszynie, i zebrane razem czyniły w roku 1664, zatem po wojnach szwedzkich i kozackich, 197,000 złotych polskich. Dochód całéj akademii około tego samego czasu (1683.) wynosił 8000 złotych, nigdy zaś nie przechodził 13,000 złotych polskich. Nie wchodzą atoli w to beneficia przy kollegiacie zamojskiéj i innych kościołach ordynacyi, przeznaczone dla professorów akademii stanu duchownego, tudzież niektóre wojtostwa w ordynacyi, przeznaczone dla

wysłużonych akademików stanu świeckiego. Do podnoszenia dochodów i wypłacania pensyi wybierano kwestora z wyższych professorów na rok jeden, który, równie jak wszyscy urzędnicy akademii, obowięzywał się do wiary i uczciwości. Na trzy dni przed wyborem nowego rektora składał rachunki. Wszystko to co zebrano z zapisów w album, z kar pieniężnych i innych przypadkowych dochodów, rozdzielano w równych częściach między professorów, rektora i kwestora.

Majątkiem ruchomym i nieruchomem akademii, zawiadował scholastyk kollegiaty zamojskiéj wraz z rektorem. Klęski krajowe po czasach Jana Kazimierza naraziły majątek akademii na okropne straty. Domy, które posiadała w mieście Zamościu, z przyczyny uszczuplonéj morowem powietrzem, najazdami i t. p. ludności stały pustkami, a nieprzynosząc instytutowi żadnéj korzyści były całkiem zaniedbane i zamieniały się w stosy gruzów; kapitaliki na domach mieszczan zamojskich lokowane, w znacznéj części poprzedały; ogrody ogołocone zostały z drzew i zabrane na fortyfikacye.

b) **Wydziały. Dziekan.**

Akademia zamojska, podobnie jak krakowska, miała, od czasu zwłaszcza reformy Laskarysa, cztery wydziały, to jest, teologiczny, prawny, lekarski i filozoficzny.

1) Wydział teologiczny utworzonym został dopiero po śmierci założyciela akademii, gdy wdowa po Tomaszu Zamojskim, Katarzyna z Xiążąt Ostrogskich Zamojska, ustanowiła przy akademii seminaryum duchowne. Składał się zwykle z pięciu professorów, to jest, 1) professora teologii moralnéj. 2) professora teologii dogmatycznéj. 3) professora teologii polemicznéj. 4) professora teologii kazuistycznéj i 5) professora historyi kościelnéj.

2) Wydział prawny składał się z pięciu professorów, to jest 1) professora prawa cywilnego. 2) drugiego professora prawa. 3) professora prawa narodów. 4) professora prawa kanonicznego. 5) drugiego professora tegoż prawa.

3) Wydział lekarski był właściwie tylko w planie nauk akademii, ale nie w rzeczywistości. Już Jan Zamojski zakładając akademią, miał zamiar ustanowić przy niéj ten fakultet i w tym celu wysłał Jana Ursyna do Padwy, aby się w sztuce lekarskiéj wydoskonalił.[1]) Jednakże dopiero po śmierci Jana Zamojskiego Solski, professor akademii wyznaczył pewien fundusz na utrzymywanie jednego professora medycyny. W ciągu atoli dwóch blisko wieków istnienia akademii dwa razy tylko posada ta była obsa-

[1]) Że Jan Zamojski miał istotnie zamiar założenia fakultetu lekarskiego w swojéj akademii, dowodzi dyplom nadany téj szkole: »Zawsze takie Rzeczypospolite będą, jakie ich młodzieży chowanie. Nadto przekonany jestem, że tylko edukacya publiczna, zgodnych i dobrych robi obywatelów. Przeto chętnie poświęcam cząstkę majątku, na ustanowienie w Zamościu akademii, w któréjby polska młodzież brała zdrowe obyczajów początki i ćwiczyła się w naukach, dążących do jednego z ustawami Rzeczypospolitéj zamiaru. Na ten koniec takie czynię nauk rozłożenie. W pierwszej klassie początki nauki moralnéj, i od polskiego języka zaczynając, początki grammatyki łacińskiéj i greckiéj dawane będą. W drugiéj, moralna nauka, syntaxis i prozodya rzeczonych języków. W trzeciéj same tylko pierwsze początki retoryki; tłumaczenie i ukazywanie osnowy dobieranych w językach polskim, greckim i łacińskim pisarzów, sfera, arytmetyka, jeometrya z doświadczeniem w polu i logika. W czwartéj historya naturalna, fizyka i *nauka lekarska*. W piątéj historya powszechna i wymowa. Nauczyciel wymowy zawsze materye, ściągające się do Rzeczypospolitéj dawać swoim uczniom powinien, a w dziejopiśmie przyczyny główniejszych w rządach odmian dochodzić i one przyrównywać do kraju starać się będzie. W szóstéj klassie nauczyciele moralnéj nauki uczyć będą obowiązków człowieka i powinności obywatela. W siodméj, tłómaczone będą prawa w powszechności. W osméj, prawa ojczyste, statuta, konstytucye, kancellaryi prawnomienności, sądów gatunek i sądzenia sposób.« — Staszic: *Uwagi nad Życiem Jana Zamojskiego*. Urządzona według przepisów i woli Zamojskiego szkoła, nie byłaby wprawdzie akademią, ale bardzo dla kraju użyteczną szkoła, sposobiącą młodzież do życia praktycznego w rozmaitych zawodach i powołaniach. Cóż, kiedy zaraz po jego śmierci akademicy krakowscy przerobili szkołę tę zupełnie na wzór akademii krakowskiéj!

dzoną;[1]) a ponieważ jeden professor niemógł należycie wszystkich części medycyny wykładać, więc i te dwa przypadki, w których się professor medycyny przy akademii znajdował, nie mogą dowodzić istnienia tu fakultetu medycznego.

4) Wydział filozoficzny składało pięciu professorów, to jest 1) professor matematyki. 2) professor logiki i metafizyki. 3) professor praktycznéj filozofii. 4) professor retoryki i poezyi i 5) professor grammatyki.

W początkach wszystkie te wydziały miały tylko jednego dziekana, późniéj zaś, mianowicie w 18 wieku każdy wydział, wyjąwszy lekarskiego, którego nie było, miał swego osobnego dziekana, który atoli w wydziale prawnym nazywany był *praeses* a w filozoficznym *senior*. Urząd dziekana był roczny. Do obowiązków jego należało: examinować uczniów przysłanych od rektora i już w album zapisanych, przeznaczać im oddziały, być obecnym w klassach niższych na examinach, pilnować, aby wszyscy professorowie sumiennie odbywali lekcye, kierować uroczystościami akademickiemi, oppugnować w dysputach. Dziekana nie wypełniającego swoich obowiązków miał rektor prawo skarać pieniężną karą, lub też złożyć z urzędu, a innego w jego miejsce posadzić. Wszyscy professorowie mięszkali w gmachu akademickim, (na którego wystawienie Tomasz Zamojski, syn założyciela akademii 50,000 owczesnych złotych przeznaczył[2]) i mieli stół

[1]) To jest, prócz Jana Leonicena, który ją do roku 1649. Bernarda Monegina z Padwy, który ją do roku 1691. zajmował. Leonicena sprowadził z Padwy Jan Zamojski, wnuk założyciela akademii. Był on razem lekarzem nadwornym chorowitego Jana Zamojskiego i częściéj bawił przy boku jego niż w akademii zamojskiéj. W r. 1649. udawszy się z swoim pryncypałem do Jarosławia wpadł w ciężką chorobę i życie tu zakończył. Przyjaciel jego Piotr Mucharski, doktor medycyny wystawił mu skromny nagrobek w kolegiacie jarosławskiéj. Zresztą w akademii zamojskiéj wykładał Leonicen najczęściéj anatomią, w któréj był biegłym.

[2]) Gmach ten ukończonym został dopiero 1649. r. a fundament nań kładł w r. 1639. Jan Zamojski, starosta kałuski, d. 27. Sierpnia.

wspólny. Uczący w właściwéj akademii, nazywali się publicznymi professorami, uczący w niższéj szkole, prywatnymi; tymi byli: professor retoryki, professor poezyi i professor analogii.

Brani byli z akademii krakowskiéj, i dla tego akademia zamojska nazywała się córką, *filia*, krakowskiéj.

c. **Rząd akademii.**

Rząd akademii zostawał w ręku Scholastyka kollegiaty zamojskiéj i rektora akademii.

Scholastyk obowiązanym był wszystko co się dobra akademii tyczyło wspólnie z rektorem działać, nad akademią czuwać, akademików do ścisłego i gorliwego wypełniania obowiązków zachęcać, niedbałych karcić, powoływać zdatnych ludzi na wakujące posady, oddalać od katedr osoby prawa akademii upornie przestępujące. Był on właściwie głową szkoły, którą biskup chełmnski, jako kanclerz, przynajmniéj co trzy lata miał wizytować.

Rektor wybieranym był z grona professorów wyższych na publicznych zgromadzeniach, głosami wszystkich uczących i pięciu uczniów.[1]) Urząd jego był roczni, mógł atoli bydź na rok drugi potwierdzanym. Po wykonaniu przysięgi obierał czterech radzców z professorów a jednego z uczniów; z tymi w rzeczach mniejszéj wagi wspólnie o wszystkiem stanowił, prezydował w wszelkich czynnościach i uroczystościach akademii, czuwał nad powszechném dobrem szkoły, utrzymywał album akademii i akta posiedzeń; kierował rozkładem nauk na godziny, bywał obecnym na examinach, miewał do uczniów mowy[2]) i t. p.

[1]) Uczniowie mający obierać rektora losowali. Statut z r. 1684. naznacza w ten sposób osoby mające prawo obierania rektora: 1) Ordynat, albo jego zastępca. 2) rektor dawny. 3) trzéj prałaci, to jest, dziekan, scholastyk i kustosz kollegiaty zamojskiéj. 4) wszyscy professorowie. 5) Pięciu uczniów losem wybranych. 6) nareszcie senatorowie przypadkiem podczas elekcyi rektora w Zamościu znajdujący się. Wybór przypadał każdego roku dnia 10. Maja zrana.

[2]) Pierwszym rektorem akademii zamojskiéj był Melchior Ste-

d. Uczniowie.

Jan Zamojski, założyciel, chodząc w młodości swojéj na akademią padewską, podzielił na wzór jéj uczniów akademii przez siebie fundowanéj na pięć narodów, to jest, polski, litewski, ruski, prusko-inflancki i cudzoziemski. Z każdego z tych narodów jeden uczeń wybrany losem należał do wyboru rektora. Późniéj atoli podział takowy nie był praktykowany. Uczniowie dzielili się nadto na uczniów właściwéj akademii i uczniów szkół niższych, które ich do akademii usposobiały. Uczniowie wchodzący do akademii, musieli się zapisywać w jéj album; bogatsi płacili za wpis 10 groszy owczesnych, ubożsi groszy 6, a najubożsi opłacali się modłami za pomyślność szkoły. Wszyscy uczniowie, tak właściwéj akademii, jakoteż szkoły niższéj, do album wpisani musieli mieć nauczycieli prywatnych, którzy czuwali nad ich postępowaniem i powtarzali z nimi lekcye. Co sobotę powtarzali uczniowie lekcye z całego tygodnia; w czwartą sobotę z całego miesiąca, a co sześć miesięcy z całego półrocza. Wszystkie święta, tudzież czas popołudniowy wigilii świąt znaczniejszych, były wolne od nauk. Co rok dnia 2. Czerwca odprawiali uczniowie wraz z professorami rocznicę zgonu założyciela akademii, solennem nabożeństwem, mowami i t. p. Szkoły niższe zamykano corok dnia 27. Lipca aż do ś. Wawrzyńca; właściwą akademią dnia 20. Lipca na trzy tygodnie, a prócz tego były ferye kilkudniowe na Boże narodzenie i Wielkanoc. W dniu odnowienia nauk, co dwa razy do roku przypadało, wszyscy uczniowie obowią-

phanides, jak się to pokazuje z album akademii zaczętego 1595. r. gdzie mianuje się wyraźnie *rector primus Academiae et in ea logices professor*. Drugim rektorem r. 1597. był Adam Bursiusz, po nim Maciéj Jaworowius 1598. r. Za jego czasów było w akademii uczniów 32, między tymi młodzi Farensbach i Bałaban. Czwartym rektorem był Jan Ursyn. W r. 1607. był Adam Bursius powtórnie rektorem i za jego rządów było 109 uczniów. W r. 1608. był rektorem Jan Sechinius, uczniów było 118. W r. 1609. był rektorem Szymon Birkowski, uczniów miał tylko 67. W r. 1616. był rektorem Tomasz Dresner, uczniów miał jeszcze mniéj, bo tylko 36.

zani byli znajdować się na uroczystem nabożeństwie w kaplicy ś. Jana Kantego. Za niedopełnianie obowiązków, nieposłuszeństwo władzy rektora, za życie złe i nierządne, uchybienie prawom akademii, naznaczane były kary pieniężne, więzienie, exkluzya i kary cielesne, wszystko atoli tylko za zdaniem radzców i wyrokiem rektora. Uczniom nie było wolno nosić szabel, chodzić do szynkowni, grywać w karty lub kostki. Wszyscy i wszędzie obowiązani byli mówić pomiędzy sobą po łacinie lub grecku.

e. **Bursy.**

Podobnie jak w akademii krakowskiéj, były bursy dla ubogiéj młodzieży i przy akademii zamojskiéj, w mniejszéj atoli nierównie liczbie, bo tylko dwie.

Pierwsza zwana *bursa indigentium*, murowana za życia jeszcze Jana Zamojskiego, kanclerza w. koronnego, stała tuż przy akademii. Spłonąwszy w przypadkowym pożarze dnia 6. Czerwca 1627. r. nie była już więcéj odbudowaną. Zawiadowali nią dziekan i scholastyk kollegiaty wraz z rektorem akademii.

Drugą bursę założył i uposażył Wawrzyniec Staringel, doktor filozofii, dziekan kollegiaty zamojskiéj, i dla tego nazywała się *bursa Staringelliana*. W roku 1677. nadano téj bursie następujące prawa:

»In Nomine Domini Amen. Leges Contubernii Staringelliani in Academia Zamoscensi ex piissima fundatione Perillustris olim ac Admod. Reverendi Laurentii Staringelli Buscensis, Philosopiae doctoris Decani Infulati Zamoscensis Praepositi Szczebreszynensis Anno Domini 1677. die 18. Octobris Rectoratu Magnifici ac clarissimi Domini D. Adriani Krobski J. U. D. ejusdemque civilis Ordinarii Professoris S. R. Majestatis Secretarii, de consensu totius Universitatis, primum excitati ac instituti, ab alumnis ejusdem seu Contubernalibus servandae.

PUNCTUM I.

Quae sint circa ingressum ad contubernium servenda.

Lex I.

Unusquisque Contubernio Staringelliano adsciscendus, sit catholicus Romanus, testimonium vitae honestatis, morum integritatis ac commendationem ab aliquo probo honestoque et de academia bene merito viro habeat, insuper albo universitatis inscribatur.

Lex 2.

Praesentatus Magnifico Domino Rectori super obedientia eidem praestanda et honore debito singulis clarissimis ac Excellentissimis Dominis Dominis Academiae professoribus exhibenda, nec non legibus contubernii ejusdem non propalandis, de armis non portandis vel extra, vel intra parietes Contubernii non asservandis fidem et conscientiam obligabit.

Lex 3.

Privatum praeceptorem ex DD. Magistris istius Academiae professoribus ratione lectionum suarum publicarum habeat, cujus consilio in accipiendis iisdem lectionibus in dubiis resolvendis ac occurentibus negotiis suis utatur.

Lex 4.

Pueri alphabetarii primum studere incipientes, non admittantur, sed opus ut in literis humanioribus notabilem habeant profectum, saltem declinare voces et conjugare sciant.

Lex 5.

Susceptus inscriptusque metriculae contubernali ratione jucundi ingressus florenum unum et grossos quindecem ad manus praepositi domus reponet, idque pro refectione alumnorum ad prandium proxime imminentis festi.

PUNCTUM II.

De iis quae ad pietatem, morum honestatem, diligentiam, ac mansiones, tum modestiam pertinent.

Lex 1.

Cum pietas virtutum omnium fundamentum sit, illius, ut quam frequentissimos actus alumni eliciant, curabunt. Proinde quolibet Dominico ac Festo die solitis devotionibus in Ecclesia collegiata, cum reliquis DD. studiosis et cathechismo privatarum classium aderunt. Quovis item die profesto Missam studiosorum (et quoties votivum sacrum academicum celebrabitur) audient, qui secus fececerint prandio integro carebunt.

Lex 2.

Mane postquam a somno surrexerint compositis lectisterniis quisque actum devotionis eliciet. Jam autem vespere cubitum ituri coram Imagine beatissimae Mariae Virginis in hypocausto communitatis ad signum datum campanae litanias lauretanas, attente ac devote recitabunt, praemissa trina oratione dominica, Angelica totidem salutatione, ac uno symbolo apostolico recitabunt; qui iis

non aderunt per unum diem portionibus carebunt, post Litanias statim se quieti tradant, nec aliorum quietem suis colloquiis, jocis vel risu vel deambulatione interturbent, sub poena prima vice grossorum, secunda dupli.

Lex 3.

Quovis quartuali ante eandem imaginem feria sexta vesperas, sabbatho tertium nocturnum cum laudibus defunctorum pro anima Laurentii sacerdoti fundatoris clara ac distincta voce dicent. Anniversario quoque pro eodem per Magnificum Dominum Rectorem intimando omnes aderunt, sub poena privationis omnium ferculorum per tres dies continuos.

Lex 4.

Singuli enixe curabunt, ut nihil in verbis procax, in factis insolens, tanto magis inhonestum committant. Quo nomine obligantur ad mutuam notationem et delationem Magnifico Domino Rectori si aliquid in quopiam suspectum adverterit; alias Magnificus Rector si ab extraneis didicerit de excessu cujus contubernalium, aliquis conscius fuit et non detulit, reum quidem pro ratione delicti, conscium vero ordinaria exclusionis a domo poena mulctabit.

Lex 5.

Quilibet de novo adveniens propria arma Magnifico Domino Rectori reddat. Si quis vero arma utpote frameam, gladium, pugionem, bombardam et id genus alia habere, vel alienis uti absque rectoris licentia deprehendatur, statim ex consortio studentium ceu perjurus excludatur; porro si quis usum armorum non levi sed tantum gravissima necessitate postulante a Magnifico D. Rectore sibi pro aliquo temporis interstitio impetret, continuo ipsa ad tempus praefixum ultro ipso Magnifico Domino Rectori referat. Si autem hoc factum neglexerit, primo privatione puniatur omnium eorum lamentorum (?) omnibus diebus, quibus arma non reddit; deinde si illa post unam integram hebdomadam non reddiderit, ex contubernio excludatur.

Lex 6.

Si aliquis contubernalium popinas et celaria visitet, choreis et saltibus vacet, ebrius notetur, prima vice puniatur privatione mensae per integram hebdomadam, secunda vice per duas, tertia excludatur.

Lex 7.

Si quis ebrius contubernium ingressus, aut sobrius chartas tractet, clamoribus domum impleat, studia aliorum disturbet, sero vehementius ostium pulset, rixas exerceat et alia his similia agat, simili poena puniatur.

Lex 8.

Nemo extraneas et impertinentes personas in contubernium inducat, sub poena duodecem grossorum toties quoties induxerit. Si autem pro pernoctatione extraneum receperit, aut ipse alumnus in aliena habitatione vel in hypocausto communitatis, vel extra contubernium dormierit, excludetur. Foeminae quoque affines et propinquae a limine arcebuntur, sub poena simili exclusionis.

Lex 9.

Omnes contubernio Staringelliano adscripti noverint se ex mente fundatoris ad tractandas artes honestissimas obligari, proinde si quis nullas lectiones habens reperiatur, talis ex contubernio diligentium excludatur.

Lex 10.

Lingua latina singuli semper intra et extra contubernium utantur, semel moniti uno ferculo, secundo duobus, tertio toto prandio carebunt, in pertinatiores plagis animadvertetur.

Lex 11.

Testimonium diligentiae ac frequentiae in scholis ab Excel. DD. qua publicis, qua privatis professoribus unusquisque habeat, et quovis die Sabbatho Magnifico Domino Rectori praesentet. Qui a schola aut lectione semel in septimana sine justa causa abfuerit, prandio carebit, qui bis aut ter notetur, integrae hebdomadae mensa privabitur; qui amplius contubernio valedicet.

Lex 12.

Quidquid temporis a scholis ac lectionibus supererit, relectioni ac repetitioni eorum, quae in scholis didicerunt insument, styloque scribendo quam diligentissime incumbent: unde quoties dispositio in eloquentiae publicae palestra intimabitur, toties publici alumni eidem aderunt. Relaxatio tamen animi cum caeteris DD. studiosis non prohibetur.

Lex 13.

Actibus in Academia publicis privatisque omnes adsint sub poena privationis prandii et ut in eloquentia ac philosophia se exerceant, decidendis quaestionibus politicis, aut sustinendis axiomatibus philosophicis operam promptam offerant, obligantur, magnum inde in utraque scientia profectum consecuturi, quod poenae arbitrariae relinquitur.

Lex 14.

Unusquisque Magnifico Domino Rectori quocunque tempore venienti et pulsanti suam habitationem reserare, statim sit astrictus,

sub poena exclusionis, sine cujus licentia et facultate ac scitu nec ex contubernio discedere, ad unum diem abire, nec ad contubernium redire quisque praesumat; sub poena non admissionis ad idem.

Lex 15.

Si quis ex Contubernio iterum ad illud rediturus discederit, semper claves suae habitationis penes praepositum relinquat, sub poena trium florenorum; res quoque omnes suas secum accipiat, aut alicui, (quod et extra extenditur) asservandas committat, sub poena non conquerendi si quid ipsi perierit, quod si vero post sex septimanas non redierit, usus habitationis a Magnifico Domino rectore concedetur.

Lex 16.

Diligenter observabunt alumni, ut hypocausta sua munda habeant, lectisternia distincta et bene composita, quam munditiem in toto domo servabunt, alias ex delatione cujuspiam praeposito, si quis sordes in aliquo loco contubernii faceret; ad quaerelam ejusdem praepositi phagis(?) privata publicarum vero lectionum iidem alumni poena arbitraria Magnifici Domini Rectoris castigabuntur.

Lex 17.

In habitatione (quam totam uni nusquam occupare licebit) quotquot erunt ex assignatione Magnifici Domini Rectoris, nullus alium impediat, clamores, strepitus, insolentias in eadem habitatione, in communitate, ambitu, area facere non audeat, non cantet, dimicet, luctetur, irrideat, liras tangat ne studentes distrahantur, sub poena prima vice grossorum 18, vel privacione per tres dies mensae; secunda duplici, tertia amotionis.

Lex 18.

In communitatis hypocausto hyemali tempore extra prandium poterunt studere et sedere (non tamen pernoctare), sed tantum sub silentio uno ita se quilibet apperiendo, claudendo et commorando ibidem geret, ut ipsum caeteri seu studeant, seu non, nullum penitus impedimentum habere videantur; sub poena post unicam admonitionem grossorum 24, secunda duplici, tertia exclusionis.

Lex 19.

Introitus et egressus clandestinus punietur prima vice grossorum 18, secunda dupli, tertia triplici, quarta exclusionis. Eidem poena subjacebunt, qui vehementius fores contubernii pulsabunt.

Lex 20.

Ligna communitatis, aut ex tecto et id genus alia pro habita

tione sua calefacienda nemo unquam rapiat, sub poena exclusionis. Nemo quoque ignem de lignis in sua camera faciat, sub eadem poena exclusionis, candelam item ad parietem nemo aplicet, sub poena simili.

PUNCTUM III.

De praeposito et consiliariis ac officiis eorundem.

Lex 1.

Praepositus Contubernii ex senioribus natu profectuque alumnis, arbitrio Magnifici Domini Rectoris eligendus, honestatem munditiemque domus quam plurimum curabit; illius officii erit, si quid scandali, insolentiarum, negligentiae in alumnis advertat, Magnifico Domino Rectori deferre, omnibus ad doctrinam et pietatem exemplo esse; omnes ad virtutem et studia hortari, quo in munere si claudicaverit, paterne primum a Magnifico Domine Rectore monebitur, secundo arbitratria correctione castigabitur, tertio praepositura privabitur, et a primo loco ad inferiorem, qui ipso assignabitur detrudetur.

Lex 2.

Idem consiliarios duos, primum a Magnifico Domino Rectore nominandum, alterum a communitate alumnorum eligendum habebit, quorum opera in prospiciendo, promovendoque bono communi Contubernii utetur; qui consiliarii, prout et praepositus sequenti die post confirmationem seu reelectionem Magnifici Domini rectoris in Communitate contubernii, vel, si opus fuerit, alio quoque tempore eligentur.

Lex 3.

Praepositus vocato in id officii e consiliaris uno, quem rei oeconomicae peritiorem censuerit, providendorum victualium, comparandorum lignorum utensiliumque mensae ac culinae servientium curam habebit, et a Magnifico Domino rectore in Menses aut septimanas danda pecunia ex mente ac mandato ejusdem quae erunt necessaria comparabit, fide et diligentia quam maxima, officio privandus si aeri alterutram peccaverit.

Lex 4.

Idem cum administro consiliario quovis mense regestra expensae pecuniae Magnifico Domino Rectori praesentabit. Quietationes seu subscriptiones Regestr. percipiet salvandae suae fidei, successorum instructioni profuturas.

Lex 5.

Cibos mensae quotidianos taliter adaptabit, coemet, ac compa-

rabit pararive curabit, qualiter ordinatio mensae seorsivo scripto clausa indicabit.

Lex 6.

Providebit et uterque cum ipso consiliarius ne res contubernii, utpote mensae, scamna, fenestrae, fores, ollae, vasa, ab ullo contubernalium extraneorum destruantur, aut distrahantur, sub poena reparationis, aut damni restitutionis, nisi ab authore vindicaverint in ipsos irroganda.

PUNCTUM IV.

De reverentia praeposito et consiliariis ab alumnis praestanda et aliis bonum ordinem et commoda Contubernii concernentibus.

Lex 1.

Praepositus amorem Contubernalibus, illi ei honorem ac observantiam debeant et praestent.

Lex 2.

Si quis in praepositum consiliariosve, verbis acrioribus, scommaticis et injuriosis invectus fuerit, delatus Magnifico Domino Rectori, pro ejusdem judicio punietur, si verbera adhibuerit, a contubernio excludetur.

Lex 3.

Si iis quae spectant commodum contubernii omnes cum Praeposito quo poterunt meliori suffragio et auxilio concurrent citra aliorum damnum et injuriam.

Lex 4.

Si quis alicui extraneo damnum intulerit, vel quomodocunque eundem laeserit, si corrigi ac corripi a praeposito cum Consiliaris cum tota communitate non possit, judicio Magnifici Domini Rectoris emendabitur. Idem circa injurias ac damna Contubernalibus illata faciendum.

Lex 5.

Nemo alumnorum canes, aves, columbas in Contubernio foveat et quidquid quietem communitatis turbare possit, ab eo prorsus abstineat, sub poena, primo grossorum duodecem, secundo duplici, tertio ab arbitrio Magnifici Domini Rectoris graviori.

Lex 6.

Officiis praepositi sese ingerere, culinam lustrare, eandem ingredi et id genus alia, quae oeconomiam spectant agere, nemo audeat sub poena privationis mensae toties quoties id fecerit.

Lex 7.

Si quis evidenter advertat rei communi damnum ab aliquo fieri, aut per praepositum consiliariosque bona contubernii non curare, aut in communitatem personasque quomodocunque peccare, ejus deferendi accusandique coram Magnifico Domino Rectore omnibus datur facultas.

PUNCTUM V.

De iis quae ad mensam sunt observanda.

Lex 1.

Prandium coenamque omnem benedictio devota quae solita est: ***Oculi omnium in te sperant*** etc. et: ***Benedic Domine*** etc. praecedet gratiarum actio solita quoque illaque brevis subsequetur, sub poena privationis mensae, qui ei non adfuerint: hanc tamen benedictionem per Benedicite incipiet diaconus vel subdiaconus, vel clericus in vestitu clericali incedens, si fuerint. (Praesbyter enim alias factus in contubernio non alatur, sed recedere et provisioni suae adhaerere tenebitur, sub poena exclusionis a domo) alias praepositus, hoc absente prior inter alumnos, tandem oculi omnium simul omnes voce devota ac sincera mente prosequentur; postmodum incipiens dicet: ***Benedicite Domine nos*** etc. cum responsione omnium: ***Amen.*** Eodem modo in gratiarum actione unus ex illis incipiet: ***Benedicamus Domino!*** omnes respondebunt et dicent: ***gratias agimus*** etc. Demum; ***Sit nomen Domini benedictum*** et ***Retribuere Domine*** etc., post quam gratiarum actionem singuli exibunt propter secundam mensam.

Lex 2.

Lectio saera adhibebitur per Magnificum Dominum Rectorem assignanda, quam omnes attente, sine mussitatione audient, sub poena simili instituetur a primo ad ultimum hebdomadatim. Praepositus autem ab ea liber erit.

Lex 3.

Ad mensam primum locum Praepositus usurpabit, secundum consiliarii, alii juxta eum ordinem quo in metriculam Contubernii sint adscripti. Liberum tamen erit Magnifico Domino rectori quempiam circa susceptionem, et alias pro dignitate altius promovere.

Lex 4.

In capiendis portionibus honestatem et civili tamen omnes curabunt ordine unus post alium ex suo loco, turpissimum enim est duos vel tres simul ac semel, et quidem praetermisso ordine, ex

scutella capere portiones, sed nec illud pulchrum si primus vel secundus (expectantibus reliquis) ita morose sibi eligat portionem, ut quam semel accepit, iterum ex quadra scutellae imiciat (?) aliamque accipere, aut etiam ab una ad aliam volitando, quamlibet attingat; unde ejusmodi juvenes inciviles ac moribus carentes ex loco superiori quo potientur ad finalem removebuntur.

Lex 5.

Tumultus, clamores, rixas ad mensam excitantes, poenae privationis per unam septimanam subjacebunt, contumaces excludentur, si vero unus alium ad mensam percusserit, exclusionem merebitur.

Lex 6.

Absentibus (nisi ex juxta causa, v. g. mandato Magnifici Domini Rectoris, aut in negotiio communitatis abfuerint) portio nulla servetur, nulli item in cameram feratur (excepto si infirmitatis verae legalitas intercedat), sed omnes statae horae advigilent, nisi velint privari.

Lex 7.

Qui portione aliqua, seu portionibus aut toto prandio, juxta legum obloquentiam decreto Magnifici Domini Rectoris aut placito communitatis mulctati fuerint, iis omnino nihil praebeatur, si praepositus praeberi jusserit mulcta simili corrigetur.

Lex 8.

Consiliarii hebdomadatim mensam instruent, cibos bene parari condirique, insuper signum ad mensam dari, portari et exhiberi, curabunt, portabuntur autem cibi prima die ab eo, qui ultimus est alumnorum, secunda ab eo qui hunc proxime antecedit et consequenter in dies ascendendo usque ad priorem contubernii post praepositum et consiliarios, qui ab hoc officio, cum alii curae mensali sint adstricti, liberi erunt. Idem qui portabit fercula signum dabit mensae per campanam.

Lex 9.

Post peractam mensam pro lectore, item ministrante, seu portore secunda mensa instruetur, ad quam per consiliarium unum hebdomadarium portiones exhibebuntur.

Lex 10.

Si autem contigerit (quod absit), ut statis temporibus census a summis principalibus pro hac mensa ordinatis non extradantur, suplementum infra positum per Magnificum Dominum Rectorem protunc existentem ex archivo universitatis (adhibito ad id Excel-

lente Domino protunc quaestore, qui pro hoc solo supplendo defectu, ad aperiendum scilicet archivum conscius rei hujus esse debebit) deprometur. Nihilominus dum census repetentur denuo inponendum erit tantum ex his quantum acceptum fuerit. Ista autem suppletio non debebit ultra medietatem summae paulo statim positae extendi, ut postmodum certa quantitas summae ad vindicandos jure census in parato maneat, pro quo supplemento ex censibus tam pro tempore praeterito recuperatis, summa quingentorum florenorum polonicalium per modernum magnificum Dominum rectorem exnunc in archivo academico (cujus summae revisio post confirmationem, aut reelectionem novi Magnifici Domini rectoris semper esse, ut nunquam pereat, sed per universitatem conservetur, debebit) reponitur.

Lex finalis.

Cum vero Magnificus rector provisorem agit hujus contubernii, qui simul primum caput Universitatis ac custos legum habetur, proinde si quid tale evenerit per alumnos perpetrandum (quod absit) hic non appositum, tunc juxta leges et statuta academiae procedet. Haec autem omnia et singula, ut perpetuum robur habeant, in publica convocatione per totam universitatem roborantur, subscribuntur et sigillo ejusdem universitatis communiuntur. Cui universitati licitum semper erit has leges antiquandi, corrigendi et illis novas adjiciendi, pro quibus singulis jus sibi servat et reservat.

M. Adrianus Krobski J. U. D. Profes. Universitatis Zamoscensis praefatae Rector.

M. Stanislaus Niewieski, Phil. D. Physices ordinarius professor et interea Decanus Academiae.

M. Franciscus Casimirus Grabowicz Phil. Doctor, Logices ordinarius professor.

M. Albertus Franciscus Wesołowski Phil. Doctor, Poeseos ord. professor.

Andreas Abrek S. B. D. scholasticus Zamosciensis Praeposit. Tarnov.

M. Sebastianus Joannes Leszczyński Philosop. doctor Ordinarius professor eloquentiae, Canonicus Zamoscensis.

M. Paulus Antonius Krzeczkiewicz Phi. D. Matheseos Ord. Professor.

Valentinus Tuszowski artium et Phil. baccalaur. Ordin. Analogiae professor et Notarius Academiae Zamoscensis.

Bursa Staringela przeznaczoną była na 12 uczniów. Po wojnie szwedzkiéj za panowania Augusta II. upadła całkiem. Laskaris reformując akademią zamojską w roku

1746. kazał bursę Staringela odnowić na 12 uczniów ubogich z każdego wydziału, to jest prawnego, teologicznego i filozoficznego po czterech.

f. **Borkany.**

I przy akademii zamojskiéj były pewne summy, od których procent nadawcy tych sum przeznaczyli na wspieranie ubogiéj młodzieży, na nauki do akademii zamojskiéj chodzącéj. Majątek atoli borkanów zamojskich był bardzo szczupłym, albowiem w roku 1746. wynosił tylko 1600 złotych, od których płacono procentu 128 złotych.

g. **Zbiory naukowe.**

Innych zbiorów naukowych prócz kilku instrumentów matematycznych, nie było w akademii zamojskiéj, tylko biblioteka i drukarnia.

Biblioteka znajdowała się od samego początku; pomnożyli ją znacznie legowaniem swoich zbiorków książek professorowie Jan Ursyn, Błażéj Zaremba, Albert Nowopolski, Jan Leonicen, Solski, Kołakowski i Foltynowicz. Laskaris reformując w r. 1746. akademią, przeznaczył na pomnażanie biblioteki dochód z kar pieniężnych tak professorów, jako i uczniów, dawniéj pomiędzy uczących podzielany.

Drukarnia znajdowała się przy akademii także od samego początku, ale czy była jéj własnością, niewiadomo mi, gdyż w rachunkach akademii nieznalazłem dochodu z drukarni. Na drukach też zamojskich, zwłaszcza w początkach, drukarze nazywają się *typografami* akademii, nie zaś zawiadowcami, dzierzawcami drukarni akademickiéj. Zresztą o drukarni zamojskiéj znajdzie czytelnik więcéj szczegółów w Bandtkiego *Historyi Drukarń królestwa polskiego*

h. **Prawa akademii.**

Jan Zamojski założywszy akademią zamojską zalecił jéj professorom napisać prawa, któreby nauczycieli i uczniów zobowięzywały, jednym i drugim ich powinności i należytości wskazując. Ułożony przez zgromadzenie aka-

demickie statut potwierdził i w następującem brzmieniu ogłosił:

Privilegium vetus.

Praefatio. Cum optimus et beneficentissimus Pontifex Clemens VIII. novae hujus academiae in hac nova Civitate Zamoscensi institutae professores et doctores, in omni prope genere facultatis creandi et leges pro via communi atque academica tam professorum quam studentium condendi potestatem fecerit, hac sedis apostolicae authoritate, constitutis primum non paucis statutorum quasi capitibus quidquid e re hujus universitatis fore ad posteritatem judicatumque, consensu unanimi et consilio, ad hac ipsa capita contulimus, conscripsimus, conscriptum promulgavimus. Caeterum Illustrissimus D. Joannes Zamojski Gymnasii hujus conditor quum aequum censeret, ne ulla lex absque scitu illius et approbatione ferretur, libellum legum sibi offeri jussit, perlegit, quidquid de re sentiret, exposuit, comprobavit. Sed et Illustris Dominus ac Reverendissimus Stanislaus Gomoliński episcopus chełmensis, pro ea jurisdictione, quam illum solum sedes Romana in hanc academiam habere perpetuo voluit, itidem festos ac feriatos Academiae istius dies cum Illustrissimo fundatoris et Universitatis consensu celebrandos et observandos sanxit. Relicta tamen in posterum omne tempus, plena facultate professoribus pro usu et necessitate, sive leges has scriptas antiquandi, sive abrogandi, aut derogandi, aut alias scribendi, promulgandi, perferendi, haec omnia cum Fundatoris et post cum haeredum ejus placito et conapprobatione Exc. et Illustris. fundatoris et Reverendissimi Antistitis. ect.

Album in quod inscribuntur studentes.

1) Albi Universitatis Rector quemadmodum immunitatum sive a Sede apostolica, sive a rege, sive a fundatore concessarum custos esto.

2) Nomina studentium rector in album referat. Ubi retulerit studentem examinandum ad decanum remittat. Relatus et census stipem relationis et censurae rectori idem ipse persolvat.

3) Studentes relati in album et censi, ditiores denos grossos persolvant, egentiores senos grossos, egentissimi Deum pro incrementis Academiae Zamoscensis exorent.

4) Nullus professorum alumnum disciplinae in fidem et curam suam recipere audeat, nisi primum Rectori exhibitus et a Decano examinatus fuerit. Si secus faxit et dies octo studentem non professum in cura habeat professor, grossos quinque persolvat.

De decano ejusque officio.

Decanus juratus munus suum uno anno, nisi illi in sequentem

annum prorogatum fuerit, administrabit fideliter et ad perscriptum legum, cujus ea prima lex erit.

1) Ut non prius studentem examinet, quam a rectore visus et ad se ablegatus fuerit examinis causa. Si secus faxit, grossos quinque persolvat.

2) Examinato adolescente classem assignabit et professori classis illius tradet, nec quidquam juris ad studentem habebit amplius, nisi peculiariter a parentibus vel propinquis sibi commendatus suo utatur contubernio, aliquin quinos grossos persolvat.

3) Singularium mensium extremis diebus sabbathi examinibus intererit in scholis inferioribus, propter cognoscendos profectus studentium. Si alium se praestet, quinos grossos persolvat.

4) Illud etiam videbit, ut statis horis, ut integris omnibus temporibus praeter festos dies et ab inferioribus et a superioribus professoribus lectiones non frivole, sed sedulo ad praescriptum fundationis praelegantur.

5) Si negligentias aliquas professorum tam inferiorum quam superiorum classium deprehenderit, ad rectorem vocari a bedello professorem jubebit, a quo pro qualitate negligentiae punietur. Id vero si negligit, negligentias ipsius solvat.

6) Die illo, qui in renovatione aestiva consequetur mandationem honorum, decanus classium inferiorum studentibus in auditorium eloquentiae vel philosophiae hora aliqua antemeridiana convocatis, examinatos ad classes superiores, quibus digni videbunt promovere tenebitur; quod si neglexerit is aut rector, unus ex profes soribus de mandato exequetur.

7) Postridie Festi s. Galli Abbatis, in renovatione hyberna, nisi sit dies Dominicus, alioquin die s. Lucae, tempore pomeridiano Decanus clsssium inferiorum studentibus, in auditorium Eloquentiae vel philosophiae coactis, examinatos, ad classes superiores, quibus digni videbuntur promovere identidem tenebitur. Alioquin duodenos grossos persolvat. Sed et a rectore negligentiarum singularum nomine in jus vocari, ac pro qualitate delicti puniri poterit. Munus vero id, qui interim obeat propter importunitatem hominis, quasi extraordinarie alii cuilibet professorum demandabit.

8) Decanus solus de novitiis censeto ad quam ulteriorum classium reponendi.

9) Promovendos singulis commutationibus, vel extra commutationes cum rectore et praeceptore examinato. Quo in examine praeceptoris praecipua fides erit, cui alteruter, aut rector, aut decanus accesserit.

10) Campanae potestatem habeto. Horas statutas observato, tam lectionum, quam reliquorum actuum omnium. De iis omni-

bus, quicquid rector cum collegio statuerit, illo negotium exequitor.

Leges de disciplina studiosorum.

1) Studentes quicunque aliunde venerint in academiam Zamoscensem studii causa etiam sex annorum sisti rectori debebunt, ac nomen statim dare in album.

2) Juramenti formam sibi praescriptam praestare tenebuntur, eo tempore quo in classes superiores promovebuntur. Qua lege isti tantum tenebuntur qui 14 annum non excesserint. Et qui excesserint, etiamsi in classis inferioribus studeant, nonnisi juratos esse oportebit.

3) Unusquisque studentium privatum praeceptorem habeto, cujus consilio lectiones audiet; quas si negligat, arbitrio praeceptoris punitor.

4) Si studentium aliquis lectiones a praeceptore assignatas memoriae non mandaverit et horis designatis memoriter non recitaverit, ex sententia praeceptoris punietur.

5) Nisi quis ex studentibus tam inferiorum, quam superiorum classium omni loco et tempore graece aut latine (quibuscum propter linguarum peritia commode dicere poterit) loquatur, poenam praeceptoris sui sentencia subeat.

6) Qui excesserit ex ephebis adolescens probrumque parentum alicui objecerit, ad rectorem delatus 5 grossos persolvet. Alioquin plagas accipiet et palinodiam canet. Si non excesserit a praeceptore suo sententia rectoris vapulabit.

7) Si adulti scholares convitiis se mutuo exceperint, iisque indignis, quinos grossos persolvant. Si aegestate praemantur, ut solvendo esse... possint, flagri plagas accipiant.

8) Si capilatio intercedat mutua, vel calophi mutui sine sanguine, denis grossis mulctentur ambo. Si egestas obsit, flagri plagas accipiant.

9) Studentium aliquis ab aliquo pulsatus vel pugno, vel palma, duobusque testibus convictus, decem grossos persolvat. Alioquin in carcerem hujus diei noctisque conijciantur. Si mutua haec injuria fuerit, utraque pars testibus convicta viginti persolvat, vel in carcere diem integrum maneat, sententia rectoris et consiliariorum.

10) Si ad effusionem sanguinis usque, florenum numeret, vel in carcerem tridui totius conjiciatur sententia rectoris et consiliariorum.

11) Si ibidem mutua fuerit et signis hoc aliquibus monstretur ac testes ad summum duo producantur, duos florenos ambo numerabunt, vel tribus diebus in carcere manebunt.

12) Si aliquis factionis alicujus vel domesticae vel civilis author fuerit, pro gravitate sceleris et sententia Consiliariorum a Rectore punietur.

13) Si aliquis ex studentibus professorem vel absentem vel praesentem convicio laeserit, duorum testimonio convictus aureum nummum persolvat, caeteroque plagas accipiat, aut quatriduo in carcere detineatur.

14) Si aliquis studentium in taberna cauponaque potens deprehensus fuerit, vel choreas ducens larvatus et id genus, talerum persolvat. Si egestas obsistat, plagas flagri vel virgarum accipiat.

15) Ex studentibus aliquis a rectore in jus vocatus, si primum non paruerit inobedientiae reus erit. Si iterum non paruerit, solvat florenum unum, vel si egeat, pertractus flagris caedatur. Si pertrahi non poterit, excludatur, sententia rectoris et consiliariorum.

Cautio. Ubi aliquod novum facinus ab aliquo studentium patratum fuerit, lege nova cavere, ne id in posterum fiat, universitatis esto.

16) Si aliquis ex studentibus cujuspiam studentis honorem verbis vel literis laeserit, ad rectorem vocabitur, apud quem qui detractor habebitur, probare suae orationis veritatem tenebitur. Si probaverit, iste in quem vere dictum aliquid est, curabit ut omnes in posterum de se male sentiendi et dicendi occasiones praecidat. Si probare non poterit, ille qui existimatione offendit, 15 grossos persolvat et pro qualitate detractionis publice vel privatim sententia rectoris et consiliariorum loco et tempore competenti offensum reconciliet.

17) Si aliquis ex studentibus apud rectorem aut in judicio, non eo habitu, qui suum ordinem deceat, neque exteriori veste decenter amictus comparuerit, quinos grossos reponat.«

Gdy prawa te okazały się z czasem niedostatecznemi, Szymon Piechocki, rektor akademii, nadał téj szkole nowe **1611.** roku:

»Simon Piechovius Medic. Doctor Academiae Zamoscensis rector has leges ex Universitatis Consensu statutas promulgavit Anno Domini **1611.** ultima Octobris.

1) Nemo ex studiosis, quocunque ordine sit, discipulus, paedagogus, servus, servulus quicunque ad academicam jurisdictionem pertinet, arma apud se habeat, sed ea apud privatum praeceptorem deponat, nec secum circumferre audeat, cujuscunque generis illa fuerint, sine peculiari Rectoris dispensatione et permissu. Quod si quis deprehensus fuerit, primo moneatur, secundo puniatur uno floreno, tertio in duplo, quarto excludatur.

2) Nullus studentium rem propriam aut alicujus inscio praeceptore privato aut inspectore, aut hospite, alio ex studiosis aut civitat. Zamoscen. Hebreis vendat, aut oppignoret. Si secus faxit, illud irritum esto. Emptor vero postulatus ab aliquo ex supranominatis personis, rem reddere, pecunia amissa, tenetur.

Juramentum tam Professorum quam studentium.

Forma juramenti eorum qui promovebuntur ad quoscunque honorum gradus ea observabitur, quae a Sacrosancto Concilio Tridentino praescripta est super professione fidei.

Forma juramenti rectoris primo anno initi magistratus.

Ego N. Rector Universitatis hujus quicunque sequentibus annorum intervalis in locum meum successerit et dum publicam hanc dignitatem in sua in me jurisdictione sustinuerit honorem tanquam magistratui in eo conveniente habiturum, et omnibus mandatis illius, modo ne quid contra jus fasque et contra id quod liceat imperetur, obsecuturum, me sacre voveo, promitto ac juro. Ea etiam, quae fundationis instrumento et legibus de consensu fundatoris latis, ut a rectore Academiae hujus observentur, praescripta sint, dum Magistratum hunc gessero, omnia integerrime observaturum me, et non tantum munus hoc meum supremum rectoratus, sub professionis etiam instrumento fundationis descriptum, omni tempore, quo ejusdem obligatione obire tenebor, fide optima obiturum spondeo, voveo et juro. Sic me Deus adjuvet et haec Sancta Dei Evangelia.

Qui primus rector in academia Zamoscensi creatus fuerit, onus juramenti hac forma praestare tenebitur super librum Evangelii adstantibus collegis. Quo peracto, in manu illius tanquam jurati jam magistratus, Decanus cum praeceptore(?) caeterisque professoribus ac studentibus jurabit. Ubi altero anno ineunte, magistratum objerit, non jam videtur ut renovet juramentum pro obedientia, sed tantum pro observatione legum in munere suo.

Forma juramenti rectoris perpetua.

Ego N. ea quae fundatione et legibus de consensu fundatoris latis, in universitate hac, ut a rectore academiae hujus observentur, praescripta sunt, vel post pro necessitate et usu rerum ac temporum unanimi consensu Academiae praescribentur, dum magistratum hunc gessero, omnia integerrime observaturum et munus hoc meum supremum rectoratus omni ex parte fide optima obiturum me, spendeo, voveo et juro. Sic me Deus adjuvet et haec sancta Dei Evangelia.

Forma juramenti Decani perpetua.

Ego N. ea quae fundatione et legibus de consensu fundatoris

atis in universitate hac a Decano ut observentur praescripta sunt, vel post pro necessitate et usu rerum unanimi consensu academiae praescribentur, dum Magistratum hunc gessero, omnia integerrime observaturum et plane hoc munus meum decanatus omni ex parte fide optima obiturum, spondeo, voveo ac juro. Sic me Deus adjuvet et haec sancta Dei Evangelia.

Forma juramenti Quaestoris perpetua.

Ego N. ea quae fundationis et legibus de consensu fundatoris latis, ut a quaestore universitatis observentur, praescriptae sunt, vel post pro necessitate et usu rerum unanimi consensu academiae praescribentur, dum magistratum hunc gessero, omnia integerrime observaturum et plane hoc munus meum decanatus omni ex parte fide optima obiturum, spondeo, voveo ac juro. Sic me Deus adjuvet et haec sancta Dei Evangelia.

Forma juramenti perpetua professorum recenter aliunde in academiam vocatorum.

Ego N. et praesenti hujus universitatis rectori et quicunque sequentibus annorum intervallis praesentis locum susceperit, quousque publicam hanc dignitatem cum sua in me jurisdictione sustinuerit, honorem Magistratui meo convenientem, habitum et omnibus mandatis illius, modo ne quid contra jus fasque et contra id quod liceat, imperetur me obsecuturum, munus etiam professionis meae instituto fundationis descriptum omni tempore, quod ad me pertinere poterit, fide optima obiturum me polliceor. Bonum denique universitatis, vitae honestate, legumque conservatione potissimum promoturum me spondeo, voveo ac juro. Sic me Deus adjuvet et haec sancta Dei Evangelia.

Forma juramenti perpetua Adolescentum in academiam Zamoscensem studii causa venientium.

Ego N. et praesenti Universitatis Rectori et quicunque sequentibus annorum intervallis praesentis locum susceperit, quousque publicam hanc dignitatem cum sua in me jurisdictione sustinuerit, honorem magistratui meo convenientem, habitum et omnibus mandatis illius, modo ne quid contra jus fasque et contra id quod liceat, imperetur me obsecuturum, vitae denique honestate et modestiae, ac literarum cultu, legumque, quae ad me pertinebunt diligenti observatione bonum universitatis hujus, me promoturum, sancte promitto, voveo ac juro. Sic me Deus adjuvet.

Testimoniales literae iis dandae et a quibus.

N. Universitatis Zamoscensis rector, caeterique ejusdem Aca-

demiae Professores significamus praesentibus literis maxime quorum interest universis et singulis. Nos cum ea vis sit honoris, ut artes alat, omnesque ad studia literarum et virtutes incendat, neque incitamentum quoad tempus, sed perpetuum virtutis sit praemium, debitum honorem virtuti et doctrinae tribuere ac promovere ex consuetudine omnium in Orbe christiano academiarum, gratia sedis Apostolicae .... in honore hunc adolescentem habendo, vitam atque mores spectavisse praemium, quibus cum videret esse probatissimus, eruditionem deinde et doctrinam, quae merito posset istis honoribus ornari cognoscere voluimus, ac temporibus designatis examinatum diligenter, secundum praescriptum legum Universitatis nostrae idoneum reperimus, qui honoribus condignis augeretur. Itaque authoritate SS. Domini Pontificis Romani Clementis VIII. et Academiae communi consensu et voluntate N. ipsius honestatis et literarum meritis ornavimus, primum gradum in academia nostra ascendere jussimus, promovimus et baccalaureum artium et philosophiae renunciavimus, promotumque et renunciatum hisce literis testamur. In cujus rei fidem et evidentius testimonium hisce sigillum universitatis nostrae applicari mandavimus. Datum ex hippaeo Zamoscensi.

Rector quomodo et a quibus creandus.

Rectoris munus, et aliorum Academiae Zamoscensis Magistratum, ultra quam biennii etiam ad prorogationem, sit.

1) In creatione rectoris quinque, unus Polonicae, alter Lithuanicae, tertius Russicae, quartus Prussicae conjunctim cum Livonica, nationum, quintus extremus .... ex studentibus philosophiae et eloquentiae adjugendi, qui sorte deligantur; quorum sententiae ejusdem authoritatis ac professorum sententiis sint, idque propter paucitatem professorum.

2) Rector creatus sententiis plenibus consiliarios quatuor ex professoribus delectos sibi assumet, ex superioribus duos, ex inferioribus unum, ex studentibus unum, eumque juventutis principem, qui se in suo munere consilio juvent, neque quidquid in quemquam sine consilio et sine consensu eorum statuere possit. Si secus faxit, sententia illius irrita sit.

3) Rectoris munus erit horas professoribus initio renovationis assignare. In assignandis horis potissima ratio habeat graviorum lectionum, ut horis prioribus praelegant. Primitas autem non ordine sed difficultate aestimabit. Praeter mathematicas, quae his antemeridianis postremae habebunt; primae pomeridianis.

4) Duobus sabbathis renovatione tam hyberna quam aestiva proxime antecedentibus rector examini semestri in classibus et superioribus et inferioribus praeerit. Examine peracto, gravem aliquam

cohortationem omnium classium auditoribus, de mandato convocatis, instituere tenebitur, eosque ut omnes sui ordinis functiones, fidei et juramenti memores, literas et virtutem strenue collant, officium sedulo faciant adhortabitur. Quod bis in anno facere tenebitur. Primum altero sabbatho quod immediate antecedit diem s. Galli, vel ipso festo, si sabbatho inciderit, tempore renovationis hybernae; deinde altero sabbatho, quod immediate antecedit Calendas Maji renovatione aestiva, idque temporibns pomeridianis, peracto, ut dictum est, examine publico. Quod si neglexerit, pro singulis renovationibus singulos aureos persolvit.

5) Si studiosus in jus ad Rectorem vocatus testes producat, cujuscunqne partis fuerint, rector mandabit testibus ne fide mala aliquid agant, Deum et conscientiam in dando testimonio pro oculis habeant, sibi pro juramento exhibito pareant, ne quod secus quam gestum aut dictum est, dicere audeant.

6) Rector jus plenum omnes professores aliqua justa causa oblata de mandato cogendi potestatem habebit.

7) Rectoris erit singulis Saturni diebus, prandio peracto, ex professoribus quaerere, an aliquid per modum quaerimoniae vel deliberationis causa proponere velint.

8) Rector et in convocationibus et in actibus publicis, plane ubique et domo et foris inter professores etiam theologiae quousque in magistratu fuerit, primum locum habebit. Cum abierit magistratu, locum suae vocationis tenebit.

Singuli professores lectiones et exercitia habebunt.

1) Artes et facultates tractabunt, authores interpretabuntque: modum explicandi et docendi, tum etiam discipulos exercendi, juxta fundatoris praescriptis, uno aut pluribus instrumentis, prout plures professores adsciscet, ejusque salaria assignabit, perpetuis temporibus observabunt, neque unquam immutabunt.

2) Quod tempora lectionum et ferias attinet, pro more et consuetudine omnium in orbe Christiano academiarum certa tempora sint, quibus lectiones fieri non liceat, vel quod aliter fieri nequeat, vel propter et profitentium et studentium aliquam remissionem. Videtur itaque, ut nefasti dies habeantur ii primum, quibus festivitates illae, quae ab .... Romana primae vel secundae classis .... occurunt.

In quo numero censebuntur festa haec:

3) Pomeridianum tempus vigiliae ab ipso die Epiphaniae Domini. Pomeridianum tempus vigiliae Ascensionis Domini ab ipsa solemnitate. Pomeridianum tempus vigiliae corporis Christi, ipsa solemnitas cum die octava et Dominica infra octavam. Festum s.

Trinitatis, Nativitas s. Joannis Baptistae et s. Apostolorum Petri et Pauli et Thomae Apostoli natalitia cum pomeridianis temporibus Vigiliarum eorundem festorum, Assumptio B. M. Virginis, Visitatio, Purificatio, Annuntiatio, Conceptio, Nativitas a pomeridianis horis vigiliarum earumdem Solemnitatum. Festum omnium sanctorum, Dedicatio Ecclesiae Novae Zamoscensis et dies anniversari ejusdem, Natalitia omnium s. Apostolorum et Evangelistarum, Dedicatio s. Michaelis archangeli, quibus addetur festum s. Gregorii papae et doctoris Ecclesiae, Festivitas s. Adalberti, Festivitas Beatae Virginis Praesentationis, s. Augustini Episcopi et doctoris, Academiae Zamoscensis patroni. Translatio s. Stanislai. A vigilia Nativitatis Domini usque ad festum Circumcisionis inclusive. A dominica quinquagesima usque ad dominicam quadragesimae inclusive. A dominica Palmarum usque ad dominicam in Albis inclusive. Diebus rogationum antemeridiano tempore processionum causa prima hora tantum praelegatur, pomeridianis horis more solito peragentur omnia. Vigilia a tribus sequentibus diebus pentecostes. In exortu caniculae a die 20 mensis Julii tribus continuis hebdomadis, hoc est usque ad diem s. Laurentii Martyris inclusive. Inferiorum autem classium praeceptores a 27 mensis Julii usque ad diem Laurentii; his tamen duabus hebdomadis, quibus ipsi vacabunt sufficient adolescentes aliquos, cum in scholis inferioribus officium faciant et pueros ne negligant, erudiant.

4) Tempore studii Renovationis aestivae propter magistratus ineundos et apparatum lectionum, tam specimina ingenii exhibenda duae hebdomades a Calendis usque ad Idus Maji exclusive.

5) Tempore studii renovationis hybernae triduum, hoc est a festo s. Galli usque ad festum s. Lucae Evangelistae inclusive.

6) Omnibus item quintis feriis, intra totius Anni decursum pomeridiano ordinarie vacabit.

7) Haec de Festivitatibus sanctorum ac caeteris Academiae Zamoscensis feriis. Dominici dies feriarum... illi tantum, qui ab Ecclesia Romana Imae classis titulo insignuntur.

8) Dominicis autem secundae classis, ac caeteris omnibus per annum, nisi aliquid festum ex supra dictis in illis occurat, illis etiam ss. celebritatibus, quae superiori cathalogo recensitae non sunt, additis et ante meridiano tempore et pomeridiano, lectiones sacrae praelegentur, quae cuique ex professoribus a rectore injunctae fuerint, ita tamen, ut in sacris etiam tam graece quam latine et in superioribus et in elementariis classibus aliquid juventuti proponatur.

9) Scholae inferiores a Dominica quinquagesimae ferias agnoscent, usque ad diem cinerum inclusive. Paschae illas tantum quae decurrunt a feria quarta hebdomadae majoris usque ad feriam tertiam Paschae inclusive.

10) Diem Canicularium vacationum, quae serviat inferioribus classibus praescriptum superius servabunt.

11) A vigilia Nativitatis Domini usque ad festum Innocentium inclusive, caeterum solemnitatum ferias habebunt cum superiorum classium studentibus communes.

12) Sabbathivis diebus antemeridianis horis in aestivis .... surgentis Academiae initiis totius hebdomadae renovationes sint, quarto quoque sabbatho ... Mensis.

13) Sex Mensibus exactis semestris temporis, quo propter majorem commoditatem unius et alterius hebdomadae diebus sabbathivis dies Renovationis studii et hyberni et aestivi proxime antecedentibus, in praesentia rectoris lectiones renoventur.

14) Progressis adolescentibus in studiis philosophiae mediocriter, quaestiones proponentur ex omnibus philosophiae partibus ad disputandum, ut studentes etiam a professoribus more academico antemeridianis horis diei Saturni sese exerceant in disputationibus. Quo in genere exercitationis consuetudo Cracoviensis academiae laudatissima est, et inde videret esse sumenda. Pomeridianis horis sabbathis una lectione, eaque mathematica contenti (?) erunt.

15) Aestivae Renovationis studii Natalis Academiae dies Idibus Maji status perpetuis temporibus sit.

16) Renovationis hybernae dies, qui postridie s. Lucae Evangelistae occuret, id est 19. Octobris Status itidem habeatur.

17) Renovatione aestiva, quae incipiet a Calendis Maji usque ad festivitatem s. Stanislai apparabunt. omnia, quae videbunt. necessaria ad exhibenda specimina ingenii.

18) Postridie festivitatis s. Stanislai, quamvis Dominica aut solennitas aliqua incedat, exhibebuntur specimina.

19) Die sequenti, nisi itidem dies festus aliquis occurat, Magistratus academici mandabuntur professoribus.

20) Die, qui hunc consequetur, modo professus sit, ex inferioribus classibus juvenes ad superiores promovebuntur.

21) Reliquum temporis renovationis aestivae in apparandis lectionibus consumetur.

22) Pridie Idus Maji, sive festus, sive professus sit, Missae Solemni de Spiritu sancto interesse omnes in Ecclesia, de mandato Rectoris debent.

23) Idibus Maji in renovatione aestiva bonis auspiciis lectiones perpetuis temporibus in ....

24) Renovatione hyberna pridie s. Lucae, nisi dies Dominica occurat, caetero in ipso die s. Lucae Grammaticae et Poeticae studiosi ad classes superiores promovendi, pomeridiano tempore a decano examinabuntur et promovebuntur.

25) Dies s. Lucae publicae Missae de Spiritu s. more perpetuo Academiae Zamoscensi sacer esto, cui pro obedientia omnes et studentes et professores tenebuntur interesse.

26) Dies festum s. Lucae consequens renovatione hyberna auspicandis lectionibus, sive sacris, sive profanis perpetuis temporibus addictus sit.

De disciplina professorum.

1) Si aliquis ex professoribus lectionem, vel repetitionem totius hebdomadae lectionum Sabbatho debitam neglexerit, praeter aegritudinis, ne alia justa causa, toties 15 grossos persolvat superiorum, inferiorum 7 persolvet.

2) Si ebrius plane visus fuerit, vel quemquam injuria affecerit, delatus a bedello sex grossos reponat.

3) Si ebrius vel sobrius facinus aliquid domesticum patraverit, si laeserit aliquem convitio professorem ..... ordinis hominem, vel .... aliquid cognomentum indiderit, si tabernam viserit, et horeas duxerit, vel in genere indignum aliquid suo ordine egerit, quindecem grossis puniatur et parti laesae satisfaciat.

4) Si hora integra non legerit, duos grossos reponat, a Decano delatus.

5) Si expositionis Ciceronianae modum et rationem praescriptam tum aliorum authorum non servaverit, quantum in quopiam erit, a participatione illius pecuniae, quae promotionum et aliarum accessionum nomine collecta cedet inter professores, sejungetur.

6) Si aliquis professorum lectiones illas non profiteat, quae instrumento fundationis professioni illius designatae sunt, is et perjurii reus erit et a pecuniae supradictae participatione, etiam si rectoris et decani et quaestoris munus sustineat, plane alienus erit, illiusque tanquam perjuri et nullius praetii hominis loco movendi, vel potius excludendi jus habebit Universitas zamoscensis.

7) Rectoris jussu a Bedello in jus vocatus professor aliquis, si non paruerit primum inobedientiae reus sit. Si iterum vocatus non obedierit, contumaciae poenam incurrat. Si tertio non comparuerit, de absente tanquam de praesente sententia aequa feratur a Rectore, insuper et unum florenum solvat.

8) Si aliquis ex professoribus cujuspiam collegae honorem verbis vel literis laeserit, ad rectorem vocabitur ab illo, cujus existimatio in discrimen adducta est, apud quem ille qui dectrator habetur probare suae orationis veritatem tenebitur. Si probaverit, ille in quem vere dictum est aliquid curabit, ut omnes in posterum de se male sentiendi et dicendi occasiones praecidat. Ille vero qui immerito et innoxie litem intendere ausus est, florenum unum persolvet et publice eo loco ipso et tempore laesum reconciliabit.

9) Si aliquis professor officium sibi alterius vendicaverit, puta decanus rectoris, vel quaestor decani, aut rector utriuslibet, turbator habebitur et quidquid statuerit, irritum futurum est.

10) In consuetudine et vita communi, si aliquis ex professoribus, collegam suum publice procacitate orationis, aut aliquo insolentiae genere per malitiam laeserit, publiceque laesum reconciliabit; offensionem item privatam privata sequetur reconciliatio.

11) Professores et in convocationibus et in actibus publicis, in consultationibus etiam domesticis ordinem in sessionibus sententiisque ferendis servabunt, qui cujusque professori instrumento fundationis assignatus est; praeter primos academiae Zamoscensis fundatores, quorum unusquisque pro senio vocationis locum tenebit.

12) Ad mensam communem honeste omnes secundum ordinem vocationis accumbant, lectionem sacram attente audiant, contentiones, obscoenitates, ne pueris, si quos alent, scandalo et offensioni sint, magnopere vitabunt. Si secus fiat pro excessibus contentionum et obscoenitatum quinque grossos; qui authores fuerint alicujus istorum excessus, denos grossos persolvant.

13) Professores singulis dominicis diebus, pransi (?) vesperis peractis, dum a rectore judicium indicetur, antequam surgant et gratiarum actionem Deo reddant, tempus ordinarium deferendi ad rectorem injurias, si quas acceperunt habebunt. Judiciis peractis deliberationes de publico bono academiae instituant, ubi id cuique proponere licibet quod e re universitatis fore viderit, sub poena non contradicendi vel poena carentiae.

14) Pueri domestici professorum ut honestatem tam in vita et moribus, quam in sermone quotidiano conservent, diligenter illorum ipsorum Domini attendent. Si quid contra honestatem factum dictumque fuerit, dominum hoc nomine appelandi eumque monendi, quilibet professorum jus habeat, qui juste admonitus si iniquus fuerit, vel acerbe admonitionem tulerit, ad rectorem in jus vocari poterit.

15) Atrociores res judiciis et juri communi ac Regni, fundator reservat.

16) Professorum nemo, sive ecclesiasticis, sive civilibus muniis sesse ullo modo ingerere auderit, sine scitu et consensu rectoris et universitatis; si secus faxit, florenos duos persolvat.

17) Superiorum classium professores, si lectionum quas profitentur aliquas renovationes, semel, bis et pro arbitrio ac fide erga suos frequentius in hebdomada instituent, commune facere debebunt, professores alios, ut quos in sua cura habent juvenes sui sive renovationibus, sive examini interesse jubeant.

18) Philosophiae professor tenebitur parem atque eandem curam

adhibere, ut studiosi eloquentiae et Mathematicae ex aequo in suae disciplinae alumnis proficiant; hoc idem de eloquentiae et Mathematicae professoribus intelligitur.

19) Facultas unicuique professori erit privatim examinari studentes, non tantum in suae professionis quaque lectione quid didicerint, sed aliorum professorum. Sine tamen ambitione et contemptu alterius. Si aliquam contemptus significationem dederit, detractionis poenam incurrat.

20) Philosophiae professor logicis perlectis exercitia disputationum pari fide et studio, tam suis quam aliorum professorum alumnis injunget. Adolescentem cui id fuerit injunctum, tam publicus professor, quam praeceptor privatus, utrumlibet accesserit, consilio juvare tenebitur.

21) Eloquentiae professor exercitationes declamationum et styli, fide itidem et studio compari tam suis, quam aliorum professorum auditoribus assignabit. Consilio juvandi potestas et officium sit penes utrumque, id est penes et publicum professorem et preceptorem. Stylum preceptor quisque a suis exigere, cognoscere et emendare tenebitur, ne unum et eundem molestias emendationum perferre necesse sit.

22) Mathematicae professor pari fide et diligentia eloquentiae ac pholosophiae studiosos ac suos in sua facultate exercebit, qualecumque exercitii genus fundationis instrumento fuerit illi praescriptum.

23) Quotannis, ad ingeniorum specimina exhibebunt, in generali examine diei Natalis Academiae Zamoscensis, Mathematicae professor non suorum tantum auditorum exhibebit profectus in sua facultate, sed quantum etiam philosophiae ac eloquentiae auditores illo ductore profecerint, demonstrare tenebitur. Eloquentiae professor hoc idem ac auditoribus philosophiae ac Mathematicae efficere conabitur. Philosophiae professor in sua professione philosophica quantum et eloquentiae et Mathematicae studiosi ac suis pariter sint progressi compari fide et diligentia quantum superiores ad demonstrandum erit adstrictus.«

Na tem się kończy rękopism statutu Akademii z roku 1611. udzielony mi łaskawie z archiwum Zamojskich w Warszawie.

Statut ten był prawem obowięzującem professorów i uczniów akademii aż do roku 1684. W tym roku zmienionym został w niektórych paragrafach, jakto widzieć można z następującego prawa, uchwalonego dnia 11. Lutego t. r.

Actum in Academia Zamoscensi die undecima Mensis Februarii Anno 1684.

Cum ex vi facultatis ab Illustrissimo fundatore et legum academiae conditoribus Universitatis professoribus ad leges condendas, antiquandas vel immutandas .... fundatoris et post eum haeredum consensu relictae, corrigenda quaedam in regimine studii viderentur, ideo vel maxime ex motivo Illustrissimi ac Excellentissimi Domini Martini in Zamoscie Zamojski, Palatini lublinensis, belsensis, płoskieroviensis capitanei, haeredis ordinati, patroni academiae juventissimi ad haec omnia negotia complananda et in bonum ordinem reducenda die supra expressa per Magnificum Stanislaum Niewieski, Philosophiae doctorem, physices professorem, protunc universitatis rectorem omnibus et singulis clarissimis ac Excell. DD. Professoribus fuit indicta convocatio, in qua tum reamsumptiones veterum, tum novas recti ordinis consuetudines infrascriptas, omnes DD. Professores pensitarunt, unanimi consensu susceperunt et in statuta vim legis habitura, combinationes ejusmodi legum et consuetudinum reduxerunt, ac Illustrissimo Domino Patrono et Haeredi praefato ad ratificandum porrexerunt. Et quidem primo:

De festis et silentiis.

1) Omnia festa et silentia legibus academiae descripta, observentur, addito hoc, quod ex consuetudine istius universitatis etiam pervigiliis eorum festorum, quae ad populum solemnia sunt, pomeridiano tempore a publicis lectionibus silendum erit, et per privatas unus actus et stylus tradendus. Ac insuper die conversionis S. Pauli ob nundinas; die s. Thomae Aquinatis, item diebus ss. Ambrosii ac Hieronymi, per publicas tantum, denique Festo B. Joannis Cantii, cum pomeridiano tempore diei praecedentis vacabitur a lectionibus publicis. Private autem dies Conversionis s. Pauli et festum B. Cantii observabuntur, item dies ss. Augustini et Gregorii.

2) Commutatione aestiva imminente ultima Aprilis non impedita per festum, dominicam aut sabbathum, alias eam praecedente, lectiones terminabuntur. Et de hinc vacabitur ... ad diem determinandam infra pro lectionibus inhoandis. Primi autem dies Maji pro speciminibus exhibendis secundum leges destinantur.

Decima die Maji Magistratus academiae eligentur et rector inauguratur, nisi fuerit impedita, alias ex tunc proxime sequenti. Die decima octava etiam in impedita examen privatarum scholarum inhoabitur per decanum Academiae.

Quarta autem die similiter libera (alias proxime sequenti) promovebuntur adolescentes ad classes superiores. Eodem die votivum

Sacrum de Spiritu S. cui tenebuntur adesse omnes DD. Professores et studiosi ad mandatum rectoris valvis academiae affigendum. Post meridiem vero dabitur DD. Studiosis publicis Convocatio per Decanum Academiae, ibidem ad valvas academiae pro eligendis lectionibus publicis intimabuntur, et in crastino (nisi festum, vel Dominica, vel sabbathum interveniat) inhoabuntur per omnes, sub poena negligentiae, alias si dies sit impedita, die proxime sequenti.

Haec autem commutationis circumscriptio observanda erit, etiamsi rector confirmetur seu reeligatur.

3) Dies caniculares, alias vacationes publici professores, perlectis mane lectionibus, pridie s. Margarethae incipient et usque ad festum s. Bartholomaei continuabunt. Sequenti autem die (nisi sit impedita, alias proxime imminenti) lectiones incipient.

Ex inferiorum vero classium professoribus, Rhetorices professor peractis antemeridiano tempore suis lectionibus, pridie s. Mariae Magdalenae, suos dimittet. Poeseos vero et analogiae a pomeridiano tempore vigiliae s. Jacobi vacare incipient. Omnes autem in Crastino assumptionis B. M. Virginis, nisi Dominica intercedat, scholas aperient, alias in crastino Dominicae.

4) Tempore renovationis hybernae, publicas lectiones a decima tertia Octobris inclusive cessabunt. Vigesima autem prima ejusdem mensis item renovabunt. Examen vero secundum rationem legibus descriptam, fiat.

5) A pomeridiano tempore vigiliae s. Thomae Apostoli silebunt lectiones publicae usque ad festum Epiphaniae inclusive, ita ut die sequenti, modo non sit impedita, lectiones inhoabunt. Privatae cum scholarum Magistri a vigilia Nativitatis Domini inclusive usque ad festum ..... Domini vocabunt; ita ut nisi secunda Januarii aliquatenus impediat, illa die docere incipiant, alias proxime sequenti.

6) A sabbatho Dominicae quinquagesimae usque ad Dominicam primam quadragesimae inclusive, publicae silebunt; feria autem secunda post praefatam Dominicam primae quadragesimae lectiones incipiant, nisi festo impediantur. Privatae autem a pomeridiano tempore ejusdem sabbathi praecedentis Dominicam Quinquagesimae vacabunt, et feria sexta post diem cinerum proxima mane scholae inhoabunt.

7) A die Sabbathi ante Dominicam Palmarum proximo usque ad Dominicam in albis ordinarie publici silebunt, et feria secunda ejusdem Dominicae in albis proxima legere incipient: nisi festum aliquod occurat. Privati autem a pomeridiano tempore feriae quartae hebdomadae majoris, seu sanctae, inclusive feriabunt. Feria vero quarta pascham sequenti, mane docere incipient.

Haec omnibus interrogatis, placuerunt.

De negligentiis professorum.

1) Professor omittens semel legere lectionem, grossis quindecem mulctetur. Si bis non legerit, in floreno uno condemnabitur, et sic in caeteris.

2) Similis poena negligenti privatarum classium professori irroganda.

3) Omissae lectionis causam rationabilem professor delatus per decanum circa tempora infra scripta: 1mo quidem circa rationes quaestorales, 2do circa festum Nativitatis Domini Uuniversitati in convocatione specialiter ad hoc intimanda, proponet et justificabit, et pro qualitate et quantitate omissionis mulctabitur, quam mulctam vi istius legis pati debebit.

4) Pecunia ex mulctis pro usu capellae Academicae seorsim per quaestorem deponetur.

5) Non censendus est professor neglexisse, vel omisisse, si per substitutum Magistrum seu baccalaureum lectionem legerit, aut in schola docuerit; in modo ille substitutus illa hora alii professioni non sit alligatus. [1])

6) Quod si nimis lasciva(?) et temeraria in aliquibus professorum publicorum (quod absit) reperiatur negligentia, adeo ut per tres menses in anno, etsi in immediate sibi succedentes compertus fuerit, sine causis legitimis et rationabilibus lectiones suas neglexisse, is dimidio salarii et solutionis annuorum privabitur. Si autem id secundo fecerit, sententia magistratus ad resignationem erit agendus.

7) Privatus autem professor (quod nunquam speramus futurum) si per unam septimanam continuam Scholam neglexerit, quarta parte salarii et solutione privetur. Si autem per duas repertus fuerit neglexisse, sententia Magistratus ad resignandum stringendus.

8) Professor aliquis si auditore distituatur (modo id nefaria ulla quaesita arte) non censendus est pro negligente, nec mulctandus. Tamen hunc auditorum defectum Magistratui debet denunciare, ex cujus sententia aut lectionem, quam auditores voluerint audire, mutabit, aut si nec ea placuerit auditoribus, negotio aliquo interea in re Universitatis occurente fungi debebit, sine excusatione.

Et super his rogati, omnes consenserunt.

---

1) Jak we wszystkiem tak i w tem akademia zamojska nieodrodną była córą krakowskiéj, gdzie także próżniacy, mający tłuste beneficia, kazali się zastępować w lekcyach młodym bakalarzom.

De disputationibus sabbathivis quolibet mense ex ordine absolvendis.

1) Ea die (ut non ita pridem per universitatem conclusum est) qua lectiones intimabunt et a studiosis eligentur, Magnificus Rector per suam cedulam DD. Professores convocet, quibus coordinationem hujus modi actuum pro utraque commutatione, hoc est pro toto anno decanus distribuet.

2) Non per substitutum, sed in persona sua hujusmodi actibus praesidere tenebitur professor, nisi interveniat causa gravis et rationabilis, Magistratui ante incidendos actus intimanda et justificanda.

3) Rector ob publica negotia, decanus propter officium oppugnandi in quolibet actu, durante Magistratu suo hujusmodi disputationes ex ordine absolvere tenebuntur.

4) Inp otestate erit Decani professori . . . . impedito diem disputationis prolongare, prout videbitur expedire, modo de hac prolongatione decanum et oppugnaturos tempestive praesidens aviset.

5) Professor negligens ipse absolvere actum in persona sua, poena florenorum trium mulctabitur. Altero anno omittens in duplo punietur.

6) Professor designatus ad oppugnandum, si officio fungi neglexerit, in grossis quinque punietur.

7) Absentes autem causa universitatis ad hujusmodi actus et oppugnationes non obligantur.

Ex his punctis omnia placuerunt, praeter secundum, quod a nonnulis fuit in contraversiam adductum, sed per Illustrissimum patronum affirmatione, ut supra, definitum.

De speciminibus quotannis exhibendis.

1) Unusquisque ex publicis professoribus ad exhibendum semel in triennio ex sua Spartha specimen tenetur, incipiendo secundum ordinem professionum, idque ita, ut duo ex publicis, unus autem ex privatis suos actus intra tres annos exhibeant.

2) Tempus exhibendorum speciminum a prima Maji usque ad electionem rectoris, nisi aliter per Magistratum dispensetur pro opportunitate temporis.

3) Rector et decanus, si eos ordo tangat eo anno quo magistratum tenebunt, ob suos labores ad haec specimina non obligantur. Libertas tamen ipsis et optio agendi relinquitur, si voluerint specimen exhibere, vel si rectori in alterius disputatione argumentari placuerit.

4) Rector ad oppugnandum in publicis disputationibus non tenetur, nisi ipse voluerit. Decanus tamen tenetur et semper ante omnes post rectorem primum locum argumentandi condescendere.

5) Rhethorices professor specimen suae scholae latino stylo exhibebit, intermistis polonica lingua intermediis.

6) Poeseos et analogiae professor, comoedias patrio idiomate sunt exhibituri.

7) Cum autem pro hujusmodi comoediis nec salaria scenica professor, nec archivum Universitatis possit impensas erogare, rogandus est Illustrissimus D. Patronus, ut volenti specimen hujusmodi exhibere, sua liberalitate ingravate velit subvenire.

De his ab omnibus dictum: placent.

De electione Magistratus academici.

1) Tempus electionis Magistratus dies decima Maji non impedita, alias proxime sequens stata perpetuo erit. Quod si rector pro ea die infirmitate impediatur, per alium ex publicis professoribus praesidentem istum actum expediet. Vota etiam ejus praesidens tractabit.

2) Una eademque die mane quidem eligetur rector, et statim post electionem, descendet iniversitas ad lectorium, in quo a rectore praesidetur, ubi a novo rectore praestabitur juramentum et fasces ac leges recipientur. Post meridiem vero eligetur residuus Magistratus.

3) Electores autem rectoris erunt: Illustrissimus D. Patronus vel locum tenens, rector antiquus, tres ex capitulo praelati, decanus, scholasticus, custos, rector, tunc Zamojsci praesentes; tum omnes professores, tam canonici quam seculares, actu in Academia laborantes; denique quinque studiosi sorte ad id pro more eligendi. Praeter hos nemo extraneus suffragetur. Nihilominus si contingat aliquam ex ordine senatorio personam Zamosci protunc fore praesentem, tunc honoris causa licebit illi offerre calculum rectoralem ex duobus unum.

4) Ad electionem vero decani et quaestoris rector novus cum professoribus actu laborantibus et quinque studiosis tam mane supra electis, festinabunt, idque vigore legis antiquae in privilegio veteri scriptae. Reliqui vero prout moris est.

5) Illustrissimo Domino Patrono, vel ejus locumtenenti debent duo calculi, similes rectori, aliis autem alii singuli.

6) Rector suos calculos in lectorio, ubi praesidet, teneat, et ad eum ex stuba communitatis urna deferatur ad vota danda, et tandem in stuba communitatis calculi examinentur et computentur.

7) Illustrissimus Patronus tempestive rogandus, ut si ipse praesens Electioni esse non possit, alium in loco sui electorem substituat, ad hoc specialiter designandum, ne per protractum tempus electionis, aliorum negotiorum ordo misceatur. In casu autem non

datae declarationis, jam exnunc filium suum natu primum Illustrismus designat.

NB. Ex his punctis non placuit 2dum, 3tium et 4tum. Sed per Illustrissimum Patronum sunt resoluta, excepto tertio, ut patet ex subscriptione Illustrissimi in fine harum legum.

De rationibus quaestoralibus.

1) Quaestor rationes administrationis suae annualis triduo ante electionem rectoris faciat cum universitate. Nemini enim magis expensae ejus notae esse possunt, quam ei rectori, sub quo sunt factae. Quod si post has rationes aliquae expensae ad novi Quaestoris juramentum intervenerint, eas sequenti quaestori regestro inscribendas tradet, nullas tamen faciat nisi cum scitu rectoris.

Et haec omnibus placuerunt.

Et Illustrissimus Dominus patronus supra scriptus libellum praesentem vidit, quid de unaquaque lege sentiret, exposuit, ea, quae unanimi consensu professorum decisa sunt suo placito approbavit, et ratificavit; ea vero de quibus aliquae contraversiae inter professores intercessere, motu proprio et ea quae sibi in legibus Academiae relicta est, leges academiae non modo antiquandi, sed etiam corrigendi facultate et authoritate dijudicavit et conclusit prout supra. Salva tamen per omnia in posterum professoribus Academiae pro more temporum leges praedictas cum scitu, placito, et comprobatione Illustrissimi Patroni, ac post eum haeredum ac successorum ejus antiquandi, corrigendi et de novo condendi facultatate, antiquis legibus descripta. In majorem autem praedictorum fidem Illustrissimus leges subrascriptas supscripsit et sigillo communivit.

Martinus in Zamojscie Zamojski has leges suprascriptas, per universitatem meam Zamoscensem sancitas, authoritate mea approbo et ratificationem addo, eas vero, de quibus aliquae inter professores contraversiae intercesserunt, pro facultate mihi in legibus antiquis Academiae a fundatore relicta, sic ut scriptae sunt, stare debere dico, excepto puncto tertio de electoribus rectoris academiae, quod ulteriori consensui universitatis et placito ac comprobationi meae reservo.«

Prawa te ogłoszone zostały za obowięzujące dnia 28. Czerwca 1684. na publicznem zwołaniu (convocatione) całéj akademii. Obowięzywały one instytut do roku 1746. w którym Laskaris, biskup zenopolitański wizytator apostolski nowe mu nadał. Przytoczywszy w tomie drugim na stronie 106 i następujących ważniejsze przepisy ustawy

Laskarysa, nie widzę potrzeby umieszczenia jéj tu w całéj rozciągłości.

i. **Bedele.**

Akademia zamojska miała od samego początku bedellów, tak do posług przy rozmaitych uroczystościach szkólnych, jakoteż do utrzymywania porządku w gmachach akademickich. W pierwiastkach akademii bedelle utrzymywani byli z tak nazwanego *targowego*, czyli z opłaty od produktów przywożonych na targi do Zamościa. Późniéj atoli gdy miasto Zamość upadło a targi jego były nieznaczne, musiała akademia z własnych szczupłych dochodów dawać opatrzenie bedellom.

k. **Kolonie.**

Akademia zamojska, podobnie jak krakowska, miała także swoje kolonie, to jest szkoły, do których nauczycieli posełała; jedną z takich kolonii była ołycka, o któréj niżéj mówić będę. Innemi jéj koloniami były szkółki miejskie w Ordynacyi zamojskiéj i poczęści w dyecezyi chełmskiéj.

Po pierwszym podziale Polski, gdy Zamość dostał się pod panowanie austryackie, akademia zamojska zwiniętą została, przetrwawszy lat 190.

III. Kolonia akademicka w Białéj na Podlasiu.[1])

Szkołę wyższą w Białéj na Podlasiu, mieście książąt Radziwiłłów, założył Krysztof Wilski Ciborowicz, kanonik i officyał brzesko-litewski, proboszcz bialski, r. 1628. uposażywszy ją dosyć hojnie na owe czasy i sprowadzi-

[1]) Wyliczając kolonie akademickie porządkiem alfabetycznym miejsc, uprzedzić czytelnika muszę, że większa część kolonii tych nie była niczém więcej tylko szkółkami elementarnemi, katedralnemi, farskiemi lub też przy kollegiatach. Akademia krakowska zsyłała do nich, podobnie jak do wielu innych szkołek w kraju, (które w spisie moim szkół akademickich opuszczam, bo musiałbym kilkaset takich szkółek miejskich i wiejskich przytoczyć) swoich bakałarzy, a czasem i magistrów lub doktorów filozofii, teologii i prawa; i ztąd nazywały się koloniami akademickiemi.

wszy do niéj w roku 1633. z Krakowa professorów grammatyki, retoryki, poetyki i filozofii. Zacny fundator założoną tak przez siebie szkołę oddał pod opiekę akademii krakowskiéj. Pomnożył jéj uposażenie owczesny dziedzic miasteczka, Alexander Ludwik Radziwiłł, a następca Wilskiego na probostwo bialskie, Maciéj Drwęski, wyrobił jéj od akademii krakowskiéj jakieś przywileje.[1]) Bywało przy

[1]) Dowiaduję się o tem z pisemka: *Lechopoedeja seu in verna renovatione studiorum academicorum oratio, de academica institutione in celebri frequentia ad aedes s. Annae, aramque D. Joannis Cantii S. T. D. et professoris in academia Cracoviensi, die 6. Calend. Maji Anno 1638. a nobili Stephano de Radzanow Niszczycki S. R. M. Cubiculario, dialecticae studioso, habita. Ex palestra dialect. Novod. per M. Nicolaum Sulikowski Almae universitati reverenter oblata. Cracoviae. Ex officina Francisci Caesari. 4to.* 10 kartek. M. Mikołaj Sulikowski, professor dialektyki i rektor w szkole Nowodworskiego, w dedykacyi téj broszury Maciejowi Drwęskiemu, proboszczowi w Biale mówi między innemi i to: »Tuo enim adminiculo et sedulitate in Podlachia, ita academicae literae florent, atque vigent, quas toto pectore tueris, ornas, alis, foves, ut illa regio deserta novam faciem pietatis induere et quasi ad omnem humanitatem renasci videatur, cum literis academicis tuo praesidio propagatis sese animari cognoscat. Ne longius abeam, quicquid praestantissimum, quicquid honestissimum et perquam excelsum ac sublime in illo orbe reperitur, quo turpido scelerum eradicatur et virtutum splendor inseritur, id totum maximis tuis vigiliis, labore etiam non mediocri sumptu comparatur. Nobilitata est tua virtus, non modo per universam Podlachiam, Volyniam, verum etiam in alma universitate nostra Emporio omnium scientiarum, sedulitas in propagandis studii literarum et pietatis laudata: ut alter collegii Białensis merito conditor possis nominari. Etenim si piae memoriae Christophorus Wilski, qui fundamenta ampla et decora jecerit, si Illustrissimus Princeps Alexander Ludovicus Radziwiłł, copiosam dotem assignarit, gloriosum nomen apud consequentem posteritatem conditoris obtinuit, tum tu profecto Reverende Domine, quod ultimam manum apposueris, quod privilegia ab academia cracoviensi receperis, alter parens illius collegii omnino es praedicandus. Tuo labore effectum est, ut illa aedes Musarum confirmaretur recta, tu aerarium tua industria assignasti, ex quo praemia laborum suorum professores de Republica literaria bene meriti desumerent.«

niéj zwykle dwóch professorów i rektor.[1]) W roku 1755. był jéj rektorem a zarazem professorem filozofii Andrzéj Gieschorn, professorem retoryki i poezyi Tomasz Majchrzycki, a professorem grammatyki Franciszek Koporski. Niesiecki utrzymuje, że Katarzyna z Sobieskich Radziwiłłowa, wojewodzina wileńska w Białéj szkoły dźwignęła, ale czy to dźwignienie odnosi się do gmachów szkólnych, czy do samych szkół, nie wyjaśnia. Kolonia akademicka w Biały miała dosyć znaczny zbiór książek, częścią z daru Radziwiłłów, częścią też z legatów zmarłych przy téj szkole professorów.

Kommissya edukacyjna zrobiwszy szkołę białską podwydziałową o trzech klassach i przyłączywszy ją do wydziału poleskiego, poddała ją pod zarząd akademii wileńskiéj.

IV. Kolonia akademicka w Bochni, w województwie krakowskiém.

Bochnia w województwie krakowskiém, miasteczko sławne swojemi kopalniami soli, miało także szkołę, nieco wyższą od elementarnych, która była kolonią akademii krakowskiéj. Kto i kiedy tę szkołę założył, niewiadomo mi. W 17 wieku nie było tu zapewne szkół, albowiem niewspomina o nich Starowolski w swojéj Polonii. Sałszewicz atoli w swojém *Compedium jeograficznem*, wyda-

[1]) W roku 1639. był rektorem kolonii białskiéj M. Jakob Soszyc. Wydał on następujący panegiryk: »Testimonium observantiae, illustrissimo et reverendissimo Domino D. Andreae Gembicki, episcopo luceoriensi, abbati Trzemeszniensi. Quam primo et fauste cathedram luceoriensem ingrediebatur exhibitae coram universali proborum ac virtuti faventium judicio. A. M. Jacobo Soszyc Collega Min. etc. Collegii Białensis directore. Cum officioso Novi honoris cultu et debita veneratione, depositum. Lublini. Ex officina Typographica Annae viduae, Anno Domini MDCXXXIX. folio.« — Na drugiéj stronie karty tytułowéj wiersze na herb Zamojskich podpisali: »Jonnnes Brzoska *collegii białensis studiosus jurisprudentiae et eloquentiae* i Sbigneus Urowiecki, *collegii białensis studiosus poeseos.* Z tego pokazuje się, że akademicy krakowscy uczyli tu także prawa.

ném 1746. r. wyliczając kolonie akademii krakowskiéj, wymienia także i bocheńską, a Janocki w dziele: *Lexicon derer itztlebenden Gelehrten in Polen* w części 2giéj na stronie 81. przywodząc tę szkołę, powiada że jéj dyrektorem był Jan Piontkiewicz, który zarazem uczył retoryki, poezyi i arytmetyki, a Antoni Rayszel professorem grammatyki. A zatem szkoła ta w r. 1755. kiedy Janocki dzieło swoje drukował, składała się z dwóch tylko klas i należała do niższego rzędu kolonii akademickich.

V. Kolonia akademicka w Brodach, w województwie ruskiém.

Po Łukaszu Żołkiewskim, staroście kałuskim, dostały się Brody sławnemu Stanisławowi Koniecpolskiemu, hetmanowi w. koronnemu, który wyniósłszy Brody do rzędu miast, założył tu także i uposażył szkoły r. 1637. sprowadziwszy do nich nauczycieli z akademii krakowskiéj i poddawszy je pod zarząd téjże akademii. Nauczycielami tymi byli M. J. Marcinkowski *artium et philosophiae doctor* professor wymowy; Marcin Konodarski professor grammatyki i Andrzéj Stefański, professor poetyki. Zdaje się atoli, że szkoły w Brodach niedługo istnęły; zapewne po wojnach kozackich i szwedzkich za panowania Jana Kazimierza upadły. Przynajmniéj ostątnią o nich wzmiankę znajduję w Starowolskiego *Polonii* w tych wyrazach: Brody *Ecclesia collegiata et Gymnasio publico condecoratum.* Milczą zaś o szkole w Brodach Wawrzyniec Józef Sałszewicz w swojem *Compedium* jeograficznem r. 1746. wydanem i Władysław Łubieński w *Swiecie we wszystkich swoich częściach*, wydanym 1740. roku. Pierwszy, jako professor akademii krakowskiéj, wiedziałby był zapewne o kolonii akademickiéj w Brodach, gdyby jeszcze za czasów jego istnęła.

Zresztą kolonia akademicka w Brodach nienależała do wyższego rzędu szkół akademickich, nieuczono bowiem w niéj, jak np. w poznańskiéj, prawa i filozofii. Jakie

były jéj uposażenie i organizacya, wykazaćby mogły archiwa akademii krakowskiéj lub też kollegiaty w Brodach.

VI. Kolonia akademicka w Chełmnie, w województwie chełmińskiém, w Prusach zachodnich.[1])

W pierwszym Tomie na stronie 36 powiedziałem, że roku 1387. Konrad Zöllner, mistrz w. krzyżacki zamierzał założyć w Chełmnie akademią i tegoż roku wyjednał sobie u Urbana VI. Papieża bullę, potwierdzającą ten zamysł jego. Stemwszystkiem zamiar ten nie przyszedł do skutku dla braku funduszu, gdyż zakon wplątany w ustawiczne wojny, to z Polską, to z Litwą, nie mógł myśleć o uposażeniach zakładów naukowych. Tym sposobem upłynęło więcéj niż 50 lat, nim się postarano o nauczycieli i o utrzymanie dla nich. Powołano z Belgii nauczycieli i w r. 1442. zastępcę burmistrza Jerzego Beyer, wysłano do Jana Vgo biskupa chełmińskiego dla porozumienia się z nim w celu założenia szkoły. Wojna atoli kilkunastoletnia zakonu z Kazimierzem Jagiellończykiem, królem polskim wstrzymała jéj urządzenie. Dopiero po pokoju toruńskim sprowadzono professorów z Utrechtu,[2]) nastąpiły układy miasta z biskupem, Wincentem Kiełbasą i otworzono w Wrześniu *feria secunda ante nativitatem beatae virginis Mariae* r. 1473. szkoły, które akademią nazwano. Pozwolenie biskupie datowane 4. Sierpnia 1473. roku.[3]) W roku 1472. oddało miasto nauczycielom na

[1]) Wiadomość tę o szkole w Chełmnie osnułem na dziejach téj szkoły, podanych do Orędownika (Nr. 8. i 9. Rok 1843.) przez Dr. Łożyńskiego, dyrektora gymnazyum chełmińskiego, uzupełniając ją kilku szczegółami czerpanemi w Archiwum frauenburskiem, w archiwum kościoła farnego w Chełmnie i indziéj.

[2]) Pierwszymi professorami byli X. Jan Westerwaldt i Jan Czewerth.

[3]) **Consensus D. Vincentii Epi. Culmen. super erectione scholae Culmen.**

Vincentius Dei et Aplicae Sedis gratia Epus Culmen. et perpe-

utrzymanie folwark Gogolin na 30 lat, po upłynieniu których darowizna wrócić się miała miastu. Ofiarowało nadto

tuus in spiritualibus et temporalibus ecclesiae Pomesanien. Administrator. Significamus tenore pntium quibus expedit universis, quomodo constituti in prntia nra Honti et discreti viri Joannes Westerwaldet Gerardus Cewertz presbyteri fratres ex domo clericorum de scollis Trajecten. Dioecesis in Christo nobis dilecti. Nobis cum debita humili et devota praecum oblatione supplicarunt, quatenus ipsis scholam, sive studium particulare in civitate Culmen. Dioecesis Nostrae Culmen. exercere, fovere ac practicare ac unam communem ac in solidum domum habere, tenere et gubernare juxta dispositionem et concessionem lrar. Apostolicar. quas coram nobis exhibuerunt authoritate nostra ordinaria admitteremus, annueremus et consentiremus, super quo petitiones et instantiae circumspector. magistratuum et Consulum ac totius Communitatis praefatae civitatis Culmen. etiam nobis oblatae concurrerent. Nos igitur visis, auditis et intellectis hujusmodi apostolicis lris ac nonnullis aliis concessionibus, gratiis et praerogativis eis factis ipsisq. debite et mature digestis volentes et cupien. ante omnia quantum cum Dno possumus et prout ex officio curae Pastoralis nobis creditae tenemur et debemus cleri qui hactenus ex bellorum stridoribus in hac patria extat diminutus copiam pro incremento laudis divinae instaurare, ampliorem commoditatemq. uberiorem et meliorem conditionem praefatae civitatis Culmen. turbinibus guerrar. non par afflictae ac lacessitae, efficere et procurare supplicationibus hujusmodi tam dictor. presbyteror. quam etiam civium, ut pote justis petitionibus et rationis consonis morem gerere, benignamque ac paternam aurem accomodari, cum justa petentibus assensus non est denegandus, memoratis presbyteris et aliis ipsorum confratribus, de quorum vita, moribus, conversatione, statu, conditione, industria et honestate documenta sufficientia recepimus et habuimus, hujusmodi scholam sive studium particulare in praefata civitate Culmen. practicare, exercere, dirigere, instruere et fovere ac simultaneam et communem habitationem atque conversationem in domo, ipsis pro hujusmodi schola instructione ac studii continuatione per pfatos consules et cives civitat. praelibatae ibi deputand. et assignand. habere, docere et peragere una cum clericis supranominatis et membris qui se eorum societati adjungere voluerint, confessionesque clericor. scholar. siue supranominatorum hujusmodi scholae domus sive studii duntaxat audire, et ipsis pro modo culpae penitentiam injungere salutarem, sine tamen praejudicio, jactura et offensa rectorum parochialis ecclesiae, iisdem authoritate nostra concessimus, annuimus, admissimus, consensimus ac dedimus facultatem

miasto, jak brzmi dokument, trzy domy na mięszkanie nauczycieli, nadało wolność zakupienia domów, ogrodów i ról

tenoreque praesentium median. concedimus, admittimus, annuimus, assentimus et inpertimur: Consensu tamen, voluntate, annuitione ac assensu serenissimi, gloriossisimi principis et DD. Casimiri divina gratia regis poloniae magni ducis Lithuaniae, Russiae, prussiaeque, Dni, haeredis dni no tri gratiosissimi, nec non Dominorum Praelatorum, Baronum et dignitariorum hujus patriae consiliariorum ad id accedente speciali, volumus et praesentibus statuimus decernimusque ac declaramus. Quod praefati presbyteri ac eorum confratres, cujuscunque conditionis fuerint, juxta dispositionem Aplicarum literarum ipsorumque ritum ac observantiam nihil proprii pro earum privata commoditate usurpent et quilibet eorum seorsim usurpet, sive retinere, recondere et occultare debeant ac debeat, quovis colore semoto, sed omnia eorum bona praesentia et futura, habita et habenda conquisita et conquirenda, cujuscunque aestimationis et importantiae extiterint, in communem utilitatem et frugalitatem ipsorum, praefataeque domus sive scholae uberiorem instaurationem convertant, dent et deputent, quavis contradictione cessante. Eorum autem aliquo de dictorum presbyterorum ac confratrum domus sive scholae societat. ab hac vita jubente Dno sublato, bona ejusdem defuncti derelicta quaecunque sint et quocunque nomine vocentur pro dictae domus commoditate relinquantur et in communem utilitatem deputentur et redigantur. Praeterea volumus et praesentibus statuimus, quod praefati praesbyteri et eorum confratres atque membra in omnibus et singulis quae authoritatem et jurisdictionem nostram ordinariam contingunt et concernere videntur, nobis et vicariis in spiritualibus ac officialibus nostris per omnia obediant, pareant, intendant ac sint subjecti. Si qui autem de hujusmodi scholae supranominatis sive scholaribus aliqua temeritate ausuque nefario rebelles et excedentes contra ritum et statuta seniorum domus sive rectorum scholae predictae fuerint ac incorrigibiles extiterint ac obstinatos se reddiderint, volumus et decernimus ac statuimus praesentibus, quod tales per praedictum domus seniorem sive provisorem ac scholae rectorem etiam cum adjutorio et invocatione brachii secularis consulum civitatis praefatae pro emenda et mulcta excessuum hujusmodi revisione, decisione atque correctione nobis represententur et offerantur dignos poenitentiae fructus juxta qualitatem delicti et rebellionis recepturi et peracturi. In quorum omnium fidem ac testimonium praemissorum praesentes litteras nostras scribi et sigilli nostri appensione communiri jussimus ac fecimus. Datum in Castro nostro Resenburg die 4. mensis Augusti Anno Dni Millessimo quadringentesimo septuagesimo tercio.

i ustąpiło trzy ołtarze w kościele farnym, ś. Barbary, ś. Jana i ś. Michała na wieczne czasy. W przypadku niekarności i nieposłuszeństwa uczniów zwierzchność miejska obiecała swą pomoc. Obieranie i oddalanie nauczycieli miało zależeć od grona nauczycielskiego, atoli z wolą rady miejskiéj. Powyższy dokument miasta potwierdził, jak nadmieniono, biskup Wincenty Gosławki, zwany Kiełbasa. Zezwala on na założenie szkoły i na wspólne mięszkanie księży w jednym domu. Uczniów krnąbrnych, zuchwałych i nieobiecujących poprawy, każe sobie na oznaczenie kary przez rektora przedstawiać.

W roku 1480. *d. d. Culmae feria secunda post festum assumptionis Domini*, darowało miasto szkole dobra Gogolin i Steinweg na utrzymanie instytutu i professorów dotychczas niepłatnych. [1]) W dokumencie tym odwołuje się

---

[1]) **Donatio bonorum Gogolin et Steinwegk scholae Culmensi, Anno Domini 1489.**

Nos proconsul et consules civitatis Culmensis universis et singulis praesentibus et futuris notum facimus et recognoscimus. Quod nos deliberato animo, bono consilio, prompta voluntate, scitu et consensu hujus civitatis scabinorum, fraternitatum et totius communitatis Venerabili fratri Joanni Westerwald, venerabilibus ipsius fratribus et omnibus istius ordinis successoribus hujus praefatae civitatis scholae pfecturam et administrationem praesentium vigore concessimus et dedimus et in perpetuum hac conditione, ut scholam in omnibus decenter et legitime administrent cum hac etiam potestate, ut rectores et lectores juxta illorum voluntatem attamen nostro cum scitu ordinent. — Nemo etiam contra illorum voluntatem alias ordinare suscipereque, vel ipsos expellere propter scholae incrementum et utilitatem praesumat, praefatis etiam fratribus et illorum successoribus in praefata hac nostra Civitate tres domos assignavimus, quas in usum sacerdotum convertere debebunt, hae tres domus a parochiali ecclesia ad monasterium Franciscanorum eundo a leva manu primaque acie sitae sunt, juxta quas domus praenominati fratres nostra cum voluntate, consensu aliquot domos emerunt, vel si plures emere vellent, vel si illis propter Deum aliquot dono dabunt in circumferentia ista intra quatuor plateas. Cum etiam majorem hujus circumferentiae partem jam possident illis libenter concedimus, volumus etiam, ut praefatae hae tres domus illis a nobis dono datae

na początku zwierzchność miejska do darowizny, szkole w roku 1473. uczynionéj i potwierdza ją na nowo. Do-

ad nullum alium usum pter habitationes sacerdotum in perpetuum convertere debeant, hae tres etiam domus et quascunque in circumferentia et loco isto emerint, vel in futurum acquirent, ab omnibus oneribus et gravaminibus in perpetuum liberae esse debunt. Simili modo pauperum scholasticorum et mediocrium scholarium domus sicuti in suis limitibus jam continentur ab omnibus oneribus liberae sint in perpetuum concedimus, in hac nostra civitate nostraque hujus civitatis libertate hortos, agros, domus, census emendi ad illorum utilitatem et quicquid ad supra nominata bona empturi sint, quicquid illis sive domus, hortos, agros in nostra civitate illiusque libertate propter Deum largior, juxta constitutionem plebisciti nostri ut et illorum vicini et nostri cives sic et illi aequalia onera portabunt. Concessimus etiam illis in nostra parochiali ecclesia tria altaria, vezt altare S. Barbarae, S. Joannis et S. Michaelis cum omnibus illorum attinentiis in pepetuum. Concedimus etiam illis e singulari gratia cum uno rete piscaturam in hac parte Vistulae, quae ad nos nostramque libertatem spectat, illorumque piscaturae praefectus fraternitati nostrorum piscatorum incorporatus esse et juxta illius erectionem vivere debet et quicquid ultra illorum necessitatem abundanter caeperint, nullo alio in loco quam in foro publico hujus civitatis vendere debebunt, illisque piscatoribus civitatis tam senioribus quam etiam junioribus in omnibus illorum constitutionibus se accomodabunt. Item in ordinatam scholasticorum vitam et in obedientiam nos coercere, castigare et punire adjuvabimus, sciendum est etiam cum nos in prima harum rerum erectione praefatis Venerabilibus fratribus praedium Gogolin in civitatis nostrae liberis bonis et limitibus situm illo libere ad triginta annorum decursum fruendi inscripsimus, supra quod a nobis litteras nostro sigillo munitas habent: eam inscriptionem post 30 annorum exitum immobiliter tenebunt. Ad incrementum etiam et utilitatem aedium sacerdotum et scholae damus etiam et concedimus illis et illorum successoribus praedium Steinwegk in nostris civitatis liberis bonis et limitibus situm, duodecem mansos continens ad utendum et utifruendum donec triginta anni sunt elapsi et singulis annis ad festum S. Martini incipiendo nobis duas majores marcas annui census ad curiam nostram dare tenebuntur. Post exitum autem horum triginta annorum praedicti fratres et illorum successores a praedictis praediis vezt. Gogolin et Steinwegk singulis annis ad festum S. Martini quatuor marcas majores annui census nobis solvere et dare tenebuntur ab omnibusque laboribus communibus, vulgo Szarwark

daje wolność rybołostwa w części Wisły do miasta należącéj i do Gogolina przyłącza folwark Steinweg, dwanaście włók mający. Co rok za to obowięzuje professorów płacić miastu czyńszu 2 grzywny przez pierwsze lat 30. Po upływie lat 30, na ś. Marcin rocznie 4 grzywny większe płacić mają. Darowane im są te dwa folwarki na wieczne

---

nominatis, ratione horum duorum praediorum exempti esse debebunt. Haec praedicta duo praedia in continentiis et limitibus suis sicuti antea comprehensa sunt in perpetuum tanquam propria illorum bona ad illorum usum convertendo in pascuis, agris et lignis sicuti reliqui civitatis nostrae pagi retinebunt. Sique in praedictis bonis jam, vel in futuris temporibus rivulus extaret ad molendinum instruendum ex singulari gratia illis facultatem damus, ut absque omni impedimento illum aedificent. Sique stagnum fodere et instaurare vellent, etiam illis liberum erit absque damno vero nostrorum lacuum in limitibus nostrae civitatis sitorum. Etiam hic non est reticendum cum a Dominis nostris superius Dominium germanice Growschafft in bonis civitatis nostrae habeamus, in praedictis duobus villis majora judicia in perpetuum nobis reservamus, sic etiam venationem in supranominatis bonis nobis servamus, ne praedicti fratres, vel illarum familia omnia ferarum genera insequentur, venentur vel mactent. Itaque cum Venerabiles praedictos fratres et illorum successores tanta libertate, ut superius notatum est, in perpetuum donavimus, volumus ut supranominati fratres et illorum successores cultum divinum in parochiali ecclesia nostra pro illorum posse adjuvare curent. Quicquid in praedictis temporibus pro pretio illis solutum est, etiam in posterum illis solvetur. Quidquid etiam ex laudabili consuetudine absque pretio ad faciendum fuerint obligati, in posterum haec consuetudo etiam servabitur. Ea tamen conditione, ne quid schola inde detrimenti, damni aut impedimenti capiat et habeat: praedicti etiam fratres et omnes illorum successores praedicta bona vczt Gogolin et Steinwegk nullis rationibus abalienabunt, aut ad alios usus convertent, sed penes domum illorum et scholam in perpetuum manebunt. Nos etiam in omnibus illorum causis et actionibus, civilibus pro nostro posse illos adjuvabimus. Haec supradicta nos proconsul et Consules nostrae civitatis et nostri successores futuris temporibus inviolabiliter tenebimus et observabimus, eodq. modo praedicti Venerabiles fratres et omnes illorum successores inviolabiliter tenere et observare obligati erunt. In cujus rei majorem securitatem et evidentius testimonium nostrae civitatis sigillum inferius subappendi curavimus. Datum Culmae feria secunda post Ascensionem Domini Anno 1489.

czasy z uwolnieniem od szarwarków.[1]) Gdyby na dobrach wymienionych zdarzyła się pora założenia młyna, lub kopania cyny,[2]) na to pozwolenie miasto udziela, polowanie atoli na tych dobrach sobie zastrzega. Sprzedać, albo na inny cel dóbr owych obrócić niewolno, mają one na wieczne czasy własnością domu professorów pozostać. Rada miejska przyrzeka pomoc w sprawach cywilnych.

W skutek wojen ówczesnych wiele ucierpiały dobra na utrzymanie akademii i *Braci domu* przeznaczone, które, oraz z młynem *Żaki* nazwanym, od biskupa szkole darowanym, jeszcze podziś dzień jedyny tworzą fundusz szkoły miejskiéj. Miasto Chełmno na nowo dobra owe sobie przywłaszczyło, a do młyna *Zaki* właściciel dawny rościł pretensyą. A tak professorom z wszelkich sposobów utrzymania ogołoconym, dopiero za pomocą biskupa dawna własność oddana i prawo szkole przywrócone i na wieczne czasy zatwierdzone zostało.

Najczynniejszym w téj mierze był biskup Jan Konopacki, który na właścicielu dóbr Wabczyńskich[3]) wymógł, iż na przyjacielskiéj ugodzie listem otworzystem zeznał, że niektóre różnice z frymarku między wysoce wielebnym w Bogu ojcem i panem X Janem, z łaski Bożéj biskupem chełmińskim, a między sobą zaszłe, z wątpliwéj i niepewnéj sprawy urosły, i że *Bracia domu* w Chełmnie są właściwi posiedziciele młyna we wszystkiem, w granicach, rowach, pastwiskach, zrzódłach i strumykach. Działo się to 1518. roku.

W siedm lat późniéj zmuszona była szkoła w celu odzyskania odebranych jéj od miasta folwarków Gogolin i Steinweg dochodzić swego prawa w najwyższym sądzie ziemskim w Toruniu, na którym i biskup chełmiński był współsędzią. Zasłaniało się miasto tem, że tylko na 30 lat darowane były dobra, że o darowaniu na wieczne

[1]) Ab omnibus laboribus communibus, vulgo Szarwark nominatis, ratione horum duorum praediorum exempti esse debebunt.

[2]) Si — stagnum fodere et instaurare vellent.

[3]) Dziś Wabcz należy do dóbr Pana Wilkxyckiego.

czasy nic nie wie.[1]) Ale Bracia dowiedli listami dwoma darowiznę i uzyskali wyrok, w którym przywrócone im zostały dobra, powyżéj wymienione r. 1525.

W czasie kiedy się reformacya po Prusach królewskich szerzyć gwałtownie zaczęła, zdaje się, że szkoła chełmińska zupełnie upadła.[2]) Usiłował ją podźwignąć z upadku tego Jan Dantyszek, natenczas biskup chełmiński, powierzając staranie około tego jakiemuś Hieronimowi Aurimontanowi (zapewne ślązakowi z Goldbergu), doktorowi medycyny i sztuk wyzwolonych, obywatelowi Torunia, jak się to okazuje z korespondencyi biskupa z tymże Aurimontanem, zachowanéj w archiwum frauenburskiem. W jednym z listów swoich do biskupa, z Torunia dnia 10. Kwietnia 1537. pisanym, donosi Aurimontanus Dantyszkowi, że posłaniec, którego do Krakowa wyprawił po programmaty otworzenia szkoły w Chełmnie nie powrócił dotąd; uprasza zatém biskupa, aby mu kilka z tych programmatów, jeżeli je inną jaką drogą odbierze, przysłał, wielki bowiem jest czas otworzenia szkoły, na które wielu młodzieńców oczekuje. Daléj prosi biskupa, aby do Chełmna nadesłał bakalarza jakiegoś, który na dworze Dantyszka przebywał, i oznajmia, że się co chwila spodziewa przybycia do Chełmna innego bakalarza Macieja.[3]) W dru-

[1]) Si quidem ipsis civitas bona illa saltem ad 30 annos utifruenda concessit, de perpetua autem donatione penitus ignorat.

[2]) P. Łożyński mówi: W roku 1525. szkoła upadać zaczęła tak, iż po odejściu professorów z Belgii tylko jednego miała nauczyciela (baccalaureum, simplicem laicum). Biskupi udarowani miastem Chełmnem w r. 1505. przez króla Alexandra, obawiając się, aby szerzące się w Niemczech różnowierców dogmy, nie przelały się na młodzież chełmińską, nie powoływali z Niemiec nauczycieli, szczególniéj po rozejściu się zakonu braci niemieckich w Prusach w roku 1525.

[3]) S. p. d. Nuncius Reverendissimae P. T. Cracoviam missus cuis mandatum erat: quo Cartulae publicationis culmensis stanneis formulis excutterentur, huc non est reversus. Rogo itaque R. P. T. ut si cartulas nuncius ille per aliam (viam?) attulit, quod mihi aliquod numero mittentur. Tempus enim est, ut ubique affigantur.

gim liście, także z Torunia dnia 12. Lipca 1537. roku do Dantyszka pisanym, donosi Aurimontanus [1]) biskupowi, że Janowi Cervimontanowi (zapewne ślązakowi z Hirschbergu) bakalarzowi i gorliwemu nauczycielowi w szkole chełmińskiéj sprawił suknią, bóty, togę i t. p. odebrawszy mu dawniejszy ubiór, aby z powodu jego choroby zaraźliwéj nie miano ku niemu wstrętu. Na wszystko zaś to łożył koszt biskup. Daléj uprasza Aurimontanus Dantyszka, aby Janowi Cervimontanowi pożyczył 10 dukatów, któremiby mógł wybrnąć z długów, i donosi mu, że wnuków jego (zapewne synowców) szczególnéj opiece bakalarza polecił.[2])

Sunt enim complures hic, qui studii hujus apercionem expectant. Baccalaureum quoque, quem R. P. T. secum habet in Culmen quam primum mittat, ob lectorum penuriam. Mathiam praeterea in singulas horas expecto, eumque brevi venturum spero. Vale pater amplissime meque tibi commendatum habe. Ex Thorn 10. Aprilis 1537. Tuae R. P. Cliens, Hieronimus Aurimontanus, Artium et medicinae doctor, civis Thorunensis.

[1]) Janocki (Janociana I. str. 301 — 2.) utrzymuje, że ten Hieronim Wildenberg Aurimontanus, był rektorem szkoły chełmińskiéj: »Gymnasium culmense, vetustate originis et crebra fortunae varietate, in Prussia Sarmatica omnium celebratissimum, cum memorabili laude rexit.« Stemwszystkiem opiekował on się tylko tą szkołą, mięszkając zawsze w Toruniu; przynajmniéj wszystkie listy jego do Dantyszka i Gissego pod rozmaitemi datami pisane, a w archiwum frauenburskiem zachowane, podpisane są zawsze z Torunia

[2]) S. P. D Jussu R. Paternitatis Tuae Praesul iudulgentissime, coemi Baccalaureo Joanni Cervimontano Culmensis studii Praelectori vigilantissimo, tunicam, caligas, diploidem, camiseasque, calceos quoque, receptis prioribus vestimentis, ne ob morbi illius contagionem quispiam illium abheminaretur. Habet ob id R. P. T. gratias nullo unquam saeculo intermorturas, pro se nullis suis meritis enim nactus est Mecaenatem, qui non modo vitae suae consuleret, sed etiam vestimentis. Hinc est cum aliud praestare non possit, perpetuo tamen se Deum optimum maximumque pro salute, tranquillitate, ac foelici statu Episcopatus tui ac tuorum omnium oraturum policetur. Reliquum autem est pater amplissime, cum miser hic inoportune satis a privigno suo impetitur, cui cogitur 10 florenis pro mensa et impenso labore numerare, qua in re ego nomine R. P. T. sponsor sum. Et cum hic solvendo(?) non sit, im-

W tym samym roku 1537. postąpił Dantyszek na biskupstwo warmińskie. Następca jego na biskupstwo chełmińskie Tideman Gisse, odziedziczył po swoim poprzedniku gorliwość o szkołę chełmińską, dozwalając opiekować się nią temu samemu Hieronimowi Aurimontanowi, który nawet kilka książek szkólnych dla niéj wydał.[1])

Pod następcami Gissego, mianowicie pod rządami Jana Lubodziejskiego, zmieniła się postać rzeczy dla szkoły chełmińskiéj. W tym czasie cała prawie ślachta pruska i miasta większe przyjęły reformacyą. Zebrana ślachta na sejmiku w Malborgu nalegała na biskupa, aby upadłą szkołę

---

pensissime rogat clementiam Tuam: velit illi consulere 10 aureis nummis, quibus absolvat hominem illum .... quam pecuniae summulam rursus ex scholae laboribus ac stipendio sese conversurum spondet, atque R. P. T. suo tempore cum magna gratiarum actione dissoluturum. Rogo itaque amplitudinem Tuam, qua in omnes pauperes es munificentissimus, ne deseret hominem hunc frugem et quidem gratissimum, ab omnibus desertum, quod ego erga amplitudinem Tuam pro viribus promereri conabor. Ego vero nihil ab homine posco pro non medicori cura mea, qua illum ter a febribus (recidivam passum) lavavi, nil desiderans, nisi Aromatarii absolutionem marcis tribus, et candidi nominis Tui splendorem, gratiam et favorem. Valeat R. P. T. in annos perpetuos. Datum Torin ex edibus meis XII. Julias Anno ab orbe redempto 1537.

Vestrae R. P. Cliens. Hieronimus Aurimontanus: Artium et Medicinae doctor.

Ego nepotes V. P. Baccalaureo speciatim erudiendos commissi.

[1]) Wydał dla szkoły chełmińskiéj następujące dziełka szkólne:

1) Hieronymi Wildenbergii Aurimontani, totius rationalis philosophiae in dialecticam Aristotelis, epitome. In usum juventutis Gymnasii culmensis conscripta. Cracoviae apud viduam Hieronymi Vietoris. Anno ab ortu Christi M. D. XLVIII. 8vo. Dedykacya Tidemanowi Gisiuszowi, biskupowi chełmińskiemu.

2) Hieronymi Wildenbergii Aurimontani totius naturalis philosophiae in physicam Aristotelis Epitome. Cracoviae apud viduam Hieronymi Vietoris. Anno a nato servatore Christo M. D. XLVIII. 8vo.

3) Hieronymi Wildenbergii Aurimontani, Moralis philosophiae epitome, ethices, politices et oeconomices principia luculentissime enarrans. In regia Poloniae urbe Cracovia. Apud Viduam Hieronymi Vietoris. Anno Christi nati M. D. X. LIX. mense Februario.

w Chełmnie podźwignął, fundusze zatracone odzyskał i nauczycielami zdatnymi obsadził. Biskup udawszy się do akademii krakowskiéj z prozbą, aby mu kilku zdatnych nauczycieli do Chełmna przysłała, gdy nic nie wskórał, zalecił magistratowi w Chełmnie, aby się urządzeniem szkoły i obsadzeniem nauczycielami zajął. Tego też właśnie trzeba było zlutrzonéj zwierzchności miejskiéj. Sprowadziła niezwłocznie do Chełmna Jana Hoppiusza, professora przy akademi królewieckiéj, którego Książę Albrycht z powodu kłótni religijnéj z Osiandrem z Królewca oddalił. Hoppiusz przybywszy do Chełmna, urządził niebawem szkołę, sprowadziwszy do niéj kilku nauczycieli i nadawszy jéj statut, który ogłosił drukiem w Wrocławiu 1554. [1]) Ale nieprzestając na rządzeniu szkoły pod naukowym i dyscyplinarnym względem, zaczął rozsiewać, protegowany od Magistratu, pomiędzy młodzieżą sobie powierzoną naukę Marcina Lutra. Gdy o tem biskupowi doniesiono, złożył go natychmiast z urzędu, mimo oporu magistratu. Właśnie w tym samym czasie (1554.) odbywał się sejmik pruski w Grudziądzu, na który się zjechała ślachta téj prowincyi, wszystka niemal zrzekłszy się wiary ojców. Przybyłego też na sejm biskupa chełmińskiego zagadł zaraz z góry Achacy Czema, wojewoda malborski, jeden z naczelników Protestantów pruskich, dla czego Hoppiusza od szkoły chełmińskiéj oddalił, gdy prawo zakładania szkół, obsadzania ich nauczycielami, lub oddalania ostatnich, nie duchowieństwu katolickiemu i biskupom, ale miastom w Prusach służy? Głos ten Czemy poparła wszystka ślachta, toż samo magistrat chełmiński, który się nadto użalał, że przez ten krok biskupa dzieje się krzywda juryzdykcyi miasta. Biskup odpowiedział na to, że sumienie niedozwalało mu cierpieć przy szkole Luteranina, jakim jest Hoppiusz; że zwierzchność nad szkołami należy do władzy duchownéj. Po

[1]) Wyszedł ten statut pod następującym tytułem: Forma veteris Gymnasii Culmensis recens instaurati. Vratislaviae in Officina Crispini Scharfenbergii 1554. mense Julio. 4to.

długiem umawianiu się, gdy biskup ustąpić niechciał, odłożono rzecz tę do dalszego czasu. A tymczasem po sejmie udał się Czema do Krakowa i wyrobił sobie u króla rozkaz do biskupa, aby Hoppiusza do szkoły przywrócił. Trudno sobie wyobrazić, w jaki kłopot rozkaz królewski biskupa wprawił. »Był u mnie — pisze w liście do Hozyusza [1]) — wojewoda malborski w interesie Hoppiusza i wręczył mi przytem rozkaz N. Pana, którym nietylko przywraca Hoppiusza do Chełmna, ale nadto mimo woli mo-

[1]) Rever. in Christo pater domine, amice et frater observandissime! Salutem R. Pater. Vestrae ac omnium rerum foelices successus a Dno Deo cupio et opto. Est quidem ita R. Domine, laboratur plurimum pro Hoppio, ut in scholam culmensem restituatur. Erat apud me D. Palatinus Marienburgensis. Egit de Hoppio mecum, simulque litteras exhibuit R. M. quibus Hoppius non restuitur modo Culmam, sed ipsi etiam scholae invitis nobis praeficitur. Caeterum ego spacium mihi deliberandi sumpsi, primum ad diem Divo Bartholomaeo sacrum, postea etiam ulterius. Quod Domino Palatino significavi per D. Castelanum Elbingensem, fratrem meum, non quidem eo consilio, quasi existimarem suscipiendum esse haereticum perseverantem in sententia sua, sed propter capiendum consilium, quibus modis Culma arcerem pestem istam, si me invito restitueretur, salva R. Majestatis authoritate et gratia. De quo in primis R. P. Vestram facere volui certiorem, ac ejus inniti consilio; nisi me D. Palatinus culmensis antevertisset. Scripsi ad Dominum Procancellarium et ad D. Cromerum per hunc servitorem meum, ut me atque ecclesiam meam adjuvaret hoc in negotio consilio et re. Quomodo videlicet possem meo episcopali officio libere fungi Culmae in civitate mea, salva authoritate et gratia Regiae Majestatis. Qua in re, ut me etiam adjuvet apud aulam R. P. plurimum illum rogo. Nunc ex quibusdam intellexi, habere D. Palatinum Mariemburgensem facultatem specialem R. M. praeficiendi Scholae culmensi istum ipsum Hoppium, quo nihil accidere posset molestius. Est animus, modo id consultum sit, quod ex R. P. Vestra primo quoque tempore velim scire, hominem si id acciderit, non ex schola modo, verum etiam ex civitate nostra omnino turpiter ejicere. Rogo perscribat mihi hac de re suam sententiam, sine mora, ut certo sciam, quid potissimum sequi conveniat. Quicquid fit, fit me invito. Audio habitare eum in schola et docere privatim, me connivente tantisper, dum aliquid certi consilii habuero. ect.

Lubaviae 26. Augusti Anno 1555. Joannes Episcopus culmensis.

jéj czyni go rządzcą szkoły. Wszakże żądałem czasu do namysłu, naprzód do ś. Bartłomieja, a potém nawet daléj. Oznajmiłem to wojewodzie przez brata mego, kasztelana elbląskiego, nie w myśli jakobym chciał przyjąć napowrót heretyka, upartego w swojem zdaniu, ale dla zasięgnienia rady, jakimbym sposobem mógł oddalić z Chełmna tę zarazę, bez uszczerbku powagi krola i ściągnienia jego niełaski na siebie, gdyby mimo méj woli Hoppiusz był przywróconym. Uwiadamiam więc Waszą Wielebność o tém i upraszam o radę. Pisałem także do podkanclerza i do Kromera, ażeby mię i kościół mój w interesie tym wsparli radą i rzeczą: jakim sposobem mógłbym obowiązki moje biskupie wykonywać wolno w mieście mojem, bez nadwerężenia łaski i powagi królewskiéj. Prosiłem go także (Kromera), aby interes mój u dworu poparł. Teraz dowiaduję się z boku, że wojewoda malborski ma upoważnienie od N. Pana wprowadzenia Hoppiusza na rządzcę szkoły. Postanowiłem w takim przypadku, jeżeli Wielebność Wasza uzna za dobre, o czembym jak najprędzéj wiedzieć chciał, wyrzucić człowieka tego haniebnie nie tylko ze szkoły, ale nawet z miasta. Proszę tedy W. W. o udzielenie mi niezwłocznie zdania swego w téj mierze, abym wiedział z pewnością, czego się trzymać należy. Zresztą cóżkolwiek się dzieje, dzieje się mimo méj woli. Dowiaduję się, że Hoppiusz mieszka w szkole i uczy prywatnie, na co ja dopóty patrzę przez szpary, dopóki coś pewnego w téj rzeczy nie przedsięwezmę.«

Tymczasem Hoppiusz nie czekał aż biskup użyje przeciw niemu przemocy, i już w Grudniu tegoż r. 1555. widzimy go rektorem gimnazium, czyli raczéj szkoły w Elblągu. Po wyjeździe jego z Chełmna, zdaje się, że szkoła tutejsza zupełnie upadła. Przynajmniéj domyślać się tego można z listu biskupa chełmińskiego, Jana Lubodziejskiego, pisanego dnia 20. Lutego 1558. roku do Stanisława Hozyusza. W liście tym dziękując Lubodziejski Hozyuszowi, że mu przysełа z Krakowa jakiegoś Doktora filozofii, Piotra, na rektora szkoły w Chełmnie, dodaje, że *tym sposobem*

zamkną się oszczercom usta, którzy fałszywie udają, jakobyśmy szkołę w Chełmnie zatracili.[1]) Nie była ona jeszcze otwartą i w roku 1562., albowiem ślachta pruska zgromadzona w tym czasie na sejmie w Grudziądzu domagała się natarczywie, aby nareszcie szkoła chełmińska została podźwignioną, a dobra jéj Gogolin, Szerbernaki (zapewne polskie nazwisko folwarku Steinweg) i młyn w Wabczynie odzyskane. Czy temu żądaniu ślachty pruskiéj stało się zadosyć, nie wiadomo mi. Krzyki atoli o szkołę chełmińską na sejmach pruskich ustały odtąd, albowiem po założeniu i rozwinięciu się szkół wyższych protestanckich w Toruniu, Elblągu i Gdańsku, nie mogła już szkoła chełmińska katolicka obchodzić protestancką ślachtę pruską.

[1]) Reverendissime Domine et frater plurimum observande! Salutem in Domino Jesu ac officiorum obsequiorumque meorum sedulam commendationem R. P. Vestrae defero. Quae mihi R. P. V. paulo ante perscripsit de Domini Doctoris Petri adventu, hoc Dominus Plotowski, Zeburci (?) praefectus obscurius hodie narravit. Advenisse hominem hunc ad nos, ut fertur, eruditum, mirum in modum gaudeo, juventuti terrae culmensis optime cupio. Simulque velim obtrectatoribus aliquando os claudatur, qui nos scholam culmensem perdidisse falso jactant. De pietate ac religione istius boni viri non est, opinor, quod dubitem, qui catholicorum literis commendatur, catholicum esse oportet. Neque id parvo argumento est, non eum abhorrere a catholica professione, qui ad R. P. Vestram Episcopum catholicum divertit. Cogitabam quidem apud me, num meos equos isthuc misurus sim, ne ille fortasse suos interea equos habeat, sed tutius esse arbitror et honestius etiam, ut pro eo meos equos mittam, quod infra paucos dies facturus sum. Modo apud R. P. Vestram expectet paululum. Non dubito quin R. P. Vestra ita hominem accipiat, ut illum in has terras venisse haud poeniteat. Ego ubi virum nactus fuero, dabo omnem operam, ut se apud nos gratiosum intelligat. Reverend. autem Pater. Vestrae majore quo possum studio ago gratias pro immensa in adipiscendo isto homine opera. Perscripsi ad ipsum litteras invitans, ut ad me veniret simul atque pro ipso misero. Quas litteras pro arbitratu suo, aut reddi ipsi, aut retineri jubeat rogo, uti R. P. Vestrae commodissimum videbitur.

Lubaviae 20. Februarii Anno Domini MDL. VIII.

Joannes Episcopus culmensis.

Wśród zatargów biskupa z stanami pruskiemi o szkołę chełmińską, biskupi udali się pod protekcyą króla. Poświadczają listy króla Zygmunta — mówi Łożyński — (d. d. Vilnae 8 i 13. Marca 1542. roku), iż biskupi w sprawie szkoły chełmińskiéj (pro schola restauranda) odwoływali się do króla. Obrani byli od króla opiekunami szkoły biskupi chełmiński i warmiński, którym miano składać rachunki z dochodów rocznych szkoły. List króla Zygmunta starego, z d. 8. Marca 1542. r. ważnéj jest treści do historyi téj szkoły. Jest w krajach naszych ziemi Pruskiéj — mówi monarcha — miasto Chełmno, własność biskupa chełmińskiego. Była tam niegdyś szkoła sławna, z któréj wyszło wielu ludzi uczonych, do sprawowania dostojeństw kościelnych i świeckich zdatnych. Ta szkoła jużto z przyczyny wojen pruskich, jużto herezyi w Niemczech wynikłéj, dawniejszą świetność utraciła, a z licznéj dawnéj młodzieży, dziś nic się prawie niepozostało. Jako król katolicki, mieliśmy to sobie za powinność zakazać szukać wykształcenia w Niemczech, kraju tylu sektami rozerwanym, aby przy oświecaniu rozumu nie tracić zbawienia duszy. Dla tego księdza żonatego, który w Elblągu, mieście naszem, szkołę otworzył, ztamtąd uchyliliśmy, ponieważ nasiona herezyi rozsiewał. Pisali nam radzcy nasi Ziem Pruskich, iż żadnéj niema szkoły i wielki jest brak proboszczów i zakonników. Mówią, iż się udali do obudwóch opatów w Pelplinie i Oliwie rezydujących, końcem uzyskania od nich wsparcia dla szkoły chełmińskiéj, aby zapobiedz niedostatkowi księży; ale bezskutecznie. Udają się więc do mnie, abym tychże powagą moją królewską do płacenia małéj zapomóżki zmusił. Nie mając żadnego prawa do zmuszenia ich, proszę Was o wstawienie się do Ojca ś. aby mocą swoją Opatów do płacenia 600 dukatów rocznie przez lat 20 ku podniesieniu szkoły przywiódł i biskupom płockiemu, warmińskiemu i chełmińskiemu zalecił, aby w przypadku wzbraniania się opatów, mocą swą apostolską i kościelnemi karami do płacenia rocznéj summy 600 dukatów zniewolili. Summę zaś tę możnaby zmniejszyć, gdyby się

miała zdawać za uciążliwą. Za patronów szkoły ustanawiamy biskupów chełmińskiego i warmińskiego, którym z rocznych szkoły dochodów ma sprawa być zdawana.[1]) — Szkoła jednakże chełmińska niepodniosła się bynajmniéj z swego upadku i z wyższéj stała się elementarną. W takim stanie przetrwała cały wiek 17sty. Na próżno ją usiłował podźwignąć synod chełmiński pod dyrekcyą biskupa Działyńskiego r. 1641. złożony, zalecając, aby prowizorowie szkoły sprowadzili do niéj zdatnych nauczycieli z akademii krako-

[1]) Sigismundus etc. — In terris nostris Prussiae oppidum est Culma ditionis Epi. Culmen. in eo fuit aliquando Ludus celebris, ex quo multi homines instructi prodierunt, et ad ecclesiastica et prophana munera obeunda idonei, is ludus temporum invidia cum propter bella quae in Prussia gerebantur, tum propter haereses in Germania exortas ad nihilum prorsus jam redactus est, atque ubi magna olim frequentia fuit, ibi nunc ingens est solitudo. Quoniam vero pro Catholici regis officio ediximus hominibus nostris, ne quis propter ingenii cultum capiendum in Germaniam tot sectis misere dissectam proficisci auderet, quod si quos processus in literis istis fecissent magno id cum periculo animae consecuturi essent, una etiam conjugatum quaendam sacerdotem, qui in oppido nostro Elbingen. ludum aperuerat inde exturbavimus, quod quaedam ibi haereseos semina spargere diceretur. Scripserunt nobis Consiliarii terrarum nostrarum Prussiae cum nullus amplius sit in terris his ludus literarius, et ecclesiis parochos, et monasteriis monachos deesse, ita ut nisi mature provisum sit, ingens futura sit, et parochorum et Monachorum penuria, illud una significarint certam pecuniam jam esse per se destinatam ad ludum Culmen. restaurandum. Quoniam vero duo sunt praedivites in terris Prussiae Abbates Oliven. et Peplinen. quorum maxime interest Ludum hunc restaurari, quod pauci in his monasteriis Monachi supersint, nisi prospectum hac ratione sit, nulli brevi reliqui futuri ab his, itaque se postullasse, ut aliquid ipsi quoque in ludum hunc restaurandum subsidii darent, id eos constanter negasse. Suplicarunt itaque nobis, ut eos authoritate nostra regia ad dandum aliquod pecuniarum subsidium cogeremus. Cum autem nihil juris in eos usurpare nobis soliti sumus, quos jurisdictioni nostrae non subesse intelligimus, a Rma Paternit. vstra petimus, ut ipsa apud sanctissimum Dominum nostrum authoritatem suam interponat, quo edicto suo Abbates hos compellat, ut sexcentos ducatos ad vicessimum modo annum pro Ludo restaurando tribuere quotannis teneatur, atque una

wskiéj.[1]) Dopiero na samym schyłku 17go wieku Jan Faber, proboszcz chełmiński, uskutecznił to, co synod Działyńskiego zalecał. Sprowadził roku 1692. professorów z akademii krakowskiéj, któréj szkołę pod zarząd oddano, i była ona odtąd kolonią akademicką. Łożyński tak o tem opowiada: Jednym z najtroskliwszych o dobro szkoły proboszczów chełmińskich był Jan Faber; on to zaprowadził nowy porządek rzeczy i szkoła odtąd miała nazwę: Gimnazyum akademiczne 1692. r. Podzielono szkołę na 4

loci ordinario Vladislavien. et vicinis plocen., Varmien., Culmen. Epis. mandet. Si forte recusent abbates isti summam hanc pecuniae in singulos annos numerare, ut eos ad id faciendum censuris ecclesiasticis authoritate apostolica adigant, ita tamen ut potestas penes eos sit, de hac summa aliquid detrahendi et eam moderandi. Si forte facultates eorum ferre non viderint tantum ut pecuniae tribuant quotannis. Conservatores autem scholae hujus constitui velimus Varmen. et Culmen. Epos pro tempore existentes, ut iis ratio reddatur, de omnibus scholae istius annuis proventibus. Quid si res haec Rmae Paternit. vestae curae fuerit et nobis rem gratissimam fecerit, et de ecclesiis terrarum nostrarum Prussiae praeclare merita fuerit, quam diu incolumem vivere optamus. — Datum Vilnae die VIII. Mensis Martii, Anno Domini MDXLII. regni vero nostri anno XXXVI.

[1]) **De schola culmensi statui pristino restituenda.**

Si quo in loco de scholis desertis excitandis et restituendis, cura cogitatioque est suscipienda, certe et hoc episcopatu nostro vel maxime, qui intra viscera sua populum diversarum haeresum contagione infectum, continens, tanto fortioribus doctrinae salubrioris remediis et praeservativis, quae in scholis catholicis reperiuntur, indiget, quanto periculosius intrinsecum errorum malum, semper esse consuevit. Verum cum eam cogitationem ob praeteriti belli Prussici et pestillentiae incommoda, ac summam bonorum vastationem ad effectum deduci hoc praesertim rerum statu sit difficile, unam saltem culmensis civitatis, olim celeberrimam, a silentio excitandam ac vigori pristino restituendam existimavimus. Volumus ergo et ita praesentis Synodi authoritate ordinamus, ut scholae hujus provisores, Magistros idoneos ex Academia cracoviensi ad eam invitent, studio pro exigentia loci et personarum tractari faciant at quae a sede apostolica sibi habeant concessa privilegia, illa non sinant otiari.

klassy; pierwsza i najniższa, *grammatica*, druga *syntaxis*, trzecia *poesis*, czwarta i najwyższa *rhetorica*. Głównym przedmiotem była łacina. W r. 1692. przydano klassę przygotowawczą, *infimę*, téj w r. 1695. poddano *subinfimę* i klassę elementarną *proforma*. Składała się więc szkoła z 7 klass.

Proboszcz Faber i o zewnętrzne dobro szkoły troskliwy, powiększył jéj dochody korzystniejszem wydzierżawieniem wsi szkólnych, uposażył trzy nowe posady dla professorów, i powiększył muzykę kościoła farnego. Czynny i zasłużony ten mąż nowe ustawy dla szkoły wypracował, które przez biskupa Opaleńskiego potwierdzone, od wszystkich następców jego aż do Leskiego utrzymane zostały. Za jego naleganiem powołano po pierwszy raz professorów z Krakowa do poetyki i retoryki. W klassach niższych uczyli klerycy. Pierwszy professor przez Fabra z Krakowa powołany był Grzegorz Gorczycki, w Pradze doktoryzowany. Przybył do Chełmna razem z kollegami, także doktorami w r. 1691. Dopiero w r. 1692. o zewnętrznem urządzeniu szkoły bliższych można zasięgnąć wiadomości. Znajduje się bowiem spis w bibliotece szkoły miejskiéj (dawnéj akademii): *Nomina studiosorum acad. gymnasii Culmensis restaurati anno* 1691. Ten spis prawie bez przerwy kontynuowany aż do roku 1816.

Od roku 1709. do 1710. retoryki nie było z przyczyny spustoszenia dóbr szkólnych przez Szwédów i powietrza morowego od roku 1708—1711. Dla tego też aż do roku 1726. nie więcéj było w 7 klassach uczni w przecięciu nad 70. I od r. 1733. do 1735. nie było retoryki, bo wojny owczesne sprawiły, iż professorom pensyi nie płacono.

W roku 1716. powołał magistrat z Krakowa na professora retoryki i poezyi Wojciecha Ciechanowskiego Doktora filozofii, który przez pięć lat z chlubą urząd swój sprawował. [1])

[1]) Mając w ręku panegiryk jego pod tytułem: *Lilium virtutum et meritorum odore fragrantissimum e celeberrimo Galiae*

W roku 1723. nastąpił po nim Marcin Studziński Doktor Filozofii i był professorem przez cztery lata. Oddalił się z Chełmna nie wiadomo dokąd i jak.

W roku 1728. nastąpił po nim professor retoryki Franciszek Stemplowski, doktor filozofii. Niechcąc się poddać prawom szkoły i niechcąc zdać wyznania wiary, nieposłuszny prowizorom szkoły, usunięty został z urzędu i odesłany do Krakowa.

Od roku 1730. niepowoływał magistrat więcéj professorów z Krakowa. Z Wrocławia przybył Antoni Carney, Doktor filozofii i bakalarz teologii, który złożywszy wyznanie wiary, trzy lata był professorem poetyki i retoryki.

W roku 1733. przyjął na wezwanie magistratu professurę retoryki i poetyki Tomasz Adempski, doktoryzowany w akademii wileńskiéj, koadjutor kanonii przy katedrze chełmińskiéj, późniéj aktualny kanonik.

Od roku 1737. i 1739. miał professurę retoryki Jakób Surowiecki, złożywszy wprzody na rozkaz rektora akademii krakowskiéj wyznanie wiary przed prowizorami szkoły. Czczony i lubiony od wszystkich musiał opuścić miejsce dla braku funduszów.

W roku 1740. missyonarz zastępował miejsce professora retoryki. Dwa lata późniéj powołał magistrat z Kra-

---

Lilieto in novennocolle Culmae viriadiarium transplantatum Venerabilis et eximius servus Dei Vincentius a Paulo Fundator Congregationis Missionis pientissimus. In obitus ejus anniversario. In academia culmensi Anno Domini 1720. *die* 27. *Septembris Exercitii Studiorum causa pro Sabbatina explicatum, luci vero publicae a M. Adalberto Hiacyntho Ciechanowski Philosophiae in alma Universitate Cracoviensi Doctore, ibidemque Scholae SS. Omnium seniore ac interea in Culmensi Academia Rhetorices Professore et studii directore, Praesentatum. Thorunii Impr. Joh. Nicolai Nobil. Senat. et Gymn. Typograph.* — folio; wątpię, aby (jak Doktor Łożyński utrzymuje) *z chlubą urząd swój sprawował.* Może w karności utrzymywał młodzież, ale jéj nic użytecznego nauczyć nie mógł, jakto sam tytuł napisanego przezeń panegiryku rozsądnemu czytelnikowi wskaże.

kowa professora retoryki. Jan Balanowski, kandydat *primae laureae* przysłany, niechciał się poddać przepisom szkólnym i wróconym został uniwersytetowi.

Ciągłe te zmiany nauczycieli i zatargi z przysyłanymi z Krakowa, nie mogły wywrzeć zbawiennego wpływu na podniesienie szkoły. Akademia przestała przysełać nauczycieli; magistrat musiał więc powierzyć wakujące katedry kapłanom miejscowym lub klerykom. Tak było od roku 1743—51. Za przyczynę dla której z Krakowa akademików już nie brano, przytaczają: że wielu professorów z Krakowa powołanych niechciało się poddać przepisom szkólnym, ani też złożyć wyznania wiary. Proboszcz chełmiński obarczony swemi obowiązkami, nie mogąc się zająć należycie szkołą, złożył ten urząd, a z pozwoleniem prowizorów ksiądz missyonarz został prefektem szkoły. Akademicy, niechcący uznać prefekta nakłonili akademią krakowską, żeby nieprzysełała professorów do Chełmna, dopóki niezawisła wcale administracya szkoły, nie podda się pod jurysdykcyą rektora akademii krakowskiéj. Dla uniknienia na przyszłość zatargów i niesnasek między szkołą a zwierzchnością miejską, postanowił rektor akademii krakowskiéj przedstawić każdemu professorowi do Chełmna odchodzącemu, iż ma, podług uchwał synodalnych i postanowień biskupa chełmińskiego, złożyć wyznanie wiary i zobowiązać się w rzeczach szkólnych zwierzchności miejscowéj i proboszczowi chełmińskiemu do posłuszeństwa przed zaczęciem urzędowania.

W roku 1751. udał się magistrat chełmiński do akademii krakowskiéj z prozbą o rektora. Przysłanym został Wojciech Barański, który się pisał doktorem filozofii i sztuk wyzwolonych, prefektem akademii, professorem retoryki i poezyi. Przewodniczył szkole do r. 1755. w którym nastąpił po nim Jan Kanty Płecki, doktor filozofii, professor grammatyki i infimy. Najświetniejsza epoka[1]) szkoły za-

[1]) Zdanie to Dr. Łożyńskiego potwierdza drukarnia chełmińska wydając dzieło Jakóba Czechowicza: *Praktykta kryminalna*

czyna się od roku 1756. Albowiem w tym roku zaprowadzono w niéj kursy filozofii i prawa. Tak podwyższonéj szkoły (właściwą akademią nigdy nie była) pierwszym rektorem był Stanisław Mrugaczewski, Doktor filozofii; objął urzędowanie dnia 16. Października 1756. i wykładał prawo; był tu do roku 1759. Odtąd bez przerwy aż do roku 1776. to jest aż do czasu, kiedy Prusy od Polski odpadły, przysełała akademia krakowska do szkoły chełmińskiéj swoich nauczycieli. Następcami jego byli: Stanisław Mamczyński d. o. p. od roku 1750 — 1763. Kazimierz Stęplowski d. t. od r. 1763—64. Wojciech Biegacewicz d. t. od r. 1764—65. Kazimierz Stęplowski powtórnie od r. 1765—66. Jakób Marciszowski, d. o. p. od roku 1766—67. Kazimierz Stęplowski po trzeci raz od roku 1767—69. Antoni Żołędziowski, d. t. i o. p. od roku 1769—1771. Jakób Marciszowski powtórnie od r. 1771. do 73. Jan Rygalski d. t. od r. 1773—74. Antoni Chrzanowski d. t. od r. 1774—75. Jędrzéj Lipiewicz d. o. p. od r. 1775—76. Antoni Żołędziowski od r. 1776—79.

Dalsze dzieje szkoły chełmińskiéj, którą Rząd pruski na progimnazium, a późniéj na wyższą szkołę miejską zamienił, nie należą już do mego zakresu.

Szkoła najliczniéj była uczęszczaną w ostatnich latach panowania Augusta III. W roku bowiem 1762. liczyła 196 uczniów.

Uposażeniem szkoły było, jakem wyżéj powiedział, do-

r. 1769. gdy w dedykacyi dzieła tego Magistratowi chełmińskiemu mówi: »Oto teraz w większéj już liczbie przybywają tu z najpierwszéj a powszechnéj królestwa Polskiego szkoły (akademii krakowskiéj) godni i mądrzy nauczyciele! Oto oprócz zwyczajnych dawniéj, przyczyniło się nauk geometryi, filozofii i jurisprudencyi! Oto i z samych uczniów tylu jak się udało! że jedni pięknie zdobią duchowne stany, inni godnie sprawują urzędy świeckie, inni wielką wielu o sobie nadzieję czynią. Któż tego wszystkiego nie uznaje? a więc daléj nie przyzna, że co się zaszczepiło za pierwszych Chełmna rządzców i za późniejszych znaczny wzrost wzięło, to za was teraźniejszych pożytecznie już kwitnie i owoce wydaje.«

bra Gogolin i Steinweg, tudzież młyn w Wabczycach. Prócz tego miała ona jakiś legat 540 grzywien wynoszący, dany jéj na początku 16go wieku przez Galimackiego. Dla zabezpieczenia stałego dochodu wypuszczano dobra szlachcie zawsze na lat trzydzieści. Takowe kontrakty dzierżawy są z r. 1594. z potwierdzeniem biskupa Piotra Kostki dla Gołębiowskiéj, alias Zarembinéj; Jana Kuczborskiego, biskupa chełmińskiego dla Rokitnickiego. Prócz tych byli dzierżawcami: Sudrawski, Robelski, Turski, i Waldmann aż do r. 1651. Są jeszcze inne kontrakty biskupów Jana Opalińskiego z r. 1691. Seweryna Szczuki z r. 1718. Tomasza Czapskiego z r. 1731.

Magistrat chełmiński, jako patron szkoły z przyczyny darowanych przez siebie dóbr, dwóch prezentował biskupowi prowizorów. Trzecim prowizorem ze strony biskupa był proboszcz chełmiński, zastępca rzeczywisty biskupa (delegatus natus Episcopi). Ci trzéj tworzyli prowizorat szkoły, mieli zarząd naukowy i ekonomiczny i rozstrzygali sprawy cywilne. W sprawach kryminalnych magistrat rozstrzygał i w wydzierżawianiu dóbr był radą i czynem pomocnym. W sprawach ważniejszych prowizorowie odwoływali się do biskupa; np. w r. 1748. gdy w skutek powodzi Wisła groble przerwała, żądało miasto, aby i wsie szkólne przyłożyły się do naprawy. Wzbraniali się prowizorowie, lecz biskup d. 5. Września 1748. roku pomodz nakazał.

Kończąc tę wiadomość o szkole chełmińskiéj dodać jeszcze muszę, że w roku 1538. był przy niéj nauczycielem jakiś *Uranopluvius* (może: Regenstern). Ten w liście dnia 14. Sierpnia t. r. pisanym, prosi Jana Dantyszka, biskupa chełmińskiego, sławnego poetę łacińskiego o uwolnienie od obowiązków i tak list kończy: *Egi comoediam sub calendis Januarii in ipso die divi Joannis in praetorio Culmae, ubi bonis litteris nullus honos habetur.* Z tego okazuje się, że żaki w szkole chełmińskiéj w 16. wieku, zapewne kilka razy do roku dyalogi dla bawienia publiczności odgrywały.

Wkrótce przed pierwszym podziałem Polski zesłała akademia krakowska do Chełmna uczonego Jacka Przybylskiego na professora poetyki i wymowy.

Nim Akademia krakowska objęła ster szkoły chełmińskiéj, rządziła ona się następującemi ustawami, nadanemi jéj przez biskupów chełmińskich.

CANONES ACADEMICI

Pro R. R. Dnis Academiae Culmensis Professoribus, ad majorem juventutis studiosae fructum, compilati.

Proemium.

Noverint Rndi Dni Professores esse: Artem Artium, regimen animarum, omniumque divinorum opus divinissimum. Respectu tamen floridae aetatis exercetur isthaec ars quemadmodum fructuosius, ita multo periculosius regenda magis est fervida adolescentia, *Terentius*. Haec est illa tabula rasa, cui quidquid committitur semel, eraditur vix, aut nunquam. Hanc alioquin in orbe sapientissimus Salomon penitus ignorabat artem, viam (videlicet) viri in adolescentia. Nihilominus eadem scriptura divina teste: Adolescens juxta viam suam etiam cum senuerit non recedet ab ea: utiq. sive probo, sive improbo tramite, quibus olim pedes institerint juveniles. Et iterum bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua. Immensum igitur thesaurum inaestimabile depositum sibi in discipulis concredi recogitent quod Deo, ecclesiae, fundatoribus, reipublicae, posteritati, suae ac discipulorum saluti cum faenore restituere tenentur amplissimo. Ad hoc illos tam ratio justitiae, (siquidem stipendium inde reportant) quam teneritudo propriae conscientiae valentius exstimulabit. Igitur quia finis prior est in intentione et posterior sui assecutione sequuntur.

Concernentia virtutum studia.

1) Omnem laborem suum circa juventutem studiosam ad majorem Dei ter optimi maximi gloriam, non ad intumescentis fastus cujuspiam, enim vero scientia (apostolo teste) inflat, jugiter ordinabunt; idemq. discipulis suis, ne tantus ac tam diuturnus illorum labor in ventum abeat, sedulo inculcabunt.

2) Quia nomenclatio studiosi, propriae virtutis et duntaxat abusive literarum sectatorem denotat, exinde sciunt Rndi Dni Professores imprimis palaestram virtutis, post haec vero scholam se tractare literariam. Plus igitur conscientiarum, quam scientiarum rationem habebunt reddendique inprimis, quae sunt Dei Deo, et deinde quae sunt Caesaris Caesari, effingantq. ex utroq. Caesares.

3) Invigilabunt itaq. sedulo quomodo se discipuli gerant domi, cum quibus conversentur: nam (cum bonis boni erunt, cum sanctis sancti erunt, et cum perversis (quod absit) pervertentur) an non otientur, grassentur poculis, chartifoliorum similibusq. ludis auream juventutis terant aetatem, an menstruas caeterasq. statutas confessiones persolverint, num missis, congregationibus caeterisq. devotionibus debito modo ac loco intersint, ad hoc procurandum ipsi personaliter interdum attendent.

4) Curabunt Rndi Dni Professores ut pro confessionibus melioris commoditatis ac dispositionis gratia, pridie accedant discipuli cum schedulis, nominis, cognominis, scholae, anni, mensis, diei, quas schedulas statim eodem vespere Rndus Dnus Syntaxeos Magister ab omnibus Rndis dominis confessariis indilate exposcet, ut eas et ipse et alii R. R. Professores diligenter in schola examinent. Quem modum pridie confitendi, non solum in menstruis, sed aliis quoq. communibus confessionibus observari studebunt. Notandum summopere, ut praecipue in minoribus scholis, praesertim vero in infima quam creberrime, precipue ante confessionem peragendam de periculosissima peccatorum apud confessarium celatione inculcetur gravissimaq. animae pernicies ac sacramentorum profanatio identidem puerilibus animis proponatur. Fiant solidae instructiones in infima frequenter de requisitis conditionibus ad validam ac fructuosam confessionem sacramentalem: omnibus commendetur; ut unum probum, doctum, confessarium eligant, quem citra necessitatem minime mutent.

5) Die vero Communionis sacratissimae, in congregatione congregatistae una cum tyronibus a Rndo Magistro Syntaxeos juxta consilium Rndi Dni praefecti congregationis disponentur. Minores vero (si non advocentur ad congregationem pro hoc actu) disponentur a Rndo magistro infimae. Accedant vero ad Communionem semper ordinate per paria, aut ad summum quatuor tantum, tenentes mantile de sacristia, vel si habent proprium de congregatione cum assistentia mareschalcorum, omnimodo cum modestia, devotione ac reverentia, cui Rndus Magister Syntaxeos invigilabit.

6) Locus, ordo consvetus flectendi, aut commorandi in ecclesia tempore sacri, vesperarum, concionis, supplicationum, etc. non immutabitur, sed ut omnimodo a discipulis servetur modestia, ne garriant, ne rideant, circumspiciant, aliterve insolescant, aut in otio tempus divinum actionesq. sacras insumant, quam diligentissime providebunt. Ad hoc juvabit, ut quilibet discipulorum, coronam, rosarium, aut libellum semper in manibus tunc habeat, non ob Rndi magistri aut sui censoris, sed ob divinum solumq. modo respectum, quod crebro juventuti commemorandum. Identidem quoq. loci sacri reverentia condebita eisdem proponenda.

7) Minores vero infimistae, grammatici, syntactici, sine scitu Rndi Dni Praefecti, ad scamna pro devotione nequamquam admittantur. Humaniorum vero scholarum in solito, patulo loco, non autem in choro, aliisq. latebris (quae petulantiis patrocinantur) devotioni intersint, aliterq. facientes puniantur, ut absentes. In primo sacro, supplicationibus, missa congregationis, primo loco ad crates Dni rhetores, deinde Dni poetae, et consequenter juxta dignitatem classis, reliqui directe ad altare, non vero a lateribus, devotioni cum omnimoda modestia ac exemplaritate assistent, nam a bove majori discit arare minor.

8) Quotiescunq. sanctissimum sacramentum exponitur, sive in missis, sive in vesperis, aut processionibus, generaliter omnes scholae aderunt. In missis etiam majoribus (vulgo summis) audito congregationis sacro, ac Concione, Dni rhetores ac poetae poterunt domum petere. Alii vero omnes maxime vero parochialistae integris summis quibuscunq. aliisq. parochialibus devotionibus devote assistent, exceptis matutinis, praeterquam in nativitate et resurrectione Dni, ad quae omnes obligantur. Nihilominus ministrantes etiam pro quibusvis matutinis assignabuntur juxta festorum qualitatem v. g. diebus dominicis pro matutinis aut similibus minus solemnibus festis determinentur duo, pro primae classis sex, pro summis tamen et vesperis augeatur inservientium numerus, respective ad festi solemnitatem concioni omnes adesse tenentur.

9) In sacristiam non nisi ministrantes conveniant, ibi clamores, confabulationes, caeterasq. insolencias non exerceant. Ministrantes quoq. tam hebdomadarii, quam pro festivis diebus, ordinate in sacristia ad parietem in schedula ac propria schola tempestive describantur, in charta et punctualiter pro ministratura adsint. Caveant (quantum possibile) nudipedes aut notabiliter laceros, vel etiam socios itineris Rndis DD. sacerdotibus, mittant. Ex syntaxi et grammatica inchoabunt ministrare mense Septembris, ex infima mense Octobris, et sic alternatim integro anno consequenter. Pro festis tamen Imae classis majoribusq. per annum celebritatibus, ministrabunt pro summis ac vesperis utrisq. Dni Rhetores ac poetae, de hoc vero a Rvdo Magistro minorum scholarum Rndus Dn. professor rhetorices mature avisabitur. Summo id sibi omnes ducent honori, ministrare illi, cui summa reverentia ministrant angeli cuiq. servire regnare est.

10) Procurabunt pariter Rndi Professores, ut tempestive discipuli sui ad devotiones confluant, exstimulando eosdem, ut sibi reciproce a summo omnium bonorum largitore Deo benedictionem praeripere satagant, ut citius aliis convolent, tardiusq. suis condiscipulis egrediantur ex ecclesia, saltem ne ante plane finitam devo-

tionem effugiant; intrando et exeundo venerabile sacramentum tanquam omnigenarum virtutum et sapientiae oceanum visitent; Idem Sanctissimum cum a sacerdote transportatur, devotissime omnes ad altare ducant et reducant. In cantu praecipitantiam, dissonantiam evitent, organis studiose se accommodent, unus alteri tonum non praeripiat, verbo in cantu plurimum sint consonantes, in oratione non nimium vocales, alias clamosi, nam non clamans sed amans cantat, vel orat in aure Dei. Quod ut fiat unus a Rndo Dno Professore rhetorices assignabitur, vel etiam duo, qui cantum incipiant ac moderentur.

11) Diebus dominicis, aliisque diebus festivis, grammatici, reliqui et omnes majores ad congregationem punctualiter ipsa hora 7ma matutina conveniant. Infimistae vero cum parochialistis (vulgo passeribus) preces matutinas juxta ordinationem Rndi magistri absolvent, quibus etiam idem Rndus Magister adesse studebit, fietq. hoc statim post absolutam votivam missam, quos ibidem orationibus scilicet Pater, Ave, Credo, decem Dei praecepta, Actus fidei, praecipuos de trinitate sanctissima, de Xto incarnato, passoq. ad id breviter compositos, matutinasq. preces recitando clare audiet similiq. pietate occupabit, aut brevissime quid spirituale illis insuper loquetur, sit et hoc totum circiter et dimidia hora ac postea illos cum silentio et modestia (ne turbentur congregatistae) educet e schola ut sumpto ientaculo mature conveniant ad processionem et summam, a prandiis diebus dominicis humaniores scholastici una cum syntacticis controversiis, minores catechismo scholastico diligenter intererunt. Ipsa hora 2da usq. ad finem concionis pomeridianae, ne vero citius aut tardius egrediantur unus e poetis circa finem mittatur ut attendat, et egrediantur tempore suo omnes scholae ordine, neve concionatorem interturbent, lateralibus foribus a Ssmo sacramento sine strepitu ecclesiam modeste adibunt. Diebus vero festivis, minores scholae convenient mature pro catechismo ad ecclesiam, reliqui vero pro vesperis ac supplicationibus. Notandum quod Rndus Magister Infimae ante Catechismum hunc teneatur de more personaliter convocare suos ad regestrum, et postea illos ducere ad ecclesiam.

12) Diebus sabbativis et ante omnia festa habeat a prandiis quadrante post 3tiam a Rndis professoribus, brevis et energica exhortatio ad discipulos suos v. g. de vanitate mundi, de felicitate boni christiani, servi Dei, bonae conscientiae, et e contra, de novissimis, de fugiendis pravis consortiis, de conservatione innocentiae baptismalis, de gravitate, horrore, ac fuga peccatorum, de impudicitiis, v. g. tactibus obscoenis, sui et cum aliis, cogitationibus faetidis, aspectibus mulierum, si nescis: oculi sunt in amore duces

Tibullus; sunt oculi scopuli titulo meliore vocandi. Heu! quibus allisae tot periere rates. *Ovidius*

Sed de materia lubrica cautissime, de castitate nonnisi castissime loquantur, ne peccata ignorantes doceantur, deterreant tamen instantissime ab hujusmodi obscoenitatibus a teneris (ait poeta) assvescere multum est. Quo semel est imbuta recens, servabit odorem testa diu, quem infernalem odorem libidinis in multis peccatoribus ne ignis quidem aeternus unquam excoquet; mentio enim fieri poterit in tali spirituali sermocinatione de pretio et periculo vocationis divinae ad statum. In hujusmodi vero exhortationibus coram juventute annitentur praecipue congrua proferre exempla ac similitudines, quia his escis mire haec aetas inescatur, catechismus Canisii a minoribus scholis, sabdatis addiscatur.

Concernentia studia literarum.

1) Curabit R. Professor ut punctualiter scholae suae intersit, ab illa sine licentia A. R. Dni Praepositi neutiquam aberret. Libros in ordine scholastico pfixos fideliter ac graviter discipulis captui conformiter explicet ac sedulo inculcet, tunc enim partes sui muneris perfecte obibit, si haec omnia juxta scholae rationem, probe possideant. Quo ad scholasticas compositiones aut scripturas attendet diligenter Rndus professor (quod valde notandum), ne discipulis suis sine praevio suo labore solummodo dictentur occupationes hujusmodi a DD. Inspectoribus, grandis haec foret ruina temporis ac gravis sumptuum jactura. Inquirant itaque a suis discipulis iidem DD. Inspectores de pensis, explicatione, instituantq. fideliter repetitiones in hospitiis tum explicationis, tum occupationis. Inquirat Rndus Professor prudenter, an non nimis aspere aut indulgenter ab iisdem DD. inspectoribus tractentur, quod si quid simile deprehenderint de hoc R. D. Professores rhetorices, et si opus fuerit A. R. Dnum Praepositum, aut prius ipsius in hoc R. Dnum vices gerentem informabunt.

2) Columbae, piscationes, discursationes, absentationes interdicantur discipulis serverissime. Nam per pisces et aves, multi periere scholares; occupationes non sint nimium longae, nec nimium breves (habita tum scholae, tum discipulorum capacitatis ratione) sublimes ac per consequens steriles ac inutiles, pensandum mature, quid valeant humeri, quid ferre recusent. In minoribus scholis tunc erunt lucubrationes optimae si regulis alvari, praesertim vero praesenti ejusdem explicationi fuerint congruentes. Characterem diligenter in discipulis suis observabunt RR. professores informabuntq. Id circa feriis 5tis (si recreatio concedatur) loco occupationis consuetae pro feria 6ta in minoribus classibus exercitium characteris ordinarie assignabitur ac postero die examinabitur

curam habeant accentuum, commatum, etc. in omni scriptione constructioni suae classi conformi plene condiscendae plurimum Rndus professor allaborabit. Ne vero papyrum frustra conscindant discipuli pro hujusmodi scriptionibus, consvetae occupationes quotidianae domesticae (pluribus diebus exceptis) in 8vo folio et scholasticae in 12mo munde conscribentur, et debito abscindentur. Munera (quae oculos excaecant, alioquin etiam Lynceos) aut pensiunculas extraordinarias, minime Rndus Professor affectabit, ultrò tamen oblata cum discretione acceptare licebit. Ad scholam vero (absit) ut quidpiam cibi vel potus sibi afferatur.

3) Quilibet R. professor habebit librum aliquem v. g. in 4to lineis distinctum, in quo nomen, cognomen, initium studii, absentias, notabilem profectum vel contra; item specialem annotabit excessum: si e schola recedat, egressum hunc causamq. illius mox Rdus Dn. in hoc vices gerenti significabit. Suadebitq. juventuti ne temere ac inurbane sine consilio, scitu RD. ejusdem vices gerentis, studia in artificium, militiam, rem familiarem vel etiam in religionem, aliumve statum commutet, ne discipulus exinde viam ingrediatur quam ignorat, ne in barathrum impietatis proruat, ne post factum poeniteat actum, ne animam ipsemet R. professor sibi a Deo concreditam, Xtiq. pretiosissimo cruore comparatam amittat, animam, sanguinemq. ipsius de manu sua requirat Altissimus, sibi ab Apostolo dictum recogitet depositum tuum custodi. Et quia vexatio dat intellectum, disputationes seu concertationes mutuas inter scholas minores, id est infimistas inter in grammaticos, inter hos vero et syntacticos singulis quartualibus instituentur. Quibus quoq. DD. Rhetores ac poetae adesse poterunt. Ut autem hae disceptatiunculae cum fructu juventutis instituantur, bini et bini vel quaterni separatim in medio (nec eis narrationibus ponatur impedimentum) peragentur. Acerbae aemulationes pro tunc inter RR. MM. non excitentur. Omnia vero honeste (juxta apostolum) et secundum ordinem fiant. Quolibet etiam quartuali profectum discipulorum suorum Adm. Rndo praeposito v. ejus vices gerenti RR. Magistri manifestabunt, numerumq. eorundem in scripto indicabunt.

4) Cognoscere indolem cujuslibet discipuli studebit professor, nam alii laudibus, alli minis vel verbis, verberibus regendi sunt, alii, natura cudit uti in individuis, ita in quibusq. discipulis. Profundum cor hominis et inscrutabile! quis cognoscet illud? annitetur nihilominus Rdus professor omnibus (juxta apostolum) omnia fieri, omnes pariter diligere, omnes paterne corrigere respiciendo, ceu filii excelsi omnes, juxta cujuslibet exigentiam. Particulari autem ulli discipulorum cavent adhaerescere affectu. Nam amare et sapere vix Diis concessum, dilectio quoq. formae (nobilitatis aut similis

vanitatis) est juxta D. Hieronymum rationis oblivio. Ita efficiet ut ab omnibus diligatur et timeatur, etsi plus diligi quam timeri satius sit. Nihil est detestabilius, ait S. Hieronymus, praeceptore furioso, qui cum debeat esse mansvetus et humlis ad omnes, ex diverso torvo vultu, trementibus labiis, rugata fronte, effrenatis consiliis, facie inter ruborem et pallorem variata clamore prostrepitat, errantes non tam a bono retrahit sua saevitia quam praecipitat. Fugiat eapropter Rdus Professor effrenes passionum, malevolentiae, elationis, indiscretae dilectionis aut iracundiae procellas. Ira enim viri (juxta apostolum) justitiam Dei non operatur et poeta teste: Ira furor brevis. Non passione sed ratione dirigat sibi subjectos, memor sit propriae fragilitatis conditionisq. juvenilis; illius praesertim oraculi evangelici: Quodcunque ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. In omnibus medio tutissimus ibit. Virtus in medio. Medium tenuere beati. Quod etsi omnibus, junioribus tamen professoribus id maxime ruminandum. Nulli civium sit familiaris, maxime autem caveatur omni vel minimo suspicio cum aliqua muliere conversationis inutilis.

5) Et quia teste S. Ambrosio primus discendi ardor nobilitas magistri est, ne innecessariis seu doctrinae, seu Xtianae disciplinae ipse desit, id meditetur assiduo, quod verba movent, exempla trahunt, et hic optimus ac excellentissimus omnium docendi modus, minus verbis aut verberibus, plus inest ruptis docere exemplis ac moribus. Sit Rdus D. Professor pius, prudens, humilis, pudicus, sobriam ducat sine labe vitam; modestiae, rigoris ac lenitatis, gravitatis pariter ac humilitatis studiosus: Integer vitae scelerisq. purus, ut is qui ex adverso est, vereatur nihil mali habens dicere de illo, ita faciet mirabilia in vita, in doctrina sua. Alioquin turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum, si quod verbis docet, factis dedoceat, si videat meliora probetq., et deteriora sequatur. Nulla res discipulo est ita perniciosa, quam vita magistri contumeliosa; Boetius. Est in unoquoque genere aliquid primum, quod sit mensura caeterorum; Aristoteles. Scilicet in vulgus, manant exempla regentum; Claudianus. Si caput est moerens, caetera membra dolent. Validiora sunt exempla quam verba, et plenius opere docetur quam voce, sancto Leone comprobante. Et ideo nullatenus lapideas domosq. visitabunt sine necessitate, etiamsi gratia parentum quorum filios docent, id fieri velint, nisi valde raro cum debita morum honestate, modestia et omnimoda sobrietate, idq. cum licentia speciali Perillustris praepositi, vel ejus locum tenentis in absentia illius. Meditationi una cum aliis seminaristis Domus Congregationis missionis Culmae, conferentiis, spiritualibus semper adesse debent.

6) Inter alios vero boni exempli actus sequentes merito con-

numerandi: ut videlicet RR. Professores mutuo se magni aestiment, sese juxta monitum Apostoli honore invicem praeveniant, secum honorifice conversentur, de se praesertim coram discipulis reverenter loquantur. Hinc omnimodas offensiones, vilipensiones, disgustus, quaerelas, invidias, aversiones tanquam pestes Christianae ac ecclesiasticae charitatis procul amandabunt, Apostolo in hoc obsecundante: Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Xti, videlicet dilectionis mandatum. Si quid vero per patientiam in semetipsis, concoquere non valerent, aut bono ordini scholastico quidpiam obesse cernerent; id vel sibimet ipsis in charitate non ficta, vel si res exigeret Adm Rndo Dno Praeposito vel ipsius in hoc vicesgerenti confidenter proponerent. Jurgia ac dissensiones inter discipulos praecipue diversarum classium, quam primum sopire connitentur. Ipsi etiam RR. Dni alienos discipulos non facile increpabunt, sed si quid animadversionis dignum, id Rdo Professori proprio manifestabunt.

7) Diebus recreationum a media secunda pomeridiana ad solis circiter occasum (sine mora nisi tempestas aeris aliud suadeat) cum discipulis in campum simul et semel modeste per plateas egredientur, ubi honestae recreationi v. g. pilae lusui vel pyramidum etc. vacabunt, baculos tamen minime deferant, aut iisdem dimicent ob expertas jam alias thragicas in similibus casualitates, quod valde notandum, et minime permittendum. Quo ad locum aut modum recreationis, non praeseferant nimiam adhaerentiam affectionemve, sed si angustiantur vasa cordis: dilatentur spatia charitatis. In recreatione tristitiam, melancholiam, morositatem quamcunq. cavebunt, hilaritati modestiam, modestiae hilaritatem ita copulabunt, ut recreatio sit gravis et suavis, sanitati utilis, sanctitati supportabilis, Deo et sociis delectabilis. In recreationibus nequaquam cibis aut potibus indulgebunt, aut a communi recreatione nequaquam ab aliis se sequestrabunt. Eundo et redeundo in domos civitatis aut suburbii, nequaquam divertent, providentes bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus, forma gregis sui facti ex animo.

8) Hi qui in seminario degunt, ante ingressum ac reditum e schola a Rdo Dno Praeposito, vel ejus locum tenenti juxta morem antiquum semper sese praesentabunt. Transeundo ecclesiam visitent ante ac post SSmum sacramentum, et sedem sapientiae virginem beatissimam eidemq. labores suos offerant, consecrent, et benedictionem super se, ac discipulos suos suppliciter efflagitent, quod et discipulis suis crebro persuadeant. Et quoniam studia literaria per se multum sunt distractiva, et spiritus ecclesiastici dissipativa, eo magis recollectioni et devotioni pietatiq., quae (juxta

Apl.) ad omnia utilis est, insistere debent, ut eandem opportune ac importune etiam inter negotia scholastica, communicent eam discipulis. Alioquin nemo dat quod non habet. Et, qui sibi nequam est, cui bonus erit.

9) Pulsus campanulae scholasticae ad R. Magistrum sintaxeos pertinet, qui tamen ut in puncto horae ac temporis determinati fiat, sedulo ob bonum ordinem invigilabit. Atrii inferioris mundities ad Rdum Magistrum infimae spectat. Omnibus vero RR. Professoribus enixe commendatur, ut scholas suas nitidas a sordibus foveant, ut sic honestati et sanitati propriae consulant plurimum. Idcirco scholas suas saltem secundo quoq. die (quando scholae frequentantur) v. g. pro negligentiis loco paenitentiae assignando aliquos, diligenter everri facient, serio inhibebunt ne pulveres ante scholae initium excitentur, ne se ad invicem percutiant, insolescant etc. Eo fine post Imum pulsum modeste se gerent, recitatisq. pensis, in proprium quisq. secedat locum ac in silentio adventum professoris praestoletur. Qui in schola non fuit, ante fores se excusabit. In infima secundum morem antiquum peracto secundo pulsu. Veni sancte spiritus, devote decantetur, sed alleluja solo tempore paschali addatur. Pulsato fine juxta horologium RR. DD. Missionariorum bini et bini secundum scholarum ordinem ad ecclesiam minime discontinuati, sine mora, in silentio, cum modestia ac assistentia sui R. Professoris quaelibet schola, incipiendo ab infimistis egrediatur; hinc ne morentur in schola post pulsum vel ne una classis sine altera egrediatur, aut taedium habeat, pensa vel exercitium memoriae quadrante assignentur, non solum matutino tempore, sed et vespertino visitetur ecclesia: mane dicuntur Litaniae juxta praxim receptam, vespere autem Pater et Ave, et simul breve quid v. g. pro pace, aeris serenitate etc., ab omnibus in ecclesia decantetur. Ad hoc unus e Poesi assignandus est, ut quadrante circiter ante finem sacellario significet adesse tempus aperiendae ecclesiae, qui etiam redux infimistis finem, ubi pulsatum fuerit significabit. Assistet semper hujusmodi devotiunculis saltem unus ex RR. Professoribus, qui curabit, ut modeste sese omnes gerant, lente, devote, concorditer canant et orent. Ad hoc juvabit ut sibi RR. Professores hebdomadas hujus assistenciae ad libitum distribuant. Hora decima mane missa pro studiosis celebrabitur, cujus tempore canere possunt concorditer omnes v. g. feria 4ta, 6ta et Sabbatho Rythmum polonicum de beatissima virgine Maria dolorosa Culmensi typis impressum, aliis diebus aliud, v. g. de SSmo Sacramento.

10) Post finitas hujusmodi devotiones studiosi, ne omittant visitare et si brevissime SSmum sacramentum, et virginem bea-

tissimam miraculosam, ingrediendo et egrediendo ex ecclesia, ne pedibus trepitum creent, insolescant, garriant, circumspiciant, trudant et etiam in caemeterio. Post caemeterium alii sint memores modestiae, Parochialistae vero ut devotiunculam suam ante iconem Bssimae Virginis rite peragant, populumq. loco aedificationis non scandalizent Rndus Magister Infimae jugiter attendet. Coram qua imagine Rythmum dictum, de quo supra, singulis canent diebus Sabbathi vespertinis horis cum omni devotione et modestia quae omnibus debet esse nota, scilicet Deo, angelis et hominibus. Notam linguae unam, et notam honestorum morum secundam in minoribus classibus RR. Magistri distribui curabunt, ut non solum latinitatis, sed et christianae urbanitatis efficiant studiosos. Percussiones rixasve cum opificibus, judaeorum aggravationes iniquas (consueta tamen a judaeis ad civitatem adventantibus pensiuncula 6. assium Rdus magister infimae hic non inhibetur, vulgo Kozubalec, sed discretio in hoc commendatur circa exigendi modum) damnificationes etiam quascunq. scandala, tumultus, quaerelarum ansas serio RR. Professores omnes sollicite in discipulis praecaveant. Tempus scholae inutilibus rebus RR. Professores aut colloquiis tam cum discipulis, quam cum aliis non terant. In pensis et occupationibus raro dispensent, et nunquam in utroq. nisi forte rarissime in dabili casu. Videant aliquando ipsi personaliter quomodo sese discipuli in ecclesia gerant. Habeat R. Professor praesertim altiorum classium observatores suorum discipulorum, quia pronum est cor hominis in malum, ab adolescentia sua. Noscant RR. Professores sese in scholasticis dependere ab Adm Rdo Dno praeposito juxta constitutiones Sac. Sedis apostolicae, ac illustrissimorum episcoporum Culmensium idq. de jure ipsi per dicta privilegia competenti; et ejusdem quo ad hoc vices gerente, ac proinde voluntati eorundem, sese in omnibus accomodare studebunt. Item in congregatione Mariana omnia ex ordinatione ac dependentia Rdi Professoris congregationis peragent. Perillustri et Adm Rndo Dno Praeposito obedientiam quam jurare etiam debuerant ex Mandato dictarum constitutionum apostolicarum, et reliquis duobus nobilibus et spectabilibus comprovisoribus scholarum, debitum honorem deferent semper.

11) In verberandis di cipulis sint prudenter cauti, ne pala v. g. caeterisq. modis, modum prudentiae excedant. In modica terriculamenta minasq. nimias v. g. percussionem spinis faciendam etc. sedulo vitent, ne per hoc fama traducatur eorum. Nunquam ad piscatores eant pro recreatione, ad vitandas lotrices sese discooperientes, ob scandalum quod in pusillo grege oriri potest. Ad campanile non permittantur ascendere, nisi maturiores pro pulsu campanarum.

Non dandus ullus est inspector inter piscatores ob gravissima scandala, quae ibi facilius quo remotius exoriri possent, nisi forte cum expressa licentia Adm Rndi Dni Praepositi vel ejusdem vices gerentis. Ne assvefiant discipuli a teneris, praecipue potationibus (praesertim cremati) conventiunculis, cum suspectis, clandestinis tractatiunculis, instructionibus puellarum, conversationibusq., vel etiam visitationibus infirmarum mulierum, natationibus, saltationibus, conviviis, nuptiis, nec copulationi matrimoniali in ecclesia assistent, ultrorum aut similium instrumentorum periculosis gestationibus, sculptionibus in scamnis, parietibus etc. scripturis, literis, cantilenis, sermonibus etc. inhonestis, lusui quoq. pyramidum pro pecuniis, aleis, aciculis, etc. haec et similia nunquam toleranda, sed et pro modo delicti, sit plagarum modus, verbis tamen nimium probrosis in increpandis discipulis non utantur, in his et in similibus occurrentiis. Pro die Palmarum quando in ecclesia Rndus Magister infimae facit perorare discipulos, pro more, caveat, ne jocosa seu calumniosa peroranda tradat, ad hoc cavendum, prius Rndo Dno vices gerenti, compositionem talem praesentabit, ejusq. judicio acquiescet. In majore Hebdomada strepitus baculis, insolentiae cum Cato aut aliis nugis in ecclesia non fiant. Vexilliferos Rndus Magister Infimae assignet maturiores. Utriq. vero RR. magistri campaniferos pariter provectiores. Nullus pariter publicus actus in scholis aut ecclesia exhibebitur, quin de hoc idem Rndus Dnus vicesgerens consulatur, et cum expressa licentia perillustris Dni Praepositi. Super fores minorum classium vulgare extra limen nihil efferatur, describatur, severeq. transgressores ejusdem puniantur. Si tamen admodum Rndo Dno praeposito, vel ejusdem vicesgerenti quis quid deferat, id nemo vitio vertat. Clepsydra praesertim in infima, quia ibi horologium prorsus non auditur, omnino habeatur, aliisq. Classium Rndis Professoribus id pariter commendatur. Alvarum ut quilibet minor Classium habeat, similesq. libros, quos explicat optandum venit.

12) Adeundo scholam vestis superior (vulgo reverenda) debite induatur, non dependentibus hinc et hinc manicis, in galeris ascendere cathedram parum conforme. Contra superiores suos non murmurabunt, sed si quid insupportabile occurrerit, id confidenter admodum Rndo Dno praeposito, vel ejus quo ad haec vices gerenti manifestabunt. Partem ad aemulationem cum sua comparte quisq. Rndus Professor in sua Classe exstimulabit, nam langvet sine aemulo virtus, errores etc., victrici et paenitentias devictae parti dabit. Singulis mensibus exercitium de locis dabitur. Singulis Sabbativis omnia pensa, omnem explicationem fructumq. replicabit, item his diebus disceptationes privatas exercebunt. Edoceantur

discipuli debitam reverentiam erga RRdos DD. Sacerdotes, religiosos, clerumq. et verbis et factis exhibendam. Ili qui in seminario manent, discipulos in suum cubiculum non introducent, sed si quo indigeant, ad eosdem ad portam descendant. In fine anni quilibet Rndorum Dnorum Professorum regestrum cum judiciis de singulis discipulis, de moribus, de doctrina conficiet, inibidemq. addet tempus aetatis, scholae, similesq. necessarias scitu qualitates, quem catalogum Adm Rndo Dno Praeposito aut ejus in hoc vices gerenti tempestive praesentabit. Juventutem praeter festa natalitia et resurrectionis Dni, vel ante finem anni nullus dimittet sine expresso consensu Rndi Dni Vicesgerentis, serioq. illis injunget, ne diutius domi quam par est ammorentur, et quomodo se gerere domi debeant, instruant, svadebit tamen tunc urbanitas ut prius Adm Rndo Dno Praeposito ejusq. in hoc vicesgerenti sese praesentent. Adventante quopiam hospite in scholam aut abeunte, in minoribus scholis omnes mox assurgentes, facie ad hospitem conversi, ipsum mediocri voce (nam clamosam fugient) dicendo: Salutamus humaniter! honorabunt; hoc idem si ex alia Classe quis advenerit, praestabunt. In humanioribus vero classibus facie pariter conversi ad hospitem assurgentes sine voce, hospiti reverentiam condebitam in adventu et abitu exhibeant.

ADJUMENTA

pro instruendo magisterio.

Praeter regulas supra datas, in ratione studiorum, aliqua observatione digna profectui studentium notantur, quae ad praxim redigi censenda sunt. Non enim venit solvere leges sed adimplere Rndus Dnus Professor, cui illud tritum adagium praescribitur.

Cum fueris Romae, Romano vivito more,
Cum fueris alibi, vivito sicut ibi.

Pro infima classe.

Primo semestri.

Exercitia scholastica, eo modo incipientibus dari possunt.

1) Detur polonicum aliquid clarum, et doceantur quaerere in synonimis themata vocum, earumq. notae quae ibi adscribuntur. Tum discernentia substantivi ab adjectivo, verbi ab utroq.

2) Exercitium continens Substantivum cum Adjectivo, Relativum, quociescunq. et alias minores regulas, sensimq. per hebdomadas una regula addatur prius explicate, et in tabula ad exemplum deducta.

3) Ordo grammaticus pariter in tabula saltem semel in hebdo-

mada per literas super partes orationis scriptas, v. g. super Nominativum Litera N. ad interrogationem quis? Super Genitivum G. ad interrogationem cujus? Orthographia quoque ad amussim doceatur in tabula cum accentibus et notis, eaq. tum polonica, tum latina, tum graeca, defectu cujus ordinarie non sine pudore errores enormes scribunt saepissime etiam poetae et rhetores, qui in minoribus scholis idem non addicere, quod absurdum est. — Numerus Arithmeticus pariter Feria Quinta latino more scribi solitus doceatur. Identidem numerus ecclesiastico charactere ut ab iis intelligatur, demonstretur, quid significet X. 10. v. V. quinq., v. L. 50. v. C. Centum.

Occupationes domesticae eodem semestri.

1) Habeant comparationes per casus et omnes gradus scribendas, saltem semel in hebdomade per menses 2. pariter conjugationis aliqua pars ad normam Álvari.

2) Polonicae Narrationes, breves doctrinae morales, familiares locutiones ad regulas supradictas, modo sit stylus pro gradu scholae.

3) Explicatio Alvari, formationes comparationum et conjugationum.

4) Exempla ad regulas minores, postquam fuerint explicata.

5) Occupationes describendae polonice cum Orthographia sua.

Explicatio.

1) Ab initio absolvat scholia aliqua faciliora inter declinationes et conjugationes posita.

2) Rudimenta et Quae maribus per vices explanentur.

3) Declinationes et Conjugationes cum suis formationibus, ad normam positarum in Alvaro.

4) Repetitio exercitii et occupationis ad etimologiam, et regulas faciliores.

5) Explicatio regularum, quae continent in compendio constructionem infimisticam.

Ad exercitium memoriae, Imo accipiantur declinationes, comparationes, conjugationes, rudimenta, quae maribus, et regulae minores per vices.

2) Semper addatur declinatio et comparatio nova unis pensis. Conjugatio aliis per partes.

Secundo semestri.

1) Praeter indicta, exercitiis inserantur singularia ex praeteritis, ex nominibus compositis et quae maribus, eademq. explicentur.

2) Doceatur infinita locutio, activa etiam et passiva facilior,

tum finita, tum infinita. Ex magna syntaxi regulae majores sine appendicibus.

3) Explicetur Cicero, sed de verbo ad verbum et in parva parte, idemq. reducatur ad etymologiam et regulas.

4) Occupationis loco, explicatio Ciceronis, exempla ad regulas majores syntaxis, prius explicatas.

5) Occupatio describenda polonica cum latina.

6) Non sunt aggravandi magnis occupationibus, sed ut exacte componant et perscribant idq. stylo claro.

Ratio pro media classe, seu Grammatica.

Primo semestri.

1) Exercitia scholastica, illa quae dantur post Pascha in Infima, additis magnae syntaxis universalibus regulis.

2) Nova constructio grammatica in tabula semper prius monstretur cum Orthographiae pariter cultura.

3) Repetitio exercitii post prandium, vel correctio per aemulos.

4) Domesticae occupationes fiant ex narrationibus, descriptionibus, monitis moralibus, exemplis ad regulas Alvari cum sua explicatione. Explicatio Ciceronis polonica cum sua Orthographia.

5) Semper addatur conjugatio difficilior.

Secundo semestri.

1) Exercitia difficilioris constructionis ex magna syntaxi, exceptis syntacticis appendicibus et scholiis. Locutiones proponantur libero aliquo tempore per varias versiones.

2) Explicatio Ovidii clara, et in parva parte cum sua resolutione ad Grammaticas regulas, idemq. poeta pro pensis assignetur per vices cum Cicerone.

3) Occupationes domesticae eaedem, quae primo semestri, seu ejusdem generis, difficiliori tamen constructione; praeter quod explicatio Ovidiana possit assignari.

Ratio syntaxis.

Primo semestri.

1) Praeter materias in regulis studiorum assignatas, singulare illud sit, ut exercitia scholastica ejusmodi dentur, qualia in grammatica dari solent post Pascha, difficultate in tabula expedita prius.

2) Praeter has occupationes, quae in Grammatica dantur, dentur theses seu dilationes sententiae alicujus, epistolae polonicae, carmina polonica, explicatio Ovidii vel Ciceronis polonica, quod potest carmine fieri aliquando: prius in tabula ostenso genere carminis.

Secundo semestri.

1) Exercitia jam Syntacticas appendices teneant et figuratam constructionem; carmina pure fracta elegiaca semel in hebdomada, projecta prius doctrina de carmine Hexametro et Pentametro et prosodiae explicatione.

2) Occupationes praeter illas 1mi semestris, sint fabulae polonicae cum sua doctrina morali. Fabulae itidem latinae, proprio Marte vertendae, ex illis Aesopi, quae lectae sunt feria 5ta Epistolae latinae per mutationem personarum, carmina latina pure fracta interdum polonica: Virgilius explicatus soluta oratione vertendus. Adagia insuper dictanda ex Cnapio, occupationibus domesticis inserantur, pariter phrases ex Cicerone et Virgilio notatae.

Ratio instituendae poesis.

Primo semestri.

1) Exercitium scholasticum vernacula lingua, constructionis solidae culto stylo polonico cum inspersa eruditione et argutiis. Amplificatio sententiae alicujus, jam per synonimiam, jam per aliquam partem Chriae. Poterit esse laus vel vituperium alicujus et id duabus vicibus in hebdomade, v. g. feria 2ta sit constructio, feria 4ta eruditus stylus et cultus. Feria vero 6ta carmina epigrammatica, aliquibus mutatis attributis, tempore, casu, numero. Identidem possunt doceri phrases poeticae, et per illas proprium carmen struere.

2) Feria 3tia vel die Jovis doceatur modus phrasium in tabula, vel in polonico stylo vertendo latine culte vel in simplici locutione latina vertenda culte. Phrasium vero modi ostendantur interea ex singulari syntaxi.

Occupationes domesticae.

1) Habeant stylum cultum polonicum et eruditum, locos communes seu dilatatas sententias. Narrationes cum doctrinis moralibus, descriptiones oratorias stylo vernaculo, Fabulas praesertim Ovidianas, cum argutiis et doctrinis moralibus.

2) Epistola sit cum mutatione personarum sed nervosiori stylo quam in syntaxi et cultiore.

3) Epistola Ciceronis, vel Lipsii, vel Plinii facilior electa dictanda ut vertatur polonice non alligata verbis.

4) Epistola polonica culta cum suis titulis ad varios, vel illa dictetur ad versionem latinam, vel aliquando ex materia simplici latina fiat polonica culta. Juvabit vero aliquando ejusmodi epistolas jubere describi in charta obsignata cum suis titulis.

5) Versus polonici vel ex latinis vertendi v. g. ex Virgilio, vel ex materia aliqua latine dictata cum adjecta imaginatione. Possunt

vero ii versus plurium generum doceri, jam undecim jam tredecim syllabarum, jam saphici.

Explicatio.

1) Est Ciceronis et Virgilii, fiat vero Imo polonice, 2do aliqua phrasi latina interjecta. Deinde dictentur aliqua cultiora elocutionis ex eadem lectione eruta. Eruditio observetur et dictetur. In poeta vero quantitas. In utroq. doctrina moralis concludatur praesertim spiritualis.

2) Alvari Constructio singularior repetatur praesertim figurata. Prosodiae prima pars quae ad figuras et caesuras pertinet, hoc semestri explicetur.

3) Pensis potest aliquando addi fabula vel historiola aliqua memoriter dicta aut lecta, a discipulis dicenda pro narratione.

4) Dies recreationis accipiat Aenigma explicandum, vel gryphum, vel Logogryphum.

5) Orator et poeta assignatus memoriae peroretur in schola, ut pronunciationi assvescant discipuli.

6) Circa finem vel medium Novembris aperiant fontes faciliores conceptuum, et tum in schola, tum domi aliqua uberior materia destinetur ad argutias.

7) Martialis epigrammata explicanda satis est inchoare in 7bri semel in hebdomada, historicus quoq. assignatus aut Curtius, aut Justinus.

Secundo semestri.

1) Exercitium sit Polonicum semel in hebdomada culto sermone, et ut constructione acuatur.

2) Periodi ars monstranda, deinde aliquis modus amplificationis praesertim ex partibus Chriae, descriptio rei alicujus brevis vel narratio proprio marte a discipulis scribenda.

3) Carmina jam non pure fracta, nec tantum mutatis attributis, sed cum subtractione epithetorum cum elisionibus et aliis figuris poeticis.

4) Carminum aliae species per strophas Imo purefractae, deinde mutatae.

5) Epigramma polonicum vel latinum proprio marte, cum adoleverit Apollo.

6) Conceptus periodice vertendi, vel elogiari stylo.

7) Epistola polonica ex materia dicta.

8) Elegia vel Oda jam purefracta, jam mutata.

9) Exempla ad Tropos, figuras periodice vertenda.

10) Orationes salutatoriae faciliores, gratulatioriae ex materia dictata, v. g. per Prothasim et Apodosim, per Conceptus etc.

11) Chriae una et altera per Pascha. Una polonica, 2da latina dictetur per mutationem personarum.

Explicatio.

1) Prosodia profundior ubi sunt varia genera carminum, figurae, Caesurae.

2) Soarius per modicam partem inchoando a tertio libro, deinde alii duo libri decurrantur saltem explicatione rudi.

3) Martialis et Horatius per diversos dies cum Virgilio.

4) Oratio Ciceronis 1mo polonice explicetur, 2do Latine facilq. 3tio observetur vox una et altera ad ethymologiam significationis, 4to reducatur ad periodos, tropos et figuras, 5to Doctrina moralis spiritualis, vel politica. — Ad extremum quodlibet artificium amplificationis prius in tabula ostendatur, et in exemplo dictetur, quam ad exercitium vel occupationem dandum sit. Caetera usus docebit.

Pro Rhetorica Instituenda 1mo semestri exercitia.

1) Cultus stylus polonicus in latinum vertendus, semel in hebdomade per mensem Periodi aliquoties formandae latine tum ex dictatis alienis, tum de novo.

2) Latinum alicujus oratoris fragmentum vertendum in polonicum, culte aliquoties.

3) Epistola latina alicujq. v. g. Plinii vel Ciceronis vertenda in polonicum, non alligando se verbis, vel epistola polonica ex materia, vel ex memoria datis punctis. Et hoc potest esse feria 2da.

4) Artes amplificandi, 1mo per variationem casuum, 2do temporum, 3tio modorum, 4to per quinque sensus humanos, 5to per 3 potentias animae, 6to per allegoriam, et alios tropos singulares, 7mo per figuras praesertim sententiarum majores, unam per semel accipiendo, 8vo per explicationem subjecti et praedicati, 9no per Prothasim et Apodosim, 10mo Per thesim et hypothesim, 11mo per hypothesim et thesim, 12mo per inductionem exemplorum. Et potest esse feria 4ta.

5) Acutum aliquid exhibendum. Qualia sunt oratiunculae, tratulat., salutat., elogia, inscriptiones, imitationes ex aliquo fragmento panegyrico, versio poetae alicujus in solutam servatis servandis, sed prius explicata arte et in praxi ostensa: et hoc potest esse feria 6ta.

Noveris. Feria 3tia vacet exercitio, tum propter distractionem, tum ut praecepta explicentur, tum ut ars illa, quae feriis 4tis vel sextis docenda est, in tabula ostendatur.

Occupationes domesticae.

1) Polonicus cultus aliquis discursus politicus, in latinum ver-

tendus cum singulari amplificatione dictetur per mensem, semel in hebdomade, vel etiam per duos menses aliquando.

2) Narratio fabulae alicujus Ovidianae, vel historiae, stylo historico, cum doctrinis moralibus in fine adjectis.

3) Polonica oratio, quales sunt: Epithalamii sacri, redditoria candelae, vel memorialis gratiarum actio, gratulatoria patroni, Festorum Natalitiorum, in adventu salutatoria hospitio magni alicui, discursus politicus stylo historico. Aliis vero concionatoria themata assignentur, cum reflexionibus moralibus.

4) Descriptiones historico stylo variae, ostenta prius arte faciliori v. g. per distributionem partium, per adjuncta, per effecta, per casus.

5) Epistolae graviores ad principes cum omnibus titulis compositae, obsignatae, vel polonico stylo, vel latino.

6) Imitatio poetae in soluta oratione v. g. Sarbievii, Horatii, oda praesertim moralis: Claudiani laus alicujus, vel Lucani, vel Senecae descriptio.

7) Orationes salutatoriae, gratulatoriae per artem aliquam, punctis ostensis, quae sunt exprimenda in tali materia, longiores vero quam sint in exercitiis.

8) Laus alicujus virtutis vel facti, vel principis, vel senatoris, Cancellarii, Episcopi, etc.

9) Resolutio explicati oratoris, cum omnibus partibus, in charta extraordinaria, vel poetae, si explicabitur, ibiq. Imo sensus oratorius alia phrasi efferatur, tum deniq. reliquae explicationis partes.

10) Inventio docenda Imo in communi, deinde in particulari. Tandem assignanda materia ad aliquam propositionem, praesertim in adventu: tum exercitationes ex locis rhetoricis afferantur, tum ornamenta, eruditiones similia, et quasi massa rudis sine dispositione adhuc, quam convenit docere 2do semestri, ne simul obruatur pluribus mens discipulis. Et haec exercitatio in charta extra ordinaria fiat.

11) Oratio magna per artem Chriae, saltem uno hoc semestri instituatur, per partes dictata ex materia.

Exercitium memoriae.

1) Orator aliquis pro unis pensis assignetur per partes, vel quilibet suum oratorem ediscat quem habet, aut panegyrim: deinde in schola peroret, quod grammatice peroraturus esset. Addatur etiam eruditio aliqua; semper polonice efferenda, vel latine ex materia, cum doctrinis moralibus et conceptu aliquo, jam familiariter, jam connexe, jam cultius, vel historico stylo, vel oratorio.

2) Pro secundis pensis, v. g. meridianis, assignetur poeta, per

partes ediscendus, qui habetur, et addatur fabula aliqua Ovidiana, vel eruditio poetica.

Jam vero ad historicas eruditiones accipi potest vel Valerius, vel Busieres, vel Turselinus, vel Lipsii monita, vel Polonus Herburt, vel Florus polonicus, vel latinus, vel Aurelius, vel Plutarchus de viris illustribus, v. Paulus Emilius, v. Majolus.

Ad Poeticas vero: Ovidianae ex Metamorphosi, vel mitologia natalis, vel Massenius de fictionibus et fabulis.

Lectio librorum.

Quilibet 3 libros legat: Historicum, poetam et oratorem, et hebdomadatim notata habeat legenda in schola sabbatho. Juvat aliquando assignare, ut quisquis ex suo libro, imitationem faciat pro occupatione.

Tres sexterniones notandorum praesto sint. 1) in quo supellex historica, 2) in quo poetica, 3) in quo oratoria sit. Jam vero notanda sunt, vel ex lectis a se, vel ex auditis in schola.

Dispositio tecae 3 sexterniones contineat, pro materiis describendis; ne misceantur secum diversae. 1) pro exercitiorum materia, 2) pro occupationum latinarum, 3) pro polonico stylo. Pariter 3 sexterniones habendi, pro describendis compositis exercitationibus supradictis.

Extraordinariae declamationes.

1) Pro quolibet sabbatho assignentur ex ordine aliquot, qui narratiunculas, historias suas declament, aliis observantibus. Assignari vero possunt materiae. 1) aliquod punctum ex vita patroni, uniuscujusq., 2) ex historico aliquo, 3) descriptiones rerum, jam stylo historico, jam oratorio, postquam fuerint edocti, 4) salutationes, gratulationes, nuptiales, funebrales, 5) problemata demonstrativi generis, 6) sermones comitiales problematicae.

2) Deliberativi generis haberi potest exercitatio, saltem semel in mense, per modum comitiolorum, si nobilitas aderit scholae, destinatis v. g. 10. vel 12. ad materias politicas aliquas pro et contra certaturis cum ea norma, cum qua ordinaria comitiola fiunt. Hic problemata deliberativi generis demonstranda.

3) A principio anni, ad excitandam aemulationem, instituatur certamen de soliis; pro scholasticis laboribus unde si plura sit habiturus, primam classem impleat vel gradum primum rhetoricum, qui pautiora secundum, et sic de caeteris. Haec autem concertatio per aliquot menses duret.

4) Resolutio concionis diebus festis pro penso memoriae prius explicata arte resolutionis in partes oratorias. Et tunc jam, nec orator, nec poeta occupet mentem.

Secundo semestri exercitia.

1) Loci Rhetorici per ordinem explicati, ad aliquam propositionem assignentur per unum in hebdomade, addita dispositione alicujus Syllogismi, vel Expolitionis, vel exornationis. Et hoc potest esse feria 4ta.

2) Problemata varia: inscriptiones, et aliquando gratulationes, salutationes graviores, fragmenta panegyrica, epitaphia feriam 6tam occupent.

3) In stylo polonico, theses aliquae subservientes nuptialibus, funebralibus, epistolae graviores, feriis 2dis absolvantur.

4) Narrationes oratoriae, descriptiones, apophtegmata, symbola, affectus jam lenes, jam vehementes, jam mixti intermisceantur praefatis f riis.

5) Extemporalia exercitia aliqua, cum jam profecerit schola per quadrantem aliquem aut diutius, ut statim legantur ex aliqua materia proposita, et id potest feriis tertiis peragi aliquibus. Aliquando juvabit exercitatos probare, e memoria extemporales, ut quempiam salutent et gratulentur, idq. tum polonice, tum latine.

6) Admirabilis eloquentiae aliqua singularia, identidem proponantur: qualia sunt paradoxa, objurgationes encomiasticae vel encomia objurgativa, vel similia.

Occupationes.

1) Polonicae nuptiales, tempore Bachanaliorum, funebrales in quadragesima, comitiales post Pascha, seu deliberativi generis. Gratulatoriae, Paschatis etc.

2) Narrationes, oratoriae, panegyricae seu laudes, factorum alicujus principis, descriptiones oratoriae, seu acutae, ornatae.

3) Oratio aliqua major Pliniano modo vel Ciceroniano, quae potest trahi per mensem, in suas partes distributa.

4) Orationes legatorum ad principes, ducum ad milites, exhortatoriae, deprecatoriae alicujus, valedictoriae.

5) Problemata generis deliberativi et judicialis, fusius tractanda quam pro exercitiis.

6) Inventio et dispositio, ad aliquam propositionem sine elocutione.

7) Aliqui jam perfectiores assignari possunt ad orationem, proprio Marte perorandam, e Cathedra pariter concio ab aliquibus.

8) Philippica aliqua ad imitationem Ciceronis.

9) Dialogismus personarum inter se certantium rationibus.

10) Symbola, Hieroglifica, et emblemata, cum suis subscriptionibus, stylo elogiari.

11) Confutationes aliquorum objectorum, vel Apologiae, seu defensiones.

12) Admirabilis eloquentiae aliqua, latiore argumento, quam pro exercitio ut supra. Discursus etiam aliqui naturales, vel politici institui possunt, proposita pridie propositione, ut quisq. aliquid adferat, huic materiae congruum: vel polonice, vel latine prout instituetur discursus, alloquaturq. stylo infimo, vel familiari.

LEGES

Studiosorum Academiae Culmensis, filiae Bononiensis.

1) Cum initium sapientiae sit timor Domini, nec in animam malevolam introeat spiritus illius, neq. inhabitet in corpore subdito peccatis, quilibet duplicem sibi scopum debet praeponere, ad quem omnes actiones suas dirigat, scientiam nempe necessariam et conscientiam bonam, qua propter omnia quae ad utrumq. finem conducere possunt media amplecti, quae vero illis adversantur fugere omni studio conabitur: pro certo habens qualem teneris annis et animis juventus injecerit sementem, tales ecclesiam, rempublicam, patriam fructus collecturas.

2) Quia vero non ex omni ligno fit Mercurius, ideo delectus aliquis admittendorum habendus erit, et quilibet eorum Perillustri Dno Praeposito, uti seniori, provisori, et rectori scholarum praesentandus; conditiones aliquae ab iis exigendae, quibus si careant arceantur.

1) Ut testimonium bonae conversationis exhibeant, idq. vel a proprio Magistro sive Praefecto Scholarum si alibi studuerint, vel a proprio parocho, vel ab alia persona fide digna.
2) Ne sint gravi aliqua infamia notati, vel ex aliis scholis exclusi, sed vita et conversatio illorum sit integra, labis, scelerisq. pura.
3) Ut in examine admissionem praecedente cujuslibet indoles, ingenium, et aptitudo probetur; ne ad altiores scholas promoveantur, qui in inferioribus nondum fuerint bene fundati: id enim optamus ut hoc Gymnasium in virtute potius quam numero discipulorum capiat incrementum.

3) Conscientiae puritatem a Deo incessanter potent, et mediis omnibus praesertim sensuum custodia et sacramentorum frequentia procurabunt. Peccata mortalia praesertim castitati contraria, societates malas, cane pejus et angue odio habebunt.

4) Omnes sese invicem mutuo amore et honore prosequerint nimiam familiaritatem, quae brevi contemptum parit sicut et aver-

siones multas, simultates, rixas, imprecationes, detractiones, verba aculeata, perstringentia, modos agendi, rusticitatem et indecentiam sapientes, omni studio et diligentia fugere conabunt.

5) Serio cavebunt, ne sese invicem, et si permodum joci ex levitate absq. necessitate tangant, multominus percutiant, verbisq. impuris, gestibus sive factis impudentiam et petulantiam redolentibus scandalizent.

6) Puerorum (si quos habent suae curae comissos) profectui in studiis et pietate ita invigilent, quasi strictam in die judicii rationem redituri, si aliquem ex illis ex inspectoris negligentia, tempus et sumptus parentum inutiliter terere, seu, quod absit malo exemplo perire contigerit.

7) Erga Perillustrem admodum Rndum Dnum Praepositum, aliosq. sacerdotes, tum et Spectabiles Dnos Scholae provisores, particularem respectum semper, et ubiq. profitebuntur.

8) Erga universam civitatem, sese gratos, pacificos et modestos exhibeant, nec ullam ejusdem civibus et incolis conquerendi occasionem dabunt. Propterea nulla signa eorundem contemptus et vilipensionis praeseferent, neq. frameam vel aliud armorum genus sine expressa facultate gestare praesumant. Quodsi quis immemor obligationis suae absq. justa causa ex ira, levitate et petulantia aliquem verbis sive verberibus afficere ausus fuerit, sciat se condignas tali ausu paenas irremissibiliter incursurum.

9) Nullus de praefato Academico Gymnasio vel ejus professoribus aliquid coram aliis, ad quos minime spectat in malam partem loquatur, nihil contra honorem illis debitum facere praesumat; si quid vero bono ordini contrarium vel aliquid aliud notatu dignum advertat, quod perillustris Admodum Rndi Dni senioris notitiam authoritatemq. requiret, haec ipsis solis aperiet, ut si quod necessarium erit remedium, adhibeant.

10) Et quoniam unicuiq. mandavit Deus de proximo suo, ideo si quis aliquem ex scholasticis gravi seu scandaloso cuipiam vitio obnoxium, vel culpae alicujus notabilis reum esse agnoverit, perillustri Adm Rndo Dno praeposito, vel in absentia ejus locum tenenti, sive ejusdem spectabilibus dominis collegis, vel si maluerit, ejusdem professori quantocius referet, ut malo quam primum occuratur. Sinsecus, et alienae malitiae particeps fiet, et ipse pro taciturno conniventiae merito paenas luet.

11) Si qui, Deus avertat, grassatores discoli, ebriosi, scurrilitatum amatores, discordiarum seminatores, graviter negligentes inveniant. Quodsi post correptionem, emendationem non curent, a scholis excludantur, ne morbiba facta pecus totum corrumpat ovile.

12) Qui in scholis aliquid destruxerint, hoc propriis sumptibus reparabunt.

Quolibet die.

1) Preces matutinas et vespertinas coram aliqua sacra imagine flexis genibus absolvant, virginem beatissimam, angelum custodem, beatum Cantium, aliosq. SS. patronos peculiari affectu quotidianisq. devotionis exercitiis frequenter colant.

2) Hora destinata sacrum devote audiant, debitam modestiam oculorum et silentium exacte servando, memores Dei praesentis, coram quo ipsi Angeli contremiscunt. Cum vero hymni, aliaq. pia Cantica juxta morem intonantur, omnes unanimi voce et corde cantabunt, praecipitantiam omnemq. dissonantiam cavendo.

3) Mane eundo ad scholas Deum scientiarum dominum et Deiparam sapientiae matrem in ecclesia parochiali ferventi aliqua oratiuncula salutare, optimum erit medium ad Assistricem sedium Caelestium sapientiam impetrandam.

4) Studia etiam privata semper ab aliqua oratiuncula inchoanda, tam opis divinae impetrandae causa, quam purae intentionis, ad Dei gloriam dirigendae. Praecepta, eruditiones, sententias, aliaq. notatu digna, occupationes pensaq. scholastica quam diligentissime scribent: quae memoriae mandanda fuerint, quantocius mandabunt, nec diu ex negligentia differendo, postea vel negligenter absolvere vel omittere cogantur. Cavebunt tamen ne statim immediate post prandium vel caenam caput violenta aliqua applicatione fatigent.

5) Hora praefixa omnes ad scholam convenient ibiq. ante praeceptoris adventum omnem petulantiam, confabulationes, risus immodicos, pueriles nugas, aliasq. levitates, nec non rixas omnimodas vitabunt. Unusquisq vero lectione vel scriptione diligenter et utiliter occupabitur.

6) Et quoniam non parum confert ad latinae linguae profectum frequens usus ejusdem, ideo non modo in schola, sed in omni loco et tempore nonnisi latine, quantum fieri poterit, loquentur.

Qualibet hebdomada et diebus festis.

1) Hora statuta ante majus sacrum ad officium de beata defunctorum et cartera insimul alta voce in schola recitanda ad spiritualem exhortationem l ctionem libri devoti, aliaq. pietatis exercitia diligenter conveniant, et debitum ex iis fructum recipere satagant ut et dies festos, et animas suas, hoc pacto sanctificent.

2) Missae cantatae, concioni, vesperis in ecclesia parochiali, ea, qua par est reverentia, attentione et devotione, simul assistant, nec se ab iis absentare praesumant sine necessitate et facultate.

3) Otium tabernarum, alterius sexus personarum accessus, compotationes, scurrilitates, turpiloquia omni quidem tempore sed diebus potissimum festis et dominicis tanquam pestes mortiferas, omni cura et studio vitabunt.

3) Et quamvis honestae deambulationes, honestus et moderatus ludus, pilae sive pyramidum otii vitandi, sanitatis conservandae, animiq. parum par relaxandi gratia etiam in diebus festis post vesperas non prohibeantur; ludi tamen alearum, chartifoliorum, et si qui fuerint similes tanquam corporis sanitati minime utiles, animae vero non parum nocivi, in omni loco et tempore, sed potissimum festo omnino vitentur, sub poenis arbitrio nostro infligendis.

5) Ut tempestiue qui tenentur diebus dominicis ad Cathechismum in ecclesia parochiali conveniant, postquam campanula scholae pulsabitur, ad quam insimul congregati inde bini, modeste ad ecclesiam accedant.

In diebus vacationum seu recreationis.

1) Nulla extraordinaria praeter consuetum diem et morem recreatio concedatur, sine scitu et facultate Perillris Adm Rndi Dni Praepositi, quantum fieri poterit simul ad locum aliquem in die recreationis conveniant, solus cum solo ab aliis separati non incedant, multominus in angulis seu locis abditioribus commorentur.

2) Loca suspecta, vel a suspectis personis male moratis, ebriosis, turpiloquis, aliisq. malae famae hominibus frequentari solita non accedant.

3) Ludos nonnisi honestos, et ad honestam animi relaxationem conducentes (ut supra notatum est) exercebunt.

4) Cum personis alterius sexus familiariter agere, ludere, discurrere, jocari, et his similia, amor pudicitiae timor Dei omnia intuentis, et periculum animae spiritualis ruinae, omnino vetant, et nos in tales severe animadvertere cogunt.

5) Ad hortum seu insulam sanctimonialium diebus recreationum non conveniant, ne quam iisdem Deo dicatis, vel aliis in monasterio degentibus virginibus illuc subinde confluentibus, causam praebeant molestiae ac perturbationis.

Singulis Mensibus.

1) Confessionem et Communionem quarum frequentiorem usum, juxta cujuslibet devotionem, et confessarii consilium summopere commendamus, ultra mensem differre non audeant.

2) Officium defunctorum pro animabus condiscipulorum in purgatorio existentibus, devote recitare, nec non sacrosanctum Eucharistiae sacramentum sumere non omittant.

3) Cum vero aliquem ex pauperibus studentibus infirmari contigerit, illum non ut hominem, sed ut Christum ipsum tali sibi obsequium praestari asserentem tenero Christianae Charitatis affectu visitabunt, eidemq. tum corporalia, tum spiritualia subsidia, quae commode poterunt, suppeditabunt, et Perillrem Adm Rndum Dnum Praepositum, de tali infirmo, ejusq. necessitatibus certiorem facient.

4) Cum infirmo nonnisi submissa voce in spiritu compassionis loquentur, et de rebus quae ipsum exhilare, nec non circumstantes aedificare possint.

5) Qui vero infirmitate aliqua pressi in lecto detinebuntur, illam de manu Domini, cum omni resignatione et patientia recipientes, non solum de corporalibus, sed et spiritualibus remediis solliciti erunt, ut quam primum opus fuerit confessarium ad conscientiam rite expurgandam, aliisq. sacramentis muniendam tempestive vocari curent.

Singulis annis.

Exercitia spiritualia per aliquot dies, confessionem generalem annuam, etsi nulli praecipimus, impense tamen omnibus commendamus.

In dominibus in quibus habitant.

1) Timeant die ac nocte, ne aliquid, quod Dei vindicis maledictionem supra se totamq. domum in qua degunt trahere possit, committant.

2) Patri, matriq. familias debitum honorem respectumq. praeseferant, nec unquam illos ad iracundiam et maledictionem provocent, super omnia caveant, ne ulli ex domesticis praebeant occasionem spiritualis ruinae, recogitantes in timore et tremore illud terribile divini oris effatum, vel homini illi per quem scandalum venit.

3) Ut autem hae regulae seu monita memoriae et animo scholasticorum altius inhaereant, quater in anno, hoc est initio scholarum: Die 2da Januarii, 2da Aprilis et 3tia Julii, publice in scholis legentur et explicabuntur. Ut si in earum observantia fideles se fuisse noverint, gratias Deo agant, novamq. eos observandi gratiam petant; si vero contra illas sese defecisse senserint, Deum humiliter deprecent, firmumq. illas in posterum observandi propositum faciant.

Directorium et series studii Culmensis.

Annum scholasticum ordimur prima Septembris, quae dies destinata est promotioni, legunturq. nomina promovendorum ex inferioribus ad superiores Classes. Quod si prima Septembris incidat in dominicam, promotio differtur ad feriam proximam non impedi-

tam. Facta promotione fit missa de spiritu sancto, ut Caelestis hic gratiarum dispensator, qui sapientiam omnibus dat affluenter et nemini improperat, pusillis etiam suis cor docile infundat. Quod si in anniversaria studiorum restauratione Oratio a quopiam professorum habeatur, tunc propter auditorem convocandum praemittetur missa, qua finita habebitur Oratio et ad suas Classes promovendi legentur. Hac die vacant scholae tempore pomeridiano, juxta illud in Academiis receptissimum.

Praeteritis quaecunq. carent, spoliato supinis
Exceptis Cinerum defunctorumq. diebus.

Tempus scholae matutinum incipit hora septima, protrahitur autem ad mediam decimam, qua audita omnes procedunt ad templum, Missam audituri, de qua postea suo loco. Pulsus autem primus, quo convocatur juventus fit tertio quadrante ad septimam, secundus vero hora septima.

Tempus scholae vespertinum incipit hora media secunda pomeridiana, protrahitur usq. ad horam quartam. Pulsus primus fit 1mo quadrante post primam, secundus quadrante secundo itidem post primam.

Hoc pro grammaticis, syntacticis et poetis. Rhetores vero mane convocantur dimidia octava; a meridie hora secunda; una autem eademq. hora omnes dimittuntur.

Ratio haec scholas frequentandi non mutatur, praeterquam in Julio de quo sequenti pagina.

XIVta die Octobris in festo S. Burchardi silent scholae, pomeridiano tantum tempore (nisi in diem recreationis hebdomadariae incidat) et hoc privilegio nundinarum conceditur, etiamsi differant. Idem dicendum de aliis nundinis in diem ferialem incidentibus.

19. Octobris, in festo S. Joannis Cantii, silent scholae, missa habetur, cujus solemnitatem ut Musicus exornet concentus, professoribus commendatur.

11. Novembris, die Commemorationis omnium fidelium defunctorum mane tantum silent scholae: Processionem autem matutinam Juventus comitabitur, Concioni item antelucanae intererit.

24. Decembris in Virgilia Nativitatis Domini conveniunt omnes hora septima ad missam, et ab hac feria silent scholae usq. ad festum Circumcisionis inclusive. Exercitia tamen spiritualia, quibus juventus adesse solet, minime intermittenda.

Feria secunda et tertia post Dominicam quinquagesimae silent scholae usque ad feriae quartae cinerum tempus pomeridianum.

Feria quarta vel tertia, ut frequenter fit, post Dominicam Palmarum vesperi silent scholae, mane vero omnes absolvunt confessionem Paschalem, cujus ab unoquoq. testimonium requirent

professores, et examen a prandiis an omnes confessi. Mane feria 4ta dimittuntur scholae. Sequentibus feriis silent item scholae usq. ad feriam quartam post Pascham exclusive.

Dies S. Marci dimidius processioni impenditur, nisi incedat in diem recreationis. Diebus rogationum matutinum tempus processioni, vespertinum scholis, Feria tamen tertia recreationi hebdomadariae cedit.

Infra octavam Corporis Christi, si juventus processiones comitabit, cogenda est ad missam audiendam hora septima ut emissam studiorum horam dimidiam, post modum compenset sessura in scholis ad decimam.

Prima Julii, et sequenti feria post festum Visitationis, propter frequentem populi concursum, silent scholae, ante festum quidem tantum vesperi, post festum vero tantum mane: nisi duo isti dies in dominicam incidant.

Hoc mense ex privilegio accelerantis Caniculae, et mane et a meridie, dimidia hora scholis demitur, ita ut mane omnes hora nona dimittantur; a meridie vero hora secunda convocentur. Rhethores dimidia tertia. Pulsus primus fiet tertio quadrante ad secundam vespertinam.

In vigilia S. Jacobi, dicta prius missa pro gratiarum actione clauduntur scholae. Priusquam vero Juventus dimittatur, exhibebit profectus sui aliquod specimen, publico exercitio et examine; in grammaticis et poeticis instituendo. Exercitia porro mutati professores praescribent.

Excellens Dominus Director debet ex officio examinare et exercitium seu potius stylum dare grammaticis et his absolutis tum demum infimistis. Et ille invigilare maxime omnis juventutis profectui obstringitur sua professione, cum praecipue unus sit hac in colonia ex universitate Cracoviensi, vel alia quacunq. ad libitum Perillis Dni Praepositi rectoris, et nobilium DD. Comprovisorum, ad praesentationem praenobilis senatus Culmen. approbatus et Institutus, ut supra dictum est.

De missa a scholaribus audienda, de vesperis, processionibus, litaniis etc.

Quoniam scholarum omnium primarius finis est, ut juventus, quae ad patriae salutem adolescit, primos in virtute faciat progressus, ideo professores dabunt operam, ut discipuli omnes, qui solidum in studiis ambiunt profectum, a timore Dei, tanquam primo sapientiae et scientiae elemento, omnia sua exordiantur.

Curae igitur erit directori scholarum, ut consuetae pietatis offi-

cia nulla die intermittantur. Quocirca quolibet die Dominico et festo simul missam audient, concioni et vesperis intererunt.

Ante missam vero solemnem convenient syntactici, Poetae et Rhetores ad unam scholam, et ibi (donec interim sodalitas instituatur) vel lectioni spirituali, vel exhortationi, vel orationi vocati intendent. Porro orationi dabit materiam vel officium B. M. Virginis, quale est Romano breviario insertum; vel officium ejusdem immaculatae conceptionis, vel officium defunctorum, quod singulis mensibus pro fundatoribus, benefactoribus, professoribus, confratribus dicetur. Ad hoc pietatis exercitium convenient omnes hora octava intenturi eidem quoadusq. campanis ad missam audiendam evocentur: ubi simul contioni intererunt. Quodsi expedierit audiri missam etiam vg. diebus Dominicis secundam, quae ordinarie cum Votiva de SS. Trinitate absolvitur; vel diebus festis primam post matutinum celebrari solitam, permitti id potest.

Diebus ferialibus omnes simul missam audient, quo tempore hymnos cantabunt.

Feria 2da: »Jesu dulcis memoria etc.«

Feria 3tia: »Omni die dic Mariae etc.,« v. de S. Cantio: »inclitum decus etc.«

Feria 4ta: »Ave maris stella etc.,« vel: »Stella coeli etc.«

Feria 5ta: »Pange lingua gloriosi corporis mysterium etc.«

Feria 6ta: »Stabat mater dolorosa.«

Sabatho: »Salve mundi domina etc.« ex officio immaculatae conceptionis.

Occurrente autem aliqua solemnitate, quae habet proprias Cantiones tunc demum illas adhibere devotio svadebit, vg. in Adventu Domini, in natalitiis Domini, in quadragesima, in paschate.

In missis pro defunctis cantabitur: »Cur mundus militat etc.«

Quando vero tota dies recreationi impenditur, ad missam audiendam convenient hora septima vel maturius.

Diebus dominicis dato in ecclesia Campanae pulsu, quo convocantur ad Cathechesim, eodem tempore syntactici, poetae, rhetores convenient etiam ad unum locum audituri pariter aliquem de Christiana vocatione discursum. Caeteri omnes ad ecclesiam ibunt, et ante Catechesim hymnum de spiritu sancto, Orationem dominicam, salutationem angelicam, symbolum fidei et Decalogum decantabunt.

Missae sacrificiis servient syntactici cum grammaticis, Infimistae (ut vocantur) cum Alphabetariis.

Singulis diebus Sabathi, finitis vesperis, ad Litanias de B. V. Maria decantandas, omnes procedent lucraturi indulgentias his Litaniis concessas. Pridie autem alicujus festi, nisi sit unum ex so-

lemnioribus, tertio quadrante ad quartam ex scholis dimittentur, templum revisuri ibidemq. hymnum aliquem pro oportunitate temporis vg. ave maris stella, v. stella coeli decantaturi. Quodsi in vesperis Sabathi v. pridie festi alterius habenda sit processio cum venerabili Sacramento, hoc casu omnes aderunt vesperis, et ex antecedente processioni, ne vero sub praetextu pietatis scholasticis functionibus aliquid detrahatur monendus est aedituus, ne ante horam tertiam campanas pulset.

Universim ergo omnes processiones solemnes cum Venerabili celebrari solitas comitabuntur: nisi aliud visum fuerit, maxime de processionibus infra octavam ..... Domini. Processio item sancti Marci dierum rogationum et aliae pro necessitate publica obeunda ad omnes pertinent; Dominicales vero (nisi sint Paschales), item matutina et alia parochialis ecclesiae ceremonialia ad solos triviales spectant. Exhortationibus, quae habentur in quadragesima quolibet feria 4ta post horam tertiam vespertinam omnes aderunt.

De tempore confessionis sacramentalis.

Ad sacramentalem confessionem et communionem accedent singuli minimum semel unoquoq. mense. Confessio haec quo ad diem potest esse libera: cum nec una eademq. dies semper offerat copiam sacerdotum, nec indulgentiae invitent, nec etiam occasio unicuiq. semper faveat: modo ab omnibus testimonium peractae confessionis habeatur. Paschalis tamen, ut superius dictum est, fiat uno ab omnibus die, scilicet in feria quarta in Parasceves.

Quod si visum fuerit melius fore confessionem et sacram communionem certo tempore ab omnibus fieri, assignari possunt dies ut infra.

In Septembri, in festo B. M. V. Nascentis, v. si frequentio peregrinorum id commode fieri non permiserit, differatur ad proximam indulgentiarum diem.

In Octobri, in festo Dedicationis ecclesiae, item in festo D. Joannis Cantii.

In Novembri, in festo SS. omnium, item in festo Sanctae Catharinae, Rhetores praecipue.

In Decembri, in festo Immaculatae conceptionis, v. in Natalitiis Domini.

In Januario, in festo trium regum.

In Februario, in festo Purificationis.

In Martio, in festo S. Josephi, alii in festo Anunciationis, vel pro Paschata.

In Aprili aut fine Martii Paschalis Confessio, item in festo S. Adalberti.

In Majo, in festo Ascensionis Domini aut Pentecostes.

In Junio, in festo Corporis Christi, vel infra octavam, vel in festo Sanctorum Petri et Pauli.

In Julio, in festo Mariae Magdalenae, vel Dominica Scapularis B. Virginis.

De Recreationibus.

Praeter assignatos superius dies, dandum etiam aliquod tempus intra hebdomadam recreationi; hoc ex consuetudine est feria quinta; nisi festum occurrens diem recreationis transferat in aliam feriam vg. tertiam, vel quartam, aut plane occurentia plura locum eripiant recreationi. Primo tamen anni scholastici mense, id est, Septembri, item in Majo bis indulgetur.

In Quadragesima, dimidia tantum die, ut post Dominicam laetare, integra, post Pascha feria quinta omnium hebdomadum concendenda recreatio, nisi occurentia festa aliud suadeant, aut mediam tantum diem relaxationi offerant, rne totius diei concedendae recreandis animis penes Dnum Directorem potestas: non solet etiam in Universitate tam crebra fieri recreatio. Ad finem Maji professores omnes sub poena severissima prohibeant, ne quis studiosorum lotionis gratia Vistulam, vel aquam stagnantem ingredi, natare, aut nauta imperito, et sine necessitate navigare praesumat. Pro quo avertendo constituantur duo, qui petulantiae huic invigilent et delinquentes accusent.

Authores triennales, in classibus perlegendi.

In Rhetorica perlegetur primo anno.

Rhetorica Nicolai Vernulaei, in Academia Lovaniens. Excell. Prof., v. Tabulae rhetoricae Cypriani Soarii e Soc. Jesu, v. Prodromus Rhetorum, editus a patre Piarum scholarum. Rhetorica institutio ad Calamum. Oratio Ciceronis in Catil.: Quosq. tandem etc. Senecae Tragoedi Medea. Lucii Flori gestorum Roman. Epitomes, v. Quinti Curtii lib. 3. aut 5.

Secundo anno.

Rhetorica Nicolai Vernulaei, v. Tabulae rhetoricae Cypriani Soarii e Soc. Jesu, v. Prodromus Rhet., editus a patre Piarum schol. Rhet. Institutio ad Calamum. Oratio Ciceronis pro Milone, v. una in Verrem, Senecae Troas v. Hyppolitus, Justini Liber 3. et 4. historiarum.

Tertio anno.

Rhetorica Nicolai Vernulaei, v. Tabulae rhetoricae Cypr. Soarii e Soc. Jesu, v. Prodromus Rhetorum, editus a P. Piarum schol.

Rhet. Institutio ad Calamum. Ciceronis Philippica quaecunq. Senecae Hercules, Taciti liber aliquis.

In Classe Syntaxeos primo anno.

Syntaxis Emanuelis Alvari, Virgilii liber quartus Georgicorum, post festa Natalitia. Liber epistolarum Ciceronianarum. Aut alterius Classici in scholis recepti. V. G. Justi Lipsii, v. Puteani. Fabulae Aesopi.

Secundo anno.

Syntaxis Emanuelis Alvari. Virgilii liber II. Enoidos post Festa Natalitia. Epistolae Ciceronis. Fabulae Aesopi.

Tertio anno.

Syntaxis Emanuelis Alvari. Virgilii Ecclogae post festa natalitia, liber epistolarum Fabulae Aesopi.

De aliis liberalibus artibus.

Dialectica singulis annis mense Junio Rhetoribus explicabitur. Arithmetica diebus recreationi hebdomadariae proximis, tam Grammaticis quam rhetoribus explicabitur, seu tradetur. Musica vocalis singulis diebus ab hora 12. usq. ad 1. exercebitur.

Graecae linguae institutio minimum dimidiam horam intra hebdomadam sibi vendicabit

Equum pterea est ut dialogi, declamationes, Prolusiones et id verius alia in scholis haberi solita, hic non omittantur. His enim laudatissimis exercitiis documenta domus, quaesimus origine nati, et quantusquis sit futurus in Rostris ecclesiasticis, tantus hic apparebit in Umbris.

In Poesi perlegetur anno primo.

Prosodia M. Emanuelis Alvari. Institutio poetica ad Calamum, Virgilii liber sextus Aeneidos. Horatii liber tertius Odarum. Martialis liber primus Epigrammatum, vel alterius Neoterici in scholis recepti.

Anno secundo.

Prosodia Emanuelis Alvari. Institutio poetica ad Calamum. Virgilii liber nonus Eneidos. Horatii v. Juvenalis satyra quaecunq. Martialis Epigramm. Liber II. vel alterius Neoterici in scholis recepti.

Anno tertio.

Prosodia Emmanuelis Alvari. Institutio poetica ad Calamum. Virgilii liber X. v. XI. v. I. Aeneidos. Horatii liber I. v. una ex satyris, Martialis Epigramm. Liber 6. v. alterius neoterici in scholis recepti.

In Grammatica anno primo.

Grammatica Emanuelis Alvari vel Lucae Piotrowski. Ovidii liber primus Tristium. Ciceronis epistolae breviores.

Anno secundo.

Grammatica Emanuelis Alvari v. L. Piotrowski. Ovidii liber II. tristium, Eplae Ciceronis ad familiares.

Anno tertio.

Grammatica Emanuelis Alvari. Ovidii liber primus de Ponto. Epistolae Ciceronis.

Quodsi eorumq. Classicorum alii libri in scholis recepti ex typographiis in quibus talia authorum fragmenta ppter utilitatem discentium separatim praelo subiciunt acquiri commodius poterunt, nil oberit quin pro assignatis recipiantur.

Inventarium rerum mobilium scholae Culmensis.

In Rhetorica est imago S. Catharinae, item tabula denigrata. Accessit imago Ntri B. Joannis Cantii supra Cathedram cura et impensa Exellmi Dni Daszczyński pro tunc Directoris Culmens.

In propylaeo scholarum imago Crucifixi, longa septem, lata quinque palmis, habens pluteos tiligneos. Sub ipsa est scabellum cum reclinatorio et tabella cui praeces inscriptae.

Ibidem est tabula authorum triennalium inscriptionem continens. Item alia cui praxis confessionis inscripta.

In schola parochiali est tabula pro musicis notis; item mensa cum sedili; item tabula; item tabula, cui inscribuntur officiales scholae; item alia, cui inscribuntur Ministri sacrificantium; item crux pro funebribus processionibus.

Est item in scholis tabula continens scriptas sacras, sive Canciones sub missa decantari solitas.

In cubiculo D. Directoris est mensa lectica, sella, repositorium. Item vexillum cum tympano, quo pueri recreationem evocantur.

Fenestrae in Rhetorica tres, in Grammatica duae. In schola parochiali duae, omnes sine claustris. Portae omnes habent pessulos: Celarium habet seriem pensilem.

VII. Kolonia akademicka w Chełmży w województwie chełmińskiem.

Niesiecki powiada, »że Maciéj Konopacki, biskup chełmiński, zmarły 1613. roku, w Chełmży fundacyą uczynił na instytucyą albo ćwiczenie *dzieci ślacheckich*.« Z słów

tych Niesieckiego wnoszę, że w drugiéj téj rezydencyi biskupów chełmińskich szkoła wyższa nieco od elementarnych być musiała, do któréj zapewne akademików krakowskich na nauczycieli brano. Być atoli może, iż cała ta *fundacya* Niesieckiego niczém więcéj nie była, tylko funduszem, kapitałem, od którego procent obracano na utrzymywanie w szkołach publicznych ubogiéj młodzieży ślacheckiéj. Lengnich w szacownem dziele swojém: *Geschichte der Preussischen Lande* nie wspomina nic o téj fundacyi Konopackiego.

VIII. Kolonia akademicka w Choczu w województwie kaliskiem.

Andrzej Lipski, natenczas biskup kujawski, właściciel Chocza, zakładając i uposażając w roku 1629. kollegiatę w tém mieście, ustanowił przy niéj także szkołę, chcąc mieć, aby w niéj uczyli zawsze magister, doktor filozofii i bakalarz promowowany w akademii. Pierwszemu naznaczył pensyi rocznéj 240 owczesnych złotych, po 60 złotych co kwartał wypłacać się mającéj, drugiemu 100 takichże złotych [1]). Obydwóch obowiązał, aby młodzież uczyli grammatyki, arytmetyki, muzyki, pisać, czytać. Przytém założył konwikt na 12 młodzieży ubogiéj stanu ślacheckiego [2]). Szkoła ta istnęła jeszcze na schyłku prze-

[1]) Item scholae rectorem habeat (kollegiata), illumque artium magistrum et philosophiae doctorem ac baccalaureum graduatos et promotos, cantorem cum duobus adolescentibus. — Magister scholae in quo eligendo, musicae, arithmeticae, elegantisque characteris peritia spectari comprimis debet, percipiet quolibet anno florenos ducentos quadraginta per quatuor anni tempora aequaliter dispositos. Bacalaureus, sive locum tenens, florenis centum annuatim gaudeat. Caeterum utrique ex officio incumbet, post installata rudimenta grammaticae instituere principali juventutem in iis, quae ad exactam cognitionem musicae et arithmeticae, elegantisque characteris in charta effigendi usum pertinet. (Archiwum kollegiaty).

[2]) Lipski Jędrzéj, biskup krakowski, zmarły 1631. roku

szłego wieku i brano do niéj nauczycieli z akademii krakowskiéj.

IX. Kolonia akademicka w Gnieznie, w województwie kaliskiem, późniéj gnieźnieńskiem.

Szkoła w Gnieźnie była już od wieków. W niéj, według świadectwa Długosza, odbył początkowe nauki Stanisław Szczepanowski; do niéj w 15. wieku uczęszczał sławny kanclerz koronny Piotr Tomicki [1]), a Damalewicz w Żywotach arcybiskupów gnieźnieńskich na stronie 306 mówi o Arcybiskupie Mikołaju Dzierzgowskim, zmarłym 1559. r. że ołtarz św. Piotra i Pawła w kościele katedralnym gnieźnieńskim nauczycielowi szkoły w tém mieście nadał [2]).

Kiedy i przez kogo kolonia akademii krakowskiéj założoną tu została, i jak była uposażoną, nie wiadomo mi. Była atoli już w roku 1641. W tym czasie zawiadował nią Jan Dyonizy Politowicz, doktor filozofii, autor kilku panegiryków [3]). Wymienia ją także w swojem *Compendium geograficznem* Wawrzyniec Józef Sałszewicz (roku 1716.) professor matematyki w akademii krakowskiéj.

---

w Choczu wspaniały kościół wymurował, w kollegiatę go wyniósłszy, przydał tamże gimnazyum, w którém młodzi 12 ślacheckiéj uposażył. — Niesiecki.

[1]) Petrus Tomicki in tenera aetate patre orbatus crevit sub tutela Andreae Szamotulski, palatini posnaniensis, a quo primum Gnesnam ad expoliendum ingenium, deinde Lipsiam ad discendam linguam germanicam missus est. Rzepnicki Vitae praes. Tom I. str. 320.

[2]) Magistro Scholae gnesnens. altare S. Petri et Pauli attribuit.

[3]) Jednym z tych panegiryków Politowicza jest następujący: Rosa victurae gloriae Perillustris ac Reverendissimi Domini D. Alexandri Głębocki, decani posnaniensis etc. transportata etc. a Joanne Dionisio Politowicz, Philosophiae doctore, *academicae coloniae ad aedes almae Ecclesiae Metropolitanae Gnesnens. praefecto*, honoris ac debitae observantiae ergo oblatae. Posnaniae in officina Alberti Reguli Anno Domini 1641. 4to.

W r. 1755. kolonia ta akademicka składała się z trzech klas i tyluż miała professorów, to jest, professora filozofii i retoryki, którym był Józef Szezechowicz, professora poezyi i arytmetyki, którym był Maciéj Lusiński i professora grammatyki, którym był Jan Siekierski.

X. Kolonia akademicka w Jarosławiu, w województwie ruskiem.

Siarczyński w *Wiadomości o mieście Jarosławiu* mówi: »Już za Zygmunta I. była szkoła w Jarosławiu, w któréj bakalarz podawany z akademii krakowskiéj, a którym zawsze kleryk bywał, czytać, pisać i śpiewać w kościele nauczał i razem do szkół łacińskich sposobił. Szkołka ta przy kościele kollegiaty zostawała. Stanisław ze Sprowy, Odrowąż, wojewoda ziem ruskich, dom puszkarni zamkowéj i szopę woskobojni miejskiéj na mięszkanie dla bakalarza przeznaczył r. 1535. Anna Księżna Ostrogska użyteczne dla Jarosławia czyniąc urządzenia, miejsce dla szkoły farnéj przy kościołku św. Zofii za miastem postanowiła r. 1631. Na utrzymanie kleryka wybierali rajce po wszystkiem mieście i po przedmieściach dań pieniężną, zwaną *clericale*, arędarze zaś gorzałki miejskiéj, po funcie szafranu i cztery funty pieprzu dawać dlań corocznie powinni byli.« — O kolonii akademickiéj w Jarosławiu nie wspomina już Sałszewicz w *Compendium geograficznem*.

XI. Kolonia akademicka w Jedlińsku, w województwie sandomirskiem.

Starowolski w *Polonii* swojéj przytaczając miasteczko Jedlińsko powiada, że ma sławne szkoły akademickie i piękny kościół.[1]) Było to przed wojnami szwedzkiemi i kozackiemi za Jana Kazimierza. Zdaje się, że późniéj szkoły

[1]) Oppidum Jedlińsko dictum, gymnasium academicum celebre et templum affabre exstructum.

te upadły. Przynajmniéj w Sałszewicza *Compendium geograficznem*, ani też w Janockim nie masz o niéj najmniejszéj wzmianki. Kto i kiedy tę szkołę założył, nie wiadomo mi także.

XII. Kolonia akademicka w Kaliszu, w województwie kaliskiém.

Przed założeniem kollegium i szkół jezuickich w Kaliszu, była już na początku 15go wieku szkoła przy kollegiacie św. Józefa, do któréj nauczycieli z akademii krakowskiéj brano, a Niesiecki w *Koronie polskiéj* utrzymuje, że Jakób Uchański, arcybiskup gnieźnieński, kilku professorów własnym kosztem około 1564. r. przy téj szkole chował. Była zatém szkołą wyższą. Zaprowadzenie w Kaliszu Jezuitów, jak w wielu innych miejscach, tak i tu kolonią akademicką przytłumiło.

XIII. Kolonia akademicka w Kętach w województwie krakowskiem.

Miasteczko Kęty w krakowskiem ważne bardzo w historyi akademii krakowskiéj miejsce, było szczególnéj pieczy akademii celem, jako ojczyzna świętego Jana Kantego. Miała też akademia w tém miasteczku swoją kolonią, o któréj Sałszewicz w *Compendium geograficznem* wspomina. Kolonia atoli ta musiała należeć do rzędu szkółek elementarnych. Janocki bowiem, wyliczając wyższe szkoły akademickie w r. 1756., o kętskiéj przemilcza, chociaż w tym roku niezawodnie istnęła jeszcze.

XIV. Kolonia akademicka w Kielcach, w województwie krakowskiém.

Szkoła XX. Kommunistów w Kielcach nie była wprawdzie kolonią akademicką rzeczywiście, gdyż akademia krakowska nauczycieli z grona swego do niéj nie posy-

łała, ale za taką uważaną być może, albowiem zostawała zupełnie pod zarządem akademii. Rocznik instytutów religijnych i edukacyjnych na rok 1824. taką o szkole téj podaje wiadomość: »Konstanty Felicyan Szaniawski wzniósł w roku 1726. gmach szkólny w Kielcach, obmyślił dostateczne nauczycielom opatrzenie,[1]) i tak założoną nową szkólną osadę oddał pod dozór XX. Kommunistów z Węgrowa, za pozwoleniem papieża Benedykta XIII. i Augusta II. króla sprowadzonych. Na fundamencie nadanéj przez założyciela szkołom ustawy, XX. Kommuniści do przepisów akademii krakowskiéj stósować się obowiązani byli. W r. 1729. z woli akademii zaprowadzone zostały do szkoły kieleckiéj nauki filozofii, teologii, wymowy, poezyi, grammatyki i t. p., a w r. 1735. taż akademia nadawszy uczącym oznaki wydziału akademickiego, tém samém kolonią swoją mieć ją chciała.« Kommissya edukacyjna utrzymała szkoły kieleckie i były one dosyć liczne, albowiem w r. 1784. miały 206 uczniów.

XV. Kolonia akademicka w Koniecpolu, w województwie sieradzkiém.

W Koniecpolu, mieście sławnéj rodziny Koniecpolskich, leżącém w województwie sieradzkiém, znajdowała się kollegiata, przy któréj była szkoła, zaopatrywana w bakalarzy od akademii krakowskiéj. W tém samém mieście Jezuici założywszy missyą, zaczęli w niéj szkoły swe otwierać; ztąd powstały zatargi między akademią krakowską, zabraniającą im uczyć dzieci w Koniecpolu, a Jezuitami. Zatargi te skończyły się klęską Jezuitów, którym wyroki sądowe nakazały szkoły zamknąć. Więcéj szczegółów o kolonii akademickiéj w Koniecpolu nie wiem. Nie wiadomo mi nawet, kto ją założył, domyślam się tylko, że ona jest dziełem Stanisława Koniecpolskiego, hetmana w.

[1]) Na utrzymanie szkoły przeznaczył Szaniawski wieś zwaną Widuchowa, w powiecie chęcińskim leżącą. — Volumina legum Tom 8. strona 914.

koronnego, który podobną kolonią w Brodach założył, i że niczém więcéj nie była, tylko prostą szkółką elementarną.

XVII. Kollegium Władysławsko-Nowodworskie w Krakowie.

Nie mogąc żadnego nowego szczegółu o kollegium Władysławsko-Nowodworskiém przytoczyć, muszę się ograniczyć na wyciągach z historyi téj szkoły, napisanéj przez uczonego Muczkowskiego do Programmatu liceum krakowskiego z roku 1848/49.

»Zamiar Jezuitów otworzenia szkół wyższych w Krakowie, już w roku 1586. na dniu 5. Maja, za rektorstwa Piotra z Gorczyna — mówi Muczkowski — pobudził akademików, iż na powszechném czynnych członków zebraniu o urządzeniu i zaprowadzeniu szkół wyższych, ze względu na lekcye uniwersyteckie, prywatnemi nazywanych, radzić zaczęli.[1]) Po długich namowach uchwalono, żeby otworzyć tak zwane szkoły prywatne i przepisać nauki dawać się w nich mające; żeby odtąd nie wolno było uczniom bez pewnego porządku i bez ocenienia ich postępu przez starszych, obierać sobie za nauczyciela, kogoby chcieli; lecz żeby wypróbowanych examinatorowie

[1]) W rękopiśmie ze środka 17. wieku znalazłem wcześniejszą wzmiankę o szkołach prywatnych od przytoczonéj tu daty 1585. r. przez Muczkowskiego. Jest to postanowienie Jakóba Górskiego, rektora akademii z r. 1579. względem nauczycieli prywatnych, to jest takich, którzy w szkole usposabiającéj młodzież do słuchania nauk na akademii uczyli. Brzmi ono jak następuje:

»*Praeceptores privati.* Honestati suae et Universitatis consulendo, pueros prima elementa discentes ad informandum nullatenus suscipiant tempore disputationum ordinariarum, discipulos apud se non retineant, sed ad disputationem remittant, ut ibi scripto argumenta disputantium excipiant, quae praeceptoribus examinanda exhibeant, ut autem ex ipsorum institutione appareat discipulorum profectus frequentius, ipsos ad declamandum soluta et ligata oratione excitent. Lectionibus autem privatis ita occupent, ne publicas negligant.« (Patrz na stronie 229.)

do tych klass posyłali, do którychby się usposobionymi być okazali; żeby nauczający w szkołach prywatnych byle uczniow bez wyboru nie przyjmowali, ale żeby tych tylko do swych kolonii (nazwiska klass jeszcze nie używano) przypuszczali, którzyby przez prefekta szkół za zdatnych uznani byli; nakoniec jednomyślnie postanowiono, żeby rektor wedle wyżéj przywiedzionych zasad szkoły jak najprędzéj urządził i otworzył.«

»Gdy ta uchwała uniwersytetu, nie wiadomo dla jakich przyczyn, do skutku nie przyszła, za rektorstwa Stanisława Zawackiego, fil. i med. doktora, w r. 1588. znowu o tém naradzać się zaczęto. Nowy rektor, mąż gruntownéj i rozległéj nauki, oraz rzadkiego dla chwały uniwersytetu poświęcenia się, przez co już przed szesnastą laty ten niepośledni pozyskał był zaszczyt, iż król Zygmunt August do jego rodzinnego herbu Rogala, w nagrodę, jak się dyplom wyraża, jego prac olbrzymich, przydał mu Herkulesa paszcz lwa rozdzierającego, z właściwą sobie o dobro nauk gorliwością, zajął się nowych szkół urządzeniem. Jakoż po poprzedniéj w dniu 7. Kwietnia z deputowanymi od uniwersytetu naradzie, tudzież po uczynionćm w téj mierze w dniu 11. t. m. postanowieniu, rektor dnia 18. Kwietnia t. r. z polecenia uniwersytetu zgromadziwszy professorów prywatnéj edukacyi młodzieży oddanych, przez trzy dni naradzał się z nimi względem najlepszego urządzenia szkół otworzyć się mających. Zasadą tego urządzenia było: żeby te szkoły uszczerbku naukom w uniwersytecie nie uczyniły; żeby parafialnych do upadku nie przywiodły, a tak nie wyzuły kościołów z posług, jakie im te w nabożeństwie czyniły. Na tém téż posiedzeniu wyznaczono nauczycieli dla każdéj klassy i mianowano prefekta, któryby w wątpliwych zdarzeniach swą władzą szedł im w pomoc, oraz porządek i karność w szkołach utrzymywał. Tak prefekt jak i nauczyciele przez pół roku, to jest przez jeden kurs w swym urzędzie zostawać mieli. Oznaczenie nagrody za ich prace na późniejszy czas odroczono, aby w wymierzeniu jéj pilność

ich, oraz postęp uczniów za zasadę użyte być mogły. Ogłoszenie rozpocząć się mających szkół poruczono rektorowi, aby to wraz z prelekcyami wydziału filozoficznego do powszechnéj podał wiadomości.«

»Był to zajmujący, oraz o pomyślność przyszłych pokoleń troskliwe serca rzewną pociechą napawający widok, kiedy w Czerwcu 1588. r. pod brzemieniem 36letnich zasług w uniwersytecie i zawodzie lekarskim pochylony dostojny rektor, grono słynnych z nauki mężów, licznie zebrany uniwersytet i wszystkie szkoły parafialne, tudzież młodzież z nowéj uczelni oświatę czerpać pragnąca, któréj liczba 530 wynosiła, korném sercem w kościele św. Anny błagali Najwyższego, by otwierający się zakład dla chwały swojéj, dla postępu nauk i oświaty, dla szczęścia miłéj ojczyzny, wszechmocną swą prawicą od wszelkiéj przygody zasłaniać i w ciągłym wzroście utrzymywać raczył. Po nabożeństwie i wezwaniu Ducha św. cały ten orszak, mając na czele bedeli z berłami, temi to godłami odwiecznéj prawdy, iż nauki wszystkiemu panują, udał się do bursy Jeruzalem, gdzie rektor, mąż, jak Paprocki o nim napisał, uczenia wielkiego, wymowy ozdobnéj i przespiecznéj, zkąd nietylko u swych między ludźmi uczonymi, ale téż i między postronnemi narody za niepodłego był poczytan, głosem wymownym zachęcał młodzież: by się usilnie do nauk garnęła, by w cnocie i obyczajności wzrost brała, by nakoniec nauczycieli swoich, którym po rodzicach najwięcéj się należy, szczerém sercem miłowała. Po przemowie przystąpił do rozdzielenia tak wówczas zwanych kolonii, czyli klass między professorów, których nauka i znana gorliwość godnymi czyniły, żeby zaczynali poczet w tak chlubnym zawodzie pracujących mężów. Wtedy to do klassy grammatyki powołani byli Jan z Wiślicy, Jan Zaborowski i Stężycki, czyli Adam Romer ze Stężycy; dyalektykę oddano Rochowi z Poznania i Janowi Schonejowi z Głogowa, a w retoryce Walenty Fontan i Sebastyan Petrycy nauczać mieli. Skoro rozkład klas ukończono, rektor uniwersytetu każdego z nauczycieli do wła-

ściwéj mu szkoły zaprowadził, gdzie ten, po zaleceniu go przez wprowadzającego przyszłym jego uczniom i po odprawionéj modlitwie wezwania Ducha św. lekcye swoje zaraz rozpoczynał.«

»Tą uroczystością niby świętém ogniwem z nową szkołą spojony rektor, wszystkie odtąd swe chęci i starania ku jéj dobru skierował i poświęcił. Nowo utworzone klassy dla braku stósownego miejsca, gdyż domy uniwersyteckie były powynajmowane, umieszczono początkowo w bursie Jeruzalem, zkąd je późniéj do nowéj bursy przeniesiono. Gdy bowiem miejsce to wielce niedogodném się okazało, uniwersytet dom za bursą filozofów położony, jak się to ze wspominki Radymińskiego okazuje, na swém zebraniu na te szkoły przeznaczył i urządzenie go ku temu celowi z funduszu uniwersyteckiego swemu prokuratorowi polecił. Troskliwy Zawacki o pomyślność szkoły, za swém staraniem otworzonéj, widząc, iż więcéj swojemi sprawami niż dobrém nowego zakładu zajęty prokurator, z dopełnieniem otrzymanego polecenia zbyt się ociągał, pomimo licznych zatrudnień do urzędu rektorskiego, professoryi, radziectwa, tudzież praktyki lekarskiéj przywiązanych, tak czynnie zajął się odnowieniem téj budowli, iż jeszcze w tym roku (1588.) byłby do niéj szkoły przeprowadził, gdyby niechęć przeciwników, szczególniéj zaś klęska, którą pod te czasy Kraków został dotknięty, nie była go w tym zamiarze wstrzymała. W tym bowiem roku przez cztery miesiące, to jest od Października aż do Stycznia tak wielkie w mieście grasowało powietrze, iż w tym krótkim czasie przeszło 3055 ludzi umarło.«

»Na tém się kończą bliższe i pewniejsze szczegóły o nowo otworzonéj szkole, bo ważne do jéj dziejów źrzódło, to jest protokuły obrad uniwersytetu, właśnie od drugiego roku jéj otworzenia, czyli od roku 1589—1721., azatém jego postanowienia ze 133 lat obejmujące, całkiém zaginęły. Cokolwiek więc o dalszych jéj kolejach aż do roku 1617. wyśledzić mi się udało, to albo z urywkowych, tu

i owdzie w rękopismach poczynionych zapisek wyjąłem, albo też z akt rektorskich wyczerpnąłem.«

»Skoro się powietrze uśmierzyło i szkoły niedawno otworzone na nowo się rozpocząć musiały, jak się tego domyślać można ze wzmianki Glickiego w Efemerydach Leowicyusza, że w r. 1589. w dniu 18. Kwietnia odbywały się względem tych szkół narady i że w dniu następnym postanowienie względem nich uczyniono. Że one ciągle aż do czasów Nowodworskiego utrzymywały się, są tego niewątpliwe ślady w aktach rektorskich, w których zacząwszy od roku 1591 — 1621. co kilka lat spisane znajdziesz układy względem wynajęcia domu klassami lub nową bursą zwanego, z wyłączeniem atoli to trzech, to czterech izb, w których się szkoły pod kierunkiem mistrzów mieściły.«

»Jak opłakanym był stan téj nowéj szkoły w trzecim dziesiątku lat od jéj założenia, najlepiéj to poznać można z niektórych szczegółów w rektorskich aktach znajdujących się. W nich bowiem czytamy, iż r. 1613. dnia 27. Lutego rektor Janidło, niewłaściwie od wielu Janidłowskim zwany, czyniąc naradę względem nowych szkół z dziekanami, radzcami, tudzież professorami królewskimi, szerokiemi słowy mówił o opieszałości nauczycieli i braku w nich sumienności w nauczaniu, o rozwiązłości młodzieży, o posuwaniu nieusposobionych, o obojętności prefekta na niedbalstwo nauczających, którzy lekce ważąc swój święty zawód, byle jakich wyręczycieli za siebie dawali, o pomieszanym w jednéj klassie wykładzie różnych przedmiotów, o żakowskiém i wbrew pierwiastkowemu téj szkoły założeniu, tak lichém nauczaniu, iż ta od szkół miejskich i parafialnych bynajmniéj się nie różni. Skreśliwszy smutny stan szkoły, którą podźwignąć usilnie pragnął, upraszał rektor radę, żeby wsparłszy go swém światłem i gorliwością, ożywiła humanistyczne nauki całkiém zaniedbane, a tak ocaliła sławę uniwersytetu, pomnożyła dobro powszechne i czynnie przyłożyła się do postępu młodzieży, do téj szkoły uczęszczającéj. Na to przełożenie rektora,

jedni, snadź więcéj o własną kieszeń, niż o szczęście przyszłych pokoleń dbający, radzili, żeby do dawnego wrócić zwyczaju, to jest, żeby nauczyciele prywatnie młodzież ćwiczyli. To zdanie, niby przez gorliwość natchnięte, popierali twierdzeniem, iż otwarcie klass nic innego nie jest, jak tylko akademijki przeciw akademii stawienie, że akademia prócz wielkiéj szkody, żadnéj z nich nie ma korzyści, że od czasu ich otworzenia znikli prywatni nauczyciele, a uczniowie mistrzów za nic nie mają. Inni znowu chcieli, żeby dla tém większéj powagi koledzy mniejsi, czyli młodsi wydziału filozoficznego professorowie kierunek klass objęli, przybrawszy sobie tak zwanych professorów zewnętrznych (extranei magistri), to jest mistrzów prywatném nauczaniem bawiących się. Inni nakoniec, a tych była część największa, idąc za zdaniem rektora, mniemali, żeby najlepiéj było nauczanie w téj szkole powierzyć professorom zewnętrznym, celującym nauką, albowiem ci gorliwiéj niż którzykolwiek inni pracować będą; żeby dla większéj zachęty zapewnić ich, iż nietylko przez czas uczenia w téj szkole uwolnieni od lekcyi publicznych, któreby z obowiązku dawać musieli, za rzeczywiście pracujących uważani będą, ale nadto do wolnych posad w kollegium mniejszém przed innymi pierwszeństwo dla nich zachowaném zostanie; że opuszczający się i niedbały w uczeniu w szkołach, do uniwersytetu nigdy posuniętym nie będzie. Nakoniec radzono, żeby nad tym zakładem przełożyć prefekta, któregoby z kollegium większego wybierano.«

»Po téj naradzie nastąpiło nowe szkół urządzenie. Czyli to było toż samo, które w statutach za rektorstwa Mikołaja Dobrocieskiego w r. 1603. dnia 23. Marca dla wydziału filozoficznego uczynionych, umieszczone znajdujemy, czyli też odmienne, z pewnością wiedzieć nie można, bo zaginęły pisma, w których te szczegóły były zachowane. Wszakże wyrazy: *easdem ordinationes et docendi rationem recenter per professores conscriptam*, które czytamy w zatwierdzeniu tego urządzenia przez Piotra Tylickiego, biskupa krak., domyślać się każą, iż to inne i nowe być musiało.«

»Odtąd szczęśliwsza gwiazda dla tego zakładu przyświecać zaczęła. Sprzyjający bowiem naukom Tylicki, jeszcze przed zatwierdzeniem urządzeń szkólnych, 100 dukatów, jako coroczną opłatę, według zobowiązania się w roku 1543. na synodzie piotrkowskim przez biskupów krakowskich akademii na zasiłek składaną, na pensyą dla professorów szkólnych przeznaczył, a dla zapewnienia im tego dochodu, część wsi Białéj pod Lelowem, do kapituły krakowskiéj należącą, za jéj zezwoleniem, uniwersytetowi na wieczne czasy oddał.«

»Nie długo potém, bo w roku następującym dnia 4go Marca, Bartłomiej Nowodworski, kawaler maltański, najwięcéj przyłożył się do ustalenia téj nowéj szkoły. On to bowiem na zebraniu delegowanych od uniwersytetu w dniu 4. Marca 1617. r. ofiarował mu 8000 ówczesnych złotych polskich (51200 dzisiejszych), z których procent od 3000 złt. na pensyą dla trzech mistrzów przeznaczył, upraszając, by ci trzej nauczyciele w szkołach uczący, uwolnieni byli od czytania lekcyi publicznych, do których mistrze i bakałarze w pewnym przeciągu czasu są obowiązani; mimo to jednak, żeby ich za rzeczywiście pracujących uważano, i w nagrodę téj zasługi na wakujące posady w uniwersytecie powoływano. Tak ze względu na proszącego, jako téż w zamiarze, żeby ci nauczyciele w swém powołaniu szczerze i gorliwie pracowali, uniwersytet jednomyślnie przychylił się do życzeń fundatora.«

»Nowodworski, jakeśmy już wspomnieli, tylko fundusz dla trzech nauczycieli i prowizora szkół wyznaczył.[1])

[1]) Fundacya ta Nowodworskiego, oburzyła bardzo Jezuitów, jak się to okazuje z następującéj narracyi synowca jego: »E religione clericorum Societatis X. Prusinowski w Warszawie mięszkający, w dzień św. Ignacego 1622. r. z południa około wtóréj albo trzeciéj u św. Jana (w Warszawie) w spowiedniey siedząc, Pana Nowodworskiego, z roty rajtarskiéj towarzysza do siebie zawoławszy, rzekł: Czemu stryj nie u nas, ale w Krakowie czynił fundusz, gdyż każdy zły, który z nami nie trzyma, bo i złoto wrzucił w błoto Pan stryi. Zdumiał się Nowodworski, nie mając z nim

Pierwszym przez Nowodworskiego obranym, blisko trzechletnim prowizorem, był Janidło, o. p. d. kanonik sądecki,

zachowania, że tak ganił fundacye. Potem odpowiedział: Pan Bóg serce Pana stryja skłonił, że tam dał, jako Władysław Jagiełło, aby oną akademią fundował. Więc Dominikani, Franciszkani, Benedyktyni i insi tak dobrzy, jako i Societatis Jesu zakonnicy. Zaczem Prusinowski rzekł: 'to chłopi! Odpowiedział Nowodworski: jam człowiek młody i świecki, wstydziłbym się na takiem miejscu takich słów rzec. Odszedł zatem i powiedział Panu stryjowi i prosił, aby fundusze jego mogły być przetłómaczone i do druku podane, aby się pokazało, że nie wrzucił złota do błota, jako powiedział Prusinowski. Pozwolił tedy, aby do druku poszły. Tu snadź Societas zaczęła się gniewać, a mianowicie Walentego starego (Fabrycyusza, Jezuity) kazanie rzekło: kto fundusze czyni dla chełpliwości, przeklęte tego fundusze. Tenże kaznodzieja stary bractwo Altemusa Groffa nad inne bractwa wojenne na kazaniu wynosił. Wyszło tedy kazanie, pokazujące, że też bractwo św. Jana Chrzciciela nie podlejsze. Co też societatem snadź mogło rozgniewać. Wyszły potém kazania obczowe na Bogarodzicę, od kaznodzieję zakonu dominikańskiego Fabiana, które snadź Societatem rozgniewało, gdyż żołnierza zakonu św. Jana Chrzciciela słusznie wspomniały, że akademii krakowskiéj podporę daje funduszami swemi. Wyszły i różne pisma akademii, wdzięcznie przyjmujące tę szczodrobliwość Pana stryja i Akademią wychwalające, które wszystkie, powiadają ludzie, niewdzięcznie przyjmowała Societas. Wyszła też prawie pod ten czas *Proca Dawidowa*, w Kaliszu drukowana, paszkwil niewstydliwie kłamliwy na professora funduszów Pana stryja, X. Bazylego Goleniusza i wszystkę akademią, którąto Procę Societas w Warszawie pod sejm przeszły roznosiła. Co widząc Pan Nowodworski Pana stryja prosił, aby jako nie żałował kilkunastu tysięcy złotych głównéj szkole w Polsce dać, tak nie żałował rzec kilka słów za cześć i honor akademii. Prosił tedy sławnéj pamięci zmarłego X. Arcybiskupa Gębickiego i Pana Marszałka koronnego i nadwornego, aby interdykt jaki dali na ten paszkwil. Lecz urząd świecki powiedział: Nie nasza rzecz temu złemu zabieżeć, lecz X. Arcybiskup może temu złemu *mederi*. Posłał tedy do Kalisza, aby paszkwile te wszystkie zabrane były u drukarza, ale je już mnich Stanisław Zakrzewski, kanonik regularny u św. Jerzego w Warszawie, którego imię i na przodku i na końcu te paszkwile miały, do Warszawy, do Ojców Societatis zaniósł był. Prosił tedy Pan Nowodworski societatem, a mianowicie Walentego Tarłowiusza i starszego Niklewicza, aby Procy

akademii rektor. Chcąc odpowiedzieć tak zaszczytnemu zaufaniu, nim jeszcze ofiarowany kapitał ulokowano, zajął

tej nie rozdawali. Na co oni odpowiedzieli: Dobrze poniekąd pisał, bo nas broni, a WM. też Panie Nowodworski, czemu trzymasz z akademikami? Odpowiedział: bronię i akademii, bom przysiągł *honorem et bonum universitatis* bronić, bronię i Societatem, lecz paszkwilów nie chwalę, bo *scandala* ztąd będą. Zatem nic nie uprosiwszy, powiedział to Najmanowiczowi, Petrycemu i Papenkowiuszowi, Posłom akadem i krakowskiéj, aby sami poszli do Societatem i prosili, aby pokazała list na sejmiki koronne posłany, jakoby od X. Goleniusza, akademii rektora, na który *Proca* paszkwil był. Lecz pokazać Societas listu tego nie chciała, powiadając: uczynimy to innego czasu. Zaczem od akademików protestacya zaszła w księgach konsystorskich warszawskich przeciw temu listowi, że jure chcą czynić z tymi, którzy paszkwile albo piszą albo drukują. Poszedł potem Papenkowiusz, jeden akademicki poseł, do X. Tyszki, proboszcza św. Jerzego w Warszawie, żądając sprawiedliwości z Zakrzewskiego, mnicha, którego imię na Procy wydrukowane było i na przodku i na końcu. Tam proboszcz powiedział: sprawiedliwości czynić nie mogę, bo choruję, i też mnie ten mnich nie słucha; ma też starszego Opata, tam trzeba nań skargę kłaść, że paszkwile drukuje. Prosił tedy Pan stryj z akademikami w Warszawie na zamku X. Opata czerwieńskiego, Mikołaja Szyszkowskiego, aby uczynił sprawiedliwość. Lecz ten jéj nie uczynił, mówiąc: że ten mnich powiada, iż co pisał, chce dowieść. Potem pismo na pismo wyszło. Tarcza, pismo dosyć skromne na Procę, Vindicie drugie, Confutacie trzecie; te od Nowodworskiego jawnie dawano rozsądnym ludziom, podczas sejmu i po sejmie. Co Societatem pewnie obraziło, że je kazał wiązać w Warszawie co prędzéj dla czci Akademii, aby były rozdawane. Wyszło potém pismo właśnie Patrum societatis przeciw akademii krakowskiéj z podpisem takim: Valentinus Ruscovius, Procurator Societatis Jesu scriptum in academiam Cracoviensem, et nomine reprotestationis vulgatum. Którego Nowodworski nie dawał, ale drugi jakiś, lubo pod jego imieniem, lub pod cudzem rozsiewał i w Warszawie zakonnikom różnym i dworskim urzędnikom, o które tak bardzo Societas gniewała się, że w wielki czwartek, w wielki piątek i w wielką sobotę żądała, aby karany był, choć jeszcze prawem nie przekonany. Potem we wtorek wielkanocny, Walenty Fabrycyusz Groza, kaznodzieja w Warszawie, radził ścinać tych, co abo pisali *Responsionem*, *Tarczą*, *Parnas*, albo czytali, a jeźli prawa w Polsce nie masz, tedy go zkądinąd zaciągnąć. Rzekł

się rozpoczęciem szkół i wydatki na pensye professorów, zastrzegłszy sobie ich zwrot, skoroby oznaczony procent

---

i wiele innego przedtem w Polsce niesłychanego. Do sądu tedy Nowodworskiego Lachowski i Leszczyński zaciągnęli, i tak *ex termino tacto* onego wzdal: *Contumax in poenis legum criminalium.* Co on aresztował, o przydanie prokuratora prosił, gdyż wszystkim zabiegali, aby go nie bronili. Przydany tedy Pan Slepowroński, i prawnie obronił. Wszakże prawo nie pomogło nic, sąd nieostrożnie na 12 niedziel zupełnych siedzieć osądził, a kontrowersyi pozwanego nie przyjął, aktorom pobłażał. Ostatecznie religiosus clericus societatis Jesu Grzegorz Cislak z drugim towarzyszem do wieży zaprowadzili. Na co świadectwo. Z której wieży Nowodworski Pana Kaspra Mroza, obywatela warszawskiego, posłał do Societatem, a mianowicie do Niklewicza, starszego Domus Professae Varsaviensis, prosząc, aby przynajmniej na mszą świętą do Ojców Bernardynów mógł wyniść. Tu powiedział Niklewicz: Dekretu niechaj słucha, w mocy naszej nie jest. Więc Pani Pawłowska z Szczytna od Płocka, rodzona wujenka, przyjechawszy do Warszawy, poszła z Panem Arciszewskim, szwagrem jego, do X. Lachowskiego, i prosiła imieniem swojém, aby Pan Nowodworski na weselu w Szczytnie mógł być, gdyż opiekunem był. Na której prośbę nic nie uczynił. Przyjął potem Pan Nowodworski Wojciecha Nowikampiana, kapelana, aby sam przenajświętszą ofiarę miał, któryto kapłan wyznał, że X. Valentinus Tarlovius chodził do X. Tyszki, dziękując od societate za Procę, gdyż ją zakonnik jego pisał i societatem bronił. Tenże Novicampianus wyznał, że religiosus clericus societatis Cislak, z drugim Socyuszem do Plebana Panny Maryi w Warszawie chodził i żebrał, aby mu pleban pozwolił kazywać na święta Panny Maryi. Lecz nie pozwolił, mówiąc: Niech z nim trzyma kto chce, ja nie. Wysiedział potem Nowodworski dwanaście niedziel wieżę niewinnie, do której Augustyani, Dominikani, Benedyktyni, Kanonicy warszawscy i krakowscy, drudzy przychodząc, wojewodowie, kasztelanowie, starostowie, wielkiej sprawiedliwości Societatis, a snadź męstwu niewinnie wsadzonego do wieże dziwowali się.«

W Izbie poselskiéj rzecz.

»Trudno milczeć gdy boli, trudno nie wołać w złéj toni, nie może milczeć, musi raczéj wołać Nowodworskiego w złéj toni i niesłychana przedtem w Polsce sprawa, która WM. spólnemi radami wydźwigniona być mogła. Gdyż *commune malum communibus remediis extingui debet.* Jeżeli bowiem Nowodworskiego,

pobierać zaczęto, z własnéj zastępował kieszeni. Jak tylko układ między fundatorem a uniwersytetem został uczyniony, wszystko starannie, mądrze i skutecznie obmyślać począł. Naradziwszy się z ludźmi godnymi i uczonymi, uczynił na wszystkie trzy klassy rozkład nauk i wszelakich ćwiczeń, który téż na wielkim arkuszu wydrukowany, nietylko po drzwiach kościelnych poprzybijać kazał, ale i do okolicznych i dalszych mieszkańców porozsyłał, tym sposobem młódź kwoli jéj pożytkowi gromadząc. W tym rozkładzie i planie, którego, podobnie jak i późniejszych, lubo co rok drukowanych tak zwanych ordynacyi nauk

---

jednego ślachcica, zakon Societatis w téj mierze zapalczywy i nieporządny, natenczas sąd jego do wieże potrącić na 12 niedziel śmiał, toćby i drugich bezprawnie wrażać i do więzienia porzucać (gdyby J. K. Mości senat i to koło poselskie nie zabieżało takiemu cudzoziemskiemu wsądzenia postępkowi). *Si quidem uno dato absurdo, multa sequi certum est.* Dla tego konstytucyą jako najsłuszniejszą na tym sejmie uczynić, abo publica comitiorum authoritate kassować dekret ten nieporządny.

Przed sądem rzecz.

»Jestem z łaski Pańskiéj Nobilis Polonus, a tego beneficium juris nie mam mieć, które więc mieszczan zwykło potykać, że im praktyka przydawają. Abowiem Societas zabraniając jurystom, aby nie bronili sprawy mojéj, ślacheckiej wolności uszczerbić usiłuje. Proszę tedy, niech mi Pan Ślepowroński, abym talpa nie był w sprawie, abo Pan Lachowicz przydany będzie, żeby strachów na Lachów nie było.«

W wieży rzecz.

»Wsadzony do wieży grodzkiéj warszawskiéj a Societate J. Nowodworski, nie akademik krakowski, który wolen, a nie wsadzony, tamten boleje na wieżę; ale akademik nie ma boleć, ma sie raczéj weselić, że dla dostojeństwa matki swéj krakowskiéj akademii wychowania zacnéj Jagiełło SS. Matki pobożnéj Catholickiéj wieżę odniósł. Oby jeszcze studenci Societatis Jesu wolni byli tą wieżą.«

To więzień rzekł 2. Maji w dzień św. Zygmunta, gdy do niego Mikołaj Pierzchała, pisarz marszałkowski i Wojciech Jaroszewski, generał koron., i Dominikani, Bernardyni, Augustyanie, kanonicy, wojewodowie, starostowie i różna szlachta warszawska ugęszczała do niego i Societatem żałowała.«

prywatnych, oprócz jednéj z r. 1774. nigdzie mi się widzieć nie zdarzyło, lubo je aż do reformy ogłaszano, były według podania Smieszkowicza, opisane porządnie i dostatecznie wszystkich klass godziny i nauki, ćwiczenia ranne, poobiednie, powszednie, przedświętne zabawy, deklamacye i okazowania się pewne w postępku prowizorowi; zgoła wszystko, co należy do osobliwego, a mądrze sprawionego sporządzenia, tam było postanowione. Po tém przygotowaniu prowizor, łącznie z professorami kollegium wielkiego, zajął się wyborem trzech mistrzów, zdatnością i gorliwością celujących, jako to: Wawrzyńca Smieszkowicza do dyalektyki, teraz jeszcze z retoryką połączonéj, Jakóba Witelliusza do poetyki i Bartłomieja Januszowicza do grammatyki.«

»Gdy już nauczyciele byli przeznaczeni, przystąpiono do examinowania przybywającéj młodzieży i do dzielenia jéj na klassy, według okazanego w naukach postępku. I dla tego przed 21. Maja t. r., tak mający w szkołach uczyć, jako téż i inni uproszeni mistrzowie, w obecności prowizora dostatecznie w postępek onéj młodzi wglądali, po kilku do izby puszczając, a tu z tego i owego, czego się kto uczył, pilnie pytając i widząc każdego postępek, do szkoły go jemu należącéj wpisywali. Po tak odprawionym examinie i po wysłuchaniu potém w dniu 21. Maja mszy św. o Duchu św., którą w kościele św. Anny sam prowizor odprawił, licznie zebrana młodzież do właściwych sobie klass wprowadzona została. Zaraz przy rozpoczęciu nowego kursu, do dyalektyki 129, do poetyki 59, a do grammatyki 250, w ogóle 415 uczniów uczęszczało. Czynny prowizor na pierwszéj lekcyi każdego mistrza był obecnym, a odchodząc, tak nauczycieli jak i uczniów do pilności, usilności i należytego pełnienia swych obowiązków roztropnie i gorąco zachęcał, co téż i późniéj, często klassy zwiedzając, czynić nie omieszkał.«

»Z tego, cośmy dotąd o otworzeniu szkół przez Janidłę mówili, zdawałoby się, jakoby dawniejsze całkiém były ustały; a przecież tak z wyżéj wspomnianéj narady Jani-

dły z radą rektorską, jak i z zatwierdzenia w roku 1615. nowéj ordynacyi przez biskupa Tylickiego, oraz z zaskarzeń w d. 17. Sierpnia 1616. r. wniesionych na mistrzów: Grzybowskiego, nauczyciela poetyki, Wysockiego Szymona z Żarek, tudzież Mościckiego, które w aktach rektorskich czytamy, wyraźnie pokazuje się, że te szkoły ciągle, lubo w nie najlepszym utrzymywały się stanie. Dwaj ostatni roku 1615. dnia 21. Czerwca oskarzeni przed sądem rektorskim, iż się prywatną edukacyą zajmują, tłumacząc się, oświadczyli, że szkoły dla opieszałości uczących coraz bardziéj upadają i ostać się nie mogą; że zatém nie chcąc, żeby ich dozorowi powierzeni uczniowie czas marnowali i bez postępu w naukach do domu wracali, do udzielania im nauk prywatnie zmuszeni zostali; że kiedy od czasu do czasu wielu, z krzywdą uniwersytetu, uczniów do Jezuitów odsyła, zaradzając złemu, dla tego prywatnie uczą, żeby i reszty z czasem nie odwiedziono. Mimo to rektor, zważywszy jak wielki szkoły prywatne miały ztąd uszczerbek, iż niektórzy u siebie uczyli, zalecił rzeczonym mistrzom, żeby w godzinach szkólnych lekcyi prywatnych nie dawali; ale, jeżeli chcą uczyć, żeby pod karą dziesięciu grzywien, tylko w chwilach wolnych od szkoły uczniów sposobili.«

»Tak urządzone szkoły przy usilnéj pracy nauczycieli i gorliwości czynnych prowizorów, coraz bardziéj wzrastały. Już w roku 1619. w kursie zimowym do grammatyki 300, do poetyki 126, do dyalektyki wraz z retoryką 86, ogółem 512 uczniów posunięto. Ciągle zwiększająca się liczba garnącéj się do nauk młodzieży, spowodowała prowizora, że już w tym roku nauczycielowi grammatyki przydał pomocnika.«

»Grasujące powietrze w roku 1624. przerwało bieg nauk od miesiąca Lipca aż do 13. Lutego roku następnego.«

»W roku 1626., za prowizorstwa Adama Opatowiusza, szkoła ta już 732 uczniów liczyła. Klassy tak dalece były przepełnione, że w dyalektyce z retoryką złączonéj, już miejsca nie było. Dla tego téż w tym roku otwo-

rzono klassę początkową, w któréj 130 uczniów umieszczono. W roku następnym, t. j. 1627., w grammatyce już dwóch professorów nauczało. A kiedy w roku 1635., za prowizorstwa Jakóba Witeliusza, zaraz po wakacyach retorykę od dyalektyki odłączono, szkoła ta odtąd, po zniesieniu początkowéj, cztery klassy liczyła, to jest: grammatykę, poetykę, retorykę i dyalektykę. W grammatyce przez niejaki czas po dwóch nauczycieli młodzież sposobiło.«

»W szczupłym obwodzie i w źle obraném miejscu zawarta szkoła, z trudnością mieściła w sobie ciągle zwiększającą się liczbę uczniów, których jéj wziętość z dalekich stron zwabiała. Ale uniwersytet, w czasie, kiedy wielu możnych i biskupów po całéj Polsce dla Jezuitów okazałe gmachy wznosiło, ledwie własne potrzeby pokryć mogący szczupłemi dochodami, któremi go łaska króla Władysława Jagiełły, hojność kilku biskupów krakowskich i życzliwość duchowieństwa świeckiego, a najwięcéj przychylność i wdzięczność własnych jego członków obdarzyła, boć samych fundacyi professorskich akademia 1,225,521 złotych polskich przed rozbiorem kraju liczyła, uniwersytet, mówię, mimo najszczerszéj chęci, nie mógł przy swém ubóstwie téj niedogodności usunąć, bo nie było za co nowy gmach wystawić. Kto wie, jak długo w tak opłakanym stanie zostawałyby nowe szkoły, gdyby Opatrzność, która w najsmutniejszych kraju kolejach krakowskie naukowe zakłady swą wszechmocną opieką zasłaniała i dotąd zasłania, nie była zesłała męża, co poświęciwszy majątek na wzniesienie tego tak wspaniałego dla muz ojczystych przybytku, zostawił w nim niepożyty pomnik swéj dla uniwersytetu wdzięczności, i oraz szacunku dla nauk, które go wzniosły. Tym mężem był Gabryel Prewancy, uczeń niegdyś akademii krakowskiéj, nauczyciel synów Zygmunta III., wyniesiony w r. 1609. do stanu ślacheckiego i od imienia ucznia swego Władysława IV. Władysławskim nazwany.«

»Władysławski widząc, iż w niedogodném miejscu, bo w ostatniém i niezdrowém zakąciu miasta, a do tego przy

samym ścieku jego nieczystości, po za bursą filozofów, budowla szkólna nie dość obszerności potrzebnéj mająca była położona, na którą, jak mówi Marek Sobieski, nietylko wejrzeć przykro było, ale nawet otaczające ją wyziewy i nieczystość, do czego się nie mało w tym samym domu mieszkający przyczyniali, w przechodzących cklіwość wzbudzały, najbardziéj nad tém przemyśliwał, żeby te szkoły jak najprędzéj gdzieindziéj przenieść było można. Uczyniwszy zatém w r. 1630. uniwersytetowi ofiarę 30000 złotych polskich (dzisiejszych 87804) w testamencie w Chełmży dniem przed śmiercią w roku 1631. napisanym, usilnie o to upraszał króla, którego wykonawcą ostatniéj swéj woli mieć pragnął, żeby zamierzoną przezeń fundacyą w akademii krakowskiéj do skutku przywiedziono, według życzenia, które Chawłosowi, kanonikowi warszawskiemu, tudzież prowincyałowi franciszkańskiemu był objawił. Nieprzestając na dawniejszym darze, wspaniały dobroczyńca polecił w testamencie, żeby w razie potrzeby i coś więcéj do téj summy przydano. Ale śmierć króla Zygmunta III., który w rok po Władysławskim zstąpił do grobu, opóźniła spełnienie życzeń fundatora. Aczkolwiek ks. Jan Raciborski, dziekan warszawski, wykonawca jego ostatniéj woli, już w roku 1632. przysłał był uniwersytetowi według jego myśli uczyniony podział funduszów, zatwierdzenie atoli testamentu przez króla Władysława IV. dopiero w r. 1633. dnia 6. Maja nastąpiło. W tém pozwoleniu król oświadczywszy, iż sprawiedliwość i wdzięczność nakazuje mu, żeby się stało zadosyć woli tego, którego gdy żył, z powodu jego wielkiej o swe ukształcenie troskliwości, jakby drugiego ojca wdzięcznem sercem miłował, fundacyą dla uniwersytetu z pozostałéj puścizny w myśl spadkodawcy o 20000 złt. pol. pomnożył, a tak całe to Władysławskiego wyposażenie 50000 ówczesnych złotych, a teraźniejszych 146,341 złt. 13 gr. wynosiło.« [1])

[1]) Vladislaus quartus Dei gratia Poloniae et Sveciae Rex, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniaeque etc. electus magnus Dux Moschoviae.

Universis et singulis quorum interest ad perpetuam deducimus

»Z podziału funduszu przez Raciborskiego uczynionego, procent 744 ówczesnych złotych polskich na powiększenie

memoriam. Illustria merita, et tantorum annorum experimento abunde nobis probata fides, industria et eruditio, Venerabilis Gabrielis Władislawski, S. Th. Doctoris, Praepositi Varsaviensis, Scholastici Lancicensis, Plocensis, Culmensis, Canonici, divi Sigismundi III. Poloniae et Sveciae regis, parentis nostri desideratissimi, Secretarii, nostri vero ac Serenissimorum Casimiri, Joannis Alberti, Caroli, Alexandri fratrum nostrorum charissimorum in aetate teneriori moderatoris, ac in re literaria fidissimi ac solertissimi institutoris, aequitatis et gratitudinis nexus, id a nobis exposcunt, ut quemadmodum in humanis agentem, pro exhibiti singularis officii merito, parentis alterius loco, omni grati animi testificatione coluimus, ita et nuper defuncto, justa veluti parentationis continua et debita sui recordatione exsolvamus, supremaeque ipsius voluntatis tabulis ac praescriptis ibidem dispositionibus et ordinationibus regia et executoriali, morte Serenissimi Parentis nostri, ad nos devoluta potestate et authoritate, plene integre ac fideliter exsequendis, assistamus. Enimvero cum floridam ac solidam aetatem a primis literarum tyrociniis Minervae consecrasset, celeberrima orbis Christiani gymnasia peragrasset, amplissimum ingenii omnifariaeque eruditionis ac eminentium virtutum exindeque honoris et dignitatis fortunarumque patrimonium peperisset, ad extremum vero tributum et censum equestrem suapte inprimis virtute, Regia ac nostra liberalitate, universae Reipublicae consensu, omniumque Ordinum Regni judicio et voluntate consecutus esset; illud potissimum, ingenuae et generosae mentis instinctu, animo agitabat, quanam ratione tot et tanta in se collata et collecta ornamenta, Deo imprimis, supremo internorum et externorum bonorum largitori, ecclesiae sacrosanctae, nobis, reipublicae, reique literariae, a quibus nimirum ea omnia in se profecta et aucta libenter recognoscebat, singulari gratitudinis argumento refunderet. Proinde Academiam Cracoviensem Serenissimi olim Vladislai Jagellonis, antecessoris et atavi nostri pientissimi immortali memoria dignissima liberalitate deductam, fundatam, et propagatam literariam coloniam, tandem vero injuria temporum in redituum ac censuum rationibus magnopere diminutam, utpote publicum regni Poloniae ejusque provinciarum, optimarum artium, disciplinarum ceterarumque virtutum domicilium, suorum vero ornamentorum ac fortunaram secundum divinam ac regiam beneficentiam, primariam parentem, aptissimum sui propositi exercendi campum delegerat, eamque pro virili sua sublevare, adornare et ibidem infra scriptas pu-

pensyi nauczycielskich, na opał w szkołach, na odnowienie ich i t. d. został przeznaczony.«

---

blicas lecturas fundare, dotare, et ex suo quasi castrensi peculio universalem haeredem instituere proposuerat, de quo nobis certo constat. In quem effectum bona terrestria immobilia videlicet: oppidum totum Izbica, in palatinatu Brestensi Cujaviae consistentia, nec non villas Sokołowo, Długie, Skaszewo, sortes in Snieszewy et haereditatem desertam Nowa-wieś, ac molendinum Pasieka et Sokołowski, cum omnibus molendinis tam aquaticis, quam ventilibus, cum praediis, curiis, aedificiis, agris, pratis, campis, sylvis, borris, stagnis, fluviis, piscinis, colonis, emethonibus et hortulanis aliisque omnibus et singulis fructibus, proventibus, utilitatibus in contextu officiosae inscriptionis et resignationis eorundem bonorum in actis castrensibus Varsaviensibus Sabbato ante festum Aegidii: anno millesimo sexcentesimo trigesimo per Generosum Joannem Łowicki, Castellanum Landensem, dictorum bonorum haeredem latius circumscriptis, pro summa triginta millium florenorum polonicalium titulo perpetuo et haereditario, cum pacto tamen retrovendendi, dum adhuc in humanis esset, comparaverat, animo et intentione constitutas, atque tam in instrumento primarii contractus sive intercisae ratione arendae eorundem bonorum cum Generoso Castellano Landensi conscriptae et iisdem actis castrensibus Varsaviensibus roboratae, quam in ultimario testamento luculenter et dilucide expressa ac declarata eandem emptionem, inscriptionem et resignationem praedictorum bonorum ac summae pro ipsis expositae arendaeque provenientis ac totius et integri juris sibi servientis, de persona sua in personam Rectoris Academiae pro tempore existentis ac universae Academiae Cracoviensis cum obligatione infra scriptarum lecturarum publicarum cedendi, transferendi, transfundendi ac omni meliori et efficaciori modo resignando et eandem investiendo. Quoniam vero destinata ad optatum statum deducere satgentem propera mors praevenit, ideo eandem Academiam Cracoviensem non solum praedictorum bonorum pro summa supra dicta, titulo retrovenditionis comparatorum pensionisque sive arendae exinde provenientis, verum etiam universae mobilis substantiae suae peculiique relicti, demptis tamen praescriptis legatis, veluti universalem haeredem scripsit et supremae voluntatis testamento successorem instituit, eaque omnia Serenissimi Parentis Nostri ac consequenter Nostrae Regiae authoritati, ordinationi, dispositioni, absolutoque arbitrio, ordinanda, disponenda, perficienda, applicanda, stabilienda, debitae et reali executioni mandanda pro publica commoditate, studiosae juventutis am-

»Lubo już w r. 1634. pod dniem 27. Marca Ks. Chawłos wezwał był uniwersytet, żeby o przeniesieniu szkół

pliore profectu, ipsius Academiae atque adeo rei literariae ornamento pariter et incremento, sancte juxta ac religiose commendavit. Nos itaque suprema regia tuendarum et exsequendarum ultimarum voluntatum, earum vero cumprimis, quae ad publicum commodum collimant et reipublicae concernunt utilitatem, sed et speciali dicti testatoris et nostri institutoris fulti potestate et authoritate, praedictam inscriptionem officiosam jurisque haereditarii bonorum emptorum modo, quo supra, cessionem et resignationem praedicti oppidi Izbica et villarum ibidem specificatarum per haeredem eorundem bonorum, summaeque pro iisdem expositae in personam venerabilis olim Gabrielis Władysławski, Praepositi Varsaviensis, legitime factam, juxta expressam ipsius Testatoris ac Fundatoris mentem et intentionem, quam perspectam et exploratam habemus, in personam moderni Rectoris Academiae ac pro tempore existentis, universaeque Communitatis academicae plenarie et omni modo transferimus, transfundimus, applicamus et resignamus tam praedicta bona, quam pensionem ex arenda praedictorum bonorum mille octingentorum florenorum provenientem, pro infra scriptis publicis praelectionibus convertendam, videlicet: pro cursu philosophico quolibet anno inchoando et per biennium finiendo; pro historia universali, sive seorsim, sive conjunctim cum aliquo selectiore historico praelegenda; pro institutione sacerdotum sive casibus conscientiae, pro chronologia, geographia, militari architectura sive fortificatione, summarie tractandis; pro institutionibus juris civilis semestri expediendis; pro institutionibus canonici juris itidem semestri praelegendis; pro musica professione quod praxim et usum ecclesiasticum maxime tractanda; alias prout in instrumento ordinationis per Venerabilem Andream Chawłos, J. U. D., Posnaniensem, Varsaviensem Canonicum, praedicti Fundatoris eo in negotio mandatarium, anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo, die quinta mensis Septembris, Cracoviae in consessu Universitatis producto, ac ab utrinque recepto et acceptato, plenius descriptum et digestum est, sive postmodum pro conditione temporum aliarumve circumstantiarum pro judicio et arbitrio ipsorum Academicorum, tam in praesens, quam in futurum melius et utilius disponendum et ordinandum videbitur, Regia nostra authoritate et in subsidium executoriali potestate transfundimus, incorporamus, applicamus et adscribimus. Insuper vero et in supplementum ejus fundationis tam pro augendis, in quantum mille octingenti non suffecerint praedictorum lectorum stipendiis, quam pro

pomyślał, dla braku atoli dostatecznych funduszów, dopiero w r. 1636. około wzniesienia nowego gmachu myśleć zaczęto. Po wielokrotnych naradach uchwalono nakoniec dnia 2. Czerwca, żeby dwa domy naprzeciwko kościoła św. Anny leżące i do kollegium większego przytykające; tudzież graniczącą z niemi kamienicę, wraz ze stykającym się z nią browarem, odstąpić na wybudowanie nowych szkół, pod tym atoli warunkiem, żeby ciężary do tych posiadłości przywiązane prokurator uniwersytecki z funduszu władysławskiego w przyszłości opłacał.«

---

transferendis in locum commodiorem humanioribus classibus, de quibus itidem praedicti fundatoris per supra dictum mandatarium et ipsam Universitatem inita compositio plenius enarrat, juxta modum et conditiones ibidem praescriptas, ex relicto praedicti Testatoris peculio eidem Academiae summam principalem viginti millium florenorum polonicalium pro comparando annuo censu, vel in bonis fructificantibus collocandam, realiter et in effectu numerari mandavimus ita, ut tota et integra summa in eam fundationem et lecturarum praedictarum erectionem liberalitate praedicti testatoris collata *quinquaginta millium florenorum polonicalium* summam constituat, neque in alium unquam usum, nobis ac successoribus nostris inconsultis, quocunque tempore aut praetextu converti vel diminui valeat. Cupimus namque et omnino habere volumus, ne quidquam, vel nostra, vel dictae Universitatis ex parte, laudabili praedicti Fundatoris intentioni, dispositioni, ordinationi, decedat; et si quidpiam forte in praemissis defuerit, de benignitate et authoritate nostra regia motuque proprio supplemus, confirmamus, roboramus, ratificamus, nec non regiae nostrae successorumque nostrorum tuitioni, probationi, defensioni, subjicimus et reservamus, perpetuaeque et inviolabilis firmitatis robore adstringimus, ac in comitiis futuris, vel in quibus id commodius expediri poterit, apud Ordines Regni authoritatem nostram regiam interposituros nos pollicemur, ut publico omnium Statuum et Ordinum consensu tam utilis reipublicae et necessaria fundatio publica lege sanciatur et confirmetur. In cujus rei fidem praesentes manu nostra subscriptas sigillo Regni communiri mandavimus. Datum Varsaviae die VI mensis Maji, anno Domini MDCXXX tertio, regnorum nostrorum Poloniae et Sveciae primo anno. Vladislaus Rex (L. S. Regni) Paulus Kołudzki, Secretarius Regiae Majestatis.

»Skoro usunięto wszystkie przeszkody, a przeznaczony na budowę kapitał z dochodów fundacyi Władysławskiego zebrany, darem 1000 zł. pols. przez Jakóba Naymanowicza, prof. i kan. kat krak., tudzież przez króla Władysława ofiarowanemi z żup wielickich 2,500 złotemi pomnożonym został, już w roku 1638. zaczęto wznosić gmach szkólny, którego budowa, prowadzona pod nadzorem prokuratora uniwersyteckiego, Zygmunta Gregorowicza, ś. teol. prof. ś. Floryana kanonika, przez mularza Jana Laitnera z Kazimierza, szczęśliwie w r. 1643. ukończoną została.«

»Dnia 2. Czerwca 1643. roku poraz pierwszy zebrała się w gmachu tym młodzież szkólna i dostojni nauk miłośnicy i opiekunowie. Byłato wzniosła, w dziejach oświaty narodowéj wiekopomna chwila, kiedy w oratoryum akademickiem Krysztof Sapelius, med. doktor, kan. kat. krak. przy odgłosie katedralnéj muzyki odśpiewał mszą o Duchu świętym. Dwaj bracia biskupi Gembiccy, Piotr krakowski i Jędrzéj łucki, szczególniéj akademii życzliwi; wielu senatorów, mnóstwo obywatelów stanu rycerskiego, przełożeni wszystkich zgromadzeń zakonnych, doktorowie wydziałów i nakoniec niezliczona młodzież szkólna, wszyscy łącznie gorącém sercem składali dzięki Wszechmocnemu, iż tak użyteczne dla nauk dzieło szczęśliwie dokonaném zostało. Po nabożeństwie Marek Sobieski, wojewodzic ruski, starosta jaworowski, w dziękczynnéj mowie, do króla Władysława jakby obecnego obróconéj, wychwalał jego dla akademii życzliwość, tudzież opiekę dla nauk, któréj nowym dowodem był ten gmach staraniem jego wzniesiony, i o przywiązaniu królewskiém do swego niegdyś nauczyciela przez święte wypełnienie ostatniéj jego woli, najwymowniéj świadczący. Po Marku zabrał głos Jan, jego brat młodszy, i wymownemi słowy dziękował dostojnym gościom, że liczném zebraniem się uroczystość tę uświetnić raczyli.«

»Po południu nastąpiło przeprowadzenie klas. Tysiąc sto trzydzieści jeden uczniów téj szkoły, a między tymi mnóstwo synów najznakomitszych rodzin, wraz ze swymi

professorami i prowizorem Jakóbem Witteliuszem, w porządku klas, przed któremi niesiono obrazy ich patronów ze ścian dawnéj szkoły pozdejmowane, z gorejącemi świecami, śpiewając nabożne pienia, zmierzało wolnym krokiem do nowego nauk przybytku. Skoro na miejscu stanęli, każda klasa wyznaczoną sobie zajęła izbę.«

»Jak cały gmach tak i jego klasy miały przedtem nieco odmienną postać od téj, w jakiéj je teraz widzimy. A lubo niemasz w aktach śladu, w jakiby sposób w swym początku były wewnątrz urządzone, przecież z inwenta rzy późniejszych łatwo domyślić się tego można, bo szkoły nie tak często jak mięszkania prywatne przekształceniu ulegają. Z tego opisu pokazuje się, iż przednia część gmachu szkólnego na 4 mięszkania, dla tyluż professorów, tak była urządzoną, iż każde po dwie izby zawierało. Cztery klasy w tylnéj części gmachu tem się od dzisiejszych różniły, iż miały po cztery okna o czterech kwaterach z sześciograniastemi szybami. Z tych okien trzy na tyły gmachu, czwarte zaś na dziedziniec wychodziło. Po lewéj ręce patrzącego z dziedzińca na klasy, była na dole poetyka, w niéj na jednéj ścianie obraz Apollina na płótnie, na drugiéj tablica drewniana z alfabetem greckim: nad tą klasą, nad gankiem, mieściła się dialektyka, a w niéj pięć tablic, jakoto, dwie *inveniendi medii*, trzecia *Porphyrii*, czwarta *propositionum oppositarum*, a piąta *epacturum* wraz z trzema staremi obrazami na ścianach były poprzybijane. Po prawej na dole grammatyka miała na ścianach: tablicę z alfabetem do formowania liter, dwa obrazy Matki Boskiéj i trzeci Łukasza Piotrowskiego, autora grammatyki dla tych szkół napisanéj. Nad tą klasą na ganku była retoryka, a w niéj na ścianach dwie tablice *cum planisphaeriis* i dwa stare obrazy były zawieszone.«

»W klasach dolnych, to jest, w grammatyce i poetyce, z przyczyny, iż się w nich z trudnością po kilkuset uczniów mieścić mogło, prócz zwyczajnych ławek i teraz używanych, które tylko po obu stronach katedry i przy

ścianach były ustawione, na środku klasy wcale ich nie było. Dla oszczędzenia bowiem miejsca, na ciągnących się wdłuż klasy belkach, leżały w poprzed grube płatwy, a to tak gęsto, że uczniowie między niemi ledwie przeciśnąć się mogli. Te płatwy do siedzenia służące, nizko były położone, tak, żeby siedzący nieco skurczony łatwiéj na kolanach mógł pisać. Co za okropna męka dla młodzieży, która codziennie po ośm godzin tak siedzieć i pisać musiała! W przedziale prowadzącym do katedry stały wzdłuż klasy po jednéj i po drugiéj stronie wygodniejsze, ale tylko do siedzenia urządzone ławki. Te też dwie klasy na dwie części, co miesiąc o pierwszeństwo z sobą ubiegające się, były podzielone. Strona po prawéj ręce względem siedzącego w katedrze professora była celniejsza i tę łacińską (pars romana), po lewéj zaś będącą grecką (pars graeca) nazywano. W wygodnych ławkach przy katedrze, twarzami ku drzwiom klasy, siedzieli synowie dygnitarzy (magnifici); daléj przy ścianach synowie młodszéj braci czyli ślachty dziedzicznéj (generosi), twarzami do siebie z przeciwnych stron obróceni. Tylko też *magnifici* i *generosi* siedzieli w ławkach do pisania przysposobionych. W przedziale do katedry wiodącym dzieci drobnéj ślachty i możniejszych mieszczan (domini) zajmowali ławki w podobnym jak *generosi* kierunku. Na płatwach mieściła się ku professorowi obrócona wszystka inna młodzież, któréj przypadkowy brak dobrego, jak mówią, urodzenia sprawiedliwa Opatrzność zwykle hojnie wynagradza rzetelniejszemi zalety, to jest, zdolnością, pilnością, zamiłowaniem nauk, oraz zdobiącą człowieka pracowitością. Na końcach płatew siedzieli dekuryonowie. Z takiegoto sadowienia młodzieży wyniknął ów już w połowie 17go wieku w niższych klasach tutejszych szkół używany podział jéj na *classis patritiorum majorum romanorum; prima, secunda et tertia classis romanorum equitum* i znowu *senatus Graecorum major et minor.*«

»W tych też klasach niższych, to jest, w grammatyce i poetyce wznosiło się przy piecu podmurowanie marmu-

rem wyłożone, miejsce trwogi, płaczu i narzekania, gdzie co sobota łzy potokiem płynęły.«

»W dwóch wyższych klasach były wygodne ławki do pisania.«

»Wyszedłszy z którejkolwiek klasy, na prawéj ścianie dziedzińca, w miejscu, gdzie się dzielą schody na ganek prowadzące, widziałeś wielki obraz niepokalanego poczęcia N. Maryi Panny, na płótnie malowany z ramami drewnianemi malowanemi; na ganku zaś z przeciwnéj strony, to jest na ścianie od kollegium jagiellońskiego, wisiał wielki obraz przedstawiający Chrystusa na krzyżu, a nade drzwiami skarbca na ganku, między retoryką a dyalektyką położonego, znajdował się wielki obraz św. Anny. W dzisiejszym amfiteatrze było oratoryum. Wielką tę salę, do któréj dwoje drzwi prowadziło, oświetlało od ulicy sześć okien, każde o pięciu kwaterach szybami tafelkowemi w ołów oprawionemi; na dziedziniec zaś wychodziło pięć okien, trzy o sześciu a dwa o czterech kwaterach, z takiemiż jak powyższe szybami. Posadzka była z kamieni kwadratowych, a sufit z deszczek malowany. Między średniemi oknami przy ścianie od kościoła ś. Anny wznosił się wielki ołtarz snycerską robotą, w którym był obraz niepokalanego poczęcia N. Panny Maryi w srebrnéj sukience, z księżycem złocistym. Do tego obrazu była zasuwa dwoista drewniana, na któréj zwiastowanie było wymalowane. Na ścianie od kollegium jagiellońskiego był obraz ś. Kazimierza, jako patrona, a na przeciwnéj stronie ś. Katarzyny, jako patronki nauk i uczącéj się młodzi na murze wymalowane; a pod nimi urządzone mensy. Ławki dla professorów między drzwiami umieszczone, dwie kropielnice z czarnego marmuru przy drzwiach wmurowane, ośm spowiedlnic tu i owdzie stojących, trzy szafy na aparaty, a na środku oratoryum kilkanaście ławek do siedzenia dla uczniów: oto sprzęty i ozdoby, które się niegdyś tu znajdowały.«

»Uniwersytet pomny na to, iż tylko szczególniejszą króla Władysława opieką i jego przełożeniami w Rzymie

uczynionemi od upadku pod przemożnym Jezuitów wpływem w r. 1633. został ocalony, i że przez zamknięcie na zawsze szkół jezuickich w Krakowie utrzymał się przy swoich prawach, aby dać dowód niewygasłéj wdzięczności tak za dawniejsze względy, jak i za nowo okazaną łaskę królewską przez wzniesienie tejtu szkoły, na swojem zebraniu w roku 1644. uchwalił, żeby nad bramą kollegium Władysławsko-Nowodworskiego umieścić spiżowy króla Władysława posąg. W tym celu ugodzono znakomitego artystę Klemensa Molli, królewskiego rzeźbiarza, który za 200 talarów (2500 zł. pol.) dzieło to według umówionego wymiaru miał dokonać. Atoli ta chwalebna chęć spełzła na niczem, bo chociaż rzeczonemu artyście 100 talarów zaliczono; jednakże ten, nie wiadomo dla jakich przyczyn, nie tylko że swemu zobowiązaniu się zadosyć nie uczynił, ale też uniwersytet o utratę zadatku przyprawił.«

»Przez czas zajęcia Krakowa przez Szwedów, którzy tu od dnia 17. Września 1655. r. do dnia 30. Sierpnia 1657. bawili, nie tylko, że wszystkie kollegia i szkoły ustały, ale też niektóre domy akademickie znacznemu uległy zniszczeniu. Taki los spotkał i szkoły Władysławsko-Nowodworskie wraz z bursą Jeruzalem i filozofów. Major bowiem szwedzki Mehl, Gdańszczanin, obróciwszy klasy na stajnie i żołnierskie mięszkanie, całą budowlą tak dalece zniszczył, że Łukasz Piotrowski odnowieniem jéj zająć się musiał; a tak szkoły dopiero w roku 1659. rozpoczęto.«

»Jak przedtem w roku 1652. z przyczyny morowéj zarazy uczniów tego zakładu przed świątkami rozpuścić musiano, tak i w latach 1678. i 1679. dla wielkiego powietrza kilkakrotnie bieg nauk był przerywany, a w czasie konfederacyi barskiéj, to schronienie spokój miłujących nauk, za kwatery Rosyanom służyło.«

»Taki był rozkład szkoły Władysławsko-Nowodworskiéj, takie jéj wejrzenie aż do roku 1777. w którym przed mającą zaprowadzić się w niéj reformą i budowlę przerobiono w kształcie, w jakim ją dotąd widzimy. W tym

też czasie nade drzwiami prowadzącemi do tego gmachu umieszczono marmurowy płyt z następującym napisem: *Regnante Stanislao Augusto sapiente Gymnasium istud quod a Vladislao IV. Gabrielis Premancovii Vladislavscii Praeceptoris sui Ultimae voluntatis executore Anno* 1643. *fuit erectum cum nova docendi Methodus pro utraque natione suprema collegii institutionis publicae praefectorum decreto praescriberetur ejusdem Collegii jussu auctis pro classium numero aedibus veteribusque in meliorem formam reductis Anno aerae vulgaris* 1777. *restauratum.*«

Putanowicz w znajomym już czytelnikowi *Stanie studii* itd. tak szkołę tę, jéj urządzenie i fundusze opisuje:

»*Collegium Vladislaviano-Nowodworscianum.*«

»I. Kazimierz w. fundując akademią wyznaczył był oraz szkołę farną Panny Maryi, gdzieby uczono nauk wyzwolonych, które zazwyczaj zowiemy *scholas humanitatis*, jako uczy przywilej jego w r. 1364. *Magistro in artibus damus scholam B. V. M. et decem marcas redditus apponemus eidem.*«

»Za czasem dla szczupłości miejsca przeniesione były szkoły prywatne do kamienicy na ulicy gołębiéj, od akademii skupionéj, którą podziśdzień zowią stare *classes.* Ztamtąd nakoniec, gdy dość okazałe i wygodne kollegium exekutorowie testamentu Gabryela Premankowiusza Władysławskiego pozostałym po jego śmierci groszem na ulicy ś. Anny na przeciwko kościoła wystawili, tamże szkoły prywatne od fundatora Władysławskiego *classes vladislavianae* nazwane, są przeniesione r. 1643.

Struktura kollegium tego jest czworo-graniasta, we środku obszerny dziedziniec kwadratowym kamieniem położony, któren otacza kolumnada, na ciosowych słupach dzwigająca ganek. Od strony zachodowéj są cztery gmachy (sale) dwa dolne i dwa górne. W górnych dyalektyki i retoryki, w dolnych poetyki i grammatyki uczą; każda z tych szkoła objąć może około ośmiuset studentów, jakoż, że w rzeczy saméj obejmowały, metryka *classium*

opiewa. Górne szkoły dzieli skarbczyk służący do schowania apparatów i argenteryi, tudzież innych sprzętów *oratorii*, dolne przedziela wolne przejście na inne małe podwórze. Od wychodu na górném piętrze jest wspaniałe oratoryum *nobilissimae juventutis* pod tytułem Niepokalanego Poczęcia N. Maryi Panny konsekrowane i wielą *sodalitati Marianae* odpustami nadanemi uprzywilejowane. W niem codzienna msza dla studentów, po zakończonych szkołach przez kapellana czytana bywa. Tu studenci czynią spowiedzi miesięczne, miewane bywają publiczne oracye na różne uroczystości, i dwa razy w rok, podczas promocyi do wyższych klas *pro laudibus litterarum*, lub przez ślachetną młodź, lub *per artium baccalaureos*.

Pod oratoryum są cztery na dole rezydencye, w których zdawien professorowie classium mieszkiwali, lecz że nie masz ani funduszu na wspólny stół i wspólną kuchnią i usługę, teraz częścią po bursach, częścią po kamienicach, przy paniczach, których są *privati praeceptores* z musu mieścić się muszą.

Dialektyka i retoryka ma każda osobnego swego professora, lecz w poetyce i grammatyce uczy po dwóch professorów na przemiany, tak w ranne jako i odwieczorne godziny sobie wyznaczone. Te szkoły nie wszystkie zarównie trwają: dialektyka i retoryka zrana zaczynają się o osméj, trwają do wpół do dziewiątéj; po południu zaczynają się o trzeciéj, trwają do piątéj godziny. Poetyka zaczyna się o siódméj, grammatyka o szóstéj na lato, wpół do siódméj na zimę, trwają do wpół dziesiątéj. Zatém wszyscy słuchają mszy św. w oratoryum. Po południu poetyka zaczyna się o drugiéj; grammatyka o pierwszéj, wszystkie kończą się szkoły o piątéj godzinie.

Czegoby zaś w każdéj z osobna klasie uczono i uczyć należało się, corocznie *privatorum studiorum innovatio* przez prowizora szkół *de inito cum professoribus collegii majoris consilio* bywa układana, któréj przepisu trzymać się powinni professorowie.«

II. Fundacye na tych sześciu professorów są następujące.

1) Roku 1615. Piotr Tylicki, biskup krakowski, zważając, iż szkoły prywatne żadnych dotąd dochodów nie miały, a chcąc się raz na zawsze uwolnić od ciężaru płacenia akademii *pro studiorum incremento* stu czerwonych złotych według uchwały synodów prowincyalnych, część wsi Biała zwanéj do dóbr kościoła swego należącéj za pozwoleniem kapituły oddał akademii wiecznemi czasy dla rządzców szkół prywatnych. Z któréj prowentów odtrąciwszy na reparacyą klas i utrzymanie dóbr, tudzież za staranie akademii według rozporządzenia zrobionego przez akademią, a potwierdzonego przez wspomnionego Piotra Tylickiego, biskupa, podług różności urodzajnych lub nieurodzajnych lat, pokoju lub wojny, wypłaca prokurator professorom, gdy co od reparacyi, utrzymania i opłacania podatków zbędzie. 2) Roku 1617. Bartłomiéj Nowodworski, kawaler maltański, dysponował na professorów *classium* złotych polskich 3000, od których czynsz oryginalny (pierwiastkowy) złotych 210, ten przez połowę i to kłótliwie płaconym bywa w złotych polskich 105. Lecz teraz od lat wielu zatrzymany. 3) Roku 1630. M. Gabryel Premancovius Władysławski z summy całéj kapitału 50,000 złotych, na różne fundacye dysponowanéj, wyznaczył professorom klas rocznego czynszu złotych polskich 100, teraz przez połowę, złotych 50. 4) Roku 1639. Andrzéj Tarło, kanonik katedralny krakowski, legował między innemi summami złotych 5,000 i pod protekcyą Prześwietnéj kapituły krakowskiéj oddał; pensyi zdawien płacono 200 złotych, lecz że dobra Grabie i Połonka (te dobra teraz — 1774. r. za kordonem) nadto długami przeładowane były, od r. 1729. professorom złotych polskich 50 tylko płacono. 5) Roku 1692. Jan Łączkowski, kanonik kollegiaty ś. Michała w zamku krakowskim lokował na synagodze wodzisławskiéj złotych polskich 4,000, od których czynszu rocznego złotych polskich 180 idzie na professorów. 6) Roku 1699. M. Jan Toński, doktor filozofii i medycyny, lokował na dobrach Sierakowie złotych polskich 6,000, od których czynszu

rocznego powinno dochodzić złotych 360. 7) Roku 1728. M. Mathias Federowicz dał na dobra Potok złotych polskich 1000, od których przychodzi czyńszu rocznego złotych 50. I to są wszystkie dochody dla sześciu professorów w klasach codziennie po kilka godzin pracujących.

III. Mają te szkoły swego prowizora, czyli *studiorum praefectum*, którego akademia z pośród teologów lub prawników obiera. Powinność jego jest: corocznie *studia ordinare*, zdolnych do uczenia professorów dobierać, mieć oko na ich pilność lub niedbalstwo, onychże do wyższych szkół uczenia posuwać lub według potrzeby odmieniać. Szkoły dwa razy w tydzień odwiedzać, promocye studentów dwa razy w rok, około świąt św. Wojciecha i św. Jana Kantego składać, mszy uroczyste w oratoryum celebrować, niektóre czyńsze windykować i z nich rachunek przed rektorem i czterema dziekanami co rok oddawać. Za te prace zebrawszy w jedno różne odrobiny, powinienby mieć na rok, gdyby punktualnie czynsze dochodziły, złotych polskich 135.

IV. Teraz (1775. r.) szkoły mają swego kapelana, któren codziennie powinien dla studentów mszą ś. czytać i słuchać ich co miesiąc spowiedzi, kommunią ś. rozdawać, dozór mieć nad srebrem i sprzętami oratoryum. Za tę pracę z różnych także odrobin bierze na rok złotych 200. Miał do tego kilkanaście zagonów pomiędzy murami miasta Kazimierza, gdzie niegdyś był ogród i domek, z którego mu płacono złotych 15, lecz teraz za kordonem. Miał także czyńsz od 1000 złotych na domostwie na Kleparzu, lecz to w perzynę poszło.

Jest także odzwierny *Classium*, lub kleryk lub świecki student, któren na rok bierze złotych 20 i niejaką od paniczów gratyfikacyą sposobem kolendy, lecz ten przypadkowy dochód za zdrobnieniem szkół mało co czyni.«

XVII. Kolonia akademicka w Krasnymstawie.

W Krasnymstawie nad Wieprzem, stolicy biskupów chełmnskich przez dość długi przeciąg czasu, była kolonia akademii krakowskiéj. Kolonia ta kwitnęła w 16tym wieku pod rządami szczególniej Wojciecha Ostrowskiego, i tu sławny Jan Zamojski, oddany na nauki od ojca, tak dalece w nich postąpił, iż wprost z szkoły krasnostawskiéj na wyższe nauki udał się do Paryża[1]). Jak długo szkoła ta istnęła, nie wiadomo mi. Opiekował się nią szczególniéj Jakób Uchański, biskup chełmnski, zmarły arcybiskupem gnieźnieńskim. Między innemi dobrodziejstwami jego téj szkole wyświadczonemi i to policzyć należy, że na mięszkania dla uczniów uczęszczających do niéj, nabył dwa domy i uzyskał od Zygmunta Augusta uwolnienie tych domów od wszelkich ciężarów miejskich i rządowych[2]). Szkoła ta znajdowała się przy katedrze.

XVIII. Kolonia akademicka w Kurzelowie, województwie sieradzkiem.

Sałszewicz w swojem *Compendium geograficznem*, wydanem w r. 1746., wymieniając kolonie akademickie, wspomina także o kurzelowskiéj. Nie wspomina o niéj

[1]) »Quamprimum enim attigit hanc aetatem (Jan Zamojski), in qua pueriles animi primis literarum incunabulis informari solent, misit eum discendi causa Crasnostavum, oppidum quondam celebre, sed maxime eo nomine, quod illud hominem eruditum Albertum Ostrowski, tunc ludi literarii praefecum haberet: quo primae literaturae puerilis praeceptore usus, cum celeriter aequales ingenii gloria superasset, facile disciplinae illius rivulis exhaustis, ad fontes ipsos ingeniorum se contulit.« Adam Bursiusz w dziełku: *Oratio funebris in anniversario depositionis Illustrissimi Joannis Zamoscii Regni Poloniae supremi Cancellarii et exercituum ducis generalis etc. Ab Adamo Bursio, Academiae Samosciensis Professore, habita Junii V. A. D.* 1606. *Samosci Martinus Lenscius Typograph. Acad. excudebat. Anno Domini M. DC. VI.*

[2]) Piechowski: *Cornucopiae Infulae chelmensis.*

już Janocki w r. 1756. Kto tę kolonią akademicką założył i kiedy, nie wiadomo mi. Może założycielem jéj był uczony akademik Brosciusz, rodem z tego miasteczka, a może też była ona tylko zwyczajną szkołą elementarną przy kollegiacie kurzelowskiéj, do któréj na nauczycieli brano akademików krakowskich. Szkołą wyższego nieco rzędu nie była nigdy. Miała ona następujące uposażenie. W r. 1521. wdowa Grabowska zapisała na nią dziesięcinę snopową ze wsi Zakrzewa, a w r. 1654. Marcin Piegłoński legował na ten sam cel 9,000 złotych na dobrach Czuszów i Czuszowek.

XIX. Kolonia akademicka w Lwowie.

Szkoła późniéj zwana katedralną a zarazem i miejską w Lwowie, założoną była zapewne zaraz przy nadaniu temu miastu prawa magdeburskiego, przez Kazimierza wielkiego, lub też w przeciągu kilku lat następnych. Pewniejsze atoli o niéj wiadomości mamy dopiero od roku 1400. W tym czasie zachodził o nię spór pomiędzy plebanem miejscowym, Janem a magistratem, który Władysław Jagiełło w ten sposób rostrzygnął, że nakazał miastu szkołę wybudować i *zreformować*, (co dowodzi, że już przed rokiem 1400. być musiała), wybrać zdatnego nauczyciela i przedstawić go plebanowi. [1])

[1]) Nos Vladislaus Dei gratia rex Poloniae etc. jurgiorum et displicentiarum materias inter cives nostros et Joannem Plebanum Lemburgensem motas per salubrem compositionem dirimere et controversias ipsorum amputare cupientes etc. praelatorum et baronum persuasione inducti decernimus, ut ipsi cives scholas construant, aedificent et *reforment*, rectoremque scholarum eligent valentem et plebano praesentent. Datum in Lemburga Anno Domini 1400. Praesentibus Venerandis in Christo patribus DD. Jacobo, Dei gratia Archiepiscopo halicensi, Petro Cracoviensi, Mathia Premisliensi, Episcopis, strenuis Joanne de Tarnow palatino sandomiriensi, Clemente in Moskorzów Aulae nostrae vice-cancellario, multisque aliis nostris fidelibus. Per manus Reverendi in Christo Patris D. Nicolai de Kurow, Episcopi Vladislaviensis.

Szkoła ta bądźto zniszczoną została pażarem, bądź też innym jakim przypadkiem, upaść musiała wkrótce potem, albowiem w r. 1441. znowu mięszkańcy Lwowa zanieśli prożbę do Władysława Warneńczyka, aby im pozwolił założyć nową szkołę przy kościele ś. Ducha[1]). Władysław Warneńczyk przychylając się do téj prożby, wydał przywilej, upoważniając nim miasto do założenia takiéj szkoły, i obsadzania nauczycieli. Przywilejem tym przeznacza Władysław szkołę lwowską nie tylko dla synów mieszczan, ale nawet dla okolicznych mieszkańców stanu ślacheckiego i nieślacheckiego. Staje się ona zatém od téj chwili szkołą publiczną. Przywiléj króla dla większéj wagi

[1]) Nos Vladislaus Dei gratia Hungariae, Poloniae etc. Rex. Cum petitio pro parte famosorum et fidelium nostrorum consulum, civium et communitatis, nostrae civitatis leopoliensis Majestati nostrae porrecta continebat, ut eis domum seu scholam pro pueris doctrina imbuendis circa ecclesiam S. Spiritus erigendi et denuo construendi facultatem concedere dignaremur, in qua scholarum magistrum valentem possent statuere, convenire et deputare. Nos itaque quia justa sunt visi postulare, imo ex hoc et divinus cultus augetur et honor civitatis nostrae ac commoditas succrescit, praefatis consulibus, civibus et communitati leopoliensi de maturo nostro consilio, hujusmodi scholam ibidem circa ecclesiam S. Spiritus erigendi, construendi et aedificandi perpetuo duraturam, omnimodam facultatem dedimus, concessimus, uti tenore praesentium damus, concedimus et largimur, ita quod ad eandem scholam ipsi consules soli qui pro tempore fuerint, et non alter aliquis, scholarum magistrum deputare, statuere et convenire poterint et valebunt, et ipsorum filii, nobiliumque terrigenarum ac ignobilium ad eandem libere poterint frequentare temporibus perpetuis. Quam scholam constructam ipsi consules reformabunt, regent et tuebuntur temporibus perpetuis, tanquam ejusdem scholae veri fundatores et rectores primitivi. Actum Budae, feria quinta in Crastino festi divisionis Apostolorum, Anno Domini 1444.

Praesentibus Magnificis Veneralibus et generosis Laurentio de Hedewara Regni Hungariae Palatino, Nicolao Lasocki Cracoviensi decano, Luca de Gorka Palatino, Joanne Gruszczyński canonico, posnaniensibus, Petro de Szamotuły et aliis. Datum per Manus Venerabilis Johannis Rey S. Michaelis in arce cracoviensi praepositi, protunc nostri sigilligeri, nobis sincere dilecti.

potwierdził legat papieski Julian, ten sam, który młodego monarchę do zerwania zaprzysiężonego rozejmu z Turkami nakłonił. W dwa lata później wyrobił sobie magistrat lwowski potwierdzenie téj szkoły u samego papieża, natenczas Eugieniusza IV. *de data Romae* 1446. dnia 11. Października. Gdy Jan z Rzeszowa, arcybiskup, z Halicza stolicę arcybiskupią do Lwowa przeniósł, magistrat wybudował nowy gmach szkólny w pobliżu cmentarza kościoła katedralnego, i tam szkołę swoję od św. Ducha przeniósł. Musiało to nastąpić zapewne w skutek jakiegoś układu pomiędzy arcybiskupem a magistratem, na mocy którego szkoła ta miejska stawała się oraz katedralną. Domysł ten zdaje się potwierdzać ugoda magistratu z kapitułą w r. 1514. zawarta, na mocy któréj każdoczesny rektor szkoły, był tym samym kanonikiem katedralnym lwowskim.[1]) Ugodę tę potwierdził r. 1592. Zygmunt III.[2])

[1]) Insuper, ut majori praerogativa rector Scholae gaudeat, inhaerendo privilegio Ecclesiae praefatae leopoliensis a Serenissimo olim rege Casimiro tertio nato Jagiellonis Reverendissimo Patri Domino Gregorio (Grzegorz z Sanoka), olim archiepiscopo leopoliensi concesso, erit perpetuis temporibus rector scholae pro tempore existens, primus exspectans unius canonicatus in dicta ecclesia leopoliensi, quem possidet pronunc Magister Bernardus Kołaczek cognominatus, non obstante statuto Ecclesiae et capituli atque regni de plebeis, ad ecclesias cathedrales non admittendis, condito etc.«

[2]) Sigismundus III. Dei gratia rex Poloniae Magnus Dux Lithuaniae nec non regni Sueciae proximus haeres et futurus rex. Significamus etc. Quia nos inhaerendo concordiae seu transactioni Venerabilis Capituli Ecclesiae Metropolitanae leopoliensis, cum Nobilibus Proconsule, Consulibus civitatis ejusdem de praesentando ad eandem ecclesiam canonico ex sacra theologia, utroque jure sive ad gradum doctoratus, vel etiam Magisterii promoto, ut non alteri praeter eum, quem iidem consules ab antiquo usu vigore praedictorum compactorum rectoribus nempe scholae post cessum sive decessum conferre solebant, initorum etc. Nos transactionem hujusmodi ab utrinque modo praemisso factam ratam habentes, hoc idem jus patronatus, quod Nobis ex vi Superioritatis Regiae competit, in eosdem procunsulem et consules Civitatis Nostrae Leopoliensis ad propagationem Divinae gloriae, transfundendum et transferen-

Kiedy szkoła ta stała się kolonią akademii krakowskiéj, to jest, kiedy ostatnia zaczęła do niéj nauczycieli swoich posyłać, nie mógłem nigdzie wyśledzić. Zdaje się atoli, że to musiało nastąpić już w pierwszéj połowie 15. wieku. Wreszcie była to zapewne szkoła o jednym, a najwięcéj o dwóch nauczycielach, jak się to domyślać można z ugody, którą w r. 1608. kapituła i magistrat lwowski z Piotrem Fabrycyuszem, prowincyałem jezuickim zawarł. Na mocy téj ugody Jezuici przyrzekli nie uczyć w świeżo otworzonych szkołach swoich lwowskich *ortografii i etymologii i uczniów do tych tylko części grammatyki zdatnych odsyłać do szkoły katedralnéj.* Zastrzeżenie zapewne zbyteczne, gdyby w szkole katedralnéj więcéj niż początków grammatyki uczono.[1])

---

dum esse duximus, uti perpetuo et irrevocabili jure transfundimus et transferimus, ita, ut quotiescunque praedicti canonicatus vacatio occurerit, praenominatis Proconsuli et consulibus nunc et pro tempore futuris, praesentandi talis personae ut super descriptum, vigore collati a Nobis juris integra ac perpetua facultas esse debeat. Quapropter vobis Reverendo in Christo Patri Domino Joanni Solikowski Archiepiscopo leopoliensi hanc Nostram juris patronatus ad praesentandum in Canonicatum Ecclesiae praefatae transfusionem intimamus, denuntiamus et ad notitiam deducimus, quatenus dum praefati Spectabiles Proconsul et Consules Civitatis Nostrae leopoliensis cum vacatio praedicti canonicatus occurrerit, personam supra designatam, ac de unanimi eorum consensu electam Paternitati Vestrae praesentaverint; illum ad eundem canonicatum instituat et investiat. In cujus rei fidem praesentes, manu Nostra subscripsimus et sigillo Regni Nostri consignari mandavimus. Datum Varsaviae. Die 18. Mensis Octobris A. Domini 1592. Sigismundus Rex.

[1]) Mocniejszym dowodem jeszcze, że w 16. i 17. wieku szkoła lwowska miejska niczém więcéj, tylko może nieco wyższą szkółką elementarną była, jest następująca okoliczność. Ksiądz Jan Krowicki, dziekan katedralny w Lwowie, zrobił w roku 1507. taką fundacyą: By co tydzień *nauczycielowi szkoły* miejskiéj, wszystkim uczniom téjże szkoły w Poniedziałek, lub téż, gdy święto w Poniedziałek przypadnie, w dzień następujący bezpłatnie użytku łaźni dozwolić. Przed tą fundacyą tylko 30 studentów za assygnacyą rektora szkoły użytek łaźni co trzeci dzień bezpłatnie miewali.

W 17. wieku obok szkół jezuickich nie mogła też kolonia akademicka w Lwowie zakwitnąć i podnieść się z szkoły mało co wyższéj od elementarnych do rzędu szkół wyższych. A lubo Starowolski w *Polonii* swojéj o niéj mówi: »*Humaniorum vero artium gymnasium urbis, optimos praeceptores ex academia cracoviensi sumit*,« słowa te przecież jego nie dowodzą bynajmniéj, aby w niéj więcéj daleko uczono nad to, co bakalarze z akademii krakowskiéj po innych szkółkach miejskich uczyć zwykli byli.

W 18. atoli wieku była ona szkołą wyższą i prócz dyrektora, który oraz był professorem teologii, miała siedmiu professorów, to jest: 1) professora logiki i metafizyki, 2) professora matematyki, 3) professora retoryki, 4) professora poezyi, 5 i 6) dwóch professorów grammatyki i 7) professora języka niemieckiego.

Mieściła się w gmachu w sąsiedztwie kościoła katedralnego katolickiego. Jakie było jéj uposażenie całkowite, nie wiadomo mi. Rektor jednakże jéj pobierał wszystkie

---

W łaźni obowiązani byli śpiewać wedle zwyczaju psalm: *De profundis clamavi* i pieśń: *Ave maris stella.* (Rozmaitości do Gazety lwowskiéj N. 20. rok. 1841.) Gdyby w ów czas przy szkole miejskiéj więcéj znajdowało się było nauczycieli, ksiądz Krowicki rozciągnąłby był dobrodziejstwo swoje na wszystkich, jak go uczestnikiem zrobił wszystkich uczniów. Wprawdzie później za panowania Zygmunta Augusta uczyli razem w szkole lwowskiéj sławni Benedykt Herbest i Grzegorz Samborczyk, wszakże i to nie dowodzi jeszcze, żeby w tym czasie szkoła wspomniona do wyższego rzędu szkół należała, bo przy każdéj niemal szkółce miejskiéj w owych czasach bywało po dwóch bakalarzy. Z tego nawet, czego Herbest w szkole lwowskiéj uczył, nie można wnosić o stanie téj szkoły. Mówi on w dziełku swojém *Computus:* »Cum scholasticam juventutem Leopoli (quae Russiae meae caput est, bene literatis viris, quos veneratur, abundat, singularique civium humanitate cum caeteris urbibus contendere potest), cum igitur illic juvenes fere triennium instituerem, inter alias artes honestas diebus festa sanctorum praecedentibus Computum legebam: ne scilicet nos, qui Ecclesiae catholicae filii sumus, in eos computandis temporibus peregrini sumus.« Nie powiada bowiem, co to były za *artes honestae*, a *komputów* zalecały synody także w szkółkach farskich uczyć.

dochody przywiązane do kanonii, na którą magistrat lwowski rządzcom szkoły *prezentę* dawał. Nadto ugodą wyżéj wspomnioną Piotra Fabrycyusza, prowincyała jezuickiego z kapitułą i magistratem w roku 1608. zawartą, ustąpili Jezuici lwowscy na rzecz rektora kolonii akademickiéj w Lwowie 100 złotych ówczesnych rocznego dochodu, które im Jan Demetryusz Solikowski na dobrach Stryanice zapisał. Jan Zamojski, arcybiskup lwowski, zmarły 1614. roku, zapisał mu 30 ówczesnych złt. rocznego dochodu.

Szkołą lwowską opiekował się szczególniéj sławny Jan Dymitr Solikowski, arcybiskup lwowski, o którym Skrobiszewski w Żywotach biskupów lwowskich mówi: »*Et cum in omnes egenos, tum maxime in scholares pauperes erat propensus, ideo ex templo ad scholam metropolitanam (quae tunc sola et unica fuit) frequenter descendebat, scholares quid discerent, quantum proficerent interrogabat, stylum eorum revidebat, ipsorumque magistrorum lectiones audiebat et hos saepe sine nuncio praevenire solitus fuerat, quo cautiores et paratiores in officio obeundo redderet, ad eorumque actus publicos schola excedebat.*«

Szkoła ta miała także swoję kaplicę pod tytułem św. Jana Kantego w kościele katedralnym, którą w r. 1718. Anna Sommerowa, rajczyni lwowska, założyła i 5000 złotemi uposażyła, stanowiąc, aby, gdy księży z domu Jozefowiczów lub Szymonowiczów zabraknie, kapelanem kaplicy był wysłużony rektor szkoły lwowskiéj.

W ciągu trzywiekowego blisko istnienia téj szkoły byli jéj rektorami następujący akademicy krakowscy:

1) Magister Bernard, zwany Kołaczek r. 1490.; umarł on kanonikiem i oficyałem lwowskim.
2) Stanisław z Lwowa zwany Knot, bakalarz *artium* r. 1514., kanonik.
3) Sebastyan z Lwowa, magister i kanonik.
4) Magister Andrzej z Bochni, kanonik.
5) M. Walenty z Pilzna, kanonik.
6) M. Bartłomiej z Sierpca, Płaczymiasto, inaczéj z Prze-

myśla Wargocki zwany, kanonik, późniéj Jezuita, był rektorem r. 1540.

7) M. Stanisław z Buku (Bucoviensis), r. 1566.
8) M. Wojciech Perlicius, r. 1578., późniéj proboszcz katedralny.
9) M. Jan Ursyn Lwowczyk, późniéj professor w akademii zamojskiéj.
10) M. Jan Baranowski, późniéj kanonik lwowski.
11) M. Tomasz Brzozowski, r. 1608.
12) M. Sebastyan Latkowski, r. 1615.
13) M. Wojciech Rumiński, r. 1619.
14) M. Erazm Mathiades Głębocki, r. 1626.
15) M. Piotr Maroszczyński, r. 1636.
16) M. Marcin Słonkowicz, r. 1647.
17) M. Wacław Zelechowski, r. 1656., późniéj kanonik lwowski.
18) M. Jakób Mościcki, roku 1658., późniéj rajca miasta Lwowa.
19) M. Jan Jakób Kozłowski, roku 1669., późniéj kanonik lwowski.
20) M. Franciszek Czechucki, r. 1680., późniéj rajca miasta Lwowa.
21) M. Jan Kazimierz Putowski, r. 1684.
22) M. Jan Chryzostom Ruciński, r. 1687.
23) M. Michał Jaskrzewicz.
24) M. Andrzej Abrek, r. 1693.
25) M. Stanisław Golejowicz, r. 1702.
26) M. Franciszek Niewieski, roku 1714., późniéj ławnik lwowski.
27) M. Jakób Żaczkiewicz, r. 1724., późniéj rajca lwowski.
28) M. Wawrzyniec Opeydowicz, r. 1738., późniéj kanonik lwowski.
29) M. Stanisław Małecki, r. 1753.
30) M. Jan Kanty Jankiewicz, roku 1759., późniéj pleban w Lanckoronie.
31) M. Antoni Podhajecki, r. 1766.

XX. Kolonia akademicka w Łęczycy.

W Łęczycy, mieście stołecznem województwa tegoż nazwiska była archikollegiata, przy któréj na mocy rozporządzeń arcybiskupa J. Gruszczyńskiego z r. 1458., Uchańskiego z r 1568., Gembickiego z r. 1619. i Stanisława Szembeka z r. 1714., prałat scholastyk, obowiązanym był rektora czyli nauczyciela szkoły utrzymywać, bo na to pobierał dziesięciny ze wsi Gałkowa wielkiego i małego, jakoteż z Brzostowa. Nadto na mocy kapitulnych dekretów z r. 1559., 1557 i 1556. obowiązanym był ubogich uczniów téj szkoły utrzymywać, domy dla nauczyciela i uczniów wystawić i naprawiać. Na tenże alumnat ubogich studentów, archidiakon Jan Kręciewski w roku 1643. zapisał summę 10,902 złote, umieszczoną na dobrach Grochowie, Szladkowie rozlazłym i podleśnym na utrzymanie dwóch z jego familii alumnów, lub w braku dwóch innych, co prymas Władysław Łubieński potwierdził dekretem w Kompinie roku 1649. dnia 25. Sierpnia wydanym. Ilu utrzymywano alumnów, nie wiadomo. Opis X. Miniszewskiego wspomina, że dla szczupłości funduszu z powodu zniżenia stopy procentu, jednego tylko bartoszka kapituła utrzymywała *ex re* zapisu Kręciewskiego. Kto sprawował urząd rektora szkoły, nie wiadomo także; czasem osoba cywilna, jakto widać z nagrobku Macieja Strykowskiego, który przyzwany z Krakowa jako *baccalaureus*, był tu nauczycielem, a potem dopiero został księdzem [1]). Według dekretu kapitulnego z r. 1571. rektor szkoły miał obowiązek we dni powszednie śpiewać na sumie, nieszporach i komplecie, a we dni świąteczne wszystkie godziny kapłańskie; sprawował więc obowiązki

[1]) Nagrobek jego wypisał Starowolski w *Monumentach* Sarmatarum, strona 713. »Reverendus Martinus a Sieciechow, ex districtu Sandomiriensi Stricovius, in proemium ingenii ac virtutis suae laurea baccalaureatus in alma Crac. Academia ornatus, ad instituendam indolem circa ecclesiam collegiatam Lanciciensem vocatus etc. Umarł ten Stryjkowski officyałem łęczyckim r. 1629.

kantora. Uczniowie zaś mieli obowiązek służyć do mszy świętych. Tę wiadomość o szkole w Łęczycy podaje ksiądz J. K. Mętlewicz w Wiadomości historycznéj o archikollegiacie łęczyckiéj. Była ona niezawodnie kolonią akademii krakowskiéj, to jest, taką szkołą, do któréj akademia nauczycieli swoich posełała. W roku 1782. według wizyty szkólnéj X. Ms. Franciszka Kolendowicza, zesłanego przez akademią krakowską, fundusz X. Kręciewskiego już był dawno zaginął i szkoły przy archikollegiacie nie było. Zresztą szkoła w Łęczycy już była w roku 1406. jakto dowodzi przywilej przytoczony w *starożytnéj Polsce* Balińskiego i Lipińskiego w tomie I. na stronie 259. Musiała ona mieć wielką wziętość w narodzie, gdy w pierwszéj połowie 16go wieku cisnęła się do niéj młodzież nawet z Rusi czerwonéj. Tu odebrał pomiędzy innymi początki nauk sławny poeta łaciński Grzegorz Wigilancyusz, rodem z Samborza. Szkoła ta stała przy kościele ś. Jędrzeja. Szkołę przy archikollegiacie łęczyckiéj przytłumiły zapewne szkoły jezuickie po roku 1730. tutaj zaprowadzone.

XXI. Kolonia akademicka w Łowiczu.

Kolonia akademicka w Łowiczu należy do najdawniejszych. Czacki w uwagach nad Kadłubkiem powiada, że Sosnkowski, bakalarz w Łowiczu, przepisał tego historyka w r. 1467. Który z arcybiskupów szkołę tę założył, ich bowiem dziełem jest ona niezawodnie, nie wiadomo mi. W 17tym wieku podupadła bardzo; podźwignął ją według świadectwa Damalewicza, arcybiskup Maciéj Łubieński. W roku 1755. składała się z trzech klas, to jest retoryki, poetyki i grammatyki, i tyluż miała professorów. Akta kommissyi edukacyjnéj nic już o szkole téj nie wspominają, toż samo zasłużony w literaturze naszéj Gawarecki w Historyi Łowicza. Może w archiwum Kollegiaty łowickiéj znalazłaby się dostateczniejsza o niéj wiadomość.

XXII. Kolonia akademicka w Nowém mieście Korczynie w województwie sandomirskiem.

Już w 16. wieku była w tém miasteczku szkoła. Według lustracyi 1564. z zamku dawano żakom téj szkoły co tydzień chlebów par 6 i piwa trzy miary. Stefan Batory postanowił w roku 1585., aby dyrektorowi téj szkoły dawano z zamku po groszy 10. Do tego żydzi dawać powinni byli na Boże Narodzenie, Wielkanoc i św. Jana Kantego, Grzegorza W. i Gawła, korzenia potrawnego, cukru, mięsa, miodu, piwa i pieniędzy za jatkę po złotych 10.[1]) Aż do panowania atoli Jana Sobieskiego była to tylko szkółka miejska, do któréj bakalarzy z akademii krakowskiéj brano. Dopiero w roku 1691. zamienił ją w formalną kolonią akademicką Zygmunt Amanuszowski, kanonik wiślicki, pleban w Wielkim Piasku, który wymurowawszy dom szkólny o jedném piętrze, zwany kamienicą promnicką, i nadawszy szkole za uposażenie 20000 złotych, za które kupionemi zostały folwarki Staszewski i Czaplikowski i wyderkaff z dóbr Grabowa i Minastowic, oddał odnowiony i podwyższony ten instytut pod zarząd akademii krakowskiéj. Otworzoną została ta kolonia akademii krakowskiéj roku 1694. August II. przywilejem z dnia 31. Sierpnia 1699. roku danym potwierdził ją. Uczyło w niéj zwyczajnie dwóch lub trzech professorów. W roku 1755. dyrektorem a oraz professorem dyalektyki i retoryki był Andrzej Masarski, professorem poezyi Bartłomiej Krzystkowski, a professorem grammatyki Wojciech Polaciewicz. Szkoła ta podupadła bardzo przy schyłku 18. wieku i prawie stała pustkami; przeto mieszczanie chcieli ją obrócić na ratusz, ale oparła się temu kommissya edukacyjna, kazała szkołę wyreperować i podzielić ją na trzy klassy. W r. 1792. miała w wszystkich trzech klassach 31 uczniów.

Jezuici w ciągłych zatargach z akademią krakowską, osiadłszy przy kościele farnym w Korczynie, rozpoczęli tu

[1]) Baliński i Lipiński: Starożytna Polska.

nauki wykładać; mimo zakazu Jana III. i wyroku trybunalskiego 1692. roku [1]) poważyli się znowu szkoły otworzyć, które wnet za przywilejem Augusta III. zamknięte zostały, z ostrzeżeniem, ażeby ciż ojcowie nie zakładali szkół w odległości 12 mil od akademii krakowskiéj, co jéj z dawnych czasów prawem zabezpieczone było.

XXIII. Kolonia akademicka w Nowym Sądeczu.

Putanowicz w dziełku swojém *Stan studii* akademii krakowskiéj powiada, że Regina Śreniawska, wdowa po Tomaszu Śreniawskim, sekretarzu J. K. M., legowała roku 1749. dla bursy Noskowskiego 12000 złotych polskich, przeznaczając z procentu od téj summy dla kolonii w Nowym Sądeczu w województwie krak. na reparacyą gmachu szkólnego złt. 30, dla dyrektora szkoły w Nowym Sądeczu złt. 20. Była więc kolonia akademii krakowskiéj w tém miasteczku; ale kto ją tu założył i uposażył, niewiadomo mi. Domyślam się tylko, że się znajdowała przy tutajszéj kollegiacie, którą w 15. wieku założył Zbigniew Oleśnicki, biskup krakowski. Być może, że ten sam Oleśnicki ustanowił i uposażył szkołę przy utworzonéj przez siebie kollegiacie.

XXIV. Kolonia akademicka w Olkuszu.

Za panowania Jagiellonów i Wazów Olkusz sławny

[1]) Tę datę kładzie Baliński l. c. Akademicy atoli w kłótni swojéj z Jezuitami lwowskimi odnoszą wyrok trybunalski w téj sprawie do roku 1691. »Oprócz wzwyż wyliczonych dowodów — mówią — jest żywy dokument jeden z dekretu trybunalskiego lubelskiego *Sabbatho post festum S. Martini Pontificis proximo* w r. 1791. między studenty i akademią krakowską, a OO. Jezuitami aktorami ferowanego, który prawa J. K. M. i Rzeczypospolitéj względem otwarcia jakichkolwiek szkół, według potrzeby miejsc i czasu mających być stanowionych utrzymując i ostrzegając, zakazał w Nowém mieście nowych szkół wystawiać, póki na to nie zajdzie konsens wyraźny J. K. M. i Rzeczypospolitéj przez sejmową konstytucyą dany i otrzymany.«

kopalniami śrebra, należał do rzędu zamożniejszych miast polskich i miał szkołę, do któréj akademia krakowska nauczycieli posyłała. Dotąd znajduje się podobno w kościele augustyańskim olkuskim nagrobek jednego z takich nauczycieli:

D. O. M.

Fui quondam Dominus Bartholomeus
Qui eram in alma Academia Cracov. Baccalaureus,
Docebam in ludo literario Ilcussensi pueros A B C,
Sub hoc mole requiesco in pace. [1])

XXV. Kolonia akademicka w Ołyce, w województwie wołyńskiem, dyecezyi łuckiéj.

»Stanisław Albrycht Radziwiłł, kanclerz wielki litewski, założył w Ołyce, dnia 15. Września 1631. kollegiatę. W tym samym roku dnia 29. Listopada, ksiądz Franciszek Zajerski, starzec ośmdziesiątletni, pierwszy infułat proboszcz ołycki czyni testament, w którym oświadcza, iż mając w zastawie dobra wsi Łudzin i połowę Ambukowa, w województwie wołyńskiem, w powiecie włodzimirskim leżące, na które dał summę własną 70,000 złotych polskich, summę tę całą na chwałę Boga i pożytek kościoła leguje, pragnąc mieć za nię założonem seminaryum i szkoły. Tym samym testamentem czyni księcia kanclerza Radziwiłła exekutorem ostatniéj woli swojéj. Ostatni natychmiast po zgonie księdza Zajerskiego, testament jego dnia 1. Grudnia r. 1631. oblatuje, potem następnego roku, dnia 15. Stycznia 1632. u Achacego Grochowskiego, biskupa natenczas łuckiego approbatę testamentu wyrabia. Roku zaś 1638., dnia 15. Kwietnia w Warszawie w myśl testamentu czyni fundusz, w metrykę koronną wnosi, na sejmie w tymże roku konfirmacyą od króla Władysława IV. zyskuje, którym funduszem z przychodów od summy 70,000 złotych polskich na dobrach Łudzinie i Ambukowie, przez Franciszka Zajer-

[1]) Starowolski Monumenta Sarmatarum pag. 618.

skiego prawem okupnem nabytych, seminaryum i szkoły, czyli kollegium funduje, i to *Collegium zajerscianum* nazywa. Jakoż zbudowawszy kollegium z pozostałych w gotowiznie pieniędzy po infułacie proboszczu, na przedmieściu ołyckiem z gruntami i poddanymi kupuje folwark i ten na pamiątkę fundatora, także zajerskim nazywa. Na utrzymanie zaś osób w témże kollegium i potrzeby jego, oprócz folwarku pewną summę wyznacza, postanowiwszy naprzód, aby w zgromadzeniu tém była pewna liczba osób, to jest, pięciu nauczycielów i ośmiu seminarzystów z następującemi obowiązkami.

Najpierwszym w tém zgromadzeniu z nauczycielów ma być aktualny kapłan, na stopień prałata scholastyka wyniesiony, zasiadający w stallum po kustoszu, i dawać ma lekcyą pisma ś. lub teologii, nadto obowiązany zatrudniać się rządem szkół i całego zgromadzenia tak co do osób, jakoteż co do nauk i obyczajów; w interesach jednakże wielkiéj wagi znosić się ma z kapitułą kollegiaty. Drugi tejże kapituły kanonik filozof stallum po penitencyaryuszu zasiadający, ma dawać logikę i retorykę. Trzeci politykę; czwarty grammatykę; piąty, który wprzód parafialnéj szkółki był bakałarzem, pierwsze początki nauk. Każdy z nich w oddzielnéj klasie ma uczyć nauk przepisanych.

Professorowie tego kollegium, aby z akademii zamojskiéj byli sprowadzeni, żąda: do czego chcąc akademią zamojską zobowiązać kollegium, zajerskie z tąż akademią połącza i téj nadaje prawo prezentowania dwóch professorów, to jest, scholastyka i kanonika filozofa, prawo elekcyi przy kapitule zostawując. Trzech zaś mniejszych professorów wybór scholastykowi zostawił. Po odpadnięciu akademii zamojskiéj w kordon austryacki, taż akademia zrzekła się prawa swego na rzecz biskupów łuckich.

Co się tyczy ośmiu seminarzystów, ci wszyscy kapitularnie przyjmowani być powinni i przysięgę wykonać, iż, gdy się wyświęcą przy kościele kollegiaty ołyckiéj, lub gdyby ta nie potrzebowała, w dyecezyi łuckiéj przez

lat trzy na usłudze zostawać będą, a po tych upłynionych bez zaświadczenia kollegiaty z dyecezyi nie oddalą się, i na zawsze w modlitwach swoich i ofiarach o ś. p. Franciszku Zajerskim pamięć wdzięczną zachowają; włożył też na nich obowiązek, aby się kantu choralnego nauczyli, na jutrzniach bywali i na całém nabożeństwie w dni świąteczne asystowali, każdego zaś dnia officyum małe o N. M. Pannie, czyli kurs w kościele śpiewali. Tych zaś nauk, aby w szkole słuchali, które im scholastyk oznaczy.

Po przepisaniu obowiązków całemu zgromadzeniu, przychód 70,000 złotych polskich na wsiach Łudzinie i połowie Ambuchowa, 3,000 złotych polskich podtenczas z arendy tychże dóbr wynoszący, exekutor testamentu Zajerskiego tak rozporządził: Prałatowi scholastykowi złotych polskich 400. Professorowi kanonikowi złotych 300. Professorowi poetyki złotych polskich 200. Professorowi grammatyki złotych 150. Professorowi pierwszych początków nauk złotych polskich 100, w tym sposobie, to jest, złotych 30 od mieszczan ołyckich, a złotych 70 od summy kollegialnéj 30,000 złotych, lokowanych na Nosowiczach. Na stół zaś, oprócz dochodu z folwarku, na pięciu professorów, licząc na każdą osobę po złotych polskich 150. Na stół dla ośmiu seminarzystów, na osobę po złotych polskich 60, na odzienie tychże na każdą osobę złotych 50, na książki corocznie po złotych 50, na reparacyą naczyń i sprzętów domowych złotych 70, na służących rocznie złotych 200, na reparacyą dachów seminaryum i szkół, czyli *pro sartis tectis*, oddzielnie od summy 30,000 przez księcia Stanisława Albrychta zapisanéj, u książąt Czartoryjskich r. 1634., dnia 27. Czerwca lokowanéj na Grabowie, po złotych 8 od sta procent, wynoszący podówczas 240 złotych, wyznaczył: którato summa r. 1682., dnia 22. Sierpnia wraz z kapitulną summą, wynoszącą 21,000 złotych naprzód na Hraniu r. 1760., potem u Wyżyckich na Jeziorze, w końcu na Werbie, dobrach Panów Cieszkowskich umieszczoną została 1761.

roku. Dla rządzenia stołem i folwarkiem z kapelana pierwéj infułackiego, na przychodzie od summy przez siebie zapisanéj i na Werbie teraz będącéj, podobnie jak pierwsza summa, ekonoma stanowi, w grono kanoników kollegiaty domieszcza i stallum po kanoniku professorze oznacza, oraz kanonikiem zajerskim nazywa, którego podobnie jak scholastyka i kanonika professora, czyli filozofa, akademia zamojska prezentować powinna była.

Funduszu tego *collegii zajersciani* oryginał na pergaminie wypisany z dwunastu pieczęciami wiszącemi znajduje się w archiwum kapituły ołyckiéj, jako i podobnie na pergaminie wypisana w następującym roku 1639., dnia 21. Marca tegoż funduszu approbata, od Andrzeja Gębickiego, biskupa łuckiego, z pieczęcią wiszącą w tenże archiwum zachowuje się; przez którą approbacyą biskup ten, scholastyka, kanonika professora filozofii i kanonika ekonoma *in titulum canonicum* eryguje, seminaryum i szkoły approbuje, ośmiu seminarzystów utrzymywać nakazując. O summach kanonika ekonoma i *pro sartis tectis* 1751. roku, dnia 17. Grudnia jest wzmianka w rozporządzeniu X. Laskarysa z delegacyi biskupa Kobielskiego.

Tak gdy to wszystko zupełnie wykonanem zostało, wyżéj wzmiankowane dobra Łudzin i połowa Ambukowa były trzymane przez księcia Albrychta Radziwiłła, exekutora testamentu księdza Zajerskiego, i podług jego rozrządzenia przychód z dóbr legowanych był szkole oddawanym. Po śmierci zaś jego dobra te zastawne pod rząd kapituły dostały się i różnym sposobem aż do roku 1762. w dzierzawę puszczane były. W roku atoli 1761. Stanisław, Karól, Marcin i Michał Prekowie, bracia rodzeni, w grodzie krasnostawskim wywiodłszy proces, na mocy prawa sukcessyi zyskali wyrok o wykupno dóbr Łudzina i połowy Ambukowa; za którymto wyrokiem roku 1762., dnia 3. Lutego w grodzie niższym lwowskim summę oryginalną 70,000 złotych oraz za melioracyą tychże dóbr przysądzone 20,000 złotych polskich wypłacili, i od kollegiaty pokwitowani zostali. Obiedwie summy wziął książę

Michał Radziwiłł, wojewoda wileński, hetman litewski, zabezpieczywszy 70,000 złotych na dobrach Borbina i Wilbiczach, summę zaś 20,000 złotych polskich do dóbr Nosowicz i Oderad, prawem zastawu od kollegiaty ołyckiéj posiadanych, do summy kapitalnéj 30,000 złotych przyłączywszy. Roku potem 1772., dnia 22. Grudnia summa 70,000 złotych na wieś Dydycze przeniesioną została; do summy téj jeszcze 16,000 złotych *kollegium zajerskie* doliczyło z ulokowaniem ich na téjże saméj wsi Dydyczach. Z tych znowu dóbr obiedwie summy 70,000 i 16,000 złotych, w ogóle 86,000 złotych pierwéj w roku 1792., dnia 5. Stycznia na dobra klucz Pieczałowski Jabłonowszczyzna zwany, nakoniec zaś 1794. r., dnia 7go Lutego na dobra wsi Nowosiołki, Bakorzyna i Wilbicz przez tranzakcyą uczynioną i w aktach ziemstwa łuckiego dnia 19. Lutego t. r. oblatowaną, są przeniesione, tudzież doliczona przez seminaryum czyli kollegium Zajerskie summa własna 14,000 złotych polskich, w których summach wraz z proboszczowskiemi też dobra prawem zastawu trzechletniego dla proboszcza, seminaryum i szkół wypuszczone zostały i dotąd (około 1820. r.) są w aktualnéj possessyi.

Do funduszu kanonika ekonoma przybyło złotych polskich 3,000, oprócz powyższych, na Werbie przez księcia Hieronima Radziwiłła, a to przez X. Laskarysa dane i dysponowane, jako poswiadcza skrypt ręczny na tęż summę przez księcia Hieronima Radziwiłła w Ołyce roku 1681., dnia 27. Lipca wydany, którato sumka z procentem po 5 od sta zabezpieczoną została na wsi Nosowiczach.

Przybyły jeszcze summy na fundusz seminaryum Zajerskiego od księdza Gębicza scholastyka ołyckiego testamentem zapisane złotych 200, dnia 4. Września 1681. r., które z 1,000 złotych od tego dla nauczyciela śpiewu legowanym, weszły w membran tegoż roku, dnia 22. Października kapitule ołyckiéj od kachału tamecznego dany na złotych 1,900 z rąk X. Fryjewicza, exekutora testamentu, wzięte, w którym seminaryjskiéj summy jest złotych 1,200, a reszta złotych 700 do kapituły należy. Roku 1689.,

dnia 23. Lipca od księdza Maryańskiego zapisane złotych 600 na śpiewanie wotyw na rzecz seminaryum, które znajdują się w membranie, X. Maryańskiemu od kahału wydanym. Z summy X. Wincentego Suchockiego, infułata ołyckiego, złotych polskich 36,000, lokowanéj na kahale międzyrzeckim roku 1737., dnia 24. Czerwca, a roku 1740., dnia 17. Czerwca przez połowę na rzecz kapituł łuckiéj i ołyckiéj ustąpionéj, dostało się dla obydwóch seminaryów na litanie z procentu rocznego po złotych 7 od sta, co czyni złotych 300. Z których przez dyspozycyą biskupa Kobielskiego roku 1741., dnia 14. Lutego w Janowie na żądanie kollegiaty ołyckiéj dla obudwóch seminaryów, to jest, Zajerskiego i Suchyńskiego po złotych 50 tylko, w ogóle złotych 100 przeznaczono.

Roku 1741., dnia 4. Maja nastąpiło wcielenie kollegium Suchyńskiego do kóllegium Zajerskiego. Kollegium to suchyńskie, inaczéj *seminarium Capellae lauretanae* zwane, następujący ma początek.

Roku 1657. dnia 10. Kwietnia Szymon Suchyński z porządku piąty proboszcz infułat ołycki, testamentem swym od Stefana Wydźgi, biskupa natenczas łuckiego, dnia 9. Czerwca 1658. roku potwierdzonym, cały majątek swój ruchomy i nieruchomy oddał na chwałę N. M. Panny Loretańskiéj. W testamencie obranych i uproszonych od siebie exekutorów obliguje, aby przy kościele ołyckim kaplicę loretańską, a przy niéj dom zbudowali, oraz proboszcza loretańskiego, kapelana, młodzieńca do nauczania dzieci, zakrystyana, kucharza i siedmioro chłopiąt, czyli dzieci ze wszelkiém opatrzeniem fundowali, z obowiązkiem dla proboszcza i kapelana odprawowania codziennie mszy św. śpiewanéj, *roraty* zwanéj, a pomienione dzieci, aby na téj mszy śpiewając odpowiadały. Stało się zadosyć woli pobożnego fundatora. Wybudowano folwark na przedmieściu ołyckiém za stawem, zbudowano także dom na mieszkanie wyżéj wyrażonych osób na gruncie trzech włok, nabytych przez fundatora od Ur. Marcina i Zuzanny Bielskich, którzy otrzymawszy konsens do sprzedania do-

mów w Ołyce od ks. Albrychta Stanisława Radziwiłła roku 1656. dnia 16. Czerwca wydany, na dom swój, trzy włoki na każdą rękę pola i sianożęć pod Pakoszczowem na rzecz Szymona Suchyńskiego proboszcza infułata roku 1656. dnia 17. Sierpnia; jako podobnie i Ur. Jan i Jadwiga z Głębockich Bielscy małżonkowie, na słodownią i chałupę w średniém mieście na rzecz seminaryum, przez tegoż infułata nabyte, w tymże roku dnia 11. Grudnia wieczystéj przedaży uczynili donacyą. Potém roku 1659. dnia 31. Stycznia na też grunta nabyte i do funduszu loretańskiego legowane, od podatków miejskich i zamkowych przez księżnę Krystynę Radziwiłłową wydane uwolnienie. Na grunta wyrażone loretańskie nastąpiło powtórne w roku 1668. dnia 20. Stycznia od księcia Michała Kazimierza Radziwiłła, wojewody wileńskiego od podatków miejskich i zamkowych uwolnienie. Erekcya funduszu Suchyńskiego przez Tomasza Leżyńskiego, biskupa łuckiego i brzeskiego, stanęła w Warszawie r. 1674. oblatowana zaś w aktach konsystorza łuckiego dnia 1. Czerwca 1683. roku; w któréj erekcyi jest wzmianka o summie 6000 złotych polskich na kachale lubelskim, na tęż kaplicę loretańską zapisanéj, któreto 6,000 złotych z 4,000 X. Ornatowicza, proboszcza téj kaplicy, własnemi, przez zamianę roku 1736. z XX. Dominikanami lubelskiemi na dobra wsi Kamienne i Sieliszcze przeniesione zostały, a roku 1751., dnia 17. Grudnia przez Laskarysa, infułata ołyckiego, delegowanego od Kobielskiego biskupa łuckiego i brzeskiego na psałterzystów z obowiązkiem śpiewania rarot, obrócone.

Po przyłączeniu zaś kollegium Suchyńskiego do kollegium Zajerskiego, przybyły następujące summy. Roku 1742, dnia 20. Listopada w Ołyce na złotych 1,300 od kachału ołyckiego, przez zwierzchność zamkową approbowany, kollegiacie ołyckiéj dany zapis; któratо summa wynikła z sprzedaży domu do kaplicy loretańskiéj należącego, za złotych 900 i dodanych złotych 400 *ex archivo*; ulokowanych na kachale. Roku 1743., dnia 11. Czerwca w Ołyce na złotych 1000 od kachału ołyckiego za wia-

domością zamku i approbatą dany zapis, któreto złotych 1000 powstały ze wziętych podług dekretu kapituły w tymże roku i dniu *ex archivo Collegii Zajersciani* złotych 800 wraz z 200 złotych od infułata Laskarysa, na polepszenie stołu tegoż kollegium, czyli seminaryum danych. Potem roku 1749., dnia 4. Marca podług dekretu na kapitule generalnéj zapadłego, summa z archiwum Zajerskiego złotych 2,000 wzięta, oddana i ulokowana na kachale ołyckim, przeznaczona na polepszenie stołu seminaryum. Nakoniec r. 1762., dnia 26. Sierpnia w Łucku z summy 32,000 złotych od księdza Sebestyana Kozierowskiego, kanonika łuckiego, dziekana ołyckiego, zapisanéj kapitule ołyckiéj i ulokowanéj na dobrach wsi Krupie PP. Leduchowskich, wyznaczono procent od summy 3,000 złotych na polepszenie stołu seminaryum; prócz tego procent od 2,000 złotych dla XX. Professorów *Collegii Zajersciani* z obowiązkiem miewania katechizmu w dni niedzielne w kościele kollegiackim. O wielości sum kapitulnych i od nich collegio, czyli *seminario* należących, ulokowanych na dobrach ordynacyi ołyckiéj, przyznanych i przysądzonych do roku 1787. z dekretu trybunału lubelskiego *liquidationis*, w tymże roku, dnia 17. Marca w Ołyce między księciem Karólem Radziwiłłem, wojewodą wileńskim z jednéj, a kredytorami jego z drugiéj strony zapadłego, zupełna wiadomość okazuje się. Inwentarz zaś zaprzysiężony roku 1789., dnia 30. Września i komissyi województwa wołyńskiego, powiatu łuckiego, do ustanowienia ofiary wyznaczonéj podany w Łucku, dochód z folwarku i procentu od sum kapitulnych wszystkich *Collegii Zajersciani i Suchiniani*, czyli seminaryjskich i szkół ołyckich w zupełności wyszczególnia.« Tyle o zakładzie naukowym w Ołyce opowiadają Dzieje Dobroczynności Rok III. strona 818. Z uposażenia jego widać, że był raczéj seminaryum duchownem niż szkołą świecką; dla tego też Janocki wyliczając szkoły akademickie w dziele: *Lexikon der jetzt lebenden Gelehrten in Polen*, za panowania Augusta III., opuścił go w swoim spisie. Z téj

saméj przyczyny i ja w Tomie I., na stronie 452. przywodząc szkoły wyższe akademickie, pominąłem szkołę ołycką. Ztemwszystkiem od czasu, kiedy na schyłku 17go wieku drugie seminaryum kleryków pod zarządem XX. Kommunistów w dyecezyi łuckiéj założonem zostało, a bardziéj jeszcze, kiedy po roku 1772. akademia zamojska od Polski odpadła, seminaryum ołyckie zamieniało się coraz więcéj w szkołę świecką i było nią już zupełnie za czasów kommissyi edukacyjnéj; z téj przyczyny umieszczam je tu pomiędzy szkołami świeckiemi akademickiemi.

Szkoły ołyckie, zwane *collegium zajerscianum*, miały 120,100 złotych uposażenia przez tylekroć wyżéj wspomnianych księży proboszczów, infułatów ołyckich, Zajerskiego i Suchyńskiego. Prócz tego posiadały znaczne nieruchomości w Ołyce; wybudowane były z drzewa we dwie linie węgieł tworzące. Linia na wschód posunięta na seminaryum, linia ku południowi pociągnięta na mięszkanie scholastyka, ekonoma, professorów i szkoły była przeznaczona. Oba te skrzydła miały ściany tynkowane, a całe zabudowanie było gontami pokryte. W roku 1752. wielka część Ołyki spłonęła w pożarze, zdaje się atoli, że szkoły ocalały.

W roku 1782. wysłany od akademii krakowskiéj na wizytę szkół ołyckich Mr. Franciszek Kolendowicz, zdał o nich kommissyi edukacyjnéj taki rapport.

»Są tu szkoły dawne stanu akademickiego, opatrywane nauczycielami od akademii zamojskiéj. Fundował je niegdyś Zajerski, infułat proboszcz ołycki, a książęta Radziwiłłowie, uczynieni od niego fundatorami, dopełnili téj fundacyi, wyznaczającéj pięciu pzofessorów dla szkół i ośmiu kleryków do seminaryum dyecezyi. Scholastyk kollegiaty tutejszéj, podawany od akademii zamojskiéj jest *natus rector;* prócz tych wyrażonych jest *canonicus oeconomus.* Wszyscy stół wspólny mają. Stan nauczycielski ma tu osobne mięszkanie. Bibliotekę składają książki po zeszłych osobach akademickich i nie jest liczną. Dla

szczupłości funduszów i niedochodzenia częstokroć prowizyi stan szkół nędzny, uczniów 100.«

Za czasów kommissyi edukacyjnéj szkoła ołycka była podwydziałową, miała prorektora i trzech nauczycieli.

XXVI. Kolonia akademicka w Opatowie.

Salszewicz w *Compendium* swojém *geograficznem* liczy do kolonii akademii także szkołę w Opatowie. Któryby to był Opatów, nie wiadomo mi, domyślam się tylko, że że tu jest mowa o Opatowie Szydłowieckich, a późniéj Radziwiłłów, w województwie sandomirskiem, gdzie była kollegiata, a przy niéj zapewne szkoła, do któréj akademia krakowska jednego lub kilku nauczycieli posyłała. Kto tę szkołę założył i uposażył, nie wiadomo mi. Może Piotr Glawicz, scholastyk kollegiaty opatowskiéj od roku 1519., zmarły 1544.,[1]) o którym nagrobek u Starowolskiego *Monumenta Sarmatarum* strona 510. przytoczony, opiewa, że szkołę w Opatowie wymurował, był téj kolonii akademickiéj założycielem.

XXVII. Kolonia akademicka w Pinczowie.

Szkołę akademicką w Pinczowie założył około roku 1701. Józef Władysław Myszkowski, margrabia pinczowski, wzniósłszy gmach szkólny, przeznaczywszy na utrzymanie szkoły pewien fundusz, i sprowadziwszy do niéj nauczycieli z akademii krakowskiéj. Przy szkole téj bywało zwykle trzech nauczycieli, to jest, professor retoryki, professor poetyki i professor grammatyki.

[1]) Venerabilis Pater Dominus Petrus a Glavicz Ecclesiae hujus ab Anno 1519. scholasticus ac in Włostow, Olborz curatus hoc sacellum funditus renovavit et ampliavit, testudine operuit, altare imaginibus consecratione stallisque decoravit, *scholam muro struxit,* missas et anniversaria ibidem celebranda propriis sumptibus fundavit. Hic tandem depositus Anno 1554. aetatis suae 84.

Za czasów kommissyi edukacyjnéj były tu szkoły niższe i nieliczne; w roku 1783. miały tylko 48 uczniów.

XXVIII. Kolonia akademicka w Piotrkowie.

Zaprowadzenie trybunałów koronnych dla prowincyi wielkopolskich w Piotrkowie za panowania Stefana Batorego, nadało miastu temu wzrost i znaczenie, a sejmy kilkakrotnie poprzednio tutaj składane, dowodzą, że już na początku 16. wieku Piotrków do większych i lepszych miast w Polsce należeć musiał. Jako miasto zamożniejsze i ludniejsze miał Piotrków już od dawna przy kościele parochialnym szkołę, którą wizyty *Gymnasium sub directione almae academiae cracoviensis* nazywają. Była to zatém kolonia akademii krakowskiéj, do któréj akademia bakalarzy swoich przysyłała. Nie różniła ona się atoli niczém od zwyczajnych szkółek elementarnych ówczesnych. Nauczyciela utrzymywał pleban. Dom szkólny był murowany i stał blisko bramy warszawskiéj czyli wolborskiéj. Szkoła ta istnęła do roku 1706. »Ostatnią wzmiankę szkoły parafialnéj piotrkowskiéj — mówi X. Gacki — czyni świadectwo podpisane przez jedenastu tutejszych wikaryuszów 10. Kwietnia 1706. r. Wyraża ono, iż po otwarciu zaraz szkół jezuickich Piotrkowskich, wszystkie dzieci ze szkoły parafialnéj, zostającéj jeszcze pod kierunkiem akademii krakowskiéj, do niéj przeszły, tak iż zabrakło na usłudze kościelnéj.« „Dzieci te bowiem, są słowa w świadectwie zawarte, usługiwały do mszy, chodziły ze świecami zapalonemi przed księżmi idącymi do chorych z Najświętszym Sakramentem, a roślejsi krzyż i chorągwie na processyach nosili.« Ustała więc szkoła parafialna tutejsza, jak wyżéj powiedziano, r. 1706. Nie odnowił jéj żaden proboszcz następny, bo bez jego wydatków dzieci mieszczan piotrkowskich i ślachty okolicznéj w niższych klassach szkół jezuickich i pijarskich mogły brać początki nauk.

XXIX. Kolonia akademicka w Płocku.

O kolonii akademickiéj w Płocku nic więcéj powiedzieć nie umiem nad to, co w Starowolskiego Polonii wyczytałem. Niespracowany ten nasz uczony ziomek powiedziawszy, że w Płocku znajdują się szkoły jezuickie, dodaje zaraz: Lecz jest także gimnazyum zamkowe, pod dozorem prześwietnéj kapituły, która do niego professorów z akademii krakowskiéj sprowadza.[1]) Kiedy kolonia ta akademicka i przez kogo założoną została, nie wyjaśniają ani Żywoty biskupów płockich przez Stanisława Łubieńskiego, ani też pisma Gawareckiego i *Starożytna Polska* Balińskiego. Zapewne dokładna wiadomość o niéj znalazłaby się w archiwum kapituły płockiéj. Nie wiadomo mi także, kiedy szkoła ta upadła; domyślam się tylko, że na końcu 17go albo na początku 18go wieku szkoły jezuickie w Płocku zstrąciły ją do rzędu szkółek elementarnych. Sałszewicz przynajmniéj w swojem *Compendium geograficznem* roku 1746. nie czyni już najmniejszéj wzmianki o kolonii akademickiéj w Płocku.

XXX. Kolonia akademicka w Poznaniu.

Jan Lubrański, biskup poznański w początkach 16go wieku, przejęty potrzebą wyższéj szkoły w Poznaniu, z któréjby młodzież lepiéj usposobioną do usług publicznych w rozmaitych życia zawodach wychodziła, założył w r. 1519. szkołę zwaną kollegium Lubrańskiego wzniosłszy dla niéj gmach, na ów wiek bardzo okazały, w którym się dzisiejsze seminaryum duchowne znajduje, i uposażywszy ją dobrami Stawiszyn pod Kaliszem leżącemi. Fundacyą tę potwierdził Zygmunt I. r. 1520. Lubrański zakładając swoję szkołę, uczynił ją kolonią akademii krakowskiéj, która obowiązaną była opatrywać kollegium

[1]) »Sed est gymnasium castrense sub cura Venerabilis Capituli, qui eo magistro ex academia cracoviensi evocent.

Lubrańskiego w rektora i professorów; [1]) ztąd też ostatnie nazwano szkołą akademicką, a nawet akademią. Lubrański nie miał pociechy oglądania swego instytutu w stanie zakwitnienia; nawet gmach szkólny nie był za życia jego ukończonym, [2]) ale wkrótce po jego śmierci szkoła ta zakwitła i na całą dawną Polskę zasłynęła. Pierwszym jéj rektorem był uczony Tomasz Bederman, rodem z Poznania, o którego życiu i pracach uczonych powziąść może czytelnik wiadomość z pism Janockiego. Czego w niéj uczono, opisuje nam w pięknéj elegii swojéj Klemens Janicki, sławny poeta łaciński:

»Gymnasium petii, nuper Lubrancus amoeni
Ad Vartae vitreas quod fabricarat aquas.
Hic quendam invenio magna cum laude docentem
Quicquid habet Latium, Graecia quicquid habet,
Qui nostri curam laetus suscepit agelli,
Illum sincera percoluitque fide,
Tum primum nomen magni immortale Maronis
Audivi et nomen, Naso beate, tuum.« etc.

[1]) Nie mogąc odkryć w archiwach miejscowych instrumentu założenia tego instytutu, powtarzam tu za Zalaszowskim, że Lubrański szkołę swoję uczynił kolonią akademii krakowskiéj. Wszakże są fakta w historyi téj szkoły, dowodzące, że akademia krakowska nie zawsze, zwłaszcza w 16tym wieku, zaopatrywała ją w nauczycieli. I tak np. Latalski, biskup poznański, sprowadził do niéj Krzysztofa Hegendorfina, Lipczanina, na nauczyciela języków starożytnych. Ten sam biskup sprowadził także z zagranicy na nauczyciela szkoły Lubrańskiego Antoniego Melę, który w roku 1529. u Scharfenberga w Krakowie wydał Owidego *de tristibus lib. V.* Sebestyan Branicki, biskup poznański, sprowadził około 1544. roku z akademii lipskiéj Jana Lamchoniusza na professora matematyki przy kollegium Lubrańskiego. Ten Lamchoniusz wydał u Macieja Scharfenberga w Krakowie 1544. dziełko: *De causis eclipsium et effectibus.* Zdaje się więc, że dopiero od 17go wieku szkoła Lubrańskiego stała się istotną kolonią akademii krakowskiéj, przynajmniéj od tego czasu nie brała zkądinąd nauczycieli.

[2]) Między osobami, które się do wzniesienia gmachu szkólnego przykładały, znajduję także sławnego kanclerza Piotra Tomickiego, który na ten cel w r. 1524. 100 kop złotych (sexagenas) z Krakowa przysłał.

Pod przytoczonym wyżéj Bedermanem i Grzegorzem z Szamotuł szkoła ta dosięgła najwyższego szczytu swéj sławy. W tym czasie uczniami jéj byli sławni Józef Struś, Klemens Janicki, i inni znakomici późniéj ludzie. Opiekował się nią szczególniéj biskup Latalski, który prócz innych uczonych mężów sprowadził do niéj na nauczyciela Krysztofa Hegendorfina, Lipczanina, biegłego filologa i poetę łacińskiego, sprzyjającego reformacyi. Po oddaleniu się z Poznania Latalskiego, który na biskupstwo krakowskie postąpił, szkoła Lubrańskiego bardzo podupadła.[1]) Podźwignął ją w środku 16go wieku Andrzéj

[1]) Do upadku szkoły Lubrańskiego zaraz po oddaleniu się Latalskiego z Poznania, przyczynił się znacznie Grzegorz z Szamotuł, niegdyś professor prawa w akademii krakowskiéj, a późniéj archidyakon w katedrze poznańskiéj. Ten zasmakowawszy filozofii scholastycznéj w akademii krakowskiéj, krzywém okiem patrzał na rozkrzewianie się nauk filologicznych w szkole Lubrańskiego. Posądziwszy tedy o herezyą ich rozkrzewiciela Hegendorfina, naprzód go, mimo oporu Gorków, z Poznania oddalił, a potém naukę autorów klassycznych rzymskich i greckich z szkoły wygnał, a natomiast zaprowadził Piotra Hiszpana logikę, dzieła Głogowczyka i innych. Słusznie oburza się na tę szkodliwą zmianę nauk w kollegium Lubrańskiego Hegendorfin w dziełku: *Querela eloquentiae*, gdzie między innemi mówi: »Quod si vel in Academiam cracoviensem, vel publicum collegium posnaniense a ter maximo eloquentiae patrono Joanne Lubrancio foelicis memoriae, praesule posnaniensi extructum et jam aliquot annis a Reverendissimo Praesule Joanne studiorum eloquentiae Maecenate liberali diligenter exornatum, cogitationem traducas, profecto multi juvenes, immo adolescentes potius, animo occurent tuo, qui brevi temporis spatio, ab eloquentiae studiis adeo adjuti sunt, ut declamationes et tersas et belle compositas tam versibus quam prosa foelicissime suopte marte conscribant. Nec dubium mihi est, quin, si juvenes illi in eloquentiae studiis retinebuntur, cum exterarum gentium ingeniis etiam foelicissimis certamen sumpturi sint. Haec eloquentiae herae meae commoda multi, qui nisi una cum lacte maternam linguam imbibissent, magis muti essent quam pisces, non vel considerantes vel callide dissimulantes, eloquentiae minantur exterminationem ex hujus provinciae finibus. Nam praeterquam quod quidam et quidem Corypheus barbarorum in schola quadam Sarmatiae (Grzegorz

Czarnkowski, biskup poznański, sprowadziwszy do niéj na nauczycieli Benedykta Herbesta i Grzegorza Samborczyka, ludzi uczonych i gorliwych w powołaniu swojem. Pod Benedyktem Herbestem i braćmi jego Janem i Stanisławem, kollegium Lubrańskiego należało do najlepszych szkół ówczesnych w Polsce, a nawet w Niemczech. Z Litwy, małéj i wielkiéj Polski, Szlązka, a nawet z Morawii cisnęła się młodzież do niego na nauki. Lecz byłto blask dogórywającéj lampy. W roku 1573. otworzyli Jezuici szkoły swoje w Poznaniu; opiekował się niemi szczególniéj Adam Konarski, biskup poznański, zalecał je swoim dyecezyanom, a zaniedbał zupełnie szkołę, którą jego poprzednik założył; akademia też krakowska przestała do niéj przysełać ludzi zdatnych, a tak kollegium Lubrańskiego już około 1583. roku pustkami stało. [1]) Uczniowie jego przenieśli się w znacznéj części do kollegium jezuickiego, w którem większą wolność mieli, co się tak bardzo młodzieży podoba. Sam gmach kollegium Lubrańskiego zaczął się walić; rewizya z roku 1571. tak stan

z Szamotuł) tuae tyrannide quadam scytica tantum effecit, ut pro eloquentiae studiis, Alexander Gallus, Petrus Hispanus, et nescio qui sordidi autorculi juvenibus ad alia studia natis praelegantur, etiam multi illius Philobarbari exemplo accensi, similem Tyrannidem malis scholis machinantur. Nec vero ullam aliam ob causam Philobarbari eloquentiam exterminare moliuntur, quam quod verentur, ne si juventus recte et dicere et scribere discat, ipsorum tyrannis pessum eat.«

[1]) Musiało ono zaraz po odejściu Herbestów z Poznania podupaść, albowiem synód warszawski pod sterem Jana Przerębskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego, w roku 1561. odprawiony, mówi: »Scholam quoque posnaniensem, per R. olim Joannem Lubrański fundatam, R. D. Episcopus posnaniensis cum suo Venerabili Capitulo similiter reformat et in meliorem statum restituat, ac de pecunia ex Staviszynensibus bonis reposita, censum certum emat, ex eaque aedificia collegii ipsius restauret et idoneos Magistros in ea foveat.« A zatem w roku 1561. już i gmach szkólny był zrujnowanym, gdy go synód reperować zalecił, i nauczycieli przy szkole, przynajmniéj nauczycieli zdatnych, nie było, gdy ten sam synód nakazuje dobrze ukształconych mistrzów trzymać.

jego opisuje: »Kollegium Lubrańskiego, którego rektorem Szymon Leopolita, *Magister artium*. Znajduje się w niem 6 ogrzewanych izb, z których jedna sklepiona i wymagająca przerobienia, przeznaczoną jest dla professorów, druga dosyć wielka, jest wspólną. Szczyt potrzebuje reparacyi, albowiem zaczął się już rysować, filary też przez powódź tyle ucierpiały, iż trzeba się obawiać ostatecznéj ruiny, jeźli się temu wcześnie nie zaradzi. Jest w tym gmachu na dole i na górze wiele izb dla uczniów, ale większa z nich część nie zamieszkana, a u drzwi poodrywano zamki. Izby te jeszcze za rządów Jana i Stanisława Herbestów były w dobrym stanie.«

W tym stanie opłakanym zostawało kollegium Lubrańskiego aż do początku 17go wieku, i zdaje się nawet, że albo całkiem upadło, albo też zaledwie istnęło. Synód bowiem piotrkowski z r. 1607. mówi: »Na żądanie posłów prześwietnéj kapituły poznańskiéj uchwalił synód, aby napomnieć wielebnego biskupa poznańskiego, jakoż niniejszem się napomina, aby szkołę około swego kościoła katedralnego, przez poprzednika swego Lubrańskiego niegdyś kosztownie fundowaną i wspaniale wzniesioną reformował i do lepszego stanu przyprowadził, albowiem gdy pustkami stoi, kościół i służba boża dla braku uczniów wielki uszczerbek ponosi.« Pomimo takowego napomnienia synodu, nie byłoby się z upadku swego dźwignęło, gdyby go nie była wsparła hojność ślachetna Jana z Rozdrażewa Rozdrażewskiego, sufragana kujawskiego, który w roku 1612. 28,000 ówczesnych złotych polskich na podniesienie tego instytutu przeznaczył, przepisawszy mu statut, którego treść główna była następująca.

1) Nad kollegium Lubrańskiego zwierzchność mieć będzie przełożony (rektor) corok z pośród nauczycieli tegoż kollegium obierany. Do niego należeć będzie zarząd instytutem w materyalnym i naukowym względzie; w rzeczach wątpliwych, tyczących się administracyi zakładu, udawać się będzie po radę do kuratorów instytutu, których biskup wyznaczać będzie. 2) Nauczyciele winni są

przełożonemu posłuszeństwo w tém wszystkiém, co jest przyzwoitém i godziwém. 3) Nauczyciele i alumni z familii Rozdrażewskiego mieć będą stół wspólny. 4) Juryzdykcya nad nauczycielami i uczniami należeć będzie do dyrektora *studii;* appellacya od jego postanowień zanoszoną będzie do biskupa. 5) Uczeń dopuszczający się przewinień po czterykroć, za czwartą razą ma być ze szkoły oddalonym; toż samo, gdy mimo napomnień dyrektora z bronią do szkoły przyjdzie. 6) Uczniom nie wolno uczęszczać po szynkowniach, na tańce, ani też po nocy się wałęsać i w karty lub kostki grywać.«

Według statutu Rozdrażewskiego szkoła podzieloną była na pięć klas, które się ówczesnym zwyczajem nazywały: 1) *schola grammatices*, 2) *schola rhetorices*, 3) *schola mathematica*, 4) *schola philosophica*, 5) *schola juridica*· Rozkład nauk w klasach tych był następujący. W klasie zwanéj *grammatices* dawano codziennie przed południem od godziny 10téj na całym zegarze grammatykę i listy Cycerona; nauczyciel poprawiał dniem poprzednio zadane wypracowania. Od godziny 11téj czytano Owidyusza, Tybulla, albo Propercyusza, dla wprawy uczniów w czyste wymawianie. Od godziny 12téj ćwiczono młodzież w etymologii i syntaxie. Po południu od godziny 17téj powtarzali uczniowie kawałki z Owidyusza i ćwiczyli się w początkach języka greckiego. Od godziny 18téj czytano krótsze i wybrańsze listy Cycerona. Od godziny 19téj ćwiczyli się uczniowie w dysputach, do których *temata* zadawano im na wypracowanie w domu. W soboty powtarzali uczniowie przed południem to wszystko, czego się przez cały tydzień uczyli. Po południu wykładano im arytmetykę, dawano kaligrafią i wprawiano w pisanie listów polskim językiem. W klasie zwanéj *retoryką*, od godziny 10téj przed południem powtarzali uczniowie na pamięć wyimki z Cycerona. Od godziny 11téj wykładano im przepisy retoryczne, stósownie do ich pojęcia. Od godziny 12téj czytano Wirgiliusza i bajki Fedra i ćwiczono w prozodyi. Po południu od godziny 17téj po-

wtarzali uczniowie prawidła retoryczne, których się na pamięć nauczyli. Od godziny 18téj powtarzali łatwiejsze mowy Cycerona, jakoto *pro Archia Poeta*, *pro Marco Marcello* i t. d. Od godziny 19téj wykładano im historyą powszechną. W sobotę przed południem deklamowali mowy Cycerona; po południu czytali Prudencyusza lub innych poetów chrześciańskich (łacińskich). W klasie matematycznéj od godziny 10—11téj przed południem wykładano uczniom prawidła dyalektyki; od godziny 12téj początki matematyki i astronomii. Po południu wykładano niekiedy kalendarz gregoryański, niekiedy ćwiczono w arytmetyce i wskazywano sposób używania instrumentów matematycznych. W klasie filozoficznéj o godzinie 10téj przed południem, 18téj po południu wykładano w krótkości filozofią; o godzinie 11téj przed południem i 19téj po południu ćwiczono w rozprawach ustnych. W soboty ćwiczono w *konkluzyach*. W klasie jurydycznéj od godziny 11téj przed południem uczono czytać skrócenia (abbreviaturae) prawnicze; od godziny 12téj wykładano instytucye cesarskie (institutiones imperiales); po południu o godzinie 19téj czytano filozofią moralną, w soboty wykładano reguły prawa. Wszystkich klas uczniowie deklamowali raz w miesiąc w sali zwanéj *oratoryum* (kaplicy), i raz w rok, nie wiadomo mi atoli o którym czasie, wyprawiali widowiska sceniczne. Zresztą przytoczywszy w Tomie I. strona 222. i tu treść urządzenia kollegium Lubrańskiego statutem Rozdrażewskiego, umieszczam tu dosłownie cały ten statut:

»**Collegii academici Lubransciani posnaniensis statuta.**

In Nomine Domini. Amen.

Statuta collegii Lubransciani liberalitate et munificentia Reverendissimi Domini olim Joannis Rozdrażewski restaurati ac dotati. Anno 1619. die 2. Julii de consensu Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Andreae de Bnin Opaliński episcopi ac Reverendorum Dominorum Praelatorum et canonicorum Venerabilis capituli posnaniensis per Magnificum et Reverendum Dominum Janidlovium J. U. D. Pro-

tonotarium apostolicum, canonicum sandecensem, procancellarium et academiae cracoviensis generalem rectorem, nomine totius universitatis studii generalis Cracoviensis in praesentia R. D. M. Joannis Praeclaidae s. t. Professoris Canonici sancti Floriani, Collegii majoris, nuncii academici promulgata et pro regimine ejusdem collegii commodoque inhabitantium ac honestate manu tenenda, Professoribus ab academia cracoviensi deputatis et in posterum submittendis tradita.

Statutum primum de praeposito collegii Lubransciani et authoritate et praeeminentia officioque ejusdem.

Cum monstri simile sit corpus membris suis distinctum esse sine capite, nec ulla societas domusve stare possit sine gubernatore, idcirco statuimus, ut in collegio Lubransciano sit praepositus, qui aliis praesit, primatumque ad mensam et in gubernanda domo teneat, quique legum et omnis honestatis sit custos, prospicit commodis domus, singula ordinet et fideliter disponat, quae ad rem familiarem pertinent, familiam domus suscipiat, regat et inutilem submoneat. Ejus quoque munus esto delinquentes contra leges domus corrigere, judicia exercere, tam inter professores Lubranscianos, quam inter alumnos Rozrażevianos, aliosve convictores eadem domo utentes, adhibitis duobus e professoribus ad consilium. In arduis vero causis ad administrationem domus spectantibus, Reverendos Dominos curatores eidem collegio ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino Loci ordinario et a Capitulo datos consulat, et arbitrio illorum negotium transigat.

Statutum de electione praepositi et ejus institutione.

Quoniam omnia communitatis opera maxime videntur esse gravia, nisi in plures dispertiantur, ideo ne praepositura Collegii Lubransciani unum gravaret et alios liberos faceret, statuimus, ut officium praepositurae annuum sit et per electionem, sive reelectionem ad singulos devolvatur, sententia professorum ad electionem per praepositum schedata congregatorum, institutio autem electi, vel reelecti authoritate et consensu DD. Curatorum fiat, quibus elec-

tus praepositus promittet, quod bona fide pecuniam dispensare, ordinem domesticum servare, mensae providere, statuta facta et facienda integre conservare, omniaque ad eorum normam exigere velit. Cui vicissim omnes professores Lubransciani adpromittent in honestis et licitis obedientiam. Quod si quis obedire noluerit, prima vice solvat fertonem, sesunda duplum, tertia demum vice mulctetur parte aliqua proventuum, pro arbitrio collegarum et curatorum. De expensis vero et perceptis in depositione praepositurae rationem Dominis curatoribus et collegis facere tenebitur. Ab alumnis vero Rozrażevianis, insistendo ordinationi Illustrissimi Domini Andreae a Bnin Opaliński et Venerabilis Capituli Posnaniensis in primo ingressu in Collegium Lubranscianum, deinde initio cujusque anni, nulla interposita mora, decem florenos polonicos exiget. Qui vero numerare eandem pecuniam noluerit, cum ingressu collegium, tum mensae contubernio arcebitur, a qua pensione eximuntur quatuor de familia Dominorum Rozrażevianorum per ordinationem mutuam Illustrissimi tum venerabilis Capituli et Generosorum Dominorum Rozrażeviorum.

Statutum de locis habendis ad mensam.

Ut charitas inter professores Lubranscianos firmius coalescat et unusquisque jus suum tuetatur, decernimus, ut magister promotione junior, locum cedat seniori in accubitu mensae, nisi senior libere condescendat, sub poena trium grossorum toties, quoties transgressor delinquerit; alumni item de prosapia Rozrażeviana orti ad eandem mensam Professorum admovebuntur eo ordine, quo quisque ingressus est. Reliqui secundae et tertiae mensae ordine ingressus locum tenebunt, nec quisquam audeat cibos mensae appositos reprehendere, sub poena suspensionis a mensa toties quoties.

Statutum de benedictione et gratiarum actione.

Ne beneficiorum Dei ingrata oblivio memoriam aboleat, curae erit praepositi ante accubationem stando honeste et

clara voce dicere: »Benedicite!« Caetera dominis Professoribus et alumnis prosequentibus et versus psalmi alternatim recitantibus; similiter postquam a mensa consurgetur, gratiae agendae erunt, praeeunte praeposito. Quod servabitur in prandio et coena. Porro tempus prandii erit diebus festis statim post summum sacrum in Ecclesia cathedrali celebratum. Feriatis vero diebus post ultimam lectionem, quae antemeridianis horis tam aestivo quam hyberno semestri praelegetur, idem in coena observabitur, ut exercitiis pomeridianis finitis exhibeatur.

De silentio et lectione ad mensam.

Quia justum est, ut a quo beneficia recipimus, de eo cogitemus et loquamur, providebit praepositus ut lectio sacra ad mensam quotidie fiat, caeteris alto silentio audientibus. Quod si quis ex alumnis incontinens linguae fuerit, arbitrio praepositi castigabitur. Ad quod munus lecturae integra hebdomada obeundum singuli obstringuntur.

De silentio in curia et ambitu, et de honestate ac utilitate domo servanda.

Nullus clamores, strepitus et alias insolentias neque in cubiculo, neque in hypocausto, neque in ambitu et curia edere audeat. Quod si quis ab iis non abstinuerit, a praeposito statim corrigatur, et si fuerit incorrigibilis e coetu alumnorum, adhibitis ad consilium curatoribus, ejiciatur. Nullus item mensam, scamnum, ostium, aut aliam suppelectilem domus incutere, aut ledere attentet, neque picturis foedis, vel aliaqua deformatione parietes collegii maculare aggrediatur. Insuper nemo candelam vel lumen parieti affigat, unde vel incendium exoriri, vel parietis denigratio consequi possit, nec lotium aut foetidum liquorem et quidquid nauseam, vel damnum afferat, effundere praesumat, culpam severiori poena praeposito vendicante.

De pernoctione extra collegium et de clandestino introitu.

Quia vix potest fieri sine adversa suscipione ut magistri vel alumni, dimissa habitationis suae honesta quiete in aliena domo sive hospitio dormiunt, statuimus, nemini

licere quicunque collegium inhabitet, extra collegium pernoctare. Quod si quis secus fecerit et causam aliquam honestam praetenderit, tum in honesta domo noctem a se exactam probaverit, quominus id in posterum committat, nisi cum scitu Praepositi, a Praeposito severe monebitur; si vero domi fuisse deprehendatur, quae sit suspecta de aliquo flagitio et notam infamiae incurrerit, quam a se purgare non valeat, legitime convictus de infamia tanquam putidum membrum a consortio sive magistrorum, sive alumnorum cum consensu Dominorum curatorum excludatur. Nullus item clauso collegio extra horam debitam occultos ingressus quaerere audeat, sub poena arbitrio Praepositi irroganda. Debet autem domus occludi post tactum horae vigesimae quartae.

Statuta receptionem, vitam, mores, judicia studiosorum, collegium Lubranscianum frequentare volentium, concernentia.

Primum Statutum de suscipiendis studiosis.

Nullus admittatur in coetum studia tractantium in collegio Lubransciano, nisi prius in metricam ejusdem collegii per directorem studii fuerit intitulatus et nisi se obligaverit bona fide ad praestandam obedientiam Directori in omnibus honestis et licitis, et quod pacem et concordiam servare velit. Deinde quod bonum Collegii Lubransciani atque cathedralis Ecclesiae posnaniensis, quantum poterit, ad quemcunque statum devenerit, promovere sit paratus. Quod si quis postmodum fidem violaverit, et rebellis atque contumax extiterit, mox coetu studiosorum tanquam propriae voluntatis actor, exterminandus est.

Secundum statutum de jurisdictione directoris studii et forma judiciorum.

Juris dicendi potestas penes directorem studii erit, qui per curatores et professores singulis annis, die sancti Martini, eligetur, habebitque authoritatem attendendi ad negligentias Professorum, et eas cum scitu Curatorum puniendi. Praeterea idem agnoscet de injuriis studiosorum et aliis quibusvis civilibus causis. A cujus decreto liberum sit

cuivis ad curatores provocare. Quorum sententia, si quis se gravatum senserit, ad Illustrissimum Dominum Lociordinarium, tanquam ad supremum ejusdem collegii protectorem et ultimae instantiae judicem, jus appellandi et provocandi habeat. In criminalibus vero causis, si delinquens clericus fuerit, Illustrissimi Domini Loci ordinarii judicio suberit; sin vero laicus ad judicium S. R. M. remittetur, de cujus crimine commissarii a S. R. M. dati ex aequo et bono non patrio jure judicabunt, idque juxta privilegium Serenissimi olim Vladislai regis Poloniae Academiae cracoviensi concessum, cui hoc collegium Lubranscianum a prima fundatione est incorporatum, ex quo Academia coloniam deduxerat.

Statutum de poenis contra studiosos delinquentes.

Nullus contra alium rixiose insurgat, convicium faciendo, probrum objiciendo, famae detrahendo; quisquis offenderit alterum, verbis ad deprecandum compositis eum placet et directori sex grossos pro poena solvat. Idem si iterum efferbuerit, solvat duplum, si tertio triplum, quarta vice e societate, quam violavit, excludatur.

Nullus armatus collegium ingrediatur; si quis admonitus directori non paruerit, e congregatione excludatur. Alumni item, aut arma, si quae importaverint, apud praepositum deponant, repetituri in discessu, aut eadem amittant.

Si quis minas jecerit in alterum, aut arma ad vim faciendam gestaverit, exarmetur et amittat arma, poenaeque sex grossorum succumbat. Quod si iterum ferociat, nec duplicata poena frangi illius ferocia poterit, amendetur et pellatur.

Si quis alteri colaphum infregerit, aut pugnis contuderit, idque in collegio designarit, statim excludatur, si extra collegium, solvat fertonem et parti laesae in praesentia eorum, coram quibus injuriam fecit, verbis deprecatoriis satisfaciat.

Si quis alterum ad effusionem sanguinis percusserit,

aut vulnus inflixerit, impensas si quae factae fuerint in curando vulnere refundet; tum parti laesae ad arbitrium directoris satisfaciet, collegio vero mediam marcam solvet.

A factionibus, conspirationibus, conventiculis, seditionibus et quibusvis turbis studiosi prorsus abstineant. Quod si quis convictus fuerit de his, severe puniatur et inhabilis ad quosvis gradus in quavis facultate tanquam boni publici destructor, efficiatur.

Nullus quoque descendat in tabernas vel cellaria, in quibus vinum, aut cerevisia propinantur, nullus convivia publica adeat, aut alia loca, in quibus choreae ducuntur. Transgressor, nisi emendetur, poena pecuniaria eliminetur. Idem de nocturnis grassatoribus servetur.

A lusu aleae, chartarum, fritillorum et similium omnino sibi temperent studiosi. Aleator vero poena fertonis compescatur. Si cessare noluerit, puniatur in duplo, tertio a coetu studiosorum segregetur.

De poenarum commutatione.

In defectu aeris, poenam pecuniariam posse commutari in poenam carceris exterioris, vel interioris, pro quali delicto, statuimus. In juniores vero virgis animadverti permittimus.

De modo institutionis tam in pietate, quam in literis.

Cum rectae educationis tota summa sit cultus divini propagatio et publica utilitas, quo circa habenda ratio pietatis, deinde eruditionis, quae usum communem spectat. Pietas maxime rerum divinarum tractione suscitatur et alitur, qua in re cum multum imitatio et exempla valeant, omnes grandiores natu celebrabunt et frequentabunt congregationem in honorem B. V. M. in Cathedrali Ecclesia cura Illustrissimi Domini Lociordinarii ac Venerabilis Capituli erigendam; interim alumni Rozrażeviani et reliqui scholares natu juniores, singulis Dominicis et festis diebus summo sacro et concioni interesse debent, sub poena remotionis a mensa et virgarum in exteris extendenda. Pomeridiano vero tempore doctrina Cathechistica teneri animi

imbuantur et ad pietatem informentur, inducta consuetudine singulis mensibus expiandi conscientiam per testimonii a confessario requisitionem.

Quantum attinet ad eruditionem haec generalia praecepta observanda. Ut studiosi omnes in certos ordines distinguantur. Ut latinae linguae usus vigeat tam in scholis, quam in privatis locis, constitutis in transgressores observatoribus et corriceriis. Ut pronunciationis et accentus cura habeatur. Ut pueri in characteribus scite et eleganter efformandis exerceantur. Ut vitia contra orthographiam tam in latina quam in polonica lingua notentur et emendentur. Ut proprietati dictionis potius, quam ornatui studeatur. Ut memoria diligenter excolatur, quae commissa fideliter et sine ulla haesitatione, aut iteratione reddere consuescat. Ut praeceptores omnium suorum dictorum sub finem horae rationem a discipulis exigant.

Ordo lectionum et horarum.

In schola grammatices.

Commutatione aestiva antemeridiano tempore hora 10 pensa ex grammatica et epistolis Ciceronis in praesentia Magistri, qui interim scriptionem pridie datam, emendare debebit, recitentur, erratis notatis, quae fideliter magistro referentur.

Hora 11. Ovidius vel similis poeta, videlicet Tibullus, Propertius pure legatur, verba verbis fideliter reddendo.

Hora 12. Etymologia cum syntaxi legatur.

Pomeridiano tempore.

Hora 17. ex Ovidio recitentur, in litterisque graecis instituantur.

Hora 18. Epistolae Ciceronis breviores et electiores legantur.

Hora 19. Exercitium disputationis fiat, argumentumque domi per scholares tractandum detur.

Diebus sabbativis pensa hebdomaria antemeridiano tempore cum accentu ex cathedra recitentur, disputatioque ex lectionibus auditis instituatur.

Pomeridiano vero tempore numerus arithmeticus, characterum formatio, Cissio Janus ediscatur, Epistolaque polonica artificiosa, selectis verbis scripta, circa scholae dimissionem detur.

In schola rhetorices simul cum poetica conjuncta.

Antemeridiano tempore hora 10. exercitium memoriae ex Cicerone coram decurionibus cum exactione styli.

Hora 11. Praecepta rhetorum tradantur pro auditorum captu.

Hora 12. Virgilius et similes poetae cum enarratione poeticarum fabularum et praeceptorum prosodiae, legetur.

Pomeridiano tempore hora 17. pensa ex praeceptis rhetorum.

Hora 18. Oratio Ciceronis facilior, veluti pro Archia poeta, pro Marco Marcello.

Hora 19. Historicus pro captu auditorum legatur, materiaque pro compositione tam ligata quam soluta circa dimissionem detur. Diebus sabbativis declamationes orationum Ciceronis fiant. Pomeridiano vero tempore Prudentius, vel similis poeta christianus legatur.

In schola mathematica simul cum dialectica conjuncta.

Antemeridiano tempore hora 11. praecepta dialectices.

Hora 12. Geometriae et astronomiae elementa.

Pomeridiano tempore hora 18. Interdum Calend. Gregor. interdum arithmeticam legat, interdum usum instrumentorum mathematicorum doceat.

In schola philosophica.

Hora 10. et 18. Philosophiae compendium tradatur.

Hora 11. et 19. Repetitiones cum usu disserendi instituantur. Diebus vero sabbativis conclusiones sustineantur.

Pro schola juridica.

Antemeridiano tempore hora 11. interdum modus legendi abbreviaturas juris tradatur, interdum rubricae etc. explicentur.

Hora 12. Institutiones imperiales.

Pomeridiano tempore hora 19. moralem philosophiam profiteatur idem.

Diebus sabbativis unica hora regulae juris legantur.

Casualista juxta arbitrium venerabilis capituli ex specificatis sex professoribus deligetur.

Declamationes fiant singulis mensibus. Repraesentationes Comoediarum semel in anno fiant.

Joannes Trach Gniński, Archidiaconus posnaniensis, Praesidens.

Szkoły dwie ostatnie, albo raczéj właściwiéj kursy filozoficzny i prawny, a później nieco i teologiczny, nazywały się od połowy 17go wieku *lekcyami publicznemi*, *lectiones publicae*, na które uczęszczała młodzież dojrzalsza, sposobiąca się do stanu duchownego. Czego w tych kursach uczono, powiedziałem w Tomie I. na stronie 220.

W 18tym wieku do przedmiotów, których uczenie statut Rozdrażewskiego przepisał, przybył jeszcze w téj szkole język francuzki. [1])

Po Rozdrażewskim znalazła szkoła Lubrańskiego w ciągu dwóch wieków kilku jeszcze dobroczyńców. W r. 1622. Sebestyan Łącki, kanonik poznański, zapisał jéj przed grodem poznańskim 2,300 owczesnych złotych polskich, przeznaczając procent od téj summy częścią na żywność i opał dla nauczycieli, częścią na łaźnią dla ubogich uczniów. W roku 1644. Andrzéj Szółdrski, biskup poznański, darował temu instytutowi 10,000 owczesnych złt. pol., chcąc, aby procent od nich obracanym był na powiększanie pensyi rektora i nauczycieli. Ten sam Szółdrski

[1]) Klemens Stanisław Herka, rektor téj szkoły, wydał w roku 1752. dla niéj książkę w języku francuzkim pod tytułem: Recueil de quelques exercices de pieté, de civilité et de la chronologie sacrée et prophane propre à faire profiter la jeunesse dans la langue francaise et ces trois choses en même tems. Dedié a leurs Excellences Messeigneurs les Comtes Szołdrski, le Comte Antoine et le Comte Jacques fils de S. E. Monseigneur le Comte Palatin d'Inovratislavie, General de la Grande Pologne etc. *Par l'Ecole francaise de l'Academie à Posnanie.* 1752.

nabył od Jezuitów poznańskich dobra Kiełczewo, Grzybowo i Koralewo, mieszkańców ich obdarzył rozmaitemi swobodami, a nadawszy im własność i uwolniwszy ich od zaciągów, pańszczyzn i t. p. ciężarów, nałożył na nich mały czynsz, wynoszący rocznie ogółem 2,500 owczesnych złotych polskich, który dwiema ratami, na św. Wojciech i św. Marcin opłacać obowiązani byli. Czynsz ten przeznaczył na utrzymywanie założonego przez siebie konwiktu Szółdrskich, na dziesięciu ubogich uczniów z familii Szółdrskich.[1]) W roku 1668. Stefan Wierzbowski, biskup po-

[1]) W tym celu nabył Szółdrski także ogród z stawem za pałacem biskupim na Zagórzu i wzniósł gmach na ów wiek piękny, murowany, dotąd stojący, przeznaczony na pomieszczenie konwiktorów imienia Szółdrskich. Napis na gmachu tym wskazuje potomności chwalebny zamiar czcigodnego kapłana: »Andreas de Szołdri Szółdrski Dei Gratia Episcopus Posnaniensis Aedem hanc sumptu suo a fundamentis erectam et fundatione perpetua stabilitam Nobili sui sanguinis juventuti, Pro Dei Gloria, Patriae commodo, suae Domus ornamento, in scholis perpetuo erudiendae (atque adeo bono publico) consecravit. Anno salutis M. D. C. L.« Patronat nad tym konwiktem, inaczéj bursą zwanym, powierzył Szółdrski kapitule, prawo zaś prezentowania konkurentów do niego familii Szółdrskich, a w braku tych familii Manieckich, z których jego matka pochodziła. Zastrzegł przytém, aby żaden z uczniów nad lat 7 w konwikcie nie zostawał; aby uczniowie tępi i leniwi pilnym i bystrzejszym miejsca nie zabierali, i aby na przypadek upadku kollegium Lubrańskiego, fundusz konwiktu przeniesionym był do kollegium jezuickiego, lub innéj katolickiéj szkoły. Kapituła nie mogąc sama konwiktem zawiadować, obierała corocznie prowizora, albo dawniéj obranego potwierdzała. Po zniesieniu Jezuitów, konwikt Szółdrskiego przeniesiono do szkoły wydziałowéj w dawném kollegium jezuickiem umieszczonéj, a gmach odstąpiono kapitule. Potrzeby konwiktorów opatrywał, jak dawniéj, prowizor. Takim prowizorem konwiktu Szółdrskiego był jeszcze w r. 1798. Stanisław Karoński i zdał on w tym roku Rządowi Pruskiemu następujący rapport o konwikcie: »Fundusz Szółdrskich był pierwiastkowie ustanowiony z dochodu 2,500 złotych polskich, które gmina wsi Kiełczewa *cum attinentiis* corocznie opłacała do rąk i za kwitami prowizora. Takowy fundusz utrzymywał zawsze sześciu (początkowo 10) alumnów młodzi ślacheckiéj, których ka-

znański, darował kollegium Lubrańskiemu dwa place w miasteczku kagitulném Piotrowo, a w r. 1676. młyn zwany

pitule prezentował Szółdrski, znaczniejszy z imienia. Tych prowizor za wiadomością kapituły mieścił i stół opatrował, corocznie zdając rachunek kapitule z dochodu i wydatku; nadto ja sam przesełałem Rządowi regestra corocznie. Kommissya polska do ustanowienia podatku 10go grosza od sejmu naznaczona, widząc zbyt szczupły dochód tego funduszu, a znaczne rozległości i majątki mięszkańców Kiełczewa, mając i inne słuszne do tego pobudki, po uczynionych im uwagach, ułożyła się z rzeczonymi Kiełczewianami dobrowolnie, aby czynsz podwójny, to jest, corocznie 5,000 złotych polskich opłacali. Płacili więc Kiełczewianie bez sporu rzeczoną summę, jako na mocy układu księgami grodu kościańskiego stwierdzoną, nawet za panowania pruskiego przez dwa lata, a kapituła podwoiła alumnów z 6. na 1. stu, których Szółdrski prezentował. Lecz znudziwszy sobie podwójne to podatkowanie, lubo cale nieuciążliwe, końcem skasowania komplanacyi między kommissyą polską (edukacyjną) a sobą zawartéj, pozwała gmina kiełczewska kapitułę do Regencyi tutejszéj o skasowanie rzeczonéj komplanacyi, chcąc się pozostać przy pierwiastkowym tylko rocznim czynszu złotych 2,500, ale *processu summario*, kazano zapłacić czynsz rocznie zaległy 5,000, a o ważności układu między kommissyą polską a gminą wsi Kiełczewa rzecz ma być rozsądzona, i już odtąd gmina czynszów zaległych nie płaci, a umieszczenie alumnów w konwikcie zależy od dekretu Regencyi.«

»Na tym funduszu Szółdrskiego było alumnów 12. Od każdego z nich płaciło się po złotych 300 na rok gospodyni w konwikcie przez kontrakt ustanowionéj. Między tymi alumnami bywa żywiony dyrektor, bez opłaty, który z dziećmi zawsze mięszka, z nimi jada, onych dogląda i bierze pensyi złotych 120. Do dozoru szkólnego dzieci jest professor, który ma powinność każdego dnia po szkołach dzieci odwiedzać, z nauk ich examinować, pisma ich przeglądać i poprawiać, moralności pilnować, wygody w jedzeniu dopatrywać, i o wszystkiem prowizorowi donosić. Ten bierze złotych 300 pensyi rocznéj.«

»Powinność prowizora jest, starać się, aby konwiktorowie mieli wygodę, aby Kiełczewianie punktualnie wypłacali swoje czynsze, aby dyrektor i professor pilnowali swoich powinności, aby konwikt był w swojéj całości utrzymywany, z czego wszystkiego zdaje zawsze corocznie rachunki kapitule, i te wyznaczeni od kapituły roztrząsają i podpisują. To zaś, co zostaje w gotowiźnie od potrzeb konwiktorów, chowa się na utrzymanie gmachów samego

Łącznym. W roku 1675. Maciéj Krzycki, kanonik poznański, złożył 10,000 złotych, przeznaczając procent od nich na utrzymywanie kilku uczniów, herbu Kotfic. Mikołaj Zalaszowski, darował różnemi czasami szkole téj około sześć tysięcy złotych. [1])

konwiktu. Za te usługi z mocy przywileju ma naznaczone kapituła corocznie złotych 200. Prowizor złotych 80, od gminy złot. 120.«

»Jest jeszcze we wsi Kiełczewie folwark, który gmina przez dzierżawę swoim ziomkom puszczała, możnaby ten przedać, i to, coby z summy kupnéj przyszło, na konwikt obrócić.«

Prócz konwiktu Szółdrskiego, był jeszcze od r. 1780. przy kollegium niegdyś Lubrańskiego, także konwikt Lubrańskiego na ośmiu młodzieńców stanu ślacheckiego. Konwiktorowie mięszkali pod dozorem dyrektora w lokalu najętym, mieli wolny stół, opał i światło. Całe uposażenie tego konwiktu wynosiło 64,996 złotych polskich kapitału, lokowanego na różnych dobrach, np na Przygodzicach, na Strzyżewie, Raczynie, Sielcu, Targoszycach, Bennicach i Łowicach.

[1]) Naucza o tém testament jego w r. 1703. sporządzony: »Item — mówi w nim — pro alumnis quinque conditionis sive nobilis, sive plebejae, dummodo ad statum spiritualem aspirent lego et ordino florenos septingentos et quinquaginta, utque in collegio Academiae posnaniensis habitent, ibidemque habeant mensam una cum Dominibus professoribus, sintque aetatis competentis, hoc est capaces audiendi rhetoricam, tum jurisprudentiam vel theologiam moralem, atque ita possint habiles reperiri ad seminarium, vel instigatoris et promovendarum causarum in judicio spirituali officium. Quorum praesentatio ad V. Capitulum spectabit. Domini autem professores ut vigilent, ne innaniter tempus consumant, rogo. Academiae posnaniensis pro festo st. Joannis Cantii Patroni mei debite et competenter absolvendo tria milia flor. Pol. dedi et ejusmodi summae trium millium inscriptiones factae sunt. Ad hoc eidem academiae posnaniensis summam florenorum mille trecento um ab Excellenti et Spectabili viro Domino Margowski, Philosophiae et Medicinae doctore Proconsule posnaniensi dedi et in effectu vivens numeravi mille flor. polon. a qua summa sic a me data obligo clarissimum Dominum Directorem ejusdem academiae posnaniensis nunc et pro tempore existentem, ut floreni septuaginta census annui ab eadem summa provenientis non in alium usum nisi pro lignis comparandis ad calefactionem scholarum inferiorum convertantur. Bibliothecam meam totam donavi et nunc repeto, rogo tamen PP. et

Tholibowski, biskup poznański, zmarły 1663. roku, zapisał jéj 5,000 złotych.[1])

Skład nauczycielów kollegium Lubrańskiego był następujący: 1) rektor, 2) professor matematyki i astronomii, 3) professor retoryki i dyalektyki, 4) professor poezyi, 5) professor grammatyki i 6) professor teologii, który zarazem, gdy w roku 1676. seminaryum duchowne do kollegium Lubrańskiego wcieloném zostało, prefektem tegoż seminaryum bywał. Jednakże zdarzało się często, że liczba professorów była większą. Tak np. w r. 1768. było 7 professorów, z których jeden był oraz prefektem, drugi podprefektem seminaryum duchownego. Rektor i nauczyciele należeli niekiedy do stanu duchownego, częściéj atoli do stanu świeckiego, zwłaszcza w dawniejszych czasach, jednakże byli zawsze bezżenni i żyli wspólnie (in communi) na kształt zakonników. Dochody ich były szczupłe, przecież nagradzali to sobie z innéj strony. Nauczyciele stanu duchownego miewali intratne probostwa; stanu świeckiego dawali prywatne lekcye, miewali paniczów pod swoim dozorem,[2]) bywali przełożonymi bursy Szóldrskiego lub

---

RR. Dominos Executores meos, ut post fata mea clarissimo Domino Directori Academiae posnaniensis protunc existenti sub inventario eosdem libros extradant.«

[1]) Academiae Lubranscianae 5,000 florenos numeravit. Mówi o nim Rzepnicki, Tom I. strona 157.

[2]) A widząc pilny dozór professorów akademickich (w Poznaniu), którego w ćwiczeniu synów jego przykładają, na zawdzięczenie prace do liczby professorów jednego, wieczny fundusz nań uczyniwszy, przyczynił.« Mówi Felicyan Turski, Bernardyn, o Piotrze z Bnina Opalińskim, wojewodzie poznańskim, w kazaniu na pogrzebie jego w Sierakowie, dnia 29. Kwietnia 1624. r. mianém. Tę chojność Piotra Opalińskiego dla szkoły Lubrańskiego potwierdza panegiryk: *Eloymozyne*, o któ ym niżéj w przypisku: »Quid enim — mówi — aliud illum Tuum alterum Te illustrem et Magnificum Dominum Petrum de Bnin Opaliński Castellanum posnaniensem, Capitaneum sremensem etc. Dominum et Patronum nostrum clementissimum compulit, *ut novam scholam propriis sumptibus in Lubransciano excitaret*, nisi quod intelligeret, op-

t. p. Professor matematyki bywał zwykle geometrą przysięgłym i wydawał corok kalendarze na horyzont poznański obrachowane.[1])

Instytutem całym zarządzał rektor pod opieką biskupów poznańskich i kapituły, składając przed ostatnim co rok rachunki z dochodów i wydatków zakładu. Rektorami bywali zwykle ludzie uczeni, do jakich między innymi należeli: Grzegorz z Szamotuł, Jan i Benedykt Herbestowie, Piotr Lilia, Mikołaj Zalaszowski i kilku innych.

Szkoła Lubrańskiego posiadała znaczną bibliotekę, urosłą i pomnażaną z darów kanoników poznańskich lub professorów kollegium. Między innymi Mikołaj Zalaszowski, niegdyś rektor tego instytutu, a późniéj prałat przy katedrze, zapisał mu w r. 1703. swoją z kilku tysięcy tomów złożoną bibliotekę. Szczątki biblioteki kollegium Lubrańskiego znachodzą się jeszcze w dzisiejszéj bibliotece seminaryum duchownego i gimnazyum katolickiego w Poznaniu. Posiadało także znaczny zbiór narzędzi matematycznych i własną drukarnią, o któréj niżéj.

Instytut ten przechodził te same koleje pod względem naukowéj wartości swojéj, co jego matka (alma mater) akademia krakowska. Kwitnął, gdy akademia krakowska przysełała mu nauczycieli zdatnych i w powołaniu swojem gorliwych; upadł, gdy to źródło orzeźwiające go,

---

time illos de Republica mereri, qui juventuti viam ad rectam institutionem aperiunt. Habuit iste vir multas et graves eo tempore de Republica cogitationes, habuit circa colligendum in usum patriae militem multas curas, occupationes innumerabiles; tamen ut in hoc etiam officii genere studium suum erga Rempublicam declararet, ecce novam rudimentis grammatices in usum inferioris profectus studiosorum palaestram excitari curavit «

[1]) Kalendarze poznańskie, układane przez professorów kollegium Lubrańskiego wychodziły już od pierwszéj połowy 17. wieku. Kapituła dawała corok pewne honorarium professorowi matematyki, aby kalendarze wydawał, przeznaczając po jednym exemplarzu dla każdego z członków kapituły. W roku 1765. zniosła kapituła to honorarium, stanowiąc, aby każdy członek kapituły kupował sobie kalendarze za własne pieniądze.

zamuliło się samo. Prócz tego szkodliwy wpływ na stan jego wywierały szkoły jezuickie w Poznaniu, zwłaszcza po wojnie szwedzkiéj za panowania Jana Kazimierza. Odtąd szkoła Lubrańskiego tak mało była od młodzieży odwiedzaną, że kapituła, chcąc liczbę uczniów jéj pomnożyć, nakazała mięszkańcom Chwaliszewa, Śródki, Piotrowa, Zawad i Ostrówka, aby dzieci swoje nie gdzieindziéj, tylko do kollegium Lubrańskiego na naukę posełali. Nie wiele atoli nakaz ten pomógł, bo kilkunastu uczniów więcéj, nie zdołało znikczemnionego w każdym względzie instytutu podźwignąć W tym stanie znikczemnienia zastało szkołę Lubrańskiego zniesienie Jezuitów w r. 1773. Nieśmiertelnéj pamięci kommissya edukacyjna tworząc na gruzach szkół jezuickich nowe szkoły, odpowiadające bardziéj duchowi czasu i potrzebom kraju, niż wszystkie dotąd akademickie i jezuickie, zamknęła w r. 1780. szkołę Lubrańskiego, ustanowiwszy z pojezuickiéj szkoły i z kollegium Lubrańskiego szkołę wydziałową, o któréj mówić będę w historyi kollegium jezuickiego w Poznaniu.

Powiedziawszy o szkole Lubrańskiego wszystko to, cokolwiek z archiw miejscowych i dzieł drukowanych o niéj wyczerpnąć mogłem, muszę tu jeszcze przytoczyć niektóre o niéj szczegóły. Uczniowie téj szkoły w każdéj epoce odznaczali się przed uczniami jezuickimi karnością i porządkiem; wartując archiwa miejscowe nie zdarzyło mi się odkryć ani jednej skargi przeciw uczniom szkoły Lubrańskiego. Ztém wszystkiem był lud, któremu przykładni z innéj miary uczniowie kollegium Lubrańskiego miru nie dali, skoro się w obrębie jurysdykcyi kapituły lub biskupa ukazał. Tym ludem byli żydzi. Biada żydowi, który się odważył zstąpić nogą na Chwaliszew, Śródkę lub Ostrowek i Zawady! Gradem kamieni od uczniów obsypany i kijmi obłożony, nieraz ledwie z życiem ujść zdołał. Ze zaś żydom w Poznaniu i z okolic wypadło częstokroć niezbędnie przez przedmieścia te przejeżdżać lub przechodzić, przeto musieli sobie okupywać u rektora pokój od uczniów i w tym celu składali corok na

ręce jego pewien rodzaj padatku, zwanego *kazubalec*, który rektor pomiędzy uczniów dzielił.[1]) Uczniowie szkoły Lubrańskiego nie byli wprawdzie kształceni na przyszłych szermierzy wiary, jakto w szkołach jezuickich bywało, ale sposobiono ich także na przyszłych panegirystów[2]) i dysputatorów.[3]) Albowiem na każdy wjazd biskupa na katedrę poznańską, na promocyą kanoników, na imieniny lub zgon prałatów i innych urzędników duchownych i świeckich, uczniowie pisać musieli panegiryki, epicedia i t. p. wolną i wiązaną mową. Gdy w roku 1768. szkoła

[1]) Bezprawie to naśladowaniem było nadużycia, które akademia krakowska nie tylko w samym Krakowie cierpiała, ale nawet ugodami z kachałem żydowskim utwierdzała i uwieczniała.

[2]) Jest mnóstwo wielkie panegiryków, napisanych przez uczniów kollegium Lubrańskiego, niektóre z nich znacznéj objętości, jak np. następujący: »Eloymozyne Juventutis Lubranscianae in reditu ex Italia Illustrissimi ac Reverendissimi Domini D. Andreae de Bnin Opaliński Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopi posnaniensis, protectoris collegii Lubransciani amplissimi, declarata per Alexandrum Rekuć et Lucam Biskupski, stud. Eloquentiae. Posnaniae in Officina Joannis Rossowski, Anno 1621 — 4to 5 arkuszy ściśle drukowanych. Słów i szumu wiele, rzeczy i myśli mało.

[3]) Również i dysput z prawa kanonicznego, teologii i filozofii wydała, szkoła Lubrańskiego bez liku. Dysputy takie zapowiadane były zwykle pewnym rodzajem afiszów, które po klasztorach, duchowieństwie świeckiem i uczeńszych mięszkańcach Poznania rozsełano, tudzież na drzwiach kościelnych przylepiano. Mam przed sobą jedno z takich zapowiedzeń dysputy szkoły Lubrańskiego. »In nomine Domini Amen. Quaestio ex institutionibus juris canonici. Libro Imo titulo de jure personarum, et libro secundo de sacramento ordinis, juncto capitulo finali, extra de sacramentis non iterandis, quam praesidente Perillustr. et adm. Reverend. Domino D. Jonne Rudzki, U. J. D. et professore, pronotario apostolico plocensi et SS. Omnium Cracov. Canonico, Colleg. DD. Jureconsultorum etc. S. R. M. et protunc directore Acad. Posna. Adm. Reverendus Dominus Bonaventura Brzeziński, Diaconus, Canonicus Ecclesiae Collegiatae Szamotuliensis, Jurisprudentiae, Theologiae et philosophiae auditor, in aula Almae academiae Posnaniensis publice ad disputandum proponet. Anno 1677. die 15. Mensis Novembris. Posnaniae in Typographia Alberti Reguli Młodniewicz.

Lubrańskiego obchodziła uroczystość kanonizacyi ś. Jana Kantego, uczniowie jéj przez cały tydzień prawili w oratoryum szkólném panegiryki na cześć tego świętego. Niekiedy nauczyciele kazali z lada błahéj okoliczności prawić młodzieży perory przed kapitułą; za to bowiem zapraszani bywali od członków kapituły na obiady, lub też dostawali nagrodę w pieniędzach; tak np. w d. 13. Października 1568. r. uchwaliła kapituła, aby Herbestom, nauczycielom przy szkole Lubrańskiego dać po kilka talarów za oracye, któremi ich uczniowie kapitułę uraczyli.

W ciągu trzech blisko wieków istnienia kollegium Lubrańskiego, zawiadowali tą szkołą następujący rektorowie: 1) Tomasz Bederman, 2) Grzegorz z Szamotuł, 3) Benedykt Herbest, 4) Jan Herbest, 5) Mikołaj Grochowski, 6) Szymon Leopolita, 7) Jan Dziekczyński, 8) Piotr Lilia, 9) Andrzéj Piotrkowczyk, 10) Stanisław Pomorski, 11) Benedykt Zelochowski, 12) Stanisław Pudłowski, 13) Wojciech Nagoth, 14) Stanisław Rożycki, 15) Stanisław Czaplic, 16) Benedykt Groblicki, 17) Wojciech Łańcucki, 18) Samuel Furmankowicz, 19) Mikołaj Zalaszowski, 20) Jacek Tomaszewicz, 21) Sebestyan Piskorski, 22) Jan Rudzki, 23) Kazimierz Straszyński, 24) Balcer Tumliński, 25) Andrzej Krupecki, 26) Marcin Słowikowski, 27) Zacharyasz Tesznorowicz, 28) Jan Ekart, 29) Wojciech Jodłowski, 30) Grzegorz Kowalczewski, 31) Jan Grymecki, 32) Wilhelm Robertson, 33) Jan Lukini, 34) Michał Belina, 35) Franciszek Pluciński, 36) Szymon Wosiński, 37) Kazimierz Jodłowski, 38) Franciszek Omański, 39) Stefan Kropski, 40) Stanisław Kutlinowski, 41) Wojciech Miciński, 42) Jan Pałaszowski, 43) Stanisław Mamczyński, 44) Jan Pałaszowski powtórnie, 45) Kazimierz Jarmundowicz, 46) Antoni Wilkoszewski, 47) Stanisław Ticzkiewicz, 48) Karól Marxen, 49) Jakób Marciszowski, 50) Andrzej Lipiewicz, 51) Klemens Herka, 52) Franciszek Minocki.

Wszyscy ci rektorowie, ozdobieni pierwszym i drugim bluszczem (prima et secunda laurea), a nawet doktoryzowani w akademii krakowskiéj, przysełani byli do kolonii

poznańskiéj z kollegium mniejszego lub prawnego. Każdy z nich jest dzieła jakiego, albo przynajmniéj kilku lub kilkunastu panegiryków autorem.

Kollegium Lubrańskiego w Poznaniu miało do każdego niemal przedmiotu własne książki szkólne: Do takich np. należały następujące dziełka:

1) Stichologia, seu ratio scribendorum versuum studiosis in Neoacademia Posnaniensi dictata. Item. Ratio quaedam compendiaria recte instituendi studia. Item. Encomium Philosophiae ex Erotico Demosthenis latinum factum. Authore Christophoro Hegendorfino. Vitebergae anno M. D. XXXIII.

2) Principia Dialecticae ad faciliorem captum Nobilissimae juventutis academico Lubranscianae in Quaestiones redacta. Posnaniae typis academicis.

Drukarnia kollegium Lubrańskiego. Powiedziałem wyżéj, że szkoła Lubrańskiego miała własną drukarnią. Pochodziła ona z daru księdza Wojciecha Laktańskiego i po śmierci tegoż przeniesioną została w r. 1689. do gmachu szkólnego i zaczęła być natychmiast czynną. Wychodziły w niéj obok książek ascetycznych i panegiryków, także dzieła treści naukowéj, kalendarze, kazania, rubrycele, Donaty, Elementarze i t. p. Z téjto oficyny wyszły szacowne dzieła Zalaszowskiego: *Jus regni Poloniae, Jureconsultus in materia decimarum; Pamiętnik mistrzów pruskich Mikołaja Chwałkowskiego* i t. d. Jakie jednakże książki nadewszystko drukarnia kollegium Lubrańskiego wytłaczała, naucza kalendarz poznański na r. 1775. Na samym końcu umieścił on kursywą następujące uwiadomienie:

»W drukarni akademii poznańskiéj znajdują się książki dla uczącéj się młodzi początków łacińskiego języka, jakoto Elementarze, Donaty nowe, Początki uczenia się dla Panienek, przytém Grammatyki łacińskie i polskie, Retoryki, Dyalektyki, Żywoty BB. Polaków, Książeczka terminów łacińskich do prawa służących; Taryfy łanowe, Officium albo Zbiór osobliwszych nabożeństw in 12mo

świeżo z druku wydane, książka pod tytułem: Ofiara serc pobożnych dla dam in 4to. Książeczka czterdziesto godzinnego nabożeństwa i t. d.«

XXXI. Kolonia akademicka w Przemyślu.

Siarczyński w Wiadomości o dawniejszym stanie miasta Przemyśla, w Czasopiśmie naukowym księgozbioru imienia Ossolińskich na rok 1829. mówi: »Szkoły niegdyś przemyślskie były osadą akademii krakowskiéj, która jéj nauczycielów zsyłała. Na początku 17go wieku Jezuici w nich uczyli.« [1]) Od tego czasu zapewne kolonia akademicka w Przemyślu upadła. Ale kto i kiedy ją założył? Czy akademia krakowska, która w tym samym czasie tyle wrzawy narobiła o swoje szkoły w Poznaniu, a późniéj w Krakowie i Lwowie, patrzała spokojnie na wydarcie sobie szkół w Przemyślu? Oto są pytania, na które odpowiedzieć mogą tylko mający przystęp do archiwum akademii krakowskiéj, lub też katedralnego w Przemyślu.

XXXII. Kolonia akademicka w Pułtusku, w ziemi zakroczymskiéj.

Szkoła akademicka w Pułtusku należy do najdawniejszych kolonii akademii krakowskiéj. [2]) Ślady jéj mamy już

[1]) Wiadomość ta Siarczyńskiego o kolonii akademickiej w Przemyślu jest mylną. Jezuici na początku 17go wieku nie uczyli w niéj, ale założywszy własne szkoły, przytłumili ją całkiem. Jeszcze w r. 1637. istnęła ta kolonia krakowska przy katedrze obrządku łacińskiego i rządził nią Jakób Cybulski, którego nagrobek w kościele ś. Jana Chrzciciela Starowolski: *Monumenta Sarmatarum* strona 576. przytacza: »Hac in Basilica B. Joannis Baptistae sunt Jacobi Cybulski insita ossa, qui dum vixit liberalium artium disciplinas miro ingenio percurrisse visus *Gymnasium solerti industria rexit* etc.« W 16tym wieku biskup przemyślski Walenty Herburt z Fulsztyna, powołał na nauczyciela do téj szkoły sławnego poetę łacińskiego, Grzegorza Wigilancyusza, rodem z Samborza.

[2]) Popis publiczny uczniów szkoły wojewódzkiéj XX. Benedyktynów w Pułtusku r. 1821. od strony 27. do końca.

w pierwszéj połowie 15go wieku. Albowiem Paweł Giżycki, biskup płocki i założyciel kollegiaty pułtuskiéj, wyrokiem swoim z dnia 5. Lutego 1449. r. stanowi: aby rektor szkoły pułtuskiéj zwyczajną swoją pensyą i nadal niezmiennie pobierał.[1])

Uposażenie szkoły téj było następujące:

Roku 1512., dnia 7. Stycznia Erazm Ciołek, biskup płocki, wyznaczył dla nauczyciela szkoły pułtuskiéj corocznie 5 kop groszy, które mu Wójt miasta Pułtuska z odbieranego mostowego wypłacać był obowiązany. Roku 1535. W środę po święcie ś. Zygmunta, Andrzéj Krzycki, biskup płocki, Janowi Wyrzykowskiemu, mistrzowi nauk wyzwolonych, nauczycielowi szkoły pułtuskiéj i jego następcom, zamiast pensyi ze skarbu biskupiego dotąd zwykle wypłacanéj, dziesięcinę wytyczną ze wszelkiego zboża z Łubienicy do stołu biskupiego dawniéj należącą nadał.

Roku 1555. Dla rektora szkoły pułtuskiéj procent od 39 kóp groszy biskup, czy też kapituła wyznaczyła.

Roku 1556. Dla szkoły pułtuskiéj zapisano procent na Lipinach i Zatorach od 100 kóp groszy. Także na Korgoszynie od sto kóp groszy. Oraz na stypendya na uczniów procent od 100 kóp groszy na Krubinie.

Roku 1558., dnia 18. Czerwca Melchior Radzymiński wyzwolonych nauk i medycyny doktor, kanonik katedralny płocki, zapisał testamentem dla nauczycielów szkoły pułtuskiéj złotych 1000 na procent, które przez Andrzeja Noskowskiego, biskupa płockiego dla tychże nauczycieli zatwierdzone i na dobrach Karnkowie, Goławinie i Smoszewie ulokowane zostały.

Roku 1560. dla szkoły pułtuskiéj zapisano procent od 2000 owczesnych złotych, które zabezpieczone zostały na dobrach Łojewo, Baczki i Łochowo.

---

[1]) Zdaje się, że założycielem téj kolonii akademickiéj, jest tensam biskup Giżycki, albowiem on z kościoła parafialnego w Pułtusku zrobił kollegiatę, którą z cegły wymurował; zwyczajnie zaś przy kollegiatach zakładano i szkoły.

Tegoż roku na stypendya dla uczniów zabezpieczono na Kowalewicach, Magnuszewie i Gadnowie procent od 100 kóp groszy.

Szkoła zatem pułtuska na ówczas miała dość znaczne uposażenie i należała do wyższego rzędu kolonii akademickich; od środka atoli 16go wieku zaczęła upadać, jakto widać z następujących słów konstytucyi sejmu za Zygmunta Augusta r. 1563. złożonego: »O szkołę krakowską, poznańską i pułtuską, jako posłowie proszą, aby reformowane były, aczkolwiek to należy na urząd JJXX. Biskupów, którym tego prawo pospolite i przodkowie nasi zwierzyli, jako fundatorowie a nadawcy tychto szkół, wszakże my w téj mierze księżą biskupy i rektory napomniemy, aby szkoły te w dobréj sprawie były.« Nie przyszło atoli do żądanéj reformy szkoły pułtuskiéj, albowiem gdy w roku następnym 1564. powietrze morowe od końca Lipca do końca Stycznia 1565. r. w Pułtusku srodze grassowało, akademicy wynieśli się z miasta i więcéj do niego nie wrócili. Tymczasem Noskowski, biskup płocki, nakłoniony od Hozyusza, aby kollegium i szkoły jezuickie w Pułtusku założył, sprowadził tu Jezuitów z Brunsberga, uczyniwszy poprzednio układ z akademią krakowską o jéj kolonią pułtuską. Na mocy tego układu, i za to, że Noskowski założył przy akademii bursę zwaną Noskowskiego, czyli Filozofów, pozwoliła akademia zwinąć swoję kolonią pułtuską. Co się z jéj funduszami stało, czy je Jezuici zagarnęli, lub też czy wróciła do biskupów i kapituły płockiéj, nie wiadomo mi.

W szkole pułtuskiéj uczył na schyłku 15go wieku sławny Jan Głogowczyk, a Uchański Jakób, późniéj arcybiskup gnieźnieński, wiele tu młodzieży ubogiéj swoim kosztem utrzymywał.

XXXIII. Kolonia akademicka w Radomiu.

»Jeszcze przed zaprowadzeniem XX. Piarów w Radomiu — mówi Program ich szkólny na rok 1824. — była

w tém mieście szkoła parafialną zwana, w któréj wyższych nauk, filozofii nawet uczono. Utrzymywali ją swoim kosztem obywatele, a mianowicie pleban radomski; nauczycielów zaś sprowadzano z krakowskiéj lub zamojskiéj akademii. Wielu znamienitych województwa sandomirskiego urzędników, kilku gorliwoscią dla kraju i znajomością rzeczy odznaczających się posłów, byli wychowańcami téj szkoły. Pamiętna za czasów Jana Kazimierza ze Szwedami wojna, całą pustosząca polską krainę, Radomiowi tyle przyniosła klęski, że tego miasta obywatele przywiedzeni do upadku, nie byli w stanie nadal téj instytucyi utrzymywać. Zaniechano sprowadzenia nauczycielów i Radom nie miał odtąd szkoły.« Z wyrazów tych okazuje się, że w Radomiu była szkoła, do któréj akademia młodych bakalarzy, a może i mistrzów swoich na nauczycieli zsyłała. Mimo tego jednak, że w niéj filozofii uczono, była ona tylko szkołą elementarną; ówcześni bowiem akademicy krakowscy w lada szkółce miejskiéj uczyli rozmaitych części filozofii.

XXXIV. Kolonia akademicka w Sieradzu.

Rzepnicki w Żywotach biskupów mówi o Macieju Pstrokońskim, biskupie kujawskim, zmarłym 1609. r., że najprzód w szkole widawskiéj, a potem w sieradzkiéj nauki początkowe odbierał. W ostatniéj zrobiwszy takie postępy, że już wymowy i filozofii mógł słuchać, wysłanym został na wyższe nauki do Krakowa, gdzie pod sławnym Sokołowskim ucząc się łaciny i greczyzny, przez lat pięć, na imię uczonego zasłużył.[1]) Damalewicz zaś w żywotach arcybiskupów gnieźnieńskich utrzymuje, że Wojciech Zajączkowski,[2]) opat wągrowiecki, oddał Macieja Łubień-

[1]) »... ubi dum adeo perfecisset, ut ad capessenda eloquentiae et philosophiae studia idoneus esset, Cracoviam sub disciplinam Stanislai Sokołovii expeditus in latinis et graecis litteris per annos quinque cumulante doctus evasit.

[2]) »Cujus indolem cum considerasset Albertus Zajączkowski

skiego, później arcybiskupa gnieźnieńskiego do *Gimnazyum* sieradzkiego, gdzie wyuczywszy się początków grammatyki, przeszedł do szkół jezuickich w Poznaniu. Z przytoczonych wzmianek tych o szkole sieradzkiéj, wnoszę, że była kolonią akademii krakowskiéj, wyznać atoli muszę otwarcie, że wyraźnego dowodu na to nie mam.

XXXV. Kolonia akademicka w Sierakowie.

Krysztof Opaliński, wojewoda poznański, znany autor *Satyr*, zmarły 1655. roku, założył szkołę w Sierakowie i do niéj professora z akademii krakowskiéj sprowadził. Szkoła ta była więc kolonią akademii krakowskiéj, ale upadła zapewne zaraz po wojnie szwedzkiéj. Wizyty bowiem kościelne dyecezyi poznańskiéj z czasów Jana III. nic o niéj nie wspominają. Że to była nieco wyższa szkoła od elementarnych, dowodzi ta okoliczność, iż w niéj uczono historyi podług książki umyślnie dla niéj drukiem ogłoszonéj, to jest, uczono przedmiotu, który w szkołach elementarnych był nieznanym.

XXXVI. Kolonia akademicka w Skierniewicach.

W mieście arcybiskupów gnieźnieńskich, Skierniewiwicach, Jan Przerębski, arcybiskup gnieźnieński, założył około 1560. roku szkołę, sprowadziwszy do niéj na nauczyciela z akademii krakowskiéj, sławnego Benedykta Herbesta. Jak długo szkoła ta utrzymywała się, nie wiadomo mi, zdaje się atoli, że wkrótce po zgonie swego założyciela, przypadłym 1562. r., upadła. Byłato zapewne także kolonia akademicka.[1])

Vangrovecensis abbas multis obtinuit precibus, ut parentes sibi alumnum esse permitterent, quem ut jam principia grammaticae in Siradiensi Gymnasio edidicerat, ad collegium Posnaniense Societatis Jesu misit.«

[1]) O szkole téj powziąść można niejaką wiadomość z dziełka Benedykta Herbesta: *Arithmetica linealis*, które dedykował: *In-*

XXXVII. Kolonia akademicka w Tarnowie.

Baliński i Lipiński w *Starożytnéj Polsce* utrzymują, że założycielem kolonii akademickiéj w Tarnowie był Marcin Łyczko, proboszcz kollegiaty. Założenie to nastąpiło roku 1531. Uposażony następnie zakład naukowy przeszedł pod zarząd akademii krakowskiéj, która dla bliższego dozoru wyznaczyła prowizora. Po pierwszym podziale Polski rząd austryacki utworzył w r. 1784. z szkoły téj gimnazyum o 6 klasach. Sałszewicz w swojem *Compendium geograficznem* wspomina także o kolonii akademickiéj w Tarnowie.

XXXVIII. Kolonia akademicka w Tucholi.

Damalewicz w Żywotach arcybiskupów gnieźnieńskich, w życiu Macieja Łubieńskiego powiada, że prałat ten napomniał nauczyciela w Tucholi, fundacyi Bartłomieja No-

genuae nobilium juventuti, quae in schola Rererendissimi Domini D. Johannis Prerembii Archiepiscopi gnesnensis se praeceptore instituitur S. D. W dedykacyi téj mówi między innemi: »Hoc itaque quicquid est muneris, summa quidem diligentia, verum in mediis occupationibus ferme quinque diebus cursim praescripti, *robis ingenui pueri, qui in schola pientissimi D. Archiepiscopi nostri docemini*, non ingratum fore certo scio. Sic enim quosdam vestrum incultiores Musas affectos esse video: ut bonam mihi spem jam prebeatis, vos aliquando praesertim, quum talem patronum et Mecoenatem Deus vobis dederit, Rep. nostrae Polonae profuturos. Non inepto etiam tempore munusculum nostrum vobis offerimus, quum in schola nostra, Arithmeticae figuratae adjungenda sit linearis. Jam ingenui pueri, valete: nostri in vos amoris pignus habete: utque vestris studiis Reipublicae nostrae suo tempore prositis (hic enim eorum scopus esse debet) pro virili parte contendite. Squiernieviciis in aula et schola D. Archipraesulis nostri, altera die Bachi Anno Domini 1 60.« Między uczniami, którzy do szkoły skierniewickiéj pod Herbestem uczęszczali, byli następujący: Jan i Stanisław Herbestowie, bracia Benedykta, Jan Parwius, Lwowianin, Mikołaj Rupnowski, Gaspar Dibaltów, Wojciech Bonar, Wojciech z Skierniejowic, Piotr Jaranowski, Maciéj Mojski, Jan Zalewski, Mikołaj Wysocki.

wodworskiego, kawalera maltańskiego, aby pomny na obowiązki swoje więcéj pilności przykładał w prowadzeniu młodzieży do cnoty i dobrych obyczajów. Że zaś Nowodworski szczególniéj akademii krakowskiéj sprzyjał, wnoszę ztąd, że szkołę, którą w Tucholi założył, oddał pod dozór akademii krakowskiéj. Jestto atoli tylko mój domysł, którego żadnym dowodem poprzeć nie mogę.

XXXIX. Kolonia akademicka w Warszawie.

Że w Warszawie już w 16tym wieku była kolonia akademicka, dowiaduję się z Żywota Piotra Skargi, którego autor niewiadomy powiada, iż Skarga po ukończeniu nauk w akademii krakowskiéj, posłanym został na nauczyciela do szkoły akademickiéj w Warszawie.[1]) Kiedy i przez kogo szkoła ta założoną została, nie wiadomo mi. Zdaje się atoli, że wzięła początek razem z kollegiatą św. Jana, to jest, na początku 15go wieku. Również niewiadomo mi, jak długo istnęła. Przytacza ją jeszcze Sałszewicz w swojem *Compendium geograficznem*, w r. 1746. wydanem, ale Janocki w r. 1756., a zatém w dziesięć lat późniéj, wyliczając kolonie akademickie, o warszawskiéj całkiem zamilcza. Nie musiała zatem już w tym czasie istnieć, albo też zeszła do rzędu prostych szkółek elementarnych.

XL. Kolonia akademicka w Widawie, w województwie sieradzkiem.

Maciéj Wężyk Widawski, zmarły 1637. roku[2]) upo-

[1]) Periculum postmodum navatae literis operae facturus Varsaviam advocatus, gymnasii regendi curam suscepit. Rexitque industria singulari, biennio integro.

[2]) Rzepnicki mówi o Macieju Pstrokońskim, biskupie kujawskim, zmarłym 1609. roku, że najprzód oddanym był na naukę do szkoły widawskiej. Zdaje się zatem, że szkoła ta już przed uposażeniem jéj przez Widawskiego wyższą była nieco od elemen-

sażył szkołę widawską miejską[1]) 7,000 złotych ówczesnych i oddał ją pod zarząd akademii krakowskiéj, która tu nauczycieli swoich przysełała. Summa dotacyjna zredukowana na dzisiejszych 7,000 złotych, umieszczoną została w r. 1733. na dobrach Dąbrowa, należących wówczas do Józefa Przerębskiego. Szkoła widawska należała do niższego rzędu kolonii krakowskich. Zwykle uczył w niéj jeden tylko nauczyciel. Za czasów kommissyi edukacyjnéj szkoła ta była tylko elementarną.

XLI. Kolonia akademicka w Wieliczce.

W 18tym wieku była kolonia akademicka w Wieliczce, mieście sławném kopalniami soli. Wspomina o niéj Sałszewicz w swojem *Compendium geograficznem* w roku 1746. wydaném, ale kto i kiedy ją założył i uposażył, niewiadomo mi. Należała do niższych szkół akademickich, to jest, do takich, w których filozofii nie uczono, ale tylko retorykę, poetykę i grammatykę wykładano.

XLII. Kolonia akademicka w Włocławku, w województwie brzesko-kujawskiem.

W Włocławku, stolicy biskupów kujawskich, była już około 1640. kolonia akademii krakowskiéj, nazwana w tylekroć wspomnioném wyżéj *Compendium geograficznem* Sałszewicza kujawską. Damalewicz w Żywotach biskupów kujawskich na stronie 40. powiada o niéj, że się mieściła w gmachu wzniosłym, nie wiedzeć przez kogo wystawionym.[1]) Biskup kujawski Wołucki, przybudo-

tarnych, gdy do niéj ślachta dzieci swoje na nauki posełała. Rzepnicki II. str. 65.

[1]) Maciéj Wężyk Widawski zmarły dnia 3. Lutego 1636. r., pochowanym został w Piotrkowie w kościele farnym, gdzie mu skromny nagrobek położono, który Starowolski w *Monumentach Sarmatarum* na stronie 598. wypisał.

[2]) Extat et Gymnasium (w Włocławku) muris in sublime

2383

wał z strony zachodniéj do tego gmachu seminaryum duchowne. Kto i kiedy tę kolonią akademicką założył, jakie były jéj uposażenie i organizacya, nie wiadomo mi. Zdaje się atoli, że już w 16tym wieku istnęła, albowiem Damalewicz w życiu Stanisława Karnkowskiego mówi, że biskup ten ubogą młodzież szkólną w Włocławku na zamku swoim żywić kazał. [1])

XLIII. Kolonia akademicka w Wolborzu, w województwie sieradzkiem.

Wolborz, druga rezydencya biskupów kujawskich, gdzie biskup natenczas kujawski, Jakób Uchański nadał jakiś folwark jednemu z najuczeńszych w 16tym wieku Polaków, to jest, Andrzejowi Frycz Modrzewskiemu, posiadał kolonią akademicką w 17tym wieku. Przytacza ją Sałszewicz w swojem *Compendium geograficznem*, a Janocki w dziele: *Lexicon der jetzt lebenden Gelehrten in Polen* w r. 1755. powiada, że się składała z dwóch nauczycieli, to jest, professora retoryki i poezyi, a razem dyrektora instytutu, którym był Andrzéj Wantrubski. Zresztą kto i kiedy tę szkołę założył i jak była uposażoną, nie wiadomo mi. Należała do niższego rzędu kolonii akademickich, to jest, do takich szkół, w których prawa i filozofii nie uczono.

---

eductum, quod illius aevi munificentiam, fere prodigam commendat authoris, cujus nomen sempiterna dignissimum memoria, invida mortalium aeternitati vetustas, in profundas oblivionis dejecit latebras. Hoc propylaeo in quadro prominente decorum, multa receptacula literarum cultoribus exhibet, in distinctis cubiculis, ad cujus latus Occasus versus Voluciano sumptu aedes muratae sunt annexae, ut diversa secernerentur habitatione clerici, qui in seminario juxta SS. dispositionem Trident. Concilii in ministerium Ecclesiae Vladislaviensis virtutibus et litteris erudientur.

[1]) Pauperum scholasticorum in ludo literario manentium victui necessaria in arce suppeditari ordinavit.

UP - Kraków BG
1050136435